

LOİZİDOU DAVASININ TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NA ETKİSİ

132 608

Danışman: Doç. Dr. Sibel TURAN

132 608

Hazırlayan: Emre AYKOÇ

EC YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şubat, 2003

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Nevin Yurdsever Ateş
Nevin

Üye: Doç. Dr. Sibel ZERAN

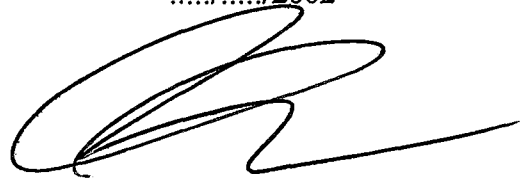

Üye: Doç. Dr. Hasan Dilan Sarıduta

Onay:

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

...../...../2002

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu Kodu:

Üniversite Kodu:

Tez Yazarının

Soyadı: AYKOÇ

Adı: Emre

Tezin Türkçe Adı: Loizidou Davasının Türk Dış Politikasına Etkisi

Tezin Yabancı Dildeki Adı: The Impact of Loizidou Case on Turkish Foreign Policy

Tezin Yapıldığı

Üniversite: Trakya Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yılı: 2003

Diğer Kuruluşlar: Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 413

Referans Sayısı:

Tez Danışmanının

Ünvanı: Doç. Dr.

Adı: Sibel

Soyadı: TURAN

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Kıbrıs
- 2- Loizidou
- 3- Tanıma
- 4- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- 5- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Cyprus
- 2- Loizidou
- 3- Recognition
- 4- European Court of Human Rights
- 5- Turkish Republic of Northern Cyprus

Tarih: 2003

İmza:

ÖZET

Kıbrıs sorunu Türk Dış Politikası'nın en önemli unsurlarından biridir. Bu sorunun çözümü en zorlu konuları arasında yer alan mülkiyet sorununa ilişkin bir dava olarak Loizidou Davası, Türkiye aleyhine önce Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nda Bayan Titina Loizidou tarafından açılmış, daha sonra da Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne iletilmiştir. Şikayetçi, Girne'de bulunan taşınmaz mülkiyetinden Türkiye'nin sürekli işgali nedeniyle faydalanamadığını ve bu hak ihlalden dolayı sorumluluğun Türkiye'ye ait olduğunu iddia etmektedir. Buna karşılık Türkiye ise söz konusu bölgeden kendisinin değil, KKTC'nin sorumlu olduğunu, söz konusu iddiaların, Türkiye'nin AİHK ve AİHM'nin bireysel başvuru hakkı ile zorunlu yargı yetkilerini tanıdığı bildirimlerde koyduğu sınırlamalara istinaden, Mahkeme'nin *ratione loci* ve *ratione temporis* yargı yetkisi dışında kaldığını belirtmiştir. Mahkeme, verdiği kararında, şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesinde düzenlenen mülkiyetinden faydalanma hakkının ihlalden, KKTC uluslararası hukuka göre bir devlet sayılmayacağından Türkiye'nin sorumlu olduğuna ve Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin Kıbrıs'ın tek meşru hükümeti olduğuna karar vermiş ve Türkiye'yi yaklaşık 450.000 CYP tazminat ödemeye mahkum etmiştir. Görüldüğü üzere Mahkeme'nin bu kararı Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin tutarlı dış politikası ile taban tabana zıttır. Bu yüzden Türkiye, ulusal çıkarları temelinde hareket ederek, karar hükümlerini yerine getirmeyi reddetmektedir. Bu sebeple Türkiye Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınması başta olmak üzere çeşitli yaptırımlarla karşılaşabilecektir. Bu durum da başta AB ve Avrupa Konseyi olmak üzere tüm Batı ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine ve yeni dış politika yönelimleri aramasına neden olabilecek etkiler doğurabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Loizidou, Tanıma, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

ABSTRACT

The Cyprus problem is one of the most important elements of Turkish Foreign Policy. The Loizidou Case, as a case concerning property issue that is one of the hardest issues of Cyprus problem, beforehand filed against Turkey to European Commission of Human Rights and then conducted to European Court of Human Rights by Government of "Republic of Cyprus". The applicant contended that she could not enjoy her properties which is in northern Cyprus, because of continuous occupation of Turkey of that area and Turkey should be responsible for this violation. In reply to these allegations, Turkey submitted that she is not responsible for this area but the TRNC and that, relying on restrictions attached to her declarations in which she recognised right of individual petition of the Commission and compulsory jurisdiction of the Court, allegations in question are not in *ratione loci* and *ratione temporis* competence of the Court. In its decision, the Court held that Turkey is responsible in respect of violation of applicant's rights of peacefully enjoying under Article 1 of Protocol No. 1 since TRNC is not a state under international law and that Government of Cyprus Republic is the sole legitimate government of Cyprus and condemned Turkey to pay CYP 450.000 to applicant for just satisfaction. As seen, this decision is completely opposite to Turkey's consistent policy relating to Cyprus. In this respect, acting on her national interest, Turkey refuses to fulfil judgement. For this reason, Turkey could confront various sanctions such as proping up her membership of Council of Europe. This circumstance may produce some effects that cause to reevaluate of her relations with the West, particularly with EU and Council of Europe, and seeking new foreign policy tendencies.

Key Words: Cyprus, Loizidou, Recognition, European Court of Human Rights, Turkish Republic of Northern Cyprus

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
PROBLEM.....	vi
AMAÇ.....	vii
ÖNEM.....	viii
SINIRLILIKLAR.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETİN TANINMASI ile ULUSLARARASI YARGI YOLU ve AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ.....	3
BİRİNCİ KISIM	
ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETİN TANINMASI.....	3
1.1.1. Genel Olarak Tanıma.....	3
1.1.1.1. Tanımın Niteliğine İlişkin Görüşler.....	7
1.1.1.1.1. Kurucu Görüş.....	7
1.1.1.1.2. Açıklayıcı Görüş.....	11
1.1.1.2. Tanıma Şekilleri.....	14
1.1.1.2.1. Açık veya Üstü Kapalı Tanıma.....	14
1.1.1.2.2. Bireysel veya Toplu Tanıma.....	15
1.1.1.2.3. Hukuki (de jure) veya Fiili (de facto) Tanıma.....	16
1.1.1.3. Devletin Tanınmasının Sonuçları.....	18
1.1.1.4. Uluslararası Hukukta Hükümetlerin Tanınması.....	20
1.1.1.5. Uluslararası Hukukta Tanıma Konusunda Yeni Gelişmeler.....	23
1.1.2. Uluslararası Hukukta Tanımama ve Tanınmayan Devletlerin Durumu.....	26
1.1.3. KKTC'nin Uluslararası Hukuka Göre Statüsü.....	30
İKİNCİ KISIM	
ULUSLARARASI YARGI YOLU ve AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ..	38
1.2.1. Uluslararası Yargı Yolu.....	38
1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	46

1.2.2.1. AİHS Denetim Sisteminin Eski Yapısı.....	52
1.2.2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu.....	52
1.2.2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	61
1.2.2.2. AİHS'nin Ortaya Koyduğu Güvence Sisteminin 11 Nolu Protokol ile Değiştirilen Yeni Hali.....	68
İKİNCİ BÖLÜM	
KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL SÜRECİNE BİR BAKIŞ.....	75
2.1. 1960'A KADAR OLAN DÖNEM.....	75
2.1.1. Adada Osmanlı ve İngiliz Egemenliği.....	75
2.1.2. Kıbrıslı Rumların Enosis Talepleri.....	83
2.1.3. Londra Konferansı ve İngiltere'nin Çözüm Planları.....	88
2.1.4. Bağımsız Bir Devlete Doğru.....	94
2.1.5. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Özellikleri.....	99
2.2. 1960-1974 DÖNEMİ.....	107
2.2.1. Anayasanın Uygulanması Konusunda Toplumlar Arasındaki Görüş Ayrılıkları.....	107
2.2.2. Makarios'un 13 Değişiklik Önerisi, Aralık 1963 Çatışmaları ve Akritas Planı... ..	111
2.2.3. Güvenlik Konseyi'nin 186 Sayılı Kararı ve UNFICYP'nin Göreve Başlaması... ..	118
2.2.4. Türkiye'nin Müdahale Kararı ve Johnson Mektubu.....	123
2.2.5. Acheson Planı.....	126
2.2.6. Plaza Raporu.....	129
2.2.7. 1967 Krizi ve Toplumlararası Görüşmeler	131
2.3. 1974-1983 DÖNEMİ.....	138
2.3.1. 15 Temmuz 1974 Sampson Darbesi ve Türkiye'nin Müdahalesi.....	138
2.3.2. Cenevre Konferansı ve Türkiye'nin 2. Müdahalesi.....	151
2.3.3. Müdahalenin Bedeli: Ambargo.....	157
2.3.4. KTFD'nin Kuruluşu.....	162
2.3.5. Toplumlararası Görüşmeler Devam Ediyor.....	166
2.4. KKTC'NİN İLANINDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN GELİŞMELER.....	182
2.4.1. KKTC'nin İlanı ve Uluslararası Tepkiler.....	182
2.4.2. Denктаş'ın Önerileri ve Yakınlaşma Görüşmeleri.....	190
2.4.3. Vasiliu'nun İktidarı ve Toplumlararası Görüşmelerde Yeni Dönem.....	200
2.4.4. Güvenlik Konseyi'nin 649 Sayılı Kararı ve Fikirler Dizisi.....	206
2.4.5. Güven Artırıcı Önlemler Paketi.....	

2.4.6. Adada Gerginliğin Tırmanması ve KKTC-Türkiye Yakınlaşması.....	219
2.4.7. Denктаş'ın Konfederasyon Önerisi.....	226
2.4.8. Toplumlararası Görüşmelerde Son Dönem.....	228
2.5. AVRUPA BİRLİĞİ-KIBRIS İLİŞKİLERİ ve KIBRIS SORUNUNA ETKİLERİ...	248
2.6. KIBRIS SORUNUNA İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME.....	266
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
LOİZİDOU DAVASI ve TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ.....	275
BİRİNCİ KISIM	
LOİZİDOU DAVASI.....	275
3.1.1. Olay.....	275
3.1.2. Davanın AİHK Aşaması.....	278
3.1.2.1. Tarafların İddia ve Tezleri.....	279
3.1.2.2. Komisyon Raporu.....	281
3.1.3. Davanın AİHM Aşaması.....	286
3.1.3.1. İlk İtirazlar Aşaması.....	288
3.1.3.1.1. Tarafların İddia ve Tezleri.....	288
3.1.3.1.2. Karar.....	296
3.1.3.2. Davanın Esaslar Aşaması.....	300
3.1.3.2.1. Tarafların İddia ve Tezleri.....	300
3.1.3.2.2. Karar.....	305
3.1.3.3. 50. Madde (Tazminat) Aşaması.....	310
3.1.3.3.1. Tarafların İddia ve Tezleri.....	310
3.1.3.3.2. Karar.....	315
3.1.3. Kararın Hukuksal Analizi.....	317
İKİNCİ KISIM	
LOİZİDOU DAVASININ TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NA ETKİSİ.....	330
3.2.1. Kararın Türkiye'nin Sorumluluğu Açısından Doğuracağı Sonuçlar.....	340
3.2.2. Bu Kararın Türkiye Aleyhine Açılmış ve Açılacak Benzer Savlara Dayanan Diğer Davalara Emsal Teşkil Edip Etmeyeceği Sorunu.....	345
3.2.3. Davanın Türkiye'nin Kıbrıs'a İlişkin Dış Politikası Üzerindeki Etkileri.....	348
3.2.4. Türkiye'nin Uluslararası Hukuka Saygılı Olma İlkesi ve Loizidou Davası.....	352

PROBLEM

Kıbrıs Sorunu, 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren Türk Dış Politikası'nın en önemli belirleyicilerinden biridir. Ada 16. yüzyılda Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1878'de yapılan antlaşma ile adanın yönetim hakları İngiltere'ye devredilmiş, 1914 yılında Osmanlı Devleti'nin, İngiltere karşısında 1. Dünya Savaşı'na katılması sonucunda İngiltere Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti bu durumu 1923 yılındaki Lozan Antlaşması ile tanımıştır. Ancak 1950'li yılların başından itibaren Kıbrıslı Rumların artan enosis istekleri silahlı eyleme dönüşmüş ve nihayet 1959 yılında İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum tarafı ve Kıbrıs Türk tarafı arasında varılan anlaşma sonucunda Ada'da bağımsız bir Cumhuriyet kurulmuştur. Ancak, Rum tarafının Türklere yönelik saldırılarının artması sonucunda 1963 yılında bu statüko bozulmuş, iki toplum fiilen birbirinden ayrılmıştır. 1974 yılında Kıbrıslı Rumların 1960 statükosunu bozmaya yönelik darbe girişimleri karşısında, Türkiye, Garanti Antlaşması'ndan doğan haklarını kullanmış ve adaya müdahale etmiştir. Bu müdahale sonucu fiili ayrılık durumu resmîyet kazanmış, Kuzey Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Bu federe devlet daha sonra bağımsız bir Cumhuriyete dönüşecek ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulacaktır.

1974 yılında iki toplumun ayrılığının de jure bir durum arz etmesi ile, iki toplum arasında nüfus değişimi konusunda bir anlaşmaya varılmış, Güney Kıbrıs'taki Türklerin Kuzey'e, Kuzey Kıbrıs'taki Rumların ise Güney'e gitmelerine izin verilmiş, kişilerin kalan sahipsiz malları ise oradaki yönetimin mülkiyetine geçmiştir. Kıbrıs Rum tarafında Temmuz 1989'da yapılan bir gösteri yürüyüşü sonucunda bazı göstericiler Tampon Bölge'yi geçerek Türk tarafının sınırlarını ihlal etmişler ve bunun sonucunda da gözaltına alınmışlardır. Gözaltına alınan bu kişilerden Titina Loizidou, daha sonradan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurarak mülkiyetinden yararlanma hakkını, Türkiye'nin bölgedeki askeri kuvvetlerinin varlığından dolayı kullanamadığını ve bu yüzden de bu hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Bayan Loizidou, iddialarını, Türkiye'nin 1974 yılından beri bölgede asker bulundurmasının sürekli olduğuna ve bunun da mülkiyet haklarının "sürekli ihlali"ni gündeme getirdiği tezine dayandırmıştır. Mahkeme yaptığı yargılama sonucunda Bayan Loizidou'nun pek çok iddiasını haklı bularak, çoğunluğu hukuksal olmaktan çok siyasal içerikli olan kararlar almış,

Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkum etmiştir. Bu konumda Türkiye, olayla ve dava konusu ile doğrudan bağlantısı olmadığı halde, suçlu görülmüş ve tazminat ödemesine karar verilmiştir. Kısacası davada taraf, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olması gerekirken (bu devlet uluslararası toplumca Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanınmadığı için), davayla uzaktan yakından bir bağlantısı olmayan Türkiye dava tarafı olmuş ve suçlu görülerek cezalandırılmıştır.

Verilen bu kararların hukuksal geçerlilik derecesi nedir? Uluslararası hukuka göre tanınmayan bir devletin yapmış olduğu eylem ve işlemlerden dolayı sorumluluğu nedir? Verilen bu kararların bakımdan hukuksal doğruluk derecesi (adillığı) nedir?

Bu incelemede, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin dava konusundaki sorumluluğu, uluslararası hukukta devletlerin tanınma sorunu bağlamında, ele alınacaktır. Öncelikle uluslararası hukukta devletin tanınma sorununa teorik olarak yaklaşılacak ve uygulamadaki örnekler incelenecek ve bu örnekler arasında KKTC'nin durumu analiz edilmeye çalışılacaktır. Verilen kararların siyasal bağlantıları da gözönünde tutularak hukuksal geçerlilikleri ve doğrulukları, örnek olaylarla ele alınmaya çalışılacak ve verilen bu kararların dış politikasında her zaman uluslararası hukuka uygun hareket eden Türkiye'nin Dış Politikası'nı etkileme derecesi üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

AMAÇ

Bu incelemenin amacı, devletin tanınma koşullarını irdeleyerek devletin varlığının tanımadan bağımsız olup olmadığı sorununu araştırmak; KKTC'nin *de facto* bir yönetim olup olmadığını inceleyerek verdiği kararların geçerlilik derecesini tartışmak; insan haklarının korunması alanında Avrupa'da varolan sistemi incelemek; Kıbrıs Sorunu'nun tarihsel gelişimi ile birlikte üç özgürlükler sorununu ele almak ve toplumlararası görüşmeler sürecinde bu konunun diğer konular yanında nasıl ele alındığını incelemek; bu davanın aşamalarını, tarafların karşılıklı tezlerini inceleyerek verilen kararları hukuksal açıdan tartışmak ve bu kararların Türkiye'nin dış politikasını ne şekilde etkilediğini araştırmaktır. Ayrıca bu konuda Türkçe kaynak sıkıntısı ilk bakışta göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın bir başka amacı da bu konudaki Türkçe kaynak sıkıntısını gidermeye çalışmak olmalıdır.

ÖNEM

Bu davada Türkiye, etkin kontrol uygulamadığı bir bölgede *de facto* bir yönetimin (KKTC) eylemlerinden dolayı, sorumlu tutulmaması gerektiği halde, uluslararası olarak sorumlu tutulmuştur. Üstelik dava konusu sorun Kıbrıs'ta yıllardır devam eden toplumlararası görüşmeler sürecinin en önemli konularından biridir ve taraflar arasında bir çözüm şarttır. Ancak Rum tarafı bu sorunu uluslararasılaştırmıştır. Üstelik yargısal bir organ olan AIHM, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta etkin kontrol icra ettiğine dair kanıt olarak BM Güvenlik Konseyi, Avrupa Konseyi, Commonwealth Hükümet Başkanları Zirvesi gibi temelde siyasi nitelikli örgütlerin kararlarını göstermiştir ki, yargısal bir organ olarak Mahkeme'nin kendi hukuksal değerlendirmelerini yapması gerekirdi. Türkiye, bu kararı kabul etmesi durumunda bugüne kadar savunduğu Kıbrıs tezlerinden vazgeçmiş olacaktır. Reddi durumunda ise Mahkeme kararlarını yerine getirmeyen ve insan haklarına saygı göstermeyen bir ülke olarak görülecek ve AB'nin temel önem verdiği insan hakları konusunda AB ile arasında uyuşmazlık yaşanacak ve bu nedenden dolayı birçok sorunla yüz yüze gelebilecektir. Dolayısıyla AIHM'nin verdiği bu karar Türkiye'nin AB'ye yönelik temel dış politika anlayışını kökten değiştirebilecek niteliktedir.

SINIRLILIKLAR

Bu araştırmada öncelikle uluslararası hukukta tanıma sorunu ele alınacak, konunun teorik tabanı oturtulmaya çalışılarak, tanımanın devletin varlığını etkileyen bir unsur olup olmadığı tartışılacak ve uygulamadan örnekler verilmeye çalışılacaktır. Daha sonra bu bilgilerin ışığında KKTC'nin *de facto* bir yönetim olarak konumuna değinilerek eylem ve işlemlerinden dolayı sorumluluğu tartışılacaktır. Birinci bölümün ikinci kısmında ise, davanın hem eski hem de yeni süreci içermesi nedeniyle insan haklarının korunması alanında Avrupa sisteminin eski ve yeni durumları incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde tarihsel süreci içerisinde Kıbrıs Sorunu, siyasi ve hukuksal yönlerine ağırlık verilerek değerlendirilecektir. Son olarak ise örnek olay kapsamında Loizidou Davası incelenerek, bu davada verilen kararların hukuksal analizi yapılmaya çalışılacak ve davanın Türk Dış Politikası'nı etkileme derecesi üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

KISALTMALAR

- AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHK: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKEL: Anorthotikon Komma tu Ergazomenu Lau – Emekçi Halkın İlerici Partisi
akt.: Aktaran
AT: Avrupa Topluluğu
BM: Birleşmiş Milletler
BMBKG: Birleşmiş Milletler Barış Koruma Gücü
C.: Cilt
CIA: Central Intelligence Agency – Merkezi Haberalma Teşkilatı
CYP: Cyprus Pound – Kıbrıs Paundu
Der.: Derleyen
E.T.: Erişim tarihi
ECU: European Currency Unit – Avrupa Para Birimi
Ed.: Editör
EOKA: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston - Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü
EU: European Union – Avrupa Birliği
GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD: Kıbrıs Türk Federe Devleti
LUH: Lefkoşe Uluslararası Havaalanı
MC: Milletler Cemiyeti
NATO: North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
p.: Page – Sayfa
RMMO: Rum Milli Muhafız Ordusu
s.: Sayfa
S.: Sayı
ss: Sayfadan sayfaya
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

t.y.: Tarih yok

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UDAD: Uluslararası Daimi Adalet Divanı

UNFICYP: United Nations Force In Cyprus – Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Koruma
Gücü

vd.: ve devamı

Vol.: Volume – Cilt

GİRİŞ

Bu çalışmada temel olarak, Kıbrıs sorununun çözümü en zor konularından biri olan mülkiyet sorunu temelinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan Loizidou-Türkiye Davası'nın Türk Dış Politikası'nı nasıl ve ne şekilde etkilediği/ etkileyebileceğinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu davada Bayan Titina Loizidou, Girne'de kalan taşınmaz mülkiyetine, adanın kuzey kesiminin Türk işgali altında bulunmasından dolayı erişemediğini, üzerindeki kontrolünü ve faydalanma fırsatını Türkiye'nin işgali nedeniyle kaybettiğini iddia etmiş, Türkiye ise söz konusu mülkiyetin kendi yargı yetkisi içerisinde bulunan bir alanda değil, bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanıdığı KKTC toprakları içerisinde bulunduğunu söyleyerek, söz konusu mülkiyetin KKTC tarafından kamulaştırıldığını ve eğer ortada bir insan hakkı ihlali mevcutsa kendisinin değil, KKTC'nin sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiştir. AİHM, verdiği kararında, KKTC'nin uluslararası olarak tanınmamasından dolayı sorumluluğun bu bölgede askeri güç bulduran ve bu yüzden de etkin bir yönetim icra ettiği açık olan Türkiye'ye ait olduğuna, KKTC'nin uluslararası hukuka göre bir devlet sayılamayacağına ve Kıbrıs'taki tek meşru hükümetin Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olduğuna karar vermiş ve söz konusu insan hakları ihlallerinden dolayı Türkiye'yi 450.000 CYP tazminat ödemeye mahkum etmiştir.

Yaygın bir kanıya göre, Kıbrıs sorunu Türkiye'nin en önemli dış politika belirleyicilerinden biridir. Bunun temel nedeni adanın tarihsel coğrafyasının önemidir. AİHM'nin Loizidou-Türkiye Davası'nda aldığı kararların, Türkiye'nin yıllardan beri tutarlı bir şekilde sürdürdüğü Kıbrıs politikasına aykırı düştüğü açıktır. Bugüne dek uluslararası yükümlülüklerini azami ölçüde yerine getiren Türkiye'nin, bu dava hükümlerini yerine getirmeyi reddetmesi, bu davanın önemine işaret etmektedir. Bu açıdan Türkiye, dış politika tercihini ulusal çıkarlarından yana kullanmaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde teorik bir temel oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu bölümün birinci kısmı uluslararası hukukta devletin tanınması konusuna ayrılmıştır. Bu kısımda öncelikle uluslararası hukukta devletlerin tanınması sorunu ele alınmaya çalışılacak, konunun teorik yönü üzerinde tartışma açılarak, uygulamadan örnekler

verilmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra uluslararası tanıma hukukunda 1990 sonrası süreçte yaşanan gelişmelere dikkat çekilerek, KKTC'nin uluslararası hukuka göre statüsü saptanmaya çalışılacaktır. Bu bölümün ikinci kısmında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde biçimlenen Avrupa İnsan Hakları Sistemi hakkında açıklayıcı bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Böyle bir kısım oluşturulmasının nedeni, çalışmanın üçüncü bölümünde dava incelenirken, dava prosedürünün nasıl işlediği konusunun daha iyi anlaşılmasının sağlanmasıdır. İnceleme konumuzu oluşturan dava AİHM'de görüldüğü sırada AİHS denetim sistemi henüz eski biçimiyle işlediğinden, özellikle AİHS denetim sisteminin 11 Nolu Protokol ile değiştirilmesinden önceki hali üzerinde yoğunlaşılacak, ancak bunun yanında 11 Nolu Protokol ile getirilen yeni düzenlemeler hakkında da bilgi verilecektir.

İncelemenin ikinci bölümünde Kıbrıs sorunu, hukuksal ve siyasal yönlerine ağırlık verilerek, tarihsel süreci içerisinde incelenmeye çalışılacaktır. Kıbrıs sorunu Türk Dış Politikası'nın en önemli yönlerinden birini oluşturduğundan ve diğer tüm dış politika yönelimlerini etkileme özelliği bulunduğundan, bu konunun geniş bir çerçevede incelenmesi gerekli görülmüştür. Bunun yanında, genelde bir bütün olarak Kıbrıs sorununun, özelde ise 3 özgürlükler ve mülkiyet sorununun, nasıl bir tarihsel süreç içerisinde ortaya çıktığının tespiti dava konusunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından gerekli görülmektedir.

Çalışmanın, davanın ve bunun Türk Dış Politikası üzerindeki etkilerinin incelenmesine ayrılan üçüncü bölümü de iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda, söz konusu dava, Komisyon ve Mahkeme aşamaları ayrı ayrı bir halde ve kendi içinde bütünlük sağlanması açısından, tarafların ileri sürdüğü tezler ile Mahkeme kararları birbirinden ayrılarak, incelenecektir. Bu kısımda ayrıca Mahkeme kararının hukuksal bir analizi de yapılmaya çalışılacaktır. İkinci kısımda ise, davanın Türk Dış Politikasını nasıl ve ne şekilde etkilediği/etkileyebileceği konusu üzerine yoğunlaşmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETİN TANINMASI ile ULUSLARARASI YARGI YOLU ve AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

BİRİNCİ KISIM

ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETİN TANINMASI

1.1.1. Genel Olarak Tanıma

Devlet, halen Uluslararası Hukuktaki en önemli sujedir. Uluslararası Hukuk düzenlemelerinin çoğunun devlete ilişkin olması, devletin, bir suje olarak uluslararası hukuktaki yerinin ve işlevinin kurumsallaştığının bir göstergesi olarak görülebilir. Uluslararası Hukukun tarihsel gelişimine baktığımızda devlet, gerçekten de ilk ve en önemli sujedir. Zamanla uluslararası hukukun sujelerindeki çeşitlenme devletin bu başat konumunu zedelememiştir. Küreselleşme sürecinin ulus devletin alanını sınırlayacak bir biçimde gelişmesi de devletin başat aktör konumunu zayıflatacak gibi görünmemektedir. Bunun yanında uluslararası örgütlerin gelişmesi ve çeşitlenmesi de (ulusüstü hukuksal karar alma ve uygulama yetisine sahip Avrupa Birliği bir yana) uluslararası hukuka ulusüstü bir nitelik sağlamamıştır; çünkü uluslararası örgütler, devletlerden oluşmaktadır ve bu kurumların örgütsel kimlikleri çok fazla gelişmemiştir. Dolayısıyla bu örgütler, onları oluşturan devletlerin aldıkları kararlardan bağımsız değildirler; bu örgütlerde ulus devletlerin etkinlikleri halen hissedilmektedir.

Devlet uluslararası hukukta bu kadar güçlü ve özel bir konuma sahipken, uluslararası hukukta devletle ilgili düzenlemelerin ve kuralların çokluğu şaşırtıcı değildir. Gerçekten devletin doğuşu, hak ve yükümlülükleri, sona eriş, ardıllık, self-determination vs. konular uluslararası hukukta çok önemli bir yere sahiptir. “*Devlet, Devletler Hukukunun başlıca şahsı olması itibariyle onun nasıl meydana geldiği, varlığının ne vakit başladığı ve milletlerarası camia hayatına ne suretle girdiği meseleleri*

*doğrudan doğruya milletlerarası hukuk nizamını yani Devletler Hukukunu ilgilendirir*¹. İşte tanıma da tam bu konumda önem kazanmaktadır. Tanıma isteyen siyasal bir birime, diğer devletler tarafından tanımanın verilmesi veya verilmemesi, devletin doğuşunda veya uluslar topluluğuna girmesinde önemli rol oynarken, ne zamandan itibaren ve hangi koşullarla bu devletin çeşitli hak ve yükümlülüklerle sahip olduğunu belirleme de önem kazanmaktadır.

Doktrinde tanımanın birçok tanımı yapılmıştır. Zeki Mesud Alsan, “[t]anıma, yeni doğan devletin [uluslararası ilişkilere] *ehil olduğu ve kendisiyle münasebete girişileceği mânasını ifade eder*”² şeklinde geniş ve kapsayıcı bir tanım yaparken, Anzilotti “...*tanıma pacta sunt servanda [ilkesine uygun olarak] aktolunmuş bir pakttan başka bir şey değildir*”³ diyerek tanımayı “ahde vefa” ilkesine uygun bir biçimde yapılmış antlaşma ile sınırlamaktadır. Seha L. Meray “[y]eni Devlet kurulduktan sonra, eskiden mevcut Devletlerin bu yeni kuruluşu müşahede ve kabul ettiklerini ve bu yeni Devletle, Devletler hukukuna uygun münasebetlere girişmek arzusunda olduklarını bildirmeleri, yeni Devletin diğer Devletlerce ‘tanınması’ mânasına gelmektedir”⁴ şeklinde bir tanım yapmaktadır. Devletler Hukuku Enstitüsü ise 1936 yılında Brüksel’de yaptığı toplantısında aldığı kararla tanımayı şu şekilde tanımlamıştır: “*Tanıma bir veya birkaç Devletin, muayyen bir ülke üzerinde siyasi bakımdan teşkilatlanmış, diğer Devletlerden müstakil, Devletler Hukuku kaidelerine muktedir bir insan cemiyetinin üyesi olarak telakki ettiklerini gösteren bir tasarruftur*”⁵. Tüm bu tanımlardaki ortak nokta, yeni oluşan bir devletin varlığının kabul edilmesi ve onunla ilişkiye girme isteğinin açıklanmasıdır.

Bir siyasal birimin devlet olarak tanınabilmesi için, devletlik unsurlarının asgari-sini yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunların, devletin bünyesinde toplanması, devletliğin oluşabilmesi açısından gerekli olduğu için, bu unsurlar tanımanın hukuksal kriterleri olarak da nitelendirilebilir. Bu kriterler 1933 yılında Montevideo’da imzalanan

¹ Zeki Mesud Alsan, (1955): *Yeni Devletler Hukuku Birinci Cilt (Premsipler Şahıslar)*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 2. Baskı, İstanbul: s.: 182

² Alsan, 1955: 184

³ Dionisio Anzilotti, (1946): *Devletler Hukuku Birinci Cilt: Giriş – Genel Teoriler*, Çev. Sahir Erman, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.: 123, vurgu yazarındır.

⁴ Seha L. Meray, (1968): *Devletler Hukukuna Giriş I. Cilt*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 3. Baskı, Ankara: s.: 266

⁵ Charles Crozat, (1953): “Devletler Hukukunda Tanıma”, Çev.: Edip F. Çelik, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.: XIX, S.: 4, s.: 4

Devletlerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Sözleşme'de şu şekilde belirtilmiştir: “a) kalıcı bir nüfus; b) sınırları belirlenmiş bir ülke; c) hükümet ve d) diğer devletlerle ilişkiye girme yeteneği”⁶. Bir siyasi oluşum ancak bu kriterleri bünyesinde barındırdıktan sonra diğer devletlerden tanınma talep edebilir. Nitekim Lauterpacht de tanımayı “siyasal bir topluluğu bir Devlet olarak tanımak, Uluslararası Hukukun gerektirdiği devletlik şartlarını yerine getirdiğini açıklamak demektir”⁷ şeklinde tanımlayarak bu kriterlerin sağlanmasına vurgu yapmıştır.

Bu kriterleri daha dikkatli olarak inceleyecek olursak; devlet olma arayışı içinde olan bir varlığın nüfusu hem sürekli, hem de dikkate değer olmalıdır. Örneğin sürekli olarak göç eden bir nüfusla devlet kurulamaz. Devletler ülkesel varlıklardır ve bu yüzden devletlik arayışı içinde olan varlık, kalıcı ve sınırları değişmeyen bir ülke üzerinde egemenliğe sahip olmalıdır. Buna rağmen devlet olma için gerekli asgari bir alandan yani yüzölçümünden de bahsedilemez. Devletlik arayan birimin hükümetinin belli bir tipte olması gerekli değildir, ancak bu hükümet iç istikrarı sağlamalı ve nüfusunun çoğunluğunun alışlageldik itaatini elde etmelidir⁸. Bunun dışında bu hükümetin başka bir devletten bağımsız karar alma yetisine de sahip olması gerekmektedir. Bu nitelik o hükümetin içsel bağımsızlığını oluşturur. Son olarak ise, bir varlık uluslararası ilişkilere girmek için mekanizmalara sahip olsa da, eğer bu mekanizmalar sistematik ve sürekli bir şekilde başka bir devlet tarafından kontrol ediliyorsa, bu kriterin yerine getirildiği düşünülemez⁹. Kısaca belirtmek gerekirse, nasıl insansız bir devlet düşünülemezse, ülkesiz bir devlet de düşünülemez. Belli bir toprak parçası üzerindeki insanların belli bir yönetime itaat etmeleri bu otoritenin içe yönelik egemenlik ve bağımsızlığını gösterirken, bu hükümetin diğer devletlerle, hiçbir devletin baskı ve yönetiminde olmaksızın ilişkilere girmesi de onun dışa yönelik bağımsızlık ve egemenliğini oluşturur.

Uluslararası hukukta devletlerin tanımaya ilişkin uygulamasına bakıldığında, tanımayı verecek olan devletlerin, tanıma isteyen devletin bu geleneksel devletlik kriterlerini yerine getirip getirmediğine, öncelikle dikkat ettiklerini görmekteyiz. Ancak bu

⁶ Amy E. Eckert, (2001): “The Construction of States in International Politics”, www.gcocities.com/CollegePark/Quad/1076/statecreation.html, E.T.: 15.05.2001

⁷ Hersch Lauterpacht, (1948): *Recognition in International Law*, Cambridge University Press, 2nd Ed. Cambridge: s.: 6

⁸ Eckert, 2001

⁹ Eckert, 2001

koşulların yerine getirilmesinden sonra, devletler, siyasi iradelerine göre tanımayı vermekte veya vermeyi reddetmektedirler. Bu hukuksal koşullar yerine getirilmeden verilmiş tanıma hem prematür (erken doğmuş) bir tanıma olacak, hem de tanıyan devlet açısından kendi içerisinde meşru olmayan bir devletin meşru imiş gibi tanınmasına yol açacaktır. Prematür tanıma durumunda eski devlet halen ayrılan devletin ülkesi ve insan topluluğu üzerinde egemenlik iddia ettiğinden ve ana devletin hukuksal kişiliği ayrılan devletin toprakları da dahil olmak üzere tüm toprakları üzerinde tanındığından dolayı, aynı toprak parçası ve insan kitlesi üzerinde iki ayrı devlet egemenliği tanınmış olacaktır. Prematür tanıma uluslararası hukuka aykırıdır¹⁰ ve tanıyan devlet açısından diğer devlete karşı uluslararası sorumluluğunu gerektirir. Çünkü bu durum eski devletin egemenliğinin ihlalidir¹¹ ve eski devletçe kendisine karşı girişilmiş dostça olmayan bir davranış olarak nitelendirilir. Devletler, tanımayı vermeden önce, prematür tanımaya neden olmak istememelerinden dolayı, bu hukuksal kriterlerin yerine getirilip getirilmediğini dikkatle incelemektedirler.

Kısaca değinmek gerekirse; tanıma sonucunda tanıyan devlet ve tanınan devlet arasında hukuki bir ilişki doğar, tanıyan devlet, tanımış olduğu devlet ile her türden normal ilişkilere girme isteğinde olduğunu belirtmiş olur. “...[T]anıma, tanıyan Devlet tarafından, yeni Devletin, Devletler hukukunca her ikisi için de tesbit edilmiş olan bütün hak ve vazifelerle şahsiyetinin kabulünü gerektirir”¹². Bu anlamda tanıma, devletlik koşullarının tamamlayıcısı olma gibi bir işleve sahiptir. Bir devlet ancak tanıma ile diğer devletlerle ilişkiye girme yeteneğini ispat etmiş olur. Yani tanıma, tanıma arayan birimin uluslararası ilişkilere girebildiğini kanıtlayan bir göstergedir. Başka bir açıdan bakacak olursak, bir devlet, devletlik kriterlerini yerine getirdiği andan itibaren zaten uluslararası hukukun devletlere vermiş olduğu hak ve yükümlülükleri sahiptir, ancak sadece tanıma ile bunları kullanma ehliyetini elde eder. Bu da devletin, diğer devletlere karşı ileri sürebileceği haklarına kavuşması anlamına gelir. Dolayısıyla tanımanın, devleti uluslararası hukukun bir sujesi haline getirerek, ona hak ve yükümlülükleri kullanma yeteneğini kazandırması gibi bir işlevi vardır.

¹⁰ Lauterpacht, 1948: 7

¹¹ Lauterpacht, 1948: 8

¹² Meray, 1968: 267

1.1.1.1. Tanımının Niteliğine İlişkin Görüşler

Uluslararası hukukta devletin tanınmasına ilişkin iki zıt teorinin bulunduğunu görmekteyiz. Bunlar kurucu görüş ile açıklayıcı görüştür.

1.1.1.1.1 Kurucu Görüş

Genellikle uluslararası hukukun kaynağını devlet iradesinde arayan yazarlarca benimsenen kurucu görüşe göre, bir siyasal birim, devletlik niteliğine ancak ve sadece tanıma eylemi ile kavuşur. Devlet sadece tanınma ile var olabilir ve belli hak ve yükümlülükler sahip olabilir. Devleti yaratan ve ortaya çıkaran tanımadır. Bu açıdan tanıma, devletliğin başlangıcına işaret eder. Yani devlet, tanıma eylemi ile kurulmuş olur. *“Siyasi olarak teşkilatlanmış bir camia, devlet karakterini haiz olunca devlet sayılır. Tanıma, bu karakterleri hakikaten haiz olduğuna lüzumlu bir şahadettir. Bu itibarla bir devletin aslı, onun diğer devletlerce tanınması tarihinden başlar”*¹³. Tanımayı verecek olan devlet(ler), tanıma isteyen birimin hukuksal kriterleri yerine getirip getirmediğini kontrol ederek onun hukuksal kişiliğinin başlangıcını belirler(ler).

Katı kurucu görüşün kökeni Hegel’e kadar gitmektedir. Hegel’e göre bir devletin diğerleriyle ilişkiye girmesi tanınma koşuluna bağlıdır ve bu eylem olmadan hukuksal yapı ile hiçbir ilişkisi olamaz¹⁴. Hegel’in Jellinek, Triepel, Anzilotti ve Oppenheim gibi yazarlar tarafından geliştirilen görüşüne göre, tanıma varolan bir niteliği açıklamaz, onu yaratır ve mal eder¹⁵.

Kurucu doktrin taraftarı yazarlar *“objektif bilginin, onu bilmek için bir nesne olmadan var olmayacağını savunurlar. Nesnenin yokluğu bu objektif olguların bilinmesini imkansız hale getirir. Bu açıdan devletlik hukuksaldır, doğal bir fenomen değildir”*¹⁶. Bu açıdan bakıldığında kurucu doktrin yazarlarına göre tanıma hukuksal bir sorundur, devletlik kriterlerini yerine getiren bir birime tanıma verilir ve bu birim ulus-

¹³ Cemil Bilsel, (1941): *Devletler Hukuku Birinci Kitap, Devletler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.: 62

¹⁴ Lauterpacht, 1948: 38

¹⁵ Lauterpacht, 1948: 38-40

¹⁶ Eckert, 2001

lararası kişiliğe kavuşturulur. Tanıma eylemi ile, tanınan devlet, tanıyan devlet açısından hukuksal anlamda meydana getirilmiş olur ve bu şekilde uluslararası hukuk bu devletler arasındaki ilişkilere uygulanabilir hale gelir¹⁷.

Kurucu görüş, bir devletin, uluslararası kişiliğe sahip olabilmesi, diğer devletlerle ilişkiye girebilmesi ve yaşayabilmesi için, tanımanın varlığını şart koşar. “*Bir devlet tanınmadıkça devlet sıfatıyla yaşayamaz. Ancak tanınmadır ki devleti vücuda getirir*”¹⁸. Buna göre bir devletin gelenekselleşmiş devletlik kriterlerini yerine getirmiş olması onun devlet olarak nitelendirilmesini gerektirmez, bunun için tamamlayıcı bir işlem olan tanımaya ihtiyaç vardır. Bu anlamda tanımanın, devletlik kriterlerinden beşincisini oluşturduğu söylenebilir. Devlet, tanıma olmaksızın diğer devletlerle ilişkiye giremez; kaldı ki devletlik kriterlerinden biri olan, diğer devletlerle ilişkiye girme yeteneğinin sağlanması, ancak devletin tanınması ile mümkün görülmektedir: “*Bir devlet, sadece tanıma ile uluslararası kişi olur*”¹⁹.

Kurucu görüşe göre tanıma, hukuki olarak devletlik kriterlerini yerine getirmiş siyasal bir birimin devlet olarak var olduğunun kabul edilmesi ve ona bu eylem sonucunda haklar ve yükümlülükler verilmesidir. Buna bağlı olarak da devletlerin bu hukuksal devletlik kriterlerini yerine getirip getirmediğinin hukuksal organlar tarafından tespiti gerekmektedir. Tanıma için gerekli olan devletlik unsurlarının hukuksal olarak yerine getirilip getirilmediğini, buna tarafsız olarak karar verecek uluslararası bir yargı organının olmaması dolayısıyla²⁰, her devlet kendisi belirler. “*Herhangi bir hükümeti, tanımayı verme veya reddetme konusunda zorlayacak bir üst otorite veya zorunluluk yoktur*”²¹. Lauterpacht, tanımanın merkezi bir otorite tarafından verilmemesinin ve devletlerin iradesine bırakılmasının sakıncalarını şu şekilde sıralamaktadır:

- ✓ “*Tanımanın ulusal çıkar elde etme amacıyla kullanılması,*
- ✓ *Bazı devletlerce hükümet olarak tanınan, fakat diğerlerince tanınmayan bir otoritenin ortaya çıkışı*

¹⁷ Hans Kelsen, (1941): “Recognition in International Law: Theoretical Observations”, *American Journal of International Law*, Vol.: 35, No.: 4, s.: 609

¹⁸ Alsan, 1955: 184

¹⁹ L. Oppenheim, (1905): *International Law A Treatise Vol:1, Peace*, Longmans, Green and Co., London: s.: 109

²⁰ Ian Brownlie, (1990): *Principles of Public International Law*, Oxford University Press, 4th Ed. Oxford: s.: 90

²¹ Philip Marshall Brown, (1950): “Legal Effects of Recognition”, *American Journal of International Law*, Vol: 44, No: 4, s.: 619

- ✓ *İki farklı rakip kliğin hangisinin tanınmaya hak kazandığını belirlemede sorumluluğun bulunması*
- ✓ *Durumun gerçekliğine ilişkin doğru bir karar almanın zorluğu.”²²*

Böyle tarafsız bir organın bulunmaması da tanınmanın hukuksal gerekliliklerinin yerine getirilip getirilmediğinin tespitini devletlerin tekeline bırakmaktadır. Bu durum, sonuçta, devletlerarası ilişkilerde pazarlıkları gündeme getirebilmektedir²³.

Tanınmanın hukuksal kriterlerinin yerine getirilip getirilmediğinin tespitinin devletlerin tekelinde olması, onların bu tespiti yaparken siyasal çıkarları çerçevesinde hareket edebileceklerini gösterir. Bunun doğal sonucu da tanınmanın istenildiği zaman geri alınabilmesidir²⁴. Ancak bu konuda bir çelişki vardır. Bir devlete tanıma verilmekle, o devlet uluslararası hukuk kişisi haline getirilir. Ancak bu kişi, hayatını sürdürürken o kişiliğin ondan geri alınması mümkün değildir. Bu durum, yeni doğmuş bir kişiye nüfus cüzdanı verilerek haklarını kullanabilme ehliyeti kazandırmanın ardından, kişi, yaşamını sürdürürken nüfus cüzdanını elinden alarak bu haklarını kullanmasını engellemeye benzer. Zaten uluslararası hukukta kural olarak hükümetlere verilen tanıma geri alınabilirken, devletlere verilen bir tanıma geri alınamaz. Çünkü yaratılan bir kişi sonradan yok edilemez.

Kurucu görüşün en önemli eksikliklerinden biri, devletin kurucu unsuru olarak görülen tanınmanın verilmesinde, tanıma verilecek devletin hukuksal kriterleri yerine getirip getirmediği hususunun tespitini, tanıma verecek olan devletlere bırakmasıdır. Devletlerin her zaman hukuksal ölçütlere göre hareket ettikleri söylenemez; devletler, uluslararası hukuka siyasi çıkarlarına uygun olduğu sürece uyum gösterme eğilimindedirler²⁵. Böyle bir durumda hukuksal kriterlerini yerine getirmiş bir birime diğer devletlerin çıkarları ile uyumuyorsa, tanıma verilmeyebilir. Bu da siyasal ve hukuksal bir gerçeklik olarak ortaya çıkmış olan devletin varlığının inkarı demektir ki bu durumda o devletin haklarından, yükümlülüklerinden, sorumluluklarından hatta varlığından bahsedilememesi sonucu doğar. Yani hukuksal ve siyasal olarak var olan bir siyasal yapılanma, yok sayılmaktadır. Buradan yola çıkılarak, kurucu görüşe göre, devletin var

²² Lauterpacht, 1948: 165, 166

²³ Alsan, 1955: 185; Bilscl, 1941: 62

²⁴ Crozat, 1953: 9

²⁵ Hüseyin Pazarcı, (1998): “Türk Dış Politikasının Yönlendirilmesinde Uluslararası Hukuk Etkeni”, in Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, 2. Baskı, İstanbul: s.: 695

olabilmesi için gerekli olan iç hukuksal koşullarını (devletlik unsurlarını) yerine getirmesi onun devlet sayılması için yeterli olmamakta ve bu konuda dış etkenler (başka devletler tarafından tanınma) daha önemli kılınmaktadır.

Öte yandan bir devletin uluslararası hukukta hak ve yükümlülük sahibi olması ve uluslararası kişilik kazanabilmesi için, onu kaç devletin tanınması gerektiği konusunda da kurucu görüş bizi yeterince aydınlatamamaktadır. Bazı durumlarda yeni devletler, kimi devletler tarafından tanınmakta, diğerleri tarafından tanınmamaktadır. Böyle bir durumda bu devlet hem var hem de yok olacaktır ki, böyle bir sonuç herşeyden önce mantıksal olarak tutarsızdır. Yine hangi koşullar yerine getirildiğinde tanınma isteyen birime tanınmanın verilmesi konusunda uluslararası hukukta açık ve net hüküm ve/veya kuralın bulunmaması da kurucu doktrinin eksik yönlerinden birini oluşturmaktadır.

Lauterpach ve Guggenheim gibi bazı yazarlar, devletlik koşulları olduğu andan itibaren bu devletin tanınma isteyebilmesi yönünde bir hakka, onu tanıyacak olan devletlerin de onu tanıma konusunda bir yükümlülükleri olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bu açıdan tanıma isteyen birime karşı, tanıyacak olan devletlerin bir "tanıma ödevi" vardır. Bu görüş, bir devletin devletlik unsurlarını yerine getirdiği anda, diğer devletlere tanıma görevi düşeceğini savunmaktadır. Nitekim bu görüş, tanımayı sağlayacak olan devletlerin her zaman hukuksal kriterlerle hareket etmedikleri, tanıma konusunda siyasal çıkarlarına göre hareket ettikleri ve devletlik unsurlarını eksiksiz yerine getiren devletlerin de tanınmayabileceği argümanı ile çürütülebilir. Nitekim uluslararası uygulama da devletlerin tanıma verirken, bu görev çerçevesinde hareket etmediklerini göstermektedir. Sonuç olarak devletlik unsurlarını yerine getiren bir birime karşı, diğer devletlerin tanıma ödevi olduğu söylenemez.

Bir devletin tanınmadan önce herhangi bir varlık kazanamayacağı iddiasının doğal sonucu, bu ülke toprakları üzerinde herhangi bir otorite olmadığını kabul etmek ve bu toprakları *terra nullius* (egemenliği hiçbir devlete ait olmayan toprak parçası) olarak görmektir. Bu da tanınmayan bir devletin topraklarının her an işgalini meşrulaştırıcı bir işlev üstlenir. Aynı durumda tanınmayan devlet varolan uluslararası hukuk kurallarına aykırı davranabilir ve bundan dolayı da sorumlu tutulamaz. Bu açıdan kurucu görüşün, seçilmiş diğer devletlerin tanınması sonucunda kabul edildikleri, kapalı bir klüp niteli-

ğinde olan 18., 19. ve 20. yüzyıllardaki Avrupa uluslarının çıkarlarını koruma işlevi üstlendiği konusunda da farklı yönden bir eleştiri yapılabilir²⁶.

Kurucu görüşe göre, tanıyan devlet ile tanınan devlet arasında hukuksal bir ilişki doğar. Tanıyan devlet, tanınanın devletlik unsurlarını bünyesinde bulundurduğunu kabul ve onun uluslararası kişiliğini ilan eder. Bu noktada Hans Kelsen tanıma kavramını hukuksal ve siyasal olarak bir ayrıma tabi tutmuştur. Kelsen'e göre "...[h]ukuksal tanıma, tanıyan Devletin, tanınan Devletin Milletlerarası Hukuk anlamında Devlet olduğunu gözlemesi ve saptamasıdır. Siyasal tanıma ise, tanıyan Devletin, tanıdığı Devletle normal siyasal ilişkilere girişmek isteğinin belirtilmesidir...Siyasal tanıma, hukuksal tanımayı gerektirir; çünkü Milletlerarası Hukuk anlamında Devlet olduğu saptanmayan bir toplulukla normal siyasal ilişkiler kurmak mümkün değildir. Buna karşılık hukuksal tanıma, mutlaka siyasal tanımayı gerektirmez; zira bir topluluğun Milletlerarası Hukuk anlamında Devlet olduğunu saptayan bir Devlet, hukuken tanıdığı Devletle normal siyasal ilişkiler kurmak istemeyebilir...Kelsen bu iki çeşit tanımadan, hukuksal tanımayı «kurucu» (ya da «yapıcı») nitelikte görmektedir... Tanıma böylece, Devletin milletlerarası kişiliğinin kurucusu (yaratıcısı) olmaktadır.”²⁷

Tanıyan ve tanınan devletler tanıma eylemi ile birbirlerine karşı birtakım hak ve yükümlülüklerin sahibi olurlar. Bir devlet ancak tanıma ile bazı hak ve yükümlülüklerin sahibi olabilir; örneğin, elçi göndermek, yabancı ülkelerdeki yurttaşlarının ve onların çıkarlarının korunması, yurtdışındaki mallarının yönetimi, ulusal ve uluslararası mahkemelerde taraf olabilme, antlaşmalar imzalayabilme gibi. Bunun yanında tanıyan devlet, tanımayı vermekle, tanınan devletin, devletlik unsurlarını kendi içerisinde tamamlamasını da sağlar.

1.1.1.1.2. Açıklayıcı Görüş

Açıklayıcı görüşe göre, bir devlet, devletlik koşullarını kendi içerisinde bulundurduğu andan itibaren varlığını kazanır, uluslararası bir kişidir. “Devletin kurucu unsurlarının hepsini kendisinde toplamış olan bir topluluk ipso facto milletlerarası cami-

²⁶ Eckert, 2001

²⁷ Edip F. Çelik (1987a), *Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap*, Filiz Kitabevi; İstanbul, s.: 237-238

*anın da bir üyesidir. Böyle bir yeni devletin milletlerarası camiada Devletler hukuku bakımından bir şahıs olarak yer alması diğer Devletlerin iradelerine bağlı değildir*²⁸. Devletlik, tanınmadan önce ve ondan bağımsız olarak vardır²⁹. Tanıma fiili, sadece onun varlığını kabul etme ve onunla ilişkiye girme isteğini belirtmektir. Bu açıdan tanıma var olan bir durumun tanıklığından ibarettir. Açıklayıcı görüş bu noktada kurucu görüşten ayrılarak devletin, devletlik unsurlarının yerine getirildiğini ve bunun dış unsurların iradesine bağlı olmadığını kabul eder. Bu açıdan tanımanın devletin uluslararası kişiliği üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Bu varlıkla diğer devletler ilişkiye girseler de girmeseler de onun hukuksal kişiliğini etkileyemezler. Bu anlamda tanıma, bir formaliteden öteye geçemez.

Bir devletin, devletlik unsurlarını bünyesinde barındırması, onun uluslararası kişiliğinin oluşumu için yeterlidir. Bir devlet olgu olarak varolduğu andan itibaren uluslararası hukukun bir sujesi olur. Var olmanın koşulu ise, uluslararası hukukta gerekli olan devletlik koşullarının yerine getirilmesidir. Tanıma sadece bu olgunun varlığını açıklar. Devletin varlığı da bir olgu olduğundan, tanıma, hukuksal olmaktan çok, siyasal ilginin şekilsel bir eylemidir.

Açıklayıcı görüşe göre tanıma, devletlik unsurlarını yerine getirerek zaten kişilik kazanmış olan bir varlığı yaratma anlamına gelmez, sadece var olan bir olgunun açıklanmasıdır. Tanıma hukuksal olmaktan çok olgusal bir sorundur ve bu eylemin hukuksal sonuçlar yaratma kapasitesi sınırlıdır³⁰. *“Hukuksal kişilik daha önceden hukuksal bir eylemle kazanıldığından [ki bu devletlik unsurlarını kendi içerisinde tamamlamasıdır], tanımanın hukuksal etkileri sınırlıdır. Tanıma sadece var olan hukuk ve olgu durumunun kabulü ve açıklanmasından ibarettir*³¹. Dolayısıyla bu açıklama siyasal bir eylemdir ve tanınan devletin hukuksal varlığını kurucu bir etkisi yoktur³². Bu durumun doğal bir sonucu olarak devletler, varolan bir olguyu açıklarken, hukuksal olmaktan çok siyasal çıkarlarla hareket etmektedirler. *“Devletler başka bir devleti genel olarak kendi*

²⁸ Meray, 1968: 268, vurgu yazarın

²⁹ J.G. Starke, (1967): *An Introduction to International Law*, Butterworths & Co. Ltd., 6th Ed., London: s.: 127

³⁰ Eckert, 2001

³¹ Brownlie, 1990: 89

³² Kelsen, 1941: 605

*çıkarlarını koruma amacıyla tanınlar*³³. Bir devlet, yeni oluşan bir devleti, ancak siyasal çıkarları gereği ilişkiye geçmek isterse tanıyacaktır. Nitekim tanınmanın bir devletin mahkemeleri tarafından değil de, yürütme organı tarafından verilmesi tanınmanın, özde siyasal bir eylem olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Açıklayıcı görüşe yöneltilen en büyük eleştirilerden biri, tanınmanın, hukuksal etkenler göz önüne alınmadan ve hukuksal sonuçlar yaratmayacak şekilde verildiğini iddia etmesidir. Oysa tanıma ile tanıyan devlet, tanınanın hukuksal varlığını kabul eder, iki devlet arasında karşılıklı hukuksal birtakım hak ve yükümlülükler doğar. Öte yandan tanınma olmaksızın, ilgili devlet devletlik unsurlarını kendi içerisinde tam olarak yerine getirmiş sayılamaz. Kalıcı bir nüfusu, sınırları belirlenmiş bir ülkesi ve etkili ve diğer devletlerden bağımsız karar alabilme gücüne sahip bir hükümeti olsa da, diğer devletlerle ilişkiye girebilme yeteneği, hiç tanınmayan bir devlet açısından, henüz kazanılmış sayılmaz.

Diğer taraftan açıklayıcı görüş, devletliği, tanımadan bağımsız olarak ele alarak, devletlik kriterlerini yerine getirmiş olan, fakat tanınmayan devletlerin hukuksal ve siyasal kişiliklerini kabul etmektedir.

Tanınma konusundaki her iki görüş de karşılaştırıldığında, her ikisinin de doğru ve eksik olduğu birtakım yönleri olduğu görülür. Bu yüzden iki görüş arasında eklektik bir yaklaşım izlemek, kanımca daha uygun olacaktır. Kurucu görüş, bir devletin tanınma olmaksızın varolamayacağını savunur. Açıklayıcı görüşe göre ise, bir devlet, devletlik kriterlerini yerine getirdiği andan itibaren vardır, bir olgudur, çeşitli hak ve yükümlülükleri vardır. Yaygın kaniye göre, açıklayıcı görüşün bu konuda getirmiş olduğu açıklama daha doğrudur. Bir devlet, devletlik kriterlerini yerine getirdiği andan itibaren var sayılmalıdır, onu yok saymak haklarının ihlaline neden olabileceği gibi, bu devletin uluslararası hukuku ihlallerinden dolayı sorumlu tutulamaması sonucunu da doğuracaktır. Açıklayıcı görüşe göre bir devletin, devletlik kriterlerini yerine getirdiği andan itibaren bir olgu olarak ortaya çıktığı ve uluslararası hukukun ona bahsettiği tüm hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu iddiası kanımızca eksik kalmaktadır. Devletlerin tanıma olmaksızın da bazı hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu doğrudur. Bunun

³³ Starke, 1967: 125

yanında bir devlet sadece tanınma ile, uluslararası hak ve yükümlülüklerle sahip olabilir, bunları diğer devletlere karşı ileri sürme yeteneğine sahip olabilir. Bir devlet, devletlik kriterlerini yerine getirmekle soyut anlamda uluslararası hukukun ona verdiği hak ve yükümlülüklerle sahip olabilir; ancak tanıma ile bunları kullanabilme ehliyetine kavuşur. Diğer taraftan devletler tanıma verirlerken, tanınma isteyen birimin devletlik kriterlerini yerine getirip getirmediğini hukuksal olarak da incelerler. Devletlerin böyle bir yaklaşım izlemelerinin temel nedeni prematür tanımaya yol açmama ve ana devletin egemenlik haklarını ihlal etmeme kaygısıdır. Bu açıdan bakıldığında, devletler tanıma verirlerken, sadece siyasi motivlerle hareket etmemekte, hukuksal birtakım koşulların yerine getirilip getirilmediğine de bakmaktadırlar.

Sonuç olarak tanıma, hukuki sonuçlara sahip siyasi bir tasarruftur. Sonuçları bakımından devletler arasında hukuki bir yöntem izlenerek ve hukuksal sonuç yaratacak bir şekilde verilir. Ancak bu sonuçların yaratılması daha çok devletlerin siyasi otoritelerince ve siyasi çıkarlar göz önünde bulundurularak kararlaştırılır. Öte yandan bir topluluğun hukuki şartları yerine getirdiğinde, tanınması konusunda hukuksal bir yükümlülük de yoktur. Bu da tanımanın sadece hukuksal bir tasarruf olmadığını gösteren başka bir kanıttır.

1.1.1.2. Tanıma Şekilleri

1.1.1.2.1. Açık veya Üstü Kapalı Tanıma

Açık tanıma bir devletin, tanınma isteyen bir birimle açıkça, belli olacak şekilde ilişkiye girme arzusunu belirtmesidir. Açık tanıma çok çeşitli biçimlerde yapılabilir. Bir devlet başkanının, yeni devlet başkanına tebrik mesajı yollaması³⁴, ülkeler arasında ilişki kurmaya yönelik olarak yapılacak bir nota verişimi, tanınacak olan devletle, tanıma kaydı olan ikili bir antlaşma imzalanması³⁵ veya yeni devletin kurulması üzerine tebrik telgrafi yollanması³⁶, açık tanıma yöntemine ilişkin örneklerdir. Üstü kapalı tanıma ise, açık tanıma beyanı yapılmaksızın yeni devletle tanıma anlamına gelecek bir-

³⁴ Meray, 1968: 271

³⁵ Crozat, 1953: 13

³⁶ Bilsel, 1941: 67

takım ilişkilere geçmektir. Şu durumlarda üstü kapalı tanımanın varlığından söz edilebilir: “İki devlet arasında çoğu ilişkiyi düzenleyen ikili bir anlaşmanın imzalanması, diplomatik ilişki kırma amacıyla temsilci gönderilmesi, savaş halinde, tarafsızlığı ilân veya bu anlama gelebilecek herhangi bir eylem”³⁷, yeni kurulacak devletle anlaşma müzakeresine girişmek³⁸ ve devlet başkanları veya hükümetler arasında resmi bir toplantı³⁹. Şu durumlarda da üstü kapalı tanımanın mevcut olmadığından bahsedilebilir: “1) Tanınmamış bir devletin taraf bulunduğu veya sonradan taraf olduğu çok taraflı bir muahedeye bir Devletin taraf olması veya taraf olmakta devam etmesi; 2) tanınmamış bir Devletin iştirak ettiği milletlerarası bir konferansa katılma; 3) muayyen bir zaman için diplomatik temsilciler bulundurmak; 4) konsoloslar göndermek ve kabul etmek ve tanınmamış Devletler tarafından egzekuatür istenmesi (bu egzekuatürün verilmesi halinde durum değişir); 5) diplomatik sıfatı olmayan memur ve temsilci gönderilmesi; 6) suçlunun iadesi talebinde bulunmak veya böyle bir talebe muhatap olmak; 7) dahili bir harpte asilerle temasın idamesi; 8) Milletler Cemiyeti veya Birleşmiş Milletler teşkilâtı gibi milletlerarası teşkilâta kabul edilmek”⁴⁰.

1.1.1.2.2. Bireysel veya Toplu Tanıma

Tanıyacak olan devletler yeni kurulan bir devleti, açık veya örtülü iradeleri ile bireysel olarak tanınabilecekleri gibi, ortak bir eylem sonucu olarak da tanınabilirler. Bireysel tanıma bir devletin tek başına, bireysel olarak, tanıma isteyen birimi tanımasıdır. Bu durumda sadece tanıyan devlet ile tanınan devlet arasında ikili ilişkiler kurulur ve sadece tanıyan devletler tanınanın hukuksal kişiliğini kabul etmiş olurlar. Toplu tanıma daha çok kongre sırasında veya çok taraflı bir anlaşma imzalanması durumunda görülür. Uluslararası bir örgüte katılım da toplu tanıma örneği verilebilir⁴¹. Bu durumda, yeni ortaya çıkan bir devlet, örgütün tüm üyelerince tanınmış sayılacak mıdır? Bu tür örgütlere üye kabulü oybirliği ile değil oyçokluğu yöntemiyle kararlaştırılır. Bu durumda tüm üyeler tarafından tanınmamış olan bir devletin oyçokluğu ile örgüte üye olarak kabul edilmesi, o devletin onu tanımayan devletlerce otomatik tanınması

³⁷ Starke, 1967: 132

³⁸ Bilsel, 1941: 67

³⁹ N.A. Maryan Green, (1987): *International Law*, Pitman Publications, 3rd Ed., London: s.: 40

⁴⁰ Crozat, 1953: 13

⁴¹ Bu konudaki bir karşı görüş için bkz. Hans Aufrecht, (1949): “Principles and Practices of Recognition by International Organizations” *American Journal of International Law*, Vol.: 43, No: 4, s.: 691

anlamına gelmez. Zaten bu üyeler, o devletin üyeliğine red oyu vermekle, onunla ilişki kurmak istemediklerini, onu devlet olarak görmediklerini ve onu uluslararası toplumun bir üyesi olarak görmek istemediklerini belirtmişlerdir⁴². Nitekim “*Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu konuda hazırladığı 8 Mart 1950 tarihli Memorandum’da Teşkilâta üye kabul edilmenin tanıma demek olmadığını belirtmişti. Bazı yazarlar da, Teşkilât üyeliğine kabulün, Teşkilât bakımından kollektif bir tanıma sayılsa bile üye devletlerin her birince mutlak bir tanıma olmadığını, sadece kabul lehinde oy verenler için tanıma da sayılacağını, diğer Devletler için sadece, Teşkilâtın faaliyetleri ile sınırlı neticeler vereceğini savunmuşlardır*”⁴³.

1.1.1.2.3. Hukuki (*de jure*) ve Fiili (*de facto*) Tanıma

Fiili (*de facto*) tanıma, hukuki (*de jure*) tanıma sağlanana kadar, yeni kurulan bir devletin uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüklerle sahip olabilmesi için verilen ve bu devletin bölgede etkili kontrol sağladığının kabulünü içeren geçici bir tanıma biçimi olarak tanımlanabilir. “*Bir Devlet, yeni [oluşmuş] bir Devletin devamlılığı hakkında [açık] bir fikir edinmemişse, [uluslararası ilişkilerin] gelişmesini bekliyorsa, fakat bu bekleyişin yeni Devlete karşı düşmanca veya dost olmayan bir davranış olarak belirmesini istemediği gibi erken tanımının da ana Devlete karşı, aynı şekilde tefsirinden çekiniyorsa, yeni Devleti, tam ve kesin şekilde hukukî olarak tanıma (de jure tanıma) yerine, geçici ve [belli] hukukî münasebetlerle sınırlı olmak üzere fiilî bir kuruluş olarak tanıma (de facto tanıma) yoluna gidebilir*”⁴⁴. *De facto* tanımada, tanıyan devlet, yeni devletin devletlik koşullarını henüz tam olarak yerine getirmediğini düşünmektedir. Bu tür tanıma, hükümetin etkili olduğuna dair inancın tam olması, ancak bu hükümetin istikrarı veya uluslararası yükümlülüklerine uyma konusunda şüphelerin varlığı durumunda, devletlerin *de jure* tanıma vermekten çekinmeleri söz konusu olduğundan verilmektedir. “*De facto tanıma kesin bir tanıma olmadığı için, koşulların yeni devlet aleyhine geliştiği değerlendirilmesini yapacak tanıyan devlet bu tanımını her zaman geri alma hakkına sahip bulunmaktadır. Buna karşılık de facto tanımada bulunan devletin tam olarak tanımayı gerektiren bütün koşulları yerine getirdiği kanısı taşındığı*

⁴² Meray, 1968: 274, 275

⁴³ Meray, 1968: 275

⁴⁴ Meray, 1968: 273, vurgular yazarın.

takdirde tanıyan devlet bunu her an de jure tanımaya dönüştürebilecektir. Başka bir deyişle, de facto tanıma bir geçiş dönemini belirtmektedir."⁴⁵. *De facto* tanımanın, tanıma konusunun siyasi yönünü oluşturduğu söylenebilir. Devletler, yeni kurulan devlete tanıma vermekte bazı sakıncalar görüyorlar, fakat onunla vatandaşlarını ve o ülkedeki mallarını korumak veya ticari ilişkiler geliştirmek gibi amaçlar güdüyorlarsa, bu yeni devlete *de facto* tanıma verme yolunu seçmektedirler. Devletlerin *de facto* tanıma vermelerinin nedenlerinden biri de, erken tanımaya yol açmamak için aşamalı bir tanıma yolu takip etmek istemeleridir⁴⁶. Bu anlamda devletler *de facto* tanımayı *de jure* tanıma verilmeden önce bir aşama olarak verme eğilimindedirler. Burada ya devletlik koşullarının tam olarak oluşmadığı düşüncesiyle (özellikle iç savaş durumlarında nüfus ve ülke açısından), ya prematür tanımaya yol açmama kaygısıyla ya da oluşan yeni devletin meşruluğu konusunda şüphelerin varlığı durumundan hareket edilir. İngiliz Hükümeti, Sovyetler Birliği'ni 16 Mart 1921'de *de facto* tanıdığı halde, 1 Şubat 1924'e kadar *de jure* olarak tanımamıştır. İngiltere'nin böyle bir yola sapmasının nedeni, iç savaş nedeniyle Sovyet hükümetinin devamlılığı konusundaki şüphelerinin bulunması, Sovyet Hükümeti'nin, Çarlık zamanından kalan uluslararası taahhütlerini yerine getirmesindeki isteksizliği ve yurtdışında propaganda yapmasıdır. 1936-1938 İspanya İç Savaşı'nda da Milliyetçi Hükümet'in başlangıçta *de facto*, Franco'nun savaşı kazanarak egemenliğini tüm ülkeye yaymasından sonra da *de jure* olarak tanınmasında da, İngiltere'nin böyle bir yol izlemesinde, bu hükümetin sürekliliğine dair şüpheleri ön plandadır⁴⁷.

De jure tanıma ise yeni bir devleti tüm sonuçlarıyla tanımadır. *De jure* tanıma, "[t]anıyan ve tanınan Devletler arasında [düzenli ilişkilerin kurulması] neticesini doğurur"⁴⁸. Kimi yazarlar da *de jure* tanıma ile "diplomasi ajanı sıfatını resmen haiz bulunan memurlar vasıtasıyla tesis olunan ve diplomatik münasebetlerin derhal başlaması neticesini doğuran tanıma"⁴⁹yı kastetmektedirler.

De facto tanıma ile *de jure* tanıma arasındaki temel fark, *de facto* tanımanın geçici ve geri alınabilir oluşudur. Oysa *de jure* tanıma tam ve kesin bir tanımadır; geri

⁴⁵ Hüseyin Pazarcı, (1999): *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: s.: 9

⁴⁶ Meray, 1968: 273

⁴⁷ Starke, 1967: 140

⁴⁸ Crozat, 1953: 16

⁴⁹ Anzilotti, 1946: 129

alınmaz ve tanıyan devlet tanınanı hukuksal bir kişi olarak kabul eder. Dolayısıyla *de jure* tanımada tam anlamıyla hukuki ve resmi ilişki kurulmuş olur. *De facto* tanıma ile devletin kurulmasını onaylayan hukuksal sonuçlar yaratılmamıştır; sadece ilgili devletin, ülkesinde, etkili bir otorite oluşturduğu kabul edilmiş olur, onunla tam ilişki kurma istenmediği belirtilir. *De facto* tanıma resmi veya hukuksal değil, siyasal bağ kurmak için ve siyasal sonuçları olacak bir biçimde verilir. Bir yazar *de facto* tanıma ile *de jure* tanıma arasındaki hukuksal farkları şu şekilde sıralamaktadır:

- ✓ “Sadece *de jure* tanınmış Devlet, tanıyan devletin ülkesinde bulunan mülkiyet üzerinde söz sahibi olabilir
- ✓ Sadece *de jure* tanınmış Devlet, eski devleti halefiyet yoluyla temsil edebilir veya kendisine karşı tanıyan devlet tarafından verilmiş zarardan ötürü dava açabilir
- ✓ *De facto* tanınmış bir devletin temsilcileri diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan faydalanamazlar
- ✓ *De facto* tanıma geri alınabilir veya daha sonradan *de jure* tanımaya dönüştürülebilir.”⁵⁰

1.1.1.3. Devletin Tanınmasının Sonuçları

Uluslararası hukukta bir devlet tanındığı zaman, öncelikle, şu iki durumun oluştuğu kabul edilir: Tanıyan devlet, tanınan devletin, tüm sonuçlarıyla, hukuksal bir kişilik oluşturduğunu kabul eder ve onunla her türden ilişkiye girme isteğini belirtmiş olur. “*Tanıma ile yeni tanınan devletin tam uluslararası kişiliği tanınmış olur. Bu iki devlet arasında gelecekteki bütün ilişkiler hukuksal eşitlik temeline oturacaktır*”⁵¹. “...[T]anıma işlemi ile tanıyan devlet tanınan devletin sınırlı bir biçimde –yalnızca kendisi için- uluslararası hukuk kişiliğini kabul etmiş olmaktadır”⁵². Tanıma eylemi ile tanıyan ve tanınan devletler arasında hukuksal hak ve yükümlülükler doğar. Yeni bir devletin tanınmasının hukuksal sonuçları şunlar olarak görülebilir: “1) Tanınan veya tanınan Devletler birbirlerinin mahkemelerinde dâvalı veya dâvacı olabileceklerdir, 2) diplomasi ve konsolosluk münasebetleri kurulacak ve tanınan devletin, milletlerarası *camia* [üyesinin sahip olduğu] hakları kullanmak ehliyeti olacaktır; 3) tanınan Devletin geçmiş ve gelecek [yasama ve yürütmeye ilişkin] bütün tasarrufları, tanıyan Devletin mahkemeleri önünde [geçerli sayılacaktır]; 4) tanıyan ve tanınan Devletler, diplomatik

⁵⁰ Starke, 1967: 143

⁵¹ Green, 1987: 35

⁵² Pazarcı, 1999: 35

temsilcileri ve bunların malları için –karşılıklı olarak- [yargısal bağımsızlık] talebinde bulunabileceklerdir”⁵³. Tanınan devlet uluslararası hukuka göre tüm eylemlerinden sorumludur⁵⁴. Kısacası bir devlet tanınma ile diğer devletlere karşı ileri sürebileceği hakları kullanma ehliyetini kazanır.

Bir devletin tanınması, hukuksal fonksiyonu yanında temel olarak siyasal bir eylemdir. *“Çünkü devletin yürütme organınca verilir, siyasal önemdedir ve siyasal sonuçlar doğurur”⁵⁵.*

Kural olarak, tanıma geri alınamaz. Bu kural hukuksal olarak verilmiş bir kişiliğin, sonradan dışsal etkenlerden zarar görmemesi için getirilmiştir. Tanıma sadece *de facto* olarak verilmişse ve tanınacak olan devletin devletlik koşullarını yerine getirmemesi sonucunda, başarısız olması ve varlığını devam ettirememesi durumunda geri alınabilecektir. Ancak *de jure* tanımının geri alınması mümkün değildir. *“Devletler bir devleti tanıyıp tanımamakta [serbesttirler]. Fakat bir [kere] tanıdıkları...devletin varlığını [reddedemezler]. Yapılacak şey, tanımayı geri alma değil, başlamış münasebetleri kesmedir”⁵⁶.*

Kural olarak, tanıma şarta bağlanmaz. Bir devletin tanınması sırasında, tanıyan devletlerin, ancak belirli şartlar yerine getirildikten sonra tanımayı verebilecekleri şeklinde koşullar koymaları, onların tanımayı siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaları sonucunu doğurabilir. Ancak uluslararası uygulamaya baktığımızda, devletlerin, tanımayı, örneğin azınlıkların korunması, belli birtakım taahhütleri üstlenme gibi, belli birtakım şartların yerine getirilmesine bağladıklarını görmekteyiz.

Yine kural olarak, tanımının etkileri geçmişe yürür. Bu kural, bir devletin devletlik koşullarını yerine getirdiği andan itibaren var olması varsayımına dayanır. Dolayısıyla bir devlet tanındığı zaman, hak ve yükümlülükleri ile uluslararası kişiliği, onun bağımsızlığını kazandığı andan itibaren geçerli olacaktır⁵⁷.

⁵³ Crozat, 1953: 16

⁵⁴ Green, 1987: 36

⁵⁵ Lauterpacht, 1948: 159

⁵⁶ Bilsel, 1941: 65

⁵⁷ Bilsel, 1941: 65

1.1.1.4. Uluslararası Hukukta Hükümetlerin Tanınması

Uluslararası hukukta devletin tanınması ile hükümetin tanınması farklı kavramları ifade etmektedir. Devletin uluslararası bir kişilik olarak sürekli bir varlığı olduğu varsayılırken, bu devleti temsil eden ve devlete ait işlemlerin yürütülmesini sağlayan hükümetlerin geçici oldukları düşünülmektedir. Bu açıdan bir devlet içerisinde anayasal yollardan gerçekleşen hükümet değişikliği, bir yanıyla her topluluğun kendi yönetimini seçmede özgür olduğu varsayımıyla diğer devletleri ilgilendirmeyen bir mesele iken⁵⁸, diğer taraftan da devletin sürekliliğini ve hukuksal kişiliğini etkilemez. *“Yeni Devlet milletlerarası camianın diğer şahısları tarafından tanındıktan sonra, bu Devletin kurucu unsurlarından biri olan hükûmeti, muhtelif şekillerde değişebilir. Devletin gerek anayasa rejimindeki, gerekse hükûmetindeki değişiklikler, esas itibariyle, Devletin milletlerarası şahsiyetine tesir etmez”*⁵⁹. Ancak devletler arasındaki ilişkiler hükümetler aracılığı ile sürdürüldüğünden, hükümet değişikliğinin tanınıp tanınmaması, devletler arasındaki ilişkileri etkileyecektir.

Genel olarak, anayasal süreç çerçevesinde oluşan hükümet değişiklikleri uluslararası hukukun ilgi alanına girmez. Bu durum devletlerin egemenliği ve bağımsızlığı ilkesinin bir sonucudur. Ancak anayasa dışı yollardan ve ihtilalci bir biçimde oluşan hükümet değişikliği, diğer devletler tarafından tanınmadığı sürece, devletler arasında ilişki kurmak olanaksızlaşır. Bu durumda devletler, yeni ortaya çıkan hükümeti çeşitli hukuksal kriterlerin yerine getirilmesi ve siyasal durumun gerekliliklerini göz önünde bulundurarak tanıma veya tanımama yoluna gideceklerdir. *“Hükümetlerin tanınması, devletlerin tanınmasına göre daha siyasaldır, çünkü normal ilişkilere girme isteksizliği daha çok hükümet organlarının tanınmamasıyla açıklanır”*⁶⁰.

Hükümetlerin tanınması konusunda karşımıza iki doktrin çıkmaktadır: Bunlardan birincisi olan Tobar doktrinine göre, anayasa dışı yollardan iktidarı zorla elde etmiş olan bir hükümet halkın rızasını elde etmediği sürece tanınmamalıdır. Buna göre *“bir hükümet darbesi veya silâhli ayaklanma ile iktidarı ele geçiren bir hükümetin tanınması*

⁵⁸ Meray, 1968: 276

⁵⁹ Meray, 1968: 276

⁶⁰ Brownlie, 1990: 93

için, «anayasaya göre meşruiyetinin», seçilmiş bir Meclis tarafından teyidi zarurî»⁶¹ dir. İkincisi olan Estrada doktrinine göre ise, hükümetlerin eğer bir sürekliliğe sahip olacakları belli oluyorsa, bunları tanımada güçlük çıkarmamak gerekir. Bu doktrine otomatik tanıma doktrini de denmektedir⁶². Meksika Dışişleri Bakanı “Estrada, 27 Eylül 1930’da, yabancı [ülkelerdeki] Meksika temsilcilerine gönderdiği bir [genelgede], ...«yabancı hükûmetlere bir diğer memleketteki mevcut rejimin meşru olup olmadığı hususunda karar verme imkânı sağl[a]yan» hükûmetlerin tanınması tatbikatından vazgeçilmesi gerektiğini belirtmekte, bunun «diğer memleketlerin egemenliğini ihlâl ettiğini», iç işlere yabancı hükûmetlerin müdahalesi şeklinde tecelli ettiğine işaret ederek, bundan böyle Meksika Hükûmetinin diğer Devletlerle elçi teatisinde bulunurken veya bunu reddederken, bu hareketin «ne peşinen ne de a posteriori olarak, yabancı Devletlerin kendi hükûmetlerin veya makamlarını kabul, idame veya değiştirme haklarını bir takdir mevzuu yapmamış olacağını» belirtmekteydi.»⁶³.

“[Anayasa dışı yollarla iktidara gelmiş olan] fiili hükûmetlerin tanınması geniş ölçüde diğer Devletlerin siyasi takdirine kalmış bir muamele olarak görünmektedir...Bununla beraber Devletler, [uygulamada], bir fiilî hükûmeti tanıırken veya tanımak istemezken, bunu keyfî bir takdir yetkisine değil, fakat mümkün olduğu kadar hukukî görünecek bazı makul kıstaslara da dayandırmaya çalışmaktadırlar»⁶⁴. Bu kriterlerin bazıları şunlardır: a) hükûmetin etkililiği, b) yeni hükûmetin, eskisinin uluslararası taahhüt ve antlaşmalarına uyma iradesi,⁹ c) yönetilenin rızası ve d) devrim sonucunda yapılan değişiklikte takip edilen usul.

Bir hükûmetin tanınması, onun, belli bir toprak parçası üzerinde etkin kontrol sağladığının kabul edilmesi ile eşanlamlıdır. Bu açıdan bir hükûmetin belli bir bölgede etkin kontrol kurup kurmadığı, o hükûmete tanıma verilirken bakılacak en önemli kriterdir. Hükûmetlerin tanınması konusunda devletlerin dikkat ettikleri ikinci bir kriter de yeni hükûmetin, eskisinin taahhütlerine uymaya hazır olduğunun belirlenmesidir. Bir devlet bölgedeki çıkarlarını korumak ve kollamak için eski hükûmetin borçlarının ve taahhütlerin devamını, yeni hükûmetten de isteyebilir; bunları vermek istemeyen hükû-

⁶¹ Meray, 1968: 279

⁶² Meray, 1968: 283

⁶³ Meray, 1968: 283

⁶⁴ Meray, 1968: 277, 278

meti de tanımayabilir. Nitekim SSCB'deki Bolşevik Hükümet'in uzun bir süre *de jure* olarak tanınmamasının sebebi, Çarlık zamanından kalan antlaşmaları yerine getirmeyi reddetmesi, borçlarını ödememesi ve yurtdışında propaganda yapmasıdır. Sovyetler Birliği, ancak, bu antlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyi, istimlak edilen yabancı ülke mallarının tanzimini ve dışarıda propaganda yapmamayı kabul ettikten sonra tanınmıştır⁶⁵. Tanıma uygulamasındaki bu kriter zamanla yapılageliş kuralı halini almıştır⁶⁶. Bu konudaki üçüncü bir kriter de halkın rızasının alınmasıdır. Bu, hükümetin etkililiğini gösteren bir halkoylaması sonucu belirlenebileceği gibi, seçilmiş bir meclis tarafından yeni hükümetin onaylanması şeklinde de belirlenebilir. Örneğin ABD Başkanı Kennedy Latin Amerika'da anayasa dışı yollardan iktidara gelmiş bir hükümete, makul bir süre içerisinde serbest seçim yapma niyetini açıklamadığı sürece, tanıma vermiyordu. Bu kriterin de bir yapılageliş kuralı haline geldiği söylenebilir⁶⁷. Buradaki temel amaç, tanıyan devletin, yeni hükümetin istikrarı konusundaki beklentilerinden tatmin olmasıdır⁶⁸. Bu konudaki son kriter devrim sonucunda yapılan hükümet değişikliğinde izlenen yöntemdir. Buna göre yapılacak hükümet değişikliği, insani usullerle gerçekleştirilmelidir. Ancak Lauterpacht, buna karşı çıkmaktadır: “*Devletler Hukuku ihtilâli kabul ettiğine göre, ihtilâlde kullanılan ve şiddetli olması zaruri bulunan [yöntem ve araçları] men'etmeye imkân var mıdır?*”⁶⁹

Hükümetlerin tanınması açık veya üstü kapalı yöntemlerle olabilmektedir. Bunun yanında hükümetler *de facto* ve *de jure* olarak da tanınabilirler. *De facto* tanıma, genellikle, anayasa dışı yollardan iktidara gelmeye çalışan, ülkenin belli bir bölümü ile nüfus kitlesi üzerinde etkin kontrol oluşturmuş bir hükümetin varlığı; ancak aynı zamanda eski hükümetin varlığını sürdürdüğü fakat ülkenin tümü üzerinde etkin kontrol oluşturamadığı durumlarda söz konusu olur. Bu durumun en açık ve bilinen örneği İspanya İç Savaşı sırasında Milliyetçi Hükümet'in, daha önceden ülkenin belli bölümlerinde etkin kontrol sağladığı anlarda (yerel kontrol) *de facto*, daha sonra tüm ülkeye egemenliğini yaydığı zaman da (genel kontrol) *de jure* olarak tanınmasıdır. Kural ola-

⁶⁵ Crozat, 1953: 22, 23

⁶⁶ Charles Fenwick, (1969): “Recognition of De Facto Governments: Old Guide Lines and New Obligations”, *American Journal of International Law*, Vol.: 63, No.: 1, s.: 99

⁶⁷ Charles L. Cochran, (1968): “The Development of an Inter-American Policy for the Recognition of de Facto Governments”, *American Journal of International Law*, Vol.: 62, No.: 2, s.: 463

⁶⁸ Starke, 1967: 136

⁶⁹ Crozat, 1953: 22

rak, hükümetin tanınmasının etkileri geçmişe yürür⁷⁰. Yeni kurulan bir devletin hükümetinin tanınması, onun devlet olarak tanınması anlamına gelmez. Ancak bu yeni devletin tanınması, onun hükümetinin de tanınması anlamına gelir; çünkü devlet işleri hükümet eliyle yürütülmektedir ve hükümet devletin kurucu unsurlarından birini oluşturmaktadır. Tanıma, devletlerin siyasi iradelerine göre verdikleri bir karar olduğundan, devletler yeni bir hükümeti tanırlarken siyasal çıkarlarını gerçekleştirmek için tanıma konusunda şartlar ortaya koyabilirler⁷¹.

1.1.1.5. Uluslararası Hukukta Tanıma Konusunda Yeni Gelişmeler

Devletlerin tanınması konusunda yukarıda değindiğimiz hususlar uluslararası hukukun klasik yönünü oluşturmaktadır. 1933 yılında Montevideo’da imzalanan Devlet Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Sözleşme’de belirlenen devletlik kriterleri, uzunca bir süre devletlerin tanınması konusunda hukuksal kriterler olarak kullanılmıştır. Ancak 1950’li yılların ikinci yarısından itibaren hız kazanan dekolonizasyon (eski sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları) süreci ile bu kriterlerin, yeni kurulan devletler lehine esnetildiği gözlemlenmektedir. Bu süreçte, bir çoğu eski sömürge olan devletler, klasik devletlik kriterlerini yerine getirmeseler de, çoğunlukla diğer devletlerin bölgedeki çıkarları açısından tanınmışlardır. Örneğin bazı devletlere ülke toprakları tam olarak belli olmamasına rağmen (İsrail, Yemen, Kongo), bazılarında da iç savaş halen sürdüğünden etkili bir otorite kuramamalarına rağmen (Kongo-Katanga, Angola) tanıma sağlanmıştır⁷². Ancak klasik devletlik kriterlerindeki bu aşınma, 1990’lı yılların başında eski SSCB ve Yugoslavya’nın dağılmasından sonra ortaya çıkan toplam 20 (SSCB’den 15, Yugoslavya’dan da 5 devlet ayrılmıştır) devletin tanınmasındaki kadar fazla olmamıştır. Bu dönemde, yeni ortaya çıkan devletlerin tanınması konusunda klasik devletlik kriterlerinin daha da fazla bir şekilde göz ardı edildiği görülmektedir. Örneğin Gürcistan ve Bosna-Hersek, etkin kontrol ve sınırları belirlenmiş ülke unsurlarını taşımadıkları halde tanınmışlardır. Özellikle Gürcistan içindeki ayrılıkçı hareketler, Gürcistan’ın hem

⁷⁰ Bu konuda Luther v. Sagor Davası için bkz. Bilse, 1941: 65

⁷¹ Brownlie, 1990: 93

⁷² Zaim M. Necatigil, (1998): *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, Revised 2nd Edition with Corrections, New York: pp: 314-315

ilgili bölgelerde otoritesini uygulamasını imkansız kılıyor, hem de Gürcistan'ın ülkesinin tanımlanmasını da şüpheyeye düşürüyordu⁷³.

Devletin tanınması konusundaki klasik hukuksal kriterlerdeki bu aşınma ve bunun sonucunda tanınmanın tamamen devletlerin kendi siyasal iradelerine kalan bir sorun haline gelmesine rağmen, yine de konunun hukuksal yönüne vurgu yaparak yeni oluşan devletlerin tanınması konusunda belli birtakım hukuksal kriterler, normlar veya standartlar ortaya koyma konusunda çalışmalar olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Avrupa Topluluğu (AT) içerisinde ortaya çıkan bu eğilim, üye devletlerin, yeni devletleri tanımalarına ilişkin standart bir davranış kalıbı oluşturulması amacıyla yöneliktir. Yeni devletlerin tanınmasında geleneksel kriterlerin uygulanması AT üyesi ülkeleri tatmin etmiyordu. Zira *“saptanabilir bir olgunun basit bir açıklaması olarak tanıma, AT'nin duruma müdahale etmesi”*ni zorlaştırıyordu⁷⁴. Nitekim AT'nin bu ihtiyacı, 16 Aralık 1991'de Brüksel'de yapılan AT Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda belirlenen *“Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki Yeni Devletlerin Tanınması Konusunda Anahatlar Bildirisi”* ile karşılanma yoluna gidilecekti. Bu bildiri ile bu süreçte tanıma isteyen birimlerin tanınabilmeleri için şu koşulların yerine getirilmesinin şart olduğu belirtiliyordu:

- ✓ *“BM Şartı'nın hükümlerine, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'nda yazılı görüşlere, özellikle de, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı,*
- ✓ *Etnik ve ulusal gruplar ile azınlıkların haklarını, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı çerçevesinde sıralanmış temel ilkeleriyle bağlantılı olarak, garanti etmek,*
- ✓ *Sadece barışçıl olarak ve genel bir anlaşma ile değiştirilebilen sınırların ihlal edilmezliği ilkesine saygı,*
- ✓ *Güvenlik ve bölgesel istikrar için nükleer güç azaltımı ve silahsızlanmaya ilişkin tüm ilgili taahhütleri kabul etmek,*
- ✓ *Devletlerin ayrılması ve bölgesel uyuşmazlıklara ilişkin olarak, tüm sorunlarda, sorunların çözümünde arabuluculuk yoluna başvurma da dahil olmak üzere, anlaşma ile oluşturulan durumun taahhüdü.”*⁷⁵

AT ülkeleri, kabul ettikleri bu Anahatlar ile tanınmanın tespit edilebilir bir olgunun şekilsel açıklamasından çok, dış politika aracı olarak kullanılması gerektiği görüşünü benimsemişlerdir⁷⁶. Ayrıca, Yugoslavya'ya ilişkin olarak 5 AT üyesi ülkenin Ana-

⁷³ Eckert, 2001

⁷⁴ Roland Rich, (2001): “Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union”, www.ejil.org/journal/Vol4/No1/art4.html, E.T.: 25.05.2001

⁷⁵ Rich, 2001

⁷⁶ Rich, 2001

yasa Mahkemeleri başkanlarından oluşan bir Arabuluculuk Komisyonu oluşturulmasına karar verilmiştir. “Badinter Komisyonu” olarak adlandırılan bu komisyon, sorunların barışçıl yollardan çözümü için öneriler getirecek ve hukuksal durum tespiti yapacaktır. Badinter Komisyonu, almış olduğu kimi kararlarda, dağılan Yugoslavya’da hangi devletlerin hukuksal olarak devletlik kriterlerini yerine getirdiğini ve AT tarafından belirlenen Anahatlara uymaya yetenekli olduğunu, görüş olarak, belirtmiştir. AT üyesi ülkelerin de Badinter Komisyonu’nda belirtilen görüşler çerçevesinde hareket ettikleri gözlemlenmektedir.

Tanıma konusunda ortaya çıkan yeni eğilimler, tanınan devletlerden ve onların sıfatlarından çok, onları tanıyan devletlerin egemen değerlerinin bu devletçe yerine getirilmesinin önem kazandığını göstermektedir. Bunun en açık kanıtı, daha çok tanıyan devletlerin yaymaya çalıştıkları değerler olarak görülebilecek olan insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi kavramların, tanınacak olan devletten, tanıma şartı olarak yerine getirilmesinin veya bu konuda bir taahhüt vermelerinin zorunlu tutulmasıdır. Önceleri olgusal bir sorun olan devletliğin, günümüzde daha çok bir normlar sorunu haline geldiğini görmekteyiz⁷⁷.

1990 sonrası ortaya çıkan süreçteki uluslararası tanıma uygulaması birbirinden farklı iki sonuca sahiptir. Bunlardan ilki klasik devletlik kriterlerinde oluşan aşınmadır. Yine de devletler, hukuksal olarak bu kriterlerin yerine getirip getirilmediğine dikkat etmektedirler; ancak uygulamada kimi devletlere, etkin kontrol ve sınırları belirlenmiş ülke şartlarını yerine getirmediği halde tanıma verildiği de görülmüştür. Bazı yazarlar, AT ülkelerinin getirmiş olduğu yeni kriterler ile devletlerin uygulamalarının, etkin kontrol kriterini hiçe saydığını belirtmektedirler⁷⁸. Bu durum, tanımayı veren devletlerin hukuksal kriterlerin yerine getirilmesinden ve tanıma sonucu oluşacak hukuki durumdan çok, tanımayı siyasal çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla kullanabilecekleri bir araç olarak görme eğiliminde olduklarını destekleyen bir sonuçtur. İkinci sonuç ise, klasik devletlik kriterlerinin, bazı devletlere yeterli gelmemesi, bunun için tanınacak olan devletlerden yerine getirmeleri istenen yeni kriterlerin ortaya atılmasıdır. Bu kriterler ile, devletlerin, klasik devletlik kriterlerine ek olarak bazı uluslararası taahhütler altına

⁷⁷ Eckert, 2001

⁷⁸ Danilo Türk, (2001): “Recognition of States: A Comment”, www.ejil.org/journal/Vol4/No1/art5.html, E.T.: 25.05.2001

girmelerinin istendiği gözlemlenmektedir. Hatta bazı yazarlar yeni tanıma uygulamasının en önemli özelliğinin, devletlerin uluslararası yükümlülüklerine uyma iradesi olduğunu belirtmişlerdir⁷⁹. Ayrıca bu kriterler yeni bir hukuksal standartlaştırma eğilimine de işaret etmektedir. Getirilen bu hukuksal kriterlere rağmen, tanımanın siyasal iradeden bağımsız olduğunu söylemek güçtür, çünkü tanımayı verecek devletler, tanınacak devletlerden kendi hakim değerlerini paylaşmalarını istemektedirler.

1990 sonrası dönemde ortaya çıkan yeni tanıma uygulamasına ilişkin başka bir gözlem de, yönetilenin rızasını belirlemeye ilişkin olarak yapılan referandumlara ve bunlardan elde edilecek olan sonuçlara verilen önemdeki artıştır. Özellikle bir devletten ayrılma durumunda, halkın bu yöndeki isteklerinin tespiti işlevini gören referandum, buna katılım oranı ve elde edilen sonuç, devletlerin yeni oluşan bu devlete tanıma vermelerini etkileyen bir faktör olmuştur. Özellikle Bosna-Hersek'in Yugoslavya'dan ayrılmasına ilişkin olarak yapılan ve halkın %63'ünün katıldığı ve katılanların %99'unun Yugoslavya'dan ayrılma lehine oy verdiği referandumun, Bosna-Hersek'in ABD ve AT tarafından tanınmasını kolaylaştırdığı söylenebilir⁸⁰. Öte yandan Yugoslavya sorununa barışçıl bir çözüm bulunması çabaları çerçevesinde kurulan ve devletlerin tanınması konusunda hukuksal kriterlerin yerine getirilip getirilmediğinin hukuksal analizini yapan bir kuruluş olarak Badinter Komisyonu'nun bu konuda tam yetkili bir organ olmasa da, önemli bir aşama kaydettiği söylenebilir. Bir başka gelişme de BM'ye veya diğer herhangi bir uluslararası örgüte üye olarak kabul edilmenin, tanınmayan bir devlet açısından tanınma olasılığını arttırdığıdır. Örneğin İsveç gibi ülkeler Bosna-Hersek'in BM'ye kabulüne evet oyu vermekle kendilerini, onu tanımış saydıklarını, tanıma için başka bir işlem yapmayacaklarını açıklamışlardır⁸¹.

1.1.2. Uluslararası Hukukta Tanımama ve Tanınmayan Devletlerin Durumu

Tanıma, devletlik kriterlerini yerine getiren bir varlığa uluslararası kişilik ve hak ve yükümlülükler sahip olabilme ehliyeti kazandıran bir işlemdir. Ancak uluslararası

⁷⁹ Christian Hillgruber, (2001): "The Admission of New States to the International Community", www.ejil.org/journal/Vol9/No3/art3.html, E.T.: 22.01.2002

⁸⁰ Eckert, 2001

⁸¹ Rich, 2001

uygulamada tanınma isteği ile ortaya çıkan her birim tanınmayabilir. “*Tanınamama, bazı devletlerin, Uluslararası Hukukun bir ihlali nedeniyle ve buna karşılık bir yaptırım olarak, bir varlığın tanınmamasına yönelik ortak [bir] politika*”⁸² olarak tanımlanabilmektedir. Burada tanımamayı gerektirebilecek uluslararası hukuk ihlallerinden bazıları şunlardır: Kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak veya kuvvet kullanımının yasak olması ilkesine aykırı fiiller, sınırların ancak barışçıl görüşmelerle ve genel bir anlaşmayla değiştirilebileceği ilkesine aykırı fiiller, devletlerin iç işlerine müdahale edilemeyeceği ilkesine aykırı fiiller, halkların self-determination hakkına ve insan haklarına aykırı fiiller vs. Tanınamama, sadece uluslararası hukukun ihlali durumunda değil, tanıyacak olan devletlerin siyasi çıkarları gereğince de söz konusu olabilir. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti’nin uzun bir süre birçok devlet tarafından tanınmamasının sebebi, devletlerin siyasi takdir yetkilerini kullanmaları olmakla beraber, bu hükümetin uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler Şartı’na aykırı hareketleri olduğunu da belirtmişlerdir⁸³. Tanınamama devletlerin ortak bir politikası şeklinde olabileceği gibi, tek bir devletin bireysel eylemi sonucunda da olabilir.

Tanınamamaya yönelik ilk politikanın, Güney Amerika ülkelerindeki askeri darbe hükümetlerinin tanınmamasına yönelik olan Tobar doktrini olduğu söylenebilir. Bu görüşe göre, bu darbe yönetimleri, yönetilenin rızası alınmadan tanınmamalıdır. Bunun dışında Milletler Cemiyeti döneminde Japonya tarafından kuvvet kullanımı sonucu kurulmuş olan Mançukou devleti ile İtalya’nın yine kuvvet kullanımı yoluyla Habeşistan’ı işgali, dünya devletleri tarafından toplu bir şekilde tanınmamışlardır⁸⁴. Öte yandan Rodezya’nın Tek Taraflı Bağımsızlık Bildirisi (Unilateral Declaration of Independence – UDI) de halkların self-determination hakkının ihlali olduğu gerekçesiyle, Birleşmiş Milletler içinde toplu bir tanınamama politikasına konu olmuştur⁸⁵.

Uluslararası uygulamada devletlik kriterlerinin çoğunu yerine getiren bazı devletlerin tanınmadığını görmekteyiz⁸⁶. Bu devletler belli bir toprak parçası ve insan kit-

⁸² Green, 1987: 40

⁸³ Meray, 1968: 282

⁸⁴ Pazarıcı, 1999: 7

⁸⁵ Necatigil, 1998: 320

⁸⁶ Bunlara örnek olarak Amerikan İç Savaşı’nda Konfederasyon, İspanya İç Savaşı’nda Milliyetçi Hükümet, 1972’den önce Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Vietnam’ın birleşmesinden önce Kuzey Vietnam ve Pekin Hükümeti’nin tüm Çin’in tek temsilcisi olarak tanınmasından sonra Tayvan’ın durumu

lesi üzerinde etkin kontrol icra etmektedirler. Bu devletler etkili oldukları bölgede yaşayan insanların günlük ilişkilerini düzenleyen bazı işlem ve eylemler yaparlar. Çünkü bu bölgede “evlenmeler ve boşanmalar yaşanır, çocuklar doğar, miraslar el değiştirir, sözleşmeler imzalanır ve uygulanır, suçlular yakalanır ve cezalandırılır, kısacası insan ilişkileri siyasal etkileşimlerden en az etkilenen şey olarak kalmaya devam eder”⁸⁷. Bu düzenleyici işlemler, devletlerin etkin kontrollerinin bir sonucu olarak oluşur. Yani bu devletler hukuksal anlamda birer boşluk olarak değerlendirilemezler. Ancak tanınmayan bir devletin giriştiği bu eylem ve işlemlerin hangileri geçerli, hangileri geçersiz kabul edilecektir? Tanınmayan bir devletin uluslararası hukuka göre hak, yükümlülük ve sorumlulukları var mıdır? Uluslararası hukukta tanınmayan devletlerin statüsü nedir?

Uluslararası hukukta tanınmayan devletlerin etkin kontrollerinin sonucu olarak, egemenlikleri altında bulunan bölgelerde halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapmış oldukları düzenleyici işlemlerin, kendi içerisinde geçerli olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, tanınmayan bir devletin yasalarının yasaların çatışması ilkesi gereğince, onu tanımayan bir devletin mahkemelerinde, genellikle geçerli sayılmaktadır⁸⁸. “Amerikan İç Savaşı’ndan beri bir ülke üzerinde fiziksel kontrolün, diğer devletleri etkileyen eylemlerden dolayı devlet sorumluluğunun temeli olduğu kabul edilmektedir”⁸⁹. Bu açıdan tanınmayan bir devlet diğer devletleri etkileyen eylem ve işlemlerinden dolayı sorumludur. Bazı durumlarda bu devletlerden tazminat da talep edilebilmektedir.

Tanınmayan devletlerin uluslararası hukuka göre bazı hak ve yükümlülükleri de bulunmaktadır. Uluslararası hukuk, tanınmayan devletleri boşluk olarak görmez. Örneğin meşru savunma kavramının olağanüstü doğasından dolayı, tanınmayan bir devlete silahlı bir saldırı olması durumunda, bu devlet gerekli şekillerde kendini savunma hakkına sahip olabilecektir⁹⁰. Kaldı ki, BM Genel Kurulu’nca 14 Aralık 1974’te Saldırganlığın Tanımlanmasına ilişkin 3314(XXIX) sayılı karar da, saldırıya uğrayan devleti tanımlarken açıklayıcı bir not düşerek, buradaki devlet kavramının tanınmadan

verilebilir. Zaim M. Necatigil, (2001): “De facto Regime in International Law: With Particular Reference to the TRNC”, *Perceptions*, Vol.: VI, No: 3, s.: 56

⁸⁷ Brown, 1950: 630

⁸⁸ Pazarcı, 1999: 13

⁸⁹ Necatigil, 2001: 59

⁹⁰ Necatigil, 2001: 58

ya da BM üyeliğinden bağımsız olduğunu vurgulamıştır⁹¹. Öte yandan, tanınmayan bir devletin uluslararası hukuka göre birtakım yükümlülükleri de bulunmaktadır. Tanınmayan bir devletin, örneğin, başka bir devlete karşı güç kullanmamak veya güç kullanma tehdidinde bulunmamak, devletlerin egemenliklerine saygı göstermek, iç işlerine karışmamak, sınırların ancak barışçıl görüşmelerle değiştirilebileceği ilkesine saygı göstermek gibi bazı uluslararası yükümlülükleri bulunduğu söylenebilir.

Tanınmayan bir devlete karşı uluslararası mahkemeler önünde dava açılabilir. “*Örneğin Korfu Boğazı Davası U.A.D.önünde İngiltere ile bu devletin tanımadığı Arnavutluk arasında bir dava olup Divan [bu davanın açılmasında] bir sakınca görmemiştir. Yine 1949 Cenevre Sözleşmelerinin 2. ve 3. maddelerine dayanarak, taraflardan biri tanınmayan bir devlet de olsa silahlı çatışmalar durumunda insancıl hukuk kurallarının uygulanması üstü kapalı olarak öngörülmektedir... Kimi yazarlar savaş tutsakları değişimi gibi sınırlı konularda tanınmayan devletlerle andlaşma yapılabileceğini öngörmekte[dirler]*”⁹².

Tüm bunların yanında, tanınmayan bir devlet onu tanımayan devletle anlaşmalar imzalayabilir, ticareti geliştirebilir ve resmi görevli değişiminde bulunabilirler. Bu konuda sınırlı amaçlarla ikili anlaşmalar imzalamak üstü kapalı tanıma anlamına gelmez. Örneğin ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ile, 1 Ocak 1979’da hukuken tanımadan önce, bu türden ilişkilere girmiştir⁹³. Benzer şekilde Mısır, 1958 yılında Demokratik Almanya Cumhuriyeti ile, bu devleti tanımaksızın dört uluslararası anlaşma imzalamıştır⁹⁴. Yine Mısır’ın, tanımadan önce Çin ile de benzer anlaşmalar imzaladığı görülmektedir. Burada esas olan, bu girişimlerin tanıma niyeti olmaksızın yapılmasıdır. Bunun yanı sıra tanınmayan bir devlet ile çok taraflı bir anlaşma imzalamak da onu tanıma sonucunu doğurmamaktadır. Bu durumda bazı devletler, çok taraflı anlaşmaya tanınmayan devlet

⁹¹ Necatigil, 2001, 59

⁹² Pazarıcı, 1999: 14, vurgu yazarın.

⁹³ Necatigil, 2001: 57

⁹⁴ Dilek Latif ve Kudret Özersay, (2000): “The International Relations of Unrecognised States, A Case Study: Turkish Republic of Northern Cyprus–Organization of the Islamic Conference Relations” in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa: s.: 141

ile birlikte katılmanın tanıma anlamına gelmeyeceğini vurgulayan bir bildiri eklerken, kimi devletler bu türden bir bildirim gerekliliğini belirtmektedirler⁹⁵.

Kısacası, uluslararası hukuk, tanınmayan devletleri kendi içerisinde bağımsız, ancak uluslararası kişiliği olmayan birimler olarak görür; bu açıdan da onları kısmi sujeler olarak niteler⁹⁶; onları tamamen yok saymaz⁹⁷. Bu devletler hukuka aykırı eylemlerinden dolayı sorumlu tutulabildikleri gibi, bazı hak ve yükümlülükler de sahiptirler. Onları tanımayan devletlerle, arada tanıma bağı olmaksızın, çeşitli ilişkiler geliştirebilirler. Ancak bu, devletler arasında normal bir ilişki biçimi olmayacaktır. Nihayet tanımama, tanınmayan varlığın uluslararası hukuka göre hiçbir statüsü olmadığı anlamına gelmez, onu boşluk olarak nitelemeyi gerektirmez⁹⁸. Daha net bir ifade ile, *“tamamen siyasal bir eylem olan tanımama, tanınmayan devletlere yokmuş gibi davranmak ve bu varlıkların, yasama ve yürütmeye dair eylemlerine ilişkin olarak uluslararası hukuktaki sorumluluklarının inkarı için bir temel olarak düşünülemez”*⁹⁹.

1.1.3. KKTC'nin Uluslararası Hukuka Göre Statüsü

KKTC'nin uluslararası hukuktaki statüsünü incelemeye geçmeden önce, bunu daha iyi anlayabilmek için, KKTC'nin kuruluşunu hazırlayan 1983 öncesi dönemi kısaca gözden geçirmekte fayda görüyoruz.

Kıbrıslı Rumlar'ın 1950'li yıllarda yoğunluk kazanan *enosis* (Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki) istekleri, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında 1959 yılında Zürih ve Londra'da varılan uzlaşma sonucunda bir ortaklık cumhuriyeti kurulması sonucunda, geçici olarak dindirilmişti. İngiltere, adadaki egemenliğini, Türk ve Rum toplumlarının her ikisine de self-determination hakları vermek suretiyle devretmişti; bu iki toplum da bu haklarını bir ortaklık devleti kurma yönünde kullanmışlardı. Kıbrıs Cumhuriyeti, 16 Ağustos 1960'ta imzalanan Antlaşmalar ile kurulmuştur. Ancak bu devlet, çeşitli nedenlerden dolayı fazla yaşayamamış, Rumların, Türk ortaklarını devlet mekanizmasın-

⁹⁵ Latif ve Özersay, 2000: 142

⁹⁶ Necatigil, 2001: 57

⁹⁷ Latif ve Özersay, 2000: 140

⁹⁸ Necatigil, 2001: 57

⁹⁹ Necatigil, 2001: 57

dan dışlamasına neden olan olaylar sonucunda, 1960 Anayasası meşruluğunu kaybetmiştir. Ancak 4 Mart 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 186 sayılı karar ile adada o anda var olan hükümet, içerisinde Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, bakan ve milletvekili olmadığı halde yani meşruluğunu kaybetmiş olduğu halde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru hükümeti saymıştır. Bu durum, hem 1960 Anayasası'na hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan uluslararası antlaşmalara aykırıydı.

Bu süreçten sonra yönetim mekanizmasından, kamu hizmetlerinden dışlanan ve hatta uygulanan ambargo ile en temel gereksinimlerinden mahrum olarak Rum devlet ortaklarının iyi niyetine bağlı olarak yaşamaya başlayan Kıbrıs Türk toplumu, Rumlardan oluşan hükümetin kendilerini temsil etmemesine koşut olarak, kendi yönetimini oluşturmaya başlamıştır. İlk başta Genel Komite ismini alan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde dışlanmadan önce görev alan bakan ve milletvekillerinden oluşan bu yapı, daha sonra Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'ne doğru evrilecektir. 1974 yılında Rumlardan radikal bir grubun *enosis* ilan etmek amacıyla, Makarios yönetimini devirmesi ve ardından tüm adada şiddet eylemlerinin yaygınlaşması sonucunda, Türkiye 1960 Garanti Antlaşması'nın IV. maddesinden doğan garantörlük hakkını kullanarak Ada'ya müdahalede bulunmuştur. Bunun ardından adanın yaklaşık olarak %35'i Türk kontrolüne geçmiş ve 1975 yılında Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar arasında varılan uzlaşma sonucunda nüfus değişimi yapılarak her iki tarafta da homojen bir nüfus elde edilmiştir. Bu arada düzenlenen Cenevre Konferansı ile ada Türk ve Rum olmak üzere iki otonom yönetim olduğu kabul edilmiş, bunun üzerine Kıbrıs Türk Yönetimi de, içeriği aynı kalmak üzere Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi adını almıştır. Aynı süreçte Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlarla Rum yönetimi, meşru Kıbrıs Hükümeti sayılmaya devam edilmiştir. 1975 yılında, Kıbrıs Türk toplumu, ileride kurulması düşünülen Kıbrıs Federasyonu'nun coğrafi ve toplumsal olarak Kıbrıs Türk toplumu ayağını gerçekleştirmek amacıyla Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Ancak Kıbrıs sorununa barışçıl çözüm bulma amacı çerçevesinde sürdürülen Toplumlararası Görüşmeler'in, Rum kesiminin iki toplumlu, iki bölge, eşitliğe dayalı bir federasyonu reddetmesi, kendinin meşru Kıbrıs Hükümeti olduğu iddiasını sürekli önplana çıkarması, Türk toplumunu eşit görüşmeci olarak kabul etmemesi, Kıbrıs Türk toplumunu azınlık olarak görmesi ve Rum yönetimince temsil edilecek üniter bir devlet içinde Türklere belli azınlık hakları verilmesini önermeleri nedeniyle, KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak

ilanı gündeme gelmiştir. KKTC'nin, 15 Kasım 1983'te, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Meclisi tarafından alınan bir kararla, Kıbrıs Türk halkının, 1960 Anayasası'nın kurucu ortak üyesi olmasından dolayı elinde bulundurduğu self-determination hakkını uygulaması sonucunda ve gelecekte Rum kesimi ile bir federasyon kurulması durumunda, kendini buna eklemelendirme yükümünü de kabul ederek, ilanı, uluslararası toplumca kınanmıştır. Güvenlik Konseyi 18 Kasım 1983'te aldığı 541 sayılı karar ile KKTC'nin ilanını başka bir devletle birleşmeyi veya ayrılmayı yasaklayan 1960 Garanti Antlaşması'na aykırı olduğunu ileri sürmüş, devlet ilanı kararını geçersiz saymış ve tüm devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka (Rum Hükümeti) Kıbrıs devleti tanımamalarını istemiştir. Türkiye KKTC'yi hemen tanımıştır. KKTC günümüze kadar varlığını sürdürmüştür ve halen Kıbrıs sorununa bir taraftır; ancak Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından halen tanınmamıştır.

KKTC'nin hukuksal statüsünü incelediğimizde, onun kendisine karşı tanınmama politikası izlenen bir devlet olduğunu görmekteyiz. Bu konuyla KKTC, uluslararası hukukta kısmi suje durumundadır ve uluslararası hukuka göre sınırlı hak, yükümlülük ve sorumluluklara sahiptir.

KKTC, uluslararası bir antlaşma ile yasaklanmış bir eylem sonucu kurulmuş olduğu iddiası ile, uluslararası toplum tarafından toplu tanımama politikasına konu olmaktadır. Söz konusu eylem, Garanti Antlaşması'nın yasaklamış olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nden ayrılmanın olmayacağına yönelik düzenlemenin ihlalidir. Uluslararası toplum da 1964'ten beri hükümet mekanizmasında Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, bakan ve milletvekillerini bulundurmadığından Anayasa'ya göre meşruluğunu kaybetmiş olan sadece Rumların yönetimindeki hükümeti, meşru Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak kabul etmektedir. Bu yüzden KKTC'nin kuruluşu, bu meşru sayılan hükümetten ayrılma olarak değerlendirilmekte ve Güvenlik Konseyi'nce alınan kararlarla (541/1983) KKTC'ye karşı toplu bir tanımama politikası uygulanmaktadır. Ayrıca Güvenlik Konseyi, hukuksal bir organ olmamasına rağmen, KKTC'nin devletlik ilanını "hukuken" geçersiz ilan etmiştir. Siyasal bir organ olan ve hukuksal durumlarda Uluslararası Adalet Divanı'ndan danışma görüşü istemesi gereken Güvenlik Konseyi'nin, böylesine hukuksal nitelikleri olan bir kararın altına imza atması dikkat çekicidir. Öte yandan Güvenlik Konseyi, Rumların temsil ettiği Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuksal

meşruluğunu da tartışmamıştır. Halbuki, içerisinde eşit ve kurucu ortak olan Kıbrıs Türk halkını temsil eden Türk temsilciler olmaksızın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükümeti olma iddiası, hem Anayasa'ya, hem de uluslararası antlaşmalara aykırıdır. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi, bir yandan Rumların kuvvet kullanma yoluyla ve Anayasa ve uluslararası antlaşmalara aykırı olarak oluşturdukları fiili durumu meşru sayarak, bir hukuk ihlalini göz ardı etmiş, öte yandan kendisine yıllardır ayrımcılık ve ambargo uygulanan bir halk olarak Kıbrıs Türk toplumunun self-determination hakkını uygulamasını ayrılık olarak nitelendirmiş ve hukuka aykırı bulmuştur. Hukuksal bir yargı organı olmamasına rağmen, hukuksal özellikleri de olan bir karar almış ve KKTC'ye karşı toplu bir tanımama politikası uygulanması için çaba göstermiştir. Sonuç olarak söylenebilir ki, KKTC'ye uygulanan tanımama politikası hukuksal olmaktan çok siyasal temellere dayanmaktadır.

KKTC'nin self-determination hakkının uygulanması sonucunda ilanı, Tek Taraflı Bağımsızlık Bildirisi'nden veya ayrılmadan farklıdır. Bilindiği üzere self-determination kavramının iki boyutu vardır: halkların kendi içlerinde yönetimlerini istedikleri gibi belirleme hakkı ve halkların kendilerini yönetecek devleti seçme hakları. Bu kavramın ikinci boyutu ülke bütünlüğü ilkesi ile çelişmektedir. Bu durumda sadece, kendisine sürekli ve sistematik şekilde ayrımcılık uygulanan ve temel insan hakları ihlal edilen bir halkın self-determination ilkesi uyarınca, varolan bir otoriteden ayrılarak ayrı bir devlet kurma hakkı olduğu söylenebilir. Uluslararası hukukta, kural olarak, azınlıkların self-determination hakkı yoktur. Tek Taraflı Bağımsızlık Bildirisi, varolan meşru bir otoriteden ayrılmayı ifade etmektedir. Oysa 1974 yılında yapılan Cenevre Konferansı'nda Kıbrıs'ta Türk ve Rum olmak üzere iki otonom yönetimin olduğu, bunlardan birinin diğeri üzerinde egemenliği olmadığı kabul edilmiştir. Diğer taraftan 1964 yılından beri Kıbrıs Cumhuriyeti'ni veya Kıbrıs'ın tümünü tek başına temsil eden bir otorite bulunmamaktadır. Cumhuriyet'in Türk unsurlarının seçmediği ve içerisinde görev almadığı bir hükümet de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek meşru hükümeti olarak görülemez. Bu durumda KKTC'nin ilanı, varolan ve meşru olan bir otoriteden ayrılma olarak nitelendirilemez. Öte yandan KKTC'nin ilanı, bir azınlık olarak Kıbrıs Türk toplumunun meşru yönetimden ayrılması olarak da görülemez. Kıbrıs Türk toplumu 1960 Anayasası ve uluslararası antlaşmalarda bir azınlık değil, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eşit ve kurucu ortağı olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak 1960 Anayasası uyarınca eşit ve kurucu ortak

olarak kendisine sağlanmış hakları kullanamayan ve yıllardan beri yönetim organları ve devlet mekanizması dışında tutulan Kıbrıs Türk toplumu, self-determination hakkını kullanması sonucunda, KKTC'yi ayrı bir devlet olarak biçimlendirme ve onun içerisinde yaşama yolunu seçmiştir.

KKTC'nin tanınmamasının temel nedenleri şekilde sıralanabilir: Öncelikle “*tanınma siyasal bir eylemdir. Devletler, yeni doğan bir devleti, çıkarları bunu yapmayı gerektirmedikçe, tanımayacaklardır*”¹⁰⁰. Bu sebepten dolayı Türkiye KKTC'yi hemen tanıırken, Bangladeş ve Pakistan tanımaya hazır olduklarını belirtmişler, ancak ABD hükümetinin tanımayı geri çekmeleri, aksi halde onlara verilen yardımın kesileceği yolundaki uyarısıyla bu açıklamalarını geri almak zorunda kalmışlardır¹⁰¹. Diğer bir neden de, devletlerin yeni oluşan gelişmelere temkinli yaklaşma, olayları uzaktan izleyerek üzerinden biraz vakit geçtikten sonra karar alma yönündeki eğilimleridir. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti 30 yıl, Demokratik Almanya Cumhuriyeti 25 yıl, Bangladeş ise 4 yıl tanınmamıştır. BM 1964'ten beri Rum yönetimini Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak tanıdığından dolayı, KKTC'nin kurulmasıyla ortaya çıkan yeni duruma karşı temkinli yaklaşmış ve tanımama yolunu seçmiştir¹⁰². Üçüncü bir neden de, çoğu devletin, KKTC'nin tanınmasının, toplumlararası görüşmeler sürecine tersine bir etki yapacağı görüşünü paylaşmasıdır. Bu açıdan bazı devletler KKTC'nin amacının aslında taksimi gerçekleştirmek olduğunu, bu devletin tanınmasının onun bağımsızlığını kabul etmek olacağını, bu durumda da KKTC'nin varılan iki devletli çözümün aslında nihai çözüm olduğunu ileri sürerek görüşme masasından çekilebileceği kanısıyla tanıma vermekten çekinmektedirler¹⁰³.

Uluslararası olarak tanınmayan bir devlet niteliğinde olan KKTC'nin iç bakımdan devletlik kriterlerini yerine getirdiğini görmekteyiz. Nüfus açısından baktığımızda; 1963 olaylarından sonra, 1974'e kadar adanın çeşitli yerlerinde dağınık olarak yaşayan Türk toplumu, Rumların saldırılarından korunmak ve temel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla belli bölgelerde yoğunlaşarak yaşamaya başlamışlar, bunun sonucu olarak da kendiliğinden yönetimler oluşmuştur. 1974 yılında Türkiye'nin müdahalesi ile adanın ku-

¹⁰⁰ Necatigil, 1998: 329

¹⁰¹ Necatigil, 1998: 329

¹⁰² Necatigil, 1998: 329

¹⁰³ Necatigil, 1998: 329-330

zeyde kalan topraklarının %35'i Kıbrıslı Türklerin yönetimine geçmiş ve Viyana'da 5-7 Temmuz 1975'te yapılan Toplumlararası Görüşmeler'in ikinci turunda, Türk ve Rum temsilciler arasında varılan anlaşma uyarınca isteğe bağlı nüfus değişimi yapılmıştır. Buna göre, eğer isterlerse, Kuzey'deki Rumların Güney'e, Güney'deki Türklerin de Kuzey'e gitmelerine engel olunmayacaktır. Böylece Ada'nın her iki tarafında da homojen ve kalıcı bir nüfus bir nüfus oluşmuştur¹⁰⁴. Bu dönemden sonra iki taraf arasında nüfus transferi yasaklanmıştır.

KKTC, sınırları belirlenmiş bir ülkeye sahip olma koşulunu da yerine getirmektedir. 1974 yılında yapılan müdahale sonucunda adanın yaklaşık %35'i Türk yönetimine geçmiştir. Böylece KKTC, Ada'nın 3241 km²'si üzerinde etkin kontrol icra etmektedir¹⁰⁵. KKTC'nin ülke bütünlüğü, Anayasasının 2/1 maddesinde "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti ulusu ve ülkesiyle bölünmez bir bütündür" denilerek garanti altına alınmıştır¹⁰⁶. Adada, Türkiye'nin müdahalesi sonucunda yapılan ateşkes bir sınırla belirlenmiştir. Bu sınır Yeşil Hat olarak adlandırılmakta ve KKTC ile Rum Yönetimi'nin sınırını oluşturmaktadır. Yeşil Hat üzerinde BM yönetiminde bir tampon bölge vardır. Bu tampon bölge uluslararası olarak kabul edilmiş¹⁰⁷ ve BM Genel Sekreteri'nin birçok raporuna da konu olmuştur. Genel Sekreter bu raporlarında, tampon bölge yakınında yapılan gösterilerde, kimi göstericilerin tampon bölgeyi aşma girişimlerinin tampon bölgenin statüsünü ve bütünlüğünü bozduğunu, bunun da adada gerilimi arttırdığını ve durumu zorlaştırdığını, Rum hükümetinden göstericilerin tampon bölgeye girmesinin engellenmesi yönünde girişimlerde bulunacağına dair garantiler alındığı vurgulanmaktadır¹⁰⁸. Böylece 1974 yılında varılan uzlaşma sonucu ilan edilen ateşkes çizgisi, bugün Kuzey ve Güney'i birbirinden ayıran bir sınır çizgisi haline gelmiştir.

Öte yandan KKTC'nin, toprakları üzerinde etkili bir hükümet faaliyeti icra ettiğini de görmekteyiz. 1963 olayları sonucunda Rumların, Türkleri hükümet organlarından ve devlet mekanizmasından dışlamaları sonucunda Türkler kendi yönetimlerini oluşturmaya başlamışlar, bu durum 1974 yılında yapılan Cenevre Konferansı ile de

¹⁰⁴ Mümtaz Soysal, (1999): "A Solution For Cyprus Through Statehood", *Perceptions*, Vol: IV, No: 3, s.: 62

¹⁰⁵ Necatigil, 1998: 320

¹⁰⁶ Soysal, 1999: 62

¹⁰⁷ Dieter Blumenwitz, (1999): "Cyprus: Political and Legal Realities", *Perceptions*, Vol: IV, No: 3, s.: 69

¹⁰⁸ Blumenwitz, 1999: 69

uluslararası olarak da kabul edilerek resmileştirilmiştir. Böylece Rum hükümetinin Türkleri temsil etmediği ve üzerinde etkili kontrol oluşturamadığı kabul edilmiştir. KKTC devleti, kendi içerisinde yasama, yürütme ve yargı organları ile bir devletin tüm işlevlerini yerine getirmektedir. Hükümet demokratik seçimle gelen yasama organına karşı sorumludur. Öte yandan bağımsız yargı kuruluşları da yasaların uygulanmasının kontrolünü sağlamaktadır. Bağımsızlık ilanını takiben hazırlanmaya başlanan Anayasa, 5 Mayıs 1985 günü referanduma sunulmuş ve katılanların %70,18'inin¹⁰⁹ evet oyu ile yürürlüğe girmiştir. KKTC anayasası, uluslararası çağdaş standartlara uygun insan haklarına ilişkin düzenlemeleri içerisinde barındırmaktadır. Çağdaş bir demokrasinin tüm yapı, kurum ve süreçlerini içinde bulunduran KKTC, bu yönüyle bağımsızlığının içsel yönünü gerçekleştirmektedir. Öte yandan diğer devletlerden bağımsız karar alabilme gücü de dış bağımsızlığını oluşturur. Bu açıdan KKTC, Türkiye'nin yönettiği bir kukla devlet veya alt yönetim değildir. KKTC'de Türk askerinin bulunması, askerlerin ve dolayısıyla Türkiye'nin KKTC yönetiminde söz sahibi olduğunu göstermez; Türk askerleri oradaki yönetimin rızasıyla ve Kıbrıs Türk halkının güvenliğini sağlamak üzere KKTC'de bulunmaktadır. Kısacası Türkiye'nin KKTC üzerinde etkin bir kontrolü yoktur. Öte yandan İngiltere Temyiz Mahkemesi'nde görevli Lord Denning de Hesperides Otelleri-Ege Tatil ile Poly Peck-Asil Nadir davalarında o bölgede o anda etkili yönetimin KKTC olduğunu ve dolayısıyla KKTC'nin yasalarının geçerli olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir¹¹⁰.

KKTC'nin diğer devletlerle ilişkiye geçme kriterini de yerine getirdiğini görmekteyiz. KKTC günümüzde sadece Türkiye tarafından tanınmıştır, ancak dünyanın çoğu ülkesinde ve BM ve AB gibi kuruluşlar da dahil olmak üzere bazı uluslararası örgütlerde temsilcilikleri vardır. Bu anlamda da diğer devletlerle hiçbir ilişkisi olmadığı söylenemez¹¹¹.

KKTC çağdaş bir demokrasinin tüm gerekliliklerini yerine getirerek son zamanlarda gelişen yeni devletlik kriterlerini de yerine getirmektedir. Hükümet, genel, gizli ve serbest seçimlerle gelen yasamaya karşı sorumludur. Öte yandan dünyanın en çağdaş insan hakları normlarını anayasası içinde bulundurmaktadır ve temiz bir insan

¹⁰⁹ Necatigil, 1998: 296, 5 nolu dipnot

¹¹⁰ Necatigil, 2001: 68-69

¹¹¹ Soysal, 1999: 63

hakları siciline sahiptir. KKTC sadece kendi sınırları üzerinde egemenlik iddia etmektedir. Rum yönetimini güç kullanmakla ve güç kullanımıyla tehdit etmemekte, ona karşı silahlanma yoluna başvurmamakta ve sorunlara barışçıl çözümler arama yoluna gitmektedir.

Tüm devletlik kriterlerini yerine getirdiği halde siyasal nedenlerle tanınmayan KKTC'nin, uluslararası hukuk açısından tanınmayan bir devlet statüsünde olduğu söylenebilir. Bu nedenle “*KKTC bir boşluk değildir, [orada] demokratik yapılarıyla egemen bir otorite vardır*”¹¹². Bu açıdan KKTC, uluslararası hukukta kısmi bir sujedir ve sınırlı hak, yükümlülük ve sorumlulukları vardır. Buna rağmen uluslararası toplum KKTC'yi, ülkesinde etkili yönetim icra eden, fakat tanınmayan bir devlet olarak görüp buna göre davranmamakta, bunun yerine “bölgede askeri kuvvet bulundurmasından dolayı etkili kontrol sağladığı açık olan” Türkiye'yi sorumlu tutmaktadır¹¹³. Oysa Türkiye ve KKTC iki ayrı ve bağımsız devlettir. Türkiye ile KKTC arasında imzalanan anlaşmalarda KKTC'nin bağımsızlığı ve egemenliğine özel bir vurgu yapıldığını görmekteyiz. KKTC'nin egemenliği 1960 Düzenlemelerinde ayrı bir toplum olarak belirlenen statüsünden kaynaklanmaktadır¹¹⁴. Öte yandan Türkiye'nin KKTC toprakları içinde askeri kuvvet bulundurması orada etkili yönetim görevi üstlendiği iddiasını kanıtlamaz. Dolayısıyla, uluslararası hukuka aykırı olduğu iddia edilen eylem ve işlemlerden, bölgede etkili kontrole sahip olan KKTC sorumludur.

¹¹² Necatigil, 2001: 66

¹¹³ Blumenwitz, 1999: 74

¹¹⁴ Necatigil, 2001: 65

İKİNCİ KISIM

ULUSLARARASI YARGI YOLU VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

1.2.1. Uluslararası Yargı Yolu

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözüme kavuşturulması bağlamında uluslararası yargı yolunun uluslararası hukukta çok önemli bir yeri vardır. Uluslararası yargı yolu dendiğinde akla ilk olarak uluslararası mahkemeler gelmektedir. Gerçekten de, “[m]illetlerarası uyuşmazlıkların «kaza yolu ile halli» veya «milletlerarası adalet» sözleriyle kastedilen, iki veya daha çok Devlet arasındaki anlaşmazlığın bağımsız, mütehasıs ve devamlı bir organ tarafından, yani gerçek bir mahkemenin aracılığı ile, hukuka riayet esasına uygun olarak çözülmesidir”¹¹⁵. Bu açıdan bakıldığında uluslararası yargı yolu ile diğer barışçıl çözüm yolları arasında birtakım farklılıklar bulunduğu görülmektedir.

Uluslararası hukukun gelişimi ve kurumsallaşması süreci ile uluslararası sorunlara barışçıl yollardan çözüm bulunması çabalarının artışı arasında bir paralellik olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda uluslararası yargı organlarının kurulması ve gelişimine ilişkin ilk girişimin 1907 yılındaki La Haye Konferansı ile başladığını görmekteyiz. Başarısız olan bu girişimin ardından, Orta Amerika Adalet Divanı 20 Aralık 1907’de beş devlet arasında kurulmuş, bu Mahkeme on yıl boyunca görev yapmıştır. Bunun yanı sıra La Haye Konferansı’nda kabul edilen 12 Nolu Sözleşme ile Uluslararası Müsadere Mahkemesi kurulmuş, ancak sözleşmeciler devletlerin bu Sözleşmeyi onaylamamaları üzerine bu girişim de sonuçsuz kalmıştır¹¹⁶.

Uluslararası toplumda gerçek anlamda bir yargı organının niteliklerini taşıyan bir uluslararası mahkemenin kurulması, 1. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası toplu-

¹¹⁵ Seha L. Meray, (1959b): *Devletler Hukukuna Giriş II. Cilt*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara: s.: 260

¹¹⁶ Meray, 1959: 261-263

mun o güne kadar gerçekleştirebildiği en üst örgütlenme düzeyini temsil eden Milletler Cemiyeti'nin (MC) kuruluşu ile gerçekleşecektir¹¹⁷. Bu dönemde uluslararası hukukun güçlendirilmesi kavramı, Wilson ilkeleri içerisinde de ifadesini buluyordu. Nitekim uluslararası hukuku daha da etkin kılmak amacıyla sürekli bir yargı organı kurulması da, MC Meclisi'nin “«bir milletlerarası Daimî Adalet Divanı tasarısı hazırlamakla ve bu tasarıtı Cemiyet üyelerine sunmakla» görevlendir[ilmesi]”¹¹⁸ ile hayata geçiriliyordu. Nitekim yapılan çalışmalar sonucunda Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın (UDAD) resmi açılışı, 15 Şubat 1922'de Lahey'de yapılacaktır¹¹⁹. Ancak MC'nin uluslararası gerginlikleri azaltma ve yeni bir dünya savaşı çıkmasını engelleme konularında yetersiz kalması sonucunda, dünya yeni bir felakete doğru sürüklenmişti. Daha 2. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında, Müttefik Devletler arasında, barışın sürekli kılınması amacıyla yeni bir uluslararası örgütlenmeye gitme fikri oluşmuş ve bu çerçevede uluslararası bir yargı organının yeniden yapılandırılması da gündeme gelmişti. Yapılan çalışmalar sonucu 15 Haziran 1945'te hazırlanan Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü, “Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın tamamlayıcı bir parçası olarak, Birleşmiş Milletler Andlaşması ile birlikte, 26 Haziran 1945'de imzalanmış ve aynı şekilde 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir”¹²⁰. UAD'ın resmi açılışı 18 Nisan 1946'da Lahey'de yapılacaktır¹²¹. Bu noktada uluslararası çapta kurulan iki adalet divanı arasında bazı farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir: Her ne kadar mali bakımdan ve görev yapacak yargıçların seçimi bakımından UDAD MC'ye bağımlı ise de, UDAD ile MC arasında organik bir bağ bulunmamaktadır. Diğer taraftan UDAD'ın Statüsü ile MC Misakı farklı belgeler olarak ortaya çıktıklarından dolayı “[Misaka] taraf olan Devletler, yani Milletler Cemiyeti üyeleri, ipso facto Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Statüsüne de taraf bulunmuyorlar; taraf olabilmeleri için bu Statüyü ayrıca imzalamaları ve onaylamaları gerekiyordu”¹²². Ancak BM Şartı'nın 92. maddesine göre UAD, BM'nin başlıca yargı organı olacaktır. Yani bu anlamda BM ile UAD arasında organik bir bağ kurulmaktadır. “Divanla Teşkilât arasında bir bağıllık Andlaşma'nın [BM Şartı] 93ncü maddesinde daha

¹¹⁷ Edip F. Çelik, (1987b): *Milletlerarası Hukuk İkinci Kitap*, Filiz Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul: s.: 355

¹¹⁸ Meray, 1959b: 264

¹¹⁹ Meray, 1959b: 264

¹²⁰ Meray, 1959b: 266

¹²¹ Meray, 1959b: 267

¹²² Çelik, 1987b: 357, vurgu yazarın

da belirlidir: «Bütün Birleşmiş Milletler üyeleri, *ipso facto*, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsüne bağlıdır»¹²³.

Uluslararası hukukun kurumsallaşması ve gelişimine koşul olarak, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası insan hakları hukukunun gelişme kaydettiği ve insan haklarının korunmasına yönelik bölgesel sözleşmelerin hazırlanarak ve yürürlüğe konduğu görülmektedir. Bu sözleşmeler uyarınca, görev alanı sadece sözleşmenin geçerli olduğu bölgeye yönelik ve insan hakları ile sınırlı olmak üzere uluslararası yargı organları oluşturulması yoluna da gidilmiştir. Bu konudaki en önemli örnek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir (AİHS). AİHS, Avrupa Konseyi üyesi devletlerce 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış, 3 Eylül 1953 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin insan haklarının Avrupa çapında etkin bir şekilde korunması amacıyla öngördüğü kurumlardan biri olan AİHK'nin "...üyelerinin ilk seçimi 18/05/1954'de gerçekleşmiştir ve bireysel başvuru hakkını düzenleyen...gerekli koşulların oluştuğu 05/07/1955'de yürürlüğe girmiştir"¹²⁴. Bu koşul ise bireysel başvuru hakkını tanıyan devletlerin sayısının altıyı bulmasıdır¹²⁵. Diğer taraftan "[y]argı yetkisine sahip organ olan Mahkemenin yargıçlarının seçilmesi ve işler duruma gelmesi, Sözleşme tarafı en az sekiz devletin Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini tanıması koşuluna bağlı olduğundan ve bu koşul da 03/09/1958'de yerine geldiğinden, ancak 21/01/1959'da gerçekleşebilmiştir"¹²⁶.

Aynı şekilde Amerika kıtasında da benzer Sözleşmeler imzalandığı ve insan haklarını koruma alanında benzer düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bogota'da düzenlenen 9. Amerikan Devletleri Konferansı sonunda 30 Nisan 1948 tarihinde Amerikan Devletleri Örgütü Şartı 21 Amerikalı devlet arasında imzalanmış ve 13 Aralık 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹²⁷. Bu Şart'ın 112. maddesi uyarınca Amerikalılararası İnsan Hakları Komisyonu kurulmuş¹²⁸, bunun yanında 22 Kasım 1969 tarihinde Amerikalılararası İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmış, bu sözleşme 18

¹²³ Meray, 1959b: 267, vurgu yazarın

¹²⁴ Mehmet Semih Gemalmaz, (2001): *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Beta Yayınevi, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 3. Baskı, İstanbul: s.: 371

¹²⁵ Seha L. Meray, (1959a): *Devletler Hukukuna Giriş I. Cilt*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara: s.: 205

¹²⁶ Gemalmaz, 2001: 371

¹²⁷ Gemalmaz, 2001: 406

¹²⁸ Gemalmaz, 2001: 407

Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹²⁹. Bu Sözleşme uyarınca yine sadece Amerika kıtası ile sınırlı olmak üzere Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesi oluşturulmuştur.

Bunun yanında benzer sözleşme ve kurumlara Afrika kıtasında da rastlanmaktadır. Örneğin Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı 27 Haziran 1981’de imzalanmış ve 21 Ekim 1986 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Bu Şart ile bir Afrika İnsan Hakları Komisyonu oluşturulması öngörülmüyor, ancak yargısal yeteneği sahip bir Divan oluşturulmuyordu. Bu niteliklere sahip bir Divan kurulması için Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı’nın bir Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Kurulmasına İlişkin Protokolü 9 Haziran 1998 tarihinde imzalanmış, ancak yürürlüğe girmesi için 15 devletin onayı gerektiğinden ve bu sayıya halen ulaşamadığından dolayı henüz yürürlüğe girmemiştir¹³⁰.

Uluslararası yargı organlarının kurumsallaşması ve gelişimi konusunda bugün gelinen son aşama Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kurulmasıdır. 2. Dünya Savaşı sırasında totaliter rejimlerin uyguladıkları soykırımın sorumluları, Savaş’tan hemen sonra kurulan Nuremberg ve Tokyo Mahkemeleri ile çeşitli cezalara çarptırılmıştı. Aslında bu tarihten itibaren “...uluslararası düzlemde belirtilen suçları işleyenleri yargılayacak bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması gereksinimi apaçıktı”¹³¹. Ancak 9 Aralık 1948 tarihinde imzalanan ve 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe giren Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin bu türden bir uluslararası yargı organı kurulmasını öngörmemesi ve 6. maddesi ile Taraf Devletleri bu suçu işleyen kişileri yetkili mahkemelerde yargılamakla yükümlü kılması, bu Sözleşme’nin etkinliğinin zayıf olması sonucunu doğurmuştur. Nitekim Eski Yugoslavya’da işlenen savaş suçları için 1993 yılında kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Ruanda’da işlenen savaş suçları için 1994 yılında kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, birer Ad Hoc Ceza Mahkemesi olmaktan öteye geçememişlerdir. Ancak 15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma’da yapılan Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulmasına İlişkin BM Diplomatik Konferansı’nın çalışmaları sonucunda hazırlanan Uluslararası Ceza

¹²⁹ Gemalmaz, 2001: 411

¹³⁰ Gemalmaz, 2001: 419-428

¹³¹ Gemalmaz, 2001: 345

Mahkemesi Statüsü 17 Temmuz 1998 tarihinde imzalanarak onaya açılmıştır¹³². Bu Statü'nün 126. maddesi gereğince Statü, Sözleşmeye taraf 60 devletin onaylaması ile ve 60'uncu onay belgesinin verişiminden itibaren 60'uncu günü izleyen ayın İinci gününden itibaren yürürlüğe girecektir¹³³. Bu durumda 60'uncu onay belgesi 11 Nisan 2002 tarihinde sunulduğundan, Statü 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir¹³⁴.

Bir devletin uluslararası bir yargı organı önünde davalı veya davacı olarak taraf olabilmesi için ilgili Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş olması gerekir. Devletler kimi durumlarda ilgili mahkemenin statüsüne (veya Mahkeme'nin kuruluşu bir Sözleşme ile yapılmışsa bu Sözleşmeye) taraf olmakla o mahkemenin yargı yetkisini *ipso facto* kabul etmiş olmayabilirler. Örneğin Türkiye, AİHS'yi imzalamakla bu Sözleşme'nin getirmiş olduğu kurumlardan AİHK ile AİHM'nin yargı yetkilerini *ipso facto* kabul etmemiş; ancak 27 Ocak 1987 ve 22 Ocak 1990 tarihlerinde sırasıyla Komisyon'un bireysel başvuru kabul etme yetkisi ile Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini tanımıştır. Yine Türkiye MC'ye 1932 yılında üye olmasına rağmen, UDAD'ın zorunlu yargı yetkisini 10 Haziran 1935 tarihinde, karşılıklılık esasına uygun olarak, 5 yıllık bir süre için, katılma beyanından sonra meydana gelen olayları kapsayacak biçimde ve varolan uyuşmazlığın Divan Statüsü'nün 36. maddesinde yazılı uyuşmazlıklardan olması koşullarıyla kabul etmiştir. Aynı şekilde Türkiye, BM Şartı'nı 1945 yılında imzalayarak 4801 sayılı Kanun ile onayladığı halde, UAD'ın zorunlu yargı yetkisini 12 Mayıs 1947'de 5047 sayılı Kanun ile tanımıştır. İlgili sürenin bitiminde 6357, 7153 ve 423 sayılı yasalar ile bu süre uzatılmıştır¹³⁵. Ayrıca “[b]u son kanunun öngördüğü beş yıllık süre 23 Mayıs 1967 günü dolmuştur. Birleşmiş Milletler [nezdinde] bulunan Daimî Temsilciliğimiz, Türkiye'nin ihtiyarî kaydı kabul bildirisinin, 23 Mayıs 1967'den itibaren beş yıllık bir süre için daha uzatıldığını Teşkilâtın Genel Sekreterine 31 Ağustos 1967 günü bildirmiştir. Bu süre de 23 Mayıs 1972 günü dolmuş ve yeniden uzatılmamıştır”¹³⁶.

¹³² Gemalmaz, 2001: 346

¹³³ Rome Statute Of The International Criminal Court, <http://untreaty.un.org/English/TreatyEvent2001/pdf/23e.pdf>, E.T.: 05/05/2002, s.: 115

¹³⁴ <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/part1/chapterXVII/treaty10.asp>, E.T.: 05/05/2002

¹³⁵ Çelik, 1987b: 376

¹³⁶ Çelik, 1987b: 376

Uluslararası uyuşmazlıklar uluslararası bir yargı organı önüne tahkimname adı verilen bir anlaşma ile getirilir. Ancak bir devletin uluslararası bir mahkemenin zorunlu yargı yetkisini kabul ettiğine dair bir bildirim yapması durumunda tahkimname yapılması koşulu ortadan kalkar. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, davayı mahkeme önüne getiren tarafın da daha önceden böyle bir bildirimde bulunmuş olmasıdır. Yani uluslararası bir uyuşmazlığın her iki tarafının da mahkemenin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiş olması durumunda, tahkimname yapılması koşulu aranmaz.

Uluslararası bir uyuşmazlığın uluslararası yargı organı önünde görülebilmesi için taraftan birinin sorunu bu organa iletmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle uluslararası yargı organları re'sen harekete geçemezler. Diğer taraftan, uyuşmazlığın taraflarından biri uluslararası yargı organının zorunlu yargı yetkisini kabul etmemişse ve aynı şekilde uyuşmazlığa taraf diğer devletle sorunun uluslararası yargı organına götürülmesi konusunda tahkimname imzalamaya da yanaşmıyorsa, bu sorunun uluslararası yargı organı önünde görülmesine imkan yoktur. Bunun yanında devletleri, herhangi bir uyuşmazlığı yargısal çözüm yoluna sunmaya zorlayan bir uluslararası hukuk kuralı da bulunmamaktadır¹³⁷. “*Divan’ın [yargı] yetkisi... ihtiyarîdir... Taraflar arasında, ...herhangi bir şekilde sarîh olarak açıklanmış irade mutabakatı olmadıkça Divan Devletler arasındaki uyuşmazlıklara bakamaz.*”¹³⁸.

Diğer taraftan, bir devletin başka bir devletle yaşadığı bir uyuşmazlığı uluslararası bir yargı organına götürebilmesi için ilgili uluslararası yargı organının statüsüne veya sözleşmesine taraf olması şart değildir. Örneğin “*Milletlerarası Adalet Divanı Statüsününün 35 inci maddesinin ikinci paragrafı, Divan’ın Statü’ye taraf olmayan Devletlere de açık bulunabileceğini ve bunun için gereken koşulları saptama yetkisinin Güvenlik Konseyine ait olduğunu belirt[mektedir]*”¹³⁹. Ancak AİHS uyarınca kurulan AİHM’ye bir davanın getirilebilmesi için uyuşmazlığın her iki tarafının da Sözleşmeyi kabul etmiş olması gerekmektedir.

Kural olarak, bir uyuşmazlığı uluslararası bir yargı organı önüne getirme yetkisi devletlere aittir. Örneğin, UAD’da bir devletin davacı veya davalı olabilmesi için BM

¹³⁷ Çelik, 1987b: 374

¹³⁸ Meray, 1959b: 272

¹³⁹ Çelik, 1987b: 372

Şartı'nı imzalamış olması ve tekil bir olay veya konu için tahkimname imzalama suretiyle veya Divan'ın zorunlu yargı yetkisini kabul etmiş olması gerekir. Yukarıda da belirtildiği üzere, BM Şartı'nın 93/2. maddesine göre bir devlet Statüye taraf olmasa da Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından Şart'a taraf olmadan Statü'ye taraf yapılabilmekte ve Divan önünde davacı veya davalı olabilmektedir¹⁴⁰. UAD önünde bireyler veya uluslararası örgütler duruşma ehliyetine sahip değildirler¹⁴¹. Ancak AİHS, bireysel başvuru hakkına yer vererek, Sözleşme'nin konusunu oluşturan insan haklarının ihlali durumunda, bireyin uluslararası bir yargı organı önünde ihlalde bulunan devlet aleyhine şikayette bulunabilmesinin yolunu açmıştır. Böylece bir taraftan birey uluslararası hukukta ilk kez söz sahibi olurken, diğer taraftan da insan haklarının korunması etkin bir şekilde sağlanmıştır.

Uluslararası bir yargı organının görülecek bir davanın konusuna ilişkin yetkileri (*ratione materiae*), kuruluşuna ilişkin Statü veya Sözleşme'de belirtilir. Genel olarak uluslararası yargı organlarının konu bakımından yetkisi tarafların kendi istemleriyle sunacakları uyuşmazlıklar ile sınırlıdır. UAD'ın konu bakımından yetkisi, Statü'nün 36. maddesi ile saptanmıştır. Buna göre devletler Divan'a hukuksal nitelikte olan uyuşmazlıklarını sunabilmektedirler. "*Böyle olunca, siyasal uyuşmazlıklara bakmak ve bunlar[1] çözümlenmek Divan[']ın yetkisi dışında kalmaktadır*"¹⁴². Yine Statü'nün 36/2 maddesi ile şu uyuşmazlıkların hukuksal nitelikte olduğu belirtilmektedir: "*a) Bir andlaşmanın yorumlanması; b) Milletlerarası Hukuka ilişkin her husus; c) sabit olduğu takdirde, milletlerarası bir taahhüdün ihlâlini teşkil edebilecek olan her olayın gerçekliği; d) milletlerarası bir taahhüdün ihlâlinin gerektirdiği tazminatın niteliği ve kapsamı*"¹⁴³. AİHM'nin ise konu yönünden yetkisi AİHS'nin 11 nolu protokol ile değiştirilmemiş orijinal metninin 19. ve 45. maddelerinde belirtilmiştir. 19. maddeye göre "...sözleşmecî devletlerin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerine uygun hareket etmelerini sağlamak, hem Komisyon'a hem de Divan'a düşmektedir. 45. maddeye göre de, Sözleşme'nin yorumu ve uygulanması ile ilgili olarak, sözleşmecî devletler ya da Komisyon'ca 48. madde uyarınca Divan'a gönderilen ve Sözleşme'den doğan uyuşmazlıkları sonuçlan-

¹⁴⁰ Meray, 1959b: 272

¹⁴¹ Meray, 1959b: 272

¹⁴² Çelik, 1987b: 373

¹⁴³ Çelik, 1987b: 373, 374

dırmak; gereken hallerde davalı devleti 50. madde uyarınca tazminata mahkûm etmek, Divan'ın konu yönünden yetkisi içine girer"¹⁴⁴.

Genel olarak uluslararası yargı organlarının vermiş oldukları kararlar kesindir; bu kararlara karşı herhangi bir temyiz mercii bulunmaz. Bu nedenle iyi niyet ilkesi uyarınca, uyuşmazlığın taraflarının uluslararası yargı organının kararına uymaları beklenir. Ayrıca devletler, ya bu uluslararası yargı organının kuruluşunu öngören Statü veya Sözleşmeye taraf olurlarken böyle bir yükümlenim altına girdiklerinden, ya da bu uyuşmazlığı uluslararası yargı organı önüne getirirken imzaladıkları tahkimnamede böyle bir yüküm üstlendiklerinden (çünkü tahkimname, tarafların herhangi bir sorunu uluslararası yargı yoluna sunmak ve buradan çıkan kararı iyiniyetle uygulayacaklarına dair irade uyuşmalarını gösteren uluslararası bir anlaşmadır), bu kararın icrası aynı zamanda ilgili devletin anlaşmadan doğan bir yükümlülüğü olmaktadır. Örneğin UAD Statüsü'nün 94. maddesi şu hükümleri içermektedir: "*Birleşmiş Milletler'in her üyesi, taraf olduğu bütün uyuşmazlıklarda, Milletlerarası Adalet Divanı'nın kararlarına uymayı taahhüt eder*"¹⁴⁵. Benzer bir ifadeye AIHS'nin orijinal metninin 53. maddesinde de rastlanmaktadır: "*Yüksek Âkidler taraf oldukları Divanın kararlarına uymayı taahhüt ederler*"¹⁴⁶.

Bir devletin mahkeme kararları uyarınca üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemesi durumunda birtakım siyasi zorlama önlemleri alınabileceği, teoride, kabul edilmektedir. Örneğin UAD Statüsü'nün 94/2 maddesi şu şekildedir: "*Bir uyuşmazlıkta taraf olan Devletlerden biri Divanın verdiği bir hükme göre kendisine düşen vecibeleri yerine getirmezse, öbür taraf, Güvenlik Konseyine başvurabilir ve işbu Konsey, lüzum gördüğü takdirde, kararın yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir veya alınabilecek tedbirleri kararlaştırabilir*"¹⁴⁷. Ancak bu konuda hem Güvenlik Konseyi'nin Divan kararlarını icrasını sağlamak için müdahale etmek ve harekete geçmek konularında yüküm altına sokulmadığı, hem de Güvenlik Konseyi'ne kararların icrasını sağlamak konusunda ayrıca özel yetkiler verilmediği belirtilerek, etkili bir zorlama yolu olmadığı

¹⁴⁴ Feyyaz Gölcüklü ve A. Şeref Gözübüyük, (1994): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, Ankara: s.: 119

¹⁴⁵ Çelik, 1987: 387

¹⁴⁶ Aslan Gündüz, (1987): *Açıklamalı Bibliyografyalı Milletlerarası Hukuk ve Teşkilâtlar ile ilgili Temel Metinler*, Beta Yayınları, İstanbul: s.: 252

¹⁴⁷ Çelik, 1987b: 387

yolunda eleştiriler yapılmıştır¹⁴⁸. “Ancak, bir kararın yerine getirilmemesi milletlerarası barış ve güvenliği tehdit eder ya da bozarsa, bu takdirde Andlaşma'nın [BM Şartı] VIIinci Bölümündeki zorlama tedbirlerinin uygulanabileceği kuşkusuzdur”¹⁴⁹. Öte yandan AIHS de AIHM kararlarının uygulanmasının denetimi ve gözetimi görevini, siyasi bir organ olan Bakanlar Komitesi'ne devretmiş ve Bakanlar Komitesi'ni, kararların uygulanmasını sağlayacak her türlü önlemi almakla yetkili kılmıştır.

Uluslararası yargı organlarının ortaya çıkışı, gelişimi ve etkinliklerinin artışı ile uluslararası hukukun gelişimi ve evrensel düzeyde bir hukuk düzeni halini alması arasında yakın bir bağ olduğu görülür. Başta AIHS olmak üzere, bölgesel insan haklarına ilişkin sözleşmeler ile getirilen düzenlemelerle, bireyin bir uluslararası hukuk sujesi haline gelmesi şüphesiz ki çok önemli bir gelişmedir. AIHS bu konuda ilk olma özelliği taşımaktadır ve getirdiği düzenlemeler ile oluşturduğu organlar aracılığıyla, Sözleşme konusunu oluşturan insan haklarının korunması konusunda, etkin bir sistem oluşturmuştur. Hem bu özelliği nedeniyle, hem de inceleme konumuzu oluşturan davanın bu Sözleşme hükümleri uyarınca görülmesi dolayısıyla, sistemini daha iyi anlayabilmemiz için AIHS ve getirmiş olduğu sistemi incelemenin yararlı olduğu görüşünderiz.

1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı devletler, iki savaş arası dönemde totaliter diktatörlüklerin güç kazanması ve bunların daha sonra tüm dünyayı korkunç bir savaşa sürüklemesi sonucunda, ekonomik, moral, altyapısal ve insani açıdan yıkıma uğramışlardı. Diğer taraftan farklı bir ideolojik anlayış ve çerçeveye sahip SSCB savaştan güçlenerek çıkmış, savaş sonrası dünya düzeninde iki süper güçten biri haline gelmiş ve Avrupa'nın neredeyse yarısında hakimiyet kurmuştu. Gerek Nazizm veya Faşizm gibi totaliter diktatörlüklerin tekrar güç kazanmaması için, gerekse bir Sovyet saldırısından duyulan korku ile komünizmin yayılması tehlikesi nedeniyle, Avrupalı devletlerin ideolojik ve siyasal bir birlik oluşturmaları gereği oluşmuştu. Bu bağlamda insan haklarına dayalı, klasik demokrasi kavramını, kendilerine ideolojik odak noktası haline getiren

¹⁴⁸ Çelik, 1987b: 387

¹⁴⁹ Çelik, 1987b: 387

Batı Avrupa devletleri siyasal ve ideolojik birliklerini Avrupa Konseyi'ni kurarak sağlayacaklardır¹⁵⁰.

Avrupa Konseyi'ni kuran antlaşma, 5 Mayıs 1949'da Londra'da, 10 Avrupa devletinin dışişleri bakanlarınca imzalanmıştır. Konsey'in amacının, üyeleri arasında ortak varlıkları olan ideal ve ilkeleri korumak ve yaymak amacıyla daha sıkı bir birlik oluşturmak olduğu belirtilmiş ve bu amaca da insan haklarıyla ana özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi yoluyla varılacağı ifade edilmiştir¹⁵¹. “Böylece, Soğuk Savaşın en yüksek noktasına çıktığı, dünyanın çok keskin bir biçimde iki kampa ayrıldığı 1948-1949 yıllarında Batı Avrupa, Avrupa Konseyi'ni yaratarak 'barışın korunması için vazgeçilmez olan' siyasal birliğini de tamamlamış oluyordu. 'Gerçek demokrasi' temeli üzerinde yükselen bu birliğin iç bütünlüğünü sağlayan çimento da insan haklarından başka bir şey değildi.”¹⁵². Avrupa Konseyi'nin amaçlarına varabilmesi yani insan haklarına saygıyı sağlayabilmek için hukuksal ve kurumsal çerçeve de İnsan Haklarını ve Ana Özgürlüklerini Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS)'nin 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanması ile oluşturulmuş olacaktır. Bu Sözleşme 15 Avrupa Konseyi devleti tarafından imzalanmış ve 66. maddesi uyarınca 10 devletin onay belgelerini verdiği tarih olan 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir.

AİHS'yi o güne kadar insan hakları konusunda imzalanan diğer anlaşma veya sözleşmelerden ayıran en büyük özellik, insan hakları kavramını gerçek bir hukuk dalı haline getirmesidir. “Çünkü, açık, ayrıntılı kurallar içeren, 'ideal haklara' değil, gerçekleştirilmesi zorunlu hak ve özgürlük metinlerine yer veren Sözleşme, aynı zamanda, bu hakları koruyan 'yargısal kurumlar' ve 'ortak bir güvence sistemini' de getirmektedir”¹⁵³. Bu çerçevede AİHS, insan haklarını ve temel özgürlükleri sıralayan ve taraf devletlerin bunlara uyması temennisini içeren İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden bir adım ileri geçerek, devletlere insan haklarına saygılı olmamaları durumunda yaptırım uygulayacak kurumsallaşmayı da oluşturmuştur. Bu bağlamda AİHS, sadece insan

¹⁵⁰ Ömer Madra, (1981): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara: ss: 7-14

¹⁵¹ Madra, 1981: 12

¹⁵² Madra, 1981: 13

¹⁵³ Süheyl Batum, (1993): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul: s.: 27

haklarını koruyan bir belge değil, aynı zamanda Batı demokrasisini somutlaştıran ve bir Avrupa Kamu Düzeni oluşturan bir belge olarak değerlendirilebilir¹⁵⁴.

AIHS'nin orijinal metni 66 madde ve 5 bölümden oluşmaktadır¹⁵⁵. Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndekilerden daha dar kapsamlı olarak düzenlendiği ilk bakışta göze çarpmaktadır. *"Bu nedenle, AIHS'nin haklar katalogunun eksiklikleri daha sonradan üretilen bir dizi Protokolle ve ayrıca biçimlendirilen bazı spesifik sözleşmelerle kısmen doldurulmaya çalışılmıştır"*¹⁵⁶. Diğer taraftan Sözleşme'nin 60. maddesine göre, *"AIHS hükümleri, iç hukukta tanınan veya uluslararası belgelerde öngörülen hak ve özgürlükler alanını daraltıcı veya bunlar aleyhine sonuçlar doğurur nitelikte sayılamaz veya böyle yorumlanamaz. Dolayısıyla, kişi, hakkında hangi hüküm elverişliyse ona dayanabilir"*¹⁵⁷. Bu durumda kişinin vatan-daşı olduğu devletin ilgili yasaları, herhangi bir hak veya özgürlük konusunda daha geniş bir alan sunuyorsa, kişi, daha dar kapsamlı olan Sözleşme yerine kendi ülkesindeki düzenlemelere dayanmakta serbest olacaktır.

AIHS'yi insan hakları konusundaki diğer anlaşma veya sözleşmelerden ayıran temel özellik ve karakteristikler şu şekilde sıralanabilir:

Birinci olarak, AIHS'nin en önemli ve özgün ögesi getirmiş olduğu denetim sistemidir. Bu açıdan *"[b]ireysel başvuru hakkı, Sözleşme ile getirilen denetim sisteminin en önemli parçası[nı]"*¹⁵⁸ oluşturmaktadır. Bu güvence mekanizması ile birey, ilk defa olarak, haklarını ihlal eden bir devlet aleyhine uluslararası bir yargı organı önünde dava açma hakkına sahip olmuştur. Bu bağlamda AIHS hazırlanırken insan haklarını koruma konusunda diplomatik koruma ve dilekçe hakkı gibi yöntem ve yolların yetersiz kaldığı görülmüş¹⁵⁹ ve *"[b]ireyin içine düştüğü haksız durumun düzeltilebilmesi için de, haksızlığı yapan tarafı (devleti) hesap vermeye zorlayacak bir organa başvurabil-*

¹⁵⁴ A. Şeref Gözübüyük, (1987): "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Araştırma Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Cilt: 9, s.: 4

¹⁵⁵ AIHS'nin orijinal metni için bkz. Gündüz, 1987: 241-254

¹⁵⁶ Gemalmaz, 2001: 368

¹⁵⁷ Tekin Akıllıoğlu, (1989): "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz", *A.Ü. SBF Dergisi*, C.: 44, S.: 3-4, s.: 159

¹⁵⁸ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 10

¹⁵⁹ Bu konuda bkz. Madra, 1981: 45-49

mesi”¹⁶⁰ hakkı tanınmıştır. Aksi takdirde “[b]ir hak sahibinin istediğinde başvurabileceği bir yargısal güvence kurumu ile donatılmamış bir hakkın büyük bir anlam taşımadığı söylenebilir... Bir uluslararası antlaşma ya da sözleşme bireye yalnızca öze ilişkin haklar tanyıp, usule ilişkin haklar tanımazsa, yani bireye uluslararası organlar önünde haklarını doğrudan doğruya savunma yetkisini vermezse, bireyler... ancak sınırlı ve pasif birer uluslararası hukuk öznesi [olacaklardır]”¹⁶¹. “Sözleşme böylece, insan haklarının korunmasının ulusal düzeyden uluslararası düzeye geçmesini sağlamış ve bireyi özgürlüklerin korunması açısından uluslararası hukukta hak sahibi yapmıştır”¹⁶². Bu bağlamda, içerdiği öneme atfen, herhangi bir insan hakkı ihlaline karşılık olarak bireyin başvuruda bulunabilmesinin Sözleşme’nin belkemiğini oluşturduğu söylenebilir¹⁶³.

AİHS’nin ikinci temel özelliğini ise, bir Avrupa Kamu Düzeni oluşturulmasını ve bunun sürdürülmesinden, Sözleşme’ye taraf tüm devletlerin sorumlu olmasını öngören ortak güvence sistemi oluşturmaktadır. Buna göre insan hakları kavramı Avrupa’nın ortak mirasıdır ve tüm devletler bunun korunmasından yetki ve sorumluluk sahibidir. “Her sözleşmeci devlet diğer sözleşmeci devletlerin Sözleşmeye saygılı olup olmadığını denetlemekle yükümlüdür”¹⁶⁴. Bu durumda Sözleşmenin getirdiği güvence, karşılıklılık ilkesine dayanmamakta, ortaklaşa bir güvence olmaktadır¹⁶⁵. Bu mekanizma uyarınca Sözleşme tarafı bir devlet, Sözleşmeyi ihlal ettiğine inandığı başka bir devlet aleyhine AİHK’ye (11 Nolu Protokol uyarınca AİHM’ye) başvuruda bulunabilir. “Burada, Sözleşme’nin çiğnenmesinden zarar gören kişinin, başvuran devletin uyuşu olup olmaması önemli değildir. Hatta, böyle zarar gören bir kişinin mevcut olup olmaması da önemli değildir”¹⁶⁶. Asıl önemli olan Avrupa Kamu Düzeni’nin korunması ve insan haklarına saygının sağlanmasıdır.

AİHS’nin bir başka özelliği de şudur: Güvence sistemi, bireye, insan haklarını ihlal eden devlete karşı başvuru yapma hakkını tanıırken gerekli kurumsal düzenlemeyi

¹⁶⁰ Madra, 1981: 45

¹⁶¹ Madra, 1981: 137, 138

¹⁶² Gözübüyük, 1987: 4

¹⁶³ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 10

¹⁶⁴ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 11

¹⁶⁵ Madra, 1981: 57

¹⁶⁶ Madra, 1981: 57

de gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda AİHK ve AİHM oluşturulmuş, bunlar dışında Avrupa Konseyi Statüsü ile kurulmuş siyasal bir organ olan Bakanlar Komitesi'ne de (Komisyon raporunun AİHM'ye gönderilmemesi durumunda karara bağlamak konusunda) yarı-yargısal ve (AİHM yargı kararlarının uygulanmasının sağlanması konusunda) yürütsel yetkiler verilmiştir. Böylece insan haklarının Avrupa çapında etkin bir şekilde korunması ve güvence altına alınması sağlanmıştır.

AİHS'nin diğer bir özelliği ise, Sözleşme ve onun kurumlarının sağladığı güvence sisteminin ikincil nitelikte oluşudur. Buna göre insan hak ve özgürlüklerinin iç hukukça korunması esastır. Bu durumda bireyin iç hukuk yollarını tükettikten sonra Sözleşme organlarına başvurması gerekmektedir. İç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra uluslararası yargı organlarına başvuru yapma bir uluslararası hukuk kuralıdır. *"Bu kural, devletlerin egemenliğine ve yargı organlarının yetkisine saygı ilkesinden kaynaklanır"*¹⁶⁷. Bu bağlamda iç hukuk yollarının tüketilmesi gereği Sözleşme'nin getirmiş olduğu mekanizmanın ikincil olduğunun da bir göstergesidir¹⁶⁸. Birey bu açıdan ulusal yargıda herhangi bir hak veya özgürlük ihlali iddiasında bulunurken, AİHS'nin de ilgili maddelerinin ihlal edildiğini belirtmeli veya ima etmeli, böylece ulusal yargıya, eğer bir hata yapıyorsa bu hatasını telafi etmesi konusunda şans tanınmalıdır. Bu açıdan *"Sözleşme organları, sözleşmeciler devletlerin yargı organlarının yasaları doğru uygulayıp uygulamadığını denetleyen kuruluşlar değildir... Bir başka deyişle Sözleşme organları ulusal merciler üstünde ikinci bir temyiz yeri değildir"*¹⁶⁹. Bu niteliği ile Sözleşmenin getirmiş olduğu koruma tamamlayıcı niteliktedir. Nitekim Sözleşme organlarının aldığı kararlar, iç hukuk işlemi ne iptal eder, ne kendisini onun yerine koyar, ne de onu bozar. Bu kararlar *"...iç hukukta doğrudan infaz kabiliyeti olan kararlardan olmadığı için kararın yerine getirilmesi yönünde gereken önlemleri almak davalı devlete düşer"*¹⁷⁰. Dolayısıyla, Sözleşme organlarının vermiş olduğu kararlar ya yargılamanın yenilenmesi ya da sonuçların silinmesi nedeni sayılabilir¹⁷¹. Diğer taraftan bir devlet, bir yasanın uygulanması sonucunda insan haklarını ihlal etmiş ise veya insan hakkı ihlali mevzuat

¹⁶⁷ A. Şeref Gözübüyük, (1988): "Bireysel Başvuru ve İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi", *İnsan Hakları Yıllığı*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Araştırma Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Cilt: 10, s.: 4

¹⁶⁸ Gözübüyük, 1988: 4-5

¹⁶⁹ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 12

¹⁷⁰ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 143

¹⁷¹ Akıllıoğlu, 1989: 163

boşluğundan oluşmuşsa ilgili düzenlemeyi gerçekleştirmek, ihlalde bulunan devlete aittir.

Ayrıca AİHS, sadece hak ve özgürlüklerin neler olduğunu belirtmemiş, bu hak ve özgürlüklerin nasıl ve ne ölçüde sınırlanabileceğini de açıklığa kavuşturmuştur. *“Buna göre, temel hak ve özgürlükler, niteliklerine göre, ulusal güvenliğin, ülkenin ekonomik çıkarlarının, kamu sağlığının, genel ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin, ya da kamu düzeninin korunması, suçluluğun önlenmesi gibi nedenlerle, yasal dayanağının bulunması ve ‘demokratik bir toplumda zorunlu önlemler’ niteliğinde olması koşulu ile kısıtlanabilecektir”*¹⁷². AİHS’de insan hak ve özgürlüklerin düzenlenirken ilgili maddelerin birinci fıkralarında hak ve özgürlüklerin neler olduğu belirlenerek tanımlanmış, ikinci fıkralarında ise bu hak ve özgürlüklerin hangi durum ve koşullarda sınırlanabileceği belirtilmiştir.

Son olarak AİHS, uluslararası hukukta yerleşmiş antlaşma hukukuna ilişkin uygulamadan istisna olarak, devletlerin bu Sözleşmeyi imzalarken çekince koyma haklarına da bazı sınırlamalar ve koşullar getirmiştir. Buna göre devletler, AİHS’nin sadece belirli maddelerine ve ulusal bir yasanın Sözleşme ile bağdaşmadığı durumda ve ölçüde çekince koyabilirler. Ayrıca *“[ç]ekince konusu olan yasa veya yasa kurallarının açıkça belli edilmesi gerekir”*¹⁷³. Bunun yanı sıra Sözleşme’nin 64. maddesine göre çekince, ancak Sözleşme imzalanması sırasında konabilir. Daha sonraki bir tarihte getirilen sınırlamalar kabul edilmez. Nitekim *“[ç]ekincenin, ancak ‘Sözleşmenin imzalanması sırasında’ getirilebileceği, daha sonraki bir tarihte, Sözleşmeye çekince getirilemeyeceği düzenlemesi doğrultusunda, daha sonra, bildirimlerle getirilen –adı ne olursa olsun– koşullar ve sınırlamalar ‘Avrupa kamu düzeninin Anayasal belgesi niteliğinde olan Sözleşmenin etkinliğini ortadan kaldıracacağı’ gerekçesi ile, Komisyon ve Mahkeme tarafından [Bu konuda Komisyonun 4.3.1991 tarihli Chrysostomos ve diğerleri-Türkiye raporu ile Mahkemenin 23.3.1995 tarihli Loizidou-Türkiye davası kararı örnek olarak gösterilebilir] kabul edilmemiş ve geçersiz sayılmıştır”*¹⁷⁴.

¹⁷² Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 13

¹⁷³ Gözübüyük, 1987: 15

¹⁷⁴ Süheyl Batum, (1996): *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye*, Kavram Yayınları, İstanbul: s.: 28

AİHS'nin genel özelliklerini bu şekilde kısaca değerlendirdikten sonra bu Sözleşme ile getirilen kurumsal yapının incelenmesine geçilebileceği kanısındayız. AİHS, AİHK ve AİHM'yi oluşturarak, insan haklarının korunması konusunda etkin bir güvence sistemi oluşturmuştur. Komisyon, denetim sürecini başlatan, başvuruyu şekil ve genel anlamda hukuksal açıdan inceleyerek görüş belirten ve bu niteliği ile Sözleşme'nin soruşturma ve inceleme organı¹⁷⁵ iken, Mahkeme yargısal kararlar alabilme ve yargısal prosedür izleme yetkisine sahip tam yetkili bir yargı organıdır¹⁷⁶. Bunun yanında esasen siyasi bir organ olan Bakanlar Komitesi'nin de Sözleşme çerçevesinde yarı-yargısal ve icrai görevleri vardır. 11 Mayıs 1994 tarihinde imzaya açılarak 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren¹⁷⁷ 11 Nolu Protokol ile AİHS'nin denetim sisteminde köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Esasen, AİHS'nin oluşturduğu sistem, dönemin tarihsel koşullarına göre, oldukça ileri bir sistemdi. Ancak günümüzde değişen koşulların da dayatmasıyla, bu sistemin yetersiz kalmış ve bazı reformlara gidilmesi ihtiyacı belirlemiştir.

Araştırma konumuzu oluşturan dava, görüldüğü sırada denetim sistemi eski biçiminde işlediğinden, öncelikle, AİHS'nin eski denetim sistemi incelenecek, daha sonra ise 11 Nolu Protokol ile değiştirilen yeni yapı hakkında bilgi verilecektir.

• 1.2.2.1. AİHS Denetim Sisteminin Eski Yapısı

AİHS'nin eski denetim sistemi üçlü bir sacayağı üzerine oturmaktadır: AİHK, AİHM ve Bakanlar Komitesi

1.2.2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

AİHK, AİHS'nin ilk başvuru mercii olması sıfatıyla denetim sürecini başlatan temel inceleme ve soruşturma organıdır. AİHK'nin bu yapısı ile yargısal karar alma kapasitesi sınırlıdır; Komisyon'un görevi sadece adalete yardımcı olmaktır. *“Komisyonun, esasa ilişkin olarak devletleri bağlayıcı bir karar verme yetkisi yoktur. Komisyon*

¹⁷⁵ Gözübüyük, 1987: 15

¹⁷⁶ Gözübüyük, 1987: 16

¹⁷⁷ Gemalmaz, 2001: 387

*raporu üzerine, devletleri bağlayıcı karar alma yetkisi Bakanlar Komitesine, eğer Komisyon raporu Divana [AİHM] gönderilmiş ise, Divana tanınmıştır*¹⁷⁸.

AİHK'nin niteliği, yapısı, yetki ve görevlerine ilişkin hükümler, AİHS'nin orijinal metninde 20. ve 37. maddeler arasında yer almaktadır. Komisyon, Sözleşmeye taraf devletlerin sayısına eşit sayıda üyeden oluşmaktadır. Sözleşmeci devletlerin Danışma Meclisindeki Parlamento gruplarından her biri Komisyon'a üyelik için en az ikisi kendi uyruğundan olmak üzere 3 aday önerir. Komisyon üyelerini, Bakanlar Komitesi, oluşturulan bu listeden, 6 yıllık bir süre için seçer¹⁷⁹. Komisyon üyesi olabilmek için ülkende en yüksek yargı organlarında görev yapabilmek için gerekli şartları taşımak ve bu görevi yapabilmek için gerekli ahlaksal nitelikleri taşımak gerekmektedir. Sözleşme'nin 23. maddesinde, Komisyon üyelerinin tarafsızlığının ve bağımsızlığının sağlanması amacıyla, Komisyon üyelerinin uyruğu buldukları devlet adına değil, kendi adlarına hareket edecekleri belirtilmiştir. Ayrıca Komisyon üyelerinin çeşitli diplomatik muafiyet ve ayrıcalıklardan yararlanacakları ve Komisyon çalışmaları sırasında görüşleri ve oyları nedeniyle idari veya yasal takibata uğramayacakları, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 40. maddesine atıfla Sözleşme'nin 59. maddesinde güvence altına alınmıştır¹⁸⁰.

Komisyon'un Genel Kurulu tüm Komisyon üyelerinin katılımıyla oluşur. Genel Kurul, kendi üyeleri arasından, gizli oyla, 3 yıllık bir süre için bir başkan seçer. Başkan, Komisyon Genel Kurulu'na başkanlık eder ve çalışmalarını yönlendirir; Komisyon Sekreterliği'ni denetler¹⁸¹. Komisyon'un normal çalışma düzeni Genel Kurul biçimindedir. Ancak artan iş yükü, çalışmalara hız kazandırmak ve dava süresini kısaltmak gibi nedenlerde Genel Kurul yanında, en az 7 üyeden oluşan iki Daire ve en az 3 üyeden oluşan altı Komite oluşturulmuştur. *"Bireysel başvurulardan, Sözleşmenin uygulanması ve yorumu açısından sorun yaratmayan, ya da Komisyon içtihadının açık olduğu durumlarda, başvurular en az yedi üyeden oluşan dairelerce karara bağlanır"*¹⁸². Ancak devlet başvurularını inceleme ile bir başvurunun AİHM önüne götürülmesine veya iç tüzük değişikliği yapılmasına karar verme yetkileri sadece Komisyon Genel Kurulu'na aittir;

¹⁷⁸ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 23

¹⁷⁹ Batum, 1996: 29

¹⁸⁰ Batum, 1996: 30

¹⁸¹ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 24

¹⁸² Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 25

bu yetkiler Dairelere devredilemez. Bunun yanında Sözleşme'nin 25. maddesine göre, Komisyon'a yapılan bireysel başvurulardan, ayrıntılı bir inceleme yapılmasına gerek olmayan veya kabul edilebilirlik açısından reddedilebilecek durumda olan başvurular üç üyeden oluşan Komiteler tarafından karara bağlanmaktadır¹⁸³.

Komisyon'un olağan toplantı yeri Strasbourg'taki İnsan Hakları Sarayı'dır. Komisyon yılda ikişer haftalık dönemler halinde en az 16 hafta toplanır¹⁸⁴. Kural olarak Komisyon'da incelenen bir davaya ilişkin kayıt, tutanak, ifade, vs belgeler gizlidir ve Komisyon önündeki yöntem, genel olarak yazılıdır.

Bir devletin herhangi bir insan hakkını çiğnediğine ilişkin bir iddia (gerek devlet, gerekse de bireysel başvuruda olsun) öncelikle Komisyon'a sunulur. Bireysel başvuru söz konusu olduğunda, AİHK'ye başvurabilmek için, bu devletin Avrupa Konseyi üyesi olması, AİHS'yi onaylaması ve bunun yanında bireysel başvuru yapılması hakkını tanıdığına ilişkin bildirimini Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine sunmuş olması gerekmektedir. Bu durumda bireysel başvuru hakkını tanımayan bir devlet aleyhine AİHK'de bireysel başvuruda bulunmak imkansızdır. Ancak devlet başvurusu söz konusu olduğunda, aleyhine şikayette bulunulacak devletin böyle bir bildirimde bulunmuş olması koşulu aranmamaktadır. Bu durumda, ilgili devletin Avrupa Konseyi üyesi olması ve Sözleşmeyi onaylaması, bu devlet aleyhine AİHK'ye devlet başvurusunda bulunulabilmesi için yeterlidir¹⁸⁵.

Bir sözleşmeci devletin AİHK'nin, kendisi aleyhine sunulacak bireysel başvuruları kabul etme yetkisini bir bildirim ile tanıması sırasında, Sözleşme ile güvence altına alınmış, ancak Sözleşme bu devlet tarafından imzalanırken çekince konmamış hak ve özgürlüklerin, çeşitli sınırlamalarla bireysel başvuru yetkisi kapsamı dışında bırakılabileceği sorunu, teori ve uygulamada farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı yazarlar, Sözleşme'ye konulan çekincelerin dışında, bu şekilde bir kısıtlamaya gidilemeyeceğini; çekincelerin, ancak Sözleşme'nin onaylanması sırasında konabileceğini; sonradan getirilen kısıtlamaların Sözleşme'nin etkinliğini azaltacağını; AİHS'nin 25. maddesine göre bireysel başvuru hakkının kabulünün bildirim sırasında

¹⁸³ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 26

¹⁸⁴ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 26

¹⁸⁵ Batum, 1996: 33-35

sadece zaman yönünden kısıtlama getirilebileceğini belirtmektedirler¹⁸⁶. Diğer grupta yer alan yazarlar ise, devletlerin uluslararası hukukta sadece açıkladıkları iradeleri ölçüsünde yükümlülük altına girdiklerini, dolayısıyla bir devletin istediği hakları bireysel başvuru kapsamına alıp, istemediklerini almaması konusunda serbest olduğunu savunmaktadırlar. Ancak Komisyon'un uygulamalarına bakıldığında, bildirim sırasında zaman yönünden konan kısıtlamaların kabul edildiği, ancak konu ve yer bakımından getirilen kısıtlamaların kabul edilmediği ve geçersiz sayıldığı görülmektedir¹⁸⁷.

Sözleşme'nin 24. maddesine göre, her sözleşmeci devlet, Sözleşme hak ve özgürlüklerinin ihlalinden dolayı, başka bir Sözleşmeci devleti AİHK'ye şikayet edebilir. Devlet başvurusunun, şikayette bulunan devletin öznel haklarına dayanması gerekmediği gibi, bu başvurunun karşılıklılık ilkesine uygun olması da gerekmez¹⁸⁸. Bu durumda şikayette bulunan devlet, şikayetinden dolayı çıkarının bulunduğunu kanıtlamak zorunda değildir; devlet başvurusunda şikayette bulunan devleti harekete geçiren temel etken Avrupa Kamu Düzeni'nin korunmasıdır. Uluslararası hukukta *actio popularis* ilkesi geçerli değildir, ancak, AİHS bu genel kuraldan ayrılmış ve Avrupa Kamu Düzeni'ni korumak motivi ile, devletlerin, insan hak ve özgürlüklerini ihlal eden devletleri AİHK'ye şikayet etmelerinin yolunu açmıştır. Ancak belirtilmesi gerekir ki; devletler, devlet başvurusunu, teorik olarak öngörüldüğü şekilde Avrupa Kamu Düzeni'ni korumak amacıyla değil, daha çok siyasal bir baskı unsuru olarak kullanma eğilimindedirler¹⁸⁹.

Sözleşme'nin 25. maddesine göre ise, Sözleşme ile belirlenen hakların ihlali durumunda, bu ihlalden zarar gördüğünü iddia eden her gerçek kişi, hükümetlerdışı kuruluş veya birey grupları, ilgili devletin AİHK'nin kendisi aleyhine getirilecek bireysel başvurulara bakma yetkisini tanınması koşuluyla, bireysel başvuruda bulunma hakkına sahiptir. Bunun yanında bir hak ihlalinin gerçekleşmesi, bu hak ihlalinin sözleşmeci bir devletin eylem veya işlemi sonucunda doğmuş olması, hak ihlali ile sözleşmeci devletin eylem veya işlemi arasında nedensellik bağı olması ve bireysel başvuruda bulunacak olanın bu ihlal nedeniyle mağdur olması bireysel başvurunun yapılabilmesi için gerekli

¹⁸⁶ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 40-41

¹⁸⁷ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 45

¹⁸⁸ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 34

¹⁸⁹ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 35

diğer koşulları oluşturmaktadır. Komisyon'un, ilk zamanlardaki uygulamalarında, bireysel başvuru hakkını kullanan kişinin, zarar gören taraf olmasını, yani mağdurun bireysel olarak başvuruda bulunmasını zorunlu görürken, sonraki yıllarda bu yaklaşımını esneterek muhtemel mağdur, dolaylı mağdur gibi kavramlara da içtihadında yer verdiği görülmektedir¹⁹⁰.

Bir Sözleşme ihlali nedeniyle, sözleşmeci bir devlet aleyhine AİHK'ye şikayette bulunulabilmesi, bazı koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Bunlardan ilki, iç hukuk yollarının tüketilmesidir. *“Buna göre uluslararası yargıya başvurmadan önce, yakınılan devlet hukukunca öngörülen tüm başvuru yollarının tüketilmiş ve olumlu bir sonuç alınmamış olması gerekir”*¹⁹¹. Bu kural uluslararası hukukun temel kurallarından biri olup, devletlerin egemenliği ve yargı kararlarına saygı ilkelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Komisyon'a başvuruda bulunulmadan önce de yakınılan devletin iç hukukunda öngörülmüş olan ve ulaşılabilen tüm hukuksal yollar tüketilmelidir. Bu bağlamda kararın temyiz edilmesi mümkün iken, ilk derece mahkemesinin almış olduğu bir kararın Sözleşmeye aykırılığı iddiası ile Komisyon'a yapılan bir başvuru, iç hukuk yolları tüketilmediği gerekçesiyle büyük bir ihtimalle reddedilecektir. Ancak Komisyon, kimi durumlarda iç hukuk yolunun tüketilmesini zorunlu bir şekil şartı olarak görmemektedir. İç hukuk yolunun etkisiz olması, ülkede Sözleşme'ye aykırı yönetsel uygulamaların varlığı, davanın sürüncemede kalması, Sözleşme'ye aykırı açık bir yasa kuralı bulunması, Sözleşme'ye aykırı olan yerleşmiş bir yargı içtihadı bulunması ve engelleme gibi durumlarda iç hukuk yolunun tüketilmesine gerek yoktur¹⁹².

AİHK'ye başvuruda bulunma konusundaki ikinci koşul, başvurunun, iç hukuk yolunu tüketen kararın alınmasından sonraki altı ay içerisinde yapılmış olmasıdır. *“Sözleşme ile bağdaşmayan eylem ve işlemlere karşı, iç hukuk yolları tüketildikten sonra, Komisyona başvurmanın belli bir süreye bağlanmasının başlıca nedeni, hukuksal kararlılığın sağlanmasıdır. Bu sürenin altı ay gibi uzun tutulması, hak ve özgürlüğü çığnayan kişiye, Komisyona başvurabilmesi için yeterli bir süre sağlar... Komisyonun açıkça belirttiği gibi, Komisyona yapılacak başvuruların bir süreye bağlanmasının nedeni, hukuksal güvenlik ve alınmış kararların sürekli olarak tartışma konusu yapılma-*

¹⁹⁰ Batum, 1996: 35-36

¹⁹¹ Gözübüyük, 1988: 4

¹⁹² Bu konuda bkz. Gözübüyük, 1988: 12-14

sını önleme kaygısıdır”¹⁹³. Altı aylık bu süre hak düşürücü bir süredir ve kamu düzeni ile ilgilidir¹⁹⁴.

AİHS'nin hazırlanması sırasında bireysel başvuru hakkının Sözleşme'ye dahil edilip edilmemesi konusunda ülkeler arasında çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle “İngiltere, Hollanda ve Yunanistan delegeleri, ‘bu hakkın kolaylıkla kötüye kullanılabilceğini, yıkıcı propagandalara hizmet edeceğini’ ileri sürerek karşı çıkmışlar...”¹⁹⁵ ve bu hakkın Sözleşme’de içerilmemesini talep etmişlerdir. Buna karşılık olarak bireysel başvuru hakkının Sözleşme ile tanındığı, ancak bu hakkın otomatik olarak kullanılmasının mümkün olmadığı (yani devletlerin bu hakkın tanınması konusunda tamamlayıcı nitelikte bir bildirim sunmaları gerekmektedir) ve bu hakkın kötüye kullanılmasının önüne geçilebilmesi için Sözleşme’de bazı önlemlerin yer aldığı görülmektedir¹⁹⁶. Bunların bir kısmı da bireysel başvuruların kabul edilme koşullarına ilişkindir. Sözleşme, yukarıda 26. madde çerçevesinde incelenen temel kabul edirlik koşullarına ek olarak 27. maddede tamamlayıcı ve yardımcı koşulların da yerine getirilmesini öngörmektedir. Yalnızca bireysel başvurular açısından öngörülmüş olan bu koşullar şu şekilde sıralanabilir: “Başvuranın kimliğinin belli olması; başvurunun, Komisyon’un yetkisi içinde olması; başvurunun daha önce Komisyonca incelenmemiş olması; aynı konuda başka bir uluslararası yere başvurul[ma]mış olması; başvurunun açıkça temelden yoksun[ın] olmaması; başvuru hakkının kötüye kullanılmamış olması...”¹⁹⁷. AİHK, bu koşullarının yerine getirilmemesi durumunda, başvuruyu kabul edirlik aşamasında reddeder. Dolayısıyla bu karar, şikayeti sonuçlandırır.

AİHK’ye yapılacak şikayetler usulüne uygun olarak düzenlenmiş ve gerekli bazı bilgileri içeren¹⁹⁸ bir dilekçe ile Komisyon Sekreterliği’ne yapılır. Sekreterlik bu şikayet hakkında bir ön inceleme yapar ve iddiaların genel olarak kabul edirlik koşullarını taşıması durumunda, şikayetçiye resmi bir başvuru kağıdı yollar ve o şikayete ilişkin geçici bir dosya açar. Sekreterlik, geçici dosya üzerinde yapılan ilk inceleme sonucunda

¹⁹³ A. Şeref Gözübüyük, (1990): “Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna Başvuru Süresi”, *İnsan Hakları Yılığ*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Araştırma Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Cilt: 12, s.: 3

¹⁹⁴ Batum, 1996: 39

¹⁹⁵ Gözübüyük, 1987: 19

¹⁹⁶ Gözübüyük, 1987: 19-21

¹⁹⁷ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 67

¹⁹⁸ Bu konuda bkz. Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 93-94

bu başvurunun esas kaydını yapar. Bundan sonra bir Komisyon üyesi, Komisyon Başkanı tarafından raportör olarak görevlendirilir. Hemen belirtilmesi gerekir ki, yapılan başvuruların yaklaşık %70'i Komisyon Sekreterliğince yapılan ön inceleme sonrasında, yaklaşık %90'ı da Komisyon'da Kabul Edilirlik aşamasında reddedilmektedir.

Komisyon'un şikayete ilişkin görevlendirdiği raportör, öncelikle, başvurunun kabul edilirlilik koşullarını taşıyıp taşımadığı konusunda bir ön inceleme yapar. Daha sonra başvurunun kabul edilirliliğine ilişkin raporunu hazırlayarak Komisyon'a sunar. Komisyon bir hakkın ihlal edilip edilmediği ya da başvurunun kabul edilmezlik nedenlerinden biri ile malul olup olmadığı konusunda karara varır. Komisyon bu kararını, oylamaya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile alır¹⁹⁹. Komisyonun kabul edilmezlik kararı kesindir ve başvuruyu sonuçlandırır; bu kararın temyizi mümkün değildir²⁰⁰. Diğer taraftan, Komisyon'un başvurunun kabulüne ilişkin kararı da, taraflar arasında dostça çözüm kapısını açan ve başvurunun esasının incelenmesini başlatan bir karardır.

Komisyon'un, başvurunun kabulüne karar vermesinin ardından başvuruya ilişkin olayların esasının araştırılmasına girişilir. "*Konunun gerçek anlamda incelenmesi, olguların araştırılması, bu aşamada gerçekleşir*"²⁰¹. Komisyon bu aşamada olayların saptanmasına ilişkin olarak, çok geniş yetkilere sahiptir. Komisyon, olayların esasının soruşturulması aşamasında, öncelikli olarak, tarafların sunduğu yazılı kanıtları inceler, kimi durumlarda da duruşma yapılmasına karar verir. "*Kimi kez Komisyon... bilirkişi ve tanık dinleme, yerinde inceleme ve soruşturma yapma yoluna da gidebilir*"²⁰². Bu aşamada davalı devlet Komisyon ile işbirliği yapmak ve Komisyon'un çalışmasını kolaylaştıracak önlemleri almakla yükümlüdür (örneğin istenilen bilgileri vermek gibi). "*Komisyon, yakınılan devletin, Komisyon'la işbirliği yapmaması halinde, bir yandan durumu Bakanlar Komitesine bildirmekte ve devletin işbirliği yapmasının sağlanmasını istemekte; diğer yandan da, esas hakkında raporunu hazırlayabilmek için kanıt toplamaya devam etmektedir*"²⁰³.

¹⁹⁹ Batum, 1996: 45

²⁰⁰ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 98

²⁰¹ Batum, 1996: 45

²⁰² Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 100

²⁰³ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 103

Başvurunun kabul edilirlğine ilişkin kararı vermesinden sonra, Komisyon, taraflar arasında, 28. madde uyarınca ve Sözleşme ile tanımlanan insan haklarına saygı temelinde dostça çözüm yolları arayışına girişir. Dostça çözüm, Sözleşme'nin öngördüğü bir yöntemdir ve Sözleşme'ye aykırılık durumu, yine Sözleşme'ye uygun bir biçimde sonuçlandırılır²⁰⁴. “Komisyon, başvurunun kabulüne karar verdikten sonra, elindeki bilgi ve belgelere göre, Sözleşme'nin çiğnenip çiğnenmediği konusunda bir eğilim belirler”²⁰⁵. Bu eğilim, taraflara üstü kapalı bir biçimde belirtilerek, aralarında uzlaşarak dostça çözüme ulaşmaları ve bu konuda Komisyon'u haberdar etmeleri çağrısında bulunur. Devletlerin, Komisyon raporu ile prosedürünün henüz gizli olduğu bu aşamada dostça çözüm yolunu benimsemeleri menfaatlerine olan bir davranıştır. Çünkü “[d]ostca çözüme gidilmemesi ve Komisyon'ca Sözleşme'nin çiğnendiğine ilişkin bir karar verilmesi durumunda, sonuç olarak hem ilgili devlet mahkûm olacak, hem de büyük bir olasılıkla tazminat ödeyecektir. Buna karşın, dostca çözüme gidildiğinde, devlet Sözleşme'yi çiğnediğinden dolayı mahkûm olmayacak, yalnız tazminat ödemek durumunda kalacaktır”²⁰⁶. Dostça çözüme ilişkin görüşmeler Komisyon aracılığıyla gizli bir şekilde yürütülür. Dostça çözüm, ilgili devletin Sözleşme'yi çiğnediği anlamına gelmez. Varılan uzlaşma sonucunda Komisyon, dostça çözüme ilişkin bir rapor hazırlar. Olay ve olguların kısaca anlatıldığı ve varılan çözümün belirtildiği bu rapor²⁰⁷, uygulanmasının takibi amacıyla Bakanlar Komitesi'ne sunulur²⁰⁸. Dostça çözüme varılması ile, tazminat verilmesi, Sözleşmeye aykırılığı iddia edilen işlemin kaldırılması veya değiştirilmesi ya da mevzuatta değişiklik yapılması yollarından biri veya birkaçına başvurulur. Dostça çözüm kararı başvuruyu sonuçlandıran bir karardır.

Dostça çözüme ilişkin görüşmelerden bir sonuç alınamaması durumunda Komisyon 28. madde uyarınca esas hakkındaki raporunu görüşmeye başlar. Raportör daha önce saptanan eğilime göre esas hakkındaki raporunu Komisyon'a sunar. Komisyon'da yapılan oylama sonucunda Komisyon hak veya özgürlük ihlali olup olmadığına karar verir. Bu raporda Sözleşmenin çiğnenip çiğnenmediğine ilişkin Komisyon kararı (görüşü) yer almaktadır. Komisyon'un bu raporu başvuranın uyruğu bulunduğu devlete,

²⁰⁴ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 104

²⁰⁵ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 104

²⁰⁶ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 104, 105

²⁰⁷ Batum, 1996: 46

²⁰⁸ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 107

hakkında şikayette bulunulan devlete ve Bakanlar Komitesi'ne gönderilir. Rapor bu aşamada henüz gizlidir ve tarafların bu raporu yayınlama yetkileri bulunmamaktadır²⁰⁹.

Komisyon'un esasa ilişkin bu raporu, yargısal bir karar değildir; sadece Komisyon'un, yaptığı inceleme sonucunda vardığı görüşü belirtir. Bu yönüyle uyulması zorunlu bir karar değildir. Komisyon raporu Bakanlar Komitesi'ne iletdikten sonra 3 ay içinde şikayetçinin uyuğu bulunduğu devlet, hakkında şikayette bulunulan devlet, Komisyon veya (9 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra) şikayetçi tarafından AİHM'ye götürülmediği takdirde, Bakanlar Komitesi tarafından ele alınarak, Sözleşme'nin ihlal edilip edilmediği konusunda karara bağlanır. Bakanlar Komitesi bu konudaki karara üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile varır. *“Eğer Bakanlar Komitesi karar alabilmek için üçte iki çoğunluğu sağlayamazsa, kararında durumu belirtir, yapacak başka bir şey kalmadığına ve Komisyon raporunun gündeminden çıkarılmasına karar verir. Böylece başvuru hiç bir karar alınmadan sonuçlanmış olur”*²¹⁰.

Özetle, AİHK, AİHS'nin öngörmüş olduğu denetim mekanizmasının işlemeye başladığı ilk organdır. Bu çerçevede Komisyon *“başvuruları kabul ve eleme organı”*²¹¹ olarak gerçekten bu denetim mekanizması içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda Komisyon'a yapılan başvuruların yaklaşık %90'ının kabul edilirlilik aşamasında elendiğini söylemek, Komisyon'un eleme konusundaki niteliğini gözler önüne serer. Komisyon'un kabul edilmezlik, şikayetçinin başvurusunu takip niyetinin olmadığını anlaşılması üzerine başvuruyu kayıttan düşürme ve dostça çözüm kararları, başvuruyu sonuçlandıran kararlardır. Öte yandan Komisyon'un, olay ve olguları bir sorgu yargıcı titizliği ile inceleyerek hazırlamış olduğu esas hakkındaki raporun yargısal bir niteliği yoktur; ancak Komisyon'un bu rapordaki, Sözleşme'nin çiğnenip çiğnenmediğine ilişkin görüşü, bu konuda yargısal kararı verecek olan Bakanlar Komitesi'ne, yargısal bir fikir vermesi açısından yararlı olmaktadır.

²⁰⁹ Batum, 1996: 47

²¹⁰ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 109

²¹¹ Batum, 1996: 44

1.2.2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (veya Divanı) Sözleşme'nin öngördüğü güvence sisteminin yargı organı olarak görülebilir. “[AİHM], Komisyon ve Bakanlar Komitesi'nden farklı olarak, tartışılmaz bir biçimde uluslararası bir yargı kurumu niteliğindedir ve dolayısıyla kararları da, yargısal nitelikte işlemler olarak gözükmektedir”²¹². AİHM, kesin ve uygulanabilir nitelikte yargısal kararlar verir.

AİHS'nin oluşturduğu güvence sisteminin, 11 Nolu Protokol ile değiştirilmesinden önceki haline göre, AİHM'ye doğrudan başvuru yapmak mümkün değildi. Bunun için öncelikle AİHK'ye başvuru yapılmalı, AİHK kabul edilebilirlik kararından sonra esas hakkındaki raporunu hazırlayarak Bakanlar Komitesi'ne sunulmalıdır. Bundan sonraki üç ay içinde davanın taraf devletleri veya Komisyon veya bireysel şikayetçi, bu davayı AİHM önüne getirebilir. Ancak AİHK'de esas hakkında rapor hazırlanan bir başvurunun AİHM önüne getirilebilmesi için, davalı devletin AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanımış olması gerekmektedir. AİHS'nin 46. maddesi uyarınca, “Yüksek Sözleşmeciler taraflardan her biri, bu Sözleşme'nin yorumuna ve uygulanmasına ilişkin konularda, Divan'ın yargı yetkisini, özel bir anlaşmaya gerek kalmadan, herhangi bir anda, zorunlu olarak tanıdığı bildirilebilir... Sözü edilen bildirimler, koşulsuz olarak yapılabileceği gibi, diğer Yüksek Sözleşmeciler Taraflardan çoğu ya da kimileri bakımından karşılıklı olma koşuluna dayalı olarak ya da belirli bir süre için yapılabilir”²¹³. Bu durumda AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini kabul etmeyen bir devlet aleyhine, herhangi bir davanın AİHM önüne getirilebilmesi mümkün değildir. “Dolayısıyla, Mahkeme, ancak, aleyhine başvuruda bulunulan, ilgili Devlet'in, Mahkemenin yetkisini, genel olarak (madde 46), ya da sadece o olayla ilgili olarak (madde 48) tanımış olması sonucunda, ve Komisyon'dan sonra, yargılama sürecine dahil olabilir”²¹⁴.

AİHS'de 9 Nolu Protokol ile değişiklik yapılmadan önce bir başvuruyu AİHM'ye götürme hakkı sadece şikayetçinin uyruğu bulunduğu devlete, hakkında şikayette bulunulan devlete ve Komisyon'a tanınmıştı. Dolayısıyla AİHK nezdinde

²¹² Batum, 1996: 48

²¹³ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 111

²¹⁴ Batum, 1996: 42

bireysel başvuru hakkını kullanan bir gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi gruplarının Mahkeme'ye başvurma hakları yoktu. Ancak 1 Ekim 1994 tarihinde yürürlüğe giren 9 Nolu Protokol'ün 3. ve 5. maddeleri ile AİHS'nin 44. ve 48. maddeleri değiştirilmiş, böylece 25. madde uyarınca bireysel başvuru hakkını kullanan birey, hükümetlerdışı kuruluş ve kişi gruplarına da, bir başvuruyu AİHM önüne getirebilme yolu açılmıştır.

AİHM'nin yapısı, niteliği, yetki ve görevlerine ilişkin hükümler, AİHS'nin orijinal metninde 38. ve 56. maddeler arasında yer almaktadır. AİHS'nin 38. maddesine göre, Mahkeme, Avrupa Konseyi'ne üye olan Devletlerin sayısına eşit sayıda yargıçtan oluşmaktadır. *“Görüldüğü üzere, Komisyon'da olduğu gibi, Sözleşme'ye taraf olan değil, Avrupa Konseyi'ne üye olan –Sözleşmeyi imzalamış olsun ya da olmasın– tüm ülkeler, temsilci yargıç göndermektedirler”*²¹⁵. AİHM'nin yargıçlarının seçim yöntemi de AİHK'nin üyelerinin seçim yönteminden farklılık arz etmektedir. AİHK üyelerini Bakanlar Komitesi seçerken, AİHM yargıçlarını Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi seçmektedir. Sözleşme'nin 39. maddesine göre, *“Avrupa Konseyi'ne üye olan Devletler, en az iki tanesi kendi uyuşunda olmak üzere, üçer aday gösterir. Bu aday listesi içinden, her üye Devlet için birer üye, Danışma Meclisi tarafından oy çoğunluğu ile seçilir”*²¹⁶.

Mahkeme yargıçları dokuz yıllık bir süre için seçilmektedirler. Görev süresi dolan bir yargıç tekrar seçilebilmekte, ölüm, istifa, uzun süreli hastalık gibi nedenlerle bir üyeliğin boşalması durumunda yeni seçim yapılmaktadır. Bu durumda göreve yeni gelen yargıç, sefelinin görev süresini tamamlar. Mahkeme üyeliklerinin üçte biri her üç yılda bir yenilenmekte, böylece Mahkemenin ve içtihadın sürekliliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Sözleşme'nin 39/3 maddesine göre, *“[b]ir adayın yargıç olarak seçilebilmesi için, yüksek yargı görevleri için aranan niteliklere sahip veya yetenekleri ile ün yapmış bir hukukçu olması gerekir”*²¹⁷. Komisyon üyeleri gibi, Mahkeme yargıçları da, uyuşu olarak seçildikleri ülke adına değil, kendi adlarına görev yaparlar. Bu bağlamda yargıçlar, *“yargı görevleri ile bağdaşmayan, yargı bağımsızlıklarına kuşku düşüren*

²¹⁵ Batum, 1996: 30

²¹⁶ Batum, 1996: 31

²¹⁷ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 28

*başka bir görev alamazlar*²¹⁸. Bunun yanında yargıç bağımsızlığının sağlanması için AİHM yargıçları da, AİHK üyelerinde olduğu gibi, diplomatik muafiyet ve ayrıcalıklardan yararlanmaktadırlar.

AİHM yargıçları, kendi içlerinden 3 yıllık bir süre için bir başkan ve bir veya iki başkan yardımcısı seçerler. Başkanın görevleri, Mahkeme çalışmalarını yönlendirmek, oturumlara başkanlık etmek, Mahkeme'nin Avrupa Konseyi ile ilişkilerini sağlamak ve Mahkeme'yi temsil etmektir²¹⁹.

AİHK'den farklı olarak, AİHM'nin normal çalışma düzeni Daireler biçimindedir. Sözleşme'nin 43. maddesine göre AİHM'ye gelen her dava için 9 üyeden oluşan bir Daire oluşturulur. *“Dava ile ilgili devletin ıyruğu olan yargıç Dairenin doğal üyesidir. Dairenin diğer üyeleri ve yedekler, daha önce başkan tarafından ad çekme yolu ile belirlenen üye listesinden tamamlanır”*²²⁰. Bunun dışında Mahkeme Başkanı veya yardımcılarında birinin başkanlığında, AİHM üyesi 19 yargıçtan oluşan Büyük Daireler de vardır. Dairede görülmekte olan bir dava Sözleşmenin yorumlanması açısından önemli hukuksal sorunlar doğuruyorsa, ilgili Daire, Büyük Daire lehine davadan çekilebilir. *“Bu durumda, [Büyük Daire], davayı tümü ile çözebileceği gibi, önemli bir sorunu çözüp, geri kalanı tekrar ilgili daireye bırakabilir”*²²¹. Nitekim inceleme konumuzu oluşturan Loizidou-Türkiye davasında da, bu davaya bakan 9 kişilik Daire, 27 Mayıs 1994 tarihinde İç Tüzüğü'nün 51. maddesi uyarınca, Büyük Daire lehine davadan çekilme kararı almış ve davanın tümü Büyük Daire tarafından karara bağlanmıştır. Bunun dışında AİHM üyesi tüm yargıçların katılımıyla oluşan Genel Kurul vardır. *“İstisnai durumlarda Büyük Daire, içtihat değişikliğine neden olabilecek sorunlar içeren davaların [Mahkeme] genel kurulunca görülmesi kararı alabilir ve dava dosyasını genel kurula gönderebilir”*²²². Genel Kurul'un danışma kararları almak, Mahkeme İç Tüzüğü'nü kabul etmek, Mahkeme Başkanını ve yardımcılarını seçmek ve Mahkeme Yazı İşleri Müdürü ve yardımcılarını seçmek gibi görevleri vardır²²³.

²¹⁸ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 28

²¹⁹ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 28

²²⁰ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 29

²²¹ Batum, 1996: 48

²²² Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 30

²²³ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 30

Mahkeme'nin toplantı yeri Strasbourg'taki İnsan Hakları Sarayı'dır. "*Divan yılda normal olarak her ayın son haftası içinde olmak üzere on toplantı yapar*"²²⁴. Komisyon önünde izlenen prosedür gizli ve kural olarak yazılı olduğu halde, AİHM, prosedür açısından, tam bir yargılama yöntemi izlemektedir. Kamuya açıklık ilkesi gereğince Mahkeme'nin yargı yöntemi sözlüdür ve duruşma şeklinde yapılır. Duruşmalar, istisnai durumlarda Mahkeme'nin kamuya kapalı yapılmasına karar vermediği sürece, dileyen herkesin izlemesine açıktır.

Daha önce de belirtildiği üzere, Sözleşme'nin getirmiş olduğu güvence sisteminin eski biçimine göre, bir davanın Mahkeme önünde dile getirilebilmesi için şu koşulların oluşması gerekmektedir.

- ✓ Bireysel başvuru veya devlet başvurusu sonucunda Komisyonca ele alınan bir başvuru hakkında, Komisyon'un kabul edilirlilik kararı vermesi ve esas hakkındaki raporunu hazırlayarak Bakanlar Komitesi'ne iletmesi ve bundan sonraki üç ay içerisinde bu davanın, şikayetçinin uyuğu bulunduğu devlet, kendisi aleyhine şikayette bulunulan devlet, Komisyon veya (9 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesi ile birlikte) bireysel başvuruyu yapan gerçek kişi, tüzel kişi veya kişi gruplarınca AİHM'ye getirilmesi
- ✓ Davalı devletin AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanımış olması

Bir devletin AİHK'ye kendisi aleyhine yapılacak bireysel başvuruları kabul etmesine dair yetkinin verildiği bildirimde yer, zaman, kişi ve konu yönünden kısıtlamalar getirebilip getiremeyeceği sorunu, AİHM'nin zorunlu yargı yetkisinin tanıdığı bildirimler için de söz konusudur. Bu noktada Türkiye, AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanıdığı bildirimlerde kişi, ve konu yönünden herhangi bir kısıtlamaya gitmemiştir. Ancak Türkiye, AİHM'nin yetkisini, sadece ulusal sınırları içinde oluşan olay ve işlemler için tanımıştır. Bu durumda, Türkiye'nin ulusal sınırları dışında oluşan Sözleşme'ye aykırı eylem ve işlemlerden dolayı Türkiye sorumlu tutulamayacaktır. Diğer taraftan Türkiye, AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini bildirim tarihinden sonra gelişen olaylar için ve 3 yıllık bir süre için tanımıştır. "*Sözleşme'nin 49. maddesine göre, Divan'ın yargı yetkisi konusunda çıkan anlaşmazlıkları sonuçlandırma yetkisi Divan'ındır*"²²⁵.

²²⁴ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 30

²²⁵ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 116

AİHM'nin bu kısıtlamalar konusundaki uygulamasına bakıldığında, Mahkeme'nin yer yönünden getirilen kısıtlamaları kabul etmediği ve geçersiz saydığı, buna karşılık zaman yönünden getirilen kısıtlamaları kabul ettiği görülmektedir. Bu durumda Mahkeme, sorunlu bildirimlerin tümünü geçersiz saymayarak, sadece sorunlu kısımlarını dikkate almamakta, diğer bir deyişle bildirim geçerli sayılan kısımları yürürlüğünü korumaktadır.

AİHK'de esas hakkında rapor düzenlenmiş bir başvuru sözleşmeli devletler, Komisyon veya bireysel başvuru hakkını kullanan gerçek kişi, hükümetlerdışı kuruluş veya kişi gruplarınca AİHM'ye götürülebilir. Davayı AİHM'ye götürmek isteyen bir sözleşmeli devlet, bir dilekçe ekine 40 adet Komisyon raporunun kopyasından ilave ederek AİHM'ye başvuruda bulunmalıdır²²⁶. Bu aşamadan sonra Mahkeme Yazı İşleri Müdürü, Komisyon raporunun birer örneğini tüm Mahkeme üyelerine, taraf devletlere ve bireysel başvuruda bulunana iletir. “[Yazı İşleri] Müdürü, *davalı devletten iki hafta içinde, dava ile ilgili, fakat Divan'a başvurmamış olan sözleşmeli devletlerden, eğer davaya katılmak istiyorlarsa, dört hafta içinde temsilcilerinin adını ve adresini, Komisyon'dan da davaya katılacak delege ya da delegelerin adlarını bildirmesini ister*”²²⁷. Bundan sonra Mahkeme Başkanı tarafından davaya bakacak 9 kişilik Daire oluşturulur. Davanın ilgili taraf devletlerinin uyuşu olan yargıçlar ile Mahkeme Başkanı bu Dairenin *ex officio* üyesidir.

Mahkeme önünde izlenen yöntem sözlüdür; ancak ilk aşamayı oluşturan hazırlık aşaması genellikle yazılı olarak gerçekleşmektedir. Bu aşamada Mahkeme ilgili taraflardan konuya ilişkin görüş, bilgi ve belgelerini ve davaya ilişkin taleplerini iletmelerini istemektedir. Taraflar ilettikleri bu görüşlerinde başvurunun kabul edilirliğine ilişkin bazı itirazlarda bulunmuşlar ve bu itirazlar davanın esasının görülmesini, kural olarak engelleyen türden itirazlarsa, bunlara ilk itirazlar denir. AİHM'ye sunulacak “*ilk itiraz*[lar,] *Divanın zorunlu yargı yetkisinin tanınması ile... ya da Divana başvuru süresinin geçirilmesi ile... ilgili olabileceği gibi, Divanın yetkisine de ilişkin olabilir*”²²⁸. Kural olarak bir itirazın Mahkeme önünde ileri sürülebilmesi için, bu itirazın daha önce Komisyon önünde ileri sürülmüş olması gerekir. İlk itiraz aşaması genel olarak yazılıdır

²²⁶ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 125-126

²²⁷ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 126

²²⁸ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 129

ve ilk itirazlar gerekçeli olarak sunulmak durumundadır. İlk itirazlar sunulduktan sonra AIHM bu ilk itirazların ya öncelikle ayrı bir duruşma yapılarak ya da davanın esasıyla birlikte karara bağlanmasına karar verir²²⁹. Bu aşamada Komisyon'un verdiği kabul edilmezlik kararları Mahkemeyi bağlar; yani “[b]aşvurunun kabul edilemez kısmının Divan’ca incelenmesi Divan’ın yetkisi dışındadır”²³⁰. Bunun dışında Mahkeme Komisyon’un vermiş olduğu başvurunun kabul edilirliğine ilişkin kararlarla bağlı değildir.

Devletlerin AIHM’ye yaptıkları ilk itirazlar genellikle iç hukuk yollarının tüketilmediğine, 6 ay içinde başvuru yapılması kuralına uyulmadığına veya devletlerin 25., 46., 63. veya 65. maddelere ilişkin yaptıkları bildirimler ile koydukları çekince ya da yorumlayıcı bildirimlere ilişkin olmaktadır. Bunun yanı sıra, Sözleşme’nin 27. maddesinde yer alan kabul edilmezlik nedenleri de ilk itiraz olarak ileri sürülmektedir. Örneğin başvuru daha önce uluslararası bir yargı organına yapılmış bir başvurunun, esas itibarıyla aynısı ise ve yeni olaylar içermiyorsa; başvuran, 25. maddeye göre yapılan bir eylem veya işlemten dolayı mağdur duruma düşmemişse ve yakınılan devletin başvuranın ileri sürdüğü olayla bir ilgisi ya da bu olaya bir katkısı yoksa, bu durumlar ilk itiraz olarak ileri sürülebilir. Başvurunun açıkça temelden yoksun olduğu veya Mahkeme’nin konu yönünden yetkisizliği ilk itiraz olarak ileri sürülemez.

İlk itirazlar konusundaki yazılı aşamadan sonra, davanın sözlü olan esas yargılama prosedürü başlar. Bu noktada prosedür kamuya açık duruşma yapılması biçiminde işler. Bu durum Mahkemenin yargısal niteliğinin de bir göstergesidir.

“Duruşmaya Daire Başkanı, başkanlık eder, taraf Devletlerin temsilcilerinin, Komisyon temsilcilerinin, ilgili olarak katılan diğer kişilerin ve ‘zarara uğrayan kişinin’ söz sıralarını belirler. Yazılı ve sözlü prosedürde tam olarak aydınlanmadığı takdirde, Mahkeme, kendiliğinden ya da katılanlardan birinin isteği üzerine, soruşturmayı genişletmeye, yeni kanıtlar aranmasına, yeni tanıklar ya da bilirkişiler dinlenmesine ve görevinin başarılmasına yarayacak tüm kişilerin ifadelerinin, açıklamalarının alınmasına, karar verebilir”²³¹.

Bu aşamanın da tamamlanmasından sonra Mahkeme artık karar aşamasına gelir. Ancak başvuranın davasından vazgeçmesi, dostça çözüm sağlanması veya başvuranın

²²⁹ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 130

²³⁰ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 130

²³¹ Batum, 1996: 49

davayı takip etme niyetinin olmadığına anlaşılması durumlarında Mahkeme'nin davayı kayıttan düşürme yetkisi vardır²³². Mahkeme'nin herhangi bir şekilde davanın kayıttan düşürülmesine karar vermemesi durumunda, Mahkeme, esas hakkındaki kararını verir. Bu karar tam yargısal niteliktedir; ancak asıl olarak Sözleşme'nin ihlal edilip edilmediği konusunda beyan edici bir nitelik taşır. Bunun yanında Mahkeme, gerekli gördüğü durumlarda, mağdura belli bir miktar tazminat ödenmesine de karar verebilir. Ancak tazminat verilebilmesi için şu koşulların varlığı gereklidir: tazminat konusunda istemde bulunulması, Sözleşme'nin çiğnenmiş olması ve bunun esas hakkındaki kararla sabit olması ve Sözleşme'nin çiğnenmiş olmasının doğurduğu sonuçların tam olarak giderilmesinin mümkün olmaması. *“Söz konusu sözleşmeye aykırılık olduğu ya da olmadığı şeklindeki karar, Başkan ve Katip tarafından imzalanır ve halka açık olarak, duruşmada, tüm tarafların ve prosedüre iştirak edenlerin katılımı ile okunur”*²³³.

Sözleşme'nin 52. maddesine göre Mahkeme kararları kesindir; temyiz veya denetim için hiçbir makama sunulamaz. Devletler, Mahkeme kararlarını, Sözleşme'nin 53. maddesi gereğince uygulamakla yükümlüdürler. Ancak Mahkeme'nin Sözleşme'nin ihlaline ilişkin verdiği kararlar, kendiliğinden uygulanma gücüne sahip değildir. Diğer bir deyişle, *“Divan kararı doğrudan doğruya, Sözleşmeye aykırılığı saptanan işlemi ne iptal eder, ne değiştirir, ne de bozar”*²³⁴. Bu durumda, Sözleşmeye aykırı bir davranışta bulunduğu saptanan devletin, Sözleşmeye aykırılığı ortadan kaldırmak için, kendi iç hukukunda düzenleme yapması gerekmektedir.

Mahkeme'nin vermiş olduğu kararların yerine getirilmesinin gözetim ve denetiminden, Bakanlar Komitesi sorumludur. Bu açıdan Bakanlar Komitesi Mahkeme aşamasında, Komisyon aşamasında olduğu gibi yargısal bir görev üstlenmemekte, sadece verilen yargısal kararlara uyulup uyulmadığını denetleme şeklinde yürütsel bir görev üstlenmektedir. AIHM uyulması zorunlu yargısal bir karar verdiğinde, bunu Bakanlar Komitesi'ne bildirir ve Bakanlar Komitesi bunu derhal gündemine alır. Bu konuda davalı devletten, Sözleşmeye aykırılığın giderilmesi hususunda Mahkeme kararının yerine getirilmesi ve bu konuda Bakanlar Komitesi'ne bilgi verilmesi istenir. İlgili devlet, Sözleşmeye aykırılığın giderilmesi yönünde gerekli önlemleri almadığı veya bunları

²³² Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 137-138

²³³ Batum, 1996: 50

²³⁴ Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 148

Bakanlar Komitesi'ne bildirmedığı takdirde, bu konu Bakanlar Komitesi'nin gündeminde kalmaya devam eder.

Bakanlar Komitesi'nin denetim işlevi,

“ihlalin ortaya çıkmasına neden olan yasal ya da idari mevzuatın ilgili Devlet tarafından değiştirilmesinin’ denetlenmesi ya da ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından belirlenen tazminatın, mağdura ödenip ödenmediğinin denetlenmesi biçiminde yerine getirilir.

Ancak her halükârda, [Bakanlar Komitesi'nin] kendisi, ulusal makamların yerine geçerek karar verme ve aykırılığı doğrudan giderme imkânına sahip değildir.

54. madde, ‘ilgili Devlet, Mahkeme kararını uygulamadığı’ takdirde, neler yapılabileceği, denetim görevinin hangi yetkileri içerdiği, açıklıkla belirlenmemiştir. Ancak, bu durumda, Bakanlar Komitesi'nin, ilgili Devleti üyelikten çıkarmaya (Avrupa Konseyi Statüsü, madde 8) kadar gidebilecek yetkilere sahip olduğu muhakkaktır”²³⁵.

Özetle, AIHM, AIHS'nin güvence mekanizmasının tam yetkili yargılama organıdır. Mahkemenin almış olduğu kararlar kesindir ve ilgili devlet tarafından yerine getirilmesi zorunludur. Eski hali ile Mahkemeye doğrudan başvuru yapılması mümkün değildi; ilgili başvurunun, öncelikle Komisyon'a yapılmış olması, buradan çıkan kabul edilirlilik kararının ardından verilen esasa ilişkin raporun Bakanlar Komitesi'ne gönderilmesinden sonraki 3 ay içinde Mahkeme'ye iletilmesi gerekiyordu. Ancak bu prosedür 11 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesi ile değişmiştir.

1.2.2.2. AIHS'nin Ortaya Koyduğu Güvence Sisteminin 11 Nolu Protokol ile Değiştirilen Yeni Hali

AIHS'nin, yürürlüğe girdiği tarih olan 1953'te, o dönemin koşulları içerisinde değerlendirilerek, getirmiş olduğu denetim ve güvence mekanizması da göz önünde tutulduğunda oldukça yeni bir sistem geliştirdiği söylenebilir. Zaman zaman eklenen yeni protokollerle yeni bazı hak ve özgürlükler AIHS güvencesi altına alınmış, aynı zamanda denetim sistemi de değişen koşullara uydurulmaya çalışılmıştır. Ancak 1990 sonrası süreçte yoğunluk kazanan değişimler, AIHS'nin getirmiş olduğu mekanizmaların da zaman zaman yetersiz kaldığını gözler önüne sermiştir. Siyasal bir yapı olan Bakanlar Komitesi'nin, AIHM'ye gönderilmeyen davalar konusunda yarı-hukuksal nitelikte karar

²³⁵ Batum, 1996: 52

alabilme yetkisi de göz önünde bulundurulacak olursa, “*Strasbourg mekanizmasının siyasi amaçlardan ve devlet müdahalelerinden arındırılmış bir şekilde sadece hukuka ve sözleşmeye bağlı bir şekilde karar verebilecek bir yapıya kavuşturulması ihtiyacı çok net olarak hissedilmiştir*”²³⁶. Bunun yanında 1980’lerden itibaren Sözleşme kurumları önüne getirilen dava sayısındaki istikrarlı artış, yargılama sürecinin kabul edilebilir bir sürede tamamlanmasını oldukça zorlaştırmıştır²³⁷. Ayrıca 1990’lı yıllardan sonraki süreçte, “*başta 23 olan Sözleşmeye taraf devletlerin sayısının... 41’e yükselmesi, adaletin geç işlemesi probleminin büsbütün artmasına neden ol[muştur]*”²³⁸. Bir yılda kaydedilen başvuru sayısı 1981 yılında 404 iken, bu rakam 1993’te 2037’ye, 1998’de ise 4750’ye yükselmiştir. Mahkeme’ye iletilen dava sayısında da benzer bir artış dikkat çekmektedir: 1981 yılında Mahkeme’ye 7 dava iletilmiş iken, bu rakam 1993’te 52’ye, 1997’de de 119’a yükselmiştir²³⁹. Komisyon ve Mahkemenin dava yükündeki bu artış, ilgili organların çalışmalarını yavaşlatmış ve dolayısıyla bir dava hakkında karar verme süresi uzamıştır. Yılın belli dönemlerinde toplanarak yarı zamanlı bir şekilde çalışma yapan AIHK ile AIHM’nin bu artan dava yükünü karşılayamayacağı açıkta. Çünkü bu durumda ortalama yargılama süresi 5-6 yılı buluyordu²⁴⁰. Bu sorunlara ek olarak usule ilişkin yetersizlikler ve boşluklar da kendini göstermeye başlayınca²⁴¹, Sözleşme’nin denetim ve güvence mekanizmasında reform ihtiyacı kendini iyice hissettirmiştir. Bu amaçla 11 Nolu Protokol ile, hem yargılama prosedürünü basitleştirmek, hem alınan kararların tamamen yargısal olmasını sağlamak, hem de davaların daha kısa bir sürede görülerek kararın verilmesini sağlamak amacıyla, AIHK kaldırılarak AIHM tam zamanlı olarak çalışan bir yargı organı haline getirilmiştir. Özetle 11 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesi ile kurulan “[y]eni yapı iki temel amacı gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bunlar, Strasbourg sisteminin yargısal karakterinin güçlendirilmesi ve yapıyı basitleştirerek muhakeme süresinin kısaltılmasından ibarettir”²⁴².

²³⁶ Vahit Bıçak, (2000): “Yeni Yapısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi”, *Liberal Düşünce*, S.: 17, s.: 48

²³⁷ Council of Europe-European Court of Human Rights, (2002): *Survey of Activities 1999*, [http://www.echr.coe.int/Eng/EDocs/1999Survey\(COURT\).pdf](http://www.echr.coe.int/Eng/EDocs/1999Survey(COURT).pdf), s.: 4, E.T.: 04/03/2002

²³⁸ Bıçak, 2000: 48

²³⁹ Council of Europe-European Court of Human Rights, 2002: 4

²⁴⁰ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Oğuz Sancakdar, (2002): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.: 84

²⁴¹ Gemalmaz, 2001: 373

²⁴² Bıçak, 2000: 49

Sözleşme sisteminin yeniden yapılandırılmasına ilişkin görüşler başlangıçta çok farklı idi. Ancak Sözleşmenin denetim mekanizmasının daha etkin bir şekilde işleyebilmesi için en sonunda bir tek tam zamanlı mahkeme kurulması önerisi üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Bu amaçla hazırlanan 11 Nolu Protokol 11 Mayıs 1994 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Eski sistemden yeni sisteme tam anlamıyla geçiş bir yıl sürmüştür. 11 Nolu Protokolün Sözleşme'ye taraf tüm devletlerce onaylanması ve son onay belgesinin sunulmasından bir yıl sonra yürürlüğe girmesi öngörülmüştü. Son onaylayan devlet olan İtalya'nın Ekim 1997'de onay belgesini Avrupa Konseyi'ne teslim edilmesi ile bir yıllık hazırlık dönemi başlamıştır²⁴³. Bu dönemde yeni Mahkeme'de görev yapacak yargıçlar seçilmiş, yeni Mahkeme'nin çalışma usulü ve yapısına ilişkin toplantılar yapılmış ve Mahkeme'nin yeni İç Tüzüğü hazırlanmıştır²⁴⁴. 1 Kasım 1998'de 11 Nolu Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile, eski Mahkeme'nin işlevi 31 Ekim 1998 tarihinde sona ermiş, yeni Mahkeme 1 Kasım 1998'de göreve başlamıştır. Ancak Komisyon 31 Ekim 1999 tarihine kadar, önceden kabul edilirliliğine karar verilen dosyalarla uğraşmak üzere bir yıl daha varlığını devam ettirmiştir²⁴⁵.

11 Nolu Protokol ile getirilen yeni sistemin ana hatları şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle Komisyon kaldırılmış, ancak bunun yerine AİHM, tam zamanlı olarak çalışan bir yargısal organa dönüştürülmüştür. Bu uygulamanın, sistemin yargısal karakterini güçlendirdiği şüphesizdir. Aynı şekilde artık Komisyon ortadan kalktığı için, Bakanlar Komitesi'nin de yargısal karar alma yetkisi son bulmuş, Bakanlar Komitesi AİHS sistemi açısından, artık sadece yargısal olarak verilen kararların uygulanmasını denetleyen bir organ haline gelmiştir²⁴⁶. Yeni sistem ile Komisyon kaldırıldığından, başvurular doğrudan Mahkeme'ye yapılmaktadır. Bu amaçla Mahkeme'nin iç organizasyonunda da bazı değişiklikler yapılmıştır. Sözleşme'nin 11 Nolu Protokol ile değişmiş biçimiyle 27. maddesine göre, Mahkeme, Komiteler, Daireler ve Büyük Daire'den oluşmaktadır. Komiteler 3 kişiden oluşmakta ve oybirliği ile karar almaktadır. Daireler 7 kişiden oluşmakta ve davanın esasına ilişkin asıl kısmı burada incelenmektedir. "*Daireler,*

²⁴³ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, 2002: 86

²⁴⁴ Bıçak, 2000: 49

²⁴⁵ Bıçak, 2000: 49

²⁴⁶ Bıçak, 2000: 49

*sözleşmeci devletlerin değişik hukuk sistemlerini yansıtacak biçimde oluşturulur*²⁴⁷. Bunun yanında Büyük Daire 3 yıl için oluşturulmakta ve 17 kişiden oluşmaktadır. Mahkeme bünyesinde iki adet Büyük Daire mevcuttur.

*“Kabul edilebilirlik incelemesi görevlerinin bir bölümü Komitelere verilmiştir”*²⁴⁸. 28. maddeye göre Komiteler Mahkemeye iletilen bireysel başvuruların daha fazla incelemeyi gerektirmediği hallerde oybirliği ile kabul edilmezliğine veya kayıttan düşürülmesine karar verebilirler ve bu kararlar kesindir; herhangi bir şekilde itiraz edilemez. Bu aşamada Komitelerce bir karara varılamaması durumunda Daire devreye girerek bu bireysel başvurunun kabul edilirliğine ve esası hakkında karar verir. Görüldüğü üzere, Mahkemenin bu yeni biçiminde, Komiteler daha önceki sistemde Komisyon’un üstlenmiş olduğu filtre görevini üstlenmiştir. Fakat *“aralarındaki fark, Komisyon delegelerinden farklı olarak, bu komite üyelerinin diğer hakimlerle aynı düzeyde hakimlerden oluşması ve verecekleri kararların bu nedenle daha sonraki aşamalarda meslektaşları açısından ciddi bir şekilde dikkate alınması ihtimali bulunmasında yatmaktadır”*²⁴⁹. Ancak, davanın esası hakkındaki karar, yine Dairelerce verilmektedir. Yeni bir düzenleme olarak, Sözleşme’nin 30. maddesine göre, Daire tarafından görülmekte olan bir dava, Sözleşme’nin ve Protokollerinin yorumu konusunda ciddi sorunlar doğuruyorsa ya da sorunun çözümü Mahkeme tarafından önceden verilmiş bir karar ile çelişme ihtimali taşıyorsa Daire, hüküm vermediği süre içerisinde ve taraflar itiraz etmedikçe, Büyük Daire lehine, yargı yetkisinden vazgeçebilir. Bu durumda *“Büyük Dairenin vereceği kararlar kesindir; Daire kararları ise belli koşulların gerçekleşmesi ile kesinleşir.”*²⁵⁰. Bu koşullar Sözleşme’nin 44. maddesinde gösterilmektedir. Buna göre, bir dairenin kararları şu durumların gerçekleşmesi halinde kesinleşir:

- a) *“Taraflar davanın Büyük Daire’ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya*
- b) *Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire’ye gönderilmesi istenmezse, veya*
- c) *Kurul [Büyük Daire’ye] gönderme istemini reddederse”*²⁵¹

²⁴⁷ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, 2002: 88

²⁴⁸ Gemalmaz, 2001: 374

²⁴⁹ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, 2002: 90

²⁵⁰ Gemalmaz, 2001: 374

²⁵¹ Council of Europe, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (ile Ek Protokol ve Protokol no. 4, 6 ve 7) 11 . Protokol ile Değiştirilen Metin*, <http://www.echr.coc.int/Convention/webConvenTUR.pdf>, E.T.: 05/05/2002, s.: 9

Bu bağlamda, Mahkeme içerisinde hiyerarşik bir düzen oluşturulmakta ve Büyük Daire, Dairelerin hukuksal temyiz mercii haline gelmektedir.

Yeni yapıda da bireysel başvuru ile devlet başvurusu mekanizmalarına yer verildiği görülmektedir. Benzer şekilde “[ö]nceki sistemde de aranan, başvuru öncesinde, iç hukuk yollarının tüketilmesi ve nihai kararın alındığı tarihten itibaren altı aylık başvuru süresinin aşılmamış olması koşulları saklı tutulmaktadır”²⁵².

Daha önce de belirtildiği üzere, önceki sistemde bir devlet aleyhine bireysel başvuruda bulunabilmek veya bir başvuruyu AİHM önüne götürebilmek için, hakkında şikayette bulunulacak devletin, bir bildirim ile Komisyonun, kendisi aleyhine bireysel başvuruları kabul edebilme yetkisini tanıdığını ve AİHM’nin zorunlu yargı yetkisini kabul ettiğini bir bildirim aracılığı ile bildirmesi gerekiyordu. “Oysa yeni sistemde, bu usul kaldırılmış ve bireysel başvuru hakkının işlerliği AİHS Tarafı Devletler bakımından zorunlu hale getirilmiştir”²⁵³. Buna göre bir devlet AİHS’ye taraf olmakla, *ipso facto*, AİHM’nin zorunlu yargı yetkisini de kabul etmiş olmaktadır.

Eski sistemde AİHM yargıçları 9 yıllık bir süre için seçilirken, yeni getirilen sistemle bu süre 6 yıla düşürülmüş ve yargıçların yaş haddi 70 yaş olarak belirlenmiştir. Ayrıca Mahkeme önceden yarı zamanlı olarak çalışırken, yeni düzenleme ile tam zamanlı çalışan bir organ haline getirilmiştir. Dolayısıyla yeni sistem ile yargıçların Strasbourg’ta ikamet etmeleri zorunluluğu getirilmiştir; hatta göreve yeni başlayan yargıçlardan, Strasbourg’ta ikamet edeceklerine dair bir taahhütname imzalamaları istenmektedir²⁵⁴. Bunun yanında “[e]ski dönemde bir devletin birden fazla vatandaşının [yargıç] olması mümkün değilken, yeni Mahkemede bu mümkün hale getirilmiştir. Örneğin, İtalya, San Marino ve Malta adına görev yapan üç İtalyan [yargıç yeni Mahkemede] mevcut olabilmektedir”²⁵⁵.

²⁵² Gemalmaz, 2001: 374

²⁵³ Gemalmaz, 2001: 374

²⁵⁴ Bıçak, 2000: 50

²⁵⁵ Bıçak, 2000: 50

Eski sistemde genel olarak AİHK'ye ait olan taraflar arasında dostça çözüm arayışında bulunma görevi, yeni sistem ile Mahkemeye devredilmiştir. Mahkeme, Komite veya Daire tarafından verilen kabul edilirlilik kararından sonra, tarafları dostça çözüme ulaştırmak yönünde çaba harcar. Mahkeme dostça çözüme ulaşamadığı takdirde sorunun esasına ilişkin kararını verir. Mahkeme, eski sistemde olduğu gibi, gerekli gördüğü takdirde tazminata da karar verebilir.

Yeni sistem ile tamamen yargısal bir yapı oluşturulmak istendiğinden, Mahkemenin usule ilişkin nitelikleri korunmuştur. Bu bağlamda, duruşmalar ile zabıt ve davaya ilişkin diğer belgeler kamuya açıktır. Mahkemenin kararları kesindir ve uyulması zorunludur.

Mahkeme kararlarının yerine getirilip getirilmediğinin denetimi görevi yine Bakanlar Komitesininindir. *“Eski sistemde, Mahkemenin yargı yetkisini bir Devletin tanıdığı hallerde, söz konusu vakanın Komisyon yahut ilgili Devlet tarafından Mahkeme önüne götürülmesi gerçekleşmedikçe, Mahkemenin o davada bir yargı kararı üretmesi mümkün değildi. Bu olasılık gerçekleştiğinde, yani bir vaka Mahkemeye gönderilmediği takdirde, başvuru Bakanlar Komitesi tarafından sonuca bağlanmaktaydı. Bu düzenleme ise, bireysel şikayet başvurusu bakımından elverişsiz bir durum yaratmaktaydı. Yeni sistemde, bu sorun aşılmış ve bireyin davasını doğrudan Mahkemeye sunmasının önü açılmıştır. Böylelikle, önceki sistemde Bakanlar Komitesine yüklenen ve uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle eleştirilen bir tür ‘yarı-yargısal rol’ de, yeni sistemde ortadan kaldırılmıştır. Şimdi Bakanlar Komitesi doğrudan ve sadece Mahkeme hükümlerinin icrasının takipçisi durumundadır.”*²⁵⁶

Kabul edildiği ve uygulamaya sokulduğu dönemde, çağın koşulları içerisinde, insan haklarının uluslararası güvence altına alınması bakımından oldukça ileri ve etkin düzenlemeler içeren AİHS güvence sistemi, zamanla çağın gelişmelerini yakalayamamış ve yeni koşullara uydurulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 11 Nolu Protokol ile AİHS'nin orijinal metninde bazı değişikliklere gidilmiş; Komisyon kaldırılmış, kararların tam yargısallığının sağlanması açısından, AİHM tam zamanlı çalışan bir yargı organı haline getirilmiştir. Bu düzenlemeler ile Sözleşmenin getirmiş olduğu denetim ve

²⁵⁶ Gemalmaz, 2001: 376

güvence sisteminin tam yargısal bir niteliğe kavuştuğu söylenebilir. Sözleşme denetim ve güvence sisteminin tam yargısal niteliğe kavuşmasında, özellikle, yargısal karar alma yeteneğine sahip olmayan Komisyon'un lağvedilerek kabul edilmezliğe ilişkin kararların hukuksal/yargısal bir organ tarafından alınmasının sağlanması ile siyasal bir organ olan Bakanlar Komitesi'nin yargısal karar alma yetkisinin kısıtlanması etkili olmuştur. Ancak Mahkemenin halen mali özerkliğe kavuşamamış olması, Mahkeme kararlarından hoşnut olmayan devletlerin Avrupa Konseyi'ne mali katkıda bulunma konusunda gönülsüz davranarak, Mahkemenin yargısal kararlarını ekonomik yönde etkileme girişimlerinde bulunmalarına neden olmakta, bu durum da Mahkemenin saf yargısal niteliğinin oturmasını geciktirmektedir²⁵⁷. Mahkemenin mali özerkliğe kavuşturulması konusunda yapılan çalışmalar halen devam etmektedir.

²⁵⁷ Bıçak, 2001: 50

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL SÜRECİNE BİR BAKIŞ

2.1. 1960'A KADAR OLAN DÖNEM

2.1.1. Adada Osmanlı ve İngiliz Egemenliği

Kıbrıs, 9251 km²'lik yüzölçümü ile, Akdeniz'in, doğu kısmında yer alan, üçüncü büyük adasıdır. Türkiye'ye 71 km, Suriye'ye 98 km uzaklığında bulunan Ada "güneyde yüksek ve geniş Trodos dağları kütleli, kuzeyde dar ve ince Karpas kütleli ve bu ikisi arasında, doğu-batı istikametinde 100 km'ye yakın bir uzunluk ve 15-20 km. derinlikte Meserya ovasından oluşur"²⁵⁸. Tarihin ilk zamanlarından beri Akdeniz kıyıları arasında yapılan ticareti kontrol edebilen bir konumda bulunan Kıbrıs'ın, bu özelliği nedeniyle, birçok uygarlığın yönetimine girmesi şaşırtıcı değildir. Akdeniz kıyıları arasında ticaret yapan veya bu ticareti kontrol altına almaya çalışan devletler Kıbrıs üzerinde egemenlik kurmayı gerekli görmüşlerdir. Gerçekten de adanın, coğrafi konumu sebebiyle lojistiğinin zor olması dolayısıyla, uzun yıllar korsan yatağı olduğu ve birçok devletin egemenliği altına girdiği görülmektedir. Öte yandan adanın çekiciliğini arttıran başka bir faktör de, burada bulunan zengin bakır yataklarıdır.

Ada, Eski Mısırlılar, Hititler, Asurlular, Fenikeliler, Persler tarafından fethedilmiş, M.Ö. 58 yılında da Romalılar'ın yönetimine girmiştir. Roma İmparatorluğu'nun M.S. 4. yüzyılın sonunda ikiye bölünmesinden sonra, ada Doğu Roma İmparatorluğu'nun yönetiminde kalacak, böylece adada Ortodoks kültür yaygınlaşacaktır. İslamiyet'in doğuşundan sonra adaya Arap akınları olduğu, ancak adada kalıcı bir Arap egemenliği olmadığı, adanın 1191'de Haçlı Seferleri sırasında İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard'ın denetimi altına girdiği ve daha sonra da Templer Şövalyeleri ve

²⁵⁸ Kâmuran Gürün, (1983): *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939 dan günümüze kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara: s.: 379

Lüsinyenlerin yönetiminde olduğu gözlenmektedir²⁵⁹. Lüsinyen yönetimin Katolik olması ve adada Katolik kültürü yaygınlaştırma girişimleri, adanın Ortodoks halkını rahatsız etmiş ve yönetimle çatışmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Lüsinyen yönetim, adada bulunan Ortodoks Kilisesi'ni yasadışı ilan etmiş ve Ortodoks halka karşı baskı uygulamaya başlamıştır. 1432'den itibaren de adada Venedik etkisinin yaygınlaşmaya başladığı görülür²⁶⁰. Ancak Kıbrıs, 16. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz'in Kuzey Afrika kıyılarında da egemenliğin sağlanması ile tamamlanan, Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm Akdeniz'e egemenliği önünde bir engel oluşturuyordu. Bu yüzden Osmanlı yönetimi açısından, Venedik yönetiminde bulunan Kıbrıs'ın fethi, Akdeniz'e tam kontrol sağlamak için hayati önemdeydi. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu 1571'de adayı fethedecektir. Bu tarihten itibaren adada 1878 yılına kadar fiilen Osmanlı yönetimi hakim olacaktır.

“1571’de Türklerin Ada’yı fethi, Latinlerin 400 yıllık işgallerinden daha önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Türkler feodal sistemi yıkip, Rum Ortodoks Kilisesi’ni eski egemen konumuna kavuşturdular. Bunu tedricen, Kıbrıs Türklerinin Ada’daki nüfus ve gücünü arttıran bir Türk göçü takip etti.

Aristokratik düzenin yıkılışıyla, Rum Ortodoks Kilisesi’nin en önemli kurum olarak ortaya çıktığı görülür. Osmanlıların verdiği ek imtiyazlar sayesinde Kilisenin laik ve ruhani güçleri giderek artmıştır. Bir Osmanlı valisinin varlığına rağmen, devlete ait vergileri toplamaya kilise yetkiliydi ve başpiskopos ‘millet başı’ statüsü verilmişti. Türk hakimiyeti süresince, ‘Kilise, Kıbrıs Rumlarının entelektüel, siyasi ve kültürel yaşamına biçim veren merkezi kurum niteliğindedir.’²⁶¹

Gerçekten Osmanlı yönetimi, yerel halkın inançlarıyla çatışma içerisinde olan Venedik'in, Katolik kültür anlayışını silmeye çalışmış ve yerel halkın inancı olan Ortodoks kültürün gelişmesi önündeki engelleri kaldırmıştır. Osmanlı yönetimi, “*Ortodoks ahaliye millet sisteminin gereği olarak otonomi tanı[mış ve Ortodoks Patrik de] vergi toplama, evlenme, boşanma gibi dini konularda yetkili kılınmıştır*”²⁶². Osmanlı'nın tüm bunları yerel halkın, iktidarına desteğini elde etmek amacıyla yaptığını görmekteyiz.

²⁵⁹ Erol Manisalı, (2000): *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul: s.: 11-12

²⁶⁰ Manisalı, 2000: 12

²⁶¹ Süha Bölükbaşı, (2001): *Barışçı Çözumsuzlük*, İmge Kitabevi, Ankara: s.: 58

²⁶² İrfan Kaya Ülger, (2001): “Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar” in İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (eds.), *Avrupa Birliği Kışkıracında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, HD Yayıncılık, Ankara: s.: 198

“Kıbrıs piskoposlarına, 1754 tarihli bir ferman’la halkın resmi temsilcisi olma sıfatı tanınmış, kiliseye doğrudan doğruya Babı Âli’ye başvurma yetkisi verilmişti. Böylece Osmanlı tarafından belli bir özgürlük ve özerklik tanınan Ortodoks kilisesi, sonraki dönemlerde Kıbrıs’ın Ortodoks halkına Yunan’dan gelme oldukları inancını veren, asıl güç olmuştur”²⁶³. Kilisenin halk üzerindeki etkisini giderek arttıracak ve enosis mücadelesinin temel dinamiğini oluşturacak daha ileride görülecektir.

Öte yandan Sanayi Devrimi ile birlikte, Avrupalı devletlerin ekonomileri gelişmişti; ancak ekonomi, temel olarak hammadde ve diğer kaynaklar açısından yetersiz olan Avrupalı devletlerin bunları başka ülkelerden getirmesi, ülke içerisinde işlenmesi ve sonra da iç ve uluslararası pazara sunumuna dayanıyordu. Avrupalı devletler bu hammadde ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sömürgeler oluşturmuşlardı. İşte bu nedenlerden dolayı, Avrupalı devletler ile sömürgeleri arasındaki ulaşımın yapıldığı güzergahın güvenliği, Avrupalı devletler açısından hayati önemdeydi. 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren yeni coğrafi keşiflerin yapılması ve yeni ticaret yollarının bulunması ile devam eden süreç, Akdeniz’in ve dolayısıyla Akdeniz ticaretinin öneminin azalmasına neden olacaktır. Ancak 1869 yılında Süveyş Kanalı’nın açılması, bölgede tekrar bir canlanmaya neden olacak ve Akdeniz’in stratejik önemini arttıracaktır. Hindistan ve Uzakdoğu’da birçok sömürgesi olan ve ticaret yollarının güvenliğini sağlamayı hayati önemde addeden İngiltere açısından, bu güvenlik ancak bölgedeki varlığı ile sağlanabilirdi. Bu açıdan da Doğu Akdeniz’de çok stratejik bir konuma sahip olan Kıbrıs’ın İngiliz egemenliğine geçmesi gerekiyordu.

İngiltere’nin beklediği bu fırsat, 1878’de eline geçecektir. Osmanlı İmparatorluğu gerileme ve çöküş dönemine girmişti; her geçen gün toprak kayıpları artıyordu. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Rusya karşısında önemli miktarda toprak kaybına uğramıştı. Ancak Rusya’nın, zayıf Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişleyerek, güncye doğru inmesi ve İngiltere’nin hakim olduğu deniz ticaret güzergahını tehdit etmesi, İngiltere’nin çıkarlarına aykırı bir durumdu. 1878 yılında toplanan Berlin Kongresi’nde, İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu’nun kaybettiği toprakları geri almasını sağlamak karşılığında, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kıbrıs’ın kendisine kiralanması tavizini kopara-

²⁶³ Ali Gevgilili, (1981): *Yükseliş ve Düşüş*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul: s.: 115

caktır. İngiliz hükümeti ile padişah II. Abdülhamit arasında 4 Haziran 1878'de yapılan anlaşma ile, Kıbrıs adasının, egemenliği devredilmemek kaydıyla, yönetim hakkı yılda 92.000 altın karşılığında İngiltere'ye bırakılıyordu. "*İngiltere, Doğu Anadolu'daki Kars, Ardahan ve Batum'a giren Rus ordularının püskürtülmesinde yardımcı [olma] vaadi ile Kıbrıs'ı kiralamıştır ama bu kiralama geçici idi. Tehlike geçtikten sonra ada yeniden geri verilecekti*"²⁶⁴. Bu anlaşmayla Osmanlı Devleti adanın sahibi sıfatını devam ettiriyordu, ancak bazı memnuniyetsizlikler söz konusuydu. Örneğin anlaşma, adadaki Müslüman halkın çıkarların, devlete ait taşınır ve taşınmaz malların geleceği, adanın ne şekilde yönetileceği ve İngiliz yönetiminin süresi konularında düzenlemeler içermiyordu²⁶⁵. Bunun üzerine 1 Temmuz 1878'de yapılan ek anlaşma uyarınca "*Rusya, Kars ve son savaşta Ermenistan'da işgal etmiş olduğu diğer yerleri Osmanlı Devletine geri verdiği takdirde, Ada, İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 Antlaşması sona erecekti*"²⁶⁶.

Böylece Kıbrıs, 1878'den itibaren fiilen İngiltere'nin yönetimine girecektir. Kıbrıslı Rumlar İngiliz yönetimini memnuniyetle karşılıyorlar ve İngilizlerin adaya gelişini, Megali İdea'nın gerçekleştirilmesi yolunda *enosisin* başarılabilmesi açısından bir aşama olarak görüyorlardı. "*1[8]78 Temmuzunda, Başpiskopos Sofronios, İngiliz Vali Sir Garnet Wolseley'i, İngilizlerin 'tıpkı Ege/İyonya adalarının anayurt Yunanistan'a katılmalarına yardım ettikleri gibi, Kıbrıs'a da yardım edeceklerine inandıklarını' söyleyerek selamlıyordu*"²⁶⁷. Kıbrıslı Rumların İngiltere'den bu talepleri 1950'li yılların ortalarına değin sürecektir²⁶⁸. Ancak "*zamanın Kıbrıslı Türk liderleri, Kıbrıs'ın Rum olmadığını, hiçbir zaman Yunanistan'ın bir parçası olmadığını ve bu yüzden Yunanistan'a verilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir*"²⁶⁹.

1914 yılında patlak veren 1. Dünya Savaşı ile birlikte, İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisine karşı savaşa girmesi üzerine, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiştir. Nihayet Kıbrıs'ın hukuksal statüsü 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile belir-

²⁶⁴ Sabahattin İsmail, (1998): *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul: s.: 9

²⁶⁵ Kudret Özersay, (2002): *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, ASAM Yayınları, Ankara: s.: 2

²⁶⁶ Özersay, 2002: 2

²⁶⁷ Bölükbaşı, 2001: 59

²⁶⁸ İsmail, 1998: 12-14

²⁶⁹ Rauf R. Denktash, (1982): *The Cyprus Triangle*, K. Rustem & Bro. and George Allen & Unwin, London: s.: 19

ginleşecektir. Türkiye bu Antlaşma'nın 20. maddesi ile, İngiltere'nin ada üzerindeki egemenliğini tanıyordu. Ayrıca aynı maddede Türk vatandaşı olmak isteyen Kıbrıslı Türklerin, bunu 2 yıl içerisinde bildirmeleri isteniyordu. Türkiye'nin, Lozan görüşmeleri sırasında üzerinde hatırı sayılır miktarda Türk soydaşının yaşadığı Kıbrıs konusunu çok fazla gündeme getirmemesinin bazı nedenleri vardır: 1) Türkiye'nin Lozan'da temel amacı, ekonomik ve hukuksal anlamda bağımsızlığını kısıtlayan kapitülasyonlardan kurtulmaktır. Bu yüzden "*Kıbrıs sorununu ortaya koymak, kapitülasyonlar konusunda İngilizlerin inatçı davranmalarına yol açabilirdi*"²⁷⁰. 2) Türkiye Misak-ı Milli ile sadece Türklerin çoğunlukta bulunduğu yerlerin bağımsızlığı için mücadele verecekti. Kıbrıs'ta da Türkler çoğunluğa sahip olmadıklarından dolayı, Türkiye bu talebinden vazgeçmiştir²⁷¹.

İngiltere, adanın hukuki anlamda da sahibi olduktan sonra, 1925 yılında burada bir müstemleke yönetimi kuracaktır. "*Kıbrıs 10 Mart 1925'te bir Vali, bir Yürütme Konseyi ve bir Yasama Konseyi ile Kraliyet Kolonisi haline geldi. Yüksek Komiser'in yetkileri, onun yerine gelen Vali'ye devredildi. 1931 olayları sonucunda Yasama Konseyi feshedildi ve bir daha hiç açılmadı*"²⁷².

Lozan Antlaşması ile Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan denge 1950'li yılların ortasına değin sürecektir. Her iki devlet de İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenlik haklarını tanıyacaktı ve adadaki soydaşlarının durumu ile, İngiltere'nin içişlerine müdahale kaygısıyla, ilgilenmeyeceklerdir. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni dünya düzeni ve buna bağlı olarak bölgede meydana gelen değişiklikler Kıbrıs'ı da etkileyecek ve uluslararası bir sorun olarak gündeme gelmesini sağlayacaktır.

Savaştan galip, ancak ekonomisi ve eski gücü çökmüş olarak çıkan İngiltere'nin savaştan sonra iki temel amacı vardı: ülke içi kalkınma ve imarı tekrar sağlamak ve dış gücüne tekrar ulaşmak. Ancak bu iki amaca da aynı anda ulaşmak zordu. Nitekim ABD, İngiltere'nin uluslararası politikada güç kaybettiğini görmüş, onun yerini almaya hazırlanıyordu. Öte yandan sömürge topraklarındaki ulusların uyanışı ve bağımsızlıklarını

²⁷⁰ Bölükbaşı, 2001: 61

²⁷¹ Bölükbaşı, 2001: 61

²⁷² Zaim M. Nedjatigil, (1981): *The Cyprus Conflict A Lawyer's View*, K. Rustem & Brother, Lefkoşe: s.:

ilan etmeye başlamaları, İngiltere'nin yukarıdaki amaçları gerçekleştirebilmesi için gereken gücü tekrar sağlayamayacağını gösteriyordu²⁷³. "...Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesini Amerika Birleşik Devletleri'nden çok önce etkilemeye başlamış bulunan ve bölgedeki «özel» çıkarlarından hâla vazgeçmek niyetinde olmayan İngiltere, genel politikasında ABD ile birleşmesine karşın [Sovyetler Birliği'ne karşı koymak], bu «özel» çıkarları açısından farklı bir bölge politikası gütmeye başlayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri ise, XX. yüzyılın başından beri girmek istediği Orta Doğu bölgesine, artık «global» politika yürütebildiği bu «iki kutuplu» dönemde iyice el atmak isteyecek ve «özel» çıkarları açısından İngiltere ile rekabete girişebilecektir"²⁷⁴. ABD'nin bu politikası, İngiltere'nin bölgedeki etkinliğinin azaltılması ve ABD etkinliğinin artırılması olarak özetlenebilir. Ancak İngiltere, bölgedeki hakimiyetini hayati önemde görüyordu; bu açıdan da ABD ile üstü kapalı bir çatışmaya girmeyi göze alacaktı. 1948'de Filistin'deki manda yönetiminin sona ermesinden sonra, İngiltere'nin bölgede sadece Kıbrıs ve Süveyş'te askeri gücü kalacaktır. Dolayısıyla İngiltere buradaki etkinliğinden vazgeçmek istemeyecektir.

Kıbrıs'ın İngiltere için önemi 1954 yılından sonra artacaktır. Bu tarihte İngiltere, Süveyş'teki askerlerini geri çekmek ve bu bölgede ABD üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca "yükselen Arap milliyetçiliği İngiltere'nin Mısır'da uzun süre kalamayacağını işaretlerini veriyordu ve Akdeniz'de askerî varlığını sürdürmek açısından Kıbrıs'ın Londra için stratejik önemi artmıştı"²⁷⁵. Bundan sonra Kıbrıs, İngiltere'nin bölgedeki tek dayanağı olacaktır. "Süveyş bölgesindeki üsler İngilizlerin elinde kaldıkça, Kıbrıs ikincil önemde olacaktır. Ancak daha 1950 yılından başlayarak İngilizler, Orta Doğu'daki en önemli hava üssünü Kıbrıs'ta kurmayı tasarlamaya başlamışlardı"²⁷⁶. Bu yüzden Kıbrıs'taki egemenliğini kesinlikle devretmek istemeyen İngiltere, Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların self-determination taleplerini şiddetle reddedecektir. Ancak İngiltere'nin bu politikası da uzun süreli olmayacak ve İngiltere 1957'den itiba-

²⁷³ Şükrü S. Gürel, (1985): *Kıbrıs Tarihi 2, Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul: s.: 29

²⁷⁴ Gürel, 1985: 30

²⁷⁵ Melek Fırat, (2001a): "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul: s.: 596

²⁷⁶ Gürel, 1985: 44

ren adadaki otoritesini ve en sonunda da egemenliğini, kendisine bırakılacak üsler karşılığında, tamamen devretme yolları arayacaktı*.

İngiltere, getirdiği önerilerde, öncelikle egemenliğin kendisinde kalması şartı ile, kendi kendini yönetme hakkı üzerinde durmuş, ancak en sonunda adadaki egemenliğinden, kendisine verilecek üsler karşılığında vazgeçmiştir. İngiltere'nin, "bir üs olarak Kıbrıs" politikası yerine, "Kıbrıs'ta bir üs" politikasına geçişinin çeşitli nedenleri vardı. Öncelikle, İngiltere'nin Kıbrıs'ta bulunmasının nedeni, burayı, askeri-stratejik çıkarlarını gerçekleştirmek için bir üs olarak kullanması amacıyla kaynaklanıyordu. Oysa tüm adanın yönetimi yerine, üslere sahip olarak, adadan çekilmek İngiliz yönetimine daha mantıklı gelmiştir. İkinci olarak İngiltere'nin bölgede askeri varlığını ve egemenliğini sürdürmesinin bir anlamı kalmamıştı. Çünkü İngiltere, Süveyş'ten çekildikten sonra, buradaki egemenliğini tekrar kurmanın yollarını aramış ve 1956 yılında çıkan Arap-İsrail Savaşı'na Fransa ile birlikte İsrail safında katılmış, ancak Mısır karşısında ağır bir yenilgiye uğramıştı. Böylece artık bölgede egemenliğini sürdüremeyeceğini fark etmiş ve ABD ile girdiği çıkar mücadelesini kaybetmişti. *"İngilizler, artık bölgede A.B.D.'nin izin verdiği biçim ve ölçüde varlıklarını sürdürebileceklerini kavrayarak, Kıbrıs'ta sınırlı ve NATO'nun kullanımına açık bir askerî varlığa giderek razı olacaklardır"*²⁷⁷. Gerçekten de *"İngiltere, bu harekâttan sonra, bölgedeki etkin güç olma konumunu yitir[miş] ve 1957 Eisenhower Doktrini ile bölgede Batı'nın çıkarlarını kollama görevini ABD'ye devret[mişti]. Artık, Kıbrıs'ın İngiltere için stratejik değeri azalmıştı; adada İngiliz üslerinin bulunması askerî açıdan yeterli hale gelmişti"*²⁷⁸. İngiltere'nin adadaki egemenliğini devretmek istemesinin diğer bir nedeni de, Kıbrıslı Rumların enosis mücadelesini desteklemek amacıyla silahlı mücadele etmek için kurdukları EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston – Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü) örgütünün, 1955 yılından itibaren adadaki İngiliz resmi kurumlarına ve İngiliz vatan-

* Bu konuda ilginç bir açıklama şu şekilde yapılmaktadır: *"İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrası dekolonizasyon süreciyle 'üzerinde güneşin batmadığı' koca bir imparatorluğu kaybetmiştir. Dev bir imparatorluktan '224.022' km karelik (Türkiye yüzölçümünün yüzde 27'si) bir ülke durumuna düşmüştür. Artık Büyük Britanya unvanı içi boş bir laftan ibarettir. İngiltere'nin AET'ye girmek istemesinde bu tatminsizliğe kısmen ilaç olacak şekilde, bir büyük ortaklığın üyesi olma arzusunun da etkili olduğu söylenebilir. İngiltere'nin, bedeli ne olursa olsun Kıbrıs'taki iki büyük üssünü (Ağrotur ve Dikelya) elde tutma çabaları da aynı türden 'imparatorluk sonrası dönemde prestij arama ve bulma kaygısı ve amacıyla açıklanabilir"*. Mehmet Hasgüler, (2000): *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.: 49

²⁷⁷ Gürel, 1985: 46

²⁷⁸ Fırat, 2001a: 604

daşlarına karşı giriştiği şiddet eylemlerindeki artıştır. Gerçekten de İngiltere için EOKA'nın artan şiddet eylemlerinin hem sosyal hem de parasal maliyeti artıyordu. İngiltere, artan şiddet eylemleri üzerine, Rumların toptan bir ayaklanma çıkararak *enosis* ilan etmeleri olasılığı karşısında, adadaki varlığını sürdüremeyeceğini ve kendisine üsler bırakılması olasılığını da kaybedebileceğini düşünmüştü. Bu durumda İngiltere, “*Ada üzerindeki egemenliğinden, İngiltere'nin şartları, Adada işleyebilmeleri için gerekli olan haklar ve kolaylıklarla birlikte İngiltere egemenliği altında bulunacak üsleri alıkoymak suretiyle, tartışılmayacak bir biçimde karşılanması üzerine, vazgeçecektir*”²⁷⁹. Bu arada ABD'nin, üsler karşılığı bağımsızlık formülünü desteklemesi de bu kararın alınmasında etkili olmuştur²⁸⁰.

ABD ise, bölgede İngiltere ile kontrol çatışmasına girdiği ve bu kontrolü tam olarak sağlayamadığı dönemlerde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması fikrini destekliyordu. ABD “*Kıbrıs konusunda İngiltere'nin politikasının karşısında yer almakta bir sakınca bulmuyor; hattâ Kıbrıs konusunu, İngiltere'ye karşı bu devletin Mısır'daki komününü sona erdirmesi için bir koz olarak kullanmaktan da çekinmiyordu*”²⁸¹. Hatta ABD Başkanı Truman'ın 1947'de Kongre Dış İlişkiler Komitesine verdiği Yunanistan ve Türkiye'ye yardıma ilişkin tasarıda Kıbrıs'a da bir paragraf ayrılmıştı ve burada Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi açıkça destekleniyordu²⁸². ABD, soruna genel çıkarları açısından bakıyor ve Yunanistan'ın desteğini kazanmayı arzuluyordu. Ancak 1954'ten sonra, ABD'nin Yunanistan'a Kıbrıs konusunda verdiği desteği azalttığını görmekteyiz. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ İngiltere'nin, ABD'nin bölgedeki üstünlüğünü kabul etmiş olması ve bu açıdan Yunanistan'ın desteklenmesine gerek kalmaması,
- ✓ Aynı savunma ittifakı içerisinde yer alan Yunanistan ile İngiltere'nin (daha sonra Türkiye de soruna taraf olacaktır) bölgede çıkar ve güç çatışması içerisinde olmasının, ittifakın genel çıkarlarına ve istikrarına zararlı olması ve NATO'nun güneydoğu kanadını istikrarsızlaştırması²⁸³.

²⁷⁹ Sevin Toluner, (1977): *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.: 33

²⁸⁰ Şükrü S. Gürel, (1993): *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara: s.: 55

²⁸¹ Gürel, 1985: 48

²⁸² Gürel, 1985: 48

²⁸³ Bölükbaşı, 2001: 67

- ✓ Yunanistan'ın sorunu, ikili görüşmeler yolu ile değil de NATO dışı bir çözümün kabul edilebileceği bir platform olarak BM'ye götürerek uluslararasılaştırmaya çalışması.

Bu süreçten sonra ABD'nin, BM'de Kıbrıs konusunda yapılan toplantılarda, İngiltere'nin yanında yer aldığı görülmektedir. ABD'nin daha sonra da bölgenin ve özellikle de SSCB'nin elektronik istihbaratını elde etmede çok önemli bir yere sahip olan üslerin egemenliğinin İngiltere'de kalması koşuluyla bağımsızlık fikrine destek verdiği görülecektir.

2.1.2. Kıbrıslı Rumların Enosis Talepleri

2. Dünya Savaşı'dan sonra Kıbrıs'ta önde gelen siyasi gruplar, *enosis* talebini gündeme getirmeye başlayacaklardır. Bu siyasi gruplar içerisinde en güçlü ve etkili olanları Kilise ve AKEL'dir. 15 Ocak 1950 tarihinde Kilise'nin öncülüğünde düzenlenen plebisit sonucuna göre Rumların %96'sı *enosis* yanlıydı. Rumlar bu plebisit sonucu ile İngiliz yönetimine başvuracaklar ve kendilerine self-determination hakkının uygulanmasını isteyeceklerdi. Ancak Rumların amacı bu hakkın uygulanmasını sağlayıp, çoğunluk iradesi sonucu, Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakını sağlamak idi. Ancak İngiltere'nin buna yanaşmaması üzerine, Rumlar Yunanistan'a başvurarak konunun BM'de gündeme getirilmesini isteyeceklerdir. Rumlar, bu şekilde, dünyada o sırada oluşan sömürgecilik karşıtı havadan yararlanmak istiyorlar ve konuyu bir bağımsızlık mücadelesi gibi gösterip *enosis*i gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. “Ancak, burada unutulmaması gereken nokta Kıbrıslı Türklerin Kilisenin örgütlediği bu oylamaya katılmamış olduğudur. Buna rağmen Kilise, alınan sonuçları Kıbrıs halkının kararı olarak dünya kamuoyuna duyurmak üzere heyetler oluşturarak çeşitli ülke ve örgütlere gönderdi”²⁸⁴.

Yunan Hükümeti, 2. Dünya Savaşı sırasında halkın moralini yükseltmek amacıyla Savaş sonrasında *enosis*'in gerçekleşeceğini ileri sürüyordu. Ancak, İngiltere bu sırada, bu konunun iki hükümet arasında daha sonra görüşüleceğini vaad ediyor ve ko-

²⁸⁴ Fırat, 2001a: 596

nyu bu şekilde geçiştiriyordu²⁸⁵. Kaldı ki Yunanistan, savaş sonrasında patlak veren iç savaşla meşgul olacağından, *enosis*le uğraşacak durumda değildi. Çünkü iç savaş sırasında, kralcı hükümet İngiltere'nin yaptığı yardımlara bağımlı idi ve böyle bir durumda *enosis* talebini gündeme getiremezdi. İç savaştan kralcıların galip çıkması ile Yunanistan, İngiltere ve daha sonra da bölgede İngiltere'nin yerini ve misyonunu üstlenen ABD'ye daha bağımlı duruma gelmişti. “*Bu durum Yunan hükümetlerinin Kıbrıs'a dönük aktif bir politika geliştirmesini engelliyordu*”²⁸⁶. Bunun yanında, iç istikrarsızlıklar ve hükümet bunalımları dönemi, Yunanistan'ın yakasını 1953 yılına kadar bırakmayacaktı. Komünistler iç savaşta yenilgiye uğratılsalar da, etkileri halen devam ediyordu. Yunanistan, bu şartlar içerisinde, güvenlik ihtiyaçlarını Batı ittifakı içerisinde sağlayabileceğine inanıyordu. Bu şekilde Batı İttifakına yakınlaşan Yunanistan, ittifak içi istikrarsızlık yaratılmaması için *enosis* gündeme getirmekten, özellikle kaçınacaktı. “*Yunan hükümeti'nin dış işlerinden sorumlu bakanı Konstantinos Tsaldaris, Amerika'ya yaptığı bir ziyaret sonrasında, 18 Ağustos 1947'de, gazetecilerin Kıbrıs'la ilgili sorularına, 'Kıbrıs konusuna değinmedim, çünkü hükümetin bütün dikkati çok daha önemli yaşamsal sorunlara yöneliktir... Kıbrıs'ı konuşmamızın zamanı değildir' cevabını veriyordu*”²⁸⁷. 1950'de İçişleri Bakanı olan George Papandreu ise, Yunanistan'ın içerisinde bulunduğu durumu şu şekilde ifade ediyordu: “*...Yunanistan bugün iki akciğerle nefes alıyor, biri İngiliz, diğeri de Amerikan; bu nedenle Kıbrıs sorununun bizi boğmasına izin veremeyiz*”²⁸⁸. Ayrıca, Yunanistan, 1930'lu yılların başından beri arasında dostluk havası esen ve gelecekte de müttefiki olmaya hazırlanan Türkiye'nin, Kıbrıs konusunda göstereceği tepkiden de çekiniyordu. “*1950'lerin başlarında kurulan Yunan Hükümetleri, SSCB'yi kuşatmak açısından Yunanistan ve Türkiye'nin ortak çıkarları olduğuna, enosis arzu edilen bir şey olsa da, Türk-Yunan dostluğunun tahribine izin verilmemesi gerektiğine inanıyorlardı*”²⁸⁹. Bu yüzden Yunanlı yöneticiler uzunca bir süre, Kıbrıslı Rumların, sorunun BM'ye götürülmesi taleplerine kulak tıkamışlardı. Bunun başlıca nedenleri, yukarıda da açıklandığı üzere, Yunanistan'ın ittifak ilişkilerine ve istikrarına büyük önem vermesi ve iç istikrarına ilişkin sorunların varlığını sürdürmesidir. “*1954 yılına dek Yunan hükümetlerinin temel*

²⁸⁵ Faruk Sönmezoğlu, (2000): *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, Der Yayınları, İstanbul: s.: 5

²⁸⁶ Niyazi Kızılyürek, (2002): *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.: 90

²⁸⁷ Kızılyürek, 2002: 91

²⁸⁸ Bölükbaşı, 2001: 63

²⁸⁹ Bölükbaşı, 2001: 63

*politikası, Kıbrıs sorununu İngiltere'yle yapılacak görüşmelerle çözümlenerek olarak özetlenebilir*²⁹⁰.

Öte yandan Türkiye de, kendisi açısından, Kıbrıs sorunu diye bir sorun olmadığı görüşünü savunuyordu. 2. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin taleplerini, güvenliği açısından tehlikeli bulan ve hızla Batı ittifakına yönelerek burada kendine yer aramaya yönelen Türkiye, Batı ittifakının çıkarları ve iç istikrarı açısından Kıbrıs'taki gelişmeleri sorun olarak nitelendirmiyordu. Türkiye, “[k]onuyu Lozan statükosu ile ilgili gör[üyor] ve içinde bulunulan Soğuk Savaş ortamında müttefik İngiltere'nin içişlerine karışır bir konuma girme endişesi [taşıyordu]”²⁹¹. Bu bağlamda “Türkiye'nin istediği, adanın Anadolu'nun savunması açısından, düşman güçlerin (yani Yunanistan veya SSCB'nin) eline geçmemesidir... [Kaldı ki] Ankara'nın Kıbrıs ile ilgili tanımlanmış bir politikası [da] yoktur; İngiliz tutumuna göre vaziyet almaktadır”²⁹².

Yunanistan, Kıbrıs sorunu ile 1953 yılından itibaren ilgilenmeye başlayacaktır. İç savaş yıllarında İngiltere'ye bağımlı durumda olan Yunanistan, İngiltere'nin bölgedeki “yükümlülüklerini” yerine getiremeyeceğini açıklaması ve bu “misyonu” ABD'nin devralması ile İngiltere'ye olan bağımlılığından nisbi olarak kurtulmuştu. Bunun üzerine ABD'nin desteğini, ortak savunma ittifakı içerisinde yer almak amacıyla kazanmaya çalışan Yunanistan, Kıbrıs konusunda da ABD'nin desteğini almayı başaracaktır. Bu sırada Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios, Yunanistan'a, konunun mutlaka BM'ye götürülmesi ve oradan da self-determination yönünde bir karar alınması gerektiği yönündeki baskısını da artırıyordu. Aynı süreçte Yunanistan'da yapılan seçimlerde Mareşal Papagos'un partisi, büyük bir çoğunlukla iktidara gelmişti. İç siyasal istikrarın sağlanmasının ardından, Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgilenmesi önündeki engeller yavaş yavaş ortadan kalkıyordu. Yunanistan, konuyu öncelikle İngiltere ile görüşmeye, buradan bir sonuç elde edilemediği takdirde sorunu BM'ye götürmeye karar vermişti. 1953 yılı sonbaharında Papagos ile İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden arasında yapılan görüşmelerde, Eden, İngiltere açısından Kıbrıs sorunu diye bir sorun ol-

²⁹⁰ Fırat, 2001a: 597

²⁹¹ Sönmezoglu, 2000: 18

²⁹² Burcu Bostanoğlu, (1999): *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, Kuram ve Siyasa*, İmge Kitabevi, Ankara: s.: 434

madığını açıklamış ve *enosise* hiçbir şekilde izin verilmeyeceğini belirtmişti²⁹³. Bunun üzerine Yunanistan, İngiliz hükümetine resmi bir başvuruda bulunmuş, ancak bu başvuru reddedilmiştir. Yunanistan, nihayet 23 Mart 1954'te konuyu BM'ye götürmeye karar verdiğini ilan edecektir²⁹⁴.

Yunanistan, Kıbrıs sorununu 16 Ağustos 1954'te yazdığı bir mektupla ilk kez BM'ye getirmiştir. Yunanistan'ın buradaki iddiası, Kıbrıs halkının sömürge yönetiminden kurtulmak isteyen bir halk olduğu, bunu 1950'li yılların başında yaptığı plebisitle belirttiği, o halde Kıbrıs halkına halkların self-determination hakkının uygulanması gerektiği idi. Yunanistan'ın bu başvurusu üzerine BM Genel Kurul'u 24 Eylül 1954'te yaptığı toplantıda bu sorunun, 30 olumlu, 19 olumsuz ve 11 çekimser oyla gündeme alınmasını kararlaştırmıştır²⁹⁵.

“Ancak sorunun Genel Kurul Birinci Komitesi (Siyasî Komite) önünde tartışılması aşamasında, Yeni Zelanda, gündemin bu maddesinin tartışılmamasını ve bu önerisinin öncelikle oylanmasını, istemiştir... Kolombiya ve El Salvador tarafından sunulan bir öneri ile değiştirilmiş biçimde Yeni Zelanda önerisi, Birinci Komite tarafından benimsenmiş ve Genel Kurul'a sunulmuştur. Genel Kurul tarafından, 50 olumlu, 8 çekimser oyla kabul edilen 17 Aralık 1954 tarihli karar, şöyledir:

*Genel Kurul,
Halen Kıbrıs sorunu ile ilgili bir karar alınmasının uygun olmadığı gözönünde tutarak,
Halkların eşit hakları ve self-determination'u prensibinin Birleşmiş Milletler'in himayesi altında Kıbrıs halkına uygulanması adı altındaki maddenin daha ileri bir incelemeye tabi tutulmamasını, kararlaştırmıştır”²⁹⁶.*

Yunanistan, Kıbrıs sorununu, BM'ye halkların self-determination hakkının uygulanması olarak getirmekte ve o sırada BM içerisinde sömürgecilik karşıtı hareketler yönünde oluşan sempatiden yararlanarak, *enosisi* self-determination olarak göstermek istemekte ve asıl amacını perdelemektedir. Yunanistan bu sorunun basit bir sömürge sorunu olduğunu iddia ediyor, yapılan plebisitin ada halkının İngiliz yönetimi altında yaşamak istemediği görüşünü yansıttığını belirtiyor ve bu yüzden de self-determination'un adada uygulanması gerektiğini savunuyordu. Yunanistan, ayrıca, Kıb-

²⁹³ Bölükbaşı, 2001: 66-67; Gürün, 1983: 385

²⁹⁴ Gürün, 1983: 385

²⁹⁵ Sönmezoglu, 2000: 44

²⁹⁶ Toluner, 1977: 55, 56

ris'a self-determination hakkının uygulanmasının Lozan Antlaşması ile oluşturulan dengeyi bozmayacağını ileri sürüyor, bu antlaşma ile İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenliğinin sadece Türkiye tarafından tanındığını, kendisinin bunu sadece kabul ettiğini, ancak doğrudan doğruya tanımadığını belirtiyordu. Yunanistan'a göre, "*İngiltere'nin egemenliği Lozan Andlaşması ile tanınmış olsa dahi 20inci maddede öngörülen düzen değiştirilemez bir düzen değildir... Lozan Andlaşması'nda Kıbrıs halkına self-determination hakkını reddeden bir hüküm yoktur*"²⁹⁷.

Buna karşın İngiltere, Yunanistan'ın bu iddialarına karşı çıkmış ve kendi tezlerini ileri sürmüştür. İngiltere'ye göre, birinci olarak, Kıbrıs, alelaide bir sömürge sorunu değildir. Kıbrıs'a self-determination hakkının uygulanması ile elde edilecek sonuç, bağımsızlık değil, başka bir devlet egemenliğine girmek olacaktır. "*Adada self-determination prensibinin uygulanması yoluyla gerçekleştirilmek istenen amaç, Adanın [BM'ye] bir üye devletin egemenliğinden alınıp diğer [BM'ye] üye bir devletin egemenliğine tabi kılınmasıdır ki, [BM] Şart '[ında], hangi durumda olursa olsun, bir üye devlete ülkesinin bir parçasını diğer bir devlete vermek yükümlünü yükleyen herhangi bir hüküm yoktur*"²⁹⁸. İngiltere, öte yandan, adada Müslüman bir nüfus bulunduğunu yani, adanın homojen bir nüfus yapısına sahip olmadığını ve bu Müslüman nüfusun enosis'e karşı olduğunu; dolayısıyla bu özel durum nedeniyle adaya self-determination uygulanmasının olanaksız olduğunu belirtmiştir. İngiltere'ye göre, Yunanistan, Lozan Antlaşması'na taraf bir devlettir. Yunanistan, bu antlaşmayı imzalamakla, burada düzenlenen tüm konuları kabul etmiş ve tanımıştır. Yunanistan, ayrıca, Lozan Antlaşması'nı imzalar veya onaylarken Kıbrıs konusunda herhangi bir çekince koymamış veya itirazda bulunmamıştır. Dolayısıyla, İngiltere, Yunanistan'ın bu girişimini, Lozan düzeni ile bölgede kurulan statükoyu tek taraflı değiştirme olarak görmektedir.

Bu dönemdeki Türk tezlerine bakıldığında; Türkiye bu konuyu, Lozan ile oluşturulan statükonun devamlılığını tehdit eden bir sorun olarak görmektedir. "*...Türk tarafı, adanın İngiltere'ye bırakılışının bölgede bir denge unsuru olduğunu, yani Türkiye'nin ada üzerindeki haklarından belirli bir devlet (İngiltere) lehine vazgeçtiğini belirtmekteydi. Türk tezine göre, bu dengenin devamında yarar vardı. Kıbrıs'ın statü-*

²⁹⁷ Toluner, 1977: 23

²⁹⁸ Toluner, 1977: 26

sünde meydana gelecek bir değişiklik ise bu genel dengenin yeniden düzenlenmesi demek olacağından, Türkiye bu dengenin bir parçası olarak sorunla doğrudan ilgiliydi. Bu çerçevede, adaya ilişkin Lozan genel dengesinin sürmesini istemenin mantıksal uzantısı olarak Türkiye, adanın statüsünü belirlemenin İngiltere'nin bir iç sorunu olduğunu savunmuş, bunun aksinin BM'ye üye bir devletin bir antlaşma ile elde ettiği toprağın diğer bir devlete ilhakı (enosis) talebi olduğunu, bunun ise, gerek genel hukuk kurallarına gerekse Birleşmiş Milletler Yasası'na ters düştüğünü göstermeye çalışmıştır²⁹⁹. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye ile İngiltere'nin, Kıbrıs'a self-determination verilmemesi konusundaki görüşlerinin çakıştığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin endişe duyduğu başka bir nokta da, aynı savunma ittifakı içerisinde yer alan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin, bölgede oluşturulan Lozan statükosu aleyhine olarak, Kıbrıs sorunu yüzünden çıkar çatışmasına girmeleri, ilişkilerinin gerginleşmesi ve ittifakın iç işlerliği, istikrarı ve prestijinin sarsılması idi. Türkiye, bu dönemde, ortak değerleri taşıdığına inanılan ve aynı ittifak içerisinde yer alan devletler arasında çıkar çatışması olmayacağı varsayımından hareket ediyordu. Türkiye bu açıdan, Lozan dengesinin bir tarafı olmasına rağmen, ittifak içi çatışmaya neden olur endişesi ile kendini Kıbrıs sorununa bir taraf olarak görmüyor ve bu türden açıklamalardan ısrarla kaçınıyordu.

2.1.3. Londra Konferansı ve İngiltere'nin Çözüm Planları

Devam eden süreçte, Kıbrıslı Rumlar tarafından kurulan EOKA örgütü, 1 Nisan 1955'ten itibaren İngiliz kamu kurum ve kuruluşları ile İngiliz vatandaşlarına karşı, tüm ada çapında silahlı eylemlere başlıyordu. Eylemlerdeki şiddet dozunun artması ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı 30 Haziran 1955'te Londra'da bir toplantı yapmaya davet etti. İngiltere'nin bu toplantıyı düzenlemesindeki amacı Türkiye'yi soruna resmi bir taraf haline getirmektir³⁰⁰. 29 Ağustos 1955'te toplanan Londra Konferansı'nda İngiltere, "egemenlik hakkı kendisinde kalmak şartıyla, Kıbrıs'a otonomi [özerklik] vermeyi ve Ada'nın savunmasına Türkiye ve Yunanistan'ın katılmasını önerdi. Yunanistan Kıbrıs halkına self-determination ilkesinin uygulanmasını teklif ede[cek], Türkiye bu öne-

²⁹⁹ Sönmezoğlu, 2000: 30

³⁰⁰ Ahmet An, (2002): *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*, Everest Yayınları, İstanbul: s.: 5

riye karşı çıkararak mevcut durumun korunmasını, korunmayacaksa Adanın kendisine iadesini isteyecektir”³⁰¹.

Londra Konferansı katılımcıların tamamen farklı görüşlerde olması dolayısıyla bir sonuç elde edilemeden dağıldı. “Türkiye, özerk hükümetin enosisine yol açmayacağı garantisini verilmemiş olduğundan, Yunanistan da, özerk yönetimin gelecekte enosisine dönüşebileceği açıkça söylenmediğinden, [İngiltere’nin getirmiş olduğu öneriyeye] karşı çıkmışlardı”³⁰².

Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki tezlerinde, 1955 yılından itibaren bir değişim olduğu gözlenmektedir. Daha önceden adadaki statükonun kesinlikle bozulmaması gerektiğini belirten ve kendisi açısından Kıbrıs sorunu diye bir sorun olmadığını, buranın İngiltere’nin egemenliğinde bir toprak parçası olduğunu vurgulayan Türkiye, artık herhangi bir değişiklik durumunda *status quo anteye* dönülmesi gerektiğini savunmaya başlayacaktır. Türkiye’ye göre, herhangi bir antlaşma ile kurulan bir düzen bozulduğu takdirde, antlaşma öncesi durumun tekrar tesisi gerekmektedir ve eğer Kıbrıs konusundaki statüko bozulacaksa, Kıbrıs adası Lozan Antlaşması öncesinde Türkiye’ye ait olduğundan, kendisine iadesi gerekmektedir. Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki tezinde 1956 yılında tekrar değişim görülecektir. Türkiye, bu süreçten itibaren kendisini, sorunun resmi bir tarafı olarak görmektedir. Lozan dengesinin Yunanistan tarafından kendi aleyhine olarak zorlandığını gören Türkiye, duruma müdahale etmenin gereğini bu şekilde kavramıştı*. Bu süreçte Türkiye, Kıbrıs sorununa ilişkin çözüm önerilerini önem sırasına koyarak belirlemeye çalışıyordu. Buna göre Türk tezi şu şekilde ifade ediliyordu:

- a- “İngilizler Ada’da kalsın,
- b- İngiltere Kıbrıs’tan çıkacaksa Ada bize verilsin,
- c- Bu olmazsa Kıbrıs taksim edilsin,
- d- Self-Government (kendi kendini yönetim-özerklik)

³⁰¹ Murat Sarıca-Erdoğan Teziç-Özer Eskiuyurt, (1975): *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul: s.: 217

³⁰² Bölükbaşı, 2001: 70

* Kimi yazarlar, Türkiye’nin harekete geçmesindeki teşvik edici etkenin İngiltere’nin kendisini Londra Konferansı’na davet etmesi olduğunu savunmaktadırlar. Bu konuda bkz. Mehmet Hasgüler, (1998): *Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim’in İflası*, Öteki Yayınevi, Ankara: s.: 55

e- *Hiç arzu edilmeyen şekil, Ada'nın Yunanistan'a verilmesidir*³⁰³

Türkiye, 1956 yılından itibaren, ilk iki seçeneğin gerçekleştirilmesinin uzak ihtimaller olduğunu görerek, taksim tezi üzerine yoğunlaşacak ve bunu uluslararası platformlarda savunmaya başlayacaktır. Türkiye'nin taksim tezine yönelmesindeki etkenlerden biri de İngiliz Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd'un, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun varlığını kabul etmesi ve self-determination hakkını her iki toplum için de ayrı ayrı tanımması gerektiğini, yani adanın taksiminin de bir çözüm yolu olarak ele alınabileceğini açıklamasıdır³⁰⁴. Taksim tezine göre, eğer adada self-determination uygulanacaksa, din, dil, etnik köken, kültür, vs bakımlardan birbirinden tamamen farklı olan her iki halka da ayrı ayrı uygulanmalıdır. Bu durum sonuç olarak adanın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılması demektir. "*Lennox Boyd'un sözlerindeki adanın taksimini öngören kısımları, Türk Hükümeti, meselenin nihai şekilde çözümünü sağl[a]yabilecek bir «hareket noktası» saymış ve taksim tezine bağlanmıştır*"³⁰⁵. Taksim tezi bundan sonra 1959-1960 sürecine değin Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki temel resmi tezi haline gelecek ve İngiltere'nin bu süreçte önerdiği özerklik planları taksimi öngörmediği gerekçeyle reddedilecektir³⁰⁶.

Yunanistan, aynı süreçte sorunu, BM içerisinde uluslararasılaştırma çabalarına devam edecekti. Bu ülke, sorunu, 1955 yılında BM Genel Kurulu'nda tekrar gündeme getirmiş, ancak Genel Kurul'un 23 Eylül 1955 tarihli kararı ile bu sorunun gündeme alınmaması kararlaştırılmıştı. Yunanistan bunun üzerine BM'ye, 13 Mart 1956 ve 12 Haziran 1956 tarihli dilekçeleriyle tekrar başvurmuştur. BM Genel Kurulu 11. toplantısında, uzun tartışmalardan sonra³⁰⁷ Hindistan'ın aşağıdaki karar tasarısını 26 Şubat 1957'de, 57 olumlu, 1 çekimser oyla kabul etmiştir:

*"Genel Kurul,
Kıbrıs sorununu inceledikten sonra,
Bu sorunun çözümünün bir barış ve ifade serbestisi ortamının
bulunmasını gerektirdiği kanısına vararak,*

³⁰³ Hasgüler, 1998: 55, 56

³⁰⁴ Fahir Armaoğlu, (1983): 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara: s.: 532

³⁰⁵ Armaoğlu, 1983: 532, vurgu yazarın.

³⁰⁶ Sönmezoglu, 2000: 24

³⁰⁷ Bu konuda bkz. Toluner, 1977: 58-60

Birleşmiş Milletler Şartı'nın prensip ve amaçlarına uygun olarak, barışçı, demokratik ve âdil bir çözümün bulunması samimî arzusunun ifade eder ve bu amaca yönelmiş görüşmelerin başlamasını ve devam etmesini teyid eder”³⁰⁸.

BM bu kararıyla, bu aşamadan sonra sorunun taraflar arasında bir sorun olduğunu belirtmiş ve karşılıklı görüşmelerle çözülmesi gerektiğini açıklamıştır. Ancak bu dönemde yapılan karşılıklı görüşmelerden, taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları nedeniyle bir sonuç elde edilememiştir. 1955 yılında Londra Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen İngiltere, Kıbrıs'a özerklik verilmesi düşüncesinden vazgeçmeyecek ve bu yönde çözüm arayışlarına öncelikle Makarios'la görüşerek başlayacaktır. “Kıbrıs Genel Valisi John Harding, 1956 Ocağından itibaren, Makarios'la teması geçti. Genel Vali, İngiltere'nin resmi bir açıklama ile Kıbrıs'a muhtariyet vereceğini söylüyor ve Makarios'un bir açıklama yaparak muhtariyet anayasasının hazırlanması için işbirliğine hazır olduğunu ve tedhişçiliğ[i] önlemek için de her imkânı kullanacağını beyan etmesini istiyordu. Makarios, Genel Vali'nin tekliflerini kabul için bazı şartlar ileri sürüyor,... kendi şartları kabul edilmeden tedhişin durdurulması istikaminde bir teşebbüse geçmeyeceğini ortaya koyan hususlar bulunuyordu”³⁰⁹. Makarios'un şiddeti kınamayı reddetmesi, Girne Piskoposu ve 2 kişi ile birlikte Seyşel Adaları'na sürgün edilmesine neden olacaktı³¹⁰.

EOKA eylemlerinin hız kazanması ile birlikte, Kıbrıs'taki egemenliğini sürdürmenin kendisine pahalıya patladığının farkına varan İngiltere, soruna yönelik çözüm arayışlarını hızlandıracaktı. İngiltere, bu amaçla, 1956 yılının Temmuz ayında Lord Radcliffe'i, statünün ne olabileceği konusunda çalışmak için Kıbrıs'a yollayacaktır. Çalışmalarını Kasım 1956'da tamamlayan Radcliffe, raporunu İngiliz Hükümeti'ne sunmuş ve bu rapor Aralık 1956'da açıklanmıştır. Bu plan otonom bir yönetim şekli içeriyor ve self-determination konusunu kapsamına almıyordu.

“Adaya verilecek muhtariyet dışişleri, savunma ve iç güvenlik alanları dışında olacaktı. Bu üç alanda ada üzerindeki egemenliği devam edecek olan İngiltere'nin tayin edeceği vali kesin yetkilere sahip olacaktı.

³⁰⁸ Toluner, 1977: 60, 61

³⁰⁹ Gürün, 1983: 388

³¹⁰ Nedjatigil, 1981: 2-3

...
Kıbrıslıların idaresine bırakılan alanlarda mahalli işleri görmek üzere bir Yasama Meclisi, hükümet ve mahkemeler kurulacaktı... [K]ısmen seçim ve kısmen tayinle üyeleri tesbit edilecek 36 kişilik yasama meclisinde altı üyelik Türklere ayrılmıştı. Bu altı üyeyi Türk cemaatı Türklere mahsus ayrı seçim listesinden seçeceklerdi. Türklerin işleri ile ilgili kanunların kabulü için Türk milletvekillerinin oylarının 2/3'ünün sağlanması gerekiyordu. Yasama meclisinin başkan veya başkan vekili bir Türk milletvekili olacak, Hükümette de Türk işlerine bakacak bir Türk bakan bulunacaktı. Türk işleri ahvali şahsiye, din, vakıflar, eğitim ve kültür kurumları olarak tesbit edilmişti. Mahkemeler de eşit sayıda Türk ve Rum hâkimden meydana gelecekti”³¹¹.

Raporda da belirtildiği üzere, Radcliffe’in getirmiş olduğu öneri, kesin bir metin değildi; kabul edilmesi tarafların, üzerindeki uzlaşılmasına bağlıydı. Bu öneriye Türk tarafı olumlu yaklaştığı halde, Rum tarafı *enosisi* içermediği gerekçesiyle karşı çıkıyor ve görüşmeye yanaşmıyordu³¹². “Sonuçta Lord Radcliffe tarafından hazırlanan bu taslak uygulanmamakla beraber Zürih Anlaşması’na temel oluşturmuştur”³¹³.

Radcliffe önerisinin başarısız olmasının ardından İngiltere, 1957 sonundan itibaren özerklik önerilerini arttırıyordu. Bunlardan biri de adaya vali olarak gönderilen Hugh Foot’un kendi adıyla anılan plandı. “Foot Planı çözüm için gerekli ilkeleri şöyle belirtmişti: a) Kesin bir çözüme varılmadan önce, 5-7 yıllık bir geçiş dönemi yaşanacaktı, b) Rumlar ve Türkler tarafından kabul edilmeyen bir nihai çözümün kabul edilmeyeceği bildirilerek, taraflara güvence verilecekti, c) Adada olağanüstü durum kaldırılacak ve Makarios’un adaya dönüşüne izin verilecekti, ç) Adadaki iki toplumun liderleriyle kendini yönetme sisteminin oluşturulması için görüşmelere başlanacaktı”³¹⁴. 19 Haziran 1958’de İngiliz Başbakanı Harold MacMillan tarafından Avam Kamarası’nda açıklanan ve daha sonradan Macmillan Planı olarak anılacak olan yeni öneri, Kıbrıs için bir ortaklık rejimi öngörüyordu. Plan, Kıbrıs’ın geleceği konusunda kesin ifadelerde bulunmaktan kaçınıyor, 7 yıllık bir geçiş devresi öneriyordu. Plan, bu geçiş dönemi sonunda “İngiltere[’nin] adanın egemenliğini Türkiye ve Yunanistan ile... paylaşabileceğini ifade ediyordu. Yedi yıllık geçici devrede İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Türk ve Rum cemaatleri arasında yapılacak işbirliğine dayalı üçlü bir yönetim kurulacaktır.

³¹¹ Mehmet Gönübol-Cem Sar ve diğerleri, (1996): *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara: s.: 350, 351

³¹² Nedjatigil, 1981: 3

³¹³ Sönmezöğlü, 2000: 74

³¹⁴ Fırat, 2001a: 606

Kıbrıs'ın dışışleri, savunma ve iç güvenliği Radcliffe tasarısında olduğu gibi İngiltere tarafından tayin edile[c]ek bir valinin mahfuz yetkisine bırakılıyordu... Her iki cemaat mensupları da kendilerini Türk veya Yunan milliyetinde gördüklerinden İngiltere vatandaşlığını muhafaza etmekle beraber Türk veya Yunan vatandaşlığını da elde ederek çifte tabiyette olacaklardı. İki cemaat kendi cemaat işlerini cemaat meclisleri aracılığı ile görecekler ve bu hususda yasama yetkileri de olacaktı. Valinin mahfuz yetkilerine girmeyen ortak işlerin valinin başkanlığında Türkiye ve Yunanistan temsilcileri ile Rum cemaat meclisinden 4 ve Türk cemaat meclisinden 2 üyeden kurulu bir konsey tarafından yürütülecekti”³¹⁵. Bu plan Yunanistan tarafından derhal reddedilmiştir. Yunanistan'ın bu planı reddinin temel nedeni, enosisi dışlaması ve yedi yıllık geçiş dönemi sonunda taksime açık kapı bırakmasıydı. İlk aşamada, Türkiye bu planı, taksimi yeterince içermediğinden reddetmiştir. Ancak daha sonradan, Başbakan Macmillan'ın, planın kabul edilmesini sağlamak amacıyla Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı ziyaretler sonucunda, planda Türkiye aleyhine değişiklikler yapılması sonucunda, II. Macmillan Planı olarak anılan bu değiştirilmiş plana Türkiye'nin yaklaşımı olumlu olmuştur³¹⁶. Ancak II. Macmillan Planı da Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının kesin red li üzerine uygulanamayacaktır.

Soruna barışçı çözüm bulmaya yönelik tüm bu girişimlerin sonuçsuz kalmasına rağmen, Kıbrıs'ta çözüme giden yol artık açılmıştı. İngiltere, taraflar konuyu görüşmekten kaçınırsalar dahi, Macmillan Planı'nı tek taraflı olarak yürürlüğe koyacağını açıklamıştı. Bu karar, görüşmelerde uzlaşmaz taraf olarak görülen Yunanistan ve Kıbrıslı Rumları masa başına oturtacaktı. Çünkü Rum ve Yunan tarafı açısından bu durum, hem enosisin dışlanması hem de ileride taksime neden olabilecek bir durumun oluşması anlamına geliyordu. Bunun üzerine Kıbrıslı Rumların lideri konumunda olan Başpiskopos Makarios “22 Eylül 1958 tarihinde... Kıbrıslıların bağımsızlığına gidecek geçici bir kendi kendini yönetime 'evet' dediklerini ve bu bağımsızlığın Birleşmiş Milletler'in kontrolü dışında değiştirilmemesi gerektiğini kabul ettiğini açık'lıyordu”³¹⁷. “1959'a yaklaşıldığı günlerde, Yunan Başbakanı Karamanlis ve Makarios BM yoluyla enosis'e ulaşamayacaklarına ve İngilizlerin tek taraflı olarak Macmillan planını uygulamaya başlamalarının taksim gibi istenmedik sonuçlar yaratabileceğine inanmışlardı. Bu ge-

³¹⁵ Gönübol vd., 1996: 359

³¹⁶ Sönmezoğlu, 2000: 24

³¹⁷ Sönmezoğlu, 2000: 11, vurgu yazarın

*lişmelerin bir sonucu olarak, Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumlar, bağımsızlık fikrine, enosis mücadelesinde bir ilk adım olarak, yani geçici bir çözüm olarak, bakmaya başladılar*³¹⁸. Böylece taraflar arasında görüşmeler için yeni bir zemin oluşuyordu ki bu da bağımsız bir Kıbrıs devleti kurulması idi.

2.1.4. Bağımsız Bir Devlete Doğru

Bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden süreç 5 Aralık 1958 tarihinde, İngiltere'nin BM'deki daimi temsilcisi Sir Pierson Dixon'ın Türkiye ve Yunanistan dışişleri bakanları ile bir toplantı düzenlemesi ile başlamıştır³¹⁹. İki taraf arasında başlayan yakınlaşma, aynı tarihlerde devam edecek ve EOKA da terör eylemlerini durdurduğunu açıklayacaktı. *"18 Ocak 1959 tarihinde de bir başka toplantı için Paris'te bulunan Türk ve Yunan dışişleri bakanları tekrar buluşuyorlar ve Zürih yolu açılıyordu"*³²⁰.

İki ülke dışişleri bakanları Fatin Rüştü Zorlu ve Evangelos Averof, İsviçre'nin Dolder kentinde gizlice bir araya gelerek Kıbrıs'ta kurulması düşünülen statü konusunda uzlaşmaya varmışlardı³²¹. Bundan sonra Türkiye ve Yunanistan Başbakanları Adnan Menderes ile Konstantin Karamanlis, 5-11 Şubat 1959'da Zürih'teki buluşmalarında, bu taslağa son şeklini vererek kabul ettiler. Böylece iki ülke Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuracak antlaşmaları imzalayacaklardı.

Zürih'te üzerinde anlaşmaya varılan 3 belge vardır: *"ı) oluşturulması kararlaştırılan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini ortaya koyan 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı', u) İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve müstakbel Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bir 'Garanti Antlaşması' taslağı ve uu) Türkiye, Yunanistan ve müstakbel Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf oldukları bir 'İttifak Antlaşması'*³²². Ancak daha önce de belirtildiği üzere, İngiltere, bu egemenliğinden ancak, adada belli üslerin kendi egemenliğinde bırakılması kaydıyla, vazgeçeceğini açıklamıştı. Bu açıdan üye-

³¹⁸ Bölükbaşı, 2001: 74

³¹⁹ Sönmezoğlu, 2000: 78

³²⁰ Sönmezoğlu, 2000: 79

³²¹ Gürün, 1983: 394

³²² Sönmezoğlu, 2000: 79

rinde uzlaşmaya varılan konular ve anlaşmalar konusunda İngiltere'ye bilgi vermek ve onayının alınmasını sağlamak açısından, Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averof Zürih Anlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra Londra'ya hareket edeceklerdir. İngiltere'nin yanı sıra, adadaki toplumların liderlerinin de onayının alınması ve anlaşmaya katılımlarının sağlanması gerekiyordu. Bu amaçla 19 Şubat 1959'da Londra'da bir konferans toplanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşma olarak Londra Anlaşması imzalanmıştır.

“İngiltere adına toplantıya ev sahipliği yapan Dışişleri Bakanı Lloyd, Zürih'te kabul edilen metinleri, adada İngiltere'ye egemenlik hakkıyla kullanabileceği nitelikte iki üs verilmesi kaydıyla tamamen kabul ettiklerini açıklamıştır”³²³. Londra Anlaşması, Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Türk ve Rum toplumları adına Dr. Fazıl Küçük ve Başpiskopos Makarios tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

“Bir memorandum ve dokuz ek belge içeren Londra Anlaşmaları oldukça karmaşık bir bütün oluştururlar. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Başbakanları imzaladıkları memorandumda, Makarios ve Küçük'ün söz konusu ek belgeleri inceledikten sonra, bu belgeleri 'Kıbrıs sorununun anlaşmaya varılmış nihai çözümünü olarak' kabul ettiklerini belirtirler. Ek belgeler ise şunlardır:

a. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Anlaşma, b. Yunanistan, Türkiye ve İngiltere ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında Garanti Antlaşması, c. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında İttifak Antlaşması, ç. İngiltere Hükümetinin bu belgeleri üslere ilişkin bazı esaslar eklenmesi koşuluyla kabul ettiğine dair 17 Şubat tarihli bildirisi, d. Averoff ve Zorlu'nun İngiliz bildirisini kabul ettiklerini gösteren bildirimleri, e. Makarios'un bu belgeleri kabul ettiğine dair bildirisi, f. Küçük'ün bu belgeleri kabul ettiğine dair bildirisi, g. Kıbrıs anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe konması için alınacak geçici önlemlerle ilgili sözleşme”³²⁴.

Londra'da süren konferans sırasında Makarios bazı konulara itirazlarda bulunmuştu. Bunlar Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto yetkisi, Türkiye'nin müdahale hakkı, Türkiye'ye Kıbrıs'ta askeri birlik bulundurma hakkı veren savunma ittifakı ile Temsilciler Meclisi'nde Kıbrıslı Türklere tahsis edilen sandalye sayısıdır³²⁵. Makarios'un bu itirazlarının temel nedeni, yönetim mekanizmasında Türklere çok fazla

³²³ Sönmezoglu, 2000: 80

³²⁴ Melek M. Fırat, (1997): *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara: s.: 58, 59

³²⁵ Necatigil, 1998: 10

pay verilmesi ve devlet yönetimini Türklerle paylaşmak zorunda kalacak olmasıydı. Makarios bu itirazları kabul edilmezse anlaşmaları imzalamayacağını açıklamıştı. Ancak Makarios, Averof'un bu anlaşmaları imzalaması gerektiği, aksi takdirde kendisini uluslararası platformda yalnız bırakacağı yönündeki tehdidi nedeniyle, bu anlaşmaları imzalamak zorunda kalmıştır³²⁶.

Londra Anlaşması ile üzerinde uzlaşılan duruma son şeklini vermek için 3 komite oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bunlar: a) Türkiye, Yunanistan ve Türk ve Rum temsilcilerden oluşacak taslak bir anayasa oluşturmak için Ortak Komisyon, b) Otoriteyi Kıbrıs Cumhuriyeti'ne geçirmek için bir Geçici Komite ve c) Londra Konferansı'nın sonuçlarını yürürlüğe sokacak olan nihai antlaşmaların hazırlanması amacıyla yönelik olarak bir Ortak Komisyon³²⁷.

Londra Anlaşması'nın imzalanmasından sonra çalışmalarına hemen başlayan ortak anayasa komisyonu, çalışmalarını 6 Nisan 1960'ta tamamlamış ve oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası bu tarihte taraflarca imzalanmıştır. Antlaşmalara son şeklini vermesi için kurulan ortak komisyon da çalışmalarını 1 Temmuz 1960'ta tamamlamıştır. Nihayet Kuruluş Antlaşması, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması'nın Lefkoşe'de 16 Ağustos 1960'ta imzalanması ile, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak kurulduğu ilan edilecektir. Bu antlaşmalardan Garanti Antlaşması ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasal düzenini tanıyıp garanti ediyorlar ve bunlara karşı herhangi bir saldırı durumunda beraber veya tek başlarına müdahale hakkını elde ediyorlardı. İttifak Antlaşması, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında işbirliği yapılması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne yönelik iç ve dış saldırılara karşı, birlikte önlem almalarını öngörüyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temeli olan Kuruluş Antlaşması da, başkanlık sistemi ile yönetilen ve iki ayrı toplumun devleti birlikte yönetmesi esasına dayanan siyasi ve idari bir örgütlenme modeli öngörüyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başkanını seçmek için 13 Kasım 1959'da seçimler yapılmış, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük olmuştur. Böylece Kıbrıs sorunu, ilgili tarafları tatmin edecek bir bi-

³²⁶ Stavrinides, 2001

³²⁷ Necatigil, 1998: 11

çimde, adadaki iki toplumun eşitliğine ve ortaklığına dayalı bağımsız bir devlet kurulması formülünün hayata geçirilmesi ile (geçici bir süre için de olsa) bir çözüme kavuşacaktı.

1960 Kıbrıs Düzeni'ne, tarafların ilgili tezlerinden ödün vermeleri sonucunda ulaşılmıştır. Türkiye, 1960 yılından beri savunduğu taksim tezi konusunda, bağımsız bir devlet kurulması formülü karşısında, ısrarcı olmamış; öte yanda Yunanistan da *enosis* söyleminden kısa bir süreliğine de olsa vazgeçmiştir. Diğer taraftan İngiltere, adadaki egemenliğinden vazgeçerek, kendisine egemenlik hakkıyla kullanacağı üsler bırakılması koşulu ile Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurulmasına razı olmuştur. 1960'ta kurulan düzenle, Kıbrıs'ta sorunun tarafları arasında içte ve dışta denge kurulmuş oluyordu. İçte, egemenlik her iki topluluğa birden devredilmişti. Egemenliğin tüm Kıbrıs'a değil de, topluluklara verilmesinin nedenlerini Toluner, şu şekilde sıralamaktadır: “*Kıbrıs'ta dil, din, etnik ve siyasi inanç bakımından ayrı iki toplumun bulunması vakıası ve bu iki halkın iç içe yaşamakta oluşları, yeni devletlerin sınırlarının saptanmasında eski sömürge sınırlarının muhafazasını öngören siyaset, Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplumun da kendilerini iki ayrı milletin bir parçası saymaları ve bu iki devlet arasında korunması gerekli bir siyasi-hukukî denge sorununun bulunması*”³²⁸. Dolayısıyla adada self-determination hakkı her iki topluluğa ayrı ayrı devredilmiştir. Kaldı ki İngiltere de adadaki egemenliğini iki halka birden devrettiğini açıklamıştır. “*19 Şubat 1959'daki Kıbrıs Konferansı'nda [Londra Konferansı], İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, İngiltere'nin adadaki egemenliğini iki halka devrettiğini vurguluyordu. Kıbrıs devleti, demişti, 'Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşma uyarınca, adadaki iki topluluğun arasındaki arkadaşlık [ve işbirliği] temelinde kurulacaktır ve İngiliz Hükümeti egemenliğin, iki topluluğun [kuracağı] yeni bir Kıbrıs devletine transferini onaylayacaktır*”³²⁹. İngiliz Koloniler Bakanı Alan Lennox-Boyd daha 1956 yılında İngiltere'nin Kıbrıs'ta uygulayacak self-determination politikasını şu şekilde özetlemekteydi: Kıbrıs'ta iki topluluk vardır ve Kıbrıs'ın özel durumundan dolayı, uygulanacak self-determination hakkı Türk halkına da verilmelidir³³⁰. Sonuç olarak 1959 anlaşmaları imzalanırken her iki halka

³²⁸ Toluner, 1977: 421

³²⁹ Adel Safty, (2001) “The Questions of Palestine and Cyprus: Justice, Law and Politics”, *Perceptions*, Vol.: VI, No.: 3, s.: 9

³³⁰ Safty, 2001: 8-9

aynı anda self-determination hakkı verilmiş ve bu halklar self-determination haklarını bir eşitlik ve ortaklık devleti kurma yönünde kullanmışlardır.

Adada siyasi karar alma mekanizması, iki topluluğun konsensusuna dayanıyordu. Bu açıdan iki topluluk, aralarında nüfus farkı olsa da, siyasi açıdan eşit sayılmışlardır. “*Bir topluluğun diğer üzerine tahakkümü, yeni Devletin anayasasına konan çeşitli denge ve kontrol [mekanizmalarıyla] önlenmiştir*”³³¹. Dışta ise İngiltere ile birlikte sorunun ilgili diğer tarafları olan Türkiye ve Yunanistan’ın uzlaşması sonucunda, 1960 Düzeni kurulabilmişti. Bu aşamada taraflar Kıbrıs konusundaki tezlerinde ısrarcı olmamışlardı. Bunun dışında taraflara, düzeni yıkabilecek herhangi bir durumda müdahale edebilme hakkı tanınmıştı. Kısacası 1960 Düzeni, sorunun tüm ilgili tarafları arasında bir denge ve kontrol mekanizması kuruyordu³³².

Sorunun bu şekilde çözümlenmesine taraflar açısından bakılacak olursa; Türkiye, çözümü memnuniyetle karşılamıştır. 1960 Düzeni ile, adadaki Türkler azınlık olarak değil, kurucu ortak ve siyasi olarak eşit toplum olarak tanımlanmışlardı. Özellikle Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkının bulunması, onun yönetime ortak olduğunu gösteriyordu. Bu hak, Kıbrıslı Rumların nüfus olarak çoğunlukta olmalarına rağmen, Türkler üzerindeki tahakkümünü engelleyen bir unsurdu. Öte yandan anayasal düzene karşı içten veya dıştan gelebilecek herhangi bir saldırı durumunda, Türkiye’ye müdahale ederek adadaki anayasal düzeni tekrar kurma hakkı tanınmıştı. Ayrıca Türkiye’nin Kıbrıs politikasının biçimlenmesinde temel etken olan *enosis*, Garanti Antlaşması ile dışlanmıştı. İşte bu nedenlerden dolayı Türkiye, Kıbrıs üzerinde epey geniş bir etkinliğe kavuşmuştu. Yunanistan açısından ise, Türkiye gibi Yunanistan’ın da adadaki anayasal düzenin bozulması durumunda müdahale hakkı vardı. Diğer taraftan *enosis*in önündeki en büyük engel olarak görülen taksim, Garanti Antlaşması ile resmen yasaklanmıştı³³³. İngiltere, 1950’li yılların ikinci yarısından itibaren adadaki egemenliğini, kendisine bırakılacak üsler dışında ve soruna taraf iki devletin uzlaşısına bağlı olarak devretmenin yollarını arıyordu. İngiltere de varılan çözüm ile adada egemenliği kendisine ait iki üs ve müdahale hakkına sahip olmuştu. Sonuç olarak soruna taraf aktörlerin

³³¹ Rauf Denktaş, (2001): “In Search of Justice”, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/Cyprus2.htm>, E.T.: 07/10/2001

³³² Nedjatigil, 1981: 7

³³³ Michael Moran, (1998): *Sovereignty Divided*, CYREP, Nicosia: s.: 19

tümünün 1960'ta kurulan düzenden tatmin oldukları ve kazançlı çıktıkları söylenebilir. Diğer taraftan bölge dışı olan, ancak bölgede çıkarları bulunan bir aktör olarak ABD'nin de, 1960 Düzeni'nden memnun olduğu söylenebilir. ABD, Kıbrıs sorununu, SSCB'yi çevreleme politikası (containment) çerçevesinde değerlendiriyor ve NATO içi bir çözümlü arzuluyordu. Bu açıdan adada İngiltere'nin egemenliğinin devamı, taksim veya enosis seçenekleri karşısında ABD'nin kayıtsız olduğu söylenebilir; zira her türlü durumda Kıbrıs NATO sınırları içerisinde olacaktı. "*ABD ne enosis'e ne de taksim'e bir çözüm hedefi olarak karşı çıkıyor, ancak herhangi bir anlaşmanın üç taraflı müzakerelerden sonra bulunması koşulunu öne sürüyordu... Bu yüzden ABD, Yunanistan'ın BM'ye gitmesini istemiyor[du]*"³³⁴. ABD, bağımsız bir devlet olarak kurulan ve NATO dışında kalan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti düzeninden de memnundu. Çünkü sorun, NATO üyeleri arasında ittifakın istikrarına zarar verecek bir sürtüşme olmaksızın ve tarafların oydlaşması ile çözülmüştü. Bu açıdan ABD sorunun yine NATO çıkarları çerçevesinde çözümlendiğini düşünüyordu.

2.1.5. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Özellikleri

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 Anayasası çeşitli özellikleri nedeniyle *sui generis*'tir. Öncelikle Kıbrıs, diğer sömürge ülkelerine benzemeyen bir şekilde, bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur. Diğer sömürgelerin bağımsızlığında, sömürgeci devlet, sömürgesi ile bir düzenleme yaparak bağımsızlığını tanıdığını ilan ediyordu. Ancak Kıbrıs'ta Türkiye ve Yunanistan'ın uzlaşmasını İngiltere, sadece onaylamakla yetinmişti. Diğer taraftan, "*yasama, yargı, yürütme organlarında Kıbrıs Türk toplumuna istatistik verilerden bağımsız olarak saptanan oranlarda temsil hakkı verilmiştir*"³³⁵. Ayrıca, Kıbrıs Türk toplumuna tanınan veto yetkisi de karar alma sürecinin oydlaşmaya dayandığını ve Kıbrıs Türk toplumunun siyasal olarak eşit olduğunu göstermektedir. Ayrıca, 1960 Düzeni uluslararası güvence altına alınmıştı. Bu anlamda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 Anayasasının uluslararasılaştırılmış olduğu söylenebilir³³⁶. Garantör devletlerin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal yapısına, ülke bütünlüğüne ve

³³⁴ Bölükbaşı, 2001: 82

³³⁵ Şükrü Gürel, (1995): "Kıbrıs Sorununun Tarihçesi", *Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler Konferansı'nda Yapılan Konuşma, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı*, Gaye Filmcilik-Matbaacılık, Ankara: s.: 30

³³⁶ Özersay, 2002: 44

bağımsızlığına karşı herhangi bir saldırı olması durumunda, anayasal düzeni tekrar kurmaya yönelik olarak müdahale hakları vardır. Ayrıca bu garantiler aynı zamanda içsel olarak da garanti altına alınmıştır.

“Anayasa'nın 182. maddesi (1. fıkra) uyarınca, 11 Şubat 1959 tarihli Zürih Anlaşması'ndan aktarılan Temel Hükümler... hiçbir biçimde 'değiştirme, ilâve veya kaldırma suretiyle tadil edilemez'. Böylece bir uluslararası antlaşmanın hükümleri ulusal nitelik kazanarak, bu türden bir güvenceyle iç hukuka aktarılmış olmaktadır... Gerek 1960 Kıbrıs Anayasası'ndan Zürih, Garanti ve İttifak Antlaşmalarına, gerekse bu antlaşmalardan Anayasa'ya yapılan atıflar nedeniyle Anayasa'nın Temel Hükümleri, hem ulusal hemde uluslararası nitelik taşımaktadırlar. Bu nedenle, olağan olarak devletlerin ulusal yetkisine giren anayasa yapımı, değiştirilmesi, kaldırılması uygulanması gibi konular Kıbrıs Devleti için uluslararasılaştırılmış olmaktadır”³³⁷.

Diğer yandan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dış egemenliği, iç egemenliğinde olduğu gibi, sınırlanmıştı. Örneğin Anayasa'nın 185. maddesine göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, herhangi bir ülke ile birlik kurması yasaklanıyordu. Öte yandan Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak üye olmadıkları bir kuruluşa da giremezdi. *“Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin iç self determination hakkının sınırlandırılması, ulusal gruplar arasında dengeyi... temin için bulunan bir formülken, Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin dış self determination hakkının sınırlandırılması, garantör devletlerin çıkarlarının bağdaştırılması için bulunan bir formüldür”³³⁸.*

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin en temel özelliği, egemenliğin, adadaki iki toplumdaki kaynaklanmasıdır. Bunun da sonucu olarak iki toplum, cumhuriyetin kurucu ortağı sayılmış ve toplumlar, siyasal olarak eşit kabul edilmişlerdir. *“Türkler sayısal olarak azınlıkta olmalarına rağmen, siyasal bir azınlık değillerdi. Ortaklık statüleri ve siyasal eşitlikleri 1960 Düzenlemelerinde ve Anayasa'da öngörülmüştü”³³⁹.* Böylece, 1960 düzenlemeleri ile iki toplumlu bir devlet yaratılmış oluyordu.

³³⁷ Özersay, 2002: 44, 46, vurgu yazarın

³³⁸ A. Fusun Arsava, (1996): “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Oral Sander'e Armağan)*, C.: 51, No.: 1-4, s.: 47

³³⁹ The Washington Post (Editorial), (2001): “Cyprus: Try Everything”, *Washington Post Gazetesi*, 26 August 1996'dan akt., Ahmet C. Gazioğlu (Ed.), (2001): *Cyprus, EU and Turkey*, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/cyrep1.htm>, E.T.: 22/10/2001

16 Ağustos 1960'ta kurulduğu ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasası da aynı gün yürürlüğe girmiştir. 1960 yılında kurulan Kıbrıs Düzeni'nin temel nitelikleri bu anayasada yer alıyordu.

Anayasa'nın 1. maddesine göre; "*Kıbrıs devleti bu anayasa gereğince, Cumhurbaşkanı Kıbrıs Elen toplumu tarafından seçilen bir Elen ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk toplumu tarafından seçilen bir Türk olan, başkanlık rejimine sahip bağımsız ve egemen bir Cumhuriyettir*"³⁴⁰. Rum Cumhurbaşkanı Rum toplumu tarafından, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Türk toplumu tarafından ayrı ayrı yapılacak seçimlerle belirlenecektir. Anayasa'nın 36. maddesine göre, yürütmenin başı, Cumhurbaşkanıdır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, kendi toplumlarını ilgilendiren konularda son sözü söyleme hakları vardı³⁴¹. Öte yandan, yürütme gücünü temin için 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşacak bir Bakanlar Kurulu oluşturulması öngörülmektedir. Rum bakanlar Cumhurbaşkanı, Türk bakanlar ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından atanacaktır. Bu bakanlıklardan dışişleri, milli savunma veya maliye bakanlıklarından biri, bir Türk bakanın sorumluluğuna verilecektir. Bakanlar Kurulu salt çoğunlukla karar almaktadır ve bu kararlar, Anayasa'nın 57. maddesine uygun olarak, Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı veya her ikisi tarafından veto veya geri çevirme hakkı kullanılmadığı takdirde, Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkı Anayasa'nın 50. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı'nın, herhangi bir Bakanlar Kurulu kararını veya yasama meclisinden geçen ve dış politika, savunma ya da güvenlik konusuna ilişkin bir kanun tasarısını veto etme veya geri gönderme hakkı olduğu gibi, Cumhurbaşkanı Yardımcısının da Cumhurbaşkanı'nın veto yetkisinden ayrı olarak dışişleri, milli savunma ve güvenlik konularındaki karar ve kanun tasarılarını veto etme yetkisi vardır³⁴². 50. maddede ayrıca, hangi konuların dışişleri, milli savunma ve güvenlik konuları sayılacağı belirtilmiştir³⁴³. Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısına tanınan bu veto hakkı, iki toplum arasındaki eşitliği ve devletin ortak niteliğini gösteren bir noktadır. Cumhurbaşkanı ve yardımcısının 5 yıl görev süresi vardır ve Cumhurbaşkanlığı boşaldığında veya geçici olarak görev yapamadığı durumlarda vekili, Rum olan

³⁴⁰ Nihat Erim, (tarihsiz): *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara: s.: 143

³⁴¹ Necatigil, 1998: 16

³⁴² Bölükbaşı, 2001: 75

³⁴³ Erim, t.y.: 147

Temsilciler Meclisi Başkanı olacaktır (Aynı durum Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı için söz konusu olduğunda, vekili, Türk olan Meclis Başkan yardımcısı olacaktır).

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasama organı Temsilciler Meclisi'dir. Bu mecliste Rum temsilcilerin oranı, Bakanlar Kurulu'nda olduğu gibi, %70, Türk temsilcilerin oranı da %30'dur. Anayasa'ya göre Temsilciler Meclisi 50 üyeden oluşmaktadır; 35 temsilci Rum toplumunca seçilen Rum milletvekillerinden, 15 temsilci ise Türk toplumunca seçilen Türk milletvekillerinden oluşur. Meclis kendi içerisinde bir Rum başkan ve bir de Türk Başkan yardımcısı seçer. Anayasa'nın 78. maddesine göre, Temsilciler Meclisi'nde "[s]eçime, belediyelere, gümrük ve vergi koymaya ilişkin yasalarda yine basit çoğunluk aranacaktı, ancak Rum ve Türk üyeler arasında ayrı ayrı oylama yapılması gerekiyordu"³⁴⁴.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yargı gücü, bağımsız mahkemeler aracılığıyla yerine getiriliyordu. Bölge mahkemelerinin kompozisyonu, davanın içeriğine ve taraflara göre değişiyordu. Sadece Türkler arasındaki davalarda, Türk yargıçlar, sadece Rumlar arasındaki davalarda da Rum yargıçlar görev alıyorlardı. Karşılıklı olarak açılan davalarda ise karışık mahkemeler görev yapıyordu³⁴⁵. Yüksek Adalet Mahkemesi, Bölge Mahkemelerinde verilen kararların temyiz mercii idi ve bir tarafsız başkan, iki Rum üye ve bir Türk üyeden oluşuyordu. Oy çoğunluğunun sağlanamaması durumunda tarafsız başkanın oyu 2 oy sayılıyordu³⁴⁶. Yüksek Anayasa Mahkemesi ise, Bakanlar Kurulu işlemlerinin veya Temsilciler Meclisi tarafından çıkartılan yasaların Anayasaya uygunluğunu denetleyen bir yüksek yargı organıydı. Bir tarafsız başkan, bir Rum, bir de Türk üyeden oluşan bu mahkemenin ilk ve tek bağımsız yargıcı, ünlü bir Alman hukukçu olan Ernest Forsthoff olacaktır.

Kamu hizmetlerinde görev alma konusunda Kıbrıs Türk toplumuna %30, Kıbrıs Rum toplumuna %70 kontenjan ayrılmıştı. "Bu orana her kademedede olabildiğince uyulmaya çalışılacaktı. Cumhuriyet Başsavcısı, genel müfettiş, genel muhasebeci ve Emisyon Bankası genel müdürü gibi önemli bazı memurluklarda yardımcılarını ayrı topluluklardan seçilmesi zorunlu olacaktı. Bu memurluklarda atamalar Cumhurbaşkanı

³⁴⁴ Fırat, 1997: 60

³⁴⁵ Necatigil, 1998: 17

³⁴⁶ Erim, t.y.: 158

ve yardımcısı tarafından ortaklaşa yapılacaktır”³⁴⁷. Bunun dışında %60’ı Rum, %40’ı Türklerden oluşacak ve toplam sayısı 2000 kişi olacak bir ordu kurulması da Anayasa’nın 129. maddesinde öngörülüyordu³⁴⁸. Diğer taraftan Cumhuriyet’in 5 büyük kenti olan Lefkoşe, Baf, Larnaka, Magosa ve Limasol’de Türklerin, ayrı belediye örgütü kurmaları hükme bağlanmıştı. Anayasa’nın 182. maddesi, Türklerin haklarını koruyan ve devletin temel niteliğini açıklayan maddeleri Temel Maddeler olarak niteliyor ve hiçbir şekilde değiştirilemeyeceğini belirtiyordu. “Anayasanın kalan diğer hükümleri ise, her bir toplumun temsilcilerinin üçte-iki çoğunluğunun onayı ile değiştirilebilir”³⁴⁹. Bu düzenleme, devletin iki toplumlu yapısını temin ve bir toplumun diğerine tahakkümünü engellemek için öngörülmüştü.

Anayasa, Türk ve Rum topluluklarını, adanın tümünü ilgilendirmeyen, yani sadece kendi topluluklarını ilgilendiren konularda karar alabilmeleri için, Topluluk Meclisleri’nin kurulabilmesine izin veriyordu. Esas olarak bu meclisler, her topluluğun karar alma ve uygulama organıydı. Topluluk Meclisleri’nin görev alanları şu şekilde belirtilmişti: “Bütün dini konular, bütün eğitim, kültür ve öğretim konuları, kişi halleri (ahvali şahsiye) ve dini konularla ilgili hukuk dâvalarına bakacak mahkemelerin kuruluş ve dereceleri, kendi toplumların[ın] refahını artırmak amacıyla kurulan hayır ve spor tesis, teşekkül ve dernekleri gibi yalnız topluma ait nitelikte çıkar ve kuruluşlarla ilgili konular, kendi ihtiyaçlarını ve denetimleri altında bulunan kuruluş ve kurumların ihtiyaçlarını karşılamak için, kendi toplumları üyelerine 88. maddede gösterildiği gibi, kişi vergileri ve resimleri koymak bir Toplum Meclisi’nin yalnız kendi toplumu üyelerinden kurulu belediyelerce güdülen amaçların gerçekleştirilmesini mümkün kılmak için belediyelere ait kamunların sınırları içinde tüzükler veya yönetmelikler şeklinde munzam mevzuatı gerektiren konular, kendilerine bu anayasayla verilen üretim ve tüketim kooperatiflerini ve kredi kurumlarını denetleme ve yalnız kendi toplumlarından kurulu belediyelere görevlerinde gözetme yetkisini kullanmalarıyla ilgili konular”³⁵⁰. Bunun dışında toplumların ihtiyacına harcanmak üzere Cumhuriyet’in genel bütçesinden pay ayrılacağı belirtilmiştir.

³⁴⁷ Fırat, 1997: 61

³⁴⁸ Bölükbaşı, 2001: 76

³⁴⁹ Bölükbaşı, 2001: 76

³⁵⁰ Erim, t.y.: 150

Görüldüğü üzere, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkler ile Rumlar arasında siyasi eşitlik ve yetki paylaşımı esasında bir ortaklık devleti kuruluyordu. Her iki toplumu ilgilendiren konularda karar alınması, toplumların konsensusunu gerektirirken, toplumlar, cemaat meclisleri aracılığıyla, kendi içlerinde karar alma ve uygulama konusunda serbest bırakılıyorlardı. Anayasa, her iki topluma da eşit yaklaşıyor, toplumları azınlık veya çoğunluk olarak tanımlamaktan kaçınıyordu. Anayasa kendi içerisinde, üniter bir devlet yapısı öngörmesine rağmen, nitelikleri itibarıyla **işlevsel bir federasyon** yaratmıştı. Çünkü güç ve yetkiler normal bir federasyonda olduğu gibi coğrafi esasa göre dağıtılmamış, fakat topluluk temelinde dağıtılmıştır. Her şeyden önce, yetkilerin kullanımı, topluluk esasına dayanıyordu. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Düzeni ile işlevsel bir federasyon kurulduğu savını destekleyen argümanlar şu şekilde sıralanabilir:

1960 Düzeni ile iki toplum arasında bir denge ve kontrol sistemi kurulmuştu. Topluluklar siyasal olarak birbirine eşit kılınmış, birinin diğerine tahakkümü, anayasaya konan hükümlerle engellenmeye çalışılmıştı. Cumhurbaşkanı ve yardımcısına, Bakanlar Kurulu ve Temsilciler Meclisi'nin aldığı kararları veto hakkı tanınması, her iki toplum arasında konsensus olmadıkça karar alınamayacağını ve toplumların eşit olduklarını gösteren bir başka kanıttır. Meclis, Bakanlar Kurulu ve kamu hizmetlerinde Rumlara %70, Türklere ise nüfus oranlarının üzerinde bir oranda, %30 kontenjan sağlanması da anayasanın bu türden niteliğine işaret etmektedir³⁵¹. Diğer taraftan Türklere 5 ayrı kentte ayrı belediye kurma hakkının verilmesi, kendilerini yönetim hakkı olduğunun başka bir göstergesidir. Her toplum kendi iç ilişkilerini, Topluluk Meclisleri aracılığı ile düzenlemekte serbestti. Her toplum kendini temsil edecek kişileri kendi seçiyordu ve her iki toplumu ilgilendiren konularda her iki toplumun ayrı ayrı çoğunluğunun sağlanması esastı. İşte tüm bu faktörler, anayasanın, aslında işlevsel bir federasyon oluşturduğunu, ortaklık esasına dayanan yönetim ile idare edilen bir devlet yapısı oluşturmak istediğini göstermektedir. Toplumlara verilen bu yetkilerin kullanımı konusunda, toplumlar, ortak bir biçimde hareket etmek zorundaydılar.

³⁵¹ Tozun Bahçeli, (2001): "Searching for a Cyprus Settlement: Considering Options for Creating a Federation, a Confederation, or Two Independent States", <http://firstsearch.oclc.org>, E.T.: 01/05/2001

Anayasa ile Kıbrıs Cumhuriyeti içinde Türkler ve Rumlar arasında bir denge kurulurken, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında bölgede genel bir denge oluşturulması öngörülüyordu.

Garanti Antlaşması'nın 2. maddesine göre;

"Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin...güvenliğini, ülkesel bütünlüğünü ve bağımsızlığı ile Anayasasının Temel Maddeleri ile kurulan ilişkiler durumunu tanır ve garanti ederler.

*Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, aynı şekilde, kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, doğrudan veya dolaylı olarak, Kıbrıs'ın başka herhangi bir Devletle birliğini veya Adanın bölünmesini destekleyen herhangi bir eylemi men etmeyi yükümlenirler"*³⁵².

Bu antlaşmanın 4. maddesine göre ise, ilgili devletler, bu antlaşmanın hükümlerinin ihlali durumunda, buna karşı koymak için gerekli eylemleri alma konusunda, birbirlerine danışmayı yükümlenmekte, ortak eyleme geçme durumunun sözkonusu olmaması durumunda, bu antlaşma ile kurulan düzeni tekrar oluşturmak amacıyla, tek başlarına harekete geçme hakkını saklı tutmaktadırlar.

Diğer taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan İttifak Antlaşması *"...nın amacı, imzacı devletlerin ortak savunma konusunda işbirliği yapmalarını ve görüşmelerde bulunmalarını sağlamak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı doğrudan ya da dolaylı yöneltilen herhangi bir saldırıya ortak karşı koymaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Kıbrıs'ta üçlü bir karargâh kurulacaktı. Karargâhta bulunacak 950 Yunan ve 650 Türk subay, astsubay ve er Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini sağlayacaktı"*³⁵³. Böylece, sorunun ilgili iki tarafı olan Türkiye ve Yunanistan'a, bölgede antlaşmalar ile kurulan düzenin değiştirilmesi durumunda söz söyleme hakkı veriliyordu. Türkiye ve Yunanistan, bu sistemin dışsal koruyucuları haline gelmişlerdir.

Rum tarafı, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemen eşitliğini zedelediğini, dış self-determination hakkını sınırladığını ve kuvvet kullanımını meşrulaştırdığı için uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia etmiştir. Garanti Antlaşması'nda öngörüldüğü üzere, Temel Maddeler ile tanımlanan sistem bozuldu-

³⁵² Moran, 1998: 153

³⁵³ Fırat, 1997: 63

ğunda, garantör devletlerin müdahale hakkı doğduğundan, Kıbrıs Cumhuriyeti devleti, Anayasasının Temel Maddeleri konusunda herhangi bir değişikliğe gidemiyordu. Bu anlamda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iç self-determination hakkı da kısıtlanmış oluyordu. *"Ancak bir devletin anayasasını değiştirme gücüne sahip olmaması, onun egemen eşitliği etkiler bir durum olarak görülemez. Ayrıca bu türden bir gücün yokluğu,... bağımsızlık kavramı ile de uyumsuz değildir. Bu konuda Kıbrıs'ın tek örnek olmadığı söylenebilir; Kanada, bağımsızlığından 20 yıl sonra, anayasasını değiştirme hakkına kavuşmuştur"*³⁵⁴.

1960 Düzeni kendi içerisinde tutarlı ve işler bir sistem öngörüyordu. Ancak bu sistemin işletilmesi, tarafların bu konudaki iyi niyetlerine bağlı idi³⁵⁵. Ancak Rum toplumu, *enosise* giden yol üzerinde bir aşama olarak gördükleri bağımsız devlet formülü içerisinde, Türklere verilen hak ve yetkilerden rahatsızlık duyuyorlardı. Yüzde 18 oranında bir nüfusa sahip Türklerin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin %80'ini oluşturan Rumların, karar almasını engellediğini iddia etmişler, 1960 Anayasası'nın referanduma sunulmadığını ve bu durumda halkın rızasının alınmadan yürürlüğe girmiş olduğu için bu anayasa, Kıbrıs'a emperyalist devletler tarafından empoze edilmiş bir anayasa olarak nitelendirmişlerdir. Bunun yanında Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile getirilen düzenlemelerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin self-determination hakkını sınırladığını ileri sürmüşlerdir. *"Bu anlamda 1960 anlaşmaları sırasında üç ülke tarafından önceden belirlenmiş bir sonucu 'kabul' veya 'red' durumunda kalındığı, bu sırada bağımsız olmayan Kıbrıs'ın bu statüye ulaşması için anlaşmaları onaylamasının bir şart olarak ileri sürüldüğü, kısacası tarafların 'pazarlık gücünde eşit olmadıkları' bir ortamda yapılan bu 'eşitsiz anlaşmalar'ın geçersiz olması gerektiği savunulmuştur"*³⁵⁶. Kısacası Rumların anayasa itirazları, bunun tıkandığı ve işlemediği yönünde olmuştur. *"[Rumların 1960 Düzeni ile elde ettikleri,] aslında istenmeyen bir bağımsızlıktı. Kıbrıslı Rumlar, onu, enosis için bir ölüm yatağı olarak değerlendirdiler ve enosis adına onu yıkmaya karar verdiler"*³⁵⁷. Rum tarafı, anayasanın yürürlüğe girmesinden itibaren, temel amacı olan *enosise* ulaşmak için bir engel olarak gördükleri, Türklerin eşitlik ve ortaklık statüsünü yıkmak amacıyla anayasanın işlemediği ve bu yüzden de değiştirilmesi gerektiği sa-

³⁵⁴ Nedjatigil, 1981: 69, 70

³⁵⁵ Erim, t.y.: 175

³⁵⁶ Sönmezoglu, 2000: 38, 39

³⁵⁷ Moran, 1998: 18

vunmuştur. Makarios, bu amacı, 1 Nisan 1960'ta, yani daha Anayasa yürürlüğe girmeden önce yaptığı bir konuşmada açıkça belli ediyordu: "...ulusal mücadeleler hiçbir zaman sona ermez. Aynı amacı ve aynı içeriği koruyarak şekil değiştirirler. Umutlarımızın ve arzularımızın gerçekleştirilmesi Zürih ve Londra Anlaşmaları ile tamamlanmadı. Bugün 5. yıldönümünü kutladığımız şanlı bağımsızlık mücadelesi [EOKA'nın eyleme geçişinin beşinci yıldönümünden bahsediyor], bağımsızlığımız için mevziler ve zapt edilemez kaleler sağladı. Bu mevzilerden zafere ulaşmak için mücadeleye devam edeceğiz. Bir şeye inanıldığı ve uğrunda çalışıldığı zaman imkansız diye bir şey yoktur. Ülkemizin geleceği için inançla çalışalım ve şundan emin olalım ki 5 yıl önce başladığımız görev, önünde sonunda tamamlanacak ve [hepimize] fayda sağlayacaktır"³⁵⁸.

İşte Makarios, tamamlanacak olan görevde yani, *enosise* giden yolda, 1960 Anayasası ile Türklere verilen hakları ortadan kaldırmayı temel amaç olarak belirlemiş, bundan dolayı da sık sık anayasanın tıkanıp ve işlemediğini ileri sürerek değiştirilmesini talep etmiştir.

2.2. 1960-1974 DÖNEMİ

2.2.1. Anayasanın Uygulanması Konusunda Toplumlar Arasındaki Görüş Ayrılıkları

1960-1963 yılları arasında Kıbrıs Rum ve Türk tarafları arasında temel uyuşmazlıklar şu konularda ortaya çıkmıştı: Anayasa'nın 173. maddesi ile Kıbrıs Türk toplumuna Türklerin yoğun olarak yaşadıkları 5 büyük kentte ayrı belediye kurma hakkı verilmişti. Bu durum aslında, 1958 yılından beri fiili olarak var olan bir durumun hükme bağlanmasından ibaretti. Anayasanın aynı maddesine göre, bu belediyeler, anayasanın yürürlüğe girmesinden itibaren 6 ay içinde örgütlenecek ve çalışmalarına başlayacaktı. Ancak Rumlar, Türklere verilen bu yerel yönetim haklarının, devlet içinde devlet kurulması anlamına geleceğini iddia ediyorlar ve bunu üniter devlet yapısı önündeki en büyük engel olarak görüyorlardı. Ancak Rum tarafının temel korkusu, Türklerin bu hak

³⁵⁸ Zenon Stavrinides, (2001): "The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood", <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/zenon.htm>, E.T.: 04/10/2001

ile sadece devlet yönetiminde yer almaları değil, aynı zamanda adanın ülkesel parçaları üzerinde güç ve kontrol sahibi olmalarıdır. Rum tarafının argümanı, Anayasanın 173. maddesi hükmünün yürürlüğe konmasının, kamu hizmetlerinin, personelin ve maliyetlerin gereksiz bir şekilde ikiye katlanması ve yerel yönetim ve yaşamayı karmaşıktıracağı ve bu yüzden birleştirilmiş belediye konseylerinin kurulmasıdır. Türk tarafı ise bu hakkın kendilerine anayasa ile verildiğini belirteceklerdir. Zamanla toplumlararası görüş ayrılıklarının derinleşmesi sonucunda, Türkler bu hakkı diğer anayasal hak ve güvencelerinin sembolü olarak görmeye başlayacaklar ve bu hakkın kaybedilmesinin diğer haklarının kaybedilmesi anlamına geleceği şeklinde yorumlamaya başlayacaklardır. Bu nedenlerden dolayı Makarios, anayasa yürürlüğe girdikten sonra hazırlanmış olduğu kalkınma planında, bu bölgeleri gelişme bölgesi olarak ilan ediyordu³⁵⁹. Makarios'a göre kalkınma, birlik ve eşgüdüm ile sağlanabilirdi; bu nedenle hem dengeli bir kalkınmanın sağlanması, hem de bu ayrı belediyelerin bütçeye ağır bir yük getirmesi nedeni ile birleştirilmesini öneriyordu³⁶⁰. Nihayet Makarios 19 Mart 1962'de birleşik belediyeler kurulmasını önerecektir. *"Bu öneriye göre, Türkler bu belediyelerin yönetiminde her kentteki nüfus oranlarına göre temsil edilebileceklerdi. 2 Ocak 1963'te, Rumların çoğunlukta bulunduğu kabine ayrı belediyeler kurulması fikrinin reddine karar verdi... Daha sonra,... Yüksek [Anayasa] Mahkeme[si]nin, Hükümetin kararını iptal etmesine rağmen, ayrı belediyeler hukuken yürürlüğe sokulamadı ve iki toplum arasındaki sürtüşmelerin en önemli unsurlarından biri olmayı sürdürdü"*³⁶¹.

İki toplum arasında uzlaşma sağlanamayan konulardan biri de, İngiltere egemenliği döneminden kalan gelir vergisi yasasının yeniden düzenlenmesi idi. Makarios yeni kabul edilen kalkınma planı uyarınca, düzenli ve istikrarlı bir şekilde vergi toplanması gerektiğini, bunun için de yeni bir gelir vergisi yasası çıkarılması gerektiğini vurguluyordu. Ancak *"[y]eni vergi yasasının çıkarılması için Cemaat Meclisleri'nde ayrı ayrı çoğunluk sağlanması gerekiyordu"*³⁶². Türk milletvekillerinin bu konuda isteksiz davranmaları üzerine eski yasanın 31 Mart 1961 tarihine kadar yürürlükte kalması kararlaştırıldı. Bu tarihte Türk milletvekillerinin yasanın tarihinin uzatmaya tekrar yanaşmaması üzerine, Makarios 1 Nisan'dan itibaren eski vergi yasasına göre tüm gelirlere

³⁵⁹ Moran, 1998: 62

³⁶⁰ Fırat, 1997: 118

³⁶¹ Bölükbaşı, 2001: 91, 92

³⁶² Fırat, 1997: 117

vergi alınmasını kararlaştırdı³⁶³. Buna Türk milletvekilleri itiraz ettiler ve her iki toplum ayrı ayrı kendi gelir vergisi kanunlarını çıkardı³⁶⁴.

Üçüncü bir anlaşmazlık noktası da, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun organizasyonuna yönelik olarak ortaya çıkmıştı. Anayasaya göre Kıbrıs Cumhuriyeti ordusu 2000 kişiden oluşacak ve bunun %60'ı (1200 kişi) Rumlardan, %40'ı (800 kişi) ise Türklerden oluşturacaktı. Ancak anayasada, ordunun etnik esasa göre ayrılmış birimlerden mi yoksa, karışık birimlerden mi oluşacağı hususu, hükme bağlanmamıştı. Makarios ordunun disiplini ve emir-komuta sürecinin tam olarak işleyebilmesi için, ordunun karışık birimlerden oluşmasını ve bunun başına 1 Rum komutan ve 1 Türk komutan yardımcısı verilmesini öneriyordu³⁶⁵. Bakanlar Kurulu'nun Türk üyeleri ise "*karışık taburların oluşturulabileceğini, ancak bölük seviyesinde etnik ayrıma gidilmesini savunarak karışık bölüklerde din, dil ve disiplin sorunlarının başa çıkılmaz hale geleceğinden endişelendiklerini belirtmişlerdi*"³⁶⁶. Bu itirazlara rağmen, Bakanlar Kurulu'ndan karışık birlikler oluşturulması gerektiği yönündeki bir karar, Rum bakanların çoğunluk oylarıyla, çıkarıldı. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Küçük, bu kararı, 20 Ekim 1962'de, din, dil, disiplin alışkanlıkları dolayısıyla karma birlikler kurmanın ordu içinde disiplinsizliğe sebep olacağı ve toplumsal karmaşa yaratacağı gerekçesiyle veto ediyordu³⁶⁷. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Makarios, "*entegrasyonun mümkün olmaması durumunda Kıbrıs'ta bir ordu kurulmasına karşı olduğunu*" açıklayacaktır³⁶⁸.

Diğer bir anlaşmazlık noktası, Rumların, Türklere bazı konularda tanınan, ayrı oylama yapılması ile veto hakkının anayasanın tıkanması sonucunu doğurduğu ve karar alınmasını engellediği iddiasıdır. Rum tarafı, bu durumu, %18'lik azınlığın %81'lik çoğunluk üzerindeki iktidarı olarak tanımlıyordu³⁶⁹. Bu durumda toplumun %10'luk bir kesiminin onay vermediği bir karar alınamıyor ve böylece de çoğunluğun iradesi gerçekleştirilemiyordu. Türkler ise bu hakkın kendilerine anayasa ile verildiğini ve garanti

³⁶³ Fırat, 1997: 117

³⁶⁴ Bölükbaşı, 2001: 90

³⁶⁵ Fırat, 1997: 117

³⁶⁶ Bölükbaşı, 2001: 90, 91

³⁶⁷ Fırat, 1997: 117

³⁶⁸ Bölükbaşı, 2001: 91

³⁶⁹ Stavrinides, 2001

altına alındığını, bu hakkın Türk toplumunun eşitliğinin ve kurucu ortak statüsünün göstergesi olduğunu savunuyorlardı.

1960-1963 döneminde Kıbrıs Cumhuriyeti içinde iki toplum arasında anlaşmazlık konusu olan son nokta ise, anayasa ile kamu hizmetlerinde görev alma konusunda Türklere tanınan %30'luk kontenjanın uygulanmaması idi. Kıbrıs Türk tarafı, kendilerine anayasa ile verilmiş bu hakkın derhal uygulanmasını talep ederken, Makarios, bu oranın uygulanamayacağını, Türklerin yeterli kalifiye elemana sahip olmadıklarını ve bu oranın tedrici bir uygulama sonucunda gerçekleştirilebileceğini savunuyordu³⁷⁰.

Sonuç olarak 1960-1963 yılları arasında iki toplum arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların sebebi, anayasal eksiklik veya boşluklar değil, tarafların konuya ilişkin yaklaşımlarıdır. Kıbrıs Türk tarafı yukarıda sayılan konular hakkında ısrarı, eşit ve kurucu ortaklık statüsünün vurgusu olarak değerlendiriyor ve bunu bir kimlik mücadelesi haline getiriyordu. *"Bunda anayasal haklardan en küçük bir tavizin Türkleri azınlık konumuna düşürmesinden ve enosis yol açılmasından çekinmenin büyük payı vardı"*³⁷¹. Makarios ise, 1960 düzenlemeleri ile öngörülenlerin ütopyik bir devlet düzeninin araçları olduğunu belirtiyordu³⁷²; bu yüzden de işletilmesi imkansız görünüyordu. Ancak Kıbrıs Rum tarafı asıl olarak, Türklere tanınan hakların *enosis* önünde ciddi bir engel oluşturduğunu düşünüyordu. *"Rumlar kendi deyimleriyle yüzde yirmilik Türk azınlıkla iktidarı paylaşma fikrini kabullenemiyorlardı"*³⁷³. *"Kıbrıslı Türkleri 'önemsiz bir azınlık' olarak gören Kıbrıs Rum liderlik kadrosu, Kıbrıslı Türklerle eşit birliktelik temelinde, devlet yönetmeye tahammül edemiyor, anlaşmaları değiştirmeyi 'son derece doğal' sayıyordu"*³⁷⁴. Bu yüzden de Türklere tanınmış bu hakların ortadan kaldırılması ve üniter devlet içinde basit bir azınlık konumuna düşürülmesi gerekiyordu ki, bu amaca anayasanın işlemediği ve bu yüzden de değiştirilmesi gerektiği argümanı ile ulaşılmaya çalışılacaktı.

*"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan [itibaren] üç yıl...[içinde]
Kıbrıs Devleti'nin müesseselerinin kurulmasında ve işleyişinde bazı*

³⁷⁰ Bölükbaşı, 2001: 90

³⁷¹ Bölükbaşı, 2001: 92

³⁷² Gevgilili, 1981: 255

³⁷³ Bölükbaşı, 2001: 92

³⁷⁴ Kızılyürek, 2002: 109

güçlüklerin çıkarıldığı bir vakiadır. Ancak bu güçlükler, bizzat Anayasa metninin niteliğinden değil, Kıbrıslı Rum yöneticilerin Anayasanın bilhassa Türk hak ve menfaatlerine müteallik hükümlerini kasden uygulamamak veya işlemez hale getirmek hususundaki ısrarlı menfi tutumlarından doğmuştur

...

Bundan dolayı, Kıbrıs'ta karşılaşılan güçlüklerin ve dolayısıyla hasıl olan derin ve vahim huzursuzluğun, sorumluluğunu Anayasa hükümlerine atfetmek yerine, Kıbrıslı Rum yöneticilerin, izlemeye dahi lüzum görmedikleri, kurulu rejimi yıkmaya yönelik faaliyet ve niyetlerinde aramak gerekir.

...

...Kıbrıslı Rum yöneticiler henüz uygulanmamış Anayasa hükümlerinin uygulanması olanağı bulunmadığını iddia ederek, bunları uygulamaktan devamlı surette kaçınmışlardır. Tatbikatın ne şekilde cereyan ettiği müşahade dahi olunmadan, peşin ve tek taraflı bir hükümle, Anayasa'nın belli maddelerinin gayri kabili tatbik olduğu iddiasını iyiniyetle bağdaştırmaya olanak yoktur³⁷⁵.

Dolayısıyla işlemeyen anayasanın kendisi değildi; anayasanın işlememesinde yöneticilerin, onu işletmemeye yönelik iradeleri belirleyici etken olmaktadır.

2.2.2. Makarios'un 13 Değişiklik Önerisi, Aralık 1963 Çatışmaları ve Akritas Planı

Kıbrıs Rum tarafı bu sırada anayasanın işlemediği ve değiştirilmesi gerektiği konusundaki taleplerini ortaya koymaya başlamıştı. Bu amaçla anayasa değişiklikleri konusunda 13 öneri Cumhurbaşkanı Makarios tarafından Cumhurbaşkanı Yardımcısı Küçük'e 30 Kasım 1963'te iletilmiştir. Bu öneriler şu şekildeydi:

- 1- "Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakları kaldırılacaktı,
- 2- Cumhurbaşkanı görevinin başında bulunmadığı ya da görevini yapamayacak duruma düştüğünde, yerine Cumhurbaşkanı Yardımcısı geçecekti,
- 3- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı Temsilciler Meclisi'nin yapacağı ortak seçimlerle seçilecekti,
- 4- Temsilciler Meclisi Başkanı görevinin başında bulunamadığı ya da görevini yapamayacak duruma düştüğünde yerine Temsilciler [Meclisi] Başkan Yardımcısı geçecekti,
- 5- Bazı vergilendirme yasalarına ayrı veto uygulaması kaldırılacaktı,
- 6- Ayrı belediyeler kaldırılacaktı,

³⁷⁵ Erim, t.y.: 202-204

- 7- Adli sistem birleştirilecekti,
- 8- Polis, jandarma ve güvenlik güçleri birleştirilecekti,
- 9- İdarî yapı ve ordu içindeki görevlerin sayısal dağılımı nüfus oranına uygun olarak yapılacaktı,
- 10- Polis ve orduda görevlerin sayısal dağılımı yasayla belirlenecekti,
- 11- Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun üye sayısı ondan beşe indirilecekti,
- 12- Kamu Hizmetleri Komisyonu, kararlarını basit çoğunlukla alacaktı,
- 13- Cemaat Meclisleri, en azından Kıbrıslı Rumların Cemaat Meclisi ilga edilecekti. Kıbrıslı Türkler eğer isterlerse kendilerininkini koruyacaklardı³⁷⁶.

“Makarios'un bu istekleri basit birer anayasa değişikliği önerisi değildi; 1960 dengesini ortadan kaldırıyordu. Eğer bu istekler gerçekleşirse, iki toplumun eşitliği üzerine oturtulmuş dengeli bir ortaklık söz konusu olmayacak, azınlık haklarının saklı tutulduğu üniter bir devlet yapısı oluşturulacaktı”³⁷⁷. Görüldüğü üzere, Makarios'un bu 13 Değişiklik önerisi temelde Türklerin anayasa ile konmuş ve garanti altına alınmış ortaklık haklarını yok etmeye yönelikti. Böylece Kıbrıslı Türkler “Anayasada garanti edilen, önemli kanunların kabulünde her cemaatin ayrı ayrı çoğunlukla onay vermesi esasına dayanan haklarını, Başkan Yardımcısının veto hakkını, ayrı belediyeler ve kamu sektöründe yüzde 30'luk temsil haklarını kaybedeceklerdi”³⁷⁸. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işlevsel federasyon niteliği sona erdirilerek bu birim üniter bir devlet haline getirilecek ve Kıbrıslı Türkler de, doğrudan kendilerini ilgilendiren alanlarda karar alabilmelerini sağlayan Toplum Meclisleriyle Kıbrıslı Rumlara göre hukuksal olarak azınlık statüsüne indirgeneceklerdi³⁷⁹. Böyle bir durum Kıbrıslı Türkler için kabul edilemezdi. Bunun bir sonucu olarak, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük, 16 Aralık 1963'te, Makarios'un 13 Değişiklik önerisini reddedecektir. Bu gerginlik atmosferinde, 21 Aralık 1963 tarihinde, Lefkoşe'de devriye gezen 2 Rum polisinin, içerisinde Türklerin bulunduğu bir arabayı durdurarak aramak istemesi ve araba içindekilerin buna karşı koymaları üzerine, olayın çatışmaya dönüşmesi, tüm adaya yayılacak şiddet eylemlerini patlatmaya yetecek bir kıvılcım oldu. “Çatışmalar 31 Aralık'a kadar tüm adada iki toplumun birlikte bulunduğu her bölgeye çeşitli boyutlarda yayıldı. Kıbrıs Rum güçleri, Kıbrıslı Türkler'e ait tüm köy ve mahalleleri izole edip, dışardan yardım almalarını önlemeye çalıştılar. Buna karşın, 1960 antlaşmaları uyarınca adada bulunan Türk as-

³⁷⁶ Fırat, 1997: 123, 124

³⁷⁷ Melek Fırat, (2001b): “1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul: s.: 723

³⁷⁸ Bölükbaşı, 2001: 97

³⁷⁹ Özersay, 2002: 71

keri güçleri Lefkoşe-Gönyeli hattını denetim altına alarak, Kıbrıslı Rumların bu bölgeye girişini engellediler. Denktaş'ın yaptığı açıklamaya göre, on gün boyunca 99 Kıbrıslı Türk öldürüldü, 470'i yaralandı ve 154'ü kayıp oldu. Kıbrıslı Rumlar arasında ise ölü sayısı 80'e ulaşmıştı³⁸⁰. Böylece adada 1958 yılında sona ermiş görünen toplumlararası şiddet tekrar başlıyordu. Rumlar hukuksal yollardan başaramadıklarını, toplumsal şiddete başvurarak sonuçlandırmaya çalışacaklardı³⁸¹.

Çatışmaların tüm adaya yayılması sonucunda, Kıbrıslı Türklerin can güvenliklerinin ve anayasal haklarının tehlike altında bulunduğunu düşünen Türkiye, diğer garantör devletleri, adada bir ateşkes sağlanması hususunda ikna etmeye çabalayacaktır. Türkiye, eğer çatışmalar sona ermezse, ortak bir askeri müdahalenin gerekli olacağı uyarısında bulunuyordu³⁸². Ancak yapılan görüşmeler sonucunda, Yunanistan ve İngiltere'nin müdahaleye yanaşmaması üzerine, Türkiye, ada üzerinde Türk uçaklarının alçak uçuş yapmasını, eğer bu uyarı sonucunda da Rum saldırıları sona ermezse, hava bombardımanı yapmayı kararlaştırdı. Türk uçakları tarafından yapılan alçak uçuşlar etkisini göstermekte gecikmedi; Yunanistan ve İngiltere adaya ortak bir barışgücü göndermeye razı oldular. Bunun üzerine Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından hazırlanan plan, Makarios'a sunuldu ve onayının alınmasından sonra, adada müşterek bir müdahale gücü görevine başladı³⁸³. Ancak bu barışgücünün çatışmaları engellemede başarısız olması üzerine, İngiltere taraflara ikinci bir öneri sunarak, tarafları, Londra'da yapılacak bir konferansa davet ediyordu. Nitekim bu konferans 13 Ocak 1964'te Londra'da toplanacaktır.

Aslında Aralık 1963 olayları, bilinçli ve planlı bir eylemin sonucuydu. Buna göre, *enosis* önünde en büyük engel olarak görülen Türkiye'nin müdahale hakkı ve Türk toplumuna sağlanan hakların aşamalı olarak yok edilmesi gerekiyordu. Bu amaç çerçevesinde Makarios'un bilgisi dahilinde, Türklerin eşitlik ve ortaklık haklarının yok edilmesi ve Türkiye'nin garantörlük hakkının sona erdirilmesi için içte ve dışta ayrı ayrı faaliyet gösterecek gizli bir örgüt kurulmuş ve başına da İçişleri Bakanı Yorgacis getirilmişti. Bu gizli örgütün yol gösterici ilkeleri de, adını, Yorgacis'in kodadı olan

³⁸⁰ Fırat, 1997: 125

³⁸¹ Bölükbaşı, 2001: 98

³⁸² Bölükbaşı, 2001: 100

³⁸³ Bölükbaşı, 2001: 101

Akritas'tan alan, bir planla belirlenmişti. Ayrıntıları, 21 Nisan 1966 tarihli Kıbrıs'ta yayınlanan Patris gazetesinde açıklanan bu plana göre; nihai amaç *enosisin* gerçekleştirilmesidir. Akritas Planı, uygulanacak yöntemi iç ve dış olarak ikiye ayırıyordu. “*Esas amaç değişmeyip aynı kaldığına göre, incelenmesi gereken bu gayenin gerçekleştirilmesi için izlenecek yol ve usuldür. Bunlar da, zaruri olarak iç ve dış (uluslararası) taktikler diye ikiye ayrılmalıdır. Çünkü, davamızın, içte ve dıştaki takdimi ve yönetilmesi ayrıdır*”³⁸⁴. *Enosis* amacına aşamalı bir yöntem izlenerek ulaşılabacaktır. İlk aşama, dünya kamuoyunu 1960 Anayasasının işlemediğine ikna etmek olup, ikinci aşamada bu anayasanın işlerlik kazanabilmesi için çözüm önerileri sunulacaktır. Bu aşamada Türklerin hakları, anayasa işlemiyor argümanıya, ellerinden alınacaktır, ancak plan bunun, Türkiye'nin müdahalesine yol açmadan yapılması gerektiğini belirtmekte, bunun için de en iyi yöntemin antlaşmaların feshedilmesi olduğunu söylemektedir. Son aşama ise Kıbrıslı Rumların self-determination haklarını uygulamalarıdır³⁸⁵. Görüldüğü üzere, Akritas Planı, aşama aşama Türklerin haklarını yok etmeye yönelik bir eylem planını içeriyordu. Eğer Türkler değişiklik önerilerine rıza göstermezlerse, “*bu durumu mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırmak zorunluydu, zira bir iki gün içinde duruma hâkim olabilirsek, Türkiye'nin müdahalesi ne mümkün, ne ihtimal dahilinde, ne de haklı bir müdahale olabilir*”³⁸⁶ *

Planın aşama aşama yürürlüğe konmasını ise Glafkos Klerides, anılarında, şu şekilde anlatmaktadır:

“*Makarios'la yaptığım sohbetlerden, onun amaçlarını şu şekilde özetleyebilirim:*

- (a) *Makarios Türk toplumuna verilen aşırı hakları aşama aşama yok etmeyi ve onları azınlık durumuna düşürmeyi hedefliyordu.*
- (b) *Öne sürülen 13 nokta sadece aşırı Türk haklarının yok edilmesini başarmaya yönelik ilk adımı teşkil ediyordu.*
- (c) *Değişiklik olması için uluslararası anlayış elde edildiğinde ve Türklerin değişiklikleri reddi nedeniyle tüm müzakere çabaları başarısız olduğunda, Makarios tek taraflı eyleme geçecektir.*
- (d) *Eğer Türk topluluğu tek taraflı değişiklikleri önlemek için güç kullanma yolunu seçerse, güvenlik güçleri, ilk aşamada, kanun ve düzenin sağlanması ile görevli olacaklardır. Eğer onların bu görev-*

³⁸⁴ İsmail, 1998: 73

³⁸⁵ Necatigil, 1998: 27

³⁸⁶ Bölükbaşı, 2001: 98

* Akritas Planının tümü için bkz. İsmail, 1998: 73-86

lerini yerine getirmek için yetersiz oldukları görülürse, İçişleri Bakanı Yorgacis (Akritas) tarafından işe alınan paramiliter örgüt, Türk isyanını bastırmak için yardıma çağrılacaktır”³⁸⁷.

Görüldüğü üzere, Akritas Planı ve Türklere yönelik girişilen saldırılar, Türklerin eşitlik ve ortaklık haklarını yok ederek, onları üniter bir devlet içerisinde basit bir azınlık durumuna düşürmeyi ve böylece çoğunluğun self-determination hakkının kullanılarak *enosis* ilan edilmesini kolaylaştıracak üniter bir Helen devleti kurulmasını amaçlıyordu³⁸⁸. Bunun yanında Türkiye'nin müdahalesinin önlenmesi için de, Garanti Antlaşması'nın feshi ve geçersiz hale getirilmesi gerekiyordu. Bunun sağlanabilmesi için ise, uluslararası platformlarda yürütülen mücadelenin bir self-determination mücadelesi olduğu izlenimi oluşturulmaya çalışılacak ve “isyancı Türkler”e yardım için gelen Türk ordusunun Kıbrıs'ın içişlerine müdahale ettiği iddia edilecektir. Ancak Akritas Planı tam anlamıyla başarılı olamayacaktır. Çünkü Türkler üzerinde tam bir kontrol oluşturamadığı gibi, antlaşmalar da feshedilememiştir. Makarios 1 Ocak 1964'te uluslararası antlaşmaların feshedildiğini ilan etse de, bu fesih uluslararası hukuk açısından geçerli değildir.

Bu sırada Türk bakan ve milletvekilleri, can güvenlikleri olmadığı gerekçesiyle görevlerine gidemiyorlardı. Türk milletvekillerinin yokluğunu fırsat bilen Rum milletvekilleri ise 13 değişikliği onaylayarak yasalaştırdılar. Halbuki 13 değişikliğin kimi maddeleri, Anayasa'nın temel maddeleri olarak belirlenen ve uluslararası olarak da güvence altına alınmış maddelerini değiştirmeye yönelikti ki bu maddeler Anayasa'nın 182. maddesine göre hiçbir şekilde değiştirilemezdi. Türk milletvekilleri ve bakanlar, bu durumu protesto etmek için Meclis ve Hükümet çalışmalarına katılmamaya başladılar. Ancak Kıbrıs Türk tarafının yönetim mekanizmasına bazı dönüş çabaları da olmuş, Cumhurbaşkanı yardımcısı Fazıl Küçük 3 Haziran 1964'te Cumhurbaşkanı Anayasaya saygı gösterdiğini açıklamaya ve Türk bakanların da katılacağı bir bakanlar kurulu toplantısını ateşkes bölgesinde toplantıya çağırma davet etmiş, ancak Makarios bu teklifin propaganda amacıyla yapıldığını belirterek, reddetmiştir³⁸⁹. Türk bakan ve milletvekilleri 23 Temmuz 1965'te Meclis Başkanı Klerides'ten bir kez daha

³⁸⁷ Bruce Fein, “Comment Analysis Turkish Victims of International Infamy” in Ahmet C. Gazioglu (Ed.), *Cyprus, EU and Turkey*, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/cyrcp1.htm>, E.T.: 22/10/2001

³⁸⁸ Safty, 2001: 11

³⁸⁹ Özersay, 2002: 81

Meclis çalışmalarına katılmayı arzuladıklarını belirttiklerinde Klerides'in şu 3 koşuluyla karşılanmışlardır:

“1) *Türk milletvekilleri, Rum temsilcilerin 1963-1965 döneminde tek [taraf] olarak geçirdikleri... tüm yasaları tanıyacaktı[r].*

2) *Bundan böyle geçirilecek yasalarda veto ve ayrı çoğunluk haklarını kullanmayıp Meclis'teki Rum çoğunluğun kabul ettiği yasaları aynen onaylayacaktı[r].*

3) *Seçim yasasında yapılan değişikliklerle, diğer önemli bazı yasalarda yapılması tasarlanan değişikliklere engel olunmayacaktı[r]*³⁹⁰.

Oysa bu dönemde çıkarılan yasaların çoğu, Meclis'teki Türk milletvekillerinin ayrı çoğunluğunun alınmasını gerektiriyordu. Bu koşul sağlanmadan Meclis'ten geçirildiğine göre, bu yasalar hem Anayasa'ya, hem de uluslararası antlaşmalara aykırıydı. Örneğin 1964 yılında çıkarılan Ulusal Muhafız Yasası, 1960 Anayasası'nın 129. maddesine aykırıydı. Bu yasa, zorunlu askerlik hizmeti öngörüyordu. Ancak Anayasa'nın 129/2 maddesi, zorunlu askerlik hizmetinin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı arasında uzlaşma sağlanmadan konamayacağını belirtiyordu. 23 Temmuz 1965'te Seçim Yasası'nı değiştiren ve Temsilciler Meclisi'nin Rum üyelerinin görev süresini uzatan iki ayrı yasa kabul edilmiştir. Ancak Anayasa'nın 78. maddesine göre, seçim yasasının değiştirilmesi durumunda her iki toplum temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğunun sağlanması gerekiyordu³⁹¹. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına göre, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin başkanı tarafsız biri olmak zorunda idi. Ancak Forsthoff'un istifasından sonra yerine kimse seçilmemiş ve 1960 Anayasasına göre, çıkarılan yasa veya kararların anayasaya uygunluğunun denetimi, bağımsız bir şekilde yapılamamıştır. Ayrıca, Anayasa'ya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin almış olduğu tüm kararlar Türkçe ve Rumca olarak yayınlanmak zorundaydı. Ancak 1964 yılından itibaren kararların, sadece Rumca alındığı görülmektedir. Kısacası tüm bu veriler, sadece Rumlardan oluşan bu hükümetin, 1960 Anayasası'nın öngördüğü hükümet yapısı ile uyuşmadığını ve Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak, gerek anayasal anlamda, gerekse de uluslararası antlaşmalar anlamında, meşruluğu bulunmadığını göstermektedir.

Bu sırada Londra Konferansı'nda taraflar, birbirlerinin karşısına tamamen farklı tezlerle çıkmışlardı. Londra Konferansı ile “[t]araflar ilk kez gerçek amaçlarını dile

³⁹⁰ İsmail, 1998: 112

³⁹¹ Nedjatigil, 1981: 31-33

getirdiler ve 1960 çözümünü geçici bir çözüm olarak görmüş olduklarını ortaya koydular. Kıbrıs Türk toplumu adına söz alan Denktaş, daha sonra Türkiye'nin [ve aynı zamanda Kıbrıs Türk toplumunun] tezi haline gelecek olan şu görüşü ileri sürdü: 1960 çözümü Kıbrıslı Türkler'in güvenliğini sağlayamamıştı, fiili garantilere gereksinim duyuyordu, bunun tek çözümü de coğrafi olarak ayrılmış ve zorunlu nüfus mübadelesini gerçekleştirmiş iki toplumlu bir federal devletin kurulmasıydı³⁹². Öte yandan Rum tarafı ise, üniter devlet yapısının güçlendirilmesini talep ederek, Türklere verilen hakların tasfiyesini istediler. Konferans sırasında birbirinden çok farklı olan bu iki tezin yakınlıştırılmaması üzerine İngiltere, 24 Ocak 1964'te, adada güvenliğin sağlanması için "İngiliz bir subayın komutasında 10.000 kişilik NATO gücünün adada düzen ve güvenliği sağlamakla görevlendirilmesi önerisini getirdi"³⁹³. Ancak güvenliğin NATO ile değil, çok uluslu bir BM gücü tarafından sağlanması gerektiğini düşünen Makarios tarafından, bu öneri reddedilecek ve Londra Konferansı herhangi bir sonuç elde edilmeden dağılacaktır.

Makarios, Bağlantısızlar Grubu ile, uluslararası politika sahnesine çıktıkları andan itibaren yakın ilişkiler geliştirmiştir. Makarios'un bu ülkelerle ilişkileri geliştirmesinin amacı, Kıbrıs'ta bir self-determination sorunu olduğu görüşünü dile getirerek, bağımsızlıklarını self-determination ile kazanmış olan bu ülkelerin desteğini, uluslararası çapta kazanmaktır. 1960 yılından sonra da Kıbrıs Cumhuriyeti Bağlantısızlar Grubu içerisinde oldukça etkin bir rol üstlenecektir. Örneğin Makarios 1961 yılında Belgrad'da düzenlenen Bağlantısız ülkeler toplantısına katılacak, hatta bu konu Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük ile arasında, Küçük'e danışılmadığı gerekçesiyle sürtüşmeye neden olacaktır. 1963 yılındaki olaylardan sonra ise Makarios, bu Grubun BM içindeki etkinliği ve sayısal çoğunluğunu kullanarak Kıbrıs sorununu BM'de uluslararasılaştırmaya çalışacak ve buradan nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rumların self-determination hakkının uygulanması gerektiği yönünde, kararlar çıkarmaya çalışacaktır. Bu bağlamda Makarios Kıbrıs, Türk topluluğunu Kıbrıs'ın meşru hükümetinden ayrılmak isteyen bir grup olarak göstermek istiyor, böylece birçoğu çok etnili ve dinsel gruptan oluşan Bağlantısızlar arasında, destek sağlamaya çalışıyordu. Makarios, bunun yanında, 1960 Antlaşmalarını, sömürgeci ülkeler tarafından kendileri üzerine empoze

³⁹² Fırat, 1997: 126, 127

³⁹³ Fırat, 1997: 127

edilen düzenlemeler olarak niteliyor ve bunların ortadan kaldırılması konusunda, bu sömürgeci ülkelerden bağımsızlıklarını kazanan ve bu konuda oldukça hassas olan Bağlantısızlar grubundaki ülkelerin desteğini elde etmeye çalışıyordu. Aslında “Makarios’un bağlantısız siyaseti ve Doğu Bloku ile geliştirdiği sıkı ilişkilerin, ne Makarios’un sosyalist sempztizanlığı ne de iktidarın gerçekten komünistler tarafından ele geçirilmesi olasılıklarıyla herhangi bir ilgisi vardı. Makarios’un siyasetine öncelikle, BM’de destek kazanılması ve böylece adayı iki etnik bölgeye ayıracak herhangi bir çözümün önlenmesi çabası olarak bakılmalıdır”³⁹⁴. Nitekim Bağlantısız ülke toplantılarında alınan kararlar da Makarios’un tezlerinin, bu ülkelere desteklendiğini ortaya koymaktadır. “Gerçekten de ‘tam bağımsızlık tezi’, Kıbrıs’ın bağımsızlığa kavuşmasından itibaren Makarios’un Zürih ve Londra Anlaşmaları ve bunların uzantılarından kurtulmak için ısrarla savunduğu bir görüştü. ‘Ulusal toprakların bütünlüğü’ kavramı da hemen her aşamada, Türk tarafının ‘nispi otonomi’den ‘coğrafi federasyon’a kadar uzanan tezleri karşısında Kıbrıslı Rumların savundukları ‘yekpare devlet’ görüşüne oldukça yakın düşüyordu. Yine bu maddeler içinde yer alan ‘egemenliklerini sağlamak ve sürdürmek için yapıcı ve bağımsız politikalar izleyebilme hakları...’ ifadesi de, Makarios’un 1963 yılında Anayasa’nın değiştirilmesi için önerdiği Onüç Madde’deki görüş ve gerekçelerin bir cümle ile özetlenmesi gibiydi.”³⁹⁵

Bu bağlamda bir taraftan Bağlantısızlar’ın, diğer taraftan da SSCB’nin desteğini sağlayan Makarios, konuyu BM’ye, self-determination hakkının uygulanması olarak getirecektir. Bunun üzerine Türkiye 13 Şubat, İngiltere ise 15 Şubat 1964’te BM Güvenlik Konseyi’ne, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak başvuruda bulunacaklardır³⁹⁶.

2.2.3. Güvenlik Konseyi’nin 186 Sayılı Kararı ve UNFICYP’nin Göreve Başlaması

BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarih ve 186 sayılı kararla özetle aşağıdaki hükümleri karara bağlıyordu:

³⁹⁴ Kaysar V. Mavratsas, (2000): *Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs’taki Yönleri İdeolojik Çatışmalar ve 1974-1996 Kıbrıs Elen Kimliğinin Toplumsal İnşası*, Çev.: Öztürk Yıldırımboza, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşe, s.: 32

³⁹⁵ Sönmezoglu, 2000: 62

³⁹⁶ İsmail, 1998: 87

BM Güvenlik Konseyi,

- ✓ Tüm üye devletlere, BM Şartı'ndaki yükümlülüklerine uygun olarak, egemen Kıbrıs Cumhuriyeti'deki durumu kötüleştirici eylem veya eylem tehdidinden kaçınmalarını veya uluslararası barışı tehlikeye sokacak eylemlerden kaçınmaları çağrısında bulunur,
- ✓ Hukuk ve düzenin sağlanması ve tekrar tesisi konusunda sorumluluğu bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti'den, Kıbrıs'ta akan kanı ve şiddeti durdurmak için gerekli tüm önlemleri almasını rica eder,
- ✓ Kıbrıs'taki topluluklara ve liderlerine azami dikkatle hareket etmeleri çağrısında bulunur,
- ✓ Kıbrıs'ta, Kıbrıs Hükümeti'nin rızasıyla, bileşimi ve büyüklüğü, İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetlerine danışılarak Genel Sekreter tarafından belirlenecek olan bir BM Barış Koruma Gücü oluşturulmasını önerir,
- ✓ Genel Sekreter'in, Kıbrıs'ın karşılaştığı sorunun uzlaşmış ve barışçıl bir çözümünü sağlamak amacıyla, toplulukların temsilcileriyle ve Kıbrıs Hükümeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere hükümetleri arasında bir çözüm aramak amacıyla bir arabulucu atmasını önerir³⁹⁷.

Karardan da görüleceği üzere, BM Güvenlik Konseyi, taraflara, durumu daha da kötüleştirecek eylemlerden kaçınmaları çağrısı yaparken, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olarak nitelediği Rum yönetiminden, adada şiddetin durdurulması için gerekli önlemleri almasını istiyordu. Görev süresi 3 ay olarak belirlenen BM Barış Koruma Gücü (UN-FICYP), Genel Sekreter tarafından oluşturularak 14 Mart 1964 tarihinden itibaren Hintli General Gyani komutasında adaya çıkmaya başlamıştı. Diğer taraftan Finlandiyalı diplomat Sakari Toumioja da Genel Sekreter tarafından taraflar arasında uzlaşma aramak amacıyla arabulucu olarak atanmıştı³⁹⁸.

Makarios, Londra Konferansı ile önerilen, Kıbrıs için NATO içi bir güvenlik mekanizmasını reddediyor; ancak SSCB ve Bağlantısızlar'ın etkin olduğu BM'den bir karar çıkmasını arzuluyordu. Makarios, bu yüzden BM Güvenlik Konseyi'nin 186 sayılı

³⁹⁷ Moran, 1998: 155-156

³⁹⁸ Fırat, 1997: 129

kararı ile önerilen, UNFICYP'nin adada konuşlanmasını kabul etmişti. Makarios'un, bu barışgücünü kabul etmesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir: "...*BM Barışgücü fikri Rumlara hem Türk müdahalesinden korunma hem de Ada'da oluşturulan homojen yönetimi güçlendirme şansı sundu. Ayrıca, Kongo'daki 1960-1964 arası BM operasyonu (ONUC) hem Barışgücü hizmeti görme hem de merkezi hükümeti destekleme açısından Rumların Barışgücü'nden beklediklerinin karşılanacağını gösteriyordu. Makarios BM'nin böylece Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak kendi konumunu güçlendireceğini ve tümü Rumlardan oluşan hükümetinin Ada'nın tek meşru yönetimi olarak tanınacağını sanyordu. İkincisi, Rum tarafı, BM Barışgücü'nün Kıbrıs Rumlarının Üçüncü Dünya Ülkelerinin ve Sovyet Bloku'nun desteğini almasını kolaylaştıracağını ve 1959 'sömürge' antlaşmalarının kaldırılmasına yardımcı olacağını umdu*"³⁹⁹.

BM Güvenlik Konseyi'nin 186 nolu kararında hukuksal ve olgusal bazı hataların bulunduğu göze çarpmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, 1960 Düzenlemeleri, bir eşitlik ve ortaklık devleti kuruyordu. Kimi kararların alınması, eşit siyasi statüdeki toplumların uzlaşmasına bağlıydı. Oysa "4 Şubat 1964'te Makarios NATO barışgücü planını reddettiğinde, Kıbrıs Cumhuriyeti iki toplumlu niteliğini çoktan kaybetmiş ve Kıbrıs, Rumların hâkimiyetine girmişti. Devlet memuru olarak çalışan Türkler, kabine üyeleri de dahil olmak üzere, çatışmaların başlamasından sonra görevlerine dönmemişlerdi, zira Ada'nın Rumların elinde bulunan bölgelerine girerlerse hayatlarının tehlikeye gireceğine inanıyorlardı"⁴⁰⁰. Böylece 1963 olayları sonucunda Türkler karar alma mekanizmasından çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu karar alındığı anda Kıbrıs'ta bulunan hükümet, anayasal olarak meşruluğunu kaybetmiş durumdaydı; çünkü sadece Rumlardan oluşuyordu. Ancak BM Güvenlik Konseyi, aldığı bu kararla, sadece Rumlardan oluşan bu hükümeti, tüm Kıbrıs'ı temsil eden meşru hükümet olarak niteleyerek hem 1960 Anayasası'nı yanlış bir şekilde yorumlamış, hem de uluslararası antlaşmalara aykırı bir karar almıştır. Rumları, bu kararla meşru hükümet saymak, "...1959, 1960 andlaşmalarında öngörülen hak dağılımı esaslarının, özetle iki toplumun devlet idaresinde eşitliği ve ortaklığı ilkesinin, andlaşmaya taraf olan devletlerin rızası bulunmaktasınun değiştirilmesi sonucunu doğurur"⁴⁰¹. Böylece sadece Rumlardan oluşan bu hükümet,

³⁹⁹ Bölükbaşı, 2001: 313, 314

⁴⁰⁰ Bölükbaşı, 2001: 113

⁴⁰¹ Sevin Toluner, (2000): *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Beta Yayınları, İstanbul: s.: 158, 159

Kıbrıs Türk toplumunu da temsil ediyor olarak görülmüş ve bu karar da Rumların bugüne dek süren iddialarına kaynak oluşturmuştur. Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde istikrarı sağlamakla ilgilenen Batı için bu kararın alınması, Kıbrıslı Türklerin haklarından ve hukukun üstünlüğünden daha önemliydi⁴⁰².

Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararı almasından önce taslak karar metnini incelemiş, Rumların bu şekilde niteleneceğini fark ederek buna itiraz etmiştir. Bu süreci Denктаş, şu şekilde anlatmaktadır: *“Ben ve Türk temsilciliği, taslak anlaşmanın ifadesine, Makarios'un işine yarayacağı gerekçesiyle itiraz ettik. Bu taslağın geçmesini yaklaşık bir hafta geciktirdik. Amerikan ve İngiliz diplomatlar taslaktaki 'hükümet' ifadesinin anayasal, iki toplumlu hükümet anlamında olduğu konusunda bize güvence verdiler. 'Bu kararı yorumlayacak olan Güvenlik Konseyi'dir' dediler. 'Zaman kaybetmeyin... Kıbrıs'ta akan Kıbrıslı Türk kanıdır ve biz bunun için birşeyler yapmaya çalışıyoruz' dediler. Biz, Türk tarafı bundan etkilenmemiştik. Bunun üzerine İngiliz ve Amerikalılar gereksiz yere zaman kaybedildiğinden yakınarak Ankara'ya başvurular. Ankara'yı taslak karardaki 'hükümet' ibaresinin iki toplumlu hükümet anlamına geldiği ve geleceği konusunda temin ettiler. Bu teminat üzerine Ankara ikna oldu ve 4 Mart kararı oybirliği ile kabul edildi”⁴⁰³. Ancak İngiltere ve ABD verdikleri bu teminatları unutacaklar ve sadece Rumları Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olarak tanıdıklarını belirteceklerdi.*

UNFICYP'nin adaya gelişi, toplumlararası şiddeti ve akan kanı durduramamıştı. Bu sırada *“...Grivas'ın çabaları sonucunda, daha BMBKG Kıbrıs'a gelmeden Yunan askerleri gizlice adaya çıkmış bulunuyordu”⁴⁰⁴. Kıbrıs'a Yunan asker ve subayı gönderilmesi kararı, Nisan 1964'te Makarios'un Atina'ya yaptığı ziyarette yeni Yunan Başbakanı Yorgo Papandreu ile yaptığı görüşmeler sonucunda alınmıştı. Bu görüşmelerde üzerinde uzlaşmaya varılan noktalar şunlardı:*

- ✓ *“Soruna NATO içinde ya da Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak ikili görüşmelerle değil, BM kanalıyla çözüm aranacaktı.*
- ✓ *Nihai hedef enosis olacaktı.*

⁴⁰² Osman Ertuğ, (2001): “The United Nations' Approach to the Cyprus Issue and UNFICYP”, *Perceptions*, Vol.: VI, No.: 3, s.: 138-139

⁴⁰³ Moran, 1998: 23

⁴⁰⁴ Fırat, 1997: 129

- ✓ *Yapılacak hiçbir girişim Türkleri kışkırtıcı nitelik taşımayacak, böylece tarihsel olarak haklı bir zeminde olmaya çalışılacak ve enosis gerçekleştirildiği takdirde çatışmalar önlenmiş olacaktır.*
- ✓ *...[O]lası bir Türk saldırısı karşısında Yunanistan, Makarios hükümetinin yardımına koşacaktı.*
- ✓ *Yunanistan Kıbrıs'a el altından silah ve asker yollayacaktı. Nitekim yaz ortasına dek 20.000 Yunan subay ve eri Kıbrıs'a gitmişti⁴⁰⁵.*

Aslında, bu son madde, Kıbrıs'ta belirlenen sayıların çok üzerinde bir Yunan askeri kuvveti konuşlanması sonucunu doğurduğu için, İttifak Antlaşması'nın açık bir ihlalini oluşturmaktaydı.

Türkiye, 1963 olayları başladığı andan itibaren Kıbrıs'taki anayasal düzenin bozulduğunu, Kıbrıslı Türklerin can güvenliklerinin ve anayasal haklarının kalmadığını, eğer Türklere yönelik şiddet eylemleri sona ermezse adaya askeri müdahalede bulunacağını açıklıyordu. Nitekim çatışmaların yoğunluk kazanması üzerine 25 Aralık 1963'te Türk jetlerinin Kıbrıs üzerinde yaptıkları alçak uçuş Rumların bir nebze olsun geri adım atmalarını sağlıyordu⁴⁰⁶. Ancak Türkiye, adaya barış kuvvetlerinin yerleştirilmesi gündeme gelince, müdahale hakkının kullanımını erteleyecektir. Ancak en son olarak 14 Mart 1964'ten itibaren adaya çıkan UNFICYP kuvvetlerinin de adada şiddeti durdurmayı başaramaması üzerine, Türkiye müdahale kararı almaya yönelecekti. Türkiye'nin bu kararı almasındaki en büyük etken, Türkiye kamuoyunun müdahale yanlısı baskısı ve Kıbrıs'ta Türklere yönelik uygulanan şiddetin halen devam etmesidir.

Öte yandan ABD ise, Türkiye'nin müdahale hakkını kullanmasını, çeşitli diplomatik çabalarla önlemeye çalışacaktı. Bunun başlıca nedeni, ABD'nin, Türkiye ile Yunanistan'ın, Kıbrıs yüzünden, bölgede dengeleri altüst edebilecek ve NATO'nun güneydoğu kanadının gücünü ve istikrarını sarsacak bir savaşa tutuşmasını, istememesidir. Böyle bir durumda SSCB, ilişkileri zaten iyi olan Makarios aracılığı ile bölgeye çok rahat bir şekilde sızabilecekti. Bu türden olası bir savaş Yunanistan ve Türkiye'nin güçlerini azaltabilecek ve olası Sovyet işgalini kolaylaştırabilecekti. Bu yüzden ABD, olası bir Türk müdahalesini engellemek için diplomatlarını görevlendirmiş; bu diplomatlar da epey yoğun çaba harcamıştır.

⁴⁰⁵ Fırat, 1997: 140

⁴⁰⁶ Bölükbaşı, 2001: 101

2.2.4. Türkiye'nin Müdahale Kararı ve Johnson Mektubu

1964 yılının Mayıs ayının son iki haftasında adadaki şiddet eylemleri artmıştı. Öte yanda Türkiye'nin illegal hükümet olarak gördüğü ve eylemlerini kınadığı Rum hükümetinin, Kıbrıs Rum ordusu kurulması yönünde karar alması bardağı taşıran son damla oldu⁴⁰⁷. Bunun üzerine toplanan Milli Güvenlik Kurulu, adaya 6 Haziran'da adaya müdahale etme yönünde bir karar aldı. Başbakan İnönü, ABD'yi durumdan haberdar etme yanlısıydı ve 4 Haziran 1964 günü ABD Büyükelçisi Hare'i çağırarak hükümetinin müdahale yönündeki kararını bildirdi⁴⁰⁸. Büyükelçi bunu kendi hükümetine bildirdiğinde, karşılığında 5 Haziran 1964'te Başkan Johnson'ın İnönü'ye yazdığı mektup geldi⁴⁰⁹. Diplomatik nezaket kurallarını aşan bir üslupla yazılan bu mektupta özetle şunlar belirtiliyordu: Kıbrıs'a yapılacak bir müdahale Türk-Yunan savaşına yol açar ve ABD, NATO müttefiklerinin aralarında savaşmalarına izin vermez. Türkiye, ABD'den 1947 yılında yapılan anlaşma sonucu aldığı silahları Kıbrıs'a müdahale ederken kullanamaz. Öte yandan "*NATO müttefiklerinin tam rıza ve onayı olmadan Türkiye'nin girişeceği hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı NATO müttefiklerinin Türkiye'yi savunmak zorunlulukları yoktur*"⁴¹⁰. Ayrıca "*...mektupta İnönü'nün tüm barışçıl yöntemlerin tükendiği biçimindeki görüşü kesinkes reddediliyor ve Türkiye'nin 'tek başına eyleme geçme hakkının uygulanabilirliği' koşullarının tam anlamıyla oluşmadığı ifade ediliyordu... Johnson, 'BM üyelerinin Türkiye'nin tek taraflı eylemine çok büyük tepki' vereceklerinden kuşku duymadığını da belirtiyordu*"⁴¹¹.

Türkiye, Johnson mektubu ile, müttefikleri tarafından yalnız bırakılma duygusunu acı bir şekilde duyarak, müdahale kararından vazgeçiyordu. Bunun yanında Başkan Johnson, İnönü'yü görüşmeler yapmak üzere Washington'a davet ederek ABD'nin, bu müttefiki ile ilişkilerini temelli bozmak istemediğini gösterme yolunda açık bir kapı bırakıyordu. Aynı zamanda ABD Başkanı, Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu'yu da, İnönü'yü davet ettiği aynı tarihlerde, Washington'a görüşmeler yapmak üzere davet

⁴⁰⁷ Bölükbaşı, 2001: 121-122

⁴⁰⁸ Bölükbaşı, 2001: 122

⁴⁰⁹ ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye Mektubu 5 Haziran 1964'ün tam metni için bkz. Fahir Armaoğlu, (1991): *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: ss: 267-269

⁴¹⁰ Fırat, 1997: 131

⁴¹¹ Bölükbaşı, 2001: 125

ediyordu. İnönü, kamuoyuna mektubun içeriğini açıklamamış, bu daveti kabul ederek, kamuoyuna, Başkan Johnson'ın kendisini Washington'a görüşmeye çağırdığını, kendisinin de bu çağrıya olumlu karşılık verdiğini açıklamıştır. Ayrıca İnönü, Johnson'ın mektubuna, 13 Haziran'da oldukça yumuşak ifadelerle cevap veriyordu⁴¹².

Johnson mektubunun Türk Dış Politikasında önemli bir dönüm noktasını oluşturduğu açıktır. Türkiye, 1945'ten itibaren temel dış politika stratejisini, Batı ittifakı içerisinde yer almak olarak belirlemişti. Bütün dış politika kurgularını bu eksen üzerinde oluşturan Türkiye, kimi zaman ittifak çıkarlarını kendi ulusal çıkarlarının da üzerinde tutmuş ve bu yüzden SSCB'nin üzerinde gittikçe artan baskısını hissetmiştir. Ancak Kıbrıs sorunu gibi Türkiye'deki devlet adamlarının ve kamuoyunun oldukça hassas olduğu bir konuda, üstelik Türkiye'nin siyasal ve hukuksal olarak haklı bulunduğu bir konumda, müdahalesinin, ABD tarafından engellenmesi, Türkiye için büyük bir hayal kırıklığı olacaktır. *"NATO'ya katılmak ve ABD'nin çizgisinde yer almak için Kore'ye asker gönderen, SSCB'nin Stalin sonrası dostluk yaklaşımlarına sırtını dönen, ittifak içinde pürüz çıkmaması için Kıbrıs konusunda 1950'ler boyunca itidalli bir politika izleyen, Batı'ya olan yakınlığı dolayısıyla Bağlantısızlarca benimsenmeyen, üstelik onların oyları ile BM'de Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Makarios'a yenik düşen Türkiye; haklı olduğuna inandığı bir konuda, ilk kez Amerika'ya ters düşen bir politika izlemeye kalkışmış ve yüzüstü bırakılmıştır"*⁴¹³. Türkiye, bu şekilde, yıllardır tek yönlü dış politika izlemesinin ve ittifak çıkarlarını ulusal çıkarların üzerinde tutmanın bir hata olduğunu acı bir şekilde öğrenecekti. Yıllardır içerisinde yer aldığı, toprakları üzerinde üslerin, dinleme tesislerinin ve füzelerin konuşlanmasına izin verdiği ittifak, Türkiye'yi haklı olduğu bir konuda yalnız bırakabilecekti. Bu süreçten sonra Türkiye, Batı ittifakından ayrılmadan, yeni dış politika arayışlarına girişecek, öncelikli hedefini ise Kıbrıs konusunda dış dünyada destek sağlama olarak belirleyecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin girişeceği ilk hareket, 1955 Bandung Konferansı'nda Bağlantısız ülkeler grubu nezdinde yitirilen prestijini tekrar kazanılmasına yönelik girişimler olacak; Türkiye Bağlantısızlar Grubu ile ilişkilerini geliştirmeye çalışacaktır. Diğer bir girişim de SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesidir. Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Ekim 1964'te Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunmuş ve ziyaret Türkiye'nin arzuladığı

⁴¹² Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'a Cevabı, 13 Haziran 1964'ün tam metni için bkz. Armaoğlu, 1991: 270-276

⁴¹³ Bostanoğlu, 1999: 445

biçimde sona ermiştir. “Ziyaretin sonunda yayınlanan bildiride, Kıbrıs’ta «iki millî cemaat»in varlığından söz edilmekteydi. Bu, Türkiye’nin Kıbrıs görüşünün en mühim noktasının Sovyetler Birliği tarafından da desteklenmesiydi”⁴¹⁴. Johnson mektubu ile yaşanan bu durum ile, Türkiye’nin farkına vardığı diğer bir gerçek de kendi savunma sanayiine sahip olmadığı ve ordu teçhizatının son derece zayıf ve bağımlı olduğu idi. Örneğin 1964 Haziranında Kıbrıs’a hareket düzenlenmesi kararı alındığında Milli Güvenlik Kurulu’nun asker üyeleri, Türkiye’nin bir çıkarma gemisine dahi sahip bulunmadığını belirtiyorlardı. Türkiye bu olaydan sonra kendi savunma sanayiini geliştirmeye yönelik adımlar atmaya başlayacaktır.

ABD Başkanı Johnson’ın İnönü ve Papandreu’yu Washington’a birlikte bir çözüm bulmak amacıyla davetinden sonra taraflar, 22 Haziran 1964’te biraraya geldiler. ABD’nin amacı, NATO’nun güneydoğu kanadı daha fazla tehlikeye düşmeden taraflar arasında bir çözüme ulaşmaktı. ABD daha önceleri diplomatik çabalarla sorunun daha da fazla büyümesini engellemeye çalışmıştı. Ancak Johnson mektubu ile Türkiye’nin müdahalesini engelleyerek, kendisi de soruna bir taraf haline gelmişti. Başbakan İnönü, Başkan Johnson ile 22 Haziran 1964 günü görüşecekti. Türkiye’nin burada iki temel kazanımı olmuştur: Birincisi, ABD, Kıbrıs konusundaki antlaşmaların geçerli olduğunu ve herhangi bir çözüme ulaşabilmek için bu antlaşmaların temel alınması gerektiğini kabul etmişti. İkinci olarak ise, “[o]rtak bildiride,... Kıbrıs’ta güvenliğin yeniden kurulması ve kesin bir çözüm bulunması için ABD tarafından faal çalışmalara geçileceği belirtiliyordu...Makarios’un sorunu BM’ye taşıma çabasına karşın, Türkiye Bağlantısızların ağırlıklarını duyurdukları bu örgüttense, NATO içinde ikili görüşmelerle Kıbrıs sorununa çözüm aramayı yeğliyordu”⁴¹⁵.

Aslında Başkan Johnson’ın amacı, iki başbakanı aynı tarihlerde Washington’a davet ederek ikili görüşmelerle sorunu çözmektir. Ancak Yunanistan, Kıbrıs sorununu Türkiye ile arasında olan bir sorun olarak görmüyor ve Makarios olmaksızın bir çözüme ulaşamayacağını iddia ediyordu. Bu yüzden Papandreu, İnönü ile görüşmeyi reddedecekti. Ancak Papandreu, Johnson ile yaptığı görüşmede, ABD eski Dışişleri Bakanla-

⁴¹⁴ Armaoğlu, 1983: 794

⁴¹⁵ Fırat, 1997: 134

rından Dean Acheson'un arabuluculuk yapmasını kabul edecektir⁴¹⁶. Sonuç olarak Johnson iki başbakanı bir araya getirmeyi başaramıyordu; ancak bu şekilde ABD, soruna resmi olarak müdahil hale gelecektir.

2.2.5. Acheson Planı

Bu gelişmeler üzerine Johnson, Dean Acheson'u arabulucu olarak atadı. Acheson, BM tarafından atanan arabulucu Toumioja'nın nezaretinde, taraflarla bir araya gelerek soruna bir çözüm bulma yönünde arayışlara girişecektir. Bu çerçevede, taraflar, Cenevre'de 9 Temmuz 1964'te bir araya gelmişlerdir. Acheson, her iki tarafa da önerilerini sunmuştur. Acheson'un önerdiği plana göre; Karpas yarımadasında, büyüklüğü, görüşmeler sonucunda belirlenecek olan bir bölge Türkiye'nin kesin egemenliği altına bırakılacaktı. Bunun dışında Kıbrıs'ın geri kalan bölümü, Yunanistan ile birleşecekti. Yani Türkiye'ye verilen bazı ödünler dışında, *enosis* gerçekleşmiş oluyordu. Bunun yanında "*Kıbrıs'ın Rumlar veya Yunanistan'ın egemenliğinde bulunacak bölgesinde yaşayacak Türklerin çoğunlukta oldukları iki ya da üç bölge kendini yönetme hakkına yani özerkliğe sahip olacaktı*"⁴¹⁷. "*Adanın diğer bölgelerinde yaşayan Türkler ise 1923 Lozan Antlaşmasıyla Yunanistan'da kalan Türklere verilen tüm azınlık ve insan haklarından yararlanabileceklerdi*"⁴¹⁸. Bu haklara uygun davranılıp davranılmadığını ise BM ve Uluslararası Adalet Divanı tarafından görevlendirilecek bir görevli denetleyecekti⁴¹⁹. "*Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den gelebilecek saldırılara karşı güvenliğini sağlamak üzere Meis Adası Yunanistan tarafından Türkiye'ye devredilecekti*"⁴²⁰. Bunlar yanında Türkiye Kıbrıs'ta kendisine kalacak topraklar üzerinde bir üs bulundurma hakkına da sahip olacaktı⁴²¹.

Acheson'un sunmuş olduğu bu çözüm planını, *çifte enosis* olarak nitelendirmek mümkündür. "*Acheson Planıyla hem taksim, hem de enosis istekleri yanıtlanmış, Türkiye'nin stratejik güvenlik kaygıları giderilmiş, ada dolaylı olarak NATO'nun denetimine sokulmuş, doğu Akdeniz Batı'nın çıkarları açısından güvenli hale getirilmiş olu-*

⁴¹⁶ Bölükbaşı, 2001: 128

⁴¹⁷ Fırat, 1997: 136

⁴¹⁸ Bölükbaşı, 2001: 129, 130

⁴¹⁹ Fırat, 1997: 136

⁴²⁰ Fırat, 1997: 136

⁴²¹ Necatigil, 1998: 51

yordu"⁴²². Ayrıca bu plan ile sorun Türkiye ile Yunanistan arasında çözümlenecek ve SSCB ve Bağlantısızlar ile sıcak ilişkiler geliştiren ve ABD'nin rahatsız olduğu Makarios, devre dışı bırakılmış olacaktı.

Cenevre'de yürütülen bu görüşmeler gizli tutulmuştu. Makarios bu plan görüşmelerinden haberdar edilmemiş ve dolayısıyla bu görüşmelere katılmamıştı. Ancak bu plan görüşmelerini öğrenen Makarios, planı 31 Temmuz'da dünya kamuoyuna açıklayacaktır⁴²³.

Türkiye, tüm Karpas Yarımadası'nın kendisine bırakılması karşılığında bu çözümlü kabul edebileceğini açıklıyordu. Öte yandan Yunanistan ise, hem Türkiye'ye verilecek bölgeyi çok geniş buluyor hem de üs bulundurma hakkına sahip olmasına razı olmuyordu. Yunanistan, Karpas Yarımadası'nda küçük bir bölgenin, Türkiye'ye 25 yıllığına kiralanmasını öneriyordu⁴²⁴. Yapılan uzun müzakereler sonucunda plan üzerinde uzlaşmaya bir türlü varılamayacak ve görüşmeler 6 Ağustos'ta adada şiddetin tekrar tırmanması ile kesintiye uğrayacaktır.

Adada bir türlü azaltılamayan gerginliğin, her an çatışmaya dönüşme ihtimali vardı. Rum Hükümeti Rum Milli Muhafız Ordusu Yasası'nı çıkararak yeni bir silahlı örgütlenme oluşturma yoluna gitmişti ve Kıbrıs'a bir yandan Yunan askerleri gizlice gelmeye devam ediyordu⁴²⁵. Kıbrıs hükümeti, adada kontrolü sağlayabilmek ve Kıbrıslı Türklerin gücünü etkin bir şekilde kırabilmek için, 6 Ağustos'ta Erenköy ve Mansura köylerine karşı taarruza geçecekti. "*Kıbrıs Hükümeti, Erenköy limanından Kıbrıslı Türklere Türkiye'den silah geldiğini düşünüyor ve denizle olan bağlantılarını kesmek istiyordu*"⁴²⁶. Bunun üzerine Milli Güvenlik Kurulu 6 Ağustos'ta adaya müdahale edilmesi kararı alıyordu. Kıbrıslı Türkler Erenköy'de büyük bir direniş gösteriyorlardı, ancak Rumların 8 Ağustos'ta tekrar saldırıya geçerek Erenköy çevresindeki tüm Türk bölgelerini ele geçirmeleri üzerine Türkiye, 8-9 Ağustos tarihlerinde Erenköy civarındaki Rum mevzilerini bombaladı. Türkiye böylece adaya ilk kez fiili askeri müdahalede bulunuyordu. Makarios BM Güvenlik Konseyi'nin 9 Ağustos'ta kabul ettiği ateşkes çağrı-

⁴²² Fırat, 2001b: 728

⁴²³ Gürün, 1983: 411; Necatigil, 1998: 51

⁴²⁴ Bölükbaşı, 2001: 130

⁴²⁵ Bölükbaşı, 2001: 131

⁴²⁶ Fırat, 1997: 138

sına uyacağı ve ablukayı kaldıracağını ilan etmesi üzerine, Türkiye bombardımanı kesecekti⁴²⁷.

Bu gelişmeler üzerine kesintiye uğrayan Cenevre görüşmeleri, 15 Ağustos 1964'te tekrar başlayacaktır. Acheson 22 Ağustos'ta, taraflara, çözüme yönelik ikinci planını sunuyordu. Bu planda, anlaşıldığı kadarıyla, Yunanistan'ın çıkarlarına daha uyumlu öneriler bulunduğu göze çarpmaktadır. “*Birinci Acheson Planı' ile Türkiye'ye Karpas Yarımadası daimi bir üs olarak verilmesine karşılık, ikinci planda Türkiye'ye 50 yıllığına daha küçük bir üssün 'kiralınması' öngörülmüyordu. İkinci olarak, daha önceki planda Türklere verilecek olan otonom bölgeler de kaldırılmıştı. Ayrıca yeni planda, Lefkoşa'da kurulup, Türklerin eğitim, dini ve hukuki meseleleriyle ilgilenecek olan 'Merkezi Kıbrıs Türk Yönetimi' de bulunmuyordu*”⁴²⁸. Kısacası plan Yunanistan'ın lehine bazı değişikliklere uğramıştı. Yeni plan, bu kez Türkiye tarafından reddedilecektir. Plan üzerinde bir türlü anlaşmaya varılamadığı ve görüşmelerin tıkanma noktasına geldiği bir anda, Acheson, 26 Ağustos 1964'te, Türkiye adına görüşmeleri yürüten Nihat Erim ve Turgut Sunalp'e “off the record” olması kaydıyla şunları söylemiştir: “*Özel olarak, dostça söylüyorum, fazla kan dökmekten size ayrılan bölgeyi gidip askeri kuvvetle işgal edebilir misiniz? Eğer bunu yapabilecekseniz, gidip alın. Amerikan 6. filosu karşınıza çıkmaz. Tersine, sizi korur*”⁴²⁹. Erim bu mesajı İnönü'ye iletildiğinde, aldığı cevap İnönü gibi bir ihtiyatlık abidesine yakışır biçimde olacaktır: “*Ben öyle, yazarsan inkâr ederim, özel dost sözüdür gibi laflarla iş göremem. Ankara'daki Amerika Büyükelçisi gelir resmen söylerse, o zaman ciddiye alır, durumu incelerim*”⁴³⁰. Sonuçta her iki tarafın da plan üzerinde uzlaşmaya varamaması üzerine Cenevre görüşmeleri 31 Ağustos'ta dağılacaktır.

Tüm bu gelişmelerin olduğu sırada, Makarios'un, hükümetini etkili kılmak için bazı uğraşlar içerisinde olduğunu görmekteyiz. Makarios adadaki durumunu güçlendirme konusunda Yunanistan ile anlaşmaya varmıştı ve adaya 1964 Nisan ayından itibaren 20.000 Yunan asker gelmişti. Bu arada Makarios kendisine bağlı olarak RMMO'yu oluşturmuştu ve bu ordu, Türklere karşı saldırıları gerçekleştiren temel birimdi. Bunun

⁴²⁷ Fırat, 1997: 138-139

⁴²⁸ Bölükbaşı, 2001: 136

⁴²⁹ Bölükbaşı, 2001: 137

⁴³⁰ Bölükbaşı, 2001: 137-138

yanı sıra, 17 Temmuz 1964'te alınan bir kararla 25 kalem malın Türklere satışı yasaklanmıştı. Bu mallar arasında demir, çelik, çimento, kablo, telsiz, radyo, telefon, akaryakıt, oto yedek parça ve oto lastiği, çizme, çorap, palto gibi maddeler de bulunmaktaydı⁴³¹. Ayrıca Türkler, Rum saldırılarından korunmak amacıyla bir arada yaşamaya başlamışlar, birçoğu oturdukları yerlerden göç etmek zorunda kalmışlar, kamplar ve çadırlarda mültecilerin yaşadıkları koşullar içerisinde yaşamak zorunda kalmışlar, kısacası kendi ülkelerinde mülteci durumuna düşmüşlerdi. Türkler, tüm adanın %3'lük bir kesiminde yaşıyordu ve bu bölgelerin tümü Rum ablukası altındaydı. Makarios, Erenköy çarpışmalarından sonra Lefkoşe, Lefke, Limni ve Erenköy'e mal ve insan geçişini kısıtladı. 5 Eylül'de Larnaka ve Magosa'nın Türk bölgeleri de bu ablukaya dahil olacaktır⁴³². Adanın toplam %3'lük bir bölümünde yaşayan Türkler arasındaki iletişim, böylece koparılmış oluyordu. Bu abluka 1974 Kıbrıs Türk Barış Harekatı'na dek sürecektir.

2.2.6. Plaza Raporu

BM Güvenlik Konseyi'nin 1964/186 sayılı kararı uyarınca BM Genel Sekreteri tarafından atanan arabulucu Fuimuoji'nin vefatı nedeniyle bu görevi devralan Ekvadorlu diplomat Galo Plaza, Kıbrıs konusunda hazırladığı raporu 26 Mart 1965'te Genel Sekreter'e sunacaktır. Raporunda adadaki durumu ve tarafların konuya bakış açılarını özetleyen Plaza, 1960 Anayasasına eleştirel bir şekilde yaklaşmış ve bu anayasanın oluşturduğu durumu "anayasal tuhaflik" olarak tanımlamıştı⁴³³. Kıbrıs sorununun, Aralık 1963 öncesi duruma dönülmekle çözülemeyeceğini, bu yüzden yeni bir çözüm bulunması gerektiğini vurgulayan arabulucu, bulunacak çözümün sürdürülebilir olması için iki tarafça da kabulünün zorunlu olduğunu belirtmekteydi. Kıbrıslı Türklerin önerdiği federasyon çözümünün, nüfus mübadelesi gerektirmesi ve bunun için gerekli olan ülke koşulunun yerine getirilememesi nedenlerinden dolayı, nesnel temellere oturmadığını düşünen Plaza, "*adadaki Türklerin haklarının güvence altına alınabilmesi için uluslararası bir garanti önermekte, bu anlamda Birleşmiş Milletler'in çeşitli görevler yüklenebileceğini ifade etmekteydi*"⁴³⁴. Öte yandan adadaki durumun değerlendirmesini yaparken, "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nden 'bağımsız ve egemen bir devlet' olarak söz eden*

⁴³¹ İsmail, 1998: 97

⁴³² Bölükbaşı, 2001: 138

⁴³³ Necatigil, 1998: 52

⁴³⁴ Sönmezoglu, 2000: 138, 139

arabulucu, enosis konusuna da geniş bir şekilde değinerek en uygun çözüm şeklinin 'bağımsız kalmayı ve diğer bir devlet ile birleşmeye yönelik herhangi bir girişimden kaçınmayı taahhüd eden tam bağımsız bir devlet' olduğunu belirtmiş, '...bölgedeki barış ve güvenliğe bir katkı...' olarak adanın silahtan arındırılması"nı istemiştir⁴³⁵.

Plaza raporunda yer alan değerlendirmeler, Makarios'un tezlerin güçlendirir nitelikteydi. Özellikle Rapor'un, bu çözümsüzlük durumunun, 1960 Antlaşmaları'nın uygulanması sonucunda ortaya çıktığını iddia etmesi, Makarios'un 1960 Anayasasının değiştirilmesine ilişkin tezlerini destekliyordu. Nitekim Bağlantısız ülkeler grubunun soruna yaklaşım biçimine benzer bir ifade ile kaleme alınan bu Rapor'un açıklanmasından sonra, BM Genel Kurulu'nun 2077(XX) sayılı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine ve bağımsızlığına vurgu yapan, aynı zamanda diğer devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, birliğine, bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermeye ve kendisine yönelik herhangi bir müdahalede bulunmaktan kaçınmaya çağırarak kararının, Bağlantısız ülkelerin büyük desteği ile kabul edilmesi şaşırtıcı değildir⁴³⁶.

Bir arabulucudan çok, bir hakem gibi hareket eden Plaza, Türk Hükümeti tarafından BM Genel Sekreteri'ne yollanan bir mektupla eleştirilmiş, arabuluculuk yetkilerini aştığı belirtilerek, arabuluculuk görevinin bu raporun yayınlanmasıyla birlikte sona erdirilmesi istenmiştir⁴³⁷. Plaza bunun dışında "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğuşunu sağlayan uluslararası anlaşmaların tek taraflı olarak sona erdirilemeyeceği, ancak ilgili tarafların iradeleriyle değiştirilebileceğini önermek yerine, Kıbrıs Rum tarafının amaçlarıyla paralel olarak, yeni bir anayasal düzenleme yapılmasını [istemmiştir]. Bu, Aralık 1963'ten beri Kıbrıs Rum tarafınca yaratılan fait accompli durumunun kabulü anlamına geliyordu"⁴³⁸.

Sonuç olarak Plaza, Makarios hükümetinin meşruluğunu, tartışma konusu yapmadan kabul ederek⁴³⁹ uluslararası kamuoyunca zaten meşru hükümet olarak görülen Kıbrıs Rum tarafının elindeki kozları güçlendiriyordu. Diğer taraftan, Kıbrıs Türk tarafının federasyon önerileri, nesnel zemin bulunmadığı gerekçesiyle reddediliyordu.

⁴³⁵ Sönmezoğlu, 2000: 138

⁴³⁶ Sönmezoğlu, 2000: 139-140

⁴³⁷ Sönmezoğlu, 2000: 139; Necatigil, 1998: 53

⁴³⁸ Necatigil, 1998: 53

⁴³⁹ Moran, 1998: 49

2.2.7. 1967 Krizi ve Toplumlararası Görüşmeler

Adadaki durum, 1964 yılı Ağustos ayında yaşanan çatışmalardan sonra da normale dönmedi. Türkler adanın %3'lük bir kısmında, çoğu zorunlu ihtiyaçlarından ve seyahat özgürlüklerinden mahrum bir şekilde yaşıyordu. Makarios 1964'te Lefkoşe-Girne yolunu denetimi altına almaya çalışmış ve bunu başarmıştı. 1967'de de Lefkoşe-Limasol yolunu denetim altına almaya çalışacaktır. RMMO, 15 Kasım 1967'de bu yol üzerinde stratejik bir konumdaki Boğaziçi köyüne bir saldırı başlatacağı. Yaşanan çatışmalarda 28 Türk ve 2 Rum hayatını kaybedecek ve Boğaziçi köyü Rumların denetimine girecektir. Aynı zamanda bir başka Rum birliği de Boğaziçi köyünden 2,5 mil uzaklıktaki Geçitkale'ye bir saldırı başlatacağıdır. Bu iki köyün de Rumların denetimine girmesi üzerine, Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu toplanarak 16 Kasım 1967'de Makarios'a sert bir nota yollanması kararı aldı. Bu notada, Rum kuvvetlerinin iki köyden çıkmaması durumunda, Türkiye'nin hava harekatı yapacağı belirtiliyordu⁴⁴⁰. Ancak 16 Kasım 1967 sabahı Rum kuvvetlerinin köylerden çekilmeye başlaması ile hava operasyonu iptal edilecektir.

Türkiye bu sırada çıkarma hazırlıklarına başlamıştı. Türkiye'nin bu hareket ile amacı, Kıbrıslı Türklerin maruz kaldığı saldırıları önlemektir. Türkiye, 17 Kasım 1967'de Yunanistan'a, iki ülke arasındaki ilişkilerde sürekli gerginlik yaratan bir tutumda olduğunu belirten ve Kıbrıs'a ilişkin olarak almasını beklediği önlemleri içeren bir nota verdi. Tam metni açıklanmayan bu notada, Türkiye'nin talepleri şu şekilde sıralanıyordu:

- ✓ *“İttifak Antlaşması'na aykırı olarak adaya sokulan Yunan askerlerinin geri çekilmesi,*
- ✓ *General Grivas'ın adadan ayrılması*
- ✓ *Millî Muhafız Kuvvetleri'nin dağıtılması,*
- ✓ *Çatışmanın meydana geldiği bölgeyle ilginin kesilmesi,*
- ✓ *Türk toplumuna kendi bölgesinde mahallî idareler ve zabıta kuvveti kurma hakkının tanınması,*
- ✓ *Son olaylardan ötürü Türkler'in uğramış oldukları zararların tazmin edilmesi,*

⁴⁴⁰ Bölükbaşı, 2001: 179

✓ *Bu tür saldırıların tekrarlanmaması için Barış Gücü kuvvetlerinin artırılması*⁴⁴¹.

Yunanistan, 22 Kasım 1967'de yolladığı cevabi notasıyla Türkiye'nin bu isteklerini reddedecektir⁴⁴². Bunun üzerine artan gerginliği yatıştırmak amacıyla Kanada Başbakanı Pearson, Kanada, ABD ve İngiltere adına şu önerileri gündeme getirdi: "*İttifak Antlaşması dışında adada bulunan Türk ve Yunan askerleri geri çekilecek, BM Barış Gücü genişletilecek, Kıbrıslı Türkler'in son olaylar dolayısıyla uğradıkları zarar tazmin edilecek ve Türkiye gelecekte tek taraflı olarak adaya silahlı müdahalede bulunmayacağına dair güvence verecek...*"⁴⁴³.

Bu girişimin de başarısızlıkla sonuçlanması üzerine ABD Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'i, taraflarla görüşmelerde bulunarak bunalımı sona erdirmek amacıyla görevlendirecektir. Vance 23 Kasım 1967'de Başbakan Demirel ile görüşmeler yapacak, aynı gün Atina'ya hareket ederek 25 Kasım'a kadar Yunanistan'ı Kıbrıs'taki birliklerini çekmeye razı etmeye çalışacaktır⁴⁴⁴. Fakat Makarios RMMO'nun dağıtılmasına bir türlü razı olmuyordu. Sonuç olarak Yunanistan'ın adada İttifak Antlaşması dışında bulundurduğu kuvvetler ile Grivas adadan çekilmiş, ancak RMMO dağıtılmamıştır.

1967 Krizi ile Türkiye, tekrar adaya müdahale hazırlıklarına başlamış, Yunanistan'a sert bir nota yollamıştır. Ancak gerginliğin arttığını ve durumun hızla Türkiye ile Yunanistan arasında bir sürtüşmeye doğru sürüklendiğini fark eden ABD, çıkarları açısından duruma müdahale etmeyi uygun bulmuş ve Türkiye'nin notasında istemiş olduğu noktaların yerine getirilmesi konusunda Yunanistan'ı razı etmeyi başarmıştır. Ancak Başkan'ın özel temsilcisi Vance, Makarios'u iknada başarılı olamamış ve RMMO dağıtılamamıştır. Bu kriz sonucunda, Türkiye'nin kazanımlarının daha fazla olduğu söylenebilir.

1967 Krizinden sonra oluşan politik ortam içerisinde Kıbrıslı Türkler 1964 yılından beri yaşanmakta olan fiili durumu resmi hale getirerek Geçici Türk Yönetimi'ni

⁴⁴¹ Fırat, 1997: 224

⁴⁴² Bölükbaşı, 2001: 184

⁴⁴³ Fırat, 1997: 225

⁴⁴⁴ Bölükbaşı, 2001: 185

28 Aralık 1967'de kuracaklardır. “Geçici Türk Yönetimi, Cumhurbaşkanı Muavini, ile üç Cumhuriyet milletvekilini, Cemaat Meclisi Başkanı ile icra heyetinin belirli sayıdaki üyesini, Mücahit Teşkilatını ve Maliye'den tarafsız bir maliyeciyi ihtiva edecek şekilde organize edildi”⁴⁴⁵. Bu yönetimin başkanı Fazıl Küçük, başkan yardımcısı ise, Rauf Denктаş olacaktır. Bu şekilde “Kıbrıs Türk toplumunun yasama, yürütme ve yargı işleri düzenlenerek federe bir devlet örgütü gerçek anlamda kuruldu”⁴⁴⁶.

1967 olaylarının bir başka sonucu da Toplumlararası Görüşmeler sürecinin başlamasıydı. BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Osario-Tafall'in girişimleri sonucu, ilk görüşme iki tarafı temsilen Denктаş ile Klerides arasında, 2-5 Haziran 1968 tarihlerinde Beyrut'ta yapıldı. Daha sonra Lefkoşe'de devam edecek olan görüşmeler Eylül 1971'e dek, 4 tur halinde sürecektir⁴⁴⁷. Rum tarafı bu görüşmelerde üniter devleti esas alarak Türklere orantısal temsil hakkı, genişletilmiş yerel yönetim hakları öneriyorlar, Türk tarafı ise, nüfus değişimi ve coğrafi temsil esasına dayanan federasyon talep ediyordu.

Bu görüşmelerin birinci turunda Kıbrıs Türk toplumu adına görüşmelere katılan R. Denктаş, Rum tarafına etnik temel esasına göre gruplandırılmış köyler önerisini götürecektir, ancak bu öneri üniter devlet kurulması taraftarı olan Rum tarafınca reddedilecek, ancak Türk tarafına yerel yönetim kurma hakkının (bölgesel otonomi) verilebileceği belirtilecektir⁴⁴⁸. Görüşmelerin ikinci turunda ise, Rum tarafı, yürütmenin başının Cumhurbaşkanı olmasını, veto hakkının olmamasını, Türklerin Bakanlar Kurulu'nda nüfusları oranınca temsil hakkının tanınmasını (ancak burada Cumhurbaşkanı Yardımcısına atıfta bulunulmamıştır), 60 kişiden (48 Rum, 12 Türk) oluşacak olan Temsilciler Meclisi'nin genel seçimle göreve gelmesini önermiş, buna karşılık Türk tarafı da aşağıdaki görüşleri cevap olarak sunmuştur:

- ✓ Yasama konusunda, toplam temsilciler içerisinde Türk temsilcilerin oranının %20'ye kadar düşürülmesi kabul edilebilir, ancak, Türk temsilcilerin sayısı 15'ten az olamaz. Topluluk temelinde olmayan genel seçim kabul edilemez.
- ✓ Cumhurbaşkanı Yardımcısı görevine dönmelidir.

⁴⁴⁵ İsmail, 1998: 115

⁴⁴⁶ Fırat, 1997: 127

⁴⁴⁷ Fırat, 1997: 227

⁴⁴⁸ Necatigil, 1998: 78

- ✓ Kıbrıslı Türk ve Rumlar, davalarında kendi dilleri ile yargılanma konusunda anayasal hakka sahip olmalıdırlar.
- ✓ Köylerin gruplandırılması topluluk temelinde olmalıdır. Her köy grubu bölgesel bir otorite oluşturmalı ve kendi içinde temsilci seçmelidir⁴⁴⁹.

Görüşmelerin uzun süren üçüncü turu Ağustos 1969'da başlamış, Rum tarafı 30 Kasım 1970'te bir paket çözüm önerisi sunmuştur. Bu önerilere göre Rum kesimi, 60 Rum 15 Türk milletvekilinden oluşan Temsilciler Meclisi üyelerinin ayrı seçimlerle seçilmesini ve köylerin topluluk temelinde gruplanmasını kabul etmiştir. Türk tarafı ise 27 Nisan 1971'de sunduğu görüşünde, Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkı hariç anayasadaki tüm yetkilerle görevine dönmesini, topluluk işleriyle ilgilenmek üzere topluluk meclislerinin tekrar kurulmasını ve bölgesel otoritelerin yetki ve sorumluluklarının anayasada yer almasını önermiştir⁴⁵⁰.

Ancak taraflar arasında görüş ayrılıkları bulunması ve genel bir çözüme ulaşılamaması üzerine, görüşmeler bir süre kesintiye uğrayacaktır. Kesintilerle 15 Temmuz 1974'teki Rum darbesine kadar devam edecek olan görüşmelerden tarafların ilgili konulardaki görüşlerinden taviz vermemesi nedeni ile bir çözüm çıkmayacaktır *

1967 Krizinden sonra adadaki gerginlik bir nebze olsun azalmıştı. Makarios, Türkiye'nin müdahale konusundaki ciddiyetini anlamış ve Türkler üzerindeki ablukaya

⁴⁴⁹ Necatigil, 1998: 78-80

⁴⁵⁰ Necatigil, 1998: 81

* Andreas Theophanous'a göre Türk ve Rum danışmanlar arasında yürütülen görüşmeler sonucu 14 Temmuz 1974'te bir çözüme ulaşılmış, buna göre Türkler üniter devlet temelinde yerel kendini yönetme hakkına razı olduklarını belirtmişler, ancak 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı ada dışından yapılan hükümet darbesi, Türkiye'ye adayı istila şansını sunmuş ve bu çözüm de doğal olarak geçerliliğini kaybetmiştir. Andreas Theophanous, (2001): "Prospects for Solving the Cyprus Problem and the Role of European Union", <http://firstsearch.oclc.org>, E.T.: 01/05/2001. Benzer bir iddiayı Makarios'un yakın çalışma arkadaşlarından olan Miltiadis Hristodulu da ortaya atmaktadır: "*Cuntanın darbesinin arifesinde genişletilmiş toplumlararası görüşmelerde bir anlaşmaya hemen hemen varılmıştı. O zamana kadar çözümsüz kalan tek konu, temel alanını belediyelerin oluşturduğu otonomi konusu idi. 13 Temmuz 1974 Cumartesi günü, ...Yunanlı Dekleris ile Türk Aldıkaçtı, Maraş'ta iki görüşmeci tarafından çözüm bulmak üzere kendilerine havale edilen askıda kalan konuları görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir. Gerçekten de belediyelerin otonom durumu hakkında anlaşmaya varılmış ve anlaşmanın kesin metni hazırlanmıştı. Bu suretle görüşmeler kapsamlı bir anlaşma ve Kıbrıs'a yeni bir anayasal hayat verme aşamasına gelmişti... Toplumlararası görüşmeler ekibinin tümünün toplanması için 16 Temmuz tarihi saptanmıştı... Eğer 15 Temmuz'da darbe olmamış olsaydı, iki görüşmeci ile uzmanlar 16'sında toplanıp anlaşmaya varıldığını açıklayacaklardı"* Agon, 18 Nisan 1987'den akt. An, 2002: 179, 180

son vererek dolaşım özgürlüğü konusundaki kısıtlamaları kaldırmıştı⁴⁵¹. Adadaki gerilimin azalmasının bir başka kanıtı da toplumlararası görüşmelerin başlamasıydı. Makarios'un Kıbrıslı Türklere yönelik tutumunu yumuşatmasında başlıca 2 etken önemlidir: Birincisi Türkiye'nin, adadaki statüko değişimlerine karşı reaksiyonu ve ikincisi 1967'den itibaren Atina ile Lefkoşe arasındaki gerginliğin artışı.

Yunanistan'da ordu, 21 Nisan 1967'de Stefanopulos hükümetini devirerek yönetime el koyuyordu. Bundan sonra Yunanistan'da 1974'e değin sürecek olan Cunta yönetimi başlayacaktır. Halk desteğini alamayan, demokratik hak ve özgürlükleri askıya alan, baskıcı bir yönetim kuran ve CIA desteği ile iktidarı ele geçiren Cunta'nın iktidarda kalabilmek için ilgiyi iç sorunlardan çok dış sorunlara yönlendirmesi gerekiyordu ki, bu dış sorun da temelde Kıbrıs olacaktır⁴⁵². Makarios ile Cunta'nın arasının açılmasına neden olan ve Makarios'un siyasal yaşamını Yunanistan olmaksızın sürdürme arayışlarına iten nedenleri şu şekilde inceleyebiliriz:

- ✓ Öncelikle Cunta, ABD yanlısı idi. ABD'nin desteği ile iktidara gelmiş ve onun desteği ile iktidarını sürdürebiliyordu. Bu yüzden iç politikadaki baskıcı uygulamalarını kamufle edebilmek ve kamuoyunun dikkat ve ilgisini iç politikadan dışa doğru yönlendirerek Yunan toplumunu birleştirici bir unsur etrafında toplamaya çalışıyordu. Bu unsur Kıbrıs olacaktır. Bu amaçla Yunanistan, Kıbrıs sorununu NATO çerçevesi içerisinde çözmek amacıyla, Makarios'u bypass ederek, Türkiye ile yakınlaşma görüşmelerinde bulunuyor ve sorunun iki ülke arasında çözümünü yeğliyordu. Esasen bu, ABD'nin de tercih ettiği bir yöntemdi. Oysa Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren tek bir kutba bağlı olmaya karşı çıkmış, Bağlantısızlar grubu ve SSCB ile sıcak ilişkiler geliştirmişti. Öte yandan Makarios, Kıbrıs'ın NATO'ya girmesine karşıydı ve iki kutup arasında bir denge politikası izlemeyi tercih ediyordu. Ancak içte komünist AKEL'in ve kamuoyunun desteğini sağlayan ve dışta da SSCB ile iyi ilişkiler geliştirmiş Makarios'un iktidarı, hem kendini güçlü bir anti-komünist kale olarak gören Cunta'yı, hem de ABD'yi rahatsız etmekteydi. Cunta, bu yüzden, Makarios'un iktidarda kalmasını tehlikeli görüyor ve iktidardan uzaklaştırılması için çeşitli faaliyetlere girişiyordu.

⁴⁵¹ Gürel, 1993: 62

⁴⁵² Fırat, 1997: 219

- ✓ Cunta, kendisini tüm Helen ulusunun merkezi olarak görüyor ve dünyadaki tüm Yunan kökenlilerin Yunanistan'a bağlı olmasını ve buradan yönlendirilmesini arzuluyordu. Bunun en açık kanıtı Atina'nın 20 Temmuz 1971'de Dışişleri Bakan yardımcısı Palamas aracılığıyla Makarios'a gönderilen ilkeler dizisiydi. Bu ilkeler dizisinde, Kıbrıs Helenizminin Helen ulusunun ayrılmaz bir parçası olduğu belirtiliyor; Kıbrıs Devleti'nin Yunanistan karşısında bağımsız bir devlet olduğu ancak Kıbrıs Helenizminin Yunanistan karşısında bağımsız olmadığı ve dahası olamayacağı vurgulanıyor; genel ulusal meselelerde Lefkoşe'nin Atina'ya uymakla yükümlü olduğu belirtiliyor ve "görüş ayrılığı halinde çözüm, ulusal birliğin parçalanmasında değildir. Çözüm, tarafların görüşlerini hiyerarşi içinde sıralamaları ve genel ulusal çıkarlara öncelik tanınarak bulunmalıdır" deniyordu⁴⁵³. Oysa ki Makarios, tüm dünyadaki Helen kökenliler arasında işbirliği yapılabileceğini savunuyor, ancak Yunanistan'a bağımlı olmaya veya politikaların oradan belirlenmesine karşı çıkıyordu. Makarios bağımsız bir devlet başkanı olarak yetki ve güçlerinin farkına varmıştı ve bunları kullanıyordu. Öte yandan Kıbrıs 1960'tan beri ekonomik yönde önemli ilerleme kaydetmişti ve Makarios, artık Yunanistan'la birleşerek, ekonomisi kötü durumda olan Yunanistan'a kaynak aktarmak istemiyordu. Makarios, siyasal söylem olarak *enosisi* terk etmese de, artık birleşmeyi yoksullaşma olarak algılıyordu⁴⁵⁴. Makarios bu nedenlerden dolayı, kendisine bağımsız bir devletin başkanı olarak yaklaşılmasını istiyor, kendisinin Yunanistan'ın bir valisi olmadığını belirtiyordu. Bu yüzden kendini dışlayan çözümlere de karşı çıkmaktaydı.
- ✓ Makarios ile Cunta arasındaki bir başka görüş ayrılığı da *enosisin* gerçekleştirilmesindeki yonteme ilişkindi. Cunta hemen ve koşulsuz bir *enosis* talep ederken, Makarios, *enosisin* aşamalı olması gerektiğini, aksi halde adaya Türkiye'nin müdahale edebileceğini savunuyordu. Bu açıdan Cunta askeri bir yöntemle çözümün sağlanmasından yana iken, Makarios, Türkiye'nin tepkisini hesaba katarak, öncelikle adada üniter devlet yapısının yerleştirilmesini, Türkiye'nin garanti hakkının bir şekilde yok edilmesini veya etkisizleştirilmesini ve ondan sonra adanın Kıbrıslı Rumların self-determination hakkını uygula-

⁴⁵³ Kızılyürek, 2002: 131

⁴⁵⁴ Bostanoğlu, 1999: 433

ması şeklinde *enosis*in aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi taraftarıydı. Makarios yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı *enosis*i, o anda yönetimde bulunan Cunta ile gerçekleştirmek istemiyordu. Bu açıdan Cunta, çifte *enosis* de dahil olmak üzere adanın büyük bölümünün Yunanistan'a bağlanmasını öngören formüllere açık kapı bırakırken, Makarios, aşamalı, ancak adanın tümünün Yunanistan'a bağlanması çözümünü arzuluyordu.

Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü, Makarios ile Cunta yönetiminin arası açılacaktı. Cunta, Makarios iktidarını sona erdirmek için çeşitli yollara başvuracaktı. Öncelikle Eylül 1971'de General Grivas'ı adaya yollayarak yeni kurulan EOKA-B örgütünün başına geçmesini sağladı. Öte yandan 1967'den itibaren, RMMO'ya komuta eden Yunan subaylar, Cunta yönetimi yanlısı subaylar ile değiştirilmeye başlandı⁴⁵⁵. Yine, Makarios'a karşı girişilen bir suikast girişiminden de Makarios yara almadan kurtulacaktır⁴⁵⁶. Makarios kendisine karşı girişilen bu girişimlerin amacını ve anlamını biliyordu. Makarios, bu amaçla Grivas ile Lefkoşe'de gizli bir toplantı yaparak uzlaşmaya çalışmış, iki lider nihai amacın *enosis* olduğu konusunda uzlaşmaya varmışlar, ancak bunun yöntemi konusunda aralarında görüş ayrılıkları belirmişti. Yapılan bu toplantıdan bir sonuç çıkmaması üzerine Makarios, Grivas'a kabinesinde bakanlık vererek kendisine karşı girişilmiş faaliyetleri engellemek istediye de, Grivas bu teklifi reddedecektir⁴⁵⁷. Bunun yanında Makarios, EOKA-B'yi terörist bir örgüt olarak ilan edecek ve ona karşı mücadele başlatacaktı. Sonuç olarak Makarios ile Cunta arasındaki gerilim günden güne artıyor ve 1974'teki hükümet darbesini oluşturan koşulları hazırlıyordu. Artık kılıçlar karşılıklı olarak çekilmişti...

⁴⁵⁵ Bölükbaşı, 2001: 207

⁴⁵⁶ Bölükbaşı, 2001: 207

⁴⁵⁷ Necatigil, 1998: 87-88

2.3. 1974-1983 DÖNEMİ

2.3.1. 15 Temmuz 1974 Sampson Darbesi ve Türkiye'nin Müdahalesi

1974 yılı başlarına gelindiğinde iki olay Makarios'a karşı girişilecek darbenin koşullarını olgunlaştıracaktı. Bunlardan ilki, Cunta içerisinde dahi, aşırı uç olarak tanı-
nan Ioannides'in (askeri polis şefi) bir darbe ile Papadopoulos yönetimindeki Albaylar
Cuntası'nı devirerek yönetime el koymasıydı. Ekim 1973'te başlayan "*Arap-İsrail*
Savaşı sırasında Yunanistan'da hala ABD'ye ve NATO'ya bağlı olan Papadopoulos
cunta yönetimi işbaşında olmasına rağmen, Amerikalıların İsrail'e yardım malzemesi
göndermek için çok muhtaç olduğu Yunanistan'daki NATO üslerinden yararlanmasına
izin vermedi. Bu karar Papadopoulos Cuntası'nın somunu getirdi. Kasım 1973'te yeni
bir darbe tezgahlandı ve Papadopoulos iktidardan uzaklaştırıldı. İktidardaki
darbecilere yapılan bu yeni darbenin bir diğer nedeni de Kıbrıs'ta Makarios'u alaşağı
etmek için başarılı operasyonlar yapmak ve onu iktidardan uzaklaştırmaktı"⁴⁵⁸. Bundan
sonra adada, Makarios karşıtı eylemler hız kazanacak ve Ioannides *enosis*in ilanı için
çalışmalara başlayacaktı. "*Papadopoulos, Enosis'i Türkiye'ye rağmen gerçekleştirmenin*
mümkün olmadığını, en azından Türkiye'ye ve Kıbrıs Türklerine ödünler vermek
gerektiğini kavradığı halde, İonnides bunu hesaba katmayacak kadar gözü kara idi"⁴⁵⁹.
Bu husustaki ikinci bir etken ise, Ocak 1974'te Grivas'ın ölümü ve Ioannides tarafından
aşırı ılımlı olarak nitelenen George Karousos'un (Grivas bu kişiyi halefi ilan etmişti)
Yunanistan'a çağrılması olacaktır. "*Artık Yunanistan, gerek Milli Muhafızlar, gerek*
EOKA-B'yi tam denetimi altına almıştır"⁴⁶⁰.

Cunta, diğer yöntemlerle devirmeyi başaramadığı Makarios'u, hükümet darbesi
ile devirmeye karar vermiş ve bu yöndeki çalışmalarına hız kazandırmıştı. "*Makarios*
ile Cunta arasındaki son gerilim, 1974 Temmuzunda Kıbrıs Rumlarının Milli Muhafız
Teşkilatı'nın subay kademelerine alınmaları konusunda ortaya çıktı... Milli Muhafız-
lar'ın Yunan komutanları, subay olacak adayları Makarios karşıtı ve Cunta yanlısı ki-
şilerden seçiyorlardı. 1974'ün başında, Makarios, Yunan komutanların aday listelerini

⁴⁵⁸ Hasgüler, 2000: 168

⁴⁵⁹ Gürel, 1993: 63

⁴⁶⁰ Bölükbaşı, 2001: 208-209

onay için Rum İçişleri Bakanına sunmalarını istedi. Bu talebi Yunan komutanlar dikkate almadı ve eski uygulamaya sürdürüldü”⁴⁶¹. Bunun üzerine Makarios, Yunanistan Cumhurbaşkanı Gizikis’e bir mektup yollayarak özetle şunları belirtti: Adada bulunan Yunan subayları EOKA-B tedhiş örgütünü desteklemektedir ve bu örgütün maddi gücü Yunanistan tarafından desteklenmektedir. Bu durum EOKA-B’nin üst düzey görevlilerinin üzerlerinde bulunan dokümanlarla da kanıtlanmıştır. EOKA-B’nin, Yunan subaylar tarafından gerçekleştirilen ve benim aleyhime olan eylemlerine artık bir son verilmelidir. “Yunanistan hükümeti ile işbirliğimi kesmek niyetinde değilim. Ne var ki, benim Yunanistan’ın Kıbrıs’a atadığı vali değil, Hellenizmin büyük bir bölümünün seçtiği önder olduğum anlaşılmalı[dır]”⁴⁶².

Böyle bir üslupla yazılan bir mektuba Cunta’nın cevabının çok sert olacağı açıktı. Nitekim Cunta, bu cevabını 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen hükümet darbesi ile verecektir.

15 Temmuz 1974 sabahı Makarios’a karşı RMMO tarafından girişilen darbe, başarılı oldu. Başkanlık Sarayı’na yapılan saldırıdan sağ kurtulan Makarios, önce Baf’a kaçacak, oradaki İngiliz üssüne sığınarak önce Malta’ya, oradan da İngiltere’ye gidecektir⁴⁶³. Bu sırada RMMO, Başkanlık Sarayı’ni işgal edecek, AKEL ve EDEK partisi taraftarlarını katletmeye başlayacaktı. Darbe hükümetinin başına ise Nikos Sampson getiriliyordu. Sadist bir Türk ve İngiliz katili olarak bilinen bu kişinin, Kıbrıslı Türklere verdiği barış mesajlarında samimi olmadığı açıktı⁴⁶⁴. Darbenin amacı Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesini sağlamaktı; nitekim Sampson daha sonra yaptığı açıklamalarda “nihai hedefin enosis olduğunu ve Türk müdahalesi olmasaydı Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesinin gerçekleştirilmiş olacağını” belirtiyordu⁴⁶⁵.

Makarios 19 Temmuz 1974’te BM’de yaptığı konuşmada, darbenin Kıbrıs’ın bağımsızlığına ve egemenliğine açıkça dışarıdan bir müdahale teşkil ettiğini, bunun sadece Kıbrıslıların bir iç sorunu olarak kabul edilemeyeceğini belirtmişti. Darbenin ardında Cunta yönetiminin olduğu, bu darbeyi Makarios’u devirerek enosisi gerçekleşt-

⁴⁶¹ Bölükbaşı, 2001: 209

⁴⁶² İsmail, 1998: 124

⁴⁶³ İsmail, 1998: 119

⁴⁶⁴ Bölükbaşı, 2001: 230

⁴⁶⁵ Bölükbaşı, 2001: 230

tirme amacıyla yaptığı yadsınamaz gerçeklerdi. Türkiye bu durumu 1960 Anayasasının öngördüğü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini değiştirmeye yönelik bir eylem olarak algılayacak ve 1960 Garanti Antlaşması'nın kendine verdiği yetki ile müdahale hakkını kullanacaktır.

Yumuşama (detant) dönemine girmiş olan uluslararası politik ortam içerisinde, kendi bloğunun çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ABD tarafından, bu girişim, oldubitti sınırları içerisinde değerlendiriliyordu. ABD, bu darbeyi kabul edilebilirlik sınırları içerisinde görüyordu ve Türkiye tarafından müdahale edilmediği ve dünya kamuoyunda genel kabul gördüğü sürece duruma müdahale etmeme taraftarıydı. ABD darbe hazırlıklarını Atina'daki istihbarat birimleri sayesinde çok önceden haber almış, ancak darbeyi engelleme konusunda isteksiz davranmıştı. ABD darbeye karşı sessiz kalmakla bir taşla iki kuş vurma hesapları yapıyordu: Bir taraftan SSCB ve Bağlantısızlarla iyi ilişkiler kuran, adada sol güçlerin gelişmesine fırsat veren ve bu yüzden de ABD için endişe kaynağı olan Makarios tasfiye edilecek, diğer taraftan da Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun kontrolü bakımından stratejik bir noktada bulunan Kıbrıs adası Yunanistan'a bağlanarak NATO'ya dahil olacaktı. Bu yüzden ABD darbeyi tanıyabileceğini ima etmiş ve açıkça kınamayı, Türkiye'nin müdahalesini meşrulaştıracağı gerekçesiyle reddetmişti⁴⁶⁶. Öte yandan *"Dışişleri Bakanı sözcüsü Robert Anderson, 'Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğünü ve anayasal antlaşmalarını desteklemek' biçimindeki Amerikan politikası sabit kalmıştır, gibi yüzeysel bir ifadeyle tanımladığı ABD tepkisini, 17 Temmuz 1974'te 'bize göre Kıbrıs'a dışarıdan müdahale yapılmamıştır' diye tamamlamıştır"*⁴⁶⁷. Nitekim ABD darbeden sonra var olan durumu tanıyabileceği yolunda sinyaller vermiş*, ancak tam anlamı ile bir bekle-gör politikası izlemiştir.

SSCB darbeyi açıkça kınıyor, bunu Kıbrıs'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşı bir hareket olarak niteliyordu. SSCB'nin başlıca endişesi darbe sonucunda enosisin gerçekleştirilmesi ve Kıbrıs'ın NATO'ya, dolayısıyla da ABD etkisi altına girmesiydi.

⁴⁶⁶ Bölükbaşı, 2001: 232

⁴⁶⁷ Bölükbaşı, 2001: 231

* Örneğin ABD Lefkoşe Büyükelçisi Rodger Davies 19 Temmuz'da Sampson rejiminin atadığı dışişleri bakanı ile bir görüşme yapmıştır. Bu konuda bkz. Sönmezoglu, 2000: 201-202

İngiltere, darbenin ilk günlerinde tepkisiz kalmış, olayların gelişmesini beklemiş, ancak ilerleyen günlerde Makarios'u resmi cumhurbaşkanı olarak tanıdığını açıklamıştır. Bazı yazarlara göre İngiltere'nin tepkisi, eğer Makarios sağ olarak kurtulmayıp kendisine sığınmasaydı, ABD gibi olacaktı⁴⁶⁸. Bunun başlıca nedeni ise darbenin kısa dönemde adadaki askeri üsler sorununun gündeme getirilmesini engelleyeceği idi⁴⁶⁹.

Türkiye ise darbeyi Kıbrıs'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü bozucu bir eylem olarak görerek, adada, 1960 Garanti Antlaşması'ndan doğan müdahale hakkını kullanacağını duyurmuştur. 1964 ve 1967 Krizlerinden farklı olarak Türkiye'nin bu kez müdahaleyi ciddi bir seçenek olarak düşünmesini gerektiren bazı nedenler vardır: Bir defa uluslararası ortam önceki kriz dönemlerinden oldukça farklı idi. Uluslararası politikayı biçimlendiren iki bloğun 1960'lı yıllarda başlayan yakınlaşması, uluslararası ortamda belli bir yumuşamayı gündeme getirmişti. Böyle bir ortam içerisinde blok liderlerinin, ittifak üyelerinin, ittifak genel çıkarlarından ayrı olarak ve bireysel bir biçimde gerçekleştirdikleri, dünyadaki genel güç dengesini toptan etkileyecek nitelikte olmayan kimi eylemlerini, kabul edilebilirlik sınırları içerisinde görerek, ittifak üyelerini bu eylemlerinde serbest bırakma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Türkiye de, bu yüzden, adaya yapılacak müdahalenin ABD tarafından kabul edilebilirlik sınırları içerisinde görüleceği kanısındaydı. Türkiye'nin müdahale kararı almasını hızlandıran ikinci bir faktör de, ABD'nin darbeyi oldu-bitti sınırları içerisinde görerek kabullenme eğiliminde oluşudur. Çünkü ABD darbeyi açıkça kınamaktan kaçınmış, hatta ABD Lefkoşe Büyükelçisi, Sampson rejiminin atadığı dışişleri bakanı ile bir görüşme yapmıştı. Tüm bu gelişmeler Türkiye'de, ABD'nin ilerleyen zamanda darbe hükümetini tanıyabileceği kanısını uyandırmıştır. Diğer krizlerden farklı olarak, Türkiye'yi müdahaleden caydıran önemli faktörlerden biri olan SSCB tehdidi, bu dönemde yoğun bir biçimde bulunmuyordu. SSCB darbeyi açıkça kınıyor ve adada anayasal düzenin derhal kurulmasını talep ediyordu. *"Zira Ada'nın bir Cunta eline geçmesi ve ileride bir NATO üssü olanağının belirmesi en fazla Moskova'yı rahatsız ederdi. Sovyetler bu değişmeyi katiyen kabul etmez ve Türkiye'yi [müdahale konusunda] desteklerdi"*⁴⁷⁰. Dördüncü etken ise Türkiye'nin müdahale nedeninin, tüm dünya kamuoyu tarafından

⁴⁶⁸ Nazım Güvenç, (1984): *Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye*, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul: s.: 171

⁴⁶⁹ Sönmezoğlu, 2000: 237

⁴⁷⁰ Mehmet Ali Birand, (1978): *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul: s.: 50

anlaşıp meşru görülmesiydi. Dünya, bu darbeyi, Yunan faşist cuntasının askeri diktatoryasını adaya yayma girişimi olarak tanımlıyor, bunu kınıyor ve Türkiye'nin anayasal düzene dönme amacıyla yaptığı müdahaleyi haklı karşılıyordu. Öte yandan Yunan cuntası iktidara geçtiği günden itibaren insan hakları ihlalleri ve demokratik hakların askıya alınması gibi nedenlerden dolayı uluslararası kamuoyu tarafından dışlanmıştı ve bu sebepten dolayı hem içte hem de dışta zor günler geçiriyordu. Yunan cuntasının uluslararası platformdaki bu zor durumundan faydalanan Türkiye, anayasal düzeni tekrar kurma şiarı ile hareket ederek uluslararası kamuoyunun desteğini elde etmişti. Kıbrıs'a müdahale kararının alınmasını kolaylaştıran beşinci etken ise Türkiye'nin askeri hazırlıklarını tamamlaması idi. 1964 ve 1967 Krizlerinde Türkiye'nin, adaya müdahale kararından vazgeçmesinin nedenlerinden biri de askeri teçhizat konusundaki yetersizliği idi. Ancak aradan geçen zamanla birlikte, Türkiye bu konudaki eksiklerini gidermiş ve denizası bir operasyon için gerekli donanımı tedarik etmişti. Altıncı etken, diğer kriz dönemlerindeki yönetici/liderlerden farklı olarak Ecevit'in, Türk-Yunan ilişkilerinde taviz vermeden çözüm sağlanacağı konusundaki inancıdır. Ecevit, iktidara geldiği andan itibaren dış politika kazanımlarının, tavizsiz politikalar sonucunda elde edilebileceği üzerinde durmuş, ABD ile haşhaş ekim yasağı, Yunanistan ile de Ege'de kıta sahanlığı konularında gerginlik yaşanmıştı. Bu tavizsiz politikanın bir sonucu olarak, darbe karşısında müdahale şarttı. Diğer taraftan Türk yöneticiler, Türkiye'nin bu darbe karşısında sessiz kalması durumunda er veya geç *enosis*'in gerçekleştiğine inanıyorlardı. Çünkü “[b]irkaç yıl sonra, hatta resmi seçim ile Kıbrıs'da *Enosis*'in... ilânı son derece basit bir olaydı”⁴⁷¹. Bu yüzden de Türkiye sessiz kalarak bu oldu-bittiği kabullenmemeli ve müdahale etmeliydi. Bu konudaki son etken ise, Türk kamuoyunun soruna bakışıydı. Kıbrıs, 1950'li yılların ortalarından itibaren Türk kamuoyunun dış politika konusunda ilgilendiği en önemli konu olmuş, bu sorun adeta milli bir dava haline gelmişti. Bu yüzden darbeye sessiz kalarak Kıbrıs'ın kaybedilmesine neden olmak hiçbir siyasal iktidarın kolay kolay göze alamayacağı bir davranış olurdu. Öte yandan 1964 ve 1967'de de müdahale yapılacağı söylentileri yayılmış, ancak beklenen müdahale bir türlü gerçekleşmemişti. Bu açıdan Türk kamuoyunda genel bir müdahale beklentisi mevcuttu.

⁴⁷¹ Birand, 1978: 37

15 Temmuz 1974'te olağanüstü olarak toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda adaya askeri müdahale yapılması, ancak Garanti Antlaşması'nın IV. maddesi gereğinin yerine getirilmesi amacıyla antlaşma tarafı diğer devletlerle danışma görüşmeleri yapılması kararı alınmıştı. Diğer taraftan ordu, bu görüşmeler sırasında askeri hazırlıklarını tamamlamak istiyordu. “Türkiye, 16 Temmuz 1974'te İngiltere Maslahatgüzarı'na ortak bir askeri müdahaleye ilişkin ikili müzakere çağrısı yapan diplomatik bir nota verdi ve 24 saat içinde cevap istedi”⁴⁷². Bu notaya cevap aynı gün öğleden sonra gelecek ve İngiltere, bu görüşmelere hazır olduğunu belirtecekti. Bunun üzerine Başbakan Bülent Ecevit 17 Temmuz günü Londra'ya hareket etti ve İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile görüştü. Ancak Wilson ve Callaghan, Ecevit'in ortak müdahale yapılması teklifini barışçıl çözümlerin tükenmediği, müdahaleye en son seçenek olarak başvurulması gerektiği gerekçeleriyle reddedeceklerdir⁴⁷³. Bu görüşmelerde Ecevit, adaya gönderilecek Türk kuvvetlerinin bir çatışmayı önlemek için, adadaki İngiliz üslerinden yararlanmaları gerektiğini ve İngiltere'nin bu üslerin Türkiye tarafından kullanılmasına izin vermesini istemiş, ancak, İngiltere tarafından yine yukarıdaki nedenlerden ötürü buna izin verilmemiştir.

Londra'da bu görüşmeler sürerken, ABD, Türkiye'nin müdahale konusundaki ciddiyetinin farkına varacak ve Dışişleri Bakanı Kissenger, yardımcısı Joseph Sisco'yu Türkiye'nin müdahalesini önlemek üzere Londra'daki görüşmelere katılmak üzere görevlendirecektir. Ecevit önce, Sisco ile birlikte görüşmeyi ABD'nin garantör devlet olmadığı gerekçesiyle reddedecek, ancak daha sonra Sisco ile özel görüşmelerde bulunacaktır*. ABD'nin Sisco'yu görevlendirmesindeki temel amaç Türkiye'nin olası bir müdahalesini engelleyerek bir Türk-Yunan savaşının önlenmesidir. 18 Temmuz 1974 günü Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği'nde yapılan Ecevit-Sisco görüşmesinde, Sisco, müdahalenin, Türk-Yunan savaşına yol açabileceğini, Türk-Amerikan ilişkilerinin kötüleşmesine neden olabileceğini, SSCB'nin müdahaleye karşı çıkacağını, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımın kesilmesine neden olabileceğini söyleyerek müdahale kararından vazgeçilmesini sağlamaya çalışmış, ancak Ecevit aşağıdaki koşullar yerine getirildiği takdirde müdahaleyi erteleyebileceğini belirtmiştir:

⁴⁷² Bölükbaşı, 2001: 235

⁴⁷³ Bölükbaşı, 2001: 238

* Başbakan Ecevit, 18 Temmuz 1974'te düzenlediği bir basın toplantısında İngiltere ile garantör devletler olarak, ABD ile de iki dost ve müttefik ülke olarak görüşmelerde bulunduğunu söyleyecektir Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 189

“1) Sampson ve darbeci Yunan subayları Yunanistan’a geri çekilirse; 2) Türkiye, Yunanistan’ın yaptığı gibi, Kıbrıs’a eşit sayıda askeri güç gönderirse; 3) Kıbrıs Türklerine sahilde bir bölgenin denetimi verilirse; ve 4) federal bir hükümet sistemi yaratma müzakerelerine iki toplum arasında hemen başlanırsa”⁴⁷⁴

Sisco bunun üzerine hemen Atina’ya hareket edecek ve Yunan Cuntası’nı Türkiye’nin taleplerini kabul etme konusunda iknaya çalışacaktı. Ancak bunu başaramayacak ve Ankara’ya eli boş dönecektir. Sisco 20 Temmuz 1974 sabahı saat 03:00’da Ecevit’ten müdahaleyi 48 saat ertelemesini, Atina’yı bir kez daha iknaya zorlayacağını belirtmiş, ancak bu teklif Ecevit tarafından reddedilmiştir⁴⁷⁵. Nitekim iki saat sonra da Kıbrıs’a Türkiye’nin müdahalesi başlayacaktır.

Londra’da sürdürülen müzakerelerin ve Sisco’nun girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Türkiye, Garanti Antlaşması’nın IV. maddesinden doğan garantörlük hakkını kullanarak adaya tek başına müdahale etme kararı alacaktı. 20 Temmuz 1974’te olağanüstü olarak toplanan TBMM, Hükümet’in istediği asker kullanma iznini oybirliği ile verecekti. Müdahale, 20 Temmuz 1974 sabah 05’te denizden çıkarma ve havadan indirme şeklinde başlayacaktı. Aynı sabah hükümet sözcüsü Orhan Birgit, 15 Temmuz’da yapılan darbenin dış bir devlete bağlı askeri güçler tarafından yapıldığını ve durumun da Kıbrıs’ın bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü tehlikeye düşürdüğünü belirttikten sonra müdahalenin amacını şu şekilde açıklamıştır:

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ada’da vukubulan olayları tam bir değerlendirmeye tâbi tuttuktan ve 1960 tarihli Garanti Andlaşmasının öngördüğü şekilde, garantör devletlerden biri olarak yaptığı istişarelerin ve giriştiği gayretlerin tatminkâr sonuç vermediğini üzüntü ile tesbit ettikten sonra Kıbrıs’ın bağımsız bir devlet olarak yaşamını sağlamak ve ülke bütünlüğü ile Türk cemaatinin can ve mal güvenliğini hatta yeni yönetimin altında her türlü tehlike ve baskı ile karşı karşıya kalan bir çok Rumların can ve mal güvenliğini korumak için Garanti Andlaşması’nın 4. maddesinin 2. fıkrasından doğan vecibelerini yerine getirmeye karar vermiştir.

Bu barışçı hareketimizin gayesi, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin varlığına ve tüm Kıbrıs halkının haklarına yönelecek tehlikeyi bertaraf etmek ve Kıbrıs’ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve Anayasasının temel maddeleriyle ihdas edilen düzeni yeniden ihya etmektir”⁴⁷⁶

⁴⁷⁴ Bölükbaşı, 2001: 239

⁴⁷⁵ Bölükbaşı, 2001: 240

⁴⁷⁶ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 193

Genelkurmay Başkanlığı'nın planlarına göre hareket iki aşamadan oluşacaktı: İlk aşamada Kıbrıs'ta bir dayanak, belli bir sayıda kuvvetin güvenlik içerisinde olabileceği bir mevzi oluşturulacak, arada siyasi çözüme arayışına girilecek, eğer bu sonuç vermezse, ikinci bir hareketle adada anayasal düzen, güç kullanma yoluyla kurulacaktı⁴⁷⁷. Bu yüzden ilk hareket sırasında sınırlı güç kullanımı yoluna gidilmişti. Yunanistan'ın olası bir saldırısından çekinilmesi nedeniyle çıkarma gemilerinin %70'inin Ege kıyılarına konuşlandırılması sonucu, çıkarma gemilerinin sadece %30'luk bir kesimi ile çıkarma yapılabilmiş, bu yüzden adaya sadece 6.000 piyade askeri çıkarılabilmiş ve Girne-Lefkoşe yoluna birkaç yüz komando indirilebilmişti. Karşılığında 30.000 Kıbrıs Rum askerini bulan bu birliklerin ilerleyişi oldukça yavaş oluyordu⁴⁷⁸.

Bu arada Cunta'nın başı konumundaki Ioannides, müdahale başlar başlamaz Türkiye ile her cephede savaş kararı almış ancak daha sonradan bu karardan vazgeçmiştir⁴⁷⁹. Bu konumda ABD de sorunun bir Türk-Yunan savaşına yol açmaması için azami çaba sarf etmiştir. Nitekim Kissinger Ecevit'i telefonla arayarak ateşkes sağlanması yönünde baskı yapıyordu. Nihayet 22 Temmuz günü Genelkurmay ilk hareketin başarılı olduğunu belirterek Ecevit'e ateşkesin kabul edilebileceğini ilettiler. Bunun üzerine Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nin 20 Temmuz'da aldığı ateşkes kararına uyacağını açıkladı.

Genel olarak uluslararası kamuoyunun müdahaleye bakışı olumluydu. Genel anlamda "*Yunan Cuntası'nın Makarios'un devrilmesine yol açtığı düşünülüyor, Türkiye'nin çıkarmasının Ada'nın Yunanistan tarafından ilhakını engellemeye yönelik meşru bir çaba olduğuna inanılıyordu*"⁴⁸⁰. ABD, Türkiye'nin müdahalesini bir Türk-Yunan savaşına yol açabileceği ve NATO'nun güneydoğu kanadını bir çatışmaya sürükleyerek istikrarsızlaşmasına yol açabileceği endişesiyle engellemeye çalışmış, ancak bu kez Türkiye'nin kararlılığının daha fazla olduğunu görmüş, ikinci bir Johnson mektubu krizi yaratmak istememiş ve Türkiye'yi müdahaleden vazgeçirmek için çok fazla baskı uygulamamıştır. Müdahale başladıktan sonra da, bu durumun Türk-Yunan çatışmasına sürüklenmemesi için azami gayret sarf etmiş ve baskıyı ağırlıklı olarak Yuna-

⁴⁷⁷ Bölükbaşı, 2001: 242

⁴⁷⁸ Bölükbaşı, 2001: 243

⁴⁷⁹ Bölükbaşı, 2001: 247

⁴⁸⁰ Bölükbaşı, 2001: 244

nistan'a yapmıştır. Esasen ABD nasıl Sampson darbesini oldu-bitti sınırları içerisinde görüyorsa, Türkiye'nin sınırlı güç kullanımı çerçevesinde yaptığı ve bölgede dengeleri temelinden alt üst etmeyecek nitelikte olan müdahalesini de aynı oldu-bitti sınırları içerisinde görüyordu. İngiltere ise oldukça pasif bir tutum sergiliyordu. İngiltere'yi bu dönemde ilgilendiren esas sorun, üslerin geleceğinin ne olacağıdır. Bu yüzden Türkiye'nin adaya ortak müdahale ve üslerin müdahalede kullanılması tekliflerini reddetmiş ve Garanti Antlaşması'nın adaya silahlı müdahale hakkı vermediğini savunmuştur. Ancak İngiltere'nin müdahaleye doğrudan cephe aldığı da söylenemez. SSCB, darbeyi ABD güdümündeki Yunan cuntasının bir işi olarak görüyor⁴⁸¹, dolayısıyla darbeyi adanın Yunanistan'a bağlanması ve NATO sınırları içerisine girmesi sonucunu doğuracak bir eylem olarak niteliyor ve Türkiye'nin müdahalesini genel anlamda olumlu karşılıyordu. Türkiye, müdahaleyi gerçekleştirirken, amaçlarından birinin de adada anayasal düzenin tekrar kurulması olduğunu açıklamıştı. Ancak bu noktada Türkiye'nin anayasal düzen anlayışı ile SSCB'nin bu konudaki bakış açısı arasında bazı farklar olduğu görülmektedir. SSCB anayasal düzeni, Makarios rejiminin tekrar tesisi biçiminde yorumlarken, Türkiye, 1963 öncesi düzene dönüşü, anayasal düzenin tekrar kurulması olarak algılıyordu⁴⁸².

Yunanistan ve Sampson yönetimi Türkiye'nin müdahalesine karşı çıkmışlardır. Yunanistan, müdahale başladığında Türkiye'ye savaş ilan etme kararı almış, ancak gerek ABD'nin devreye girmesi, gerek askeri donanımın hazırlıksız oluşu ve gerekse de Cunta içindeki sürtüşmeler nedeniyle bu kararını uygulamaya sokamamıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde Kıbrıs'ta ateşkesin sağlanmasına ilişkin 353 sayılı kararın görüşülmesi sırasında, BM'deki Kıbrıs Rum temsilcisi söz alarak, darbenin Türkiye'nin müdahalesini meşrulaştırmadığını, Garanti Antlaşması'nın uygulanmasının ancak Kıbrıs'ın egemenliği ve ülke bütünlüğüne dış bir tehdit olduğunda mümkün olabileceğini belirterek, Garanti Antlaşması'na göre müdahalenin ancak barışçıl bir şekilde olabileceğini, dolayısıyla Türkiye'nin silahlı güç kullanımının hem BM Şartı'na hem de Garanti Antlaşması'nın kendisine aykırı olduğunu iddia etmiştir⁴⁸³. Kıbrıslı Rumlar Türkiye'nin adaya müdahalesinin, uluslararası hukukun ihlali olduğunu

⁴⁸¹ Güvenç, 1984: 171

⁴⁸² Sönmezoğlu, 2001: 242

⁴⁸³ Zaim M. Nedjatigil, (1982): *The Cyprus Conflict, A Lawyer's View*, Tezel Offsett and Printing Co Ltd., Second Ed., Nicosia, s.: 75-76

iddia etmektedir. BM'deki konuşmasında “*Rum delege, garantör Güçlerin sadece status quo anteyi tekrar kurmak için müdahale edebileceğini, ancak Türk askeri müdahalesinin işgal, uzun vadede de adanın bölünmesi amacı taşıdığını iddia etmiştir*”⁴⁸⁴. Bu bağlamda Yunanistan da Kıbrıslı Rumları destekleyerek “*Garanti Antlaşması'nın silahlı müdahaleyi öngörmediğini, böyle yorumlansa dahi Birleşmiş Milletler Yasası'nun bu tür bir girişimi yasakladığını ve bu tür bir yetki çatışması durumunda Birleşmiş Milletler Yasası'nun üstün geleceğini...* [iddia etmektedir]”⁴⁸⁵.

Kıbrıslı Rumların bugün de savundukları görüş, Garanti Antlaşması'nın adaya silahlı müdahale hakkı vermediği, Türkiye'nin bu müdahaledeki amacının adanın işgali ve istilası olduğudur. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, Garanti Antlaşması'nın düzenlendiği andan itibaren, uluslararası hukuka aykırı olduğunu; ayrıca Türkiye'nin Garanti Antlaşması uyarınca adaya gerçekleştirdiği müdahalenin de, Garanti Antlaşması'nın silahlı bir eylemi içermemesinden dolayı, uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmaktadır. Rum tarafının görüşüne göre, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre, Uluslararası hukukun zorlayıcı bir kuralına (*jus cogens*) aykırı olan antlaşmalar geçersizdir. BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. paragrafı da tüm üye devletlerin uluslararası ilişkilerinde güç kullanımını veya güç kullanımı tehdidinde bulunmadan kaçınmaları gereğini vurgulamaktadır ki bu madde *jus cogens* olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan iki veya daha fazla devlet arasında imzalanan ve başka bir devletin siyasal bağımsızlığı veya ülke bütünlüğüne karşı güç kullanımı veya tehdidini içeren bir antlaşma Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesine göre geçersiz sayılmalıdır. Bu durumda Garanti Antlaşması da, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasındaki Temel Maddelerin değiştirilmesi halinde, 1960 yılında imzalanan antlaşmalarla kurulan düzenin bozulduğu gerekçesiyle, garantör devletlere müdahale hakkı vermektedir. Bu durumda hem Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemen eşitliği yok sayılmakta, hem de Kıbrıs halkının self-determination hakkı ihlal edilmektedir. Bu niteliği ile Garanti Antlaşması'nın da uluslararası hukuka aykırı varsayılması gerekmektedir.

Buna karşılık olarak ise Türk tarafının görüşleri şu şekilde özetlenebilir: BM Şartı'nın 2/4 maddesi, bir ülkenin egemenliği veya toprak bütünlüğüne karşı güç kulla-

⁴⁸⁴ Nedjatigil, 1982: 76

⁴⁸⁵ Sönmezoglu, 2000: 120

nımını veya tehdidini yasaklamaktadır. Türkiye'nin Garanti Antlaşması uyarınca yapmış olduğu müdahale sonucunda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik veya toprak bütünlüğüne hanel gelmemekte, tam tersine, müdahale bunları tekrar sağlamak amacıyla yapılmaktadır⁴⁸⁶. Ayrıca Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi taraflara güç kullanımı hakkını vermektedir. Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine göre antlaşmanın hükümlerinin ihlali durumunda, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gerekli olan teşebbüs ve tedbirler konusunda birbirlerine danışmak yükümünü yüklenirler. Burada teşebbüs terimi, bir yükümlülüğe uyulması için sıradan bir çağrıyı içerebileceği gibi, bunun yerine getirilmemesi durumunda kuvvet tehdidi şeklini de alabilmektedir. Ayrıca tedbir terimi baskıcı fakat barışçı eylemler yanında kuvvet kullanımını da içerebilecektir. Bu terimlerin olağan anlamları soyut bir biçimde ele alındığında bu terimlerin sadece “barışçıl diplomatik girişimleri içerdiklerinin kabulü, anlamsız bir somuç yaratacaktır. Çünkü devletler, herhangi bir antlaşma hükmüne gerek olmaksızın, uyuşmazlıkların çözümü için zaten bu tür girişimlerde bulunma hakkına sahiptirler”⁴⁸⁷. Bu durumda bu “antlaşmanın amaçlarına uygun yorum yapılması” yönteminin seçilmesi gerekmektedir ki böyle bir durumda bu terimlerin kuvvet kullanma hakkını içermeleri kaçınılmazdır. “Çünkü, Garanti Antlaşması'nın en temel amaçlarından biri, Ada'daki iki halkın nihai hedeflerini oluşturan Enosis ve Taksim'i engellemektir... Bu nedenle sıradan protesto ya da diplomatik yollarla, bozulacak düzenin yeniden tesisi mümkün olamayacaktır. Örneğin Enosis ya da Taksim nihai hedefleri, açıkça kuvvet kullanımı yöntemlerine dayanmaktadır. Bu tür eylemlerin engellenebilmesi (ya da durdurulabilmesi), yani Antlaşma'nın amacının gerçekleştirilebilmesi için, bahse konu terimlerin kuvvet kullanımını içerdikleri kabul edilmelidir”⁴⁸⁸. Diğer taraftan BM Şartı'nın 2/4 maddesi üye devletlerin birbirlerine karşı güç kullanımını veya tehdidini yasaklasa da, uluslararası hukuk, ilgili ülkenin rızası alınarak yapılmış olan bir garanti antlaşması uyarınca bu ülkeye yapılan müdahaleleri meşru karşılamaktadır⁴⁸⁹. Kaldı ki Garanti Antlaşması'nın imzacı devletlerinden biri de Kıbrıs Cumhuriyeti'dir, dolayısıyla ülkesi üzerinde kuvvet kullanımını onaylamıştır. Ayrıca BM Şartı'nın 2/4 maddesinin *jus cogens* olup olmadığı hususunda şüpheler vardır. Garanti Antlaşması'nın IV. maddesi,

⁴⁸⁶ Nedjatigil, 1982: 82

⁴⁸⁷ Özersay, 2002: 304

⁴⁸⁸ Özersay, 2002: 305

⁴⁸⁹ Nedjatigil, 1982: 79

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesine aykırı bir nitelik taşısa da, yine aynı Sözleşme'nin 4. maddesine göre "...bu Sözleşme sadece Devletler tarafından bu Sözleşmenin kendileri bakımından yürürlüğe girmesinden sonra akdedilen andlaşmalara uygulanır"⁴⁹⁰. Bu bağlamda Viyana Sözleşmesi'nin etkileri, geriye yürümektedir. Kaldı ki bu Sözleşme 27 Ocak 1980 tarihinde 34 devletin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir⁴⁹¹. Bu nedenle "1969 Viyana Sözleşmesi hükümlerinin, salt çok taraflı bir antlaşma hükmü nitelikleriyle, bu sözleşmenin 27 Ocak 1980'de yürürlüğe girmesi tarihinden önce yapılmış olan antlaşmalara uygulanmaları mümkün değildir"⁴⁹². Dolayısıyla bu Sözleşme, 1960 yılında yapılan Garanti Antlaşması'nın uluslararası hukuka aykırı nitelik taşıdığı iddia edilen hükümlerini de otomatik olarak geçersiz hale getiremez. Diğer bir deyişle "müdahaleye izin veren hükümlerin bugünkü hukuk çerçevesinde bir *ius cogens* normuyla çatıştığını kabul etsek bile, bu hiçbir şekilde Andlaşmanın IV. Maddesinin –hele tümünün– *ab initio* geçersiz olduğu anlamında değildir. Viyana Sözleşmesi'nin 64. Maddesi'nin 'genel uluslararası hukukta yeni bir mutlak normun ortaya çıkması halinde, bu normla çelişen mevcut herhangi bir anlaşma geçersiz hale gelir ve sona erer' hükmünü getirdiği doğrudur. Fakat ilk olarak, bu hükmü, anlaşmanın geriye doğru geçerliliğini etkilemez; ikinci olarak, Garanti Antlaşması'nın IV. Maddesi, yeni bir *ius cogens* kuralı neticesinde geçersiz hale gelse bile, bu Madde'nin Andlaşma'nın geri kalanından ayrılması pekala mümkündür"⁴⁹³. Bundan başka uluslararası hukukta antlaşmalar ve antlaşmaların tarafı olmayan üçüncü devletler açısından klasik kural *pacta tertiis nec nocent prosunt*'tur. Buna göre uluslararası antlaşmalar taraf olmayan devletler bakımından hak ve yüküm doğurmaz. Buna göre "Türkiye 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmadığından bu sözleşmenin hükümleri, salt çok taraflı bir uluslararası antlaşma niteliğiyle, Türkiye ile 1959-60 Antlaşmalarının öteki tarafları arasındaki antlaşmalar hukuku uyumsuzluklarına uygulanamaz"⁴⁹⁴.

Öte yandan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının Temel Maddelerinin değiştirilemeyeceği doğrudur; ancak Garanti Antlaşması Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu belgele-

⁴⁹⁰ Gündüz, 1987: 117

⁴⁹¹ Gündüz, 1987: 111

⁴⁹² Özersay, 2002: 187

⁴⁹³ Maurice H. Mendelson, (2001): *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır, Hukuki Mütalaa*, Çevirmen Yok, Yayinevi Yok, Londra: s.: 60

⁴⁹⁴ Özersay, 2002: 179

rinden biridir. Bu niteliği ile onun bu eksikliği egemen eşitliğinin veya Kıbrıs halkının self-determination hakkının ihlali veya inkarı anlamına gelmez. Ayrıca BM'nin aldığı kararlarda da, Garanti Antlaşması'nın hükümsüz veya geçersiz olduğu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemen eşitliğini zedelediği veya Kıbrıs halkının self-determination hakkını ihlal ettiğine ilişkin ifadeler yer almamaktadır⁴⁹⁵.

Garanti Antlaşması'nın IV. maddesi incelendiğinde “gerekli önlemlerin alınması” ve “eyleme geçilmesi hakkı” ifadeleri göze çarpmaktadır. Garanti Antlaşması'nın metni, bu önlemlerin ve eylemlerin niteliği konusunda muğlak ve yoruma açıktır. Rum tarafı bunları, barışçıl eylemler ve önlemler olarak yorumlarken Türk tarafı silahlı müdahale de dahil olmak üzere, her türlü eyleme geçme hakkı olduğunu iddia etmiştir.

Rum tarafınca dile getirilen başka bir argüman da Makarios'un 1 Ocak 1964 tarihinde uluslararası antlaşmaların tümünü geçersiz ilan ettiği ve dolayısıyla 1974'te Kıbrıs Cumhuriyeti açısından geçersiz olan bir antlaşma uyarınca bu ülkeye müdahalede bulunulamayacağıdır. Ancak çok taraflı uluslararası antlaşmalar, tarafların tümünün rızası bu yönde olmadığı sürece, sona ermezler. Dolayısıyla antlaşma tarafı bir devlet, antlaşmanın fesholdüğünü, kendisi açısından artık sonuç doğurmadığını ilan etse bile, diğer devletler bunu kabul etmedikçe, ilgili devletin antlaşmadan doğan yükümlülük ve sorumlulukları devam eder. Bu gibi bir durumda, ancak bir devletin antlaşmadan çekilmesi söz konusu olabilir ki Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran uluslararası antlaşmalarda çekilmeye ilişkin bir düzenleme getirilmemiştir. Dolayısıyla Garanti Antlaşması halen yürürlüktedir ve Türkiye'nin 1974 yılında Garanti Antlaşması'nın IV. maddesi uyarınca gerçekleştirmiş olduğu müdahale uluslararası hukuka uygundur.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği müdahale sonucunda Yunanistan'daki Cunta hükümeti siyasal anlamda başarısız olmuş ve istifa etmek zorunda kalmıştı. Böylece ülke “*sürgünde bulunan eski bir politikacı Konstantin Karamanlis'in başkanlığında,...* 23 Temmuz'da sivil bir hükûmete kavuş[acaktı]”⁴⁹⁶. Dolayısıyla Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu müdahale, Yunanistan'da askeri yönetimin de sonunu getirmiş ve demokrasiye geçişi hızlandırmıştır. Bu değişikliğin Kıbrıs'ta da etkisi hızla görüldü. Darbenin

⁴⁹⁵ Nedjatigil, 1982: 75

⁴⁹⁶ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 199

başı Sampson ortadan kayboluyor ve Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides hükümeti devralıyordu⁴⁹⁷.

2.3.2. Cenevre Konferansı ve Türkiye'nin 2. Müdahalesi

Türkiye, I. hareket ile Kıbrıs'ta tutunacak bir yer elde ettiğine inandıktan sonra siyasi çözüm arayışlarına girişecekti. Bu çözüm arayışları için düzenlenen Cenevre Konferansı 25 Temmuz 1974'te İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla başlayacaktı.

Yunanistan, bu konferansa şu önerileri kabul ettirmek için katılmıştı: “1) Cenevre'de sadece BM'nin ateşkes kararı yani ateşkesin nasıl uygulanacağı görüşülmeli, anayasal konular kesinlikle ele alınmamalıdır, 2) Türk birlikleri derhal ve toptan adadan çıkarılmalıdır, 3) Anayasa ve Kıbrıs'taki yeni düzene ait hiçbir konu ele alınmayacağı gibi, 1 hafta sonraki konferansa da atıfta bulunulmamalıdır”⁴⁹⁸. Türkiye'nin istekleri ise şunlardı: “1) Adada küçücük bir alana yığılmış Türk birlikleri çevresinde bir «güvenlik kuşağı» oluşturulması; 2) Türk köyleri üzerindeki Rum işgal ve kuşatmasının kaldırılması; 3) %34 dolaylarında bir toprağın Türk toplumuna bırakılması; 4) darbe ve karşı-darbenin yarattığı yepyeni durumda iki toplum arasındaki sorunlara kalıcı bir çözüm olabilecek tek çare olarak iki toplumlu, iki kesimli bir federal düzenin benimsenmesi”⁴⁹⁹. Taraflar, 22 Temmuz'da ateşkesi kabul etmelerine rağmen ateşkes sınırlarında durmuyorlardı. Türk birliklerinin ilerleyişi çok yavaştı ancak “Temmuz sonunda Milli Muhafızlar 35.882 Kıbrıs Türkünün yaşadığı 198 Türk köyünü işgal etmişlerdi, ayrıca 60 köyde de 21.157 Türkü kuşatma altına almışlardı”⁵⁰⁰. Konferans 27 Temmuz 1974'te ateşkes ihlalleri nedeniyle tıkanma noktasına gelmişti. Yunanistan, görüşmelere devam edilebilmesi için Türk askerlerinin geri çekilmesini şart koşarken, Türkiye, Türk köylerindeki işgal ve kuşatmanın sona erdirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bunun üzerine devreye giren ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, her iki tarafı da o anda içinde bulunulan koşulların kabul edileceği yeni bir ateşkese ikna etti⁵⁰¹. Uzun süren

⁴⁹⁷ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 199

⁴⁹⁸ Fırat, 2001b: 744

⁴⁹⁹ Güvenç, 1984: 179, 180

⁵⁰⁰ Bölükbaşı, 2001: 250

⁵⁰¹ Bölükbaşı, 2001: 250

müzakerelerden sonra Cenevre Deklarasyonu, 30 Temmuz 1974'te İngiliz, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları tarafından imzalanacaktır.

Cenevre Deklarasyonu'nun 1. maddesi ile Dışişleri Bakanları, 16 Ağustos 1960'ta Lefkoşe'de imzalanan antlaşmalar ile BM Güvenlik Konseyi'nin 352 sayılı kararını göz önünde tutarak acil birtakım önlemler alınmasını kabul etmişlerdi⁵⁰². Deklarasyonun yazılış biçiminden, Bakanların 1960 Antlaşmalarını geçerli ve halen yürürlükte varsaydıkları çıkarılabilmektedir. O halde Garanti Antlaşması halen yürürlükte ve Türkiye'nin müdahalesi de bu sebepten dolayı meşrudur. 1. maddede sözü edilen acil önlemler ise deklarasyonun 2., 3. ve 4. maddelerinde yer almaktadır. Buna göre ilk önlem, tarafların 30 Temmuz 1974 saat 22 itibarı ile kontrol altında tuttıkları yerlerden daha ileri geçmemeleri yani ateşkestir. Bunun dışında Türk Silahlı Kuvvetlerince ele geçirilen bölgenin etrafında bir güvenlik kuşağı oluşturulacak, Yunan ve Kıbrıs Rum kuvvetlerince işgal edilen tüm Kıbrıs Türk bölgeleri tahliye edilecekti. *"Bu bölgeler Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından korunmaya devam edilecek ve derhal güvenlik tedbirlerine sahip olacaklardır"*⁵⁰³. Deklarasyonun 4. maddesi ile de, adada barış, güvenlik ve karşılıklı güvenin artması ile birlikte Kıbrıs'taki silahlı kuvvetlerin sayısının azaltılması öngörülüyordu. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, *"Türk Silahlı Kuvvetlerinin Ada'dan geri çekilmesi, Kıbrıs'ta kurulması düşünülen yeni statüye sıkı sıkıya bağlı olup, barış ve güvenliği tekrar tesis edecek olan ve Kıbrıs'a yeni bir düzen kazandıracak olan bu statü gerçekleşmedikçe kesinlikle talep edilmeyecektir"*⁵⁰⁴. Bakanlar 5. madde ile bölgedeki barışın iadesi ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden tesisi amaçları çerçevesinde müzakerelerin 8 Ağustos 1974 tarihinde Cenevre'de tekrar başlatılması konusunda görüş birliğine vardıklarını beyan etmişlerdir. Aynı maddede Kıbrıs'ta fiili olarak, Türk ve Rum olmak üzere iki otonom yönetim bulunduğu da kabul edilmişti. Böylece 1960 Anayasası yıkıldıktan sonra, bölgedeki Türklerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir zorunluluk biçiminde kendini gösteren ve kendiliğinden oluşan Kıbrıs Türk yönetiminin varlığı ve meşruluğu kabul edilmiş oluyordu; *"...Kıbrıs Türk yönetiminin muhtariyeti milletlerarası bir belge ile resmen tescil edil[iyordu]"*⁵⁰⁵.

⁵⁰² İsmail, 1998: 131

⁵⁰³ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 203

⁵⁰⁴ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 203, 204)

⁵⁰⁵ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 205

Cenevre Deklarasyonu ile Türkiye, konferans başlarken ileri sürdüğü isteklerinin ilk ikisini başarmış oluyordu. Yunanistan ise Türk askerlerinin çekilmesi isteğini kabul ettirememiş, hatta Türk askerlerinin çekilmesi, nihai bir çözüm sonrasına ertelenmiştir.

Bu sırada Türkiye, adada elinde bulundurduğu %7'lik toprak parçası üzerindeki birliklerini takviye etmeyi sürdürüyordu⁵⁰⁶. Türkiye ateşkese uyma konusunda azami dikkati gösterdiği halde, Türk köyleri üzerindeki Rum işgali halen kalkmış değildi. Bunun yanı sıra, Rum tarafı, I. Cenevre görüşmeleri sırasında alınan kararlara uymak bir yana, yüzlerce Türkü esir alıyor ve Türklere karşı saldırılar tekrar başlıyordu⁵⁰⁷. Cenevre Görüşmeleri'nin ikinci turu, böyle bir atmosfer içerisinde 8 Ağustos 1974'te başladı. Türkiye bu konferansa çözüm önerisi olarak iki bölgeli federasyon tezini götürecektir. Kıbrıs Rum tarafı ise devletin üniter niteliğinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığını, toplanan konferansın amacının mevcut statüyü kökünden değiştirmek olmadığını, anayasal düzenin bozulmuş olmasının, devlet biçimini değiştirecek nitelikte anayasa düzenlemeleri yapılmasını gerektirmediğini ve bu durumda da yapılacak en iyi işin 1960 Anayasasının işlemeyen maddelerinin değiştirilmesi olacağını savunuyordu⁵⁰⁸. Taraflar arasındaki geniş görüş ayrılıkları yanında konferans zaten gergin bir ortamda başlamıştı. Türkiye adına konferansa katılan Dışişleri Bakanı Turan Güneş 9 Ağustos tarihinde, Rum askerlerinin Türk bölgelerinden halen çıkmadığını, bunun da deklarasyonun açık bir ihlalini oluşturduğu vurgulamış, bunun üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros ise Türkiye'nin kendi bölgesini 30 km² artırdığını ve deklarasyonu ihlal ettiğini öne sürmüştü⁵⁰⁹. Türkiye'nin getirmiş olduğu iki bölgeli federasyon önerisi, Kıbrıs Türklerine geniş otonomi veren iki-bölgeli federal bir devletin kurulmasını içeriyordu. Buna göre "*Türkiye temelde coğrafi esasa dayanan bir federasyonun gerçekleşmesini arzulamakla birlikte, kurulacak bir federatif devletin kesin hatlarla iki bölgeye ayrılmasında ısrar etmemektedir. Öneriye göre, kurulması düşünülen federasyon çok bölgeli (kantonlu) bir bünyeye sahip olabilir.*"⁵¹⁰. Konferansa Kıbrıslı Türkleri temsilen katılan Denктаş da bir öneri sunacaktır. Denктаş'ın önerisine göre, Lefke'den Lefkoşe'nin Türk bölgesine, oradan da Magosa'ya dek çizilecek çizgilerin kuzeyinde

⁵⁰⁶ Bölükbaşı, 2001: 252

⁵⁰⁷ Necati Münir Ertekün, (1984): *Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, K. Rustem & Brothers, 2nd Ed., Oxford: s.: 33

⁵⁰⁸ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 206-207

⁵⁰⁹ Bölükbaşı, 2001: 254

⁵¹⁰ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 206 Vurgu yazarların

kalan bölge Türk yönetimine bırakılacak ve bu şekilde coğrafi esas ayrımına dayalı iki-bölgeli bir federasyon oluşturulmuş olacaktır⁵¹¹. Her iki plan da, adanın yaklaşık %30'unun Türk yönetimine bırakılmasını öngörüyordu⁵¹². Ancak çözüm sağlanamaması üzerine, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan, Güneş tarafından kendisine iletilen kantonal çözüm önerisini açıklayacaktı. Bu öneriye göre "*Kıbrıs Cumhuriyeti içinde 6 kantonal özerk bir Kıbrıs Türk bölgesi oluşturulacaktı. Bir ana kanton ile Lefke, Poli, Baf, Larnaka ve Karpas'ta yer alacak beş kantonun yüzölçümü ada topraklarının %34'ünü kapsayacaktı. Bu kantonlar Türk idaresince yönetileceklerdi*"⁵¹³. Bunun üzerine Mavros ve Klerides, bu öneriyi ülkeleriyle görüşmek üzere Türkiye'den 36 saatlik bir süre talep edeceklerdir. Ancak "*Rumların müzakere yoluyla çözüm istediğine inandıran ve zaman kazanmak istediklerini düşünen Güneş, bu talebi reddetti*"⁵¹⁴. Konferansın bir sonuç elde edilemeden dağılacağı belli olunca Ecevit, Kissinger'in son dakika baskılarının da etkisiyle son bir çözüm önerisinde daha bulundu. "*Buna göre, Ecevit Kıbrıs topraklarının %7'sini elinde bulunduran Türk birliklerinin çevresindeki sahanın Yunan askerlerinden arındırılmasını istedi. Bu tahliyeden sonra, Türkiye kontrolünü doğuda Magosa'ya dek genişletecek, Ada'nın %17-18'ini kontrol altında tutacaktı*"⁵¹⁵. Ecevit, bu teklifin kabul edilmesi durumunda erteleme isteğini kabul edeceğini açıklıyordu. Ancak Ecevit'in bu önerisi Rum kesimince reddedilecektir. Bu gelişme üzerine tıkanan görüşmelerden artık bir sonuç alınamayacak ve konferans 14 Ağustos 1974 günü sabah 02:20'de başarısızlığa uğrayarak, dağılacaktır. Türkiye bunun üzerine aynı gün sabah 04:20'den itibaren Kıbrıs'a yönelik 2. harekate başlayacaktır. Başbakan Bülent Ecevit aynı gün düzenlediği basın toplantısıyla hareketin amaçlarını şu şekilde açıklıyordu: Rum yönetimi Cenevre görüşmelerinden bir sonuç elde edilmesini engellemiştir. Uzun süre görüşmelere yanaşmamışlar ve ciddi bir öneriyle gelmemişlerdir. Öte yandan Cenevre Konferansı'nın birinci aşamasında imzalanan deklarasyonda öngörülen acil önlemleri almaktan kaçınmışlardır. "*Bu durumda, garantör devlet olarak, Türkiye'nin ateş-kes'e uymak yükümlülüğü ortadan kalkmaktadır. Kararları tek taraflı olarak çiğneyen ve çalışması kasıtlı olarak engellenen bir konferansı sürdürür görünmenin yarardan çok zarar getirdiğini gören Türkiye, garantör devlet niteliği ile, üst-*

⁵¹¹ Necatigil, 1998: 97-98; Denктаş'ın bu konudaki önerilerini gösteren harita için bkz. Birand, 1978 s: 146

⁵¹² Necatigil, 1998: 98

⁵¹³ Fırat, 2001b: 747

⁵¹⁴ Bölükbaşı, 2001: 256

⁵¹⁵ Bölükbaşı, 2001: 258-259

lenmiş olduğu yetki ve görevleri ve Kıbrıs ve Türk halkının hakları ve güvenliği konusunda taşıdığı sorumluluğu tek başına yerine getirme zorunluluğunu duymaktadır... 20 Temmuz 1974 Türk harekâtı ne kadar meşru idi ise, onun zorunlu devamı olan şimdiki Türk harekâtı da o kadar meşrudur; Türk Silâhlı Kuvvetleri Kıbrıs'ın sorunlarına müzakere yoluyla çözüm aranabilmesi için durdurmuş olduğu harekâtını, bu arayışlardan sonuç alın[ma]mayacağı belli olunca, şimdi bıraktığı yerden sürdürmektedir. Bu harekâtın amacı, Kıbrıs'ı istilâ değildir. Kıbrıs'ı kurtarmaktır. Bağımsızlığını korumaktır"⁵¹⁶.

Türkiye 2. askeri hareketin nedenleri olarak şu noktalara vurgu yapıyordu:

- "I. Harekât ertesinde Ada'nın güneyinde kalan Türkler, insanlık dışı bir kuşatma altındadırlar. Ve özellikle Atlılar, Muratağa, Sandallar ve Taşkent (Dohni) köylerinde, BM askerlerinin varlığına rağmen birtakım katliamlar yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir;
- I. Harekât'la denetim altına alınan bölgeler çerçevesinde bakıldığında, Ada'daki Türk ordusunun güvenliği bakımından da önemli endişeler bulunmaktadır. Yunanistan ve Kıbrıs Rum temsilcilerinin amacı, başlangıçta II. Cenevre Konferansı'nın yetkisizliğini ileri sürdüklerinden, zaman kazanmaktır;
- Yunanistan, Güvenlik Konseyi'nin 353 Sayılı Kararı'm ve 30 Temmuz Cenevre Deklârasyonu'nu ihlâl etmiştir;
- Türkiye, Kıbrıs Devleti'nin varlığının, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bir daha hiçbir şekilde tehdit edilemeyeceği ve Kıbrıs Türk toplumunun haklarının ve güvenliğinin korunacağı bir hukuk düzeninin kurulmasını tek başına sağlayacaktır"⁵¹⁷.

Türkiye, ilk hareketi sınırlı olarak ve az sayıda asker ile gerçekleştirmişti. 1. hareket sırasında Yunanistan'la savaş ihtimaline karşılık olarak, kuvvetlerin büyük bir kısmı Ege kıyıları ile Trakya'da konuşlandırılmıştı. Ancak 2. harekatta böyle bir ihtimal mevcut olmadığından, Türkiye daha hazırlıklı idi ve müdahaleyi başarıyla tamamlayacak kadar piyade ve tank kuvvetini adaya çıkarılabiliyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri hızlı bir hareket sonucunda, 16 Ağustos 1974'e değin, adanın %36'sını denetimi altına almıştı. Bu sırada toplanan BM Güvenlik Konseyi 16 Ağustos tarihinde taraflara acil ateşkes ilan etmeleri çağrısında bulunan 360 sayılı kararı kabul edecektir. Türkiye aynı gün hareketin ikinci kısmının başarıya ulaştığını (o sırada Lefke-Magosa çizgisine değin Türk kontrolü sağlanmıştı) görerek bu çağrıya olumlu yanıt verecek ve hareketi sona erdirecektir.

⁵¹⁶ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, 1975: 208, 209

⁵¹⁷ Özersay, 2002: 101-102

2. hareket ile Türkiye'nin savunduğu iki bölgeyi federasyon tezinin maddi zemini hazırlanmıştı; çünkü adanın kuzeyde kalan yaklaşık %30'luk bir kesimi Türk kontrolüne geçmişti. Ancak 1. hareket sonrasında dünya kamuoyunda oluşan Türkiye yanlı sempatinin 2. hareket sonrasında oluşmadığını görmekteyiz. 1. hareketi de pek desteklemeyen İngiltere, 2. harekate şiddetle karşı çıkmış, adaya askeri kuvvet göndermiş ve o sırada İngiliz üslerine sığınmış olan Türklerin, kuzeye yani Türk kontrolündeki bölgeye geçişleri konusunda zorluk çıkarmıştır⁵¹⁸. Diğer taraftan Türkiye'nin 1. hareketini, Makarios yönetimini tekrar geri döndürecek bir girişim olarak gören ve bu yüzden destek veren SSCB, ikinci harekattan sonra Türkiye'nin Makarios yönetiminin yeniden kurulması konusundaki isteksiz ve kayıtsız tavrı karşısında, Türkiye'ye müdahaleler konusunda verdiği desteği çekecek, hatta geçen zamanla birlikte karşı çıkmaya başlayacaktır⁵¹⁹. Çünkü "*Moskova'nın tek amacı; başından bugüne kadar, Kıbrıs'ı NATO etkisi altında çıkartmak ve bağımsız-bağılantısız bir devlet olarak koruyabilmektir. Türkiye'nin ilk harekâtına, Enosis kaygısı nedeniyle karşı çıkmamış, ancak sürekli olarak Makarios dönemindeki statüye dönülmesini istemiş ve sorunu uluslararası foruma aktararak Türkiye-Yunanistan-İngiltere NATO üçgeninden kurtarmaya çalışmıştı. İkinci Türk harekâtı, bölgedeki dengenin NATO ülkeleri çıkarına uygun olarak bozulmasıydı*"⁵²⁰.

ABD, Türkiye'nin 2. müdahalesini de yine oldu-bitti sınırları içerisinde görüyor ve bekle-gör siyaseti izlemeyi tercih ediyordu. Ancak o dönemde Başkan Nixon'ın adının, Watergate skandalına karışması ve dış politikada yanlış bazı kararlar verilmesi sonucu ABD'nin Vietnam'da yenilgiyi kabul etmek zorunda kalışı, Yönetim ile Kongre arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine ve kamuoyunun Yönetime olan güveninin azalmasına neden olacaktır. Oysa Kissinger, tarafları bir araya getirerek görüşmelerde bulunmalarını sağlayarak bir çözüme ulaşabileceğini düşünüyordu. Nitekim ABD'nin iç politik gelişmeleri sonucunda Kongre ile Yönetim arasındaki güç mücadelesi, Kongre üzerinde yoğun etkide bulunan Yunan lobisinin de desteği ile Türkiye'ye ambargo uygulanması kararının alınmasıyla sonuçlanacaktı.

⁵¹⁸ Sönmezoglu, 2000: 237-238

⁵¹⁹ Sönmezoglu, 2000: 242

⁵²⁰ Mehmet Ali Birand, (1990): *Diyet-Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Uluslararası Pazarlıklar 1974-1980*, Milliyet Yayınları, 7. Baskı, İstanbul: s.: 33

Yunanistan ise, Türkiye'nin müdahale amacının adayı bölmek olduğunu belirtecek, Türkiye'nin kuzeyde kurduğu egemenliği, işgal olarak niteleyecek ve bunu dünya kamuoyuna, bu şekilde kabul ettirebilmek için çaba harcayacaktı. Öte yandan Yunanistan, NATO'nun askeri kanadından, Türkiye'nin eylemini engellemediği gerekçesiyle ayrılacaktır. Bu dönemde Yunanistan'da hakim olan görüş, Kissinger'ın Türkiye'nin 1. hareketine tepki göstermeyerek 2. hareketi meşrulaştırdığı ve ABD'nin Türkiye'nin yanında yer aldığı şeklindedir. Bu süreçten sonra Yunanistan-ABD ilişkilerinde bir soğukluk dönemi yaşanacaktır. Yunanistan'a göre, NATO içi bir çözüm bulunamadığına göre, sorun artık BM Genel Kurul'u başta olmak üzere uluslararası platformlarda çözümlenmelidir⁵²¹.

2.3.3. Müdahalenin Bedeli: Ambargo

ABD Kongresi 5 Şubat 1975 tarihinde Türkiye'ye bir silah ambargosu uygulanmasını içeren bir karar almıştır. Bu kararın alınmasında etkili olan faktörler şu şekilde ortaya konabilir:

Öncelikle ABD yönetsel yapısı içerisinde 1970'li yılların başından itibaren yapılan demokratik reformlar, Kongre'nin yönetsel alanlara ilişkin gücünü arttırmış ve kararların daha hızlı bir şekilde alınmasını sağlamıştı. Dış politika konusunu 1945'ten itibaren Yönetim'in tekeline bırakan Kongre, bu konuda artık daha etkin bir hale gelmek ve karar alma sürecine katılmak istiyordu. Bu şekilde hem karar alma, toplumun değişik kesimlerinin çıkarlarını temsil eden Kongre'nin katılımıyla geniş kesimlere yayılacak, hem de kararların hukuksal bir süzgeçten geçirilerek uygulanması sağlanmış olacaktı. Kongre içerisinde, dış politika belirleme sürecinde daha etkin olma isteğini uyandıran temel etken ise, Yönetim'in dış politika konusunda daha önceden yapmış olduğu birtakım hatalar idi. Bu hatalı kararlardan en önemlisi olarak nitelendirilebilecek olan Vietnam'da sürdürülen savaş, ABD kamuoyu tarafından boşa harcanan para ve insan gücü olarak görülüyor, ülkenin dört bir yanında savaşın sona erdirilmesi için eylemler düzenleniyordu. Kamuoyu tarafından genellikle paylaşılan bir görüşe göre, Vietnam'da yıllardır yanlış bir politika uygulanmıştı ve bunun tek sorumlusu Yönetim'di.

⁵²¹ Sönmezoğlu, 2000: 120-121

Bu nedenle Yönetim'in, kamuoyu nezdindeki prestij ve otoritesi hızla azalıyordu. Yönetim'in otorite ve güvenilirliğini azaltan bir başka faktör de, Beyaz Saray içerisinde ortaya çıkan Watergate Skandalı'ydı. Bu skandal ile Başkan Nixon çeşitli suçlamalarla Kongre önüne gelmiş, Kongre de, gücünü kötüye kullanmak, adaleti engellemek ve Kongre'yi küçük düşürmek suçlamalarıyla, hakkında dava açılmasına karar vermiştir. Nixon bu gelişmeler sonucunda 9 Ağustos 1974'te istifa edecektir⁵²². Bu durum da kamuoyunda, Yönetim'in birtakım gizli ve kirli işler çevirdiği kanısının yaygınlaşmasına neden oldu. Yaklaşan seçimler dolayısıyla Yönetim'in yaptığı her işe muhalefet etmek, kamuoyunda oluşmuş olan Yönetim karşıtı havadan yararlanmak ve bu sayede kamuoyu gözünde prestijini artırarak Kongre'ye tekrar seçilmek isteyen Kongre üyelerinin sıkça başvurdukları bir yöntem olacaktır⁵²³. Öte yandan parti disiplininin çok fazla sıkı olmaması, Cumhuriyetçi Kongre üyelerinin dahi Yönetim karşıtı oylamalarda olumlu oy kullanmalarına neden oluyordu.

Böylece Kongre ile Yönetim arasında bir güç mücadelesi başlayacaktı. Kongre, dış politika yapım sürecine katılmak istiyor ve Yönetim'in kendi çıkarmış olduğu yasalara uyması gerektiğini belirtiyordu. Bunun yanında Yönetim ise, dış politikanın çabuk ve kesin karar almayı gerektiren bir süreç olduğunu vurguluyordu; örneğin Kissinger 500 dışişleri bakanıyla dış politika yürütülemez diyordu⁵²⁴. Başlayan bu mücadele esas olarak Kongre'nin dış politikada söz sahibi olma mücadelesiydi. Kongre, dış politika yapım sürecinde Yönetim'in tekeli kırılmaya kararlıydı. Nitekim Kongre bu mücadeleyi Kıbrıs sorunu ile başlatacak ve kabul ettiği kanun ile Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasını sağlayarak mücadelenin ilk ayağını kazanacaktı. Ancak "*o ara Kıbrıs yerine başka bir olay çıkarsa, Kongre onun üzerine gidecek ve ambargodan söz edilmeyecekti*"⁵²⁵. Kongre'nin buradaki tezi, Yönetim'in hukuk ilkelerini, Türkiye'ye yardım ederek ihlal ettiği yönündeydi. ABD kanunları, Türkiye'nin kendisine verilen silahları ülke dışında ve saldırgan amaçlar için kullanmasını yasaklıyordu. Bu durumda Türkiye'nin, bu silahları "*yardım amacına aykırı olarak kullandığı için, ambargo ile cezalandırılma*[sı gerekiyordu]"⁵²⁶.

⁵²² Bölükbaşı, 2001: 264

⁵²³ Birand, 1990: 39

⁵²⁴ Birand, 1990: 40

⁵²⁵ Birand, 1990: 39

⁵²⁶ Bölükbaşı, 2001: 270

Türkiye'ye karşı ABD Kongresi'nden silah ambargosu kararı çıkarılmasında Rum lobisinin etkisi de göz ardı edilemez. İçerisinde bulunulan politik ortamdan yararlanmasını iyi bilen Rum lobisi, ABD'deki seçmen kitlesine de dayanarak ve ABD yasalarının uygulanması argümanı ile bir çok Kongre üyesini etkileyecek ve ambargo kararının alınmasında önemli görev üstlenecektir. "*Rum Lobisi'nin ABD'deki etkinliği de ambargo yanlılarını güçlendirerek, ilgisiz Kongre üyelerini de ambargo lehine harekete zorladı*"⁵²⁷. Rum lobisi, yeniden demokratik yönetime geçen Yunanistan'ın, ABD tarafından, Türkiye'nin müdahalesine sessiz kalınmasıyla zor durumda bırakıldığını ve bunun sonucu olarak da ABD yasalarına aykırı davranan Türkiye'nin cezalandırılması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla bir yandan AHI (American Hellenic Institute), AHEPA (American Hellenic Progressive Association) ve ABD Yunan Ortodoks Kilisesi gibi kuruluşlar aracılığı ile⁵²⁸ kamuoyu yaratılmaya çalışılırken diğer taraftan da Kongre içerisinde kişisel ilişkiler kullanılarak Kongre üyeleri etkilenmeye ve ambargo tasarısına olumlu oy vermeleri sağlanmaya çalışılıyordu.

Altında yatan gerçek amacı ile görüntüsü farklı olan bu yasa önerisi, Senato'da ilk olarak, etkin ve güçlü bir konuma sahip Senatör Thomas Eagleton tarafından 5 Eylül 1974 günü dile getirildi. Senatör Eagleton, "*...Amerika Birleşik Devletleri'nin dost ülkelere yaptığı askeri yardımların amacınının, meşru müdafaa, iç güvenlik, BM amaçları ve eylemleri çerçevesindeki çabalarda kullanılma ile sınırlı olduğunu belirtiyordu. Demokrat Senatör'e göre, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi bu amaçlarla çelişmekte, dolayısıyla bu ülkeye yapılan askeri yardım ve satışların durdurulması gerekmektedir*"⁵²⁹. Eagleton'ın Senato'ya bu konuda verdiği tasarıya göre, "*Türkiye'nin Kıbrıs'ta Amerikan silahlarını kullanması, 1947 ve 1960'da Türkiye ile Amerika arasında imzalanmış ikili anlaşmalar ve nihayet Amerika'nın 1961 Dış Yardım Kanunu'nu çiğnemesi anlamına gelmekteydi*"⁵³⁰. Bu tasarı Senato'da 27'ye karşı 64 oyla kabul edilecektir⁵³¹. Aynı tasarı 24 Eylül 1974'te Temsilciler Meclisi'ne görüşülmek üzere gönderilecektir. Burada da büyük bir çoğunlukla kabul edilen tasarı metni, 14 Ekim 1974'te Başkan Gerald Ford tarafından veto edilecektir. Bu sırada Yönetim, bu yasanın çıkmaması için büyük gayret sarf ediyordu. Türkiye'ye silah ambargosu uygulamanın Türkiye'yi

⁵²⁷ Bölükbaşı, 2001: 266, 267

⁵²⁸ Sönmezoğlu, 2000: 210-211

⁵²⁹ Sönmezoğlu, 2000: 212

⁵³⁰ Birand, 1990: 41

⁵³¹ Sönmezoğlu, 2000: 213

ABD'den uzaklaştıracağını, bunun da ABD'nin ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu savunuyor ve kabul edilmemesi için uğraşıyordu⁵³². Aynı yasa metni Temsilciler Meclisi'nde ertesi gün tekrar oylamaya sunulacak, yasa aynen kabul edilecek, ancak Başkan'ın veto yetkisini aşabilmek için gerekli 2/3 oy çoğunluğu bir oy farkla sağlanamayacaktı. Temsilciler Meclisi bu kez yasayı, 17 Ekim 1974'te değiştirerek kabul edecektir. Başkan Ford, veto yetkisini bu yasa için de kullanacaktır. Aynı yasa yine aynı gün tekrar oylamaya konulacak gerekli 2/3 oy çoğunluğu bu kez 2 oy farkla sağlanamayacaktı. Ancak her iki denemede de 1-2 oy farkla aynı yasanın onaylanmaması, Yönetim'in üçüncü bir denemeyi göze alamayarak, geri adım atmasına neden oldu. "*Zira bu durum Başkan için büyük bir prestij kaybı olabilirdi*"⁵³³. Bunun üzerine varılan uzlaşma sonucu Kongre'den geçen yasa Başkan Ford tarafından 18 Ekim'de imzalanacak ve yürürlüğe girecekti⁵³⁴. Bu yasaya göre "*silah ambargosu... 10 Aralık'a kadar, Ankara'nın ateşkese uyararak barışçı çabaları sürdürmesi, Ada'ya yeni asker ve silah yollamaması ve toplumlararası görüşmelerin sürdürülmesini sağlaması koşuluyla ertele[ni]yordu*"⁵³⁵. Ancak ambargonun başlangıç tarihi, Yönetim'in isteği üzerine 5 Şubat 1975 olarak belirlenecek ve bu tarihten itibaren uygulamaya konacaktır.

Türkiye, başlangıçta ambargo kararının ciddiyetinin farkına varamayacak ve bunu bir "Rum oyunu" olarak değerlendirecektir⁵³⁶. Ancak daha sonradan, karşı önlemler alınacağı ilan edilmiş ve ambargonun uygulamaya konması halinde ülkesindeki bazı üs/tesislerin kapatılacağı belirtilmiştir. Nitekim "*...ambargo kararının kısmen kaldırılmasının Temsilciler Meclisi'nde reddi üzerine Türkiye Hükümeti 25 Temmuz 1975'te, 1969 Anlaşması'nı feshederek, Incirlik'in NATO'ya ilişkin fonksiyonları saklı kalmak kaydı ile ülkedeki bütün ABD üs/tesislerindeki faaliyetleri durdurmuş ve buraların Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimine bırakılması kararı almıştır*"⁵³⁷. Dikkat edileceği üzere, Türkiye, üsleri tamamen kapatarak personeli ülkelerine yollama yolunu seçmemiş, sadece faaliyetlerini durdurarak buraları Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimine almıştır. Türkiye böylece ABD ile olan ilişkilerini tamamen gerginleştirip koparma yerine, belli bir esneklik payı çerçevesinde hareket ederek, bu üslerdeki faaliyeti durdurmayı,

⁵³² Birand, 1990: 52

⁵³³ Sönmezoglu, 2000: 214

⁵³⁴ Birand, 1990: 54

⁵³⁵ Birand, 1990: 53, 54

⁵³⁶ Birand, 1990: 54

⁵³⁷ Sönmezoglu, 2000: 223, 224

ABD'nin ambargoyu kaldırması yönünde elinde bir koz olarak kullanmayı düşünmüştür⁵³⁸. Bu sırada ABD de Türkiye ile ilişkilerini tamamen koparma eğiliminde değildi. Çünkü o dönemde "...ABD stratejistlerinin önemli bir bölümü, Türkiye'nin, Sovyetler'e yönelik füze rampalarına, önemli miktarda hava ve kara kuvvetine üs görevi yapan; çok önemli haber alma ve erken uyarı sistemlerinin yer aldığı, Sovyetler'in Akdeniz'e çıkışını sağlayan Boğazlar'ı elinde bulandıran ve de dünyanın enerji merkezi sayılan Orta Doğu'ya komşu olan bir ülke olarak taşıdığı öneme dikkat çekiyorlardı"⁵³⁹. Ayrıca Ortadoğu'da İran'daki Şah rejiminin çökmek üzere olması, Afganistan'a SSCB'nin müdahale sinyallerini vermesiyle birlikte ABD için Türkiye'nin önemi artmıştı⁵⁴⁰. Bu yüzden seçim kampanyası sırasında Rum seçmenlerin oyları için Türkiye'yi eleştiren ve ambargo kararını destekleyen Jimmy Carter, Başkanlık koltuğuna oturunca ülkenin ulusal çıkarlarının seçim propagandasındaki vaadlerden farklı olduğunu görüyor ve ambargoyu gevşetmek için çeşitli yollar aramaya başlıyordu. Ancak bu çerçevede Türkiye ile imzalanan Savunma ve İşbirliği Anlaşması (SIA) Kongre tarafından kabul edilmeyecek ve dolayısıyla yürürlüğe giremeyecekti. Carter bu dönemden sonra, ambargonun Kıbrıs sorununun çözümüne katkı sağlamayacağını, devam etmesinin Türk-Amerikan ilişkilerinde soğumaya neden olduğunu ve bu durumun da ABD'nin ulusal çıkarları açısından sakıncalı olduğu görüşünü sıkça dile getirmeye başlayacaktır. Ambargonun uygulamaya başlandığı ilk zamanlar, Türk yöneticiler bu kararın Kıbrıs sorunu ile ilişkili olduğunu, bunu Türkiye'den Kıbrıs konusunda taviz istenmesi sonucunu doğuracak bir eylem olarak gördüklerini açıklasalar da, ABD tarafı, özellikle de Kissinger, böyle bir söylemden özel olarak kaçınmıştı⁵⁴¹. Ancak ABD Kongresi böyle bir bağlantıyı kurmuştu ve ambargoyu kaldırmak için Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vermesini bekliyordu. Nitekim geçen süreçte ne Türkiye'nin ne de Kongre'nin ödün vermemesi üzerine Kissinger da ambargoyu Kıbrıs görüşmelerinde Türkiye'den bazı ilerlemeler göstermesini sağlayacak bir koz olarak kullanmaya başlayacaktır⁵⁴². Buna karşılık Türkiye ise ambargo baskısı altında Kıbrıs konusunda ilerleme sağlanamayacağını savunuyordu. Nihayet Yönetim'in baskıları sonucu "25 Temmuz'da [1978]... Senatör Sparkman'ın Dış Yardım Yasası'nın 620(X) başlıklı kısmının kaldırılmasını öngören yasa değişikliği önergesi ile konu yeniden ele alınarak

⁵³⁸ Sönmezoğlu, 2000: 226

⁵³⁹ Sönmezoğlu, 2000: 225

⁵⁴⁰ Hasgüler, 2000: 292

⁵⁴¹ Birand, 1990: 97 vd.

⁵⁴² Birand, 1990: 101

irdelendi ve yapılan görüşmeler sonucunda Byrd/McGovern değişikliği (57-42) ile birlikte ambargonun kaldırılması kabul edildi⁵⁴³.

2.3.4. KTFD'nin Kuruluşu

Bu sırada Kıbrıs sorununda çözüme ulaşabilmek amacıyla yapılan görüşmeler devam ediyordu. BM Genel Sekreteri'nin Ankara ve Atina'ya yaptığı ziyaretler sonucunda Denktaş ile Klerides 6 Eylül 1974'ten itibaren tekrar görüşmelere başladılar⁵⁴⁴. Bu görüşmelerde Türk tarafı, öncelikli olarak federal bir anayasa hazırlanması, bu anayasa ile ilgili ayrıntıların görüşülmesi ve Türklere anayasal olarak verilecek garanti ve hakların tayinini isterken, Rum tarafı ise öncelikli olarak toprak konusundaki görüşmelerin yapılmasını istiyordu. Türk tarafı bu talebi, yeni kurulacak devletin niteliği ve anayasal yapısı konusunda tatmin olmadan toprak verilemeyeceğini söyleyerek reddederken, Rum tarafı da kendisine bırakılacak toprak miktarı tespit edilmeden anayasal sorunların görüşülemeyeceğini belirtiyordu. Yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmaması üzerine, Türk tarafı Rumları federal bir devlet kurulması yolunda görüşmelere zorlayabilmek ve kurulması düşünülen Kıbrıs Federasyonu'nun Türk kesimine ait kısmını oluşturmak amacıyla 13 Şubat 1975'te KTFD'nin kurulduğunu ilan edecekti. Nitekim Türkiye o dönemde, özellikle de Cenevre Konferansı ve 2. harekattan sonra, iki bölgeyi federasyon kurulması görüşünü ısrarla savunuyordu. Özellikle 2. hareket sonrasında adanın %35'lik bir kısmının Türk kontrolüne girmesi ile iki bölgeyi federasyonun maddi koşullarının oluştuğuna inanılıyordu⁵⁴⁵. Öte yandan Rum tarafının 10 Şubat 1975'te Türk tarafına sunduğu öneriler de bir çözümden çok uzak olduğunu ve iki taraf arasında geniş görüş ayrılıkları bulunduğunu gösteriyordu⁵⁴⁶. *"...Kuvvetli bir merkezî hükümet esası çerçevesinde, Türk toplumuna yalnız genel nüfusa olan oranı ölçüsünde ve Adanın çeşitli yerlerine dağılacak olan bölgelerde kendi kendisini idare etmek hakkını öngören ve bu hakkı da, esas itibarıyla, mevcut kişi ve mal dağılımını saklı tutacak ve dağılım serbestisini garanti edecek bir düzen içinde kabul eden bu öneriler, bilinen nedenlerle iki toplumun eşitliği esasına dayalı iki bölgeyi bir federal devlet tezi üzerinde duran Türk toplumunun, hiçbir isteğini karşılayacak nitelikte değildir. Federal nitelik-*

⁵⁴³ Sönmezoğlu, 2000: 229

⁵⁴⁴ Gürün, 1983: 430

⁵⁴⁵ Sönmezoğlu, 2000: 102

⁵⁴⁶ Toluner, 1977: 354-355

teki herhangi bir birleşmenin temelinde olan eşitlik ilkesine hiçbir maddesinde yer veremeyen bu önerilerdeki 'iki toplumlu ve çok bölgeli federal devlet' kavramı, kuvvetli bir merkezî hükümet kalkını altında, Türk toplumunun haklarını özel bir azınlık statüsüne dönüştürmek yollarını açık tutan sözde bir federal devlet anlayışıdır"⁵⁴⁷. İşte bu nedenlerden ötürü Türk tarafı, Rum tarafını, iki bölgeli bir federal devlet çözümüne zorlamak için, 13 Şubat 1975'te yayınladığı bir bildiri ile KTFD'nin kurulduğunu ilan ediyordu. Kuruluş bildirisinde "...nihai amacın Kıbrıs Rum Topluluğu ile iki-bölgeli bir federasyon çerçevesinde birleşmek olduğu söylenmekte, temel maddeleri anlaşmalarla belirlenmiş bulunan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın federal bir yapıyı öngörecek biçimde değiştirilmesine kadar geçecek süre için bu yola başvurulduğu belirtilmekteydi. Ayrıca... yeni devletin uluslararası alanda tanınma talep etmeyeceği..., Rum tarafı ile topluluklararası görüşmeleri devam ettirmeye niyetli oldu[ğu açıklanmaktaydı]"⁵⁴⁸.

KTFD'nin Yasama Meclisi ve Yürütme Konseyi, 18 Şubat 1975'te yaptıkları ikinci ortak toplantıda, kurulacak Kıbrıs Federal Devleti'nin oluşturucu bir parçası olarak KTFD'nin taslak anayasasının oluşturulması için bir Kurucu Meclis oluşturulması kararını aldılar. Anayasa, Kurucu Meclisce kabulünden sonra Resmi Gazete'de yayınlanacak ve bu yayın tarihini izleyen ikinci pazar günü halkoyuna sunulacaktı⁵⁴⁹. Kurucu Meclis 25 Nisan 1975 tarihinde anayasa hazırlama görevini tamamlamış, Anayasa 5 Mayıs 1975'te Resmi Gazete'de yayınlanmış ve 8 Haziran 1975 tarihinde de referandumla sunularak Kıbrıs Türk Toplumunun %99,4'ünün olumlu oyuyla kabul edilmiştir. Toplam 139 madde ve 6 geçici maddeden oluşan bu anayasanın, 2. maddesi KTFD'nin, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'ne bırakılanlar dışındaki tüm yetkileri icra edeceğini belirtiyordu. Anayasanın 2. bölümü temel hak ve özgürlüklere ilişkindi. Yasama gücünün Yasama Meclisi tarafından ifa edileceğini belirten anayasa, bu Meclis'in 5 yıl için seçilen 40 milletvekilinden oluşacağını ifade ediyordu. Anayasa uyarınca milletvekili genel seçimi 20 Haziran 1976'da yapılmış ve bu tarihte Kurucu Anayasa'nın görevi sona ermiştir. Meclisin yasalar çıkarmak, bütçeyi onaylamak, genel ve özel af ilan etmek, ölüm cezalarını onaylamak, uluslararası antlaşmaları onaylamak gibi yetkileri vardı. Anayasa yürütmenin başı olarak genel oyla 5 yıllık bir süre için seçilen Cumhurbaşkanı'nı gösteriyordu. Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Topluluğun ve Devletin birliğini ve bütünlü-

⁵⁴⁷ Toluncer, 1977: 355

⁵⁴⁸ Sönmezoglu, 2000: 102, 103

⁵⁴⁹ Nedjatigil, 1982: 94

günü temsil eder. Yürütme gücü Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yürütülür. Yargı fonksiyonu ise bağımsız mahkemeler tarafından yürütülmektedir. Yüksek Mahkeme adli örgütlenmenin en üstünde yer alan yargı kurumudur. Yüksek Mahkeme aynı zamanda Temyiz Mahkemesi ve Yüksek Anayasa Mahkemesi görevlerini de ifa eder.

KTFD, o güne kadar Genel Komite, Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi, Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'nin ardından, Kıbrıslı Türklerin örgütlenmelerinin en üst safhasıydı. KTFD, devletlik kriterlerini yerine getirdiği halde uluslararası platformda tanınma talebinde bulunmamıştır. Bunun başlıca nedeni KTFD'nin, o dönemde Kıbrıslı Rumlarla ortak olarak kurulması düşünülen Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin bir aşaması olarak kurulması idi. KTFD ile Kıbrıs Türk halkı self-determination hakkını federal bir devletin, federe bir oluşturucusunu kurmak şeklinde kullanmıştır, ancak bağımsız bir devlet kurulma yoluna gidilmemiş, bu şekilde gelecekte Rumlarla ortak bir yönetim kurma arzusu belirtilmiştir.

Türkiye, KTFD'nin kuruluşunu, iki bölge ve iki toplumlu federal bir Kıbrıs Devleti oluşturulmasında bir aşama olarak değerlendirerek bu girişimi olumlu karşılamıştır. Makarios'un başkanlığındaki Rum Yönetimi ise KTFD'nin kuruluşunu “*BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nin kararlarının tamamen gözardı edilmesi*” olarak nitelendirmiş, *Türk tarafının silah gücü ile gerçekleştirdiği olcu-bütleri pekiştirmeye çalıştığını söylemiştir*⁵⁵⁰. Yunanistan ise KTFD'nin kuruluşunu “*keyfi, hukuk dışı ve uluslararası anlaşma ve kararlara ters*” bir davranış olarak nitelendirmiş ve *Yunanistan Hükümeti'nin ‘Türklerin bu yeni hükümet darbesini kınadığını’ ilan etmiştir*⁵⁵¹. Bunun yanında yine Yunanistan'a göre KTFD'nin ilanı “*...Türk kuvvetlerinin askerî işgali altında bulunan Kıbrıs Devleti ülkesinde bir Kıbrıs Türk ‘devleti’ nin kurulması anlamına gelir. Bundan ötürü, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü saklı tutan 1960 Andlaşmalarına ve Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararlarına aykırı olan bir işlemdir. Bu devletin kurulacağı bölgelerde yaşayan halkın %80'i Rumdur. Bu halk, askerî kuvvet ve baskı yoluyla yerlerini terketmek zorunda bırakılmakta[dır]... Bu girişim, Türk tarafının soruna görüşmeler yoluyla bir çözüm geti-*

⁵⁵⁰ Sönmezoğlu, 2000: 122

⁵⁵¹ Sönmezoğlu, 2000: 122

rilmesi niyetinde olmadığını, kuvvet kullanarak gerçekleştirilmiş olan fiili durumlar yoluyla Adanın taksimine yönelik bir çözümü zorla kabul ettirmek niyetini, ortaya koyar”⁵⁵². Bunlar dışında “Makarios Hükümeti’ni ismen zikretmemekle beraber, A.B.D.’nin Kıbrıs Devleti’ni tek ‘meşrû hükümeti olarak Kıbrıs’ın hükümetini’ tanıdığını belirtmesi, Fransa’nın ‘Kıbrıs’ta Kıbrıs Cumhuriyeti’nin hükümetinden başka bir hükümetin varlığını tanımadığını’ açıklaması; İngiltere’nin ise, bu konuda ortaya çıkan hukukî sorunun bilincinde olduğunu belirtecek biçimde, ‘Bir tek meşrû Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs’ın bir tek hükümeti vardır’ yargısına varması, bu üç devletin de dolaylı yoldan Makarios Hükümeti’nin ayakta tutulması siyasetini benimsediklerini gösterir”⁵⁵³. Dolayısıyla KTFD’nin kuruluşuna uluslararası tepkiler pek de olumlu değildir. Uluslararası toplum, Makarios hükümetini tek meşru yönetim olarak görmeye devam ediyor ve KTFD’nin kuruluşunu, toplumlararası görüşmelere zarar verecek bir girişim olarak değerlendirdiyordu.

KTFD’nin ilanından sonra uluslararası kamuoyunda oluşan olumlu havayı kendi lehine kullanmak isteyen Rum tarafının, bu sorunu BM’de uluslararasılaştırmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Makarios 17 Şubat günü Güvenlik Konseyi’ne yolladığı bir mektupla konunun acil olarak gündeme alınarak görüşülmesini talep ediyordu⁵⁵⁴. 20 Şubat-12 Mart tarihleri arasında Güvenlik Konseyi’nde yapılan tartışmalarda, daha önceden de belirtildiği üzere, Güvenlik Konseyi’ndeki hemen tüm ülkeler KTFD’nin kuruluşunu olumlu karşılamamışlar ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, bağımsızlık ve bağlantısızlık siyasetine saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Güvenlik Konseyi, 12 Mart 1975 tarihinde aldığı 367(1975) sayılı kararla; tüm devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliğine, bağımsızlığına, ülke bütünlüğüne ve bağlantısızlık siyasetine saygı göstermeye çağırarak, Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinin bir kısmının Federe Türk Devleti olmasını öngören 13 Şubat 1975 tarihli tek taraflı kararını, iki toplum temsilcileri arasında eşitlik esası uyarınca yürütülecek görüşmelerin devamını tehlikeye düşürebilmesi nedeniyle kınamış, bu ilanının nihai çözümü etkilemeyeceğini belirtmiş, iki toplum temsilcileri arasında yeniden görüşmelere başlanması için

⁵⁵² Toluner, 1977: 361, vurgu yazarın

⁵⁵³ Toluner, 1977: 364

⁵⁵⁴ Toluner, 1977: 361-362

çaba gösterilmesi gereğini vurgulamış, ve bunun için Genel Sekreter'den yeni bir iyiniyet girişiminde bulunması, bu amaç için anlaşmaya varılmış yeni usuller çerçevesinde tarafları biraraya getirmesini rica etmiş, iki toplum temsilcilerini BM Genel Sekreteri'ne bu konuda işbirliği yapmaya ve durumu daha da kötüleştirecek girişimlerden kaçınmaya çağırmıştır⁵⁵⁵.

2.3.5. Toplumlararası Görüşmeler Devam Ediyor

Güvenlik Konseyi'nin bu çağrısı üzerine taraflar arasındaki görüşmeler 28 Nisan 1975'te Viyana'da tekrar başlamıştır. 3 Mayıs 1975'te sona eren ilk turu yine Viyana'da 5-7 Haziran 1975'te ikinci ve 31 Temmuz-2 Ağustos 1975'te üçüncü tur görüşmeler takip etmiştir. Ancak yapılan bu görüşmelerden herhangi bir sonuç elde edilemeyecektir. Bunun temel nedeni Rum tarafının toprak ve göçmenler konusunda Türk tarafından ödün vermesini bekleyerek bu konularda kendisine cevap verilmeden anayasal konuları görüşmeyeceklerini belirtmeleri, buna karşılık Türk tarafının da öncelikle anayasal çerçevenin belirlenerek, bundan sonra toprak ödünleri verilebileceğini açıklamasıydı^{556*}. Görüşmelerin ilk turunda federe devletlerin gücü ve yetkileri konusunu saptamak üzere özel bir komite kurulması hususunda anlaşmaya varılmış ve Haziran ayında yapılacak olan ikinci tur görüşmeler için tarafların somut öneriler getirmesi kararlaştırılmıştır⁵⁵⁷. Bunun üzerine Denktaş ikinci tura Geçici Ortak Federal Hükümet kurulması önerisiyle gidecek⁵⁵⁸, ancak Rum tarafı bu önerileri, ellerinde kalan son koz olan dış ilişkilere Türk tarafının ortak olmasını içerdiğinden ve Türk ordusunun Kıbrıs'ta kalmasını geciktireceğinden dolayı reddetmiştir⁵⁵⁹. Denktaş'ın önerdiği bu geçici ortak hükümette bir ortaklık rejimi kurulması öngörülmekteydi. New York'ta 8-10 Eylül 1975'te yapılan dördüncü turdan sonra BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, görüşmelerin, tarafların

⁵⁵⁵ Toluner, 1977: 367-368

⁵⁵⁶ Birand, 1990: 125-126

* Viyana Görüşmelerinin üçüncü turunda Klerides ile Denktaş arasında geçen şu konuşma, tarafların müzakereler sırasında nasıl tikanma noktasına geldiklerini özetliyordu: "(Klerides) – Rauf, bana toprak konusunda bilgi verecek durumda mısınız? (Denktaş) – Geçici hükümet kuralım, onun sekreteryası bunu incelesin. (Klerides) – Teknisyenlere yön, direktif verecek olan bizleriz. Benim güçlüğü, ikili federasyonu kabul etmek değil. Bunun bana kaç malolacağını önceden öğrenmeliyim. Makul ölçüler içinde kalırsanız, biz de hemen ikili federasyonu kabul edebiliriz. Ancak bana önce ne istediğinizi söylemelisiniz" (Birand, 1990: 144)

⁵⁵⁷ Zehra (Yalçınkaya) Cerrahoğlu, (1998): *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: s.: 43

⁵⁵⁸ Bu konuda bkz. Cerrahoğlu, 1998: 44-46

⁵⁵⁹ Birand, 1990: 126

önerileri üzerinde yoğunlaşmaları için, dağılmasına karar verdi. Görüşmeler Şubat 1976'da tekrar başlayacaktı. Bu ana kadar yapılan görüşmelerden üçüncü turda, taraflar Kıbrıs'ın güneyinde kalan Türklerin kuzeye, kuzeyinde kalan Rumların da güneye, isteğe bağlı olarak UNFICYP denetiminde geçişi konusunda bir anlaşmaya varmışlardı⁵⁶⁰. Kıbrıs Türk kesimi zaten görüşmelere bunu kabul ettirebilmek için gitmişti. Bu konudaki fikrini Waldheim'a açan Denктаş, sonunda Waldheim'in bunu Klerides'e kabul ettirmesini başarmıştı. "*Makarios'un da onayı ile çıkan bu karar, aslında Kıbrıs'ın de facto ikiye bölünmesi sürecinin tamamlanmasından başka bir şey değildi*"⁵⁶¹. Dolayısıyla bu karar, Kıbrıslı Türkler açısından görüşmelerde elde edilmiş önemli bir kazanımdı.

Üçüncü turda tarafların aslında iki kesimlilik ve gevşek federasyon konularında bir uzlaşma sağlamış oldukları gözlenmekteydi. Bunun dışında iki toplum temsilcileri, tasarlanan anlaşmanın toprak sorunları konusunda özel görüşmeler ve önerilen bölgelelerin sınırlarını belirten haritaları karşılıklı olarak teati etme konusunda anlaşmaya varmışlar⁵⁶², ancak daha sonradan, Rum kamuoyunun yoğun tepkisi karşısında, Klerides böyle bir anlaşma olmadığını ve bir harita bulunmadığını söylemek durumunda kalmıştır⁵⁶³.

17-21 Şubat 1976 tarihlerinde Viyana'da tekrar bir araya gelen taraflar, 6 hafta içerisinde Kıbrıs sorununun bütün yönlerini kapsayan yazılı öneriler teati etmeyi ve durumun sınırlar ve toprak talepleriyle ilgili yönlerinin yanı sıra anayasal yönünü de inceleyecek olan komitelerin kurulmasını kararlaştırdılar⁵⁶⁴. Türk tarafı, bu karar çerçevesinde hazırladığı önerileri 21 Nisan 1976'da Rum tarafına sundu. Bu öneriler "*...iki kesimlilik ve gevşek bir merkezi federal devlet zemini üzerine oturuyor, bu yapı oluşana kadar da bir 'geçici ortak hükümet' önerisi yineleniyordu*"⁵⁶⁵. Bu önerilerin reddedilmesi üzerine görüşmeler Denктаş'ın, 9 Ocak 1977'de Makarios'a bir mektup göndererek BM Kıbrıs Özel Temsilcisi gözetiminde kendisi ile görüşmeye hazır olduğunu açıklamasına dek kesintiye uğrayacaktır. Denктаş'ın bu davetini olumlu karşılayan

⁵⁶⁰ Necatigil, 1998: 155

⁵⁶¹ Birand, 1990: 143

⁵⁶² Cerrahoğlu, 1998: 47

⁵⁶³ Sönmezoğlu, 2000: 104; Cerrahoğlu, 1998: 47

⁵⁶⁴ Cerrahoğlu, 1998: 51

⁵⁶⁵ Sönmezoğlu, 2000: 105

Makarios, Denктаş ile 27 Ocak 1977'de BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Perez de Cuellar'ın da katılımıyla Lefkoşe'de buluşacaktır. Bu toplantıyı 12 Şubat 1977'de BM Genel Sekreteri Waldheim'in da hazır bulunduğu bir toplantı izleyecektir. "Bu toplantıda iki lider daha sora yapılacak görüşmelere temel oluşturmak üzere dört paragraftan meydana gelen bazı genel ilkeler saptadılar"⁵⁶⁶. 4 Yölgösterici İlke adı verilen bu ilkeler şu şekildeydi:

"a. Biz, bağımsız, bağlantısız, iki topluma dayalı federal bir cumhuriyet öngörüyoruz.

b. İki toplumun idaresine girecek olan toprak, ekonomik yeterlilik ve verimlilik ve toprak mülkiyeti esaslarıyla ele alınır ve müzakere edilir.

c. Hareket ve yerleşim ilkeleri, mülkiyet hakkı ve diğer spesifik konular müzakereye açıktır. Bu müzakerelerde iki toplumlu federal bir sistem temel esası ile Kıbrıs Türk toplumu için ortaya çıkabilecek bazı pratik güçlükler dikkate alınır.

d. Merkezi hükümetin yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu niteliği göz önünde bulundurularak ülkenin birliğini koruyacak biçimde olur"⁵⁶⁷

Taraflar bu anlaşma metnini kendi tezleri doğrultusunda yorumlamışlardı. Rum tarafı anlaşmada sadece iki toplumluluk ilkesine değinildiğini ileri sürmüştü ve daha sonradan bu kavramın kullanılmasını kabul etmemiştir. Türk tarafı ise bu anlaşmanın görüşmeleri sırasında iki kesimlilik olgusunun da ele alındığını, anlaşma görüşmeleri sırasında kabul edildiğini ve "metinde federal devleti niteleyen 'iki-topluluklu' ifadesinin 'iki-kesimli' anlamını da kapsadığını ileri sürmüştür"⁵⁶⁸. Türk tarafı bu konuda BM Genel Sekreteri Waldheim'in 16 Şubat 1977'de yaptığı konuşmayı, Rum yönetimi Dışişleri Bakanı Hristofides'in 31 Ağustos 1977'de BM Güvenlik Konseyi'nde ve 7 Kasım 1977'de BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmaları bu tezini destekleyen kanıtlar olarak sunmuştur.

Aslında bu metnin kabulü ile Makarios'un tezlerinde önemli bir taviz verdiği görülmektedir. Çünkü ikinci ilke "her topluluğun yönetimine bırakılacak topraklar"dan bahsediyordu. Bu da Rum tarafının iki bölgeliliği üstü kapalı olarak da olsa, kabul ettiğini gösteriyordu. Öte yandan bu metnin imzalanması ile Makarios Denктаş'ı eşiti ola-

⁵⁶⁶ Sönmezöğlü, 2000: 106

⁵⁶⁷ Cerrahoğlü, 1998: 52-53

⁵⁶⁸ Sönmezöğlü, 2000: 106

rak kabul etmiş oluyordu⁵⁶⁹. Çünkü “*Makarios* [o ana kadar] «*Ben devlet başkanım. Denktaş ise toplum başkanı, Türk Başbakanı ile görüşürüm,*» diyordu. Oysa şimdi resmen tanımamasına rağmen, *KTFD Başkanı Denktaş ile aynı masaya oturacaktı*”⁵⁷⁰

Ancak bu dönemde tarafların sorun üzerindeki derin görüş ayrılıkları bir çözüme ulaşılmasını engellemiştir. Öncelikle Rum tarafının uluslararası toplumca meşru Kıbrıs Hükümeti olarak tanınması Rum tarafının görüşmelerde esnek davranmasını engellemiştir. Oysa görüşmelerin eşti düzeyde yapıldığı ve Rum temsilcinin “hükümeti” değil kendi topluluğunu temsil ettiği, hem BM kararlarında kabul ediliyor hem de Türk tarafınca bu şekilde algılanıyordu. Her iki taraf da federasyonun, ulaşılması arzulanan çözüm olduğunu kabul ediyorlardı, ancak taraflar arasında federasyonun niteliği konusunda görüş ayrılıkları mevcuttu. Rumlar merkezi yönü güçlü olan ve bu merkezi otorite tarafından bölgelere ayrılmış bir federasyonu savunuyordu. Rum tarafına göre, tek devlet, tek uluslararası kişilik ve tek ülke olmalıydı⁵⁷¹. Buna göre, öncelikle devletin birliği sağlanmalıydı, daha sonra bölgesel bir ayrıma gidilebilirdi. Rum tarafına göre federal bir çözüm için iki devletin varlığı gerekmemektedir. Bir devlet zaten vardır; o da varlığı, egemenliği ve bağımsızlığı tüm dünya tarafından tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti’dir. O halde yapılması gereken, basit bir anayasal değişiklikle mevcut devleti idari bakımdan iki federe bölgeye ayırmak ve mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti devletine federal bir nitelik kazandırmaktır⁵⁷². Egemenlik tek devletten ve tek ülkeden, tek ulustan kaynaklanmalıdır. Yani devletin tekil egemenliği sağlandıktan sonra bölgesel birimlere bazı yetkiler devredilebilirdi. Rum tarafı esasen idari sınırlarını ve oluşturucu birimlere verilecek yetkileri merkezi otoritenin belirleyeceği bir federal çözümden yanadır. Bu, aslında adı federal ama öz olarak üniter bir devlet yapısıydı⁵⁷³. Bu ise daha çok yukarıdan aşağıya doğru bir örgütlenme modeli sunuyordu ki bu durumda federe yönetimlere verilecek hak ve yetkiler, merkezi devlet tarafından verilmiş olacağı için egemenliğe dayanmaya-

⁵⁶⁹ Güvenç, 1984: 216

⁵⁷⁰ Birand, 1990: 215

⁵⁷¹ Necatigil, 1998: 175

⁵⁷² Gülden İlkman, (2001): “KKTC’yi Yok Farzederek Bir Anlaşma Yapılabilir mi?” in Çiler Eminer-Gül den İlkman (eds.), *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/ab1.html>, E.T.: 06/05/2001

⁵⁷³ Sabahattin İsmail, (2001): “Egemenliğe Dayanmayan Eşitlik, Eşitlik; Egemenliğe Dayanmayan Hak, Hak Değildir”, in Çiler Eminer-Gül den İlkman (eds.), *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*, www.pubinfo.gov.nc.tr/ab1.html, E.T.: 06/05/2001

çak ve dilendiği anda geri alınabilecektir⁵⁷⁴. Görüldüğü üzere Rum tarafı aslında güçlü bir merkezi yapılanma içeren bir devlet biçimi kurulmasını arzuluyordu.

Türk tarafına göre ise, temel sorun güvenlidir. Kıbrıslı Türklerin 1963-1974 döneminde yaşadığı olaylar, iki toplumun iç içe değil yan yana yaşayabileceğini göstermişti. O halde birbirinden coğrafi olarak ayrılmış olan iki halkın kuracağı devletler birleşerek, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'ni oluşturmalıdır. Bu durumda egemenliğin kaynağı, oluşturucu birimler olacaktır. Kıbrıs Türk tarafının görüşüne göre, federasyon, var olan iki *de facto* yönetim temelinde kurulmalıdır. Kıbrıs'ta "adem-i merkezi", "zayıf" veya "gevşek" bir federasyon kurulmalı, merkezileştirilmiş mali ve ekonomik karar alma ve gümrük birliğinin yavaş ve uzun vadede sağlanabilmesi için önlemler getirilmeli ve iki kesim arasındaki göç hem Türk topluluğunun güvenlik ihtiyaçları hem de birimlerin nüfus olarak homojenliğinin korunması için, sınırlandırılmalıdır⁵⁷⁵. Türk tarafına göre, oluşturucu birimler ve halklar arasındaki karşılıklı güven arttıkça, merkezi hükümete devredilecek yetkiler de artacaktır. Nitekim federasyon türü bir örgütlenmeye gidilmesinin veya bu konuda ısrar edilmesinin temel nedeni de budur. Federasyon türü örgütlenmelere, oluşturucu birimler arasında güvenin zayıf olduğu durumlarda gidilmektedir. Örneğin İsviçre'de 1848 yılında kabul edilen Anayasa'ya göre, merkezi hükümet, sadece dış ilişkiler, savunma ve dış ticaret konuları ile yetkiliydi. Oluşturucu birimler arasındaki güven arttıkça merkezi hükümete verilen yetkilerin de arttırıldığı gözlemlenmektedir⁵⁷⁶. Güvenlik konusunun yanı sıra, "*iki bölgeli federasyon tezi, Türklerin kendi toprakları üzerinde kendi ekonomik varlıklarını güvenlikle sürdürebilmeleri ilkesine dayanır... İki topluluğun barış içinde yanyana ve hakça yaşaması, ancak her iki topluluğun da birbirini ekonomik bakımdan ezemeyeceği bir düzende [mümkündür]*"⁵⁷⁷. Türk tarafına göre, Rum tarafı, güçlü bir merkezi devlet yapısı öngörerek, Türkleri azınlık konumuna düşürmek istemekte ve sınırları merkezi hükümet tarafından belirlenecek zayıf federe birimler kurulmasını önererek buraların çoğunluğun (yani Rumların) yönetiminde olan merkezi hükümetin kontrolünde olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Türk tarafı özetle, federasyonun bir devlet ile bir azınlık grubu arasında değil, eşit statüdeki federe devletler arasında kurulması gerektiğini vurgulamakta, bunun

⁵⁷⁴ İlkman, 2001

⁵⁷⁵ Necatigil, 1998: 176

⁵⁷⁶ Necatigil, 1998: 178

⁵⁷⁷ Mümtaz Soysal, (1995): *Aklını Kıbrıs'la Bozmak*, Bilgi Yayıncı, Ankara: s.: 48

gevşek bir federasyon olmasını önermekte, federe devletlerin yetkilerini geniş tutan bir düzen öngörmekte ve Türkiye'nin garantisini *sine qua non* bir koşul olarak belirtmektedir⁵⁷⁸.

1977 Zirve Anlaşması'ndan sonra taraflar Viyana'da 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihlerinde 6. tur görüşmeleri gerçekleştirdiler. Bu turda Türk tarafı federasyon konusunda somut öneriler getiriyor, "ilk başlarda nispeten sınırlı düzeyde bir birliklilik olmak kaydıyla, kaynaklarını eşitlik temeline dayalı bir federal yönetim çerçevesinde birleştiren eşit iki siyasal birim arasındaki iktidar ortaklığı çağrısında"⁵⁷⁹, federal hükümetin yetkilerinin, danışma niteliğinde olmasını, asıl yetkilerin federe devletlere verilmesini ve iki toplum arasındaki işbirliği ve güven arttıkça da federal birime verilecek yetkilerin artırılmasını öneriyordu⁵⁸⁰. Bu öneriler ile kabul edilen kavram federasyona evrim yoluyla ulaşmak idi. Rum tarafı ise, sunduğu önerilerde, federal hükümete ve bölgesel yönetimlere devredilecek yetkileri belirtiyordu. Bu öneriler 1960 Anayasası uyarınca kurulmuş olan Kıbrıs Hükümetinin varolduğu ve yaşamını sürdürdüğü varsayımı üzerine kuruluydu ve güçlü bir merkezi hükümet biçimi öngörülüyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı ve ülkesel bütünlüğü korunarak iki-toplumlu bir federal devlet kurulmasını içeren bu önerilerde, ayrıca Türk tarafına da % 20 oranında toprak bırakılması öngörülüyordu⁵⁸¹.

Makarios'un 3 Ağustos 1977'de ani ölümünden sonra yerine vekaleten geçen Kipriyanu ile uzlaşma daha zor olacaktı. Kipriyanu sorunu, uluslararası platforma çekmeye çalışacak ve iki bölgeliliğe kesin olarak karşı çıkacaktı. BM Genel Sekreteri'nin girişimiyle 14 Ocak 1978'de iki taraf Lefkoşe'de bir araya gelerek, sunulacak önerilerin önce BM Genel Sekreteri'ne verilmesini ve ileride izlenecek prosedürün beraberce kararlaştırılmasına karar vermişlerdi. Türk tarafı bu görüşmelerde alınan karara uygun olarak 13 Nisan 1978 tarihinde Genel Sekreter'e önerilerini sunmuş ve bu öneriler Genel Sekreter tarafından somut ve özlü olarak nitelendirilmiştir⁵⁸². Buna göre, iki topluluğun serbest iradesi ve anlaşması ile, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk federe devletlerinden

⁵⁷⁸ Sönmezöğlü, 2000: 133, 134

⁵⁷⁹ Sönmezöğlü, 2000: 107

⁵⁸⁰ Necatigil, 1998: 157

⁵⁸¹ Necatigil, 1998: 157

⁵⁸² Sönmezöğlü, 2000: 108

oluşacak iki bölge ve iki toplumlu federal bir devlet kurulması öngörülüyordu⁵⁸³. “Federal devletin yürütme gücü, federe devletlerin başkanlarının ortak yönlendirmesi altında olmalı, federal yasama gücü de iki federe devletin meclisleri ve federal meclis tarafından kullanılmalıydı”⁵⁸⁴. Federal yönetime devredilmeyen tüm yetkiler federe devletlerde kalacaktır⁵⁸⁵. Toprak konusu açısından ise, Türk tarafı bu öneriler ile Türk ve Rum bölgeleri arasındaki de facto sınırdaki bazı değişiklikler yapılmasını kabul ediyordu⁵⁸⁶. Ancak bu öneriler Kipriyanu tarafından bütünüyle kabul edilemez olarak değerlendirilecek ve reddedilecektir⁵⁸⁷. Kipriyanu’nun bu önerileri reddetmesindeki temel neden, o sırada ABD Kongresi’nde görüşülen ve Türkiye’ye yönelik ambargonun kaldırılmasına ilişkin olan karardır. Eğer Kıbrıs konusundaki toplumlararası görüşmelerde bir ilerleme sağlanırsa (ki Rum tarafı bu önerileri inceleyerek tartışsa ciddiye almış olacak ve ilerleme sağlanabilecektir) “Bu yoruma göre, görüşmelerin başlayarak Kıbrıs’taki tansiyonun azalması, zaten gündemde olan ambargonun kaldırılması konusunda uygun bir ortam hazırlayabilir, böylece Rum tarafı büyük umut bağladığı Türkiye’ye ambargo uygulanması silahını elinden kaçırabilirdi. Dolayısıyla görüşmeler başlamamalıydı”⁵⁸⁸. Bu yüzden Rum tarafı, öneriler konusunda katı bir tutum içerisine girmişti. Kipriyanu’yu bu önerileri redde iten bir başka neden de, kendisinin sorunu ikili görüşmelerle değil de Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olarak tanındığı ve bu bağlamda da avantajlı bir konumda olduğu BM platformunda çözmek istemesiydi.

Bu sırada sorunun doğrudan bir tarafı olmayan ABD de sorunun çözümüyle ilgilenmeye başlamıştı ve ek diplomatik baskıların, sorunun çözümündeki kilitlenmeleri açacağına inanıyordu. ABD bu açıdan Dışişleri Danışmanı Matthew Nimetz’e hazırlattığı planı Kasım 1978’de BM Genel Sekreteri Waldheim aracılığı ile taraflara iletmişti⁵⁸⁹. Gizli olan bu plan gazetelere el altından iletilince yayınlandı. 12 maddeden oluşan bu plan Denktaş ile Makarios tarafından üzerinde uzlaşmaya varılan 4 Yönlendirici İlke’nin çıkış yolu olmasını öngörüyordu. Plan iki-kesimli bir federasyon ve üst mecliste eşit sayıda, alt mecliste de nüfusa orantılı temsil hakkının olacağı, iki meclisli federal bir

⁵⁸³ Necatigil, 1998: 160

⁵⁸⁴ Sönmezoğlu, 2000: 108

⁵⁸⁵ Necatigil, 1998: 160

⁵⁸⁶ Necatigil, 1998: 160

⁵⁸⁷ Sönmezoğlu, 2000: 108

⁵⁸⁸ Sönmezoğlu, 2000: 109

⁵⁸⁹ Bu planın ayrıntıları için bkz. Armaoğlu, 1983: 813-814

yasama düzeni öngörüyordu. Federal hükümetin güç ve yetkileri anayasada belirtilecek, geri kalan yetkiler ise “oluşturucu bölgelere” bırakılacaktı. 3 Özgürlüğün (Yerleşme, Seyahat ve Mülkiyet hakları) anayasada yer alması öngörülmekte, toprak düzenlemeleri yapılması istenmekte ve nihai çözümle birlikte Kıbrıslı olmayan birliklerin adadan çekilmesi önerilmekteydi⁵⁹⁰. Bu plan Kıbrıs Türk tarafınca olumlu karşılandığı halde, Rum tarafınca reddedilecektir.

13 Nisan 1978 sonrası süreçte, görüşmelerin kesintiye uğramasının ardından, Mayıs 1979’a kadar geçen süre içerisinde Kıbrıs Türk tarafı ve BM Genel Sekreteri, Kipriyanu’yu görüşme masasına oturtmaya çalışmışlardı. Kipriyanu’nun görüşmelere katılmamasının asıl nedeni, Kıbrıs konusundaki herhangi bir ilerlemenin ambargonun kalkmasına olumlu katkı sağlayacağını düşünmesiydi. Bu yüzden görüşmeleri yokuşa sürüyor, Denктаş ile değil, eşiti olarak gördüğü Ecevit ile görüşmek istediğini belirtiyordu. Denктаş Mayıs 1978’de “*New York’ta Genel Sekreter ile biraraya gelerek topluluklararası görüşmelerin yeniden başlaması konusundaki arzusunu belirtmiş, görüşmelerin ilerlemesi halinde... daha önce Maraş bölgesinde yaşayan Kıbrıslı Rumların ev ve işlerine dönebileceklerine ve ayrıca Uluslararası Lefkoşe Havaalanı’nın da sivil hava trafiğine açılacağına işaret etmiş, Kıbrıs Türk tarafının önemli topraksal düzenlemelerin yapılmasını kabul edebileceğini... belirtmiştir*”⁵⁹¹. BM Genel Sekreteri’nin de Kipriyanu’yu toplumlararası görüşmelere başlaması için ikna çabaları sonucunda taraflar 18-19 Mayıs 1979 tarihlerinde Lefkoşe’de bir araya gelmişler ve bu “...görüşmeler sonunda, *Toplumlararası görüşmelere yeniden başlanması için on maddelik bir andlaşmaya varılmıştır*”⁵⁹². Taraflarca imzalanan On Nokta Anlaşması’na göre;

- ✓ “*Toplumlararası görüşmelerin 15 Haziran 1979’da devamında mutabakata varılmıştır.*
- ✓ *Görüşmelerin temelini, 12 Şubat 1977’deki Makarios ile Denктаş arasında varılan ilkeler Andlaşması (sic.) [ile] Birleşmiş Milletler’in Kıbrıs komusuna ilişkin kararları oluşturacaktır.*
- ✓ *Cumhuriyetin tüm yurttaşlarının insan haklarına ve asgari özgürlüklerine saygı gösterilecektir.*
- ✓ *Görüşmeler tüm toprak ve anayasal konuları kapsayacaktır.*
- ✓ *Birleşmiş Milletler himayesinde Maraş’ın yeniden yerleşime açılmasına öncelik verilecek ve bu konudaki çalışmalar, görüşmecilerin et-*

⁵⁹⁰ Necatigil, 1998: 161

⁵⁹¹ Sönmezoglu, 2000: 109, 110

⁵⁹² Cerrahoğlu, 1998: 56

raflı bir çözüm yolunda anayasa ve toprak konularını ele almalarıyla bağıntılı olarak düşünülecektir. Maraş üzerinde [anlaşmaya] varıldıktan sonra ise, "Kıbrıs Sorunu"nun diğer yönleri konusundaki tartışmaların sona ermesi beklenmeden, karar uygulamaya konacaktır.

- ✓ Görüşmeleri tehlikeye sokacak herhangi bir eylemden kaçınılması konusunda anlaşmaya varılmış ve iyiniyetin, karşılıklı güvenin ve normal şartlara dönüşün sağlanabilmesi için iki tarafın [da] pratik önlemler konusunda özen göstermesine karar verilmiştir.
- ✓ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askerden arındırılması öngörülmektedir ve buna ilişkin konular da tartışılacaktır.
- ✓ Adanın tümünün veya bir bölümünün başka bir ülke ile birleştirilmesi ve herhangi bir biçimde bölünmemesi ve ayrılmaması için, cumhuriyetin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve egemenliği garanti altına alınacaktır.
- ✓ Toplumlararası görüşmeler sürekli olarak devam ettirilecek, herhangi bir gecikmeye izin verilmeyecek[tir].
- ✓ Toplumlararası görüşmeler Lefkoşa'da sürdürülecektir"⁵⁹³.

Bu anlaşmanın imzalanmasından sonra, Rum tarafının sorunu uluslararası platformlara getirme çabalarının hızlandığını görmekteyiz. Bunun yanında, BM Genel Kurulu'nun almış olduğu kararlar da görüşmelerin seyrini olumsuz yönde etkiliyordu. 20 Kasım 1979'da Genel Kurulca kabul edilen 34/30 sayılı karar ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki tüm yabancı güçlerin derhal adadan çekilmeleri talep ediliyor, mültecilerin evlerine dönmeleri için önlemler alınması ve 7 üyeden oluşacak Ad Hoc bir komite kurulması isteniyordu⁵⁹⁴.

1979 On Nokta Anlaşması'nda öngörüldüğü üzere, toplumlararası görüşmelerin 7. turu 15 Haziran 1979'da Lefkoşe'de tekrar başladı. Türk tarafı, bu görüşmelerde 1977 yılında üzerinde uzlaşmaya varılan Dört Yolgösterici İlke Anlaşması'nı ön plana çıkararak, bu anlaşmanın özü itibarıyla iki kesimlilik ve Kıbrıs Türk topluluğunun güvenliği kavramlarını kapsadığını vurgulamış, öncelikli olarak bu noktaların Rum temsilci tarafından onaylanmasını istemiş, ancak Rum temsilcinin öncelikle görüşülmesini istediği konuların farklı olması nedeniyle görüşmeler 22 Haziran'da tekrar kesintiye uğramıştır⁵⁹⁵. Bundan sonraki süreçte, Kıbrıs Türk tarafının Rum tarafını tekrar masaya oturtmak için özel çaba sarf ettiğini görmekteyiz. Örneğin Denктаş "çıkmaza giren görüşmeleri canlandırmak için 30 Temmuz 1979'da anlaşmazlığın dört temel meselesi

⁵⁹³ Cerrahoğlu, 1998: 56-57

⁵⁹⁴ Necatigil, 1998: 163 12 nolu dipnot

⁵⁹⁵ Sönmezoğlu, 2000: 111

olan 1) Maraş'ın yeniden iskani, 2) İyiniyet, karşılıklı güven ve normal koşullara geri dönüşü teşvik edecek pratik önlemler, 3) Anayasal meseleler, 4) Toprak iddialarıyla ilgili düzenlemeler, konularında 'Dört esas mesele'yi eş zamanlı olarak ele alacak dört komitenin kurulmasını önermiş"⁵⁹⁶, ancak Rum tarafı, Maraş'ın geleceğini öncelikle görüşmek istediğinden bu önerileri reddetmiştir. Aynı süreçte BM Genel Sekreteri'nin de bu konuda özel çabalarını görmekteyiz. "Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin yapması düşünülen 'Açış Konuşması' metni 29 Mart 1980 tarihinde Kıbrıs Türk tarafınca aynen kabul edilmiş, ilk başlarda çeşitli itirazlar öne süren Kıbrıs Rum tarafının da metni kabul etmesiyle topluluklararası görüşmeler, 9 Ağustos 1980 tarihinde, Lefkoşa Yeşil Hat'taki Ledra Palas'da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi'nin gözetiminde yeniden başlamıştır"⁵⁹⁷.

Genel Sekreter, bu açış konuşmasında üzerinde uzlaşılan ortak zeminin şu şekilde oluştuğunu belirtmiştir:

- a) "İki taraf da, 12 Şubat 1977 ve 19 Mayıs 1979 yüksek düzeyli anlaşmaların geçerliliğini onaylamışlardır.
- b) Her iki taraf da, Kıbrıs sorununun anayasal açıdan federal, topraksal açıdan iki bölgele bir çözüme desteklerini onaylarlar.
- c) Her iki taraf da güvenlik sorununun toplumlararası görüşmelerde ileri sürülebileceği ve tartışılabileceği konusunda mutabık kalmışlardır. Şu anlaşılmaktadır ki, bu sorun, Kıbrıs Türk toplumu açısından ortaya çıkabilecek birtakım pratik zorluklar ile Kıbrıs'ın bir bütün olarak güvenliği gözönünde tutularak görüşülecektir.
- d) Her iki taraf da Genel Sekreter ile toplumlararası görüşmelerin devamlılığı konusunda işbirliği yapacaklardır"⁵⁹⁸.

Bu görüşmeler devam ederken Kıbrıs Türk tarafı 5 Ağustos 1981'de toprak konularına ilişkin bir haritanın da ekli olduğu kapsamlı önerilerini sundu. Anayasal öneriler şu temel ilkeleri içeriyordu: Öngörülen federal cumhuriyet iki toplumlu ve iki kesimli olmalıdır. Federal bir devlet kurmak amacıyla iki federe devletin birleşmesi üniter bir devletin kurulması sonucunu doğurmaz. Kurulacak bu cumhuriyet içerisinde Kıbrıs Türk topluluğunun eşit kurucu ortaklık statüsünün sağlanmalıdır. Bu yüzden Türk tarafının yasama ve diğer kamu kurumlarında 50:50 oranında temsili gerekmektedir. Bunun dışında federe devletlerde bulunması gereken yetkiler, federal devlete devredilmemeli

⁵⁹⁶ Cerrahoğlu, 1998: 59

⁵⁹⁷ Sönmezoğlu, 2000: 112

⁵⁹⁸ Necatigil, 1998: 163, 164

ve 3 özgürlük konusunda iki bölgelilik açısından önemli kısıtlamalar getirilmeliydi⁵⁹⁹. Yasama meclisi federal bir Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşacak, bunlarda eşit sayıda Türk ve Rum temsilci bulunacak, yürütme erki 3 Türk ve 3 Rum bakandan kurulu olan Bakanlar Kurulu'na ait olacak ve dönüşümlü bir başkanlık sistemi uygulanacaktır⁶⁰⁰.

Rum tarafı ise sorunun çözümüne yönelik önerilerini 1 Ekim 1980'de sunmuştur. Bu önerilerde Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin bağımsız, egemen, bağlantısız, iki toplumlu ve Türk ve Rum bölgelerinden oluşan federal bir cumhuriyet olacağı, bu federal cumhuriyetin tek ülkesi ve tek ulusu olacağı, 3 özgürlüğün tüm ülkede hemen uygulanacağı, federal devlet içerisinde tek yurttaşlık olacağı, bölgelerin uluslararası kişiliğinin olmayacağı belirtiliyor, yürütme açısından başkan ve başkan yardımcısının olacağı bir başkanlık sistemi öneriliyor, Bakanlar Kurulu'nda 8 Rum ve 2 Türk bakan olması öngörülmüyordu. Federal yasama gücü her ikisinde de %80 Rum ve %20 Türk temsilcinin yer alacağı iki meclisli bir yapının elinde bulunacaktı. Rum tarafı 9 Eylül 1981'de sunduğu "Ek Öneriler"de Bakanlar Kurulu'ndaki bakan dağılımının 7:3 ve Meclislerdeki temsil oranının %70:30 olabileceğini kabul ediyordu⁶⁰¹.

BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, kesintiye uğrayan görüşmelere bir ivme kazandırabilmek ve tarafların birbirlerinden oldukça uzak olan görüşlerini yakınlaştırmak amacıyla taraflara 18 Kasım 1981'de "fikirleri"ni sunmuştur. Waldheim'in değerlendirmelerine göre, federal devlet, bağımsız, egemen ve bağlantısız bir federal cumhuriyet olmalı, Kıbrıs'ın kısmi veya bir bütün olarak başka bir devletle birleşmesi veya entegrasyonu ile ayrılması yasaklanmalıydı⁶⁰². Kurulması düşünülen Kıbrıs Federal Cumhuriyeti toprakları kuzey ve güney ili olarak ayrılacak, kuzey ili 2, güney ili 4 ilçeye bölünecek, ülke çapında tek bir vatandaşlık olacak, ada silahtan arındırılacak, Cumhuriyet'in illeri, federal anayasaya uygun olarak kendi anayasalarını hazırlayacaklar, federal yasama gücü il meclisleri ile halk meclislerinde olacak, il meclislerinde eşit sayıda temsilci yer alırken halk meclislerinde 10.000 kişiye 1 temsilci düşmek üzere temsil sağlanacak, her il kendi il meclisini seçebilecek ve bu meclisler sadece kendi

⁵⁹⁹ Necatigil, 1998: 165

⁶⁰⁰ Necatigil, 1998: 167

⁶⁰¹ Necatigil, 1998: 167-169

⁶⁰² Necatigil, 1998: 171

illerini ilgilendiren konularda yasa çıkartabileceklerdir. Her il kendi adalet yönetimini ve polis gücünü oluşturabilecek, ancak bu kuruluşların federal konularda söz hakkı olmayacaktır⁶⁰³. Ancak bu öneriler yine Rum kesimince olumlu karşılanmayarak reddedilecektir.

Yapılan bu görüşmelere ve sunulan tüm önerilere rağmen taraflar uzlaşmaya varamamışlardı. Nitekim 18 Ekim 1981'de Yunanistan'da yapılan seçimler sonucunda Andreas Papandreu'nun başbakanlığa seçilmesi ile toplumlararası görüşmelerden bir sonuç elde edilmesi ümidi azaldı. Yunanistan'a yönelik tehdidin veya saldırının Doğu'dan yani Türkiye'den geleceğini savunan Papandreu, Türkiye'yi temel dış politika odağı haline getirmiş ve Türkiye ile olan ilişkilerinde haleflerini ilgili ülkeye karşı ılımlı politikalar uygulamakla suçlayarak tavizsiz bir dış politika uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Papandreu'ya göre, *"Türkiye'nin uzun dönemli ve yayılmacı amaçları [vardır]... Türkiye'ye ödün verilmesi bu devleti durdurmaya yetmeyecek, Türkler, daha fazlasını istemeye devam edeceklerdir. Bunun için, Türkiye ile her konuyu bir 'diyalog' konusu yapmak mümkün değildi[ır]"*⁶⁰⁴. Öte yandan Papandreu NATO ve AT üyeliklerini, dış politikasının temelini koyduğu Türkiye-karşıtlığı politika amacına yönelik olarak sonuna dek kullanacaktır. Öte yandan Papandreu iktidara geldiği andan itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti'ne (Kıbrıs Rum Yönetimi) daha güçlü bir destek vereceğini, toplumlararası görüşmelerin hiçbir değerinin olmadığını belirterek, görüşmelerin Kıbrıs Türk toplumu yerine adanın kuzey bölümünü işgal eden Türkiye ile yapılması gerektiğini belirtiyordu⁶⁰⁵. Papandreu sorunun ikili görüşmeler yerine uluslararasılaştırılması yoluyla çözümünün gerektiğini ve adadaki Türk askerlerinin görüşmelerden önce bir koşul olarak geri çekilmesi gerektiğini iddia ediyordu⁶⁰⁶. Kipriyanu da, Papandreu gibi Türk tarafına taviz verilmemesi ve sertlik uygulanması yanlısıydı. Ancak daha önceden uluslararası platformda yalnız kalma korkusu ile bu tutumunu çok fazla ön plana çıkaramamıştı. Ancak artık ardında benzer görüşlere sahip bir Yunan başbakanı olunca Kipriyanu bu tavrını daha rahat bir şekilde ortaya koyabilecekti. *"Kipriyanu ve Papandreu 22-27 Ekim 1981 tarihlerinde 'ulusal mücadele için izlenmesi gereken strateji'yi görüşmek üzere Atina'da bir araya geldiler. Her iki lider*

⁶⁰³ Cerrahoğlu, 1998: 64-65; Necatigil, 1998: 171-172

⁶⁰⁴ Gürel, 1993: 92

⁶⁰⁵ Necatigil, 1998: 184

⁶⁰⁶ Sönmezöğlü, 2000: 261

de Kıbrıs sorununun artık yeni bir sayfa açıldığını söylediler. Daha güçlü diplomatik destek ve askeri yardımın yanı sıra Papandreu, Yunanistan'ın Kıbrıs'a yaptığı ekonomik yardımın ikiye katlanacağını ilan ediyordu"⁶⁰⁷. Bunun yanında, liderlerin, 27 Şubat-1 Mart 1982 tarihlerini kapsayan görüşmeleri sonucunda üzerinde uzlaşmaya vardıkları konu, "Kıbrıs sorununun uluslararası platformlara götürülmesi, sorunun çözümü açısından daha önceleri SSCB'nin önerdiği uluslararası konferans formülünün benimsenmesiydi"⁶⁰⁸. "Bundan sonra Papandreu'yu izleyen Rum tarafı, toplumlararası görüşmelere önem vermeksizin, konuyu yeniden uluslararası platforma taşıdı"⁶⁰⁹. Bu süreçten sonra KKTC'nin ilanı da, Rum tarafını görüşme masasından uzaklaştıran bir başka etken olacaktır.

Bu dönemde 7 Ocak 1982'de göreve başlayan yeni BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar, Waldheim'in değerlendirmelerine katıldığını açıklamış ve Kıbrıs sorununun tam ve adil bir çözüme kavuşturulması konusunda çaba harcayacağını belirtmişti. Bu çerçevede Cuellar, 4 Nisan 1982'de Roma'da Kipriyanu ile 9 Nisan 1982'de de Cenevre'de Denктаş ile buluşmuştu.

Genel Sekreter'in iki liderle buluşmasının ardından topluluklararası görüşmelerin hızlandırılması kararı alınmıştı. "Bu arada Kipriyanu 20 Nisan'da hükümette geniş çaplı bir düzenlemeye gitmiş, bunun ardından da topluluklararası görüşmelerde Kıbrıs Rum tarafını temsil eden George Yuannides de Kipriyanu ile olan anlaşmazlığı nedeniyle yerini, Andreas Mavromatis'e bırakmıştır"⁶¹⁰. Bu sırada 13 Şubat 1983'te Rum kesiminde yapılan seçimler sonucunda Rum yönetiminin lideri, yine, bu kez AKEL'in desteğini sağlayan, Kipriyanu olmuştur. Kipriyanu seçimlerin ardından yine Papandreu ile danışma görüşmelerinde bulunmuş ve bu görüşmelerde, "sorunun çözümüne yönelik çabalarda ağırlığın, adadaki Türkiye kuvvetlerinin geri çekilmesini sağlamak için uluslararası baskı oluşturulmasına verilmesi gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır"⁶¹¹. Ayrıca Kipriyanu ve Papandreu, adadaki Türk kuvvetlerinin BM'ye bağlı birliklerle değiştirilmesinin, toplumlararası görüşmeleri daha sonuç alın-

⁶⁰⁷ Necatigil, 1998: 184

⁶⁰⁸ Sönmezoğlu, 2000: 262

⁶⁰⁹ Gürel, 1993: 96

⁶¹⁰ Sönmezoğlu, 2000: 262

⁶¹¹ Sönmezoğlu, 2000: 262

bilir hale getireceği konusunda uzlaşmaya varmışlardı⁶¹². Bu dönemde Kıbrıs Rum tarafının Yunanistan ile uyum içerisinde hareket etmek için çaba sarf ettiğini görmekteyiz. Nitekim Kipriyanu bu dönemde sık sık Atina'ya gitmiştir. 20 Nisan 1983 tarihinde yapılan bir ziyaretin sonucunda açıklanan kararlara göre iki lider şu konular üzerinde uzlaşmaya varmışlardı: 1) Toplumlararası görüşmeler sürdürülmelidir, ancak verimsizleştiği takdirde terk edilmelidir, 2) Türkiye üzerinde birliklerini Kıbrıs'tan çekmesi için yapılan baskı arttırılmalıdır, 3) BM Genel Sekreteri inisiyatif alma konusunda cesaretlendirilmelidir⁶¹³.

8 Mart 1983'te tekrar başlayan toplumlararası görüşmelerde Kıbrıs Türk görüşmeci, sorunun uluslararasılaştırılmasının 6 veya 12 ay süreyle dondurulmasını içeren bir moratoryum imzalanmasını önermiş, ancak bu öneri Rum tarafınca reddedilmiştir⁶¹⁴. Bu sırada Rum tarafı da sorunun uluslararasılaştırılması yönündeki çabalarını da hızlandırıyordu. "...Mart ayında Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de yapılan, Yedinci Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı'na 'Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti' olarak katılan Kıbrıs Rum Yönetimi, 12 Mart'ta yayınlanan Sonuç Bildirisi'nde Kıbrıs sorununa ayrılan bölümde kendi tezlerine oldukça yakın bazı görüşlerin yer almasını sağlamıştır"⁶¹⁵. Bu sonuç bildirisinde ülkenin bağımsızlığına, egemenliğine, ülkesel bütünlüğüne, birliğine ve bağlantısızlığına saygı gösterilmesi gereği vurgulanmış; konferansa katılımcı ülkeler Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinin bir bölümünün halen yabancı kuvvetlerin işgali altında bulunduğunu belirtmişler, tüm mültecilerin evlerine dönmelerini, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesini talep etmişler ve Kıbrıs'ın demografik yapısını değiştirmeyi amaçlayan tüm girişimleri ve eylemleri kınamışlardır⁶¹⁶. Bu gelişme üzerine Rum kesimi bu kez Bağlantısızların da desteğini sağlayarak sorunu BM Genel Kurulu'na getirmiş ve sorunu uluslararasılaştırma çabalarında bir adım daha atmıştır. Rum Dışişleri Bakanı Rolandis, 10 Mayıs 1983 günü Genel Kurul'da yaptığı konuşmada, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin toplumlararası görüşmeleri desteklediğini, bu yüzden sorunun geçen 2 yıl zarfında BM'ye getirmediğini söyleyerek, toplumlararası görüşmelerden olumlu bir sonuç elde edilememesi üzerine sorunu tekrar BM'ye getirmeye karar verdiklerini belirterek sorunun BM'ye getirilmesinin amaçlarını şu şekilde sırala-

⁶¹² Necatigil, 1998: 187

⁶¹³ Sönmezoğlu, 2000: 263; Necatigil, 1998: 189

⁶¹⁴ Necatigil, 1998: 188-189

⁶¹⁵ Sönmezoğlu, 2000: 262, 263

⁶¹⁶ Necatigil, 1998: 188

miştir: “(1) toplumlararası sürecin doğru yoluna konması, (2) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin statüsünü desteklemek ve siyasal kalkanını, uluslararası desteğin koruyucu tabakasıyla kaplamak”⁶¹⁷. Bu öneri hiçbir değişikliğe uğramadan oya sunulmuş ve 103'e karşı 5 oyla 13 Mayıs 1983'te Genel Kurul'un 37/253 sayılı kararı olarak kabul edilmiştir. Bu karar ile Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının bir kısmının halen yabancı güçlerin elinde bulunması, toplumlararası görüşmelerde ilerleme sağlanamaması ve oldu-bittiler yaratılması ve demografik yapıyı değiştirme yönünde tek taraflı bütün eylemler kınanmış, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, birliği ve bağlantısızlığına verilen tüm destek tekrarlanmış ve iç işlerine müdahalenin sona erdirilmesi çağrısında bulunulmuş, Kıbrıs Rum kesiminin tam silahsızlanmaya ilişkin teklifi olumlu karşılanarak BM'de daha önce kabul edilen kararların derhal uygulanması istenmiş, Kıbrıs sorununu süratli ve kabul edilebilir bir çözümü için Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün işgal kuvvetlerinin geri çekilmesinin şart olduğu belirtilmiş, toplumlararası görüşmelerin devam etmesi çağrısında bulunulmuş, 3 özgürlüğe ve diğer insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi ve mültecilerin derhal evlerine dönmeleri konusunda acil önlemler alınması istenmiş, tarafların görüşmeler sürecini olumsuz etkileyebilecek tek taraflı davranışlardan kaçınmaları istenmiş ve silah zoruyla yaratılan oldu-bittilerin Kıbrıs sorununun çözümüne herhangi bir şekilde etkide bulunmasına izin verilmeyeceği ifade edilmiştir⁶¹⁸. Dolayısıyla Rum tarafının sorunu uluslararasılaştırma çabaları bir kez daha başarılı olmuş ve Rum tarafının görüşlerini ifade eden bir karar Bağlantısız devletlerin de desteğiyle Genel Kurul'dan çıkartılmıştır.

Türk tarafı ise Rum tarafının sorunu uluslararasılaştırmasına karşı bu girişimleri protesto etmek amacıyla toplumlararası görüşmelere katılmamaya başlamıştır. Genel Kurul'da alınan 37/253 sayılı kararın ardından, Denktaş yaptığı bir açıklamayla ilk kez olarak tanınma amacına yönelik bağımsızlık ilanından söz etmiştir. “17 Haziran'da Kıbrıs Türk Federe Devleti Yasama Meclisi, Kıbrıs Türklerinin kendi kaderlerini tayin hakları olduğunu vurgulayan bir karar aldı. Bu çerçevede yapılan açıklamada, Kıbrıs Türklerinin bağımsız ve egemen Kıbrıs devleti içerisinde eşit haklara sahip oldukları 1960 yılında söz konusu devlet oluşturulurken egemenliğin [oluşturucu] bu topluluklardan sadece birisine bırakılmadığı, Kıbrıs Türk halkı tarafından seçilmeyen Kıbrıs Rum

⁶¹⁷ Necatigil, 1998: 191

⁶¹⁸ Cerrahoğlu, 1998: 68-71

*yöneticilerinin onları temsil edemeyecekleri görüşleri savunulmuştur*⁶¹⁹. Bunun dışında Kıbrıslı Rum yöneticilerin kendilerinin yokluğunda ve iradeleri hilafında alınan kararları kendilerine empoze edemeyecekleri savunulmuş ve self-determination'un uygulanma tarihi belirtilmemiştir⁶²⁰.

Bu sırada Mayıs ayında kesintiye uğrayan görüşmelerin devamını sağlamak amacıyla BM Genel Sekreteri 1983 yazında tarafları tekrar masa başına oturtabilmek için çaba harcıyor, taraflardan olumlu yanıt alınması üzerine 8 Ağustos'ta Güvenlik Konseyi'nin kendisine vermiş olduğu iyi niyet görevi çerçevesinde ve son Genel Kurul kararında da kendisinden istendiği üzere inisiyatif alarak, yasama, yürütme ve toprak sorunlarına ilişkin 3 temel alanda toplanan ve "Yol gösterici İlkeler" (Indicators) olarak adlandırılan önerilerini taraflara sunmuştur. Bu önerilerin yürütmeye ilişkin kısmında iki değişik hükümet alternatifi üzerinde durulmuştur. Birincisine göre, Güney ilinin başkanı olarak seçilecek bir Kıbrıslı Rum başkan ve Kuzey ilinin başkanı olarak seçilecek bir Kıbrıslı Türk başkan yardımcısı olması ve her ilin temsilcilerinin federal yürütmede %60:40 oranında temsili öngörülüyordu. İkinci alternatif ise, başkanlık ve başbakanlık sistemine dayanıyordu. Buna göre kuzey ve güney illerinin seçilmiş başkanları dönüşümlü olarak devlet başkanı ve hükümet başkanı olarak görev yapacaklardı. Bu öneriye göre, federal yürütmede illerin temsil oranı %70:30 olacaktı⁶²¹. BM Genel Sekreteri yasamaya ilişkin olarak iki meclisli bir yasama yapısı öneriyordu. Alt meclis nüfusa orantılı temsil veya %70:30 oranında temsil sistemine göre seçilecek temsilcilerden oluşacak, üst mecliste de her iki il eşit olarak temsil edilecekti. Bunun dışında Türk iline bırakılacak toprak miktarının en az %23, en fazla %30 oranında olması öneriliyordu.

Türk tarafı Genel Sekreter'in sunduğu öneriler üzerinde çalışmalar yaptıktan sonra görüşünü, 1 Ekim'de Denktaş'ın Genel Sekreter ile görüşmesi sırasında iletmiştir. *"Denktaş görüşmede, Genel Sekreter'in konu ile bir iyiniyet girişimi zemininde ilgilenmesini kabul ettiğini ve topluluklararası görüşmelere 'mevcut ve karşılıklı olarak üzerinde anlaşılmış' bir çerçevede başlamaktan yana olduğunu açıkla[arak]"*⁶²², mevcut

⁶¹⁹ Sönmezoğlu, 2000: 252

⁶²⁰ Necatigil, 1998: 196

⁶²¹ Necatigil, 1998: 198

⁶²² Sönmezoğlu, 2000: 253

bulunan görüşme zeminini, 8 Ağustos önerileri ile değiştirmenin kendisine verilen iyiniyet görevi misyonunu aşarak arabuluculuk misyonu yüklenme gibi görev sınırlarını aşan bir konuma denk düştüğü görüşünü iletmiştir⁶²³. Denктаş ayrıca Türk tarafının, üzerinde uzlaşmış zeminde toplumlararası görüşmelere devam etmeye hazır olduğunu da belirtmiştir. Rum tarafı da öneriler hakkında değerlendirme yapmış, AKEL ve Rally partileri öneriler hakkında olumlu görüş belirtirlerken, sosyalist EDEK bu önerilerin Waldheim'ın değerlendirmelerine bir şey katmadığını söyleyerek eleştirel bir tutum takınmış, Kilise'yi temsilen Başpiskopos Hrisostomos da plan aleyhinde görüş belirtmiştir. Toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden siyasi partilerin ve kamuoyu önderlerinin plan hakkında farklı görüşlerde olmaları Kipriyanu'nun önerilere ilişkin tavrını belirlemesini zorlaştırmıştı. Kipriyanu bu durumda "kabul etmeme ve reddetmeme" politikası izleyerek Genel Sekreter'e önerilere ilişkin farklı görüşler olduğunu ifade ederek, kendisinden bu görüşlere uygun inisiyatif belirlemesini talep etmiştir⁶²⁴. Bu sırada 20 Eylül 1983 tarihinde Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Rolandis, bu önerilerin aynen kabul edilmesi gerektiğini belirterek Kipriyanu'nun tutumunu eleştirmiş ve görevinden istifa etmiştir. Bunun üzerine Yunanistan ile danışma görüşmelerinde bulunan Kipriyanu, 24 Eylül'de bu önerileri aynen kabul ettiğini açıklamıştır. Görüşmelerin başlaması konusunda 14 Kasım 1983 tarihi belirlenmişti. Bu tarihte BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi, yüksek düzeyli bir toplantının düzenlenmesi için takvim belirlemek üzere adaya gelmiş, ancak 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak ilanı, görüşmelerin başlamadan sona ermesine neden olmuştur.

2.4. KKTC'nin İlanından Günümüze Kadar Olan Gelişmeler

2.4.1. KKTC'nin İlanı ve Uluslararası Tepkiler

14 Kasım 1983'te BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi ile görüşen Rum yönetimi lideri Kipriyanu'nun "*Türk tarafı ile görüşme masasına hiçbir surette eşit koşullarda oturmayacağız*" şeklindeki açıklaması, bardağı taşıran son damla

⁶²³ Sönmezoğlu, 2000: 253

⁶²⁴ Nccatigil, 1998: 199; Sönmezoğlu, 2000: 264

oldu⁶²⁵. Yıllardan beri görüşme masasına oturarak, öneriler getiren Türk tarafı olduğu halde, Rum tarafı uluslararası olarak tanınmanın sağladığı avantajdan yararlanarak bir yandan Türk tarafını bir azınlık olarak niteleyerek, Türk yönetimini Kıbrıs Cumhuriyeti'nden ayrılmaya çalışan isyancılar olarak göstermek istiyor, diğer taraftan da sorunu uluslararasılaştırarak, soruna ikili görüşmeler yerine uluslararası platformda bir çözüm arıyordu. Rum tarafı ikili görüşmeler ile daha fazla taviz vereceğine inanıyor ve ikili görüşmelerden sürekli kaçarak, Türk tarafına uluslararası bir çözümü dayatmaya çalışıyordu. Öte yandan Rum tarafı, Kıbrıs Türk toplumunu eşiti olarak kabul etmiyor ve topraklarının bir kısmını işgal altında bulundurduğunu iddia ettiği Türkiye Başbakanı ile görüşmek istediğini, eşitinin Türkiye olacağını belirtiyordu. Artık Kıbrıs'ın kuzey kesiminde de eşit, egemen, bağımsız ve self-determination hakkı bulunan bir halk olduğu gerçeğinin, tüm dünyaya ilanı ve bunun tanınmasını istemek bir zorunluluk haline gelmişti. Bunun yanında BM Genel Kurulu'nda Rum tarafının görüşlerini içeren 37/253 sayılı kararın alınması da, Kıbrıs Türk tarafının görüşmelerdeki hareket alanını oldukça sınırlıyordu. Sorunun bu şekilde, Kıbrıs Türk toplumunun temsil edilmediği ve sesini duyuramadığı uluslararası platformlarda tartışılması ve Kıbrıs Türk toplumu aleyhine kararlar alınması, bağımsız bir devlet ilanından başka alternatif bırakmamıştı⁶²⁶. Bir başka açıdan ise KKTC, *"Kıbrıs Türk halkının azınlık olmadığını, Rum yönetiminin, tüm adaya egemen meşru bir yönetim olarak kabul edilmemesi gerektiğini, Türk halkını temsil etmediğini ve [adadaki Türk halkı adına] konuşamayacağını, olası bir anlaşmanın zemininin iki devletli temel olduğunu dünyaya net bir şekilde göstermek ve bu zemini fiili ve hukuki olarak hazırlamak için kurulmuştur"*⁶²⁷.

KTFD Meclisi, 15 Kasım 1983'te aldığı bir kararla, 17 Haziran 1983 tarihli self-determination kararını hatırlatarak, KKTC'nin kurulduğunu ilan etti. Bu karara göre, KKTC'nin ilanı, Kıbrıs Türk halkının self-determination hakkının uygulamaya konması idi. Bağımsızlık Bildirisi'nde, Cumhuriyet'in, Garanti Antlaşması da dahil olmak üzere kendini bağitlayan tüm antlaşma ve anlaşmalara uyacağı, BM Şartı'ndaki ilkelere bağlı kalacağı, bu girişimin Kıbrıs Türk halkının kendi kaderini tayini anlamına geldiği, bu girişimin iki kesimli ve iki toplumlu, bağımsız ve bağlantısız bir federal devletin oluş-

⁶²⁵ Güvenç, 1984: 235

⁶²⁶ Necati Münir Ertekün, (2001): "Some Reflections on the Cyprus Question", <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/cyprus.htm>, E.T.: 20.05.2001

⁶²⁷ İlkman, 2001

masını kolaylaştıracağı, KKTC'nin, federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması durumunda güney kesimi ile birleşme dışında, hiçbir devletle birleşmeyeceği vurgulanıyordu⁶²⁸. Denktaş, BM Genel Sekreteri'ne iletilmek üzere Hugo Gobbi'ye verdiği mektupla, Kıbrıs Türk toplumunun bağımsız devlet ilanından başka seçeneğinin kalmadığı vurguluyor, Kıbrıs Rum tarafının toplumlararası görüşmelere yönelik tutumundan dolayı uğranılan hayal kırıklığını belirtiyor, gerçek bir federasyonun eşit siyasal statüye sahip eşit ortaklar arasında kurulabileceği görüşünü açıklıyor, yirmi yıllık belirsiz siyasal bir statüyle bekledikten sonra, Kıbrıs Türk toplumunun en doğal hakkı olan self-determination'ı uygulayarak, bağımsız ve bağlantısız bir cumhuriyet şeklinde siyasal statüsünü tekrar tanımlama yoluyla meşru bir adım attığı ifade ediyordu⁶²⁹. Gerçekten de “[f]iilen varolan bir durumun hukukileştirilmesi olarak nitelenebilecek KKTC'nin ilâm, aslında, Kıbrıs sorununun tarihinde bir dönüm noktası oluşturuyordu. Artık iki toplum arasında değil, her ne kadar tanınmasa da iki devlet arasında yaşanan bir sorun söz konusuydu”⁶³⁰.

Rum tarafı, Kıbrıslı Türklerin self-determination hakkına sahip bir halk olmadığını, daha çok halen yürürlükte olduğunu iddia ettiği 1960 Anayasası ile, özel haklar ve koruma tedbirleri sağlanmış olan bir azınlık olduğunu ileri sürmekte ve KKTC'nin kuruluşunu var olan bir devletten ayrılma girişimi olarak değerlendirmektedir⁶³¹. Oysa ada henüz İngiliz egemenliği altındayken, İngiltere self-determination hakkının her iki halka da verildiğini kabul etmişti. Sonuçta, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumlarının ayrı ayrı bir biçimde self-determination haklarını bir eşitlik ve ortaklık devleti kurmak yönünde kullanmaları ile oluşturulmuştu. Ancak 1963 yılından itibaren bu devlet varlık ve meşruluk temelini yitirmiş, her iki halk da kendi kendini yönetmeye başlamıştı. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Kıbrıs'taki tüm insanları temsil eden tek bir hükümet yoktur. Nitekim, her iki halkın kendi kendini yönettiği olgusu, Cenevre Konferansı'nın sonuç bildirgesi ile de kabul edilmişti. Daha sonraki süreçte Kıbrıs Türk toplumu self-determination hakkına sahip bir halk olarak bu hakkını bir kez daha kullanarak KTFD'yi kurmuş ve gelecekte kurulması düşünülen federasyonun, Türk kanadını oluşturma yoluna gitmiştir. En son olarak ise Kıbrıs Türk toplumu çeşitli

⁶²⁸ Necatigil, 1998: 202-203; Sönmezöğlü, 2000: 253

⁶²⁹ Necatigil, 1998: 203

⁶³⁰ Melek Fırat, (2001c): “1980-1990 Yunanistan'la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul: s.: 108

⁶³¹ Necatigil, 1998: 221-222

nedenlerden ötürü ve Kıbrıs Türk halkının yönetsel evriminin de bir sonucu olarak bağımsız devlet ilanına karar vermiş ve self-determination hakkını kullanmıştır.

Türkiye, KKTC'yi, kurulduğu gün tanımıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı İlter Türkmen, KKTC'nin tanınmasına ilişkin yaptığı açıklamada, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin toplumlararası görüşmeler yoluyla varılacak bir çözümü tercih ettiğini söylemiş, buna rağmen dokuz yıldır devam eden ve sonuçta Türk toplumunun böyle bir çözüm yoluna gitmesine neden olan toplumlararası görüşmeler sürecinin başarısızlığından, sadece Kıbrıs Türk toplumunun sorumlu tutulamayacağını ifade etmiş ve Kıbrıs Türk toplumunun bu kararının barışçı ve uzlaşmacı bir karar olduğunu belirtmiştir⁶³². Türkiye'nin yanında Bangladeş ve Pakistan KKTC'yi tanımaya hazır olduklarını ifade etmişler, ancak ABD'nin ekonomik yardımı kesme yönündeki açık tehdidi yüzünden bu kararlarından vazgeçmişlerdir.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi, bağımsızlık kararını şiddetle kınamışlar ve sorunu uluslararası platformlarda gündeme getirerek, buralardan bağımsızlık ilanını kınayan ve geri alınmasını talep eden kararlar alınmasını sağlamak için çalışmalarına hız kazandırmışlardır. Görüşmelere başlanabilmesi için, bu kararın geri alınması gerektiğini vurgulayan Kipriyanu, bu eylemi etkisiz hale getirebilmek için her türlü çabayı göstereceklerini ifade etmiştir. Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan, İngiltere ile birlikte bu konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne getirmişlerdi. Kipriyanu 17 Kasım 1983'te New York Times gazetesine yaptığı açıklamada Denктаş'ın iki kesimli federasyon istediğini, ancak Kıbrıs'ın ihtiyacı olan şeyin üniter bir devlet olduğunu belirtiyordu. KKTC'nin bağımsızlık ilanını etkisiz hale getirebilmek amacıyla Yunanistan, Avrupa Konseyi'ne ve Avrupa Parlamentosu'na da başvuruda bulunmuş ve buralardan bağımsızlık ilanını kınayan kararlar alınmasını sağlamıştır. Örneğin Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi 23 Kasım 1983'te aldığı 974 sayılı öneri ile Kıbrıs'ın kuzey kesiminin bağımsızlığını içeren tek taraflı bağımsızlık ilanını reddetmiş ve Kıbrıs sorununun nihai çözümü için mutlaka gerekli bir çözüm olarak, işgalci Türk birliklerinin derhal geri çekilmesini talep etmiştir⁶³³. Atina'da yayınlanan Ethnos gazetesine 24 Kasım'da açıklamalarda bulunan Yunanistan Başbakanı Papandreu, şunları belirtiyordu: "*Bizim*

⁶³² Necatigil, 1998: 240

⁶³³ Necatigil, 1998: 243

Kıbrıs politikamız şu şekilde özetlenebilir: biz sadece üniter bir Kıbrıs için müzakerede bulunabiliriz. Bizim için federasyon da konfederasyon da kabul edilebilir çözümler değildir. Bu yüzden ne öneriyoruz? Bizim önerimiz üniter bir devletin kurulmasıdır. Bunu ancak Türk askerlerinin [adadan] ayrılmasından sonra müzakere edebiliriz”⁶³⁴. Bunun yanı sıra Rum tarafı sorunu Yeni Delhi’de yapılan Commonwealth Konferansı’na götürmüş ve 29 Kasım 1983’te Güvenlik Konseyi’nin kararını onaylayan bir karar alınmasını sağlamıştır.

Garanti Antlaşması’na göre adadaki başka bir garantör güç olan İngiltere de, KKTC’nin kuruluşunu kınayarak Güvenlik Konseyi’nden kınama içerikli bir kararın geçmesi için çaba harcamıştır. İngiltere’nin BM’deki temsilcisi, Güvenlik Konseyi’nin bu konuda açık ve önlemler içeren bir karar alması gerektiğini söyledikten sonra, İngiltere’nin, Başkan Kipriyanu’nun hükümetinin yönetimi altında olan tek bir Kıbrıs devleti tanıdığını, Türk eyleminin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşunu düzenleyen antlaşmalarla kurulan düzene aykırı olduğunu belirtmiş, İngiltere’nin 1960 Antlaşması’ndan doğan yükümlülükleri olduğunu açıklayarak Kıbrıs’la arasındaki tek bağın bu antlaşma yükümlülükleri olmadığını, geçmişten tarihsel bağları yanında Kıbrıs’ın Commonwealth üyeliği kapsamında da Kıbrıs’la ilgilendiğini ifade etmiştir. İngiltere bunun yanı sıra üç garantör güç arasında, tansiyonun azaltılması için üçlü bir toplantı yapılmasını da gündeme getirmiştir⁶³⁵.

ABD, KKTC’nin ilanı üzerine olaydan hayret duyduğunu açıklamıştır. “...[B]u yeni devleti tanınması dolayısıyla Türkiye’ye de ‘teessüflerini’ bildirmekle beraber çok sert bir dil kullanmamıştır”⁶³⁶. Diğer taraftan ABD, Güvenlik Konseyi’nde KKTC’nin ilanını kınayan 541 sayılı kararın oylamasında olumlu oy kullanmıştır. ABD soruna temel yaklaşımının değişmeyerek, Türk-Yunan savaşının veya gerginliğinin yaşanmaması şeklinde belirlediğini görmekteyiz.

KKTC’nin ilanı sorunu BM Güvenlik Konseyi’nde Yunanistan, Kıbrıs Rum yönetimi ve İngiltere tarafından gündeme getirilecek ve bu konu 17-18 Kasım 1983 tarihlerinde yapılan toplantılarda tartışılacaktır. 18 Kasım 1983 tarihinde kabul edilen

⁶³⁴ Necatigil, 1998: 239, 240

⁶³⁵ Necatigil, 1998: 241

⁶³⁶ Sönmezoğlu, 2000: 288

541(1983) sayılı karar ile; Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir parçasının sözde ayrılmasından duyduğu üzüntüyü belirtmiş, bu ilanın "hukuksal olarak" geçersiz olduğunu ilan etmiş ve geri alınmasını talep etmiş, BM Genel Sekreteri'ne Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir çözüme yönelik mümkün olan en yakın ilerlemeyi sağlamak için iyi niyet girişimlerini sürdürmesi ricasında bulunmuş, tarafları Genel Sekreter ile işbirliği yapmaya çağırılmış, tüm devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, ülkesel bütünlüğüne ve bağlantısızlığına saygı göstermelerini istemiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti'den başka bir Kıbrıslı devleti tanımamaları ricasında bulunmuş, tüm devletlerden ve Kıbrıs'taki iki topluluktan durumu daha da kötüleştirecek girişimlerden kaçınmalarını istemiştir⁶³⁷.

Görüleceği üzere, uluslararası toplumun KKTC'nin ilanına yaklaşımı olumlu olmamıştır. Bunda temel etken, Yunanistan ve Rum kesiminin sorunu derhal uluslararası platformlarda dile getirerek uluslararası kamuoyunu kendi lehlerine çevirmeyi başarmaları, Yunanistan ve Rum kesiminin uluslararası kamuoyu yaratma ve bunun karşısında da Türkiye'nin oldukça pasif bir tutum izlemesidir. Bunun yanı sıra, özellikle ABD'nin, KKTC'nin ilanına olumlu bakmamasının da uluslararası kamuoyunun bu konudaki fikrinin oluşumunda etkili olduğu söylenebilir. KKTC'nin bugün Türkiye dışında başka devletlerce tanınmamasının temel nedenlerinden biri olarak, ABD'nin halen KKTC'nin varlığını kabul etmemesi ve tanımaması görülebilir.

Bağımsızlık ilanından sonra KKTC'de, 2 Aralık tarihinde toplanan Yasama Meclisi, yeni devletin anayasasının yapılmasına ilişkin olarak bir Kurucu Meclis oluşturulmasına karar vermişti. Bu Meclis, Yasama Meclisi'nin 40 üyesi, birliklerden, meslek kuruluşlarından ve Meclis'te temsil edilmeyen küçük siyasi partilerden toplam 19 kişi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eski başkan yardımcısı Fazıl Küçük tarafından atanacak 1 kişi ve Cumhurbaşkanınca belirlenecek 10 kişi olmak üzere toplam 70 kişiden oluşacaktı⁶³⁸. Kurucu Meclis'in görevi genel seçimler yapılana dek yasama meclisi olarak görev yapmak ve yeni devletin anayasasını hazırlamaktı. Kurucu Meclis ilk toplantısını 6 Aralık 1983'te yapacak, 11 Nisan 1984'te aldığı bir kararla anayasanın, 19 Ağustos'ta referandumla sunulabileceğini açıklamış ve genel seçimlerin de 4 Kasım 1984'te yapılmasının

⁶³⁷ Necatigil, 1998: 236

⁶³⁸ Necatigil, 1998: 250

planlandığını ifade etmiştir⁶³⁹. Kurucu Meclis taslak anayasa metni üzerindeki görüşmelerini tamamladıktan sonra, taslak bu haliyle 8 Haziran 1984'te kamuoyunun bilgisine sunulması amacıyla Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Kamuoyu, 16 Temmuz 1984 tarihine kadar anayasa konusundaki görüş ve önerilerini iletmeye davet edilmiştir. Bu sırada başlayan Yakınlaşma Görüşmeleri'nden bir sonuç çıkabileceği umuduyla genel seçimlerin düzenlenmesi ile anayasaya ilişkin referandum bir iyi niyet göstergesi olarak ertelenmiş, ancak bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmayacağı belli olunca süreç tekrar işletilmeye başlanmıştır. KKTC Anayasası Kurucu Meclis tarafından 12 Mart 1985'te kabul edilmiş ve 5 Mayıs 1985'te yapılan referandum ile %70,18 oy çoğunluğu ile kabul Kıbrıs Türk halkınca kabul edilmiştir. Genel seçimler de 23 Haziran 1985'te yapılmış, böylece Kurucu Meclis'in de görevi sona ermiştir. Görüleceği üzere KKTC anayasası toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden bir Kurucu Meclis tarafından demokratik ilkelere uygun bir biçimde hazırlanmış ve hazırlanması ve onaylanması sırasında halkın demokratik katılımı da sağlanmıştır.

164 madde ve 12 geçici maddeden oluşan KKTC Anayasası, 1975 yılında yapılan KTFD Anayasası üzerine inşa edilmiş, fakat yeni Cumhuriyetin ihtiyacını karşılamak amacıyla ek maddeler konmuştur. Anayasa'nın 1. maddesi devletin, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulu laik bir devlet olduğunu belirtmekte, parlamenter bir demokrasi rejimi önerilmektedir. Anayasada sıkı bir güçler ayrılığı yerine, yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkilerde esnek bir sistem tercih edilmiştir. Örneğin yargı, yasamanın anayasallığını kontrol edebilirken, Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanı, yargıçların özlük işlerinden sorumlu olan Yüksek Yargı Konseyi'ne birer üye göndermektedir⁶⁴⁰.

İnsan hakları ve temel özgürlükler Anayasa'nın ikinci bölümünde yer almakta ve bu konularda ayrıntılı düzenlemelere gidilmektedir. 1975 KTFD Anayasası ile karşılaştırıldığında bu anayasada insan temel hak ve özgürlüklerine ilişkin daha ayrıntılı düzenlemelerin yapıldığı ve daha özgürlükçü bir sistemin oluşturulduğu görülmektedir. KKTC Anayasası, devletin yasama gücünün genel seçimlerle seçilen 50 üyeden oluşan Yasama Meclisi'ne ait olacağını belirtiyordu. Anayasa'nın 78. maddesine göre Mec-

⁶³⁹ Necatigil, 1998: 252

⁶⁴⁰ Necatigil, 1998: 298

lis'in yasa çıkarmak, Bakanlar Kurulu ve Bakanlar üzerinde kontrol icra etmek, bütçeye ilişkin tasarıları tartışmak ve kabul etmek, genel veya özel af ilan etmek, mahkemelerce verilen idam kararlarının uygulanıp uygulanmayacağına karar vermek ve uluslararası antlaşmaları onaylamak gibi yetkileri vardır. Bir hükümetin bir yıl içerisinde güvenoyu alamaması veya hakkında üç kez güvensizliğe dair oylama yapılması durumunda Cumhurbaşkanı Meclisi dağıtarak genel seçimlerin yapılmasına karar verebilir. Bunun dışında savaş ilanı, yabancı ülkelere asker gönderilmesi veya yabancı ülkelere askerlerin KKTC topraklarında konuşlanmalarına izin verilmesi yetkisi de Meclis'in elindedir.

Devletin başı Cumhurbaşkanıdır, devletin birliğini ve bütünlüğünü temsil eder. Cumhurbaşkanı 5 yıllık bir süre için halk tarafından seçilir ve Türk kökenli olmak zorundadır. Cumhurbaşkanı seçilme koşulları arasında en az 35 yaşında olmak ve yüksek öğretim kurumu mezunu bulunmak da vardır. Cumhurbaşkanı, anayasaya saygıyı sağlamadan, kamu hizmetlerinin düzenli, kesintisiz ve birlik içerisinde yürütülmesinden ve devletin sürekliliğinin sağlanmasından sorumludur. Cumhurbaşkanı milletvekilleri arasından Başbakan ve onun önerisi üzerine bakanları atar. Cumhurbaşkanı'nın, yürütmenin işlem ve eylemlerinden dolayı sorumluluğu yoktur. Meclis tarafından kabul edilen yasalar Cumhurbaşkanı'nın onayından geçerek Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girer.

KKTC'nin temel yürütme organı Başbakan ve Bakanlardan oluşan Bakanlar Kurulu'dur. Anayasa'da Bakanlar Kurulu'nun karar alma biçimine ilişkin ayrıntılı hükümler yer almamaktadır. KKTC'nin yargı işlevi bağımsız mahkemelerce yerine getirilir. Cumhuriyet'in en yüksek yargı organı 7 yargıç ve 1 başkandan oluşan Yüksek Mahkeme'dir. Yüksek Mahkeme 5 yargıçla Yüksek Anayasa Mahkemesi, 3 yargıçla da Temyiz Mahkemesi olarak toplanabilmektedir.

KKTC Anayasası hem başkanlık sisteminin hem de parlamenter sistemin bazı özelliklerini bünyesinde bulundurmaktadır⁶⁴¹. Örneğin yasama, hükümete güvenoyu verip vermeme konusunda yetkili ve böylece de yürütme üzerinde kontrol sahibi iken, Cumhurbaşkanı da bazı özel durumlarda yasama organını dağıtma ve seçimleri yenileme hakkına sahiptir. KKTC Anayasası, insan hak ve özgürlükleri konusunda içerdiği

⁶⁴¹ Necatigil, 1998: 308

ayrıntılı düzenlemeler, serbest seçimler, bağımsız yargı, yasamanın yargısal kontrolü gibi özellikleri nedeniyle dünyanın en demokratik ve modern anayasaları arasında yer almaktadır⁶⁴².

2.4.2. Denктаş'ın Önerileri ve Yakınlaşma Görüşmeleri

KKTC'nin ilanı, toplumlararası görüşmelerin tekrar kesilmesine neden olmuş, Rum tarafı bunun üzerine, sorunu yine uluslararasılaştırmaya çalışmıştı. Kıbrıs Rum tarafı daha önceden Türk askerlerinin adadan çekilmesini masaya oturtmak için önkoşul olarak koyarken, artık bağımsızlık ilanının geri çekilmesini de buna ekleyecektir. Türk tarafı, kesintiye uğrayan görüşmelerin devam etmesine yönelik bir iyi niyet girişimi olarak ve *“sorunu taraflar arasındaki karşılıklı görüşmeler yolu ile çözme arzusunun bir göstergesi olarak”*⁶⁴³ 2 Ocak 1984 tarihinde yeni bazı önerilerde bulunmuştur. Denктаş tarafından açıklanan bu öneriler ile Türk tarafı, 17 Kasım 1983 tarihinde Maraş ve Lefkoşe Uluslararası Havaalanı (LUH) konularında yapılan teklifleri görüşmeye hazır olduğunu, 5 Ağustos 1981 tarihinde sunduğu haritadaki Maraş bölgesinin bir bölümünü BM Geçici Yönetimi'ne devretmeye hazır olduğunu, LUH'un, eşitlik esasına göre yönetilmesi konusunda ısrar etmeksizin, BM yönetiminde uluslararası sivil hava trafiğine açılmasını kabul ettiğini, LUH'un açılmasının, Kıbrıs'ta iyi niyet ve taraflar arasındaki karşılıklı güvenin artmasına vesile olacağına inandığını, adada kalıcı bir barış kurulması için öncelikle taraflar arasındaki ortak anlayış noktalarının yakalanması gerektiği ve bu yapıcı davranışların geliştirilerek işbirliği, iyi niyet ve karşılıklı güvenin artmasına katkıda bulunacağını belirtmiştir⁶⁴⁴. Bunun dışında Denктаş, iki tarafın bu ilişkileri geliştirebilmek için güven yaratıcı önlem olarak bir çerçeve anlaşma imzalamalarını da önermiştir⁶⁴⁵.

Denктаş'ın bu önerileri BM yönetimi tarafından olumlu karşılanmış, doğru yolda bir hareket olarak nitelendirilmiştir⁶⁴⁶. Bu önerilerin ardından 1984 yılı başlarında toplumlararası görüşmelerin canlandırılması için BM Genel Sekreteri Perez de

⁶⁴² Necatigil, 1998: 309

⁶⁴³ Sönmezoğlu, 2000: 254

⁶⁴⁴ İsmail, 1998: 186-187

⁶⁴⁵ İsmail, 1998: 188-190

⁶⁴⁶ Necatigil, 1998: 247

Cuellar'ın sayısız girişimlerinden birini daha başlattığını görmekteyiz. Bu çerçevede 16 Mart 1984 tarihinde Denктаş ile New York'ta bir görüşme yapan Genel Sekreter KKTC Cumhurbaşkanı'ndan tanınma konusunda girişimde bulunmamasını, bağımsızlık konusunu dondurmasını istemiştir⁶⁴⁷. Bu öneriler Türkiye tarafından da olumlu karşılanmış, Türk Hükümeti önerilerin yapıldığı gün bir iyi niyet göstergesi olarak 1.500 askerini Kıbrıs'tan çekme niyetinde olduğunu açıklamıştır⁶⁴⁸. Ancak bu öneriler Rum tarafınca, 6 Ocak 1984'te uluslararası kamuoyunun görüşlerinin yanıtılması amacına yönelik propaganda oldukları gerekçesiyle reddedilmiştir⁶⁴⁹.

Rum tarafı bu önerileri reddetmesinden beş gün sonra 11 Ocak 1984'te BM Genel Sekreteri'ne, Kıbrıs Sorununun Kapsamlı bir Çözümü İçin Çerçeve Öneriler içeren bir belge sunmuştur. Altı bölümden oluşan bu önerilere göre:

- ✓ Ada, Ulusal Muhafızlar ve Türk askerlerinin de adayı terk etmeleri ile sonuçlanacak bir biçimde silahsızlandırılacaktır.
- ✓ Barış ve güvenliği korumak için, Kıbrıs sorunu ile doğrudan ilgisi bulunmayan ülkelerin katılımıyla oluşturulacak bir BM Barış Gücü adada görev yapacaktır.
- ✓ Adada uluslararası bir garanti sistemi oluşturulacaktır.
- ✓ Gerçek bir federal cumhuriyet oluşturulacaktır.
- ✓ Kıbrıslı Türklere %23-25 oranında toprak bırakılması öngörülmektedir. Ancak çoğunlukla Kıbrıslı Rumların yaşadığı Magosa ve Güzelyurt Rum yönetimine bırakılacaktır.
- ✓ Anayasal konularda şu düzenlemelerin yapılması öngörülmektedir.
 - a) Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacak, Bakanlar Kurulu'nda Rumların ve Türklerin temsil oranı %70:30 olacaktır.
 - b) Tek meclisli bir yasama sistemi tercih edilmektedir.
 - c) Federal Yüksek Mahkemede toplulukların eşit temsili öngörülmektedir.
 - d) Federal hükümet, dış ilişkiler, pasaport, dış topluluklar, uluslararası iletişim ve doğal kaynaklar gibi konularda yetkili olacaktır.
 - e) 3 özgürlük de dahil olmak üzere, insan haklarına tam saygı sağlanacaktır⁶⁵⁰.

⁶⁴⁷ Sönmezoğlu, 2000: 254

⁶⁴⁸ Necatigil, 1998: 247

⁶⁴⁹ Necatigil, 1998: 247

⁶⁵⁰ Necatigil, 1998: 248-249

Ancak Kipriyanu bu önerileri görüşebilmek için Türk tarafının bağımsızlık ilanını geri çekmesinin, bir koşul olarak varlığını devam ettirdiğini belirtmektedir. Denктаş, BM Genel Sekreteri ile 16 Ocak'taki buluşmasında, bu önerilerin sadece bir kısmının kendisine iletildiğini, bu yüzden de tümü hakkında fikir belirlemediği için sessiz kalmayı tercih ettiğini açıklayacaktı⁶⁵¹.

Bu sırada BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, tarafları bir araya getirebilmek için çabalarını yoğunlaştırıyor, bir zirve toplantısı gerçekleştirilebilmesi için beş maddeden oluşan bir senaryo ortaya atıyordu. *"Buna göre, Kıbrıs sorununu uluslararasılaştırma girişimlerinden sakınılacak, bu amaca yönelik olarak sürmekte olan çabalara son verilecek; 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıslı Türklerin bağımsızlık ilanının ardından buna paralel girişimlerde bulunulmayacak, bu amaca yönelik olarak sürmekte olan çabalara son verilecek; her iki taraf da askeri gücünü kalite ve miktar yönünden artırmayacak; Kıbrıs Türk yetkilileri Maraş'ı geçici Birleşmiş Milletler yönetimine teslim edecek ve taraflar bir zirve toplantısı gerçekleştirerek topluluklararası görüşmeler yolunu açacaklardı"*⁶⁵². Türk tarafı bu senaryoya karşılık olarak kendi önerilerini içeren bir belgeyi 18 Nisan 1984'te BM Genel Sekreteri'ne ileticektir⁶⁵³. Daha sonra, 15 Haziran 1984'te KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanı Necati Münir Ertekün, New York'ta BM Genel Sekreteri ile yaptığı görüşmede Türk tarafının görüşmelerin devamı konusundaki önerilerini sunmuştur. *"Bu arada Denктаş, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Türkleri aleyhine sürdürdüğü kampanyayı durdurması ve uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırması halinde, kendilerinin de KKTC'nin tanınması yolundaki girişimlerini donduracaklarını açıklıyordu"*⁶⁵⁴. BM Genel Sekreteri iki taraf temsilcileri ile ayrı ayrı yürüttüğü görüşmeler sonucunda 7 Ağustos'ta şu şekilde özetlenebilecek "Çalışma Noktaları"ni öneriyordu: *"a) Maraş hemen BM denetimine bırakılacak ve daha önceden burada yaşayan Rumlar kademeli olarak evlerine döneceklerdi, b) Lefkoşe Uluslararası Havaalanı iki topluluğun ihtiyaçları için, BM gözetimi ve Kıbrıslı Türk ve Rumların ortak yönetiminde hava trafiğine açılacaktı, c) Kıbrıslı Rumların sorunu uluslararası for[u]mlara götürmemeleri, Kıbrıslı Türklerin de KKTC'nin*

⁶⁵¹ Necatigil, 1998: 250

⁶⁵² Sönmezoglu, 2000: 255

⁶⁵³ Necatigil, 1998: 262-263

⁶⁵⁴ Sönmezoglu, 2000: 255

tanınması çabalarını dondurmaları yolunda bir moratoryum ilan edilecekti, d) her iki taraf da 1977 Denktaş-Makarios ve 1979 Denktaş-Kipriyanu zirve anlaşmalarının geçerliliğini teyid edecekler ve federal anayasanın detaylarını belirleyecek bir geçici federal hükümet oluşturulacaktı"⁶⁵⁵. Genel Sekreter bunun yanında taraflara cevaplamaları üzere dört soru yöneltmiş⁶⁵⁶ ve bu sorulara her iki tarafın da 31 Ağustos 1984'te olumlu yanıt vermesi üzerine görüşmeler 10 Eylül'de New York'ta tekrar başlamıştır. Toplumlararası görüşmelerin tekrar başlaması Kıbrıs Rum tarafının, görüşme masasına oturmak için koşul olarak ileri sürdüğü devletlik ilanının geri alınması konusunda daha fazla ısrar etmeyeceğini ortaya koyuyor, öte yandan da Kıbrıs Türk devletinin tanınmamasını ve bu ilanın geri alınmasını isteyen 541/83 sayılı Güvenlik Konseyi kararının da etkisiz hale gelmesi sonucunu doğuruyordu⁶⁵⁷.

Bu arada 17 Nisan 1984 tarihinde Türkiye ile KKTC arasında karşılıklı büyükelçilik atanması ve yıl sonunda yeni kurulan devletin anayasasının referanduma sunulacağını açıklanması, Kıbrıs Rum tarafının toplumlararası görüşmelerden çekilmesi ve BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmasına neden olmuştur. Kıbrıs Rum yönetiminin başvurusu üzerine Güvenlik Konseyi konuyu 3, 4, 7, 9, 10 ve 11 Mayıs 1984 tarihlerinde görüşmüş ve sonuçta 11 Mayıs 1984 tarihinde 550/84 sayılı kararını almıştır. Kipriyanu bu kararın görüşmeleri sırasında Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'taki bu kötü gidişe son vermek için elinden geleni yapması gerektiğini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, egemenliğini, ülke bütünlüğünü, birliğini ve bağlantısızlığını korumak için önlemler alması gerektiğini vurgulamıştır. Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine burada bir konuşma yapan Denktaş ise Kıbrıs sorununun 1974'te başlamadığını, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1963'te Rum yönetimince *enosis* amacını gerçekleştirmek amacıyla yıkıldığını, Kipriyanu'nun aslında Güvenlik Konseyi'nden Kıbrıslı Rum çoğunluğun Kıbrıs'ın geleceğini belirleme hakkını istediğini, KKTC'nin ilanının kendi değil, halkının kararı olduğunu, bu yüzden kişisel iradesiyle bunu geri alamayacağını belirterek, müzakere sürecinin, Güvenlik Konseyi'nin sorunun bir tarafına, meşru bir hükümetin temel gerekliliklerine sahip olmadığı halde, meşru hükümet olarak davranmasından olumsuz etkileneceğini vurgulamıştır⁶⁵⁸. Sonuçta Güvenlik Konseyi aldığı 550/84 sayılı karara

⁶⁵⁵ Sönmezöglü, 2000: 256

⁶⁵⁶ Necatigil, 1998: 267

⁶⁵⁷ Necatigil, 1998: 270

⁶⁵⁸ Necatigil, 1998: 256-257

göre, 541 sayılı kararını tekrar onaylamış, 'sözde büyükelçi değişimi' de dahil olmak üzere tüm ayrılıkçı eylemleri kınamış ve bunları gayrimeşru ve geçersiz ilan ederek derhal geri alınmaları talebinde bulunmuş, tüm devletlere KKTC sözde devletini tanı-mamaları çağrısını yinelemiş, tüm devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, ba-ğımsızlığına, ülke bütünlüğüne, bağlantısızlığına ve birliğine saygı göstermeye davet etmiştir. Sakinleri dışındakilerce Maraş'ın bir bölümünü düzenleme veya buraya yerleşme girişimlerini kabul edilemez olarak değerlendirmiş, Genel Sekreter'in iyiniyet girişimlerinin devam etmesini onaylamış ve taraflara Genel Sekreter ile işbirliği yap-maları çağrısını tekrarlamıştır⁶⁵⁹. Bu karar bir karşı (Pakistan) 13 olumlu oy çoğunluğu ile alınmıştır. ABD 550/84 sayılı kararın oylamasına katılmamıştır. ABD'nin BM'deki temsilcisi, Türkiye ile Kıbrıs Türk liderliği arasındaki büyükelçi değişimini kınamala-rına rağmen, oylamaya katılmadıklarını, çünkü bu iki taraf arasında (Türkiye ve KKTC) çok güçlü duygusal bağlar bulunduğu inandıklarını bu yüzden de sorunun kötüleşme-sini istemedikleri için böyle bir girişimde bulduklarını açıklamıştır⁶⁶⁰.

Yakınlaşma Görüşmeleri, 10 Eylül 1984'te New York'ta, BM Genel Sekre-teri'nin taraflarla ayrı ayrı görüşmesi şeklinde bir yöntemle başlayacaktır. 10 Eylül'de başlayan ilk tur görüşmeler 20 Eylül'de sona erecek, bunu 15-26 Ekim'de düzenlenen 2. tur ve 26 Kasım-12 Aralık'ta düzenlenen 3. tur görüşmeler takip edecektir. Genel Sek-reter bu görüşmelerde Çalışma Noktaları'nda üç başlık halinde düzenlenen konularda (güven yaratıcı önlemler, hükümet yapısının kurulması ve geliştirilmesi, toprak düzen-lemeleri) tartışma yapılmasını ve sonuca ulaşılmasını önermişti. Bu görüşmeler ile üye-lerinde anlaşmaya varılan konuların bir zemin oluşturmasını ve bu zeminde bir zirve gö-rüşmesi yapılması tasarlanıyordu⁶⁶¹. Güven yaratıcı önlemler konusunda Genel Sekreter taraflardan durumu kolaylaştırmak ve pratik adımlar atmak için görüşmelerde bulun-malarını istiyor ve LUH'un veya Maraş'ın BM gözetiminde yeniden açılmasının bu konuda önemli bir ilerleme olabileceğini vurguluyordu. İlk tur görüşmeler sonucunda Kıbrıs Rum tarafının önerileri, aslında 11 Ocak'ta Kipriyanu tarafından gündeme geti-rilen çerçeve taslağındaki önerilerden pek farklı değildi. Türk tarafı ise, müzakere için daha önceden üzerinde uzlaşmış bulunulan temelden hareket edilmesi gerektiğini (ki

⁶⁵⁹ Necatigil, 1998: 257-258

⁶⁶⁰ Necatigil, 1998: 258-259

⁶⁶¹ Necatigil, 1998: 271

bu temel Kıbrıs'ta iki bölge, iki toplumlu federal bir devlet kurulmasını öngörmektedir) belirtmiştir.

İlk tur görüşmeler 20 Eylül 1984'te, gözle görülür bir ilerleme sağlanmadan sona ermiştir. İkinci tur görüşmelerin başlangıç tarihi olarak 15 Ekim 1984 tarihi belirlenmiş, bu tarihte başlayan görüşmelerde, BM Genel Sekreteri, taraflara 16 Ekim'de 'Yakınlaşma Görüşmelerinin İkinci Turu için Gündem' adını taşıyan belgeyi sunmuştur. Genel Sekreter'in bu belgeyi sunmak ile amacı, sorunun çeşitli yönleri üzerindeki ortak noktaları yakalamaktı⁶⁶². Bu belge taraflar arasındaki sorunları, ilke olarak uzlaşmaya varılmış ve halen tartışılmakta olan sorunlar olarak ikiye ayırmaktaydı. Üzerinde uzlaşmaya varılan konular, 1977 ve 1979 Zirve Anlaşmalarına uyulması, iki toplumlu ve iki bölge, bağımsız ve bağlantısız federal bir cumhuriyetin mümkün olan en kısa zamanda kurulması, federal cumhuriyetin uluslararası kişiliğinin olması ve ülkenin tümünde egemenlik icra etmesi gibi konulardır. Bu belgenin, üzerinde tartışmaların halen sürdüğü konular kısmında ise, federal cumhuriyetin merkezi hükümetine devredilecek güç ve yetkiler sıralanmaktaydı. Bunlar; dış ilişkiler, federal mali ilişkiler, para ve bankacılık ilişkileri, posta ve telekomünikasyon hizmetleri, uluslararası taşımacılık, doğal kaynakların yönetimi, federal sağlık ve veterinerlik hizmetleri, standartlaştırma çalışmaları, federal yargı, federal görevlilerin atanması, savunma ve güvenliktir⁶⁶³. Taraflar 2. turda genel olarak bu belgeyi kendi görüş ve yorumları doğrultusunda gözden geçirmişlerdir. Kıbrıslı Türk tarafının görüşü, merkezi hükümetin yetkilerinin belirlenmesi ve geri kalan yetkilerin oluşturucu parçalara bırakılması iken, Kıbrıs Rum tarafı, merkezi hükümet ile birimlerin yetkilerinin sıralanmasını, geri kalan yetkilerin merkezi hükümete bırakılması konusunda ısrar ediyordu. Sonuç olarak bu turda da taraflar arasındaki görüş ayrılıkları varlığını devam ettirmiş, taraflar birbirlerinin pozisyonlarını biraz daha iyi anlamışlar, ancak 2. tur görüşmeleri de önemli bir ilerleme sağlanmadan sona ermiştir.

Bundan sonraki süreçte taraflar, 26 Kasım 1984'te New York'ta bir araya gelerek görüşmelerin 3. turunu başlatmışlardır. Bu turda da Genel Sekreter'in sunduğu ön taslak Gündem üzerinde tartışmalar devam etmişti; "[g]örüşmeler sırasında Kıbrıs Rum tarafının iki-kesimliliği kabul etmesine karşılık, Kıbrıs Türk tarafı da Türk

⁶⁶² Necatigil, 1998: 277

⁶⁶³ Necatigil, 1998: 278

kesiminin elinde bulunan arazinin ada yüzölçümünün %29'u kadar olmasını kabul etmekteydi"⁶⁶⁴. Yapılan görüşmeler sonucunda Denктаş, 29 Kasım'da kendisine sunulan önerileri kabul ettiğini açıklayacaktır. Bunun üzerine Rum tarafı, konuyu iç siyasal ortamında tartışmak ve Papandreu ile danışma görüşmelerinde bulunmak üzere, görüşmelere 10 günlük bir ara verilmesini talep etmiş, verilen bu aradan sonra görüşmeler tekrar 10 Aralık'ta New York'ta başlamıştır. Ancak bu görüşmelerde Rum tarafı, Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto yetkisi başta olmak üzere anlaşmanın kimi maddelerine çekince koymak istemiş, anlaşmayı bir bütün olarak kabul etmek istemediğini belirtmiştir. Bu gelişme üzerine görüşmeler sona ermiş, taraflar 17 Ocak 1985 tarihinde bir zirve toplantısı düzenlenmesine karar vermişlerdir. BM Genel Sekreteri, 12 Ocak 1985 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne, Kıbrıs'a ilişkin olarak sunduğu raporunda, sorunun kapsamlı bir çözüme ulaşması için tarafların 17 Ocak'ta genel bir anlaşma imzalayacaklarına olan inancını belirtmiştir.

Ancak taraflar halen ön taslağa kendi yorumları çerçevesinde yaklaşıyorlardı. Rum tarafı anlaşmanın daha görüşülmeye ihtiyacı olduğunu savunurken, Türk tarafı taslakta değişiklik yapılmaması gerektiğini, bunun, üzerinde uzlaşmış zemin olduğunu belirtmekteydi. Ocak ayının ilk haftası içinde iki taraf temsilcileri Cenevre'de bir araya gelerek iki tarafça üzerinde uzlaşılan temel ilkeleri formüle etmeye çalışmışlardı.

Zirve toplantısı bu koşullar altında 17 Ocak 1985 tarihinde New York'ta BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde başlamıştır. "*...Genel Sekreter 17 [Ocak]'ta zirveyi açarken yaptığı konuşmada da taraflara, anlaşma konusunda kararlı olmaları halinde 'eşsiz bir fırsat' ile karşı karşıya bulduklarını hatırlatarak, bunun bir daha ele geçemeyebileceğini belirtiyordu*"⁶⁶⁵. Denктаş'ın ön tasarımı tamamen kabul etmesine rağmen, Kipriyanu, kabul edip etmediğine dair herhangi bir açıklamada bulunmuyordu. Daha sonradan Kipriyanu'nun bu zirveye anlaşma imzalamaya değil, bunu görüşmeye geldiği açığa kavuşacaktır. Kipriyanu daha önceden tartışılarak üzerinde uzlaşmaya varılmış konuları tekrar tartışma konusu yapmak istemiş ve taslak anlaşmanın neredeyse her paragrafına çekince koymuştur. Hatta daha da ileri giderek üzerinde uzlaşmaya va-

⁶⁶⁴ Sönmezoğlu, 2000: 257

⁶⁶⁵ Sönmezoğlu, 2000: 258

rılmış bir anlaşma olmadığını bile ileri sürmüştür⁶⁶⁶. Denктаş buna karşı çıkarak “kendilerinin ‘Ön Taslağı’ kabul ederek büyük bir fedakarlıkta bulduklarını ve aynı fedakarlığı Kıbrıs Rum tarafından da bekleediklerini söyleyerek Kipriyanu’nun ‘Yakınlaşma Görüşmeleri’ sırasında üzerinde belli bir uzlaşmaya varılan ve detayları oluşturulacak çalışma gruplarınca belirlenecek olan konuları da gündeme getirmeye başladığına işaret etmiş, bu taslağın imzalanmaması halinde onu bir tartışma zemini olarak kabul etmeyeceklerini söylemiş, bundan böyle söz konusu dokümanın kendileri için de geçerli olmadığını, bir başka deyişle, bu dokümanı kabul ederek vermiş oldukları tavizleri geri aldıklarını açıklamıştır”⁶⁶⁷. Bunun üzerine Kipriyanu, Kıbrıslı olmayan askerlerin adadan çekilmesi, toprak sorunları, 3 özgürlük ve garantiler sorunu konularını görüşmek üzere bir zirve toplantısı düzenlenmesini önermiştir⁶⁶⁸. Ancak Türk tarafı bunu reddetmiştir. Nitekim görüşmeler 21 Ocak 1984 günü ortak bir açıklama yapılmadan sona ermiştir. Genel Sekreter, tarafların görüşleri arasında daha önce hiç bu kadar yakınlaşma sağlanmadığını, bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini belirterek, taraflara Şubat ayı içerisinde bir başka zirve toplantısı düzenlenmesi önerisini götürmüştü. ancak bu öneri de, Denктаş tarafından reddedilmiştir.

Genel Sekreter buna rağmen bir zirve toplantısı daha düzenlenmesi için çabalarını sürdürmüştü, daha önceki Ön Taslak’ta Kıbrıs Rum tarafı lehine bazı düzeltmeler yaparak yeni taslağı 12 Nisan 1985’te taraflara sunmuştur. Bu yeni taslakta,

- ✓ “‘17 Ocak Belgesi’,
 - ✓ Geçici hükümet konusu,
 - ✓ Maraş’ın ve Lefkoşa havaalanının açılması,
 - ✓ Türk askerlerinin geri çekilmesi ile ilgili takvim saptanması,
 - ✓ Üç özgürlükler konusunun belli ilkeler çerçevesinde, ‘Çalışma Komiteleri’ne havale edilmesi,
- konularında, Rum tarafının isteğine uygun bir şekilde değişikliklere yer verilmekteydi”⁶⁶⁹.

Bu yeni taslakta “‘Federal cumhuriyet, uluslararası kişiliğe sahip olacak ve bundan doğan tüm vasıflar federal hükümete intikal edecektir’ ifadesine yer verilmiştir. Bu [anlamda] uluslararası tüm siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin ‘Federal Hü-

⁶⁶⁶ Necatigil, 1998: 291

⁶⁶⁷ Sönmezöğlü, 2000: 291

⁶⁶⁸ Cerrahoğlu, 1998: 89

⁶⁶⁹ Cerrahoğlu, 1998: 96

*kümet'in yetkileri içinde olacağı vurgulanmaktadır*⁶⁷⁰. Ayrıca bu taslak ile Türk kesimine bırakılacak toprak miktarının %29 oranında olması öngörülmüş ve toprak oranının saptanmasında, göç etmek zorunda kalan insanlardan tekrar eski yerlerine yerleşmek isteyenlerin sayısının göz önünde bulundurulacağı ifade edilmiştir⁶⁷¹. Rum tarafı bu önerileri hemen kabul etmiş, ancak Kıbrıs Türk tarafının cevabı, araya Cumhurbaşkanlığı seçimi ile Genel Seçimlerin girmesi nedeniyle, gecikmişti. Yapılan seçim sonucunda KKTC'nin Cumhurbaşkanı seçilen Denktaş 8 Ağustos 1985'te Genel Sekreter'e yolladığı bir mektupla "*...Genel Sekreter'in önerilerine ilişkin bazı tereddütlerini ortaya koymuş ve bazı yeni önerilerde bulunmuştur. 12 Nisan belgesini, Ocak Zirvesinde ele alınan 'Ön Taslak'a göre, 'birçok açıdan önemli ve temel farklılıklar içeren yeni bir metin' olarak nitelemiş, özellikle Kıbrıs Türk tarafı için yeni kurulacak düzene ilişkin Türkiye'nin garantisinin yer almadığı bir çözümün kabul edilmesinin mümkün olmadığını vurgulamıştır*"⁶⁷². Denktaş bunun yanında New York'taki görüşmelerde Türk tarafına bırakılacak toprak oranının %29 olarak değil, %29+ olarak önerisini getirdiklerini, Kipriyanu'nun 17 Ocak belgesini imzalamadığını, bu nedenle yeni bir anlaşma taslağı için yeni müzakereler yapılarak yeni bir anlaşma zemininin oluşturulması gerektiğini vurgulamış, "*Türk tarafının bilgisi ve rızası olmadan yeni bir gündem veya yeni bir ön anlaşma taslağı hazırlanmasına olanak yoktur*"⁶⁷³ diyerek, Genel Sekreter'in sadece Rum tarafı ile görüşerek hazırladığı bu yeni taslağı reddetmiştir.

Bu süreçten sonra toplumlararası görüşmeler, uzun bir duraklama devresine girecektir. Bu sırada BM Genel Sekreteri Cuellar tarafları tekrar bir araya getirmek için çaba sarf ediyor ve taraflar arasındaki ortak noktaları yakalamaya ve tarafları yakınlaştırmaya çalışıyordu. Bu yolda yürütülen çabalar sonucunda Genel Sekreter 29 Mart 1986 tarihinde taraflara yeni bir Çerçeve Anlaşma Taslağı sunacaktı. Bu yeni tasarı ile, Genel Sekreter planın 1984'ten beri kabul edilmiş tüm noktaları içerdiğini belirterek, geri kalan anlaşmazlıklar için her iki toplumun da çıkarını koruyan çözümler önermiştir. Buna göre Kıbrıs'ta bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu, iki bölgeli federal bir cumhuriyet kurulacaktır. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin uluslararası bir kişiliği bulunacak, bunun yanında federe hükümetlerin de özel uluslararası kişilikleri olacak, Kıbrıs Federal

⁶⁷⁰ Cerrahoğlu, 1998: 96

⁶⁷¹ Cerrahoğlu, 1998: 96

⁶⁷² Sönmezoğlu, 2000: 260

⁶⁷³ Cerrahoğlu, 1998: 96, 97

Cumhuriyeti'nin nüfusu Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumlarından oluşacaktır. Federal cumhuriyet iki eyalet veya federe devletten oluşacaktır. Federal cumhuriyetin, Rum ve Türk milletvekillerininin 70:30 ve 50:50 oranında temsilinin sağlandığı ikili bir meclis sistemi olacak, yönetim şekli başkanlık sistemi olacak, Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı devletin bütünlüğünü ve iki toplumun siyasa eşit statülerini sembolize edecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısını, Meclisin hazırlamış olduğu herhangi bir yasa veya aldığı bir karar ile Bakanlar Kurulu'nun herhangi bir kararı hakkında ortak veya ayrı ayrı veto hakları olacaktır. Bakanlar Kurulu 7 Rum 3 Türk üye olmak üzere 10 kişiden oluşacak, önemli bir bakanlık Türklere verilecek, önemli kararlarda ağırlıklı oylama usulü kullanılacaktır. 3 özgürlüklerin hayata geçirilmesi konusunda bir Çalışma Komitesi oluşturulacak, Türk tarafının %29 oranında toprak bırakılacaktır. Kıbrıslı olmayan askerlerin ve diğer unsurların alandan çekilmesine ilişkin takvim ve garantiler konusunda Geçici Federal Hükümet kurulmadan önce tarafların anlaşmasını da öngören bu taslak, taraflar arasında belirlenecek bir tarihe kadar Maraş ve LUH'un BM'ye devrini de öngörüyordu. Taslak aynı zamanda görüşmelerin yürütülmesine ilişkin yeni yöntemler de içeriyordu⁶⁷⁴.

Denktaş, Genel Sekreter'in bu yeni Taslak Çerçeve Anlaşması'na ilişkin olarak 21 Nisan'da verdiği cevapta, *"Türkiye'nin garantisi ve adadaki Türk askerlerinin çekilmesi konusuna ilişkin bazı tereddütleri ortaya koymakla beraber, taslağı 'bir bütün olarak' kabul ettiğini açıklamıştır. Denktaş bunun ardından 27 Nisan'da gönderdiği ikinci bir mektupta da, metinde boş bırakılmış olan bazı tarihlerin saptanmasının ardından taslağı imzalayabileceğini, bununla birlikte Kıbrıs Türk tarafının taslakta yer almayan bir görüşme prosedürünü kabul etmeyeceğ[i]n belirtmiştir"*⁶⁷⁵. Öte yandan Kıbrıs Rum tarafı ise, *"...20 Nisan 1986 tarihinde Genel Sekreter'e gönderdiği mektupta, söz konusu metin üzerinde görüşmeye başlanmadan önce şu üç temel konuda bir anlaşma sağlanması gerektiğini savunmuştur: ı) Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve Türkiye'den gelen göçmenlerin adadan ayrılması, ıı) etkin uluslararası garantiler ve ııı) 'üç özgürlükler' olarak anılan seyahat etme, yerleşme ve mülk edinme özgürlüklerinin sağlanması. Bu türden bir cevap, Genel Sekreter'in taslağına dolaylı bir red niteliği taşımaktaydı"*⁶⁷⁶. Rum

⁶⁷⁴ İsmail, 1998: 193-198

⁶⁷⁵ Sönmezoğlu, 2000: 260

⁶⁷⁶ Sönmezoğlu, 2000: 269

tarafı diğer yandan SSCB tarafından önerilen uluslararası bir konferans düzenlenmesi fikrini benimsiyor ve bunun yapılmasını öneriyordu.

Sonuçta Genel Sekreter'in bu taslak önerisi de, Türk tarafınca kabul edildiği halde, Rum tarafınca 10 Haziran 1986'da ikinci kez ve kesin bir şekilde reddediliyor⁶⁷⁷, böylece Genel Sekreter'in iyi niyet görevi çerçevesinde yapmış olduğu bir girişim daha sonuçsuz kalıyordu.

Bu süreçten sonra toplumlararası görüşmeler sürecinin uzun bir duraklama devresine girdiği görülmektedir. Bu sırada SSCB tarafından getirilen uluslararası bir konferans toplanması önerisi, Rum kesimince olumlu karşılandığı halde, Güvenlik Konseyi üyeleri arasında tam bir uzlaşma sağlanamadığı için bu öneri de rafa kalkacaktır. Bu arada Rum tarafının sorunu uluslararasılaştırma çabalarının devam ettiği görülmektedir. Kipriyanu, 2 Mayıs 1987 tarihinde, ülkesindeki parti liderleriyle bir toplantı düzenlemiş ve bu toplantıda şu konuların gelecek ilk BM Genel Kurulu'nda gündeme getirilmesi kararlaştırılmıştır: “(1) Uluslararası bir konferans düzenlenmesi [fikrinin] ön plana çıkarılması, (2) Türk birliklerinin güçlendirilmesi sorunun dile getirilmesi, ve (3) Maraş sorunu”⁶⁷⁸. Böylece sorunun uluslararası forumlara götürülmesi süreci bir kez daha işlemeye başlayacak ve bu süreç, toplumlararası görüşmelere darbe vuran önemli bir etken olacaktır.

2.4.3. Vasiliu'nun İktidarı ve Toplumlararası Görüşmelerde Yeni Dönem

21 Şubat 1988'de Rum kesiminde yapılan başkanlık seçimlerini, uzlaşmazlığı ile övünen Kipriyanu'nun kaybetmesi⁶⁷⁹ ve yerine ılımlı olarak bilinen ve Denктаş'ın “güleç yüzlü güzel adam” olarak tanımladığı⁶⁸⁰ Yorgo Vasiliu'nun 5 yıllık bir dönem için Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, her iki tarafta da duraklama devresine girmiş olan toplumlararası görüşmelerin tekrar başlamasına yönelik ümitleri arttırdı. Özellikle Vasiliu'nun seçim propagandası sırasında “Kıbrıs sorunu hakkında, kabul ettikleri çözüm şeklinin, adanın bir bölümünde Rumların öteki bölümünde de Kıbrıslı Türklerin

⁶⁷⁷ Cerrahoğlu, 1998: 101

⁶⁷⁸ Necatigil, 1998: 340

⁶⁷⁹ İsmail, 1998: 199

⁶⁸⁰ Cerrahoğlu, 1998: 101

*çoğunlukta olacağı iki kesimli (bi-zonal), iki bölge (bi-regional) Federasyon olduğunu açıklaması*⁶⁸¹, bu yöndeki beklentileri arttırdı. Vasiliu'nun başkan olarak seçilmesi üzerine Denктаş, Vasiliu'ya iktidara gelmesi nedeniyle kendisini kutlayan ve işbirliği çağrısında bulunduğu bir mektup yollamış, bu mektubunda bir iyi niyet paketi önermişti⁶⁸². Denктаş bunun yanı sıra, eşit siyasal birimler arasında görüşmeler yapılmasını önermişti; ancak Vasiliu bunun kabul edilemez bir durum olduğunu ileri sürerek, muhatabının Türkiye Başbakanı Turgut Özal olduğunu söylemiştir. Nitekim adada yeni bir hava esmesini sağlayan Vasiliu'nun iktidara gelişi, bu konudaki umutları boşa çıkarmış, *"...kısa bir süre sonra durumun eskisinden pek farklı olmadığı anlaşılmıştır"*⁶⁸³. Zira Vasiliu da, selefi Kipriyanu'ya benzer bir şekilde, adada adil ve nihai bir çözümden şunları anlıyordu: *"[Bu çözüm], tüm Türk askerlerinin ve Türkiye'den gelen göçmenlerin geri çekilmesini, tüm mültecilerin evlerine dönmelerini, 3 özgürlüğün... [teminini] ve insan haklarına saygıyı sağlamalıdır"*⁶⁸⁴.

Bu sırada Davos'ta düzenlenen zirve toplantısı ile Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan yumuşama, adayı da etkilemiş; BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camilion, 2 Mart'ta her iki liderle ayrı ayrı bir araya gelmişti. Taraflar bu görüşmeler sonrasında toplumlararası görüşmelere tekrar başlama sinyalleri vermişlerdi. Nitekim Vasiliu, 31 Mayıs 1988'de Genel Sekreter ile New York'ta yaptığı görüşme sonucunda, yakın bir gelecekte Denктаş ile görüşebileceğini belirtiyordu⁶⁸⁵. Buna karşılık Denктаş da 15 Haziran-15 Temmuz tarihleri arasında Vasiliu ile bir Avrupa başkentinde bir araya gelebileceğini açıklıyordu⁶⁸⁶. Bu sırada BM Genel Sekreteri, tarafları, hiçbir önkoşul ileri sürmeden görüşmelere davet ediyor ve iki metin üzerinde anlaşmalarını istiyordu. Birinci metin ile taraflar görüşme sürecine girdiklerini ifade edecekler, ikincisi ile ise BM Genel Sekreteri gözetiminde görüşmelere başladıklarını bildireceklerdi⁶⁸⁷. Uzun süren hazırlıkların ardından, Denктаş ile Vasiliu Cenevre'de 24 Ağustos 1988 tarihinde bir araya gelmişlerdir. Bu zirve toplantısı ile, toplumlararası görüşmelerin 15 Eylül 1988 tarihinde Lefkoşe'de Yeşil Hat üzerindeki Ledra Palas'ta

⁶⁸¹ Cerrahoğlu, 1998: 102

⁶⁸² İsmail, 1998: 199-200

⁶⁸³ Sönmezoğlu, 2000: 261

⁶⁸⁴ Necatigil, 1998: 352

⁶⁸⁵ Cerrahoğlu, 1998: 103

⁶⁸⁶ Cerrahoğlu, 1998: 104

⁶⁸⁷ Cerrahoğlu, 1998: 104

başlatılması kararlaştırılmış⁶⁸⁸, bu tarihte başlayan toplumlararası görüşmelerin ilk turu 7 Kasım'da sona ermiştir. Gizli tutulan bu görüşmelerde taraflar, görüşlerini birbirlerine daha iyi anlatabilme fırsatı yakalamışlar ve konuları derinlemesine tartışmışlardır. Tartışılan konular arasında 3 özgürlükler sorunu, görüşmelerin baskın unsuru olmuştur⁶⁸⁹.

Bu ilk tur görüşmelerden sonra iki lider 22-23 Kasım 1988 tarihlerinde bu turun bir değerlendirmesini yapmak üzere New York'ta bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmelerde Denктаş, görüşmelerin seyrine yardımcı olmak amacıyla, tarafının görüşlerini içeren ve 6 ayrı belgeden oluşan bir paket sunmuştur. Vasiliu bu belgelere Lefkoşe'de yanıt vereceğini açıklamış ve üç günlük New York görüşmelerinin esastan çok, prosedür üzerine kurulduğunu belirtmiştir⁶⁹⁰. Nitekim New York görüşmeleri, toplumlararası görüşmelerin 19 Aralık 1988'de Lefkoşe'de devam etmesi kararı alınmasından başka somut bir gelişme olmadan sona ermiştir.

Toplumlararası görüşmelerin ikinci turu 19 Aralık 1988'de başlamış ve 28 Mart 1989'da sona ermiştir. Bu süreçte toplam 26 toplantı yapılmıştı. Bu turda ağırlıklı olarak, federal hükümetin ve birimlerin güç ve yetkileri, federasyonun yurtdışında temsili, yasama ve yargı organları, federe devletler ya da birimler arasındaki sınırlar gibi konular tartışılmış, 3 özgürlük de dahil olmak üzere anayasal düzenlemeler, toprak düzenlemeleri, güvenlik, silahsızlanma, garantiler ve mülteciler sorunu gibi sorunlar ise daha sonra tartışılacak konular olarak belirlenmişti⁶⁹¹. Bu görüşmeler sırasında Denктаş, 19 Ocak 1989 tarihinde Türk tarafının soruna çözüm önerisi olarak New York'ta sunduğu 6 belgeyi, bu kez görüşmelerde resmi bir biçimde sunuyordu. Bu belgelere göre KKTC'nin Kıbrıs'ta kurulması düşünülen bir federal devlet için saptadığı 3 temel noktaları:

1. *"İki federe cumhuriyetin ve halkların eşitliği ve en önemlisi bu eşitliğin federal organlara yansımaları,*
2. *Kıbrıs'ta bir azınlık çoğunluk sistemine dayanmayan, iki eşit taraf olduğu ilkesini yaşama [geçiren] 'etkili bir katılım'ın sağlanması...*

⁶⁸⁸ Cerrahoğlu, 1998: 112

⁶⁸⁹ Necatigil, 1998: 355

⁶⁹⁰ Cerrahoğlu, 1998: 126

⁶⁹¹ Necatigil, 1998: 355

3. *Bu Anayasa aksadığı ya da ihlal edildiği takdirde, bunu düzeltecek anayasal garantilerin belirlenmesi*⁶⁹².

28 Mart'a kadar süren ikinci tur sonucunda, taraflar sundukları öneriler ile Kıbrıs sorununun önemli yönleri konusunda birbirlerinin fikir ve görüşlerini daha iyi anlamışlar, diğer taraftan da taraflar arasında, meclisin ikili bir yapıya sahip olması ve üst mecliste eşit sayıda temsilci bulunması ve üzerinde uzlaşmış anayasa taslağının Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına ayrı ayrı referandumla sunulması konularında uzlaşma sağlanmıştır⁶⁹³.

İki lider 5-6 Nisan 1989 tarihlerinde New York'ta bir araya gelerek ikinci turun değerlendirmesini yapmışlar, bunun yanında bu görüşmelerde üçüncü turda tarafların BM Genel Sekreteri'nin yardımcısı ile bir araya gelerek "taslak anahatlar" hazırlamaları kararlaştırılmıştır. Buna göre ikinci turda tartışılan başlıklar ve konular temelinde bir anlaşmanın unsurları tasarlanacak ve daha sonra taslak hazırlanacaktır⁶⁹⁴.

Görüşmelerin üçüncü turu 5 Mayıs'ta başlamış ve 10 Haziran'da sona ermiştir. Bu turda genel olarak "varılacak bir anlaşmanın anahatları" hazırlanmaya çalışılmış, bu görüşmelerde şöyle bir prosedür takip edilmiştir: BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camilion ve yardımcısı Gustave Fiessel tarafların ikinci turda öne sürdükleri görüşleri çerçevesinde bir metin hazırlamışlar, daha sonra yapılan ayrı görüşmelerde metni eleştirmeleri ve kendi ihtiyaçlarını nasıl karşılanacağı konusunda önerilerde bulunmalarını istemişler, böylece bu önerileri alarak metni tekrar değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Ancak bu metin bağlayıcı olmayacak ve tam anlamıyla New York'ta yapılacak olan değerlendirme toplantısında tam şeklini alacaktır. Üçüncü turun sonunda Camilion ve Fiessel bir taslak metin oluşturmuşlar, ancak bunu taraflara sunmamışlar ve New York'ta taraflara verileceğini belirtmişlerdir.

Nihayet üçüncü tur görüşmelerinin sonuçlanmasından sonra buna ilişkin değerlendirme toplantısı 28-29 Haziran 1989 tarihlerinde New York'ta yapılacaktır. Bu toplantıda Denктаş, görüşmelere saydamlık getirilmesini önererek, eskiden olduğu gibi

⁶⁹² Cerrahoğlu, 1998: 135

⁶⁹³ Necatigil, 1998: 356

⁶⁹⁴ Necatigil, 1998: 357

görüşmelerin dolaylı değil de doğrudan bir biçimde yapılmasını bir yöntem önerisi olarak sunmuştur. Denктаş bunun yanı sıra, tarafların üçüncü tur sonunda belli bir anlaşmaya ulaşamadıklarını belirterek, Genel Sekreter'den bir belge sunmamasını istedi. 29 Haziran'da Genel Sekreter iki liderle görüştüktan sonra yaptığı açış konuşmasında iki lider tarafından üzerinde o ana kadar uzlaşmaya varılmış konuları özetleyen bir konuşma yaptı. Bu konuşmada, taraflar ile Genel Sekreter'in yardımcıları arasında yapılan görüşmeler sonucunda, tarafların üzerinde uzlaşmaya vardıkları konular özetlenmiştir. Genel Sekreter açış konuşmasında şu konulara yer veriyordu: İki topluluğun eşitliği ve federasyonun iki toplumlu yapısı, temel federatif yapı taşı olacak, federasyonun iki bölgeliliği, her federe devletin tek toplulukça yönetilmesi anlamına gelecektir. Federasyonun tüm organlarına ve kararlarına iki toplumun etkili olarak katılımı sağlanacak, federasyonun birliği tek uluslararası kişilik ve tek yurttaşlık ile sağlanacak, federal hükümet devredilmeyen tüm yetki ve güçler iki federe devlete kalacak ve her federe devlet kendi yönetsel düzenlemelerini kendisi kararlaştırabilecektir. 3 özgürlük anayasa tarafından tanınacak ve federe devletlerce federal anayasaya uygun olarak düzenlenecekti. 1960 Garanti Antlaşması ile İttifak Antlaşması'nın yürürlükte oldukları kabul edilecek, fakat bu antlaşmalar yeni düzenlemelere tabi tutulacaktır⁶⁹⁵. Genel Sekreter bu görüşleri özetledikten sonra tarafların Camilion ve Fiessel ile bir araya gelerek anahatların taslağını tamamlamalarını ve Eylül ayında New York'ta tekrar bir araya gelmelerini istemiştir.

Daha sonraki süreçte yapılan görüşmelerde Denктаş, eğer Vasiliu bu belgeyi görüşmelerin zemini olarak kabul etme koşulunu ileri sürmezse, Genel Sekreter'in önerilerini görüşebileceğini belirtmiş, Vasiliu da yaptığı açıklamada, toplumlararası görüşmelere devam etme niyetinde olduğunu belirterek, bu belgenin geri çekilmemesi gerektiğini vurguluyordu⁶⁹⁶. Ancak 1989 Yazı başında Yeşil Hat'ta yaşanan olaylar, görüşmelerin gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir. Genel Sekreter, 31 Ağustos'ta "görüşme zemini ve belge yok" açıklamasını yapmasına rağmen, iki taraf arasındaki farkları azaltabilmek için ortak görüşme yapma olasılığı azalmıştı. Toplumlararası görüşmeler, bundan sonra 1990 yılı başlarına değin duraklayacaktır.

⁶⁹⁵ Necatigil, 1998: 358-361

⁶⁹⁶ Necatigil, 1998: 362

Genel Sekreter iki liderle ayrı ayrı yaptığı toplantılarda, görüşmelerin anlamlı bir temelde tekrar başlamasına vurgu yapıyordu. Bu amaçla iki lideri 26 Şubat 1990 tarihinde New York'ta görüşmelere davet edecektir. New York'ta bu tarihte başlayan görüşmeler 2 Mart'a dek devam edecektir. Genel Sekreter bu görüşmeler sırasında yaptığı açış konuşmasında, Ağustos 1988'den beri sürdürülen görüşmelerin sorunun çözümüne büyük katkı sağladığını, tarafların bir anlaşmaya varabilmeleri için diğer tarafın endişelerini anlaması ve karşılıklı çıkarlarını uzlaştırmaları gereğini vurguladıktan sonra Kıbrıs'taki iki topluluk arasındaki ilişkinin bir azınlık-çoğunluk ilişkisi olmadığını belirtmiş, 1977 ve 1979 Zirve Anlaşmalarına atıfta bulunarak iki topluluğun egemen, bağımsız, bağlantısız ve ülke bütünlüğü sağlanmış bir Kıbrıs Devleti yaratma yönünde taahhütte bulduklarını hatırlatmış, iki topluluğun siyasal olarak eşit olduklarını ve federasyonun yapısının iki-toplumlu olmasının kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Genel Sekreter ayrıca federasyonun iki-bölgeli olmasını ve devletin birliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiş ve iki topluluğun federal hükümetin tüm güç ve yetkilerini etkin olarak paylaşması gerektiğini vurgulamıştır⁶⁹⁷. Genel Sekreter, tarafların daha önceki görüşmelerden çıkan üzerinde uzlaşmış başlıkları belirterek, ulaşılan bu sonuçların, görüşmelerin sürdürülmesi konusunda örnek olarak gösterilebileceğini söylemiştir⁶⁹⁸. *“Genel Sekreter, New York'daki görüşmelerin iki aşamada yapılmasını öngörmekteydi. Birinci aşamada üç gün boyunca önerdiği başlıklara göre müzakerelerin cereyan etmesini, ikinci aşamada ise andlaşma ana hatlarının hazırlanmasını öneriyordu”*⁶⁹⁹.

Görüşmelerin ilk gününde Türk tarafı, temel görüşlerini içeren “Kıbrıs'ta Kapsamlı Bir Çözümün Taslak Anahatları” başlıklı belgeyi sunmuştur. Türk tarafı, bu belge ile ulaşılan çözümün, iki halkı temsil eden yeni bir ortaklık statüsü olacağını belirtiyordu.

26-28 Şubat'ta Genel Sekreter'in öngördüğü başlıklar temelinde sürdürülen görüşmelerde bazı sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlar ‘halklar’ veya ‘topluluklar’ terimlerinin kullanımı, 1960 Anayasasının halen yürürlükte olup olmadığı ve self-determination

⁶⁹⁷ Necatigil, 1998: 365

⁶⁹⁸ Necatigil, 1998: 365-366

⁶⁹⁹ Cerrahoğlu, 1998: 154

hakkına ilişkindi⁷⁰⁰. Denктаş halk kelimesinin self-determination hakkına sahip bir siyasi birim anlamında kullanıldığını belirtmiş, bunun dışında, 'topluluk' kelimesi haricinde self-determination hakkına sahip siyasi bir birimi tanımlayacak herhangi bir kelimeyi de kabul edebileceklerini açıklamış, Vasiliu ise, Kıbrıs Türk topluluğunun 'halk' olarak tanımlanmasını ve Kıbrıslı Türklerin self-determination hakkına sahip bir birim olduklarını kabul edemeyeceklerini belirtiyordu, çünkü Rum tarafına göre Kıbrıslı Türkler sadece bir toplumdur dolayısıyla kendi kaderini tayin hakkına sahip olamaz⁷⁰¹. Self-determination hakkı konusunda tarafların zıt fikirlere sahip olmaları ve terimlerin kullanımı üzerinde anlaşamamaları, görüşmeleri tıkanma noktasına getirecek ve görüşmeler 2 Mart 1990 tarihinde sona erecektir. Taraflar yaptıkları açıklamalarda, anlaşamadıklarını ve hiçbir çözüme ulaşamadıklarını belirteceklerdir⁷⁰².

Türk tarafı bu görüşmelerde eşitliğin ve ileride kurulması düşünülen federal devlette ortaklık statüsünün vurgulanabilmesi için self-determination hakkına özel bir önem vermiş ve Kıbrıs Türk halkının self-determination hakkının varlığının kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Rum tarafı ise "*Denктаş'ın 'Halklar' ve 'Self Determination' kavramları üzerindeki ısrarı ile adanın 'Taksim'ini amaçladığını ve Kıbrıs'da iki ayrı devletin kurulmasını istediğini belirt[erek]*"⁷⁰³ görüşmelerin başarısızlığından Türk tarafını suçlayıcı bir tavır almıştır.

2.4.4. Güvenlik Konseyi'nin 649 Sayılı Kararı ve Fikirler Dizisi

Bu süreçten sonra Rum tarafı sorunu tekrar uluslararasılaştırma çabalarına hız verecektir. Kıbrıs Rum tarafının başvurusu üzerine konuyu ele alan BM Güvenlik Konseyi, 12 Mart'ta 649 (1990) sayılı kararını alacaktır. Güvenlik Konseyi, bu kararı ile, Genel Sekreter'in iyi niyet görevi çerçevesinde gösterdiği çabalara tam destek verdiğini belirtmiş, 367(1975) sayılı kararını teyid ederek Kıbrıs'ın başka bir ülkeyle kısmen veya tamamen birleşmesini ve ayrılmayı veya taksimini reddederek bağımsız, toprak bütünlüğü ve egemenliği olan ve bağlantısız iki toplumlu federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasını öngören ve iki topluluk lideri arasında imzalanmış olan 1977 ve 1979 Zirve

⁷⁰⁰ Necatigil, 1998: 366

⁷⁰¹ Bölükbaşı, 2001: 330

⁷⁰² Cerrahoğlu, 1998: 158

⁷⁰³ Cerrahoğlu, 1998: 159

Anlaşmalarına tam destek verdiğini açıklamış, “iki toplum liderine, bu karar ve 1977 ve 1979 Doruk Andlaşmaları uyarınca anayasal bakımdan iki toplumlu, toprak bakımından iki kesimli bir federasyonun kurulmasını öngörecektir ve her iki tarafın da serbest iradeleriyle kabul edebileceği bir andlaşmaya mutabık kalındığı gibi, genel sekreterle, ilk iş olarak ve ivedilikle kapsamlı bir Andlaşmanın ana hatlarının tamamlanması için, eşit şartlarda işbirliği yapmaları konusunda çağrıda” bulunmuştur⁷⁰⁴. Görüldüğü üzere Güvenlik Konseyi’nin bu kararı Kıbrıs konusunda daha önceden alınmış kararlardan çeşitli yönleri ile farklılık gösteriyordu. Güvenlik Konseyi bu kararı ile ilk kez Kıbrıs’ta kurulması düşünülen federasyonun temel unsurlarını tanımlıyor; 3. maddesi ile federasyonun anayasal bakımdan iki toplumlu, toprak bakımından iki kesimli olacağı vurgulanıyordu⁷⁰⁵. Öte yandan diğer kararlarda olduğu gibi Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti ifadesi bu kararda yer almıyor, aksine, görüşmelerin tarafların eşitliği zemininde yürütülmesi gerektiği vurgulanıyordu⁷⁰⁶. Böylece Rum tarafının elindeki en büyük koz olan uluslararası platformda meşru Kıbrıs hükümeti olarak tanınma, bu kez Güvenlik Konseyi ifadelerinde yer almıyor ve böylece bu kozun geçerliliği sarsılıyordu. Bunlar dışında çözüme gidecek yolun anlaşmanın ana hatlarının tamamlanmasından geçtiği belirtiliyor ve bu kararda adadaki Türk kuvvetlerini işgalci olarak niteleyen bir ifadeye rastlanmıyordu⁷⁰⁷.

649 sayılı kararın ardından, bu kararda öngörüldüğü üzere, Genel Sekreter’in toplumlararası görüşmelerin devamını sağlamak amacıyla yapmış olduğu çabalar sürdü, ancak olumlu bir sonuca ulaşamadı. “Ancak bu tıkanıklık, 29 Mayıs 1991’de Cumhurbaşkanı Özal’ın Kıbrıs’ı oluşturan iki toplum ile Türkiye ve Yunanistan arasında, dörtlü görüşmeler yapılması önerisiyle aşıldı. Özal, iki anavatanın 1959’daki gibi Ada’daki ‘akrabaları’ üzerinde yumuşatıcı bir etki yaratabileceğini ve Kıbrıslıların böylece daha kolay taviz verebileceğini düşünmüştü”⁷⁰⁸. Bu öneri üzerine Genel Sekreter ve yardımcıları Camilion ve Fiessel, taraflar arasında yeni bir görüşme zemini olarak dörtlü konferans toplanması konusunda çabalarını yoğunlaştırmışlardır. Kıbrıs Türk tarafı bu konferansa Rum tarafı ile eşit bir taraf olduğunun kabul edilmesi koşuluyla katılabileceğini

⁷⁰⁴ Cerrahoğlu, 1998: 167, vurgu benim

⁷⁰⁵ Cerrahoğlu, 1998: 167

⁷⁰⁶ Melek Fırat, (2001d): “1990-2001 Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul: s.: 452

⁷⁰⁷ Cerrahoğlu, 1998: 168

⁷⁰⁸ Bölükbaşı, 2001: 332, 333

açıklarken, Rum tarafı kendisine Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olarak davranılmasını bekliyordu⁷⁰⁹. Bu görüşmelerde BM yetkilileri iki tarafla ayrı ayrı görüşerek 8 başlık altında topladıkları fikirler dizisini oluşturmuşlar, iki tarafın görüşlerinin birbirine hiç de yakın olmadığını görmüşlerdir. Bu da bir anlaşmaya ulaşma yolunda ümitsizliğin artmasına neden olmuştu⁷¹⁰.

Türkiye'nin yapmış olduğu Dörtlü Konferans önerisini Yunanistan reddetmiş, bunun yerine Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin de katılacağı Dokuzlu Konferans düzenlenmesini önermiştir⁷¹¹. Türkiye ise her zaman karşı çıktığı bu öneriyi derhal reddetmiştir⁷¹². Böylece Türkiye'nin getirmiş olduğu Dörtlü Konferans önerisi de tarafların isteksizliği nedeniyle hayata geçirilememiş ve toplumlararası görüşmelerin devamı sağlanamamıştır.

Bu arada Genel Sekreter, Kıbrıs'a ilişkin olarak Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 8 Ekim 1991 tarihli raporunda, Denktaş ile iyi niyet misyonu çerçevesinde yapmış olduğu görüşmelerde, Denktaş'ın her iki tarafın federasyon kurulmasından sonra da (ayrılma hakkı da dahil olmak üzere) ellerinde bulundurmaya devam edecekleri bir egemenliğe sahip olduğunu ve tartışılan fikirlerde geniş çapta değişiklik yapma niyetinde olduğunu belirtmiş, ancak Denktaş'ın bu egemenlik çağrısının Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararı ile bağdaşmadığını açıklamıştır. Güvenlik Konseyi 12 Ekim 1991'de aldığı 716 sayılı kararla, Cuellar'ın raporundaki ifadelerini destekliyordu. "*Karar, söz konusu uluslararası toplantının [Dörtlü Konferans] yapılamamasından duyulan üzüntünün belirtilmesiyle başlıyordu. [Bu]...karara göre; a) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü korunmalı; b) adanın tamamının veya bir bölümünün bir başka ülke ile birleşmesi, her türlü ayrılma ve bölünme dışlanmalı; c) iki toplumlu ve iki bölgeci bir federasyon içinde tarafların refah ve güvenliğini sağlayacak yeni bir anayasa yapılmalıydı*"⁷¹³. Bunun dışında Güvenlik Konseyi, taraflardan, görüşmelerde yeni kavramlar ileri sürmemelerini istiyordu⁷¹⁴.

⁷⁰⁹ Necatigil, 1998: 371

⁷¹⁰ Necatigil, 1998: 372

⁷¹¹ Sönmezoğlu, 2000: 297

⁷¹² Bölükbaşı, 2001: 333

⁷¹³ Sönmezoğlu, 2000: 297, 298

⁷¹⁴ Necatigil, 1998: 374

BM Genel Sekreteri Cuellar, görev süresinin dolması nedeniyle, görevini yeni Genel Sekreter Butros Gali'ye devretmeden önce, Kıbrıs'la ilgili son raporunu Güvenlik Konseyi'ne 17 Aralık 1991'de sunmuştur. *"Rapor bir yandan 'egemenliğin bölünmezliği'nden, diğer yandan da sonuçta ulaşılabilecek anlaşmanın her iki toplumun onayına sunulmasından söz ederek dolaylı da olsa her iki tarafın 'kendi kaderini tayin hakkı'nu kabul ediyordu"*⁷¹⁵.

Butros Gali Genel Sekreterlik görevini devraldıktan sonra *"Nisan 1992'de Güvenlik Konseyi'ne verdiği raporda, Kıbrıs'ta tarafların birçok konuda benzer görüşlere sahip olduklarını ama toprak paylaşımı ve mülteciler sorunları gibi konularda ilerleme gerektiğini"*⁷¹⁶ belirtiyor ve *"sorunun çözümü açısından bir zemin oluşturabileceğini düşündüğü bir 'Fikirler Dizisi'ni ortaya [atıyordu]. Siyasal eşitlik, ulaşılabilecek bir sonucu her iki tarafın da kabulü, tek egemenlik ve tek uluslararası kişilik temel fikirlerdendi. Buna göre serbest dolaşma hakkı yeni anayasanın kabulü ile sağlanacak, yerleşme ve mülk edinme hakkı ise nihai toprak düzenlemelerinin ardından geçerlilik kazanacaktı"*⁷¹⁷.

Genel Sekreter'in bu raporu üzerine, Güvenlik Konseyi 10 Nisan 1992 tarihinde aldığı 750 (1992) sayılı kararla BM Genel Sekreteri'nin de katılacağı "Dörtlü Toplantı" düzenlenmesini öneriyor ve görüşme yöntemi olarak da Genel Sekreter'in önce her iki liderle ayrı ayrı görüşmesi, görüşlerin birbirine yaklaşmasından sonra da, liderlerin yüz yüze görüşmeler yapmasını öngörüyordu. Bu görüşmelerin, Genel Sekreter'in Mayıs veya Haziran ayına kadar bitireceği kapsamlı önerileri hazırlamasından sonra başlayacağı vurgulanıyordu. Bu karar üzerine Denктаş ve Vasiliu New York'a davet edilmişlerdir.

Fikirler Dizisi'ni ayrıntılı olarak incelemeyen önce, Fikirler Dizisi'ne kadar olan dönemde sürdürülen toplumlararası görüşmelerde tarafların Kıbrıs sorununun temel noktaları üzerindeki esas görüşlerinin ve bunlar arasındaki temel farkların özetlenmesinin faydalı olacağına inanıyoruz.

⁷¹⁵ Sönmezoğlu, 2000: 298

⁷¹⁶ Bölükbaşı, 2001: 298

⁷¹⁷ Sönmezoğlu, 2000: 298

Kıbrıs Türk tarafı, *de facto* siyasal durumdan yola çıkılması gerektiğini, her iki toplumun ayrı kültürel ve etnik kimliği olduğunun kabulü ve federasyonun egemenliğinin, oluşturucu birimlerden kaynaklandığının kabulü gereklidir. Rum tarafına göre ise, Kıbrıs Rum toplumunun endişelerinin giderilmeli, ülkenin birliği korunmalı ve federal cumhuriyet iki bölgeden (il) oluşmalıdır. Türk tarafı yürütmenin tek elde toplanmamasını, çoklu bir yönetim yapısı oluşturulması gerektiğini belirtiyor, Bakanlar Kurulu'nun eşit sayıda Kıbrıs Rum ve Türk'ten oluşturulmasını istiyor, yürütmeye oybirliği ile karar alınmasını, başkanlığın dönüşümlü olmasını, başkanlık bir tarafta iken dışişleri bakanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısının diğer taraftan seçilmesini öneriyordu. Rum tarafı ise Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmasını öneriyor, bunların seçiminde iki alternatif sunuyordu: Birinci alternatife göre, Rumlar Rum Cumhurbaşkanı, Türkler ise Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısını seçeceklerdir. Yani her iki topluluk içinde ayrı ayrı seçim yapılacaktır. İkinci alternatife göre ise, cumhurbaşkanlığı konusunda genel bir seçim yapılacak, en fazla oyu alan Rum aday Cumhurbaşkanı, en fazla oyu alan Türk aday da Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak seçilecektir. Rum tarafı bunun yanı sıra 7 Rum 3 Türk bakandan oluşan bir Bakanlar Kurulu oluşturulmasını ve önemli bir bakanlığın Türklere verilmesini öneriyordu. Kıbrıs Türk tarafı, dış ilişkiler, federal bütçe ve federal vergileme, federal para yönetimi, turizm, posta ve telekomünikasyon hizmetleri, doğal kaynak yönetimi, sağlık ve veterinerlik hizmetleri, federal yargılama, federal görevlilerin atanması ve savunma konularının federal hükümete devredilmesi ve federal hükümete devredilmeyen güç ve yetkilerin federe devletlerde kalması gerektiğini savunurken, Rum tarafı federal organlara devredilecek güç ve yetkilerin ülkenin bütünlüğünü ve tek uluslararası kişiliği güçlendirecek bir şekilde tespitini vurguluyordu. Rum tarafına göre iller, vatandaşların güvenliğini, ilin gelişimini, geleneklerin korunmasını ve kültürel gelişimini sağlayacak önlemler almalı ve güvenlik ve yargı hizmetleri illerin yetkisinde bulunmalıdır. Türk tarafı ikili bir meclis yapısı önermekte, alt meclis iki halkı temsil eder bir nitelikte iken, üst meclis iki kurucu cumhuriyeti temsil edecek nitelikte olmalıdır. Alt mecliste temsil oranı 70:30 iken, üst mecliste eşit sayıda temsil olmalıdır. Alt meclisin temsilcilerinin seçiminde iki topluluk içinde ayrı seçim yapılmıştır. Rum tarafı da ikili bir yasama yapısı önermekte, alt meclis yurttaşların eşitliğini temsil edecek ve tüm federal konularda yasama yetkisine sahip olacaktır. Üst meclis ise, illerin eşit statüsünü temsil eder bir nitelikte olacaktır. Türk tarafını ilgilendiren konularda meclisteki Türk milletvekillerinin çoğunluğunun olumlu oy kullanması gerektirir.

**TC YÜREKLERİN KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

mektedir. Bunun yanında anayasa değişikliklerinde de güçlendirilmiş çoğunluk sistemi kullanılacaktır. Türk tarafına göre, en yüksek yargı organına eşit sayıda Türk ve Rum yargıç atanmalı, bunun başkanlığı dönüşümlü bir şekilde olmalı, federal mahkemeler federal anayasa ve yasalarla düzenlenen konularla ilgilenmeli ve her toplum federal yasalarla düzenlenmiş konular dışındaki konularla ilgilenmek üzere kendi bağımsız yargı sistemini kurmalıdır. Rum tarafına göre Federal Yüksek Mahkeme eşit sayıda yargıçtan oluşmalı ve her il kendi adalet yönetimine sahip olmalıdır. Türk tarafına göre 3 özgürlük federal anayasada yer almalı, seyahat özgürlüğü federal anayasanın yürürlüğe girmesi ile işlerlik kazanmalı, yerleşme ve mülkiyet hakları ise tanınacak bir geçiş döneminden ve gerekli düzenlemelerin yapılmasından sonra yürürlüğe girmelidir. Rum tarafına göre ise, 3 özgürlük anayasada muhakkak yer almalı, federasyon kurulur kurulmaz 3 özgürlük tüm yurttaşlara derhal sağlanmalıdır.

BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin hazırlamış olduğu Fikirler Dizisi özetle şu çözüm önerilerini içeriyordu:

Fikirler Dizisi, iki lider tarafından tartışılarak üzerinde bir uzlaşmaya varıldıktan sonra bu uzlaşmaları gösteren Çerçeve Anlaşma, iki toplumca ayrı ayrı onaylanacak, geçici düzenlemeler adı altında yer alan hükümlerin yerine getirilmesinden sonra, iki toplum ilişkilerine hükmedecek, anayasal açıdan iki toplumlu, toprak yönünden iki kesimli federal bir temele dayalı yeni bir ortaklık ve yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesi ile sonuçlanacaktır. Fikirler Dizisi, Kıbrıs'ın iki toplumu arasındaki ilişkileri azınlık-çoğunluk olarak değil, ancak Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin iki toplumu arasındaki eşit ilişkiler olarak tanımlamış, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin iki toplumlu ve iki kesimli federasyon temeline dayanacağını belirtmiştir. Federal hükümete devredilmeyen yetkilerin oluşturucu federe devletlere ait olacağını belirten Fikirler Dizisi, "federal cumhuriyet, her iki topluma ait bölünmez tek egemenliğe sahip olacaktır" ifadesine de yer vermektedir. Her federe devletin, diğerine eşit hak ve yetkileri ve kendi bayrağı olacak, yönetim biçimini kendi belirleyebilecek ve federal hükümetin yetkileri federe devletler üzerine uzanmayacaktır. Federal hükümetin dışişleri, Merkez Bankası, vatandaşlık, gümrük, federal bütçe ve vergiler, savunma, posta ve telekomünikasyon, doğal kaynak yönetimi, sağlık gibi konularda yetkileri olacak, yasama ikili meclis yapısında olacak, alt mecliste Rum ve Türklerin temsil oranı 70:30 iken üst mecliste temsil oranı 50:50

olacaktır. Dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergilendirme ve vatandaşlık gibi konularda alt mecliste her iki toplumun ayrı çoğunluğunun sağlanması gerekecektir. Yürütme, Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve federal Bakanlar Kurulu tarafından sağlanacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı devletin birliğini ve iki toplumun eşitliğinin simgesi olacak, Bakanlar Kurulu 7:3 oranında Rum ve Türk bakandan oluşacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı ilgili bakanları kendi toplumlarından seçecekler, tüm bakanların atanması Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının ortak imzaları ile gerçekleşecektir. Örneğin Cumhurbaşkanının Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısının Türk olması durumunda Cumhurbaşkanı Rum bakanları, Cumhurbaşkanı Yardımcısı da Türk bakanları seçecektir. Cumhurbaşkanı ile Dışişleri Bakanı'nın aynı toplumdaki olmaması öngörülmektedir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergilendirme ve vatandaşlık konularında yasama kararlarını ortaklaşa veya ayrı ayrı veto hakkına sahip olacaklardır. Federasyonun en yüksek yargı organı eşit sayıda Türk ve Rum hakimden oluşan Yüksek Mahkeme olacak, bunun başkanlığı rotasyon ile belirlenecektir. Her federe devlet kendi yargı sistemini oluşturmakta serbest olacaktır. 3 özgürlük federal anayasa ile düzenlenecek, dolaşım özgürlüğü federal cumhuriyetin kurulması ile derhal uygulanacak, yerleşme ve mülkiyet hakları da toprak düzenlemeleri ile ortaya çıkacak yerleşim sürecinden sonra uygulamaya konacaktır. Güvenlik konusunda, adanın askerden arındırılması ve 1960 Antlaşmaları'nın yürürlüğünün korunması öngörülmektedir. Toprak düzenlemeleri konusunda ek bir harita sunulduğunu belirten Fikirler Dizisi, bu harita ile iki federe devletin topraklarının belirlendiğini açıklamıştır. Bu harita ile Türk tarafına %28,2 oranında toprak bırakılmaktadır.

Görüldüğü üzere, Fikirler Dizisi, anayasal konular ile egemenlik, yasama, yürütme ve yargı sistemi, güvenlik ve 3 özgürlük gibi konularda Kıbrıs Türk tarafının görüşlerine oldukça yakın öneriler getirmektedir. Özellikle Türk tarafının savunduğu, önemli konularda Türk ve Rum milletvekilleri arasında ayrı oylama yapılması, federal yönetimin egemenliğinin federe birimlerden kaynaklandığı ve federal yönetime devredilmeyen yetkilerin federe birimlerde kalması, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto yetkisinin olması, 1960 Antlaşmalarının geçerli olduğunun kabulü gibi tezlerin Genel Sekreter tarafından da onaylandığı ve Fikirler Dizisi'ne dahil edildiği gözlemlenmektedir.

Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararında belirtildiği gibi, Fikirler Dizisi'ni hazırlaması üzerine, Denктаş ile Vasiliu arasındaki birinci tur görüşmeler 18 Haziran 1992'de New York'ta başlayacaktır. 22 Haziran'a kadar sürecek olan ilk tur görüşmelerde Genel Sekreter taraflarla ayrı ayrı görüşmüş ve Fikirler Dizisi'nin Kıbrıs'ta kapsamlı bir anlaşma çerçevesi olarak kabul edilmesi yönünde liderlerin fikirlerini almıştır⁷¹⁸. Bundan sonra 15 Temmuz-14 Ağustos 1992 tarihleri arasında yapılan ikinci tur yakınlaşma görüşmelerinde ise, odak noktası, Fikirler Dizisi'nin sekiz ana başlığından ikisini oluşturan toprak düzenlemeleri ile mülteciler konuları olmuş; Genel Sekreter, taraflardan, Fikirler Dizisi'ni kapsamlı bir anlaşma çerçevesi olarak kabul etmelerini istemiştir. Bu turda, toprak düzenlemeleri ve mülteciler konularında yapılan görüşmeler sonucunda Genel Sekreter, tarafların bir anlaşmanın eşğine geldiklerini açıklamış ve iki lideri ortak görüşmeler yapmaya davet etmiştir. 12-14 Ağustos tarihlerinde yapılan bu görüşmelerden bir sonuç elde edilememiştir. Bu görüşmeler sırasında Gali, Denктаş'a baskı uyguluyor ve sunduğu harita ve çözüm önerileri, üzerinde uzlaşmaya varılmış kapsamlı çerçeve olarak kabul etmesini istiyordu. Denктаş ise Gali'nin sunduğu ve Türklere %28,2 oranında toprak bırakılmasını öneren haritayı kabul edemeyeceğini, daha önceden kabul edilen çerçeveye göre Türk kesimine %29+ oranında toprak bırakılmasının kabul edildiğini ileri sürerek bu noktada taviz vermeyeceğini açıklıyor, öte yandan Kıbrıslı Türklerin egemenliğini, siyasal eşitliğini, dönüşümlü başkanlık sistemini, yürütmede oybirliği ile karar alınmasını sağlayacak bir sistemi ve anlaşma yürürlüğe girer girmez geçici bir hükümet kurulmasını anayasal olarak garanti altına alan bir düzenlemeyi kabul edebileceğini belirtiyordu⁷¹⁹. Türk tarafı Fikirler Dizisi'nin %91'ini kabul ettiğini, bunun dışında kalan 9 paragrafta yer alan 7 konunun Türk tarafınca temel konular olarak telakki olunduğu belirtiliyordu⁷²⁰. Türk tarafının temel önemde gördüğü 7 konu şunlardır: "a) yürütme-dönüşümlü başkanlık ve bunların seçilmesi yöntemi, b) Bakanlar Kurulu'nun sayısal oluşumu, bakanlıkların dönüşümlü olması ve kararların oybirliği ile alınması ilkesi, c) geçici hükümete ilişkin düzenlemeler, d) iki taraf arasındaki ekonomik farklılıkların yok edilmesi, e) federasyonun, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları uluslararası örgütlere katılımı, f) her iki topluma tek egemenlik ilkesinin uygulanması konusundaki görüşler, g) mülteciler

⁷¹⁸ Necatigil, 1998: 393

⁷¹⁹ Necatigil, 1998: 394

⁷²⁰ Necatigil, 1998: 395-396

*sorunu*⁷²¹. Rum tarafı ise Fikirler Dizisi'ni ve ekli haritayı bir görüşme zemini olarak kabul ettiğini açıklıyordu. Bu sırada taraflar arasındaki görüşmelerin 26 Ekim'de devam etmesi kararlaştırılmıştı. 26 Ekim-11 Kasım 1992'de yapılan üçüncü tur görüşmelerden de bir sonuç alınamıyordu. Taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının giderilememesi sonucunda görüşmelerin 1993 yılının Mart ayı başında tekrar başlaması kararlaştırıldı.

Fikirler Dizisi konusundaki görüşmeler sırasında Gali, Denктаş'tan, sunduğu Fikirler Dizisi'ni ve haritayı bir bütün olarak kabul etmesini istemiş, aksi halde sorunu Güvenlik Konseyi'ne havale edeceği yönünde gizli bir tehditte bulunmuştur⁷²². "*Görüşmelerin ana konularını toprak paylaşımı ve üç özgürlüğe indirgeyen ve Türk tarafının anayasal konulardaki hassasiyetini göz ardı eden Genel Sekreter, aslında dile getirmeden ama kesin bir tavırla BM'nin kimin yanında yer alması gerektiği kararını da almış oluyordu*"⁷²³. Bu açıdan "*Türk tarafı, sınırları Gali tarafından çizilen 'Fikirler Dizisi' çerçevesi içinde görüşmelere devam etmeye zorlanmaktaydı. Oysa, uluslararası sorunlara barışçı çözüm bulmanın mantığı içinde böyle zorlamalar[a] yer yoktur. Öte yandan, BM Genel Sekreterine tanınan yetki, bir 'arabuluculuk' yetkisi değildir. Genel Sekreter tarafların uzlaşmasını kolaylaştırmak için 'iyi niyet girişimi' yapmakla görevlidir ve görüşmelerin sınırlarını belirleyemez*"⁷²⁴. Görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili olan diğer bir faktör de Denктаş'ın taviz vermeden anlaşmaya ulaşma konusundaki ısrarıdır. Fikirler Dizisi aslında Türk tarafının yıllardır savunduğu fikirleri içeriyor ve bunları Rum tarafına bir görüşme zemini olarak kabul ettiriyordu. Bu anlamda Türk tarafı aslında önemli tavizler elde etmişti; çünkü Fikirler Dizisi'nde eşitlik, egemenlik ve güvenlik konuları temel olmak üzere birçok konu Türk tarafını tatmin edecek bir biçimde içerilmişti. Rum tarafının ilk kez bu kadar çok taviz vermesi, kaçırılmaması gereken önemli bir fırsattı. Konuya bu çerçeveden yaklaşıldığında, Denктаş'ın, %29+ oranında toprak konusundaki tavizsiz yaklaşımı, kanımca barışçıl bir çözüme ulaşma kararlılığının gösterilmesini engellemiş ve bu anlamda önemli bir siyasi hata oluşturmuştur.

⁷²¹ Necatigil, 1998: 396

⁷²² Bölükbaşı, 2001: 335

⁷²³ Bölükbaşı, 2001: 335

⁷²⁴ Gürel, 1993: 115

Bu arada Gali 24 Ağustos'ta Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs konusundaki iyi niyet girişimlerine ilişkin olarak sunduğu raporunda, Ekim ayında devam edecek olan görüşmelerden bir sonuç alınmasını umduğunu belirterek, eğer böyle bir sonuç alınamazsa, Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs sorununu çözmek için alternatif eylem şekilleri geliştirilmesi talebinde bulunmuş⁷²⁵ ve kendi hazırladığı haritayı da bu rapora eklemiştir⁷²⁶. Güvenlik Konseyi 26 Ağustos 1992'de aldığı 774 (1992) sayılı kararla Genel Sekreter'in raporunu ve sunduğu harita da dahil olmak üzere Fikirler Dizisi'ni onaylamıştır.

2.4.5. Güven Artırıcı Önlemler Paketi

Genel Sekreter, Ekim ayında yapılan görüşmelerin de başarısızlığa uğramasının ardından 23 Kasım'da Güvenlik Konseyi'ne sunduğu Kıbrıs'a ilişkin raporunda, New York görüşmelerinin, tarafları bir araya getirerek, karşılıklı diyalogu geliştirme açısından faydalı olduğunu, tarafların görüşlerini birbirlerine ilettiklerini, ancak kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına ulaşamadığını belirtmiştir. Genel Sekreter iki taraf arasında derin bir güven bunalımı bulunduğuna işaret etmiş ve görüşmeler sürecinin başarıya ulaşmasını sağlayacak yeni bir güven ortamı yaratılmasına yönelik olarak, sekiz madde halinde öneriler sunmuştur. Bu öneriler arasında, adadaki Türk askerlerinin sayısının on yıl önceki düzeyine indirilmesine karşılık, Rum tarafının silahlanma programını erteleme, BM Tampon Bölgesi'nin genişletilmesi, Maraş'ın BM yönetimine bırakılması, seyahat engellerinin kaldırılarak insanların temasının artırılması gibi öneriler yer almaktaydı⁷²⁷.

Güvenlik Konseyi, 24 Kasım'da aldığı 789(1992) sayılı kararı ile, Genel Sekreter'in raporunu onaylıyor, sunulan harita da dahil olmak üzere Fikirler Dizisi'ne tam desteğini devam ettirdiğini belirtiyor, adadaki statükonun kabul edilemez olduğunu tekrarlıyor, taraflar arasındaki son ortak toplantıların, Kıbrıs Türk tarafının almış olduğu pozisyonun Fikirler Dizisi'ne aykırı olması nedeniyle başarısızlığa uğradığını belirterek Kıbrıs Türk tarafını Fikirler Dizisi'ne uygun pozisyon almaya davet ediyordu. Güvenlik Konseyi, ayrıca, Mart 1993'te yapılması planlanan görüşmelerin başarılı olabilmesi için

⁷²⁵ Necatigil, 1998: 395

⁷²⁶ Sönmezoğlu, 2000: 299

⁷²⁷ Necatigil, 1998: 397-398

tarafardan, karşılıklı güvenin arttırılabilmesi açısından Genel Sekreter'in raporunda öngördüğü sekiz öneriye uygun düzenlemeler yapmalarını istiyordu.

Genel Sekreter, bu süreçten sonra, raporunda da belirtildiği üzere, taraflar arasındaki derin güven bunalımını aşmak için Güven Yaratıcı Önlemler paketi hazırlanmasına öncelik verecektir. Bu arada Şubat 1993'te Rum kesiminde yapılan başkanlık seçimleri sonucunda Rum tarafının yeni lideri Glafkos Klerides olmuştur. *"Bunun üzerine 1993 yılı Mart ayında New York'ta bir Denктаş-Klerides görüşmesi gerçekleşti ise de bir sonuç almamadı. BM Genel Sekreteri, yine 'Fikirler Dizisi' temelinde sürdürülecek görüşmelerde bir başarı elde edilebilmesi için önce taraflar arasındaki karşılıklı güven-sizliği aşmaya yönelik 'Güven Artırıcı Önlemler' gerektiğini açıklamıştır"*⁷²⁸. Genel Sekreter bunun üzerine hazırladığı ve üç belgeden oluşan Güven Artırıcı Önlemler paketini Denктаş ve Klerides'e sunmuştur. Güven Yaratıcı Önlemler başlığını taşıyan birinci belge, iki toplum arasındaki temas ve işbirliğinin arttırılmasını öngörmekte iken, ikinci belge Maraş'a, üçüncü belge de LUH'a ilişkindi. Toplam olarak 15 maddeden oluşan bu paketteki önlemlerden en önemlilerinden biri, Maraş'ın BM yönetimi altında tekrar Kıbrıslı Rumların iskanına açılmasıdır. Önerilere göre, *"iki toplum da bu bölgeye serbestçe girebilecekler, böylece toplumlar arasında vergiden muaf ticaret teşvik edilecektir"*⁷²⁹. İkinci önemli öneri LUH'un BM ve ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) yönetimi ve gözetiminde sivil hava trafiğine açılmasını içeriyordu. Bu öneriye göre, *"[h]ava alanını kullanma hakkı sadece 'Kıbrıs'a ulaşım hakkı bulunan yabancı hava yollarına' tanınıyordu, ve bu Türkiye'de kayıtlı bulunan Kıbrıs Türk Hava Yolları'nın da... LUH'u kullanmasını olanaklı kılıyordu. Kıbrıs'a LUH yoluyla girenler, kuzey ve güney arasında serbestçe hareket etmekten alıkonmayacaktı"*⁷³⁰. Bunlar dışında su sorunu, toplumlararası ahenk ve dostluğu geliştirmek üzere eğitim, sağlık ve çevre konusunda uzmanlar arasında işbirliği yapılması, iki taraf arasında ortak kültürel ve sportif faaliyetlerin düzenlenmesi, iki tarafın siyasi parti liderlerinin toplantıları, ortak ticari projeler düzenlenmesi için Ticaret ve Sanayi odaları arasında işbirliği yapılması, her iki tarafın da yararına olan ortak projelerin tespiti ve uygulanması için işbirliği yapılması, iki tarafın, birbirine yakın buldukları BM kontrolündeki ara bölgenin tüm alanları kapsayacak biçimde genişletilmesi konusunda UNFICYP ile işbirliği yapmaları

⁷²⁸ Sönmezoğlu, 2000: 299

⁷²⁹ Bölükbaşı, 2001: 336

⁷³⁰ Bölükbaşı, 2001: 336

da öneriliyordu⁷³¹. Ayrıca bu düzenlemelerin, iki tarafın Kıbrıs sorununun kapsamlı bir çözümüne ilişkin tutumlarına hanel getirmeksizin uygulanacağı belirtilmiştir.

Maraş'a ilişkin olarak, eski mülk sahipleri tekrar mülkiyet iddiasında bulunabileceklerdir. Burada Rumların mülkiyet çoğunluğu olmasına rağmen buranın serbest ticaret ve turizm bölgesi olarak tekrar inşası düşünülmektedir⁷³².

Genel Sekreter, "Güven Artırıcı Önlemler paketinden her iki tarafın da yararlanacağını söylüyordu. Türkler pratikte Rumların oluşturduğu ekonomik ambargoyu kıracaktı, çünkü uluslararası turizm ve ticaret LUH yoluyla yapılabilecekti. Rumlar da mülteci sorununun büyük kısmını çözmüş olacaktı, zira on binlerce Kıbrıslı Rum da Maraş'a dönecekti"⁷³³.

Bununla birlikte Güven Artırıcı Önlemler Paketi'nde bazı noktalara tam olarak değinilmemişti. Türk tarafı buna istinaden 1993 yılı Ekim ayında BM yetkililerine cevaplanması isteğiyle, bu konuda birtakım sorular sormuş ve açıklık getirilmesini talep etmiştir⁷³⁴. Bu sorulardan Maraş'a ilişkin olanlardan önemlileri Maraş'ta BM'nin istihdam politikasının ne olacağı, Maraş'ta hangi ceza, ticaret ve vergi kanunlarının geçerli olacağı, belediye hizmetlerinin gelir kaynaklarının neler olacağı ve eğer anlaşmazlık olur da paket tıkanma noktasına gelir ve uygulama durursa Maraş'ın eski statüsüne geri mi döneceği yoksa BM gözetiminde kalmaya devam mı edeceği gibi konulara ilişkindir. LUH'a ilişkin sorular ise havaalanı BM tarafından hizmete açılıp açılmayacağına ve geçerli olacak kurallar kimin tarafından belirleneceğine, LUH'a ilişkin maddi kaynakların nereden karşılanacağı, KKTC pasaportu taşıyanlara karşı uygulamanın nasıl olacağı, teknik veya siyasi nedenlerle LUH'un kapatılması durumunda statüsünün ne olacağı ve Kıbrıs Türk Hava Yolları'nın LUH'u kullanıp kullanamayacağına ilişkindir⁷³⁵.

Her iki taraf da, öneriler sunulduğunda başlangıçta sessiz kalmayı tercih etmişler, Rum tarafı sonradan, bu önerilerin uygulamaya sokulmasının KKTC'nin doğrudan veya dolaylı bir şekilde tanınması anlamına gelmeyeceğini belirterek, paketi tartışabile-

⁷³¹ İsmail, 1998: 255-256

⁷³² Necatigil, 1998: 401-402

⁷³³ Bölükbaşı, 2001: 337

⁷³⁴ Bu konuda bkz. İsmail, 1998: 264-270

⁷³⁵ İsmail, 1998: 264-270; Bölükbaşı, 2001: 337

ceğini belirtmiş, Kıbrıs Türk tarafı ise, uzun süren bir sessizlik döneminden sonra, Aralık 1993'te yapılan parlamento seçimleri ile iktidara gelen koalisyon hükümeti, bu paketin tartışılmasını ve görüşmelerin Denктаş tarafından yürütülmesi kararını alacaktır⁷³⁶. Bunun üzerine Genel Sekreter'in yardımcıları Lefkoşe'de iki liderle ayrı ayrı yoğun temaslar yürütmüşler ve sonuçta "Güven Artırıcı Önlemler Paketinin Uygulamaya Konmasında Modelleri Belirleme Düzenlemeleri" adlı anlaşmaya 14 Şubat 1994'te ulaşılmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde, Yakınlaşma Görüşmeleri 17 Şubat 1994'te tekrar başlamıştır. Ancak bu görüşmeler sırasında taraflar arasında görüş ayrılıklarının bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu görüş ayrılıkları konusunda yapılan tartışmalar ışığında BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi yardımcısı Gustave Feissel, taraflara, 9 ve 21 Mart tarihlerinde iki uzlaşma belgesi sunmuştur. Ancak Türk tarafı bu uzlaşma belgelerinin birçok noktada orijinal Güven Artırıcı Önlemler Paketi'nden ayrıldığını belirterek, bu belgeleri reddedecektir⁷³⁷. Türk tarafı görüşmeler sonucu ortaya çıkan uzlaşma belgeleri ile orijinal Güven Artırıcı Önlemler Paketi arasında farklılıklar bulunduğunu belirtmesine ve bazı noktaların tam olarak açık olmamasını vurgulamasına rağmen, genel olarak Güven Artırıcı Önlemler Paketi'ne olumlu yaklaşıyor, bunu Rum kesimince yıllardır uygulanan ambargodan kurtulma yönünde bir araç olarak değerlendiriyor ve görüşmelerde ilerleme sağlanmasına katkıda bulunacağını belirtiyordu. Rum tarafı ise bu paketi, KKTC'nin tanınmasına yönelik taktik bir girişim olarak görüyor ve bu yüzden de görüşmelerde ilerleme sağlanmasını istemiyordu. Bu yüzden Güven Artırıcı Önlemlerin ölü doğduğunu belirterek uygulanmasına karşı çıkıyordu. Rum tarafının itirazında etkili olan diğer bir etken de Rum tarafında Klerides'in iktidara gelmesiydi. Klerides iktidarının Kıbrıs sorununun çözümüne yaklaşım stratejisini AB üyeliği olarak belirlemişti; bu yüzden ağırlığı bu yöne kaydırıyor ve Genel Sekreter'in çabalarını göz ardı ediyordu. En sonunda taraflar arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç elde edilememesi üzerine Genel Sekreter, Güven Artırıcı Önlemlerin uygulanmasının uygun görülecek başka bir zamana ertelendiğini açıklıyordu.

Bundan sonraki süreçte 1994-1997 yılları arasında, tarafların sorunun çözümüne yönelik görüşme yapmadıklarını görmekteyiz. Bu süreçte Denктаş tarafından Klerides'e görüşme masasına dönmesini sağlamak amacıyla yapılan çağrılar "görüşmeler için ortak

⁷³⁶ Necatigil, 1998: 402

⁷³⁷ Orijinal metin ile uzlaşma belgelerinin farklılıkları için bkz. Necatigil, 1998: 404-405

zemin bulunmadığı” gerekçesiyle reddedilecektir⁷³⁸. Bunun temel nedeni Rum tarafının AB üyeliğine öncelik vermesi nedeniyle, toplumlararası görüşmelere katılmayı reddetmesidir. Ancak bu dönemde, Kıbrıs Türk tarafının çözüm önerileri sunmaya devam ettiğini görmekteyiz. Örneğin KKTC Cumhurbaşkanı R. Denktaş 20 Ocak 1995’te nihai çözüme ulaşabilmek amacıyla yeni öneriler getiriyordu. Denktaş BM Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisi Fiessel’e verdiği belge ile daha önceki üst düzey anlaşmalarla tespit olunduğu üzere, Kıbrıs Türk tarafının iki toplumlu ve iki kesimli yaşayabilir bir federasyon çözümüne ulaşılması hedefine bağlı olduğunu, Güven Yaratıcı Önlemlerin uygulanmasının Kıbrıs’ta federal çözüme katkı sağlayacağını düşündüğünü ve çözüm hedefi olarak benimsenen iki toplumlu ve iki kesimli federasyonun ortaya çıkması ve iki tarafın eşit statüsünün belirlenmesiyle birlikte, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’nin AB üyeliği konusunu Fikirler Dizisi’nde öngörülen çerçevede ele almaya hazır olduğunu belirtiyor⁷³⁹ ve Rum tarafını önkoşulsuz olarak görüşmelere davet ediyordu. Ancak bu öneriler 21 Ocak’ta Klerides tarafından yapılan yazılı bir açıklama ile reddedilecektir⁷⁴⁰. “*Bu durum, Kıbrıs Rum tarafının esas stratejisini AB üyeliği üzerine kurduğunu göstermiştir. Bu çerçevede, 21-24 Mayıs 1995 tarihleri arasında iki taraf temsilcileri arasında Londra’da gerçekleştirilen görüşmelerden de bir sonuç alınamamıştır*”⁷⁴¹. Bu görüşmelerde Kıbrıs Rum tarafı temsilcileri, görüşmelerin devam edebilmesi için Kıbrıs Türk tarafının AB üyeliğini kabul etmesinin bir önkoşul olduğunu belirtmişlerdir. Yine Türk tarafı 6 Aralık 1995’te görüşmelerin devamı için başka bir öneri getirmiş, ancak bu öneriler Rum tarafınca reddedilmiştir⁷⁴².

2.4.6. Adada Gerginliğin Tırmanması ve KKTC-Türkiye Yakınlaşması

1996 ve 1997 yıllarına, iki kesimi ayıran BM Tampon Bölgesi’ndeki çatışmalar ile Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Yunanistan ile imzaladığı Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde giriştiği eylemler damgasını vuracak ve süreci belirleyecektir. Rum tarafında Klerides iktidara geldikten sonra, 1993 yılında Yunanistan ile işbirliğinin geliştirilmesi yönünde Ortak Savunma Doktrini imzalamıştı. Bu çerçevede Rum yönetimi ve Yuna-

⁷³⁸ Ertekün, 2001

⁷³⁹ İsmail, 1998: 271

⁷⁴⁰ Sönmezoğlu, 2000: 301

⁷⁴¹ Sönmezoğlu, 2000: 301

⁷⁴² Michael Stephen, (2001): *The Cyprus Question*, Northgate Publications, 5th Ed., London: s.: 90

nistan, Ortak Savunma Alanı oluşturuyorlar, ortak tatbikatlar düzenliyorlar, Baf ve Larnaka'da deniz ve hava üsleri inşasına başlıyorlardı. Bu doktrin çerçevesinde Rum tarafı silahlanma faaliyetlerini arttırmış, Rusya ve Fransa'nın yardımıyla, tank birliklerinin modernizasyonunu sağlamıştı. Rum yönetimi bunun yanında Rusya ile 1996 yılı başlarında askeri işbirliği anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşma ile Rusya, Rum yönetimine askeri araç-gereç satmayı taahhüt ediyordu. Adada gerginliği tırmandıran olay, Rum yönetiminin Nisan 1996'da, Rusya ile, bu ülkeden S-300 füzeleri alma konusunda anlaşmaya vardıklarını açıklaması oldu⁷⁴³. *"Rum Yönetimi'ne göre Türkiye'nin hava gücüne karşı bir önlem olan bu silahlar, menzilleri dikkate alındığında sadece savunma silahı niteliğinde olmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin bazı güney bölgelerini de vura-bilme imkanına sahiptir"*⁷⁴⁴. Bu nedende dolayı bu silahların adada konuşlandırılmasını ulusal güvenliği açısından tehlikeli bulan Türkiye, önce Rusya nezdinde bu silahların ihracatını engellemeye çalışmış, Rusya'dan olumsuz cevap alınması üzerine, bu silahları Kıbrıs Rum kesimine götüren gemileri batıracağı yönünde bazı açıklamalar yapmıştır. Krizin tırmanması üzerine füzelerin ithali belli bir süre için ertelenmiştir. Bir ara bu füzelerin Mısır'a, bu ülkenin de füzeleri Rum kesimine satması yönünde çözüm önerileri ortaya atıldıysa da "[s]onuçta, 1999 yılında ortaya çıkan yeni gelişmeler sonucunda Yunan tarafı, söz konusu silahların adaya getirilmesinden vaz geçmiş ve bu silahların Yunanistan'ın Girit adasına yerleştirilmesine yönelmiştir"⁷⁴⁵. Bununla birlikte Rum tarafının esas amacının *"...adada krizi tırmandırmak ve... Türkiye'yi AB ve BM ile karşı karşıya getirip bir çözümden önce Türk askerinin adadan çekilmesi için baskı yapmak"*⁷⁴⁶ olduğu söylenebilir. Nitekim Klerides'in Türk askerlerinin adadan hemen çekilmesi halinde silahlanma ve füze ithaline son verecekleri yönündeki açıklamaları da bu tezi kanıtlar niteliktedir⁷⁴⁷.

Bunun yanında adada gerginliği arttıran diğer bir faktör de, BM kontrolündeki Tampon Bölge'de 1996 yılı boyunca yaşanan çatışmalardır. 3 Haziran 1996 tarihinde bir Kıbrıslı Rum asker, BM denetimindeki bölgede bulunduğu sırada bir Türk askeri tarafından vurularak öldürülmüş, 11 Ağustos'ta Yunan Motosiklet Derneği'nin organize ettiği gösteriye katılan yüzlerce Kıbrıslı Rum ve Yunanlı, sınırı delme girişiminde bu-

⁷⁴³ İsmail, 1998: 275

⁷⁴⁴ Sönmezoğlu, 2000: 302

⁷⁴⁵ Sönmezoğlu, 2000: 302

⁷⁴⁶ İsmail, 1998: 276

⁷⁴⁷ İsmail, 1998: 276

lunmuş, çıkan çatışmalarda bir Rum genci hayatını kaybetmiş ve onlarca kişi de yaralanmıştır. Rumlar bu olayı protesto amacıyla, tekrar sınırı delme girişiminde bulunmuşlar, bu olaylarda da Türk bayrağını indirmeye çalışan bir Rum genci, Türk güvenlik kuvvetlerinin açtığı ateş sonucu öldürülmüştür. 8 Eylül’de Rum tarafından açılan ateş sonucunda bir Türk askeri ölürken, 13 Ekim’de Türk sınırını ihlal eden bir Rum öldürülmüştür. Bu gerginliklerde Rum aşırılarının rolü büyüktür; ayrıca Kıbrıs Rum Yönetimi’nin tercihinin de bu yönde olduğu söylenebilir. *“Gerçekten de, [Rum tarafınca,] soruna görüşmeler yolu ile bir çözüm bulanamayan Kıbrıs’ta siyasi ve askeri anlamda herhangi bir olayın çıkmadığı dönemler uzadıkça; bu durumun adadaki statükoyu pekiştireceği, komünün uluslararası alanda umutlanacağı ve bunun da Türk tarafına yarayacağı düşünülmektedir. İşte bu nedenle Rumlar adanın sakin olmadığını, tarafları ayıran sınırın sorun yarattığını kanıtlamak amacındadırlar”*⁷⁴⁸.

Bu süreçte GKRY’nin AB’ye üyelik girişimlerini hızlandırması, Türkiye ile KKTC arasındaki işbirliği sürecini de hızlandırmıştır. AB’nin 6 Mart ve 12 Haziran 1995 tarihlerinde Kıbrıs’ın tam üyelik için hazır olduğu ve başvuruyu yapan Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Kıbrıs Hükümeti olarak muhatap alınacağını belirten kararlar alması üzerine, *“...Türkiye komuya ilişkin tutumunu daha da sertleştirmiş, giderek doğrudan Kıbrıs’ın kendi güvenlik stratejisi, özellikle ileride petrol ve doğalgaz açısından terminal nokta olacağı düşünülen İskenderun limanının güvenliği açısından öneminden bahsetmeye başlamış...”*⁷⁴⁹, üyelik görüşmelerinin adada kalıcı bir çözüme ulaşılmadan başlatılmasının, görüşmelerin Kıbrıs Rum kesimiyle tek taraflı olarak sürdürülmesi anlamına geleceğini belirterek, arzu edilmeyen bu durumun gerçekleşmesi halinde, Kıbrıs Rum kesimi ile AB arasında sağlanan entegrasyonun aynısının Türkiye ile KKTC arasında da yapılacağını açıklamıştır⁷⁵⁰. Bu çerçevede Türkiye ile KKTC, 28 Aralık 1995’te ortak bir deklarasyon yayınlamışlardır. Bu deklarasyonda; nihai hedefin, Kıbrıs Türk ve Rum taraflarının egemen eşitliğine dayalı, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir çözüm sağlamak olduğu belirtilmiş, Kıbrıs’ın AB’ye tam üyeliğinin, nihai çözümün sağlanmasından sonra, Kıbrıs Türk ve Rum taraflarının ortak katılımıyla, Türkiye’nin de AB üyesi olması koşuluyla ve Kıbrıs’taki her iki tarafın referandum ile onayının alınmasından sonra olması gerektiği vurgulanmış, nihai çözüm sağlanana değin

⁷⁴⁸ Sönmezoğlu, 2000: 301, 302

⁷⁴⁹ Sönmezoğlu, 2000: 304, 305

⁷⁵⁰ İsmail, 1998: 355

KKTC'nin güvenliğinin Türkiye tarafından sağlanacağı belirtilmiş, Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine karar verilmiş, Türkiye'nin, KKTC'nin görüşlerini uluslararası örgütlerde dile getirebilmesi için gerekli siyasal katkıyı sağlayacağı açıklanmış ve KKTC ile Türkiye arasındaki işbirliğini artırmak için teknik düzeyde heyetler oluşturulması ve düzenli toplantılar yapılması kararlaştırılmıştır⁷⁵¹.

S-300 füze krizinin tırmanması ve Rum Yönetimi ile AB arasında tam üyelik müzakerelerinin başlaması nedeniyle Türkiye ile KKTC Cumhurbaşkanları, 20 Ocak 1997'te imzaladıkları ortak deklarasyon ile şu ortak görüş ve kararlarını açıklamışlardır: Kıbrıs Rum tarafınca sürdürülen ağır silahlanma, Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunanistan arasında uygulanan Ortak Askeri Doktrin ve Güney Kıbrıs'ta Yunan hava ve deniz üsleri kurulması, Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz'de istikrar ve güvenliği tehdit eden bir durum yaratmıştır. Türkiye ve KKTC, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de dengelerin korunması ve barışa karşı tehdit oluşturan politikaların sonuçsuz bırakılması için, sorumlu ve sağduyulu yaklaşımdan ayrılmadan, gereken bütün önlemleri alacaklar, bu amaçla Türkiye ile KKTC arasında Ortak Savunma Konsepti oluşturulacaktır. KKTC'ye yapılacak bir saldırı aynen Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılmış bir saldırı olarak telakki edilecek, Yunanistan'ın hava ve deniz üsleriyle Güney Kıbrıs'a yerleşmekte olduğu dikkate alınarak, bu faaliyet sürdürüldüğü takdirde, Türkiye'nin KKTC'de aynı nitelikte hava ve deniz üsleri kurması çalışmaları başlatılacaktır. Bu deklarasyonda 1963 yılından itibaren, Kıbrıs'taki iki halkı temsil eden bir hükümet olmadığı vurgulanarak, AB'nin Rum yönetimini meşru Kıbrıs Hükümeti olarak muhatap alarak, tam üyelik görüşmelerine başlamasının tarihi bir hata olduğu belirtilmiş, bu görüşmelerin başlatılmasının Türk tarafınca, Kıbrıs'ta müzakere süreci içinde ortaya çıkmış bulunan çözüm çerçeve ve parametrelerinin bütünüyle ortadan kalkması olarak değerlendirileceği ifade edilmiştir. Bunun yanında Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek başına AB üyeliği konusunda atacağı her adımın, KKTC'nin Türkiye ile bütünleşme sürecini hızlandıracağı belirtilerek, Türkiye'nin, KKTC'nin uluslararası camia ile bütünleşmesini sağlayacak gerekli adımları atacağı açıklanmıştır⁷⁵². Sonuç olarak imzalanan bu deklarasyon ile Kıbrıs'ın güvenliği,

⁷⁵¹ İsmail, 1998:356-357

⁷⁵² İsmail, 1998: 360-363

Türkiye'nin güvenliği ile doğrudan bir şekilde bağlantılandırılıyor ve resmi düzeyde dile getiriliyordu⁷⁵³.

1997 yılı başlarında, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, tarafların bir araya gelerek görüşmeler yapmalarını sağlamaya yönelik çabalarını yoğunlaştırdığı gözlemlenmektedir. Nitekim Nisan ayında BM Güvenlik Konseyi'nden, BM Genel Sekreteri'nin, Denktaş ile Klerides'in doğrudan görüşmeler yoluyla bir araya getirilmesi fikrine destek veren bir açıklama gelmesi üzerine, Genel Sekreter, tarafları Troutbeck ve Glion'da yapılacak doğrudan görüşmelere davet edecektir. AB üyeliğine ağırlık vermesi nedeniyle yapılan görüşme önerilerini reddeden Rum tarafı, Güvenlik Konseyi'nden gelen çağrı üzerine görüşmelere katılmıştı. Rum yönetimi lideri, Kasım 1997'de Glion ve Troutbeck'teki görüşmelere katılma nedenini bir basın toplantısında şu şekilde açıklıyordu: "*Buradaki hile, ...diğer tarafın onu reddetmesi için bir öneriyi kabul ediyor izlenimi yaratmak ve daha sonra diğer tarafı dünyaya isteksiz taraf olarak lanse etmektedir*"⁷⁵⁴. Ancak yürütülen bu görüşmelerden de bir sonuç elde edilemeyecektir. Bu görüşmelerde "[t]ıkanıklık yaratan en temel konu, Kıbrıs Rum yönetiminin AB'ye tam üyelik başvurusuydu"⁷⁵⁵.

Türkiye ile KKTC Cumhurbaşkanı 4 Temmuz 1997'de imzaladıkları yeni bir ortak deklarasyon ile 9-12 Temmuz tarihlerinde New York'ta BM Genel Sekreteri gözetiminde yürütülecek olan Doğrudan Görüşmelere ilişkin ortak tavır belirliyorlardı. Bu deklarasyonda, "*...iki liderin, serbest iradeleriyle karşılıklı kabul edilebilir bir çözümlü müzakere etmeleri esastır. BM çözüm çerçevesi ve parametreleri üzerinde yürütülecek müzakere sürecinde herhangi bir dış müdahalede bulunulması kabul edilemez*"⁷⁵⁶ ifadelerine yer verilmekte, Kıbrıs Türk tarafının bu sürece yapıcı ve olumlu bir anlayışla katılacağı ve iki toplumluluk, iki kesimlilik, tarafların siyasi eşitliği gibi ilkelerin kalıcı bir çözümün temel parametreleri olacağı vurgulanmakta, 1960 Antlaşmalarının yürürlüğünün devam ettiği kabul edilmekte, 20 Ocak 1997 tarihinde taraflar arasında imzalanan ortak deklarasyona atıfta bulunularak Türkiye'nin tüm olumsuz gelişmeleri sadece Kıbrıs Türk halkının barış ve güvenliği açısından değil, kendi güvenlik ihtiyaçları için de

⁷⁵³ Sönmezoğlu, 2000: 303

⁷⁵⁴ Ertekün, 2001

⁷⁵⁵ Sönmezoğlu, 2000: 303

⁷⁵⁶ İsmail, 1998: 365

takip ettiği tekrar vurgulanmakta ve her iki tarafın, New York'ta başlayacak olan müzakerelere süreci içinde ortak bir şekilde ve işbirliği içinde hareket etmeyi kararlaştırdıkları açıklanmaktadır⁷⁵⁷.

New York'taki görüşmelerden bir sonuç elde edilememesi üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in, 20 Temmuz 1997'de KKTC'yi ziyareti sırasında, Türkiye ile KKTC tarafından ortak bir açıklama yapılmıştır. Buna göre; taraflar, aralarında süren işbirliği sürecinin derinleştirilmesi ve güçlendirilmesi yönündeki irade ve kararlılıklarını belirtmişler, Türkiye'nin KKTC için güvence olması kadar, KKTC'nin de Türkiye'nin güvenliği açısından artan önemini vurgulamışlar ve Kıbrıs Rum Yönetimi ile AB arasındaki tam üyelik sürecine koşut olarak, Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve mali alanda tam bütünleşme ve güvenlik, savunma ve dış politikada ortaklık konusunda kısmi bütünleşmeyi gerçekleştirmek için bazı önlemler alınmasını kararlaştırmışlardır. Bu önlemler ise şunlar olarak belirlenmektedir: KKTC ile Türkiye arasında, KKTC tanınarak uluslararası alandaki yerini alana kadar özel bir ilişki kurulacak, KKTC'ye yapılan bir saldırı Türkiye'ye yapılmış sayılacak, iki devlet arasında bir Ortaklık Konseyi kurulacak, KKTC ekonomisinin ambargo ve ekonomik engellemelerden olumsuz etkilenmesini engellemek amacıyla Türkiye ile KKTC arasında ekonomik ve mali birlik kurulacaktır⁷⁵⁸. 20 Ocak 1997 ve 20 Temmuz 1997 deklarasyonlarında ifade edildiği üzere, iki ülke arasında ekonomik ve mali bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış politikada ortaklık esasında kısmi bütünleşmenin sağlanabilmesi için taraflar, Ortaklık Konseyi Anlaşması imzalamışlardır⁷⁵⁹.

New York görüşmelerinden bir sonuç elde edilememesi üzerine, Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasındaki görüşmeler, tekrar kesintiye uğrayacaktır. Bundan sonra Denктаş, 5 Mart 1998 tarihinde Klerides'e yolladığı bir mektupla, O'nu, birlikte, iyi niyetle, siyasal eşitlik temelinde yeni bir başlangıç yapmaya davet ediyordu⁷⁶⁰. Bu süreçten itibaren, KKTC'nin, tanınmaya yönelik çabalarının da hız kazandığı gözlemlenmektedir.

⁷⁵⁷ İsmail, 1998: 365-366

⁷⁵⁸ İsmail, 1998: 367-368

⁷⁵⁹ İsmail, 1998: 370-371

⁷⁶⁰ Stephen, 2001: 90, ayrıca mektubun tam metni için bkz. İsmail, 1998: 376-379

Bu arada Mayıs 1998 başında ABD Başkanı Bill Clinton'ın Kıbrıs konusundaki özel temsilcisi Richard Holbrooke'un Kıbrıs'ı ziyaret edeceğinin kesinleşmesi üzerine ortak bir toplantı yapan KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ile Türkiye Cumhurbaşkanı Demirel, 23 Nisan 1998'de, bu ziyaret öncesinde Türk tarafının resmi tezlerini netleştiren ve güncel gelişmeler ışığında yeniden değerlendirmesini yapan ortak bir deklarasyon imzaladılar. Deklarasyonda o ana kadar yaşanan sürecin genel bir değerlendirmesi yapılmış, Türk tarafının çözüm önerileri ile temel parametreleri tekrarlanmış, iki taraf arasında devam eden işbirliğinin daha da ilerletileceği vurgulanmış ve “[v]arılan aşamada, Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasına yönelik herhangi bir müzakere süreci, ancak egemen eşitler arasında sürdürülebildiği takdirde başarı şansına kavuşacaktır. Kıbrıs'ta bugün eşit iki yarı halk, devlet ve demokratik yönetim mevcuttur. Kıbrıs'taki bu gerçekler ile Kıbrıs Türk halkının egemenlik hakları kabul edilmedikçe, kalıcı bir çözüme ulaşılamaz” ifadelerine yer verilmiştir⁷⁶¹.

Adayı ziyaret eden Holbrooke, 27 Nisan 1998'de Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulmasına yönelik, Eski Yugoslavya sorununa ilişkin olarak Dayton'da ulaşılan tipte, ABD'nin başkanlığında, bir barış konferansı düzenlenmesini, iki ayrı Kıbrıs yönetiminin varlığının kabulünü ve Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs Rum delegasyonu yanında ayrı ve eşit bir takım olarak AB üyelik müzakerelerine katılımını önermiştir. Ancak Holbrooke'un bu önerileri, Türk tarafınca tanım ve kavramların net olmaması nedeniyle, Rum tarafınca da KKTC'nin tanınması sonucunu doğuracağı iddiasıyla reddedilmiştir⁷⁶². Bu arada 5 Mayıs 1998'de Türk tarafı Holbrooke'a yaptığı açıklamada Kıbrıs görüşmelerinin devamı için üç adımın atılması gerektiğini belirtiyordu: “adada iki halkın ve yönetimin eşitliği ilkesinin kabulü; Kıbrıslı Rumların AB'ye tek taraflı müracaatlarının geri çekmeleri; Kuzey Kıbrıs'a karşı uygulanan ekonomik ambargonun sona erdirilmesi”⁷⁶³.

⁷⁶¹ İsmail, 1998: 390

⁷⁶² Stephen, 2001: 91

⁷⁶³ Stephen, 2001: 91

2.4.7. Denктаş'ın Konfederasyon Önerisi

Bundan sonraki süreçte Kıbrıs Türk tarafı, eşitliğini ve egemen bir birim olarak varlığını vurgulamak amacıyla konfederasyon önerisini ortaya atacaktır. Türk tarafı, böylece, gelecekte kurulması düşünülen Kıbrıs devletinin temelini, konfederasyon olması gerektiğini vurguluyordu. Bu durumda ayrı bir devlet olarak KKTC'nin varlığının ve egemenliğinin kabulü gerekmektedir. Bu önerinin ortaya atılmasında, Rum tarafının yıllardır meşru hükümet olarak tanınması ve bunun avantajını kullanarak AB'ye tüm Kıbrıs adına üyelik başvurusunda bulunması, temel etken olmuştur. Ashında Türk tarafı yıllardır savunduğu gevşek merkezi yapılanma tezini bu kez konfederasyon önerisi olarak gündeme getiriyordu. Bilindiği üzere, federasyon türü örgütlenmelerde oluşturucu birimler, kendilerine ait hak ve yetkilerle birlikte egemenliklerini de federal üst yapıya devrederler. Ancak konfederasyon türü örgütlenmelerde, oluşturucu birimler, egemenlik kendilerinde kalmak üzere, sınırlı sayıda hak ve yetkilerini konfederal üst birime devretmektedirler⁷⁶⁴. Bu anlamda federasyon kurulduğunda, egemenlik federal birime ait olur ve federe birimlerin egemenlikleri ortadan kalkarken, konfederasyonda, egemenlik, oluşturucu birimlerde kalmaya devam etmektedir. Bu açıdan federasyonda yukarıdan aşağıya doğru bir ilişki düzeneği mevcutken, konfederasyonda bu ilişki düzeneği aşağıdan yukarıya doğrudur. Bu şekilde federasyonda federe birimlerin egemenlikleri ortadan kalktığı için, bu birimlerin ayrılma hakları da yoktur. Ancak konfederasyon türü bir örgütlenmelerde, bu hak, oluşturucu birimlere tanınmaktadır. Konfederasyon önerisinin, Kıbrıs sorununda taraflar arasında işbirliğini güçlendirmek ve taraflar arasındaki güvenin artışına paralel olarak konfederal birime devredilecek yetkilerin artışı açısından olumlu bir öneri olduğunu belirten Kıbrıs Türk tarafı, buna tarihten de örnekler sunmuştur. Örneğin ABD ve İsviçre, başlangıçta konfederasyon türü örgütlenme olarak kurulmuşlar, oluşturucu birimler arasındaki işbirliği ve güven arttıkça konfederal birime devrettikleri yetkileri arttırmışlar ve en sonunda federasyon türü örgütlenmeye geçmişlerdir. Kıbrıs Türk tarafının konfederasyon önerisini ortaya atmasının en önemli nedeni, KKTC'nin ayrı bir devlet olarak varlığının tanınmasını sağlamaktır. Rum tarafı son zamanlarda meşru hükümet olarak tanınma avantajını çokça kullanmaya başlamıştı (örneğin AB tam üyelik başvurusu). Rum tarafı uluslararası kamuoyu tarafından tüm Kıbrıs'a

⁷⁶⁴ Clement H. Dodd, (1999): "Confederation, Federation and Sovereignty: Theory and Practice", *Perceptions*, Vol.: IV, No:3, s.: 30

egemen bir devlet olarak tanınırken, Türk tarafı, bir topluluk veya azınlık olarak görül-
mekteydi. Burada asıl amaç, toplumlararası görüşmelerin eşit siyasal birimler arasında
yürütülmesini sağlamaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Kıbrıs
Türk tarafı adına, 31 Ağustos 1998'de aşağıdaki konfederal çözüm önerilerini sunmuş-
tur:

*“Kıbrıs'ta karşılıklı olarak kabul edilebilir nihai bir çözüm sağ-
lamak için sonul bir çaba olarak, aşağıdaki esaslar uyarınca Kıbrıs
Konfederasyonu kurulmasını öneriyorum:*

1. *Varılan anlaşmalar temelinde Türkiye ile KKTC arasında özel bir ilişki*
2. *Varılacak simetrik anlaşmalar temelinde Yunanistan ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında özel bir ilişki*
3. *KKTC ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında bir Kıbrıs Konfederasyonu kurulması*
4. *1960 Garanti Sistemi devam edecektir*
5. *Eğer taraflar ortaklaşa olarak fikir birliğine varırlarsa, Kıbrıs Konfederasyonu bir AB'ye katılım politikası takip edebilir. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine değin, özel bir düzenleme Türkiye'nin Kıbrıs Konfederasyonu'na ilişkin olarak bir AB üyesinin tüm hak ve yükümlülüklerini sağlayacaktır*

Müzakerelerin nihai amacı, ilgili iki Anavatan ve Garantör Devletlerle simetrik anlaşmalarla desteklenen, Ada'nın iki halkını ve iki devletini içeren konfedere bir yapı olacak bir ortaklık düzenlemesi olacaktır. Konfederal varlığa devredilmeyen tüm hak ve yetkiler iki konfedere devlette kalacaktır. Müzakereler sonucunda ulaşılan herhangi bir anlaşma iki ayrı referandumla halk oyuna sunulacaktır.

Bu müzakerelere katılmakla, taraflar, Kıbrıs Rum ve Türk taraflarının iki eşit ve egemen devlet olduklarını, her biri kendi demokratik kurumlarını ve yetkilerini icra ederek ve siyasal eşitliklerini ve kendi halklarının iradelerini temsil ederek, kabul ederler. [Taraflar] bir tarafın otoritelerinin diğer tarafı temsil etmediğini de kabul edeceklerdir.

Sadece bu yapının;

- a) *iki tarafın güvenliğini sağlayacağını,*
 - b) *kimliklerini ve esenliğini koruyacağını,*
- düşünüyoruz.*

Eğer Kıbrıslı Rumlar bu nihai temele katılırlarsa, Kıbrıs Konfederasyonu'nu kurmak için müzakerelere başlamaya hazırız”⁷⁶⁵

⁷⁶⁵ Rauf R. Denktaş, (1999): “The Crux of the Cyprus Problem”, *Perceptions*, Vol.: IV, No.: 3, s.: 22 footnote

Bu arada Denktaş, KKTC'nin ayrı bir devlet olarak varlığının tanındığı anda ve görüşmeler eşitlik temelinde yürütüldüğü sürece, görüşmelere hemen hazır olduğunu belirtiyordu⁷⁶⁶. Rum tarafı ise bu önerileri, KKTC'nin tanınmasını içerdiğinden dolayı, derhal reddetmiştir.

Bu süreçten sonra taraflar arasındaki görüşmeler yine gerçekleşmiyordu. BM Genel Sekreteri Kofi Annan Kıbrıs'taki iyi niyet girişimlerine ilişkin olarak raporunu, Güvenlik Konseyi'ne 24 Haziran 1999'da sunmuştur. Genel Sekreter bu raporunda, Kıbrıs'taki iki taraf liderini, 1999 yılı sonbaharında önkoşulsuz olarak görüşme masasına davet edeceğini belirtiyor, buna zemin hazırlamak amacıyla Kıbrıs Özel Temsilcisi Dame Ann Hercus'u görevlendirdiğini, iki liderle ayrı ayrı gerçekleştirilen görüşmelere, tarafların yapıcı bir şekilde katıldıklarını açıklıyordu⁷⁶⁷. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi, 29 Haziran 1999'da yaptığı toplantıda 1250 (1999) ve 1251(1999) sayılı kararları almıştır. Bu kararlarla, taraflar, daha önceki Güvenlik Konseyi kararları temelinde, koşulsuz görüşmeler yapmaya çağırılmış, herhangi bir düzenlemenin tek egemenlik ve uluslararası kişiliği olan Kıbrıs Devleti kurulmasını içermesi gerektiği ve bu düzenlemenin Kıbrıs'ın başka bir devletle kısmi ya da tümünden birleşmesini ve ayrılmayı dışlaması gerektiği belirtilmiştir⁷⁶⁸.

2.4.8. Toplumlararası Görüşmelerde Son Dönem

Eylül 1999'da Denktaş, BM Genel Sekreter ve diğer ilgili kişilerle görüşmelerde bulunmak üzere New York'a gitmiş ve BM Genel Sekreteri'ne, eski toplumlararası görüşmeler formülünü artık benimsemediğini, görüşme masasına oturma şartının, Kıbrıs'ta içte ve dışta iki egemen devletin varlığının kabulü olduğunu belirtmiştir⁷⁶⁹. Bu sırada Denktaş, New York'ta bulunduğu sırada, ABD yönetiminin kendisi ile görüştüğünü ve kendisine, ABD yönetimi tarafından, Kıbrıs'ta iki egemen cumhuriyet ve bölünmüş bir Kıbrıs egemenliğini öneren bir teklif getirildiğini belirtmiştir⁷⁷⁰. Denktaş, bu öneriye Kıbrıs'ta, halihazırda iki egemen devletin var olduğu şeklinde karşılık vererek,

⁷⁶⁶ Stephen, 2001: 96

⁷⁶⁷ Stephen, 2001: 96

⁷⁶⁸ Stephen, 2001: 97

⁷⁶⁹ Stephen, 2001: 99

⁷⁷⁰ Stephen, 2001: 100

üçüncü bir egemenlik konusunun müzakereleri için başlangıç noktası olabileceğini belirtmiş ve ABD yönetiminden bu öneriyi Kıbrıs Rum tarafına iletmesini istemiştir⁷⁷¹.

İki taraf arasında New York'ta yürütülen Yakınlaşma Görüşmeleri Aralık 1999'da, tekrar başlamıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan 12 Eylül 2000'de yaptığı bir yazılı açıklamada, taraflardan her birinin kendi tarafını temsil ettiği bir düzen bulunması amacıyla, tarafların kapsamlı bir düzenleme ile, eşit statülerinin kabul edilmesi gereğine inandığını belirtmiştir⁷⁷². Bu görüşmeler, Kasım 2000'e kadar sürmüş ancak, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin görece iyileşme göstermesine ve ABD yönetiminin tarafları yoğun ikna çabalarına rağmen, herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Türk tarafı, Kıbrıs Rum tarafının uluslararası siyasal ortam değişmedikçe hiçbir şeyi kabul etmeyeceğini belirterek, görüşmeleri sona erdirmiştir⁷⁷³. Görüşmelerin sona ereceğinin belli olması üzerine, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvarez de Soto 8 Kasım 2000 tarihinde Türk tarafının tezlerini dikkate almayan bir çözüm önerisini içeren bir belgeyi taraflara sunmuştur. De Soto bu belge ile tek egemenliği olan, bölünmez ortak bir devlet oluşturulmasından ve tek bir uluslararası hukuksal kişilik yaratılmasından bahsetmekte ve AB üyeliği konusunda da, adada taraflar arasında ulaşılabilecek kapsamlı bir çözümün hükümlerinin AB üyeliğine engel teşkil etmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu belge Türk tarafınca, önerinin AB üyeliğini, taraflar arasında ulaşılabilecek bir düzenlemenin önüne koyduğu gerekçesiyle, derhal reddedilecektir⁷⁷⁴.

Aralık 1999 ve Kasım 2000 tarihleri arasında 5 tur olarak yapılan yakınlaşma görüşmelerinden bir sonuç çıkmamasının nedeni, sürecin, zemin hazırlama şeklinde açıklanan amacından sapması ve bu sürecin Kıbrıs Türk tarafını, önceden hazırlanmış senaryoya uygun bir düzenlemeye zorlamak için bir araç haline gelmesidir⁷⁷⁵.

Bunun ardından 2001 yılı sonbaharında Denktaş, Klerides'i 11 Eylül sonrası oluşan yeni siyasi ortamda Kıbrıs sorununa yeni bir çözüm bulunması amacıyla, 1999 yılında iki tarafın da fikir birliğine vardığı ve Kıbrıs'taki Türk ve Rum sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa düzenledikleri toplantılarda ortaya çıkan, ancak resmi olmayan bir

⁷⁷¹ Stephen, 2001: 100

⁷⁷² Stephen, 2001: 100-101

⁷⁷³ Stephen, 2001: 100

⁷⁷⁴ Ertuğ, 2001: 144-145

⁷⁷⁵ Ertuğ, 2001: 144

Kıbrıs Anayasası taslağı üzerinde görüşmelerde bulunmak üzere masaya davet etmiştir. Bu anayasa taslağına göre, adada iki toplumlu iki bölgeyi gevşek bir federasyon oluşturulacak, dönüşümlü başkanlık sistemi öngörülecek ve devletin adı da Kıbrıs Birleşik Devletleri olacaktır. Türk tarafının Kıbrıs sorununa ilişkin tezlerine oldukça yakın görünen bu taslağın, Güven Artırıcı Önlemler ve Fikirler Dizisi ile de çelişmediği vurgulanmıştır⁷⁷⁶. Klerides'in bu çağrıya olumlu yanıt vermesi üzerine, Kıbrıs sorununun çözümü konusundaki ümitler tekrar yeşermiş ve iki lider 4 Aralık 2001'de BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Yardımcısı Zbigniew Wlosowicz'in, tampon bölgedeki konutunda bir araya gelerek görüşmelerin, 15 Ocak 2002 tarihinde başlamasına karar vermişlerdir. Yapılan görüşmelerden sonra BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvarez de Soto, Genel Sekreter Kofi Annan'ın, iki lideri iyi niyet misyonu çerçevesinde görüşme masasına davet ettiğini vurgulayarak, bütün konuların görüşme masasında olacağını, konulardan hiçbirinin, bütünsel bir anlaşma sağlanmadan kabul edilmiş sayılmayacağını ve müzakere masasında herhangi bir ön koşulun bulunmayacağını açıklamıştır⁷⁷⁷. Bu görüşmelerde de öngörüldüğü üzere, iki lider 16 Ocak 2002 tarihinde Lefkoşe'deki LUH yakınındaki bir binada bir araya gelmişler ve Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri olmak üzere haftada üç kez doğrudan görüşmeler yapılmasına ve görüşmelerde müzakere edilen konular ile varılan anlaşmalara ilişkin basına ve kamuoyuna bilgi vermemeyi kararlaştırmışlardır⁷⁷⁸.

Adada 8 Mayıs 2002'de başlayacak olan 4. tur görüşmelerden önce Denктаş, Klerides'e 29 Nisan 2002 tarihinde Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik kalıcı ve yaşayabilir bir çözüm önerisi sunmuştur. Bu önerilerde, iki kurucu ortağın yeni bir ortaklık yapısı oluşturması öngörülmekte, tek bir uluslararası kişiliğin oluşturulmasından bahsedilmekte, ortak devlete devredilen işlev ve fonksiyonların eşit paylaşımı ve ortak kullanılması önerilmekte, eşit statüye sahip devletlerin kendi anayasal düzenlerini korumaları öngörülmektedir. Bunun yanında yürütme mekanizmasının iki ülke cumhurbaşkanı ve oluşturucu devletlerden seçilecek eşit sayıda temsilciden oluşacak Ortaklık Konseyi'nce işletilmesi planlanmakta, bunun başkanının 2 yıllık bir süre için rotasyon usulüyle belirlenmesi öngörülmektedir. Ortaklık Konseyi'nin bir koalisyon hükümeti gibi görev yapması öngörülmekte, her iki devletin meclis üyelerinden oluşan ve ortak devletin ya-

⁷⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 21 Kasım 2001: 8

⁷⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Aralık 2001: 8

⁷⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ocak 2001: 8

sama organı olarak faaliyet göstermesi planlanan ortak bir meclis kurulması önerilmektedir. Denktaş bunların yanında, adada yukarıda sayılan esaslara uygun bir ortaklık yönetimi kurulması durumunda, Kıbrıs'ın AB üyeliğinin söz konusu olabileceğini, hatta AB üyeliğinin, çözümün unsurları arasında yer aldığını belirtmektedir⁷⁷⁹. Buna göre katılım müzakereleri AB ile iki devlet arasında ayrı ayrı yürütülecektir. Karşılıklı mülkiyet iddiaları konusunda, bu sorunun iki bölgelilik ve iki toplumluluk ilkelerini koruyacak bir biçimde ve Kıbrıs sorununa bütünlüklü bir çözümün bir parçasını oluşturacak şekilde çözüm önerileri getirilmekte, 1960 garanti sisteminde de düzenlemeler yapılarak aynen uygulanması öngörülmektedir⁷⁸⁰. Ancak Denktaş'ın bu önerileri Rum tarafınca reddedilmiştir⁷⁸¹.

Türk ve Rum taraflarının bu görüşmeler sırasında ortaya sürdükleri temel tezler şu şekilde özetlenebilir: Türk tarafı, öncelikle ortak devletin çatısının yani genel niteliklerinin oluşturulması, daha sonra bu genel çerçeveye altına ayrıntıların tespitini talep ederken, Rum tarafı ayrıntılardan çatıya doğru hareket edilmesini savunmaktadır. Kıbrıs Türk tarafı, yeni oluşturulacak devlet biçiminin, iki egemen devlet temelinde bazı egemenlik haklarının devredilmesi şeklinde oluşturulması gerektiğini, dönüşümlü başkanlık sisteminin oluşturulmasını isterken, Rum tarafı tek devlet (ki bunun Kıbrıs Cumhuriyeti olması öngörülmektedir) anayasası üzerinde federal düzenlemeler yapılmasını istemekte ve Türklerin Kıbrıs Cumhuriyeti içerisinde sayısal azınlığa dayalı söz hakları olmasını önermektedir. Türk tarafı %29 toprağın Türk tarafına bırakılmasını ve mülkiyet konusunun karşılıklı mülkiyet değişimi ve tazminatlar ile halledilmesini isterken, Rum tarafı, Türk tarafına %24 oranında toprak bırakılmasını ve herkesin 1974'ten önceki mülkiyetine tekrar sahip olmasını önermektedir. Türk tarafı Kıbrıs sorunu çözüldüğünde Türkiye'nin garantisinin devam etmesinden yana iken, Rum tarafı, Türk askerlerinin adadan çekilmesi gerektiğini ve AB içerisinde garanti sistemine gerek olmayacağını savunmaktadır. Türk tarafı AB üyeliğinin, kapsamlı bir çözümden ve Türkiye'nin de AB'ye üye olmasından sonra mümkün olabileceğini belirtirken, AB ile ilgili kararlarda Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturan egemen devletlerin söz hakkının olması gerektiğini

⁷⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2002: 1 ve 19

⁷⁸⁰ Turkish Daily News Gazetesi, "Final' Round of Cyprus Talks", 5 May 2002, 1-2

⁷⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2002: 1 ve 19

ifade etmektedir. Rum tarafı ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek bir devlet ve tek sesli olarak AB'ye derhal üyeliğini savunmaktadır⁷⁸².

Bu arada, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 14 Mayıs 2002 tarihinde taraflar arasındaki görüşmeleri teşvik etmek amacıyla Kıbrıs'a resmi bir ziyarette bulunmuştur. Annan, 14 Mayıs 2002 tarihinde yaptığı bir açıklamada her iki lidere de "ekselansları" şeklinde hitap ederek eşit şekilde yaklaşmış, dört aydır süren doğrudan görüşmelerin tarihi bir fırsat olduğunu belirtmiş, doğrudan görüşmelerin Haziran ayında sonuçlanmasını umut ettiklerini, nitekim Güvenlik Konseyi'nin de bu beklentide olduğunu açıklamış ve görüşmelerin yavaş ilerlemesinden kaygı duyduğunu ifade etmiştir⁷⁸³. Annan'ın bir BM Genel Sekreteri'nin 25 yıl aradan sonra adaya gerçekleştirmiş olduğu bu ziyaretin tarihi bir ziyaret olduğu, bu ziyaretin, doğrudan görüşmelerin sonuçlanma noktasına geldiğe işaret ettiğini ancak bu süreci biraz daha hızlandırma çabası olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır⁷⁸⁴. Diğer taraftan Genel Sekreter'in bu ziyaretinin, görüşmeler sürecindeki tıkanıklığı aşmak amacıyla yapıldığı şeklinde yorumlar da yapılmıştır⁷⁸⁵. Annan, ziyaretinin ikinci gününde önce Rum lider Klerides ile bir araya gelmiş, daha sonra da Türk kesimine geçerek Denктаş ile bir görüşme yapmıştır. Genel Sekreter'in her iki lideri de başkanlık saraylarında ziyaret etmesi, eşit statü anlayışının ilk kez fiili olarak gösterilmesi anlamına geldiğinden Türk tarafınca memnuniyetle karşılanmıştır. Genel Sekreter, adadan ayrılmadan önce yaptığı bir açıklama ile, görüşmelerde yeni bir ortaklık anlayışının geliştirilmesi gerektiğini, Haziran'a kadar görüşmelerin sonuçlanmasını beklediğini ve görüşüne göre tarafların soyut konular üzerindeki görüşmelerini tamamladıklarından, zaman geçirmeden temel konuların görüşülmesine geçilmesi gerektiğini açıklamıştır. Türk tarafı, Genel Sekreter'in taraflara eşit yaklaşımından ve yeni bir ortaklık kurulması gerektiği anlayışından dolayı memnuniyetini belirtirken, Haziran ayı sonuna kadar bir çözüme ulaşılması beklentisinin gerçekçi olmadığını belirterek, bunun çözüm için bir son tarih değil, bir niyet ve beklentiyi ifade etmesi gerektiğini açıklamıştır⁷⁸⁶. Diğer taraftan Türk tarafı, Genel Sekreter'in somut konuların görüşülmesine geçilmesi önerisini ihtiyatla karşılayarak, öncelikle önemli olanın, yeni bir ortaklık yapısının niteliklerinin belirlenmesi ve ortaklık vizyonu oluşturulması oldu-

⁷⁸² Radikal, 16 Mayıs 2002: 11

⁷⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Mayıs 2002: 8

⁷⁸⁴ NTV Televizyonu, 14 Mayıs 2002, Ana Haber Bülteni, 20:00

⁷⁸⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 2002: 19

⁷⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 2002: 19

ğunu belirtmiştir. Buna göre de ortaklıkta yer alacak Türk devletinin egemen statüsünün, öncelikle, kabulü gerekmektedir⁷⁸⁷.

Haziran ayı içerisinde liderler arasında yapılan görüşmelerde bir ilerleme sağlanamamış, görüşmeler tekrar tıkanma noktasına gelmiş ve doğrudan görüşmelerin 5. turunun 2002 sonbaharında tekrar başlaması kararlaştırılmıştır. Görüşmelerin tıkanma noktasına gelmesinde en önemli etken Rum tarafının görüşmelerin ilk dört turunda Türk tarafından gelen tüm önerileri öngörülen görüşme yöntemine aykırı olarak basına sızdırması ve tartışılmadan yok edilmesini sağlama stratejisi izlemesidir⁷⁸⁸. Rum tarafının böyle bir strateji izlemesinin temel nedeni, AB üyeliği konusunda geçici bir süre için de olsa durmuş olan sürecin, BM gözetimi altında yapılan görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamayacağını göstermek suretiyle, tekrar işlemlerini sağlamaktır. Bu sırada 2002 yaz ayları sırasında BM Genel Sekreteri'nin 2002 yılı sonbaharında gerçekleşmesi planlanan doğrudan görüşmelerde taraflara yeni bir plan sunması beklentisi yoğunlaşmıştır⁷⁸⁹.

Taraflar arasındaki görüşmeler, daha önceden de planlandığı şekilde 2002 Eylül ayında tekrar başlamıştır. Bu çerçevede BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafları 6 Eylül'de Paris'te yapılacak bir zirve toplantısına davet etmiştir. Bu tarihte yapılan toplantıda Annan, taraflardan, Kıbrıs'ta sürdürülen doğrudan görüşmelere devam etmelerini ve 3-4 Ekim tarihlerinde New York'ta tekrar bir araya gelmelerini talep etmiştir⁷⁹⁰. Bu toplantının ardından tekrar adaya dönen liderler 11 Eylül 2002 tarihinde görüşmelere tekrar başlamışlar, bu görüşmeler Salı ve Cuma günleri olmak üzere, 26 Eylül'e dek sürmüştür. Görüşmelere gözlemci sıfatıyla katılan BM Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvare de Soto, taraflara 10-12 maddeden oluşan bir program sunmuş, taraflar da bu program uyarınca öncelikli olarak yasama ve yürütme konularını ele almışlardır⁷⁹¹. Bu görüşmelere ardından taraflar 3-4 Ekim 2002 tarihlerinde New

⁷⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 2002: 19

⁷⁸⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2002: 19

⁷⁸⁹ Yasemin Çongar, "ABD'nin Olası Kıbrıs Rolü" Milliyet Gazetesi, 8 Temmuz 2002: 18

⁷⁹⁰ KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2002): "Paris'teki Tarihi Zirveden Çıkan Sonuç: Yeni Zirve", <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EYLUL/090902.htm#1>, E.T.: 12/12/2002

⁷⁹¹ KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2002): "De Soto Tarafların Önüne 10-12 Maddelik Program Koydu",

York'ta bir araya gelmişlerdir. BM Genel Sekreteri Annan, zirve öncesinde yaptığı bir açıklamada, Mayıs ayında Kıbrıs'ta liderlerle yaptığı görüşmelerde yıl sonuna kadar bazı temel konularda anlaşma sağlanabileceğine yönelik bazı belirtiler olduğunu, en son olarak iki liderle bir ay önce görüştiklerini ve bu toplantının amacının, Paris zirvesinden sonra meydana gelen gelişmeleri bir de liderlerin ağzından dinlemek ve süreci daha da hızlandırabilmek için neler yapılabileceğinin liderlere danışılması olduğunu belirtmiştir⁷⁹². Ancak KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş 7 Ekim tarihinde bir kalp ameliyatı geçirmiş ve bundan sonraki süreçte liderlerin Kıbrıs'taki görüşmelere hemen devam etmeleri mümkün olamamıştır.

Taraflar arasında temel konularda mümkün olan en çabuk zamanda bir uzlaşma isteyen ve 12 Aralık'ta yapılacak olan Kopenhag Zirvesi sonucunda Kıbrıs sorununun daha da çıkmaza gireceğini düşünen Genel Sekreter Annan, "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Antlaşma Temeli" adlı 172 sayfalık çözüm önerisini 11 Kasım 2002 tarihinde taraflara eş zamanlı olarak sunmuştur. Bu temel "Kuruluş Antlaşması" ile "Sonuçlandırılma Sürecine Eşlik Edecek ve Yardımcı Olacak Düzenlemeler", "Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Arasında Kıbrıs'taki Yeni Düzen ile İlgili Antlaşma", "Karar Vermesi İçin BM Güvenlik Konseyi'ne Sunulacak Hususlar" ile "Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Katılımı Konusunda Avrupa Birliği'nden Talepler" ekleri ile iki adet haritadan oluşmaktadır. Kuruluş Antlaşması adlı ek, Kıbrıs'ta yeni kurulacak olan düzeni tanımlamakta, anayasayı, anayasal mevzuatı, ortak devlet yasalarını, toprak ayarlamalarını, yeni düzenin hayata geçirilmesi ile uygulama takvimi gibi konuları içermektedir. Bunun yanında Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Arasında Kıbrıs'taki Yeni Düzen ile İlgili Antlaşma adlı ek ise kurucu antlaşmanın Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık tarafından onaylanmasını sağlayarak uluslararası bir antlaşma formuna dönüştürülmesini, 1960 İttifak ve Garanti Antlaşmaları'na eklenecek Ek Protokolleri içermektedir. Genel Sekreter, taraflardan bu planı en kısa zamanda gözden geçirerek, bu planın müzakereler için temel oluşturduğuna dair imzalamalarını, en geç 28 Şubat 2003 tarihine kadar metinde boş bırakılmış hususlar konusunda anlaşmaya vararak, anlaşmayı imzalamalarını ve yine en geç 30 Mart 2003 tarihine

<http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EYLUL/180902.htm#1>, E.T.: 12/12/2002

⁷⁹² KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2002): "New York'ta Kıbrıs Zirvesi", <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EKIM/041002.htm#1>, E.T.: 12/12/2002

kadar AB de dahil olmak üzere üzerinde anlaşılan metni halkoyuna sunma konusunda sorumluluk üstlenmelerini talep etmektedir.

Taraflar plan üzerinde gerekli incelemeleri yaparak cevaplarını Genel Sekreter'e iletmişler, Genel Sekreter ise taraflardan gelen öneri ve talepler doğrultusunda 10 Aralık 2003 tarihinde planı revize ederek taraflara tekrar sunmuştur. Revize edilmiş bu planda birtakım maddeler değiştirilmiş, bazı maddeler tamamen plan metninden çıkartılmış olup daha önceki plana ekli haritalardan biri de revize edilmiş planda yer almamıştır. Genel Sekreter, bu planın 12 Aralık 2002 tarihinde Kopenhag'da düzenlenen AB Zirvesi sırasında imzalanmasını istemiş, ancak Türk tarafı bu planı henüz bir zemin olarak kabul etmediğini belirtmiş, zemin olabilmesi için bazı hususlara yer vermesi gerektiğini belirtmiş ve zemin olup olamayacağı hususunda müzakere edilebileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine taraflar arasındaki görüşmeler Lefkoşe'de 16 Ocak 2003 tarihinde tekrar başlamış, taraflar pazartesi, çarşamba ve cuma günleri biraraya gelmeyi kararlaştırmışlardır. Bu görüşmelerde taraflar öncelikli olarak Annan Planı'nda görmeyi arzu ettikleri değişiklikleri müzakere etme kararı almışlardır⁷⁹³.

Aşağıda görüleceği üzere Annan Planı her iki tarafın da tezlerini ve görüşlerini birbirine yakınlaştırmak amacıyla hazırlanmış bir çözüm önerisidir. Plan Kıbrıs Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin siyasi eşitliği üzerine kurulu, iki kesimli yeni bir federasyon kurulmasını öngörmektedir. Buna göre Ortak Devlet adı verilen federal yapı ülkenin tümü üzerinde egemen olurken, Parça Devletler coğrafi temelde egemenlik icra edeceklerdir. Bu yönüyle planın, federe devletlerin yetki alanını coğrafi esasa göre belirlemesi açısından Türk tarafının tezlerine uygun düştüğü söylenebilir⁷⁹⁴.

Annan Planı'nda temel olarak şu çözüm önerileri yer almaktadır: Daha önce de belirtildiği üzere Kuruluş Anlaşması Kıbrıs'ta kurulacak yeni devlet yapısını açıklamaktadır. Bu anlaşmanın başlangıç kısmında iki taraf arasındaki ilişkilerin bir azınlık veya çoğunluk ilişkisi olmadığı, aksine siyasi eşitliğe dayalı bir ilişki biçimi

⁷⁹³ KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2003): "Kıbrıs'ta Doğrudan Görüşmeler Yeniden Başladı", <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2003/TURKCEarsiv/OCAK/160103.htm#1>, E.T.: 10/02/2003

⁷⁹⁴ Oktay Uygun, (2003): "Fırsatlar, Tuzaklar, Öneriler" Radikal Gazetesi, 29 Kasım 2002, s.: 8

olduğu belirtilmekte ve ortaklığın yenileneceğine yönelik kararlılık açıklanmaktadır⁷⁹⁵. Anlaşmanın 1. maddesi Kıbrıs'ta yeni bir düzen yaratılacağını belirtmektedir. Ancak bu düzenin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı niteliğinde ona birtakım ek ve katkılar yapılarak oluşturulacak bir düzen mi olduğu, yoksa tamamen yepyeni bir düzen mi olduğu noktaları açık değildir. Ancak şu ifadelerden, kurulacak yeni düzenin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı niteliğinde olmayacağı sonucu çıkarılabilir: Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü başlığını taşıyan giriş kısmında⁷⁹⁶, liderler her bir tarafın sadece kendisini, bir diğerinin siyasi eşiti olarak temsil ettiği ve başkasını temsil etmediği müzakereler yoluyla çözüm bulunacağını açıklamaktadırlar. Halbuki Rum tarafının iddiasına göre Kıbrıs Cumhuriyeti halen vardır ve Rum kesimindeki yönetim tüm adaya egemen bir biçimde bu devleti sürdürmektedir. Ancak bu ifade tarafların hiç birinin bir diğerini temsil etmediğini belirtmektedir. O halde yeni bir düzen oluşturuluyor demektir. Aksi olmuş olsa idi, Rum tarafı ile ona tabi olan Türk tarafı varolan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yeniden yapılandırma konusunda müzakere ediyor olacaktı. Bunun yanı sıra Kuruluş Anlaşması 1. maddesinin 1. paragrafının A ve C bentleri ile 2., 3. ve 4. paragraflarında yer alan ifadeler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin nitelikleri ile bağdaşmamaktadır.

Kurulacak yeni düzende 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının, gerekli değişiklik ve eklemeler yapılarak yürürlükte kalacağı belirtilmektedir. Kurucu Anlaşma ile yeni kurulacak Kıbrıs devleti şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Kıbrıs, bir ortak devle hükümeti ve biri Kıbrıslı Rum, diğeri ise Kıbrıslı Türk olan iki parça devletten oluşan, ayrılmaz bir ortaklık yapısı olan, bağımsız bir devlettir*"⁷⁹⁷. Yeni Kıbrıs devletinin bütün olarak veya kısmen başka bir ülkeyle birleşmesi, bölünme veya ayrılmanın herhangi bir şekli ile Kuruluş Anlaşması ve anayasa tarafından kurulan düzende herhangi bir tek taraflı düzenleme yasaklanmıştır⁷⁹⁸. Yeni devletin temel ilkelerinin, hukukun üstünlüğü, demokrasi, cumhuriyetçi temsil hükümeti, siyasi eşitlik, iki bölgelilik ve parça devletlerin eşit statüsü olduğu belirtilmektedir⁷⁹⁹. Kurucu Anlaşmaya ekli Anayasa Taslağı'nın 2. maddesine göre parça devletler eşit statüye sahiptirler ve her parça devlet

⁷⁹⁵ "Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem", (2003): www.mfa.gov.tr/grupa/ad/annan.doc, s.: 8, E.T.: 03/02/2003

⁷⁹⁶ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 2

⁷⁹⁷ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 9

⁷⁹⁸ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 17

⁷⁹⁹ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 9

Ortak Devlet anayasasının ilişiginde belirtilen bölgesel sınırları ve Ortak Devlet anayasasının kısıtlamalarına uygun olarak kendi yetkisini icra edecektir. Bu maddeye göre Parça Devletlerin kendi anayasaları altında kendilerini özgürce düzenlemeleri mümkündür. Ayrıca Parça Devletlerin kimliğine, toprak bütünlüğüne, güvenliğine ve anayasal düzenine saygı gösterileceği ve bunların korunacağı da vurgulanmaktadır⁸⁰⁰. Anayasa Taslağı madde 12'ye göre Ortak Devlet şu konularda yasama ve yürütme yetkilerini egemence kullanabilecektir: *“Uluslararası antlaşmaların ve savunma politikasının belirlenmesi dahil olmak üzere dış ilişkiler; Avrupa Birliğı ile ilişkiler; Merkez Bankası işlevleri ve para biriminin tedavüle sürülmesi, para politikası ve bankacılık düzenlemeleri; Ortak Devlet maliyesi ve bütçe, gümrükler dahil tüm dolaylı vergiler ve Ortak Devlet ekonomi ve ticaret politikası; meteoroloji, havacılık, uluslararası denizcilik ve Kıbrıs'ın kıta sahanlığı ve kara suları; iletişim; Kıbrıs vatandaşlığı ve göç; terörizmle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve organize suçlar; aflar; fikri haklar, ağırlık ve ölçüler; tarihi eserler”*⁸⁰¹. Anayasa ile belirlenmiş bu yetkiler dışında kalan tüm yetki ve işlevler, Parça Devletlere ait olacaktır⁸⁰². Bunun dışında Parça Devletlerin, Kıbrıs'a, Ortak Devlete hükümet otoritesine veya diğer parça devletlere zarar vermediği ölçüde ve Kıbrıs'ın AB üyeliğı ile uyumlu olduğu ölçüde Kıbrıs'la ilişkisi olan devletlerle ticari ve kültürel konularda anlaşmalar imzalaması mümkündür⁸⁰³.

Yeni kurulacak düzende tek bir Kıbrıs vatandaşlığı olacak, vatandaşlık işleri Ortak Devlet tarafından yürütülecektir. Bunun yanı sıra Parça Devletlerin vatandaşlığı olabilecek, ancak AB vatandaşlığı gibi tamamlayıcı nitelikte olacak ve Kıbrıs vatandaşlığının yerine geçemeyecektir. Parça Devletler, kendi düzeyindeki bazı siyasal hakların kullanımını Parça Devlet vatandaşlığı statüsü koşuluna bağlayabileceklerdir⁸⁰⁴. Taslak anayasa metninin 7. maddesine göre Ortak Devletin resmi dilleri Türkçe ve Rumca olacak, tüm yasama, yürütme, yasal ve idari mevzuat ve belgeler iki dilde de yayınlanacak, Kıbrıs devleti vatandaşları Ortak Devlet makamlarına resmi dillerden biri

⁸⁰⁰ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 17

⁸⁰¹ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 21

⁸⁰² Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 22

⁸⁰³ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 24

⁸⁰⁴ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 10

ile başvuru yapma ve başvuru yaptığı dilden cevap alma haklarına sahip olacaktır⁸⁰⁵. Bunun yanı sıra devletin resmi dilleri orta öğretim öğrencileri için mecburi olacaktır.

Yeni kurulacak Kıbrıs devletinde yasama gücü iki kamaralı parlamento tarafından yürütülecektir. Bunlardan Senato, Parça Devletlerden gelecek eşit sayıda seantörden oluşacak, Temsilciler Meclisi ise Parça Devletlerin nüfusuna orantılı olarak oluşturulacaktır. Her bir meclisin 48 üyesi olacak, ancak Temsilciler Meclisinde her bir Parça Devlet, sandalyelerin en az ¼'üne sahip olacaktır. Bu durumda Kıbrıslı Türk Parça Devletinin nüfus oranı %25 olmasa dahi, Temsilciler Meclisi'nde en az 12 sandalye hakkına sahip olacaktır. Bir temsilci Parça Devletlerden birine mensup olacaktır. Her bir kamara, bir yıllık bir görev süresi için bir başkan ve iki başkan yardımcısı seçecektir. Her iki kamaranın başkanları aynı Parça Devletten olamayacaktır⁸⁰⁶. Parlamentonun, yasama yapma, karar alma; uluslararası antlaşmaları onaylama; Başkanlık Konseyini seçme ve işleyişini kontrol etme; Başkanlık Konseyi üyeleri ile diğer özerk kuruluşların üyelerini görevi ağır ihmal veya ciddi suçlardan dolayı özel çoğunlukla azletme ve Ortak Devlet bütçesini onaylama gibi yetkileri vardır⁸⁰⁷. Tüm kararlar, her Parça Devletten oy kullanan senatörlerin dörtte birini içeren basit çoğunluk yöntemi ile alınacaktır. Özel konularda yapılan oylamalarda ise her bir Parça Devletten oy kullanan senatörlerin beşte ikilik özel çoğunluğunun sağlanması şarttır⁸⁰⁸. Bu konular Taslak Anayasa metninde şu şekilde sıralanmıştır: "*Parça Devlet yetkisine giren konulara ilişkin uluslararası antlaşmaların onaylanması; Kıbrıs'ın hava sahası, kıta sahanlığı ve karasuları ile ilgili uluslararası antlaşmaların onayı ve bu konudaki yasa ve düzenlemelerin kabulü; vatandaşlık, göç ve vergilendirme konusundaki yasaların kabulü; Ortak Devlet bütçesinin onaylanması; Başkanlık Konseyi'nin seçilmesi ve anayasanın hükümleri doğrultusunda çoğunluk oyu gerektiren diğer hususlar*"⁸⁰⁹.

Diğer planlardan farklı olarak, bu planda yürütme yetkisi Başkan ve Başkan Yardımcısına verilmemiş, yürütme yetkisinin tek bir listeden Senato'da özel çoğunlukla 5 yıl için seçilen ve Temsilciler Meclisinde çoğunlukla onaylanan 6 üyeden oluşan

⁸⁰⁵ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 19

⁸⁰⁶ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 26

⁸⁰⁷ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 27

⁸⁰⁸ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 10-11

⁸⁰⁹ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 27-28

Başkanlık Konseyine ait olacağını belirtmiştir. Burada Parça Devletlerin temsili nüfusa orantılı olacak, ancak bir Parça Devletten gelen üyelerin sayısının toplamının 1/3'ünden az olamayacağı bir şekilde düzenlenecektir. Bu durumda Türk Parça Devleti adına en az iki kişi Başkanlık Konseyi'nde yer alacaktır. Başkanlık Konseyi üyeleri eşittir, Konseyin herhangi bir üyesi bir konuyu gündeme getirebilecektir⁸¹⁰. Her bir Konsey üyesi bir departmana başkanlık edecektir. Başkanlık Konseyi'nin oybirliği ile karar alması esastır. Ancak bunun sağlanamadığı durumlarda çoğunluk yöntemi ile karar alınacak, fakat her bir Parça Devletten gelen temsilcilerin en az birinin olumlu oyunun alınması gerekecektir. Konsey Başkanlığı ve Başkan Yardımcılığı makamları, Konsey üyeleri arasında her 10 ayda bir dönüşüme tabi olacaktır⁸¹¹. Başkan ve Başkan Yardımcısı aynı anda aynı Parça Devletten gelen temsilciler olamayacaklardır.

Bu plan ile bir Yüksek Mahkeme de oluşturulması öngörülmektedir. Bu mahkeme Parça Devletlerden üçer, üç de Kıbrıslı olmayan yedi yıl için seçilen toplam dokuz yargıçtan kurulacaktır. Bu mahkeme, Anayasaya uyumu ve buna tam saygıyı sağlayacak, Parça Devletler arasındaki veya Parça Devletlerden biri veya her ikisi ile Ortak Devlet arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturacak ve Ortak Devletin kurumları arasındaki uyuşmazlıkları çözüme kavuşturacaktır⁸¹². Bunun dışında Yüksek Mahkeme Ortak Devlete ilişkin alınan idari kararlar konusunda Temyiz Mahkemesi olarak da görev yapacaktır⁸¹³. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 3 yıl süresince her iki tarafın liderlerinin Kıbrıs'ın ortak ve eşyetkili başkanları olması öngörülmektedir. Kıbrıs'ta yeni bir çözüm kurulduktan sonra Kıbrıs tamamen askersizleştirilecek, Kıbrıs'a silah tedariki uluslararası olarak tamamen yasaklanacak ve adada sadece İttifak Antlaşması'nda yapılacak düzenlemeye uygun olarak, miktarı 1000 ile 9999 arasında değişen sayılarda (Revize edilmiş Annan Planı'nda bu rakam 2500 ile 7500 arasında olmak üzere belirlenmiştir) olmak üzere Türk ve Yunan askerleri bulunabilecektir. Bununla birlikte bir takvim çerçevesinde yedekler de dahil olmak üzere, tüm Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum askeri kuvvetler lağvedilecektir⁸¹⁴. Ayrıca Taslak Anayasa metninin 6. maddesine göre, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin onayı olmaksızın (revize edilmiş plana göre bunlara Parça Devletlerin onayı da eklenmiştir)

⁸¹⁰ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 28

⁸¹¹ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 11

⁸¹² Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 11-12

⁸¹³ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 31-32

⁸¹⁴ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 12-13

topraklarını uluslararası askeri kullanıma veremeyecektir⁸¹⁵. Parça Devletlerin sınırlarının, anlaşmanın bir bölümünü oluşturan haritalarda belirtildiği gibi olacağı öngörülmektedir⁸¹⁶.

Mal-mülk konusundaki uyuşmazlıklar ile karşılıklı iddiaların, kapsamlı bir biçimde ve uluslararası hukuka uygun bir biçimde, tahliye edilen mal sahipleri ile şu anda tasarrufu elinde bulunduran kişilerin haklarına saygı gösterilerek ve iki bölgelilik ilkesine uygun bir biçimde sonuçlandırılması planlanmaktadır. Bu bağlamda, toprak düzenlemelerine tabi olan alanlarda bulunan mallar eski sahiplerine iade edilecek, bu bölgeler dışında kalan mallar konusundaki iddialar ise, tazminat, satış, takas veya uzun süreli kiralama veya karşılıklı mülkiyet değişimi yollarıyla çözüme kavuşturulacaktır. Karşılıklı mülkiyet iddialarının tasfiyesi için, her bir Parça Devletten eşit sayıda üyeden ve aynı zamanda Kıbrıslı olmayan üyelere oluşan, özerk ve tarafsız bir Mal-mülk Komisyonu kurulacaktır⁸¹⁷. Karşılıklı mülkiyet iddialarının tasfiyesi konusunda tüm yetki bu Komisyon'da olacaktır. Buna göre Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden sonra etkilenen mallar üzerindeki mülkiyet hakkı, Komisyon, fiziksel tadilat ve bakımların devamına karar verene, konu işlemi yetkili bir başka mahkeme veya makama sevkedene veya söz konusu mülkiyetle ilgili kesin bir karara varana dek, durdurulacak veya yasaklanacaktır⁸¹⁸. Bunun yanı sıra Komisyon, AIHS 37. madde uyarınca şu anda AIHM önünde bulunan ve etkilenen mallarla ilgili olan bir davanın iptalini isteyebilecektir⁸¹⁹. 1963 yılı sonrasında Kıbrıs'ta çıkan olaylar sonucunda malı ve tasarrufu etkilenen bir kişi şu yollara başvurabilecektir: Kişi etkilenen malını Mülkiyet Komisyonu'na devretmesi karşılığında Mülkiyet Komisyonu tarafından uluslararası standartlara göre belirlenen tam ve geçerli tazminata hak kazanabilecektir⁸²⁰. Eşdeğer bir etkilenen malın tasarrufunu kaybetmiş olan ve başka bir etkilenen malı şu anda tasarrufunda bulunduran bir kimse, eğer bu malı daimi olarak en az on yıldır kullanıyorsa, tasarrufunu kaybettiği eşdeğer malın koçanını takas etmek şartı ile Mülkiyet Komisyonu'na başvurarak kullanımındaki malın tapusunu alabilecektir⁸²¹.

⁸¹⁵ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 18

⁸¹⁶ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 81

⁸¹⁷ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 13-14

⁸¹⁸ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 86

⁸¹⁹ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 86

⁸²⁰ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 87

⁸²¹ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 88

Bunun dışında geri iadesi uygun bulunan mallar şimdiki tasarruf sahiplerine veya malın bulunduğu Parça Devletteki diğer kişilere, malın geri iadesi hususunda kesin bir karar verilmeden önce herhangi bir zaman satılabilir, takas edilebilir veya 20 yıldan fazla olmak üzere uzun süreli kiralanabilir⁸²². Bunun dışında bu kategorilere girmeyen mallar geri iade için uygundur. Ancak geri iadeler konusunda da belli kısıtlamalara gidilmiştir. Buna göre *“herhangi bir Parça Devlet içinde, yüzde X’ten fazla veya belli bir belediye veya köyde tüm arazinin ve konutların sayısının toplamının yüzde Y’sinden fazlası, diğer parça devletten gelen kişilere iade edilmeyecektir”*⁸²³.

Bunlar yanında, eşit sayıda Kıbrıslı Türk ve Rum kadın ve erkekten ve en az bir Kıbrıslı olmayan bir üyeden oluşacak bir Barış ve Uzlaştırma Komisyonu’nun, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasında anlayış, hoşgörü ve karşılıklı saygıyı teşvik edici faaliyetlerde bulunması öngörülmektedir. Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra her iki tarafın da geçmişte girişmiş olduğu faaliyetlerin, yeni oluşturulacak anayasaya aykırı olmaması koşulu ile, geçerli sayılması da kabul edilmiştir. Buna ilişkin hükümler, Kuruluş Anlaşması’nın 12. maddesinde yer almaktadır: *“Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce, herhangi bir makam tarafından girişilen yasama, yürütme veya yargı nitelikli her eylem, geçerli olarak tanınır ve bu anlaşmanın herhangi bir maddesi ile uyumsuz veya ters olmadığı sürece, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra da hüküm ifade eder. Hiç kimse bu faaliyetlerin geçerliliğini, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önceki bir şeyi bahane ederek, sorgulayamayacaktır”*⁸²⁴.

Anayasa Taslağının içerisinde yer alan “Parça Devletin Kendi Vatandaşlık Statüsü ile İlgili Anayasal Mevzuat”ın 7. maddesinde, Parça Devletlerin geçiş dönemi için ikamet konusunda birtakım kısıtlamalar koyabilecekleri öngörülmektedir. Buna göre bir Parça Devlet, kendi statüsüne sahip olmayan Kıbrıslıların ikamet hakkını, ikamet eden bu kişilerin sayısının bir belediye sınırı veya köyün toplam nüfusunun üçte birine eriştiği durumlarda kısıtlayabilir. *“Parça Devletler,... Kuruluş Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinden sonraki 20 yıllık geçiş dönemi boyunca, ayrımcı olmayan bir temele dayalı olarak ve diğer Parça Devlete mensup sakinlerin sayısının belediye veya köyün toplam nüfusunun belli bir yüzdesine erişmesine tabi olarak, ilgili Parça Devlet*

⁸²² Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 90

⁸²³ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 89

⁸²⁴ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 15

*vatandaşı olmayan bu kitlenin ikamet haklarını sınırlayabilir. Yukarıda belirtilen yüzdeler oran Kuruluş Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından ilk yıl için %1 olacak, ondan sonraki her üç yıllık dönemde %3 artacaktır*⁸²⁵.

Annan Planı'nın Kıbrıs Türk tarafını tam anlamıyla tatmin ettiği söylenememektedir. Kıbrıs Türk tarafının planda egemenlik, toprak, mülkiyet, göçmenlik sorunları, güvenlik gibi konular başta olmak üzere bazı planda yer alan bazı noktalara karşı çıkmaktadır. Öncelikle planda KKTC'nin ayrı bir devlet olduğu, egemenlik hakkına sahip olduğu, varılacak bir anlaşmadan önce 24 saatliğine dahi olsa tanınması gerektiği konularında herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Bu bağlamda Türk tarafı, KKTC'nin varlığının anlaşma imzalanmadan önce kabul edilmesini talep etmekte ve planı iki devletin şimdiki adlarıyla imzalamaları gerektiğini belirtmekte⁸²⁶, böylece planın iki eşit devlet arasında imzalanması hedeflenmektedir⁸²⁷. Türk tarafı, yapılacak olan anlaşmada KKTC'nin egemen bir devlet olduğunun ayrıca kayda geçirilmesi gerektiğini ve Ortak Devletin egemenliğinin Parça Devletlerin egemenliğinden kaynaklandığının planda yer almasını istemektedir⁸²⁸. Ayrıca, Türk tarafı, planda yer alan karar alma sürecinde ayrı oylama prosedürünün de daha fazla güvence altına alınması istenmektedir⁸²⁹.

Türk tarafı Kıbrıslı Türk Parça Devletine bırakılacak olan %28 oranındaki toprak miktarını oldukça az bulmakta⁸³⁰, planda sunulan haritaya itiraz etmektedir. Annan Planı'nın, BM'nin 1984 ve 1992 yıllarında sunduğu haritalardan daha geri bir

⁸²⁵ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 44. Bu hükümler, Annan Planı'nın revize edilmiş halinde şu şekilde yer almaktadır: Bir Parça Devlet, o parça devletin iç vatandaşlığına sahip olmayan Kıbrıs vatandaşlarının, bu tip kişilerin sayısının toplam nüfusun %28'ini geçmesi halinde kısıtlayabilir. Kabul edilebilir kısıtlamalar Kuruluş Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonraki ilk dört yıl boyunca böyle bir ikameti hakkında bir moratoryum içerir. Daha sonra, bu tür yerleşenlerin sayısı beşinci ve dokuzuncu yıl arasında bir köy veya belediye nüfusunun %8'i ve onuncu ve onbeşinci yıllar arası %18'ine ulaşması halinde sınırlar olabilir. Cumhuriyetçi Türk Partisi, "Yeni Annan Planı'nda Değişiklikler", <http://www.ctpkibris.org/Belgeler/RevizeAnnanTr.htm>, E.T.: 03/02/2003

⁸²⁶ NTV Televizyonu, "KKTC, BM Genel Sekreteri Annan'ın hazırladığı Kıbrıs planına cevabını sundu", <http://www.ntvmsnbc.com> E.T.: 26/12/2002

⁸²⁷ Radikal Gazetesi, 8 Aralık 2002

⁸²⁸ Hüseyin Alkan (2003): "Klerides ve Denктаş Yinc Reddetti", <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=125330>, E.T.: 02/02/2003

⁸²⁹ Radikal Gazetesi, 8 Aralık 2002

⁸³⁰ KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, %28 oranında toprağın neden az olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: "Bu %28'in yarıya yakını dağlardır, ekime müsait olmayan yerlerdir. Yüzde 9 Rum tarafına hak tanıyacağız, onlar gelip %9'una yerleşecek. Ve bize kalan yüzde 5" NTV Televizyonu (2003): "Anahtar Programında Rauf Denктаş'ın Mithat Bereket ile Yaptığı Röportaj", <http://www.ntvmsnbc.com/news/197179.asp>, E.T.: 02/02/2003

konumda olduğu, 1992 yılında sunulan Gali Planında Türk tarafının %29+ formülünü kabul ettiği belirtilmekte, bunun yanında sınır çizgisinin Lefkoşe'nin batı ve doğusunda Türk tarafına doğru girinti yapmasının ayrı bir sıkıntı noktası olduğu belirtilmektedir. Buna durumda girintiler Lefkoşe-Magosa otoyolunu 4 kez kesmektedir, ayrıca Lefkoşe'nin batısındaki yolu da 3 kez kesmektedir. Bu girişlerin, güvenlik faktörü dikkate alındığında Türk tarafının savunma derinliğini ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir⁸³¹. Ayrıca Türk tarafı bu konuda egemenlik konusunun öncelikle çözülmesi gerektiğini, iki halkın statüsü belirlendikten, anayasal durum netliğe kavuştuktan ve bu statüyü garanti altına alacak düzenlemeler yapıldıktan sonra toprak paylaşımına ilişkin müzakerelere ve harita konusuna dönülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra toprak konusunda Türk tarafının hassasiyetini arttıran bir diğer faktör de Kuzey'in su ihtiyacının neredeyse tamamını karşılayan ve verimli topraklara sahip olan Güzelyurt bölgesinin Kıbrıs Rum Parça Devleti'ne bırakılacak olmasıdır. Bu bölge bugün KKTC tarım ürünleri ihtiyacının %65'ini karşılamaktadır. Bunun yanında Rum tarafına bırakılacak topraklarda yaşayan yaklaşık 52.000 kişi bulunmaktadır. Bu kişiler anlaşma sağlanmasından sonra Türk tarafındaki başka bölgelere göç etmek zorunda kalacaklardır. Binin üzerinde işyeri kapanacak, 10 binden fazla Türk işinden ve işyerinden olacaktır. Dolayısıyla üretici olan bu insanlar uzun süre tüketici durumunda kalacaklardır. Böyle bir durumun Kıbrıs Türk ekonomisine ağır darbe vuracağı açıktır⁸³². Bunun yanı sıra Karpaz yarımadasında önemli bir miktar toprağın Rum yönetimine bırakılmasını içeren B Haritası da Karpaz'ın stratejik önemi olduğu gerekçesi ile Türk tarafınca kabul edilmemektedir⁸³³.

Türk tarafı ayrıca çözümden sonra Türk Parça Devletinde ikamet ve mülkiyet haklarına sahip olacak olan Rumların sayısına da itiraz etmektedir. Türk tarafı bu geçişe imkan tanınmasının, iki toplumlu ve iki bölgeci yapıya da zarar vereceğini belirtmektedir. Planda öngörülen oranın yüksek bir oran olduğunu belirten Türk tarafı, 20 yıl sonunda, Kıbrıs Türk halkının adada bir azınlık durumuna düşeceğini belirtmektedir. Çünkü plana göre Kıbrıslı Türk Parça Devleti 20 yıla kadar nüfusun %1'ini aşan ölçüde kişinin Türk topraklarına geçişini engelleyebilecektir. Ancak 20

⁸³¹ Sedat Ergin, (2003): "Magosa'ya Gitmek İçin Tam 4 Kez Rum Bölgesinden Geçilecek", <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=110492>, E.T.: 02/02/2003

⁸³² Enis Berberoğlu, (2003): "Müzakere Edilemez", <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=123224> E.T.: 02/02/2003

⁸³³ Radikal Gazetesi, 8 Aralık 2002

yılın sonunda ancak diğer parça devletten gelen kişilerin nüfusunun üçte birini aşması durumunda kısıtlamaya gidebilecektir. Bu durumun Kıbrıslı Türk Parça Devlete parlamentoda karar alma konusunda sağlanan güvenceyi olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Federal parlamento kural olarak Türk kesiminden gelen en az altı senatörün oyunu içermek koşuluyla, salt çoğunluk usulüyle karar alacaktır. Ancak, Türk kesiminde Türk olmayanların sayısının, nüfusun dörtte birine ulaşması durumunda, senatoda altı ya da daha fazla Türk kesiminden gelen fakat Türk kökenli olmayan temsilcinin bulunması sonucunu doğurabilecektir. Türk kesimi içerisindeki Türk olmayanların oranı toplam nüfusun üçte birine çıktığında, özel çoğunluk gerektiren önemli konularda bile Türklerin parlamento kararlarını etkilemesi güç ya da olanaksız hale gelebilecektir^{834*}. Böyle bir durum ise, Türk ve Rum toplumlarının siyasal eşitliğini ve sistemin federal niteliğini bozabilecek ve adayı fiilen Rumlar tarafından yönetilen ademi merkeziyetçi bir üniter devlete dönüştürebilecektir⁸³⁵.

Bunların yanında Türk tarafı, toplumlararası görüşmeler sürecinde mülkiyet iddialarının tasfiyesi konusunda önermiş olduğu global sıfırlama formülünün planda yer almamasından ve Rumların kuzeyde bulunan mülklerini tekrar elde edebilecek olmasından rahatsızlık duymaktadır. Bu durumda bu mülkleri şu an tasarrufunda bulunduran Kıbrıslı Türklerin iskanı sorunu ortaya çıkacak ve bu insanlar tekrar göçmen durumuna düşeceklerdir. Kıbrıs Türk tarafı Kıbrıs sorununun iki bölgelilik ilkesine uygun bir şekilde çözülebilmesinin, karşılıklı mülkiyet iddialarının global sıfırlama ve arada kalan farklılıklar için tazminat ödenmesi şeklindeki çözüm yolunun izlenmesi ile mümkün olduğunu belirtmekte, bunun dışında Rumların KKTC topraklarındaki mülkiyetlerine dönme hakkının tanınmasının iki bölgelilik ilkesi ile bağdaşmadığını ileri sürmektedir.

Annan Planı'nın Türk tarafının lehine olduğu bazı yönler de mevcuttur. Bunlar arasında şu hususlar sayılabilir: Genel olarak planda Türk tarafı ile Rum tarafının eşitliğinin sağlandığı ve bunun sağlam iç ve uluslararası mekanizmalarla koruma altına alındığı söylenebilir. Kuruluş Anlaşması'nın giriş kısmında tarafların tamamen

⁸³⁴ Uygun, 2003

* Bu sorun BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 10 Aralık 2002 tarihinde taraflara sunduğu planın gözden geçirilmiş halinde çözüme kavuşturulmuştur. Bu plana göre, diğer Parça Devlet topraklarında yaşayan Rum veya Türkler, iç vatandaşı olduğu Parça Devlet adına oy kullanacaktır.

⁸³⁵ Uygun, 2003

birbirinin eşiti olarak görüşme yapacakları ve imza atacakları belirtilmekte, parça devletlerin arasındaki ilişkinin bir azınlık-çoğunluk ilişkisi olmadığı, aksine, aralarında eşitlik olduğu vurgulanmaktadır. Anayasa Taslağında ise Parça Devletlerin birbirleri ile eşit olduğu ve aralarında hiyerarşi bulunmadığı kabul edilmiştir. Planda yer alan parlamentodan geçecek yasalar için Türk kesiminden gelen temsilcilerin en az ¼'ünün onayının alınması şartı, Başkanlık Konseyinde karar alınabilmesi için en az bir Türk üyenin onayının alınması ve anayasa değişikliklerinde her bir Parça Devletin ayrı ayrı çoğunluğunun sağlanması gibi mekanizmalar buna örnek olarak verilebilir. Ayrıca, özerk kuruluşlar ile komisyonlarda Türk temsilci sayısı ile Rum temsilci sayısının eşit olmasının öngörülmesi de taraflar arasındaki eşitliğe örnek olarak verilebilir.

Bu planda daha önceki planlardan farklı olarak cemaat kavramına değil, parça devlet statüsüne yer vermektedir⁸³⁶. Bu ise iki bölgelilik ilkesi açısından önemli bir gelişme sayılabileceği gibi, aynı zamanda Kıbrıs Türk toplumunun bir topluluktan öte örgütlenmiş bir bütün olarak kabulü anlamına da gelmektedir. Bu şekilde planda KKTC'nin bir devlet olarak resmen tanınması yer almasa bile, bölgede etkili otorite olduğu (*de facto* yönetim) kabul edilmiş olmaktadır. Aynı zamanda egemenliğin de topluluktan değil, egemenliği onun adına kullanan devletten geldiği kabul edilmektedir.

Ayrıca Parça Devletlerin kendi toprakları üzerinde egemenlik yetkilerini kullanması, örneğin Parça Devlet vatandaşlığını düzenleyebilmesi, vergi koyup toplayabilmesi, din, kültür ve eğitim politikaları oluşturabilmesi ile yeni düzen kurulduktan sonra Ortak Devletin, Parça Devletlerin işlerine karışmaması gibi hususlar da Türk tarafı açısından olumlu sayılabilir⁸³⁷. Planda yer alan dönüşümlü başkanlık sistemi de Türk tarafı açısından olumlu noktalar arasında sayılabilir. Plana göre 5 yıl için seçilen ve ikisi Türk dördü Rum toplam altı kişiden oluşan Başkanlık Konseyi'nin başkanlığı, 10'ar ay boyunca tüm Konsey üyeleri tarafından dönüşümlü olarak üstlenilecektir. Buna göre iki dönem Rum temsilciler, bir dönem de Türk temsilciler Başkanlığı üstleneceklerdir. Bunun dışında planda yer alan, Ortak Devletin yetkisine verilmeyen konuların Parça Devletlerde kalmaya devam edeceği ve Parça Devletlerin bu yetkilerini Ortak Anayasanın verdiği yetkiler dahilinde özgürce kullanabileceklerine yönelik düzenleme de Türk tarafının tez ve görüşlerine uygundur. Plana göre 1960 tarihli İttifak Antlaşması

⁸³⁶ Ergin, 2003

⁸³⁷ Erdal Güven, (2002): "Annan Planı-3 Egemenlik" Radikal Gazetesi, 17 Kasım 2002, s.: 8

yenilenecek ve adada bulunacak olan en az 1000, en fazla 9999 Türk ve Yunan askeri güvenliği sağlayacaktır. Bunun dışında sayısı 20.000 olarak tahmin edilen RMMO gibi Kıbrıslı askeri kuruluşlar dağıtılacak, Kıbrıs'a silah ihracatı uluslararası olarak yasaklanacaktır. Bu durumun, Türkiye'nin yaklaşık 25.000 askerini çekecek olmasına rağmen, Kıbrıs Türk tarafı açısından bir rahatlama sağlayacağı açıktır⁸³⁸. Bunun yanında karşılıklı mülkiyet iddiaları konusunda bir Komisyon kurulması ve tüm başvuruların bu Komisyon'a yapılarak Komisyonca çözülenecek oluşu, en azından sorunun, Kıbrıs sorununa taraf olanlar arasında çözümü açısından Türk tarafının tezini yansıttığı söylenebilir.

Tüm bunlar yanında Rum tarafının da Plan'da memnun olduğu ve olmadığı noktalar mevcuttur. Rum tarafının Plan'a karşı çıktığı noktalar şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle Rum tarafı Rum göçmenlerin geri dönüş hakkına konan kısıtlamalara itiraz etmekte ve plan ekindeki haritalarda öngörülen toprak dağılımına göre 1974 öncesindeki topraklarına dönmesine hak tanınan Rum sayısının 85 binden 100 bine çıkarılmasını istemektedir⁸³⁹. Rum tarafı konan kısıtlamaların azaltılmasını istemekte ve adanın tümünde derhal yerleşim ve mülkiyet özgürlüğünün sağlanmasını talep etmektedir. Ayrıca Rum tarafı 20 yıllık geçiş dönemini de fazla uzun bulmakta ve sürenin kısaltılmasını istemektedir. Rum yönetimi Plan'da Kıbrıs Rum Parça Devletine bırakılacak olan toprak miktarını az bulmaktadır. Rum yönetimi, adada Türklere bırakılacak toprak miktarının nüfus ile orantılı olmasını talep etmekte, plan ile sunulan iki haritadan Karpaz'ın yer almadığı ve daha çok köyün Rum Parça Devletine bırakılmasını öngören A Haritasını benimsemektedir. Ancak bu harita da Rum yönetimini tatmin etmemekte, Rum yönetimine bırakılacak toprakların, Değirmenlik köyünün de aralarında bulunduğu yeni köyleri kapsayacak biçimde genişletilmesini talep etmektedir. Rum yönetimi ayrıca Magosa ve Güzelyurt bölgelerinden denize çıkış yapılması için bir düzenleme yapılmasını istemektedir⁸⁴⁰. Rum tarafı geçiş döneminde Rauf Denktaş ile Glafkos Klerides'in eşbaşkan olmalarına karşı çıkmakta, ayrıca mutlaka böyle bir düzenlemeye gidilecekse öngörülen 3 yıllık sürenin çok uzun olduğunu belirtmekte ve bu sürenin bir yıla indirilmesini talep etmektedir. Ayrıca Rum

⁸³⁸ Ergin, 2003

⁸³⁹ Radikal Gazetesi, 8 Aralık 2002

⁸⁴⁰ Hürriyet Gazetesi Web Sayfası, (2003a): "Rum Tarafı Toprağı Az Buldu", <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~3@tarikh~2002-12-04-m@nvid~204448,00.asp>, E.T.: 02/02/2003

tarafı 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının devamından rahatsızlık duymakta ve Türkiye'nin garantörlük hakkının devamını istememektedir. Rum tarafı ayrıca adada İttifak Antlaşması uyarınca konuşlandırılacak olan Türk ve Yunan askerlerinin sayısına itiraz etmekte, bu rakamın 9999'dan 2000'e indirilmesini talep etmektedir. Rum yönetimi anlaşmadan sonra Kuzey'de kalacak olan Türkiyeli göçmenler konusunda da itirazlar ileri sürmektedir. Planda bu kişilerin anlaşma sonrasında yerlerinde kalmaya devam etmeleri öngörülmektedir. Ancak Rum tarafı bunu çok tehlikeli bulmakta ve planda değişiklik yapılmasını ve yeni düzenlemenin "Türkiye'den gelen göçmenlerin hepsinin Kıbrıs'tan ayrılması ve geldikleri ülkeye dönüşleri için gerekli tazminatın ödenmesi" şeklinde olmasını istemektedir⁸⁴¹. Eğer bu isteğin yerine getirilmesi mümkün olmuyorsa Kuzeyde kalacak Türkiyeli nüfusun, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın pasaport verilen kişi sayısı olarak açıkladığı 35.000 ile sınırlanmasını talep etmektedir⁸⁴².

Bunlar yanında Rum tarafı mülkiyet iddialarının tasfiyesi konusunda ödenecek tazminatların, (1974 yılındaki değer+aradaki yıllar için enflasyon kaybı) şeklindeki formüle göre ödenmesini istememekte, 1974'ten sonraki enflasyon kayıplarını ve mülkiyetin diğer nedenlerden dolayı oluşabilecek fiyat artışlarını tam olarak belirlemenin mümkün olmaması nedeniyle yurttaşlarının kayba uğrayacağını ifade etmekte, dolayısıyla tazminat bedellerinin mülkiyetin bugünkü değeri üzerinden ödenmesini talep etmektedir. Rum tarafı çözüm takvimi ile AB üyeliği takviminin birlikte yürütülmesine de karşı çıkmakta, anlaşmanın imzalanmasından sonra 30 Mart'ta yapılması öngörülen referandumda bu iki konunun birlikte ele alınmasına itiraz etmektedir⁸⁴³. Rum tarafının bir başka itiraz noktası ise, yeni devlet biçiminin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı niteliğinde net bir ifadenin Annan Planı'nda yer almadığı hususudur. Rum yönetimi, yeni kurulacak devletin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin değiştirilmiş ve koşullara uyarlanmış bir biçimi olmasını istemekte, egemenliğin, zaten var olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nden kaynaklandığı noktasına vurgu yapmakta ve yeni kurulacak olan devletin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir devamı niteliğinde olması gerektiğini

⁸⁴¹ Hürriyet Gazetesi Web Sayfası, (2003b): "Rumların Memnun Olduğu Taraflar", <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=111934>, E.T.: 02/002/2003

⁸⁴² Hürriyet Gazetesi Web Sayfası, 2003a

⁸⁴³ Hürriyet Gazetesi Web Sayfası, 2003a

belirtmektedir. Ancak planda Rum tarafının bu talebini içeren bir ifadeye rastlanılmamaktadır.

Şüphesiz ki Plan'ın Rum tarafını memnun eden yönleri de bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Öncelikle Rum tarafı önemli miktardaki vatandaşının eski mülklerine dönmesinden ve mülkiyetlerinin iadesinden memnuniyet duymaktadır. Bunun yanında planda öngörülen Ortak Devlet tarafından temsil edilecek tek uluslararası kimlik ile yine Ortak Devlet tarafından düzenlenecek tek Kıbrıs vatandaşlığı kavramları, Rum tarafının tezlerini görüşlerini desteklemektedir. Ayrıca anlaşma sağlanır sağlanmaz dolaşım serbestisinin sağlanacak olması ile kuzeyde bulunan ve Rum tarafınca işgalci olarak nitelenen Türk askerlerinin tamamen adayı terk etmeleri sağlanamasa da sayısının önemli miktarda düşürülmesi Rum tarafının tezleri ile uyumludur. Bunun yanında anayasa ve Kuruluş Anlaşmasında ayrılmanın yasaklanmış olması da Rum tarafının olumlu bulduğu noktalar arasındadır. Rum tarafı anlaşma sonrasında Türk Parça Devletinde yaşamaya başlayacak olan yurttaşlarının siyasal haklarının tesisinden de memnundur.

Özetle belirtmek gerekirse, Annan Planı iki tarafın görüşleri arasında uzlaşma sağlamaya çalışan bir plandır. Bu incelemenin tamamlandığı tarihlerde Plan üzerinde görüşmeler devam etmekte olup taraflar, teknik aly komiteler ve liderler düzeyinde düzenli toplantılar yapmakta, Plan'da yer alan noktalar hakkında karşılıklı görüşler sunularak uzlaşma sağlanmaya çalışılmaktadır.

2.5. Avrupa Birliği-Kıbrıs İlişkileri ve Kıbrıs Sorununa Etkileri

GKRY'nin 3 Temmuz 1990 tarihinde tek taraflı olarak, tüm Kıbrıs'ı temsil iddiası ile AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması, taraflar arasındaki çözümsüzlüğün derinleşmesine neden olan önemli bir süreci başlatmıştır. Bu süreçte Rum tarafı toplumlararası görüşmelere katılmaktan kaçınmış, Türk tarafı da çeşitli nedenlerden dolayı bu başvuruya karşı çıkmış ve Türkiye ile işbirliği ve entegrasyon yönündeki çabalarını hızlandırmıştır. Denilebilir ki, 1990 sonrası süreçte Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmamasının ve görüşmelerin sık sık kesintiye uğramasının

en önemli nedeni Rum tarafının tek yanlı olarak AB'ye üyelik başvurusunda bulunması ve tam üyelik müzakerelerini tek yanlı olarak yürütmesidir⁸⁴⁴.

Kıbrıs sorununu 1990'lı yıllardan itibaren derinleştiren bir sorun olarak Kıbrıs'ın AB üyeliği, aslında, 1962 yılında, İngiltere'nin 1961'de AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmasının ardından Kıbrıs'ın da AT'ye ortaklık başvurusunda bulunması ile başlayacaktır. "Kıbrıs'ı AT'ye ortaklık başvurusunda bulunmaya iten temel neden İngiltere'nin tam üyeliği durumunda Kıbrıs ekonomisinin olumsuz yönde etkilenecek oluşuydu"⁸⁴⁵. Nitekim Makarios Kıbrıs'ın üye olmadığı AT'ye İngiltere'nin üye olması durumunda kendi ülkesinin içine düşeceği durumu şu şekilde ifade ediyordu: "Kıbrıs daha ziyade bir tarım ülkesi olup, Birleşik Krallığa ihraç edilen toprak ürünleri, yekûn toprak ürünleri ihracatının yüzde yetmişini temsil etmektedir. Şaraplar hariç, ürünlerimizin gümrüklü olarak İngiltere pazarına girmesi sonu[cu]nda Kıbrıs imtiyazlı durumunu kaybedecek olursa, ihracatımızın ciddi surette etkileneceği bellidir. Hükümetimizin Kalkınma Programının bir tüm olarak sarsılacağını söylemekle mübalağa etmiş olduğumu zannetmiyorum"⁸⁴⁶. Makarios AT başvurusunda tamamen ekonomik gerekçelerden hareket ediyor ve Kıbrıs'ın hem Commonwealth üyesi bir ülke hem de Avrupalı bir ülke olması nedeniyle özel bir konumunun bulunduğunu ifade ederek İngiltere'nin AT'ye katılması durumunda ekonomik çıkarlarının zedelenmemesi için Kıbrıs'ın da AT'ye üye olması gerektiğini belirtiyordu. Ancak Fransa'nın, İngiltere'nin AT üyeliğini veto etmesi ile Kıbrıs için de AT'nin önemi azalıyordu⁸⁴⁷.

Bunun üzerine AT, Kıbrıs'ın ortaklık başvurusunu değerlendirmeye almış ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile müzakereler başlamıştır. 1963 yılı sonunda yaşanan olaylar sonucunda Kıbrıs Türk tarafının hükümetten ayrılmasına rağmen AT, ortaklık müzakerelerini Kıbrıs Rum tarafı ile sürdürmüş ve bu müzakereler 19 Aralık 1972'de AT ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında bir Ortaklık Antlaşması imzalanması ile noktalanmıştır. 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmesi öngörülen ve 19 maddeden oluşan bu Ortaklık Antlaş-

⁸⁴⁴ Hasgüler, 2000: 144

⁸⁴⁵ Melek M. Fırat, (2000): "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", in *En Uzun Onyıl-Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Der.: Gencer Özcan-Şule Kut, Bûke Yayınları, 2. Baskı, İstanbul: s.: 244

⁸⁴⁶ T.C. Lefkoşe Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Makarios'un Demeç ve Konuşmaları ve Yayınlanan Ortak Bildiriler (Hizmete Özel), Cilt I, Lefkoşe, 1971 s:103'ten akt. Fırat, 2000: 244

⁸⁴⁷ İlhan Öztürk, Kamil Sertoğlu ve Ebru Kaptan, (2002): "Cyprus-EU Relations: Possible Scenarios For the Future", <http://www.econturk.org/TurkishEconomy/cyprus.pdf>, E.T.: 20/12/2002, s.: 4

ması'nın 1. maddesi Kıbrıs Cumhuriyeti ile AT arasında bir ortaklık ilişkisi kurulduğunu belirtiyor, 2. maddesi ile amaçlar ve süreç şu şekilde saptanıyordu:

- a. "Antlaşma, AT ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki ticaretin temelini ilişkin engelleri aşamalı olarak ortadan kaldırmayı ve böylece uluslararası ticarete katkıda bulunmayı hedeflemektedir;
- b. Birbirini takip eden iki aşama söz konusu olacaktır. İlk aşamanın süresi 30 Haziran 1977'de sona erecek, ikinci aşama ilke olarak beş yıl sürecektir;
- c. Birinci aşamanın bitmesinden önceki 18 ay boyunca, ikinci aşamanın içeriği ve AT ile Kıbrıs arasındaki ticaretin önünde bulunan engellerin aşamalı olarak kaldırılmasını takiben iki taraf arasında gümrük birliğinin kurulacağı koşulları belirlemek amacıyla görüşmeler yapılacaktır."⁸⁴⁸

Ortaklık Antlaşması'nın en önemli maddelerinden biri de 5. maddesidir. Bu madde, "...imzacı taraflar arasındaki ticaret rejiminin ne üye devletler, vatandaşları veya şirketleri arasında, ne de Kıbrıs vatandaşları veya şirketleri arasında hiçbir ayrımcılığa olanak tanıyamayacağını"⁸⁴⁹ belirtiyordu. Bu madde, Kıbrıslı Türk ve Rum ekonomilerinin birbirlerinden giderek ayrılması karşısında, AET tarafından, İngiliz imtiyazlarını ve Kıbrıslı Türklerin haklarını korumak için konmuştur⁸⁵⁰. Bu madde uyarınca Topluluk ile ilişkilerde Rum tarafı Türk tarafına karşı ayrımcılık uygulayamayacaktır.

Kıbrıs Türk tarafı bu antlaşmanın imzalanmasına karşı çıkmış, hazırlanması sürecine kendisinin katılmadığını belirterek bu durumun Kıbrıs Rum yönetiminin durumunu sağlamlaştırdığını savunmuştur. Kıbrıs Türk tarafı bu antlaşmanın hazırlanmasının ve uygulanmasının anayasanın 50. maddesine aykırı olduğunu belirtiyordu. Kıbrıs Türk tarafı antlaşmaya karşı değildi, ancak antlaşmanın hazırlanması ve imzalanmasındaki yönetime karşı çıkıyordu. Bunun Kıbrıs Türk toplumuna danışılmadan yapıldığını belirtiyor ve Rumların meşru hükümet olma iddialarını pekiştirdiğini düşünüyordu. Bu antlaşmanın yapılması ile, Türkleri temsil etmeyen Rum hükümeti tüm Kıbrıs'ı temsil eder bir biçimde muhatap alınmıştı; bu durum Kıbrıs Türk tarafının tezleri ile tezattı.

⁸⁴⁸ Fırat, 2000: 245

⁸⁴⁹ Fırat, 2000: 245, 246

⁸⁵⁰ Aylın Güney, (2000): "The Impact of the Involvement of the European Union upon the Cyprus Dispute: A Litmus Test for the External Capabilities of the EU" in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa: s.: 15

Bunun dışında Kıbrıs Türk tarafı, Rum tarafının antlaşmanın 5. maddesine aykırı davranışlarda bulunduğunu da ileri sürüyordu⁸⁵¹.

“Ortaklık Antlaşmasının 5. maddesi, uygulanacak ticaret rejiminin Kıbrıs vatandaşları ve şirketleri arasında hiçbir ayrımcılığa yer veremeyeceğini belirtiyordu. Oysa, ortaklık ilişkisi açık bir biçimde Kıbrıslı Türk vatandaşlara ve şirketlere ayrımcı işlemlerin uygulandığı bir süreç olarak işlemekteydi... [Kıbrıslı Türklere] göre bu ayrımcılıklar şu noktalarda toplanıyordu:

- a. *Kıbrıs Türk toplumuna karşı Kıbrıslı Rumların uyguladıkları ambargo,*
- b. *Kıbrıs'a bir bütün olarak tanınmış olan yıllık dışsatım kotasından Kıbrıs Türk toplumunun hakkına düşen oranda yararlanmasını önleyen özel güçlükler,*
- c. *AT'nin mali yardımlarından Kıbrıs Türk toplumuna düşen adil payın alınamaması,*
- d. *Ortak projelerden yararlanılamaması”*⁸⁵²

Ortaklık Antlaşması'nın 2. maddesi ilk aşamanın 30 Haziran 1977'de sona ermesini öngörüyordu. Ancak 15 Temmuz 1974 sonrası yaşanan siyasal gelişmeler sonucu adanın fiilen ikiye ayrılması ve beklenen ekonomik gelişmelerin kaydedilememesi gibi nedenlerden dolayı, ikinci aşamaya ancak 19 Ekim 1987'de imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması ile geçilebilecekti⁸⁵³. *“Gümrük birliğinin kurulmasına yönelik ikinci aşama iki alt döneme ayrılıyordu: 1988-1997 ve 1998-2002/3. İlk dönemde, Kıbrıs gümrük vergileri azaltılacak, petrol ürünleri ve 15 hassas ürün hariç sanayi ürünlerinde ve 43 tarım ürününde sayısal kısıtlamaya gidilecek, AT'ye ait ortak gümrük tarifelerinin Kıbrıs tarafından benimsenmesi sağlanacak, rekabet, devlet yardımları ve kanunların birbirine yaklaştırılması konularında uyumlaştırma politikaları izlenecekti. İkinci dönemde ise, sanayi ve tarım ürünlerinin serbest[çe] ve sayısal kısıtlamaya tabi olmaksızın dolaşımına ve gümrük birliğinin tamamlanmasına yönelik politikalar izlenecekti”*⁸⁵⁴.

Bu arada Kıbrıs Rum Yönetimi AT ile toplam dört tane mali protokol imzalamıştır. Bu protokollerin amacı Kıbrıs ekonomisinin üretici kapasitesini arttırmaktır. Bu protokollerden birincisi 1979-1983 yıllarını kapsamakta olup adanın temel altyapısını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. İkincisi 1984-1988 yıllarını

⁸⁵¹ Fırat, 2000: 247-248

⁸⁵² Fırat, 2000: 249, 250, vurgu yazarın

⁸⁵³ Fırat, 2000: 247-248

⁸⁵⁴ Fırat, 2000: 248

kapsamaktadır ve Kıbrıs'ın sanayileşmesini, tarım ve iş hayatının güçlendirilmesini ve eğitim konusunda gelişmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü protokol 1989-1993 yıllarını kapsar ve Kıbrıs'ın rekabetçi sektörlerinin, Gümrük Birliği Anlaşması'nın koşul ve hükümlerine uymasını amaçlayan projelere yardım etmeyi hedeflemektedir. Dördüncü protokol ise 1996-2000 yıllarını kapsar ve Kıbrıs Rum ekonomisinin AB ile daha ileri düzeyde bütünleşmesini ve Kıbrıs sorununun çözümüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır⁸⁵⁵. Bunun yanında Kıbrıs Rum kesimi AB'den 2000-2004 yılları arasında beş yıla yayılmış olarak toplam 57 milyon Euro Katılım öncesi yardım almaktadır. AB, Kıbrıs Rum kesimine 2000 yılında 9 milyon Euro, 2001 yılında ise 11,5 milyon Euro yardımda bulunmuştur⁸⁵⁶. Ancak bu mali protokollerden Kıbrıslı Türkler pek fazla yararlanamamışlardır. Aşağıdaki tablo da bunu göstermektedir⁸⁵⁷:

Mali Protokoller	Kıbrıslı Rumlar		Kıbrıslı Türkler		Toplam	
	Milyon ECU	%	Milyon ECU	%	Milyon ECU	%
Birinci (1979-1983)	24.0	80	6.0	20	30.0	100
İkinci (1984-1988)	41.8	95	2.2	5	44.0	100
Üçüncü (1989-1993)	62.0	100	0.0	0	62.0	100
Dördüncü (1995-1999)	74.0	100	0.0	0	74.0	100
Toplam	201.8	96	8.2	4	210.0	100

Bu süreçten sonra GKRY, tüm adanın meşru yönetimi olduğu savıyla ve tüm Kıbrıs adına, 3 Temmuz 1990 tarihinde AT Konseyi'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Konsey 17 Eylül 1990 tarihinde yaptığı toplantıda başvuruyu normal süreci içerisinde değerlendirmeye karar vererek, konuyu, görüşü alınmak üzere Komisyon'a havale etmiştir. Komisyon konuya ilişkin olarak hazırladığı raporu 30 Haziran 1993 tarihinde açıklamıştır. Komisyon, Kıbrıs'ın Avrupa kimlik ve karakterine sahip olduğunu ve Topluluğa üye olabileceğini belirtmiş, Kıbrıs'ın üyelik kriterlerini yerine getirdiğini ve Topluluk üyesi olmaya uygun bir aday olduğuna karar vermiş⁸⁵⁸, Kıbrıs'ın AT'ye alınmasının adada barış ve güvenliğe katkı sağlayacağını ve iki toplumun yakın-

⁸⁵⁵ Öztürk, Sertoğlu ve Kaptan, 2002: 6

⁸⁵⁶ AB Komisyonu, (2002): "Relations with Cyprus", <http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/index.htm>, E.T.: 25/12/2002

⁸⁵⁷ Öztürk, Sertoğlu ve Kaptan, 2002: 6

⁸⁵⁸ GKRY Kamu Bilgilendirme Bürosu, (2002): "Cyprus-EU Relations", http://www.pio.gov.cy/ir/cyprus_eu/recent_developments.htm, E.T.: 01/06/2002

laşmasını hızlandırıcı etkisi olacağını açıklamış, kuzey ve güney kesimler arasındaki ekonomik gelişme farkını kapatacağını söylemiş, Kıbrıs sorununun barışçıl, dengeli ve nihai çözümünün Kıbrıs'ın bir bütün olarak Topluluğa katılması olduğunu iddia etmiş, sorunun çözüm yolunun iki lider arasında Genel Sekreter'in gözetiminde yapılacak görüşmeler olduğunu belirterek, BM Genel Sekreteri'nin çabalarına rağmen sonuç alınmaması ve öngörülen sürede Kıbrıs sorununun siyasal çözümü için toplumlararası görüşmelerin başlamaması durumunda 1995 yılının Ocak ayı içinde tekrar bir değerlendirme yapılmasını istemiştir⁸⁵⁹. Bunun dışında Haziran 1994'te düzenlenen Korfu Zirvesi'nde, Kıbrıs ile Malta'nın ilk genişleme sürecinde yer alacakları belirtiliyordu⁸⁶⁰. Bu sonuç Aralık 1994'te düzenlenen Essen Zirvesi ile de tekrarlanıyordu⁸⁶¹.

Kıbrıs Rum Yönetimi'ni AT'ye tam üyelik başvurusuna iten bazı nedenler vardır: Bunlardan en önemlisi, 1990'lı yılların başında Doğu Avrupa'da yaşanan bazı değişimler sonucunda, Soğuk Savaş'ın resmen sona erdiği gibi nedenlerle iki kutuplu düzenin ortadan kalktığı bir uluslararası siyasal ortamda, AB gibi Avrupa'nın sanayileşmiş kapitalist ülkelerinden oluşan bir örgütlenmenin, uluslararası politika ve ekonominin önemli bir aktörü haline gelişidir. GKRY başlangıçta ekonomik olarak yola çıkan, ancak daha sonradan siyasal birliğini de oluşturacak olan AT içerisinde yer alarak dünya ekonomi ve politikasında daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Rum yönetimini AT'ye tam üyelik başvurusu yapmaya iten ikinci neden, BM Genel Sekreteri gözetiminde yürütülen toplumlararası görüşmelerin sık sık çıkmaza girmesi ve Kıbrıs Rum kesiminde, BM'deki prestij ve gücün kaybedilmekte olduğuna dair inancın yaygınlaşmasıdır. Bir saptamaya göre, Kıbrıs sorunu uluslararasılaştırılmadığı sürece yani toplumlararası görüşmeler devam ettikçe Türk tarafının tezlerinin kabul edilmesinde nisbi bir olumsuzluk bulunmaktadır⁸⁶². Nitekim Rum tarafı bunun bilincinde olarak toplumlararası görüşmelerden bir sonuç çıkmadığı zamanlarda sorunu uluslararasılaştırmaya çalışmaktadır. Yine böyle bir girişim sonucunda Rum tarafı sorunu 1990 yılı başında Güvenlik Konseyi'ne götürmesi üzerine Rum tarafının beklenti-

⁸⁵⁹ Fırat, 2000: 254-255

⁸⁶⁰ Susanne Baier-Allen, (2000): "The Dynamics of the Cyprus Conflict since the Submission of the Greek-Cypriot EU Membership Application" in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa: s.: 42

⁸⁶¹ Güney, 2000: 20

⁸⁶² Sönmezöglü, 2000: 310

lerini çok da karşılamayan 649 nolu kararın alınması, Rum tarafında BM'deki itibar ve prestijinin sarsıldığı yönündeki kaygıların artmasına neden olacak ve sorun başka bir uluslararasılaştırma platformu olarak AT'ye götürülecektir. Sorunun bu şekilde BM yerine AT'de uluslararasılaştırılmasının en önemli nedeni, 1980'li yılların sonlarından itibaren Rumların daha önce BM'deki kararlarının alınmasında kendilerine destek olan Bağlantısızlar Grubunun BM içindeki etkinlik ve gücünü kaybetmesidir. Üçüncü bir neden, sorunun, Türkiye'nin veya Kıbrıslı Türklerin yer almadığı ve Yunanistan'ın etkin bir üye olduğu bir platformda uluslararasılaştırmak istenmesidir. Gerçekten de Türkiye ile AT arasında üyelik müzakereleri devam etmektedir. Öte yandan 1981'den itibaren Yunanistan, AT içerisinde güçlü bir konuma gelmiş olup kararlar üzerinde veto yetkisine sahiptir. GKRY bu şekilde sorunu, Türkiye ile AT arasında bir sorun haline getirmek ve böylece kendi üye olduğu fakat Türkiye'nin üye olmadığı ve olmaya çalıştığı bir örgüt içerisinde, Türkiye'nin üye olmasına izin verme karşılığında daha fazla taviz koparmak istemektedir. Ayrıca GKRY, AT tarafından tüm Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanınmaktadır. Eğer Kıbrıs bu şekilde AT'ye üye olursa, bu sıfatı AT üyesi devletler tarafından bir kez daha tescil edilmiş olacaktır. Böylece Kıbrıs Türk halkı bir azınlık durumuna geçmiş olacak ve AT organlarında söz sahibi olamayacaktır. AB'ye bu şekilde girildiği takdirde, Türkiye, AB toprağı haline gelen Kıbrıs'ın bir bölümünü işgal ediyor konumuna düşecek, öte yandan AB içerisinde hem Yunanistan hem GKRY'nin oy hakkı olacak, Türkiye'nin garantisi yok olacak ve dolaylı enosis gerçekleşmiş olacaktır⁸⁶³. GKRY'nin AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunma nedenlerinden başka biri de, Kıbrıslı Rumların, AB Antlaşmalarının ve topluluk yükümlülüklerinin, bazı temel konularda müzakere pozisyonlarını güçlendireceğine ve federal bir Kıbrıs'ın AB üyeliğinin, 3 özgürlük başta olmak üzere, Kıbrıs Rum tarafının haklarını güvence altına alacağına dair inançtır⁸⁶⁴. Bir başka amaç da, Türkiye'nin Kıbrıs'taki etkin garantisini sona erdirmektir. Nitekim Rum tarafı lideri Klerides, 18 Temmuz 1995'te Yunanistan'da yayınlanan Ta Nea gazetesine yaptığı açıklamada bu amacı açıkça belirtmiştir⁸⁶⁵.

⁸⁶³ İsmail, 1998: 335-336

⁸⁶⁴ Bahçeli, 2001

⁸⁶⁵ Çiler Eminer, (2001): "Rumlar Neden Avrupa Birliği'ne Girmek İstiyor?" in Çiler Eminer-Gülden İlkman (eds.), *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/ab1.html>, E.T.: 06/05/2001

Kıbrıs Türk tarafı ise Rum tarafının 3 Temmuz 1990 tarihinde gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusuna çeşitli nedenlerle karşı çıkmıştır. Türk tarafı ilk olarak, AT'ye tüm Kıbrıs olarak başvuruda bulunan GKRY'nin, tüm Kıbrıs'ı temsil etmediğini ve tüm Kıbrıs adına bu başvuruyu yapamayacağını belirtmiştir. "*Türk tarafına göre Kıbrıs Rum Yönetiminin 'Kıbrıs' adına başvuru yapması, Ada'nın tümü adına hareket ettiği iddiasını güçlendirmek içindir*"⁸⁶⁶. Türk tarafına göre, 1959/60 Antlaşmaları ile adada iki toplumun ortaklığı ve eşitliği ilkelerine dayalı bir cumhuriyet kurulmuş, ancak Rum tarafının bu cumhuriyeti yıkma yönünde çeşitli çabaları sonucunda, Kıbrıs Cumhuriyeti 1963 yılı sonunda sona ermiştir. Bu süreçten sonra adada, iki toplumu da temsil eder nitelikte bir hükümet kurulmamıştır. Bundan sonra iki toplum *de facto* bir biçimde kendi kendilerini yönetmeye başlamışlardır. Bu durum, 1974 Cenevre Konferansı sonucunda imzalanan deklarasyon ile de teyid edilmiştir. Dolayısıyla dünya kamuoyunca meşru Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınan GKRY, aslında tüm adayı temsil etmemektedir, dolayısıyla Türk toplumu hakkında, bağlayıcı kararlar alamaz. Türk tarafının bu itirazı sadece bir anayasal yetkisizlik iddiası değil, aynı zamanda bir uluslararası hukuk ihlalidir ve bu nedenle AB tarafından dikkate alınmalıdır⁸⁶⁷.

Yine Türk toplumuna göre, "[i]ki tarafça da kabul edilebilir iki toplumlu, iki kesimli federal bir cumhuriyet temelinde siyasal çözüme ulaşılmadan Kıbrıs'ın Topluluğa üyeliği söz konusu olamaz. Bölünmüş bir adada Topluluğa üyeliğin uygulanması mümkün değildir... İkiye bölünmüş, ayrı yönetimlere sahip, kesin sınırlarla ayrılmış bir ada gerekli koşullara sahip değildir"⁸⁶⁸. Öte yandan Yunanistan'ın yanında GKRY'nin de AB üyesi olması, Helen ulusunun Birlik içerisinde, iki oy hakkına sahip olması sonucunu doğuracak ve bu durum, tam üyelik için çaba sarf eden Türkiye'nin önünde önemli bir güçlük haline gelecektir.

Diğer taraftan Garanti Antlaşması'nın 1. maddesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 185. maddesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir şekilde herhangi bir başka bir devletle tamamen veya kısmen siyasi veya ekonomik birliğe girmesini yasaklamaktadır⁸⁶⁹. Benzer ifadelerle 1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra Anlaşmalarında da

⁸⁶⁶ Özersay, 2002: 141

⁸⁶⁷ Özersay, 2002: 142

⁸⁶⁸ Fırat, 2000: 257

⁸⁶⁹ Mendelson, 2001: 5 ve 48

rastlanmaktadır. Makarios her ne kadar uluslararası antlaşmaların geçerli olmadığını ileri sürse de antlaşma tarafı diğer devletler, antlaşmaların geçersiz oldukları yönünde bir tavır geliştirmemişlerdir; bu açıdan antlaşmalar geçerliliklerini sürdürmektedir, dolayısıyla bunlara uyulması zorunludur⁸⁷⁰. Türk tarafı, GKRY'nin AB üyeliğini, Yunanistan ile dolaylı enosis olarak yorumlamakta ve Garanti Antlaşması ile Anayasasının ilgili maddelerine aykırı davranıldığını ileri sürmektedir. Öte yandan GKRY'nin bu müracaatı, Zürih-Londra Anlaşmaları'nın ayrılmaz parçası olarak kabul edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Ana Yapısına İlişkin Antlaşmanın 8. maddesine de aykırıdır. Bu maddeler, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısının, Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan'ın her ikisinin de üye oldukları uluslararası kuruluşlara katılımı hariç, dışişleri ile ilgili tüm kararları veto etme hakkına sahip olduklarını belirtiyordu⁸⁷¹. Bu madde Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 50. maddesinde içerilmiştir. Bu maddeye göre "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, birlikte veya ayrı ayrı, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olduğu ittifak anlaşmaları ve uluslararası kuruluşlara üyelikle ilgili olanlar hariç, dış ilişkilerde, Temsilciler Meclisinin kabul ettiği yasaları ve kararları veto etme hakkına sahip olacaklardır*"⁸⁷². Bu maddeden yola çıkılarak yapılacak bir yorumla, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Türkiye ve Yunanistan'ın her ikisinin de üye bulunduğu bir uluslararası örgüte katılımında herhangi bir kısıtlama bulunmadığı, ancak sadece birinin üye bulunduğu bir uluslararası kuruluşta katılımında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturan iki topluluğun da rızasının alınmasının şart olduğu sonucuna varılabilir. Bu durumda Kıbrıs Türk tarafının, Kıbrıs'ın, sadece Yunanistan'ın üye olduğu bir uluslararası kuruluşta katılımına itirazı haklı sayılabilir. Kıbrıs Türk tarafının diğer bir itiraz noktası ise, Kıbrıs'ın AB üyeliğinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Ana Yapısına İlişkin Antlaşmanın 23. maddesine aykırı olduğu yönündedir. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 170. maddesinde de içerildiği biçimde, "*Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'ye içeriği ne olursa olsun akdettiği tüm anlaşmalar için en [çok kayrılan] ulus muamelesi gösterecektir*"⁸⁷³. Ancak GKRY'nin AB'ye üyeliği, bu maddenin biçim ve ruhunun ihlalini teşkil edecektir. Buna göre, "*Kıbrıs'ın [AB'ye] Türkiye üye olmadan girmesi..., bu ülkenin Yunanistan'a, Türkiye'ye göre daha elverişli muamele etmesine imkan tanıyacak... ve aslında bunu zorunlu*

⁸⁷⁰ Mendelson, 2001: 60-61

⁸⁷¹ Mendelson, 2001: 39

⁸⁷² Mendelson, 2001: 71

⁸⁷³ Mendelson, 2001: 70

kıl[acaktır]”⁸⁷⁴. Çünkü Yunanistan AB üyesi, Türkiye ise AB üyesi değildir. Kıbrıs’ın Türkiye’nin üyeliği gerçekleşmeden AB’ye üye olması durumunda Türkiye aleyhine eşitsiz bir durum oluşacak, Türkiye Kıbrıs ile ilişkilerinde en çok kayırılan ulus muamelesine tabi olmayacak ve bu durum da uluslararası antlaşmaların ihlali anlamına gelecektir⁸⁷⁵. “Hal böyleyken, Kıbrıs Rum Yönetiminin AB’ye alınması, Garanti Antlaşması hükümlerinin ve uluslararası yükümlülük halini almış olan bahse konu anayasa hükümlerinin ihlal edilmesi sonucunu doğuracaktır”⁸⁷⁶. Ayrıca Kıbrıs Rum Yönetimi’nin tek başına ve tüm Kıbrıs’ı temsil eder bir biçimde AB’ye alınması başka hukuksal sorunları da gündeme getirecektir. “AB Komisyonu ve Adalet Divanının da kabul ettiği gibi Kıbrıs Rum Yönetiminin, Ada’nın KKTC tarafından kontrol edilen kısmı üzerinde etkin otoritesi bulunmamaktadır. Bu durum, Kıbrıs Rum Yönetimi ile AB’nin karşılıklı olarak yükümlülüklerini yerine getirememeleri sonucunu doğuracaktır”⁸⁷⁷.

6 Mart 1995 tarihinde AB ile GKRY arasında Ortaklık Antlaşması’nın imzalanmasından sonra GKRY ile AB arasındaki ilişkilerin geliştiği gözlemlenmektedir. Aynı gün yapılan AB Bakanlar Konseyi toplantısında 1996 yılında yapılacak olan Hükümetlerarası Konferans’ın bitiminden 6 ay sonra Kıbrıs ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararı alınmıştır. Bu süreçten itibaren, Kıbrıs’ın katılım öncesi stratejisi belirlenmeye başlanmıştır. Bu süreçte Bakanlar ve çeşitli konularda uzmanlar arasında yapılandırılmış diyalog oluşturulmuş, böylece Kıbrıslı yetkililer ile Birlik yetkilileri görüş ve düşüncelerini geniş bir biçimde dile getirme olanağı bulmuşlardır⁸⁷⁸. AB-Kıbrıs Ortaklık Konseyi 12 Haziran 1995’te toplanmış, bu toplantıda 6 Mart kararı tekrarlanmış ve 74 milyon ECU’lük 4. Mali Protokol imzalanmıştır⁸⁷⁹. Ayrıca AB Komisyonu 15 Temmuz 1997’de yayınladığı Gündem 2000 başlıklı raporunda Kıbrıs’ı yeni adaylar listesine koyuyor ve böylece AB-Kıbrıs ilişkilerinde bir adım daha atılmış oluyordu. Bu raporda Kıbrıs’ın ilerlemiş gelişme düzeyinden ve ekonomik dinamizminden bahsedilmiş, zamana bağlanmış bulunan müzakere sürecinin Kıbrıs’ta siyasi bir çözüme ulaşmayı beklemeden başlaması vurgulanmış, eğer bu müzakerelerden önce tarafların

⁸⁷⁴ Mendelson, 2001: 29

⁸⁷⁵ Denктаş, 2001

⁸⁷⁶ Özersay, 2002: 147

⁸⁷⁷ Özersay, 2002: 147-148

⁸⁷⁸ GKRY Kamu Bilgilendirme Bürosu, 2002

⁸⁷⁹ Fırat, 2000: 262

üzerinde uzlaştıkları bir çözüm bulunması yönünde bir ilerleme kaydedilemezse, müzakerelerin uluslararası olarak tanınmış olan Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti ile başlatılacağı belirtilmiştir⁸⁸⁰. Bunun yanında 12 Aralık 1997'de toplanan Lüksemburg Zirvesi'nde, 10 Doğu ve Orta Avrupa ülkesi ile Kıbrıs'ın genişleme sürecine dahil edildikleri ve Kıbrıs dahil 6 ülke ile üyelik müzakerelerine başlanacağı belirtiliyordu. Nitekim Kıbrıs-AB arasında tam üyelik müzakereleri, 31 Mart 1998'de başlayacaktır. Bunun ardından 10-11 Aralık 1999'da toplanan Helsinki Zirvesi ile Kıbrıs-AB tam üyelik müzakerelerine devam edilmesi kararı alınıyor ve AB'nin Kıbrıs'ın Birliğe katılımı konusundaki stratejisini değiştirdiği belirtiliyordu. Buna göre, "*Avrupa Konseyi, siyasal bir düzenlemenin, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağını vurgular. Eğer katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar bir düzenlemeye ulaşılamazsa, Konsey'in katılıma ilişkin kararı, yukarıdaki önkoşul olmaksızın verilecektir. Böyle bir durumda Konsey, ilgili tüm faktörleri göz önüne alacaktır*"⁸⁸¹. Bunun yanında 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde düzenlenen Laeken Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesinde, GKRY'nin de içerisinde bulunduğu 10 ülke ile yapılan Katılım Görüşmelerinin devam ettiği ve 2002 yılı sonuna kadar tamamlanması konusunda kararlı olduğu ifade edilmekte; AB Konseyi, söz konusu 10 aday ülke ile yapılan görüşmelerin aynı hızda gelişmesi durumunda, 2002 yılı sonuna kadar bu görüşmelerin tamamlanacağı konusunda Avrupa Komisyonu ile aynı görüşte olduğunu açıklamaktadır. Bu durumda eğer müzakere süreci hızlanırsa "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2002 yılı sonuna kadar AB'ye alınabileceği ifade edilmektedir*"⁸⁸². Ayrıca GKRY Dışişleri Bakanı Ioannis Kasoulides'e göre, Haziran 2000'e dek, 29 bölüme ayrılan AB müzakere konularının 16'sı üzerinde anlaşmaya varılmış bulunmaktadır⁸⁸³. Kıbrıs ile AB arasındaki tam üyelik müzakereleri, bu incelemenin hazırlandığı tarihlerde devam etmektedir ve AB yetkililerine göre Kıbrıs 2003 yılında AB üyesi olabilecektir⁸⁸⁴.

⁸⁸⁰ GKRY Kamu Bilgilendirme Bürosu, 2002

⁸⁸¹ Helsinki European Council, Conclusions of the Presidency, 10-11 December 1999'dan akt. Baier-Allen, 2000: 44, 45

⁸⁸² Türk-İş (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu), (2001): *Avrupa Birliği Türkiye'den Ne İstiyor?*, Yayınevi Yok, Ankara: s.: 6

⁸⁸³ Andrew Mango, (2000): "Cyprus and the European Union: the relevant factors" in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa: s.: 1

⁸⁸⁴ Baier-Allen, 2000: 31-32

Bu incelemenin hazırlandığı tarihlerde sunulan Annan Planı Kıbrıs-AB ilişkilerini de etkilemiştir. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde Kopenhag'da düzenlenen AB Zirvesi'nde özetle şu noktalar vurgulanmıştır: Kıbrıs'la tam üyelik müzakereleri tamamlandığı anda Kıbrıs, Avrupa Birliği'ne yeni bir üye devlet olarak kabul edilecektir. Ancak Avrupa Konseyinin tercihi, birleşik bir Kıbrıs'ın AB'ye katılımıdır. Bu bağlamda AB, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin BM Genel Sekreterinin önerileri çerçevesinde Kıbrıs sorununa 28 Şubat 2003 tarihinde kadar kapsamlı bir çözüm bulma yönünde görüşmelere devam etme kararından memnuniyet duymaktadır. Avrupa Konseyi, bu önerilerin gelecek haftalar içerisinde bir çözüme ulaşma konusunda yegane fırsat olduğuna inanmakta ve Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk topluluklarının liderlerini bu fırsatı kaçırmamaya çağırmaktadır. Çözüm sağlanması durumunda, Konsey, Kıbrıs Türk topluluğuna ilişkin olarak Kıbrıs'ın katılımına dair koşulların uyumlaştırılması konusunda, Komisyon'un önerilerini esas alarak oybirliği ile hareket edecektir. Ancak anlaşmanın sağlanamaması durumunda ise, müktesabatin adanın kuzeyinde uygulanması, Konsey, Komisyonun önerileri temelinde oybirliği ile aksine karar verene dek, askıya alınacaktır⁸⁸⁵.

Kıbrıs Türk tarafı, AB üyeliğine karşı olmadığını, ancak Rum tarafının tüm Kıbrıs'ı temsil iddiasıyla gerçekleştirdiği başvuru sonucunda, tüm Kıbrıs'ın AB'ye alınmasının, bir yandan Rum yönetiminin meşruluk iddialarının güçleneceğini, diğer yandan da KKTC'nin yasadışı olduğunun kabulü anlamına geleceğini ve Kıbrıs Türk toplumunun AB içerisinde bir azınlık konumuna geleceğini belirtmektedir. İki toplumun devlet yönetiminin tüm kademelerinde eşitlik ve ortaklığının temin edildiği bir düzenleme sağlanmadan AB'ye girilmesi durumunda, Kıbrıs Türk toplumu, Rum çoğunluğun tüm kararları alarak uyguladığı ve Türk toplumu üzerinde hakimiyet kurduğu bir azınlık haline gelecektir. Böyle bir durumda Kıbrıs Türk halkı sadece Avrupa Parlamentosu'na 1-2 parlamenter gönderme hakkına ve yalnızca danışma görüşü niteliğinde karar alma yetkisine sahip Bölgeler Komitesi'nde Kıbrıs'ın bir bölgesini temsil etmek üzere temsilci bulundurma hakkına sahip olacaktır⁸⁸⁶. Kıbrıs Türk tarafı bu yüzden, Kıbrıs'ın AB üyeliğinin, Türkiye'nin AB üyeliği ile eşzamanlı gerçekleşmesini arzulamakta, aksi

⁸⁸⁵ Cumhuriyetçi Türk Partisi, "The Cyprus Question in the European Council Summits", <http://www.ctpkibris.org/Belgeler/cyprusineurope.htm>, E.T.: 03/02/2003

⁸⁸⁶ Haluk Kabaaliolu, (1999): "Greek Cypriot Application for European Union Membership", *Perceptions*, Vol.: IV, No.: 3, s.: 123

halde Kıbrıs Türk toplumunun AB içerisinde çok az bir sayı ile etkili bir biçimde temsilin sağlanamayacağını ve bu yüzden Kıbrıs Türk toplumunun AB içerisinde eriyeceğini savunmaktadır. Kıbrıs Türk tarafına göre Rum tarafının AB'ye girmek isteme nedenlerinden biri de Türkiye'nin etkin garantisinin ortadan kaldırılmasıdır⁸⁸⁷. Oysa Kıbrıs Türk tarafı için Türkiye'nin garantisi, olmazsa olmaz bir koşuldur.

Rum tarafına göre ise, katılım süreci ve AB üyeliği, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulma yönündeki çabaları kolaylaştıracaktır. Rum tarafına göre, Kıbrıslı Türkler, AB'ye üyelik müzakerelerine bir takım olarak katılmaya davet edilmişler, ancak bu davet Kıbrıs Türk liderliğince reddedilmiştir. Türk tarafına göre bu daveti kabul ederek Rum müzakere takımına katılmak ve tam üyelik müzakerelerinde bulunmak, hem Rum tarafının tüm Kıbrıs adına yapmış olduğu bu başvuruyu meşrulaştıracak, hem de Rum tarafının, Türk tarafınca meşru Kıbrıs yönetimi olarak kabul edildiği sonucunu doğuracaktır. Rum yönetimi Kıbrıs'ın AB üyeliğinin adada yaşayan herkese refah, barış, güvenlik ve huzur getireceğini iddia etmekte ve şunları belirtmektedir:

“Ülkenin coğrafi konumu, ekonomisinin sağlıklı durumu ve halkının AB ideallerine içten bağlılığı, Kıbrıs'ı, küçük boyutuna bakılmaksızın, Avrupa ailesinin istikrar ve refahına katılmasını olanaklı kılan unsurlardır. Avrupa'yı Ortadoğu'ya ve Doğu'ya bağlayan önemli ulaşım ve iletişim rotalarının kavşak noktasında bulunan Kıbrıs, bölgenin ekonomik ve finansal işlem merkezi, iletişim ve ulaşım merkezi ve halklar ve kültürler için bir buluşma noktası olmayı istemektedir. [Kıbrıs] ileri teknik altyapısı ve gelişmiş insan kaynaklarıyla, bir köprü olabilir. Ayrıca, Avrupa'yı uyuşturucu ve insan kaçakçılığı trafiğinden ve terörizm tehdidinden koruyan bir kalkan haline de gelebilir”⁸⁸⁸.

Rum tarafı, Kıbrıs'ın iki kesimi arasında büyük bir ekonomik dengesizlik bulunduğunu, Kıbrıs'ın AB'ye bütün olarak girilmesi durumunda, bu iki bölgenin de dengeli bir biçimde kalkınacağını savunmaktadır⁸⁸⁹. Rum kesimi, Kıbrıs'ın AB'ye konfederasyon biçiminde girmesinin, kuzey kesiminin Türkiye'nin kontrolü altında olması sonucunu doğurabileceğinden ve konfedere olarak girme durumunda tek sesliliğin yakalanmasının güç olmasından dolayı, imkansız olduğunu belirtmektedir. Rum tarafına göre, ülkenin bağımsızlığını ve birliğini güvence altına alacak, giderlerin ikiye katlanmasını önleyecek, federal, merkezi ve tüm kaynakları tek elde toplayacak üniter bir devletle

⁸⁸⁷ Denktaş, 1999: 17

⁸⁸⁸ GKRY Kamu Bilgilendirme Bürosu, 2002

⁸⁸⁹ Theophanous, 2001

AB'ye girilmesi gerekmektedir⁸⁹⁰. Ayrıca Rum tarafına göre, iki topluluk arasında anlaşmazlık konusu olan noktalar, Avrupa hukuksal ve kurumsal çerçevesi içinde kolayca çözülebilir ve AB'ye giriş süreci çözüm çabalarını arttırabilir⁸⁹¹.

Kısacası Rum tarafı, AB üyeliğinin iki topluma refah ve barış getireceğini, ekonomik kalkınma sağlayarak Kıbrıs'ın iki bölgesi arasındaki ekonomik dengesizliği sona erdireceğini, bölgenin siyasal istikrarına katkı sağlayacağını, ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığı sağlayacağını, her iki toplumun da güvenliğini arttıracağını savunmaktadır.

Bu çerçevede AB kurumlarının Kıbrıs sorununa yaklaşım tarzlarına değinmenin de yararlı olacağına inanıyoruz. Makarios'un 1972'de yaptığı başvuru ile başlayan AT-Kıbrıs ilişkilerinde, aynı dönemde Türkiye ve Yunanistan ile de ortaklık antlaşması imzalanması dolayısıyla, AB, ilgili tüm taraflara eşit mesafede bulunmaya özen göstermiştir. *"1974 sonrası yayınlanan bildirimlerde bir yandan Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına verilen önem belirtilirken, öte yandan Kıbrıs'daki iki toplum arasında görüşmeler yoluyla kalıcı ve adil bir çözüm biçimi bulunması vurgulanmıştır"*⁸⁹². Ancak Yunanistan'ın 1976'da tam üyelik başvurusunda bulunması ile AB'nin Kıbrıs'a yaklaşımında değişim sinyalleri verilmeye başlanmış, Yunanistan'ın 1981 yılında Topluluğa tam üye olarak katılması ile AT içerisinde alınan kararlarda etkin rol oynamaya başlamasının da bir sonucu olarak, Türkiye'nin Topluluk ile ilişkilerinde, Kıbrıs sorunu bağlantısı kurulmaya başlanacaktır. *"Nitekim, 1987 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusunda bulunması üzerine hazırlanan 18 Aralık 1989 tarihli AT Komisyonu görüşünde yer alan 'Türkiye'nin Topluluğa katılmasının siyasal verileri, Türkiye ve Topluluk üyesi bir devlet [Yunanistan] arasındaki uyumsuzluk ile Avrupa Konseyi'nin geçenlerde derin kaygılarını belirttiği Kıbrıs'taki durumun yarattığı olumsuz etkilere değinilmedikçe ek-sik kalacaktır' şeklindeki sözler, Topluluğun artık Kıbrıs konusunda taraflara eşit uzaklıkta bulunmadığını gösteriyordu"*⁸⁹³. Bunun doğal sonucu olarak ise, 1990 yılında yapılan Dublin Zirvesi'nde Türkiye'nin Toplulukla ilişkileri resmen Kıbrıs sorununa bağlanıyordu.

⁸⁹⁰ Theophanous, 2001

⁸⁹¹ Theophanous, 2001

⁸⁹² Fırat, 2000: 251

⁸⁹³ Fırat, 2000: 252

GKRY'nin 3 Temmuz 1990 tarihindeki tam üyelik başvurusu ile AB-Kıbrıs ilişkilerinde yeni bir dönem başlayacaktır. Komisyon 1993'te yayınladığı raporla Kıbrıs'ın AB'ye katılımına olumlu yaklaştığı halde, adanın bölünmesi sorununun BM Genel Sekreteri gözetiminde yürütülen görüşmelerde çözümlenmesi gerektiğini, bu ön düzenleme olmadığı takdirde Topluluk hukukunun tüm adada uygulanması ile insan temel hak ve özgürlüklerine saygının tüm adada temin edilemeyeceğini belirtmiş, böyle bir düzenleme olmazsa iki toplum arasında eşitsizlik olacağını ve ekonomik dengesizliğin artacağını vurgulamıştır⁸⁹⁴. Kısacası AB bu dönemde önceliği Kıbrıs'ta siyasal bir çözüm sağlanmasına vermiş, AB üyeliğinin, bunu takip edeceğini belirtmiştir. Ancak AB'nin tutumunun, 1995 yılında değiştiğini görmekteyiz. Yaşanan bu değişimi, 1993-1995 yılları arasında BM Genel Sekreteri gözetiminde yürütülen çözüm arayışlarının bir sonuca ulaşamaması üzerine AB'nin inisiyatif alarak, çözümü hızlandırma girişimi olarak değerlendirmek kanımca yanlıştır. Çünkü AB, tam da bu süreçte Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan yeni bir genişleme politikası tespit etmişti ve Yunanistan, eğer Kıbrıs ilk elden görüşme sürecine alınmazsa bu politikayı veto edeceğini belirtiyordu⁸⁹⁵. Bundan sonra Kıbrıs'a ilişkin AB politikası değişecek ve açıklamalar ile zirve kararları, Kıbrıs'ta siyasal bir çözüme ulaşılmaya bile, Kıbrıs'ın AB'ye alınacağı teması üzerinde şekillenecektir.

Ancak 24 Şubat 1997 tarihinde yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında alınan bir karar, bu süreçten bir sapma olarak yorumlanabilir. Bu toplantıdan sonra yapılan açıklamada, "...Kıbrıs'ta çözüm olmadan diyalog toplantılarının ve tam üyelik müzakerelerinin gerçekleşemeyeceği, bu iki görüşmeye Türklerin de dahil edilmesi gerektiği, bölünmüş bir Kıbrıs'ın Birliğe alınamayacağı ancak çözümden sonra tüm ada için üyeliğin söz konusu olabileceği" belirtiliyordu⁸⁹⁶. Diğer taraftan AB'nin Dış Politika Yüksek Sorumlusu Javier Solana'nın 2001 yılında yaptığı "biz AB olarak sadece Güney Kıbrıs'ı üyeliğe alacağız" şeklindeki açıklaması, bir yandan AB'nin Kıbrıs'ın bütününe alarak Türkiye ile ilişkilerini gerginleştirmek istemediğinin, diğer yandan da bölünmüş bir adada Birlik yükümlülüklerini uygulamanın imkansız olduğunun farkına varması olarak yorumlanmıştır.

⁸⁹⁴ Nanette Neuwahl, (2001): "The European Union and Cyprus", *Perceptions*, Vol.: VI, No.: 3, s.: 76

⁸⁹⁵ Neuwahl, 2001: 77

⁸⁹⁶ Fırat, 2000: 267

Genel olarak, AB'nin Kıbrıs ile ilişkilerine ilişkin tutumunun, siyasal konjonktüre bağlı olarak değiştiğini söyleyebiliriz. AB, Yunanistan'ın tam üye olarak karar alma sürecine katılımı ile başlayan süreçte, bu ülkenin genişleme sürecini veto tehditleri ile karşılaşmıştır. İncelememizin yapıldığı ve Kıbrıs ile AB arasındaki tam üyelik müzakerelerinin devam ettiği tarihlerde dahi, kimi Avrupalı yetkililer Kıbrıs'ın AB'ye katılımı için öncelikle siyasal çözüme ulaşılmasının şart olduğunu belirtirlerken, kimileri de, bunun mutlaka gerekli olmadığını ve siyasal bir çözüme ulaşılmasa da Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye alınacağını belirtmektedirler.

Kıbrıs-AB ilişkilerine yönelik olarak şu genel değerlendirmeler yapılabilir:

- ✓ GKRY'nin tüm Kıbrıs adına AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması, hem anayasasının, hem de uluslararası antlaşmaların bir ihlalini oluşturmaktadır. Dolayısıyla AB de bu başvuruyu kabul edip normal prosedür içerisinde incelemeye koyarak bir uluslararası hukuk ihlalinde bulunmaktadır. Öte yandan AB, Kıbrıs'ta meşru tek bir otorite olup olmadığını veya Rum yönetiminin tüm Kıbrıs'ı temsil eden meşru otorite olup olmadığını tartışmamış ve toprakların tümü üzerinde kontrol icra edemeyen bir hükümeti muhatap alarak ve bununla üyelik müzakerelerini yürüterek kendi kurucu antlaşmalarına da aykırı davranmıştır⁸⁹⁷. AB'ye yeni bir üyenin kabulü için Bakanlar Konseyi'nin, oybirliği ile karar alması gerekmektedir. Konsey içerisinde Garanti Antlaşması'nın diğer tarafları olan Yunanistan ile İngiltere de olduğuna göre ve bu ülkelerin GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye tam üyelik başvurusu çerçevesinde katılımına onay vermeleri durumunda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başka bir devletle birleşmesini yasaklayan Garanti Antlaşması'na aykırı davranmış olacaklar ve antlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirmemiş olacaklardır. Dolayısıyla Yunanistan ve İngiltere, Garanti Antlaşması'nın tarafları olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başka bir devletle birleşmesini engelleyecek her türlü önlemi almak durumundadırlar⁸⁹⁸.

⁸⁹⁷ Giuseppe Panico, Massimo Severo Giannini, vd., (1997): "The Legal Status of the Turkish Republic of Northern Cyprus (18 September 1990) Joint Opinion of Six Italian Jurists" in Necati Münir Ertekün (ed.), *The Status of Two Peoples in Cyprus (Legal Opinions)*, Rustem & K. Brothers, 2nd Ed., Lefkoşe: pp: 97-111

⁸⁹⁸ Christian Heinze, (2001): "On the Question of the Compatibility of the Admission of Cyprus into the European Union with International Law, the Law of the EU and the Cyprus Treaties of 1959/60", www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/heinzc2.htm, E.T.: 11/05/2001

- ✓ GKRY'nin 1990 yılında AB'ye üyelik başvurusundan sonra, BM Genel Sekreteri gözetiminde yürütülen toplumlararası görüşmelerde tarafların, duruş noktaları birbirinden uzaklaşmaya başlamış, dolayısıyla iki tarafı ortak paydada birleştirebilecek noktalar azalmıştır. Bu yüzden görüşmeler daha sık ve çabuk bir şekilde çıkmaza girmeye başlamış, Rum tarafı, siyasi önceliği AB'ye katılma vermiş, Türk tarafı ise bu davranış karşısında toplumlararası görüşmelerin devamı için daha az çaba göstermeye başlamış ve hatta AB üyelik başvurusunun geri çekilmesini, toplumlararası görüşmelere katılmak için bir önkoşul olarak ileri sürmüştür. Bunun sonucunda da toplumlararası görüşmeler başarısızlığa uğramıştır ve günümüzde halen bir sonuca ulaşılabilmiş değildir. Öte yandan Rum tarafı AB için tek başına müzakerelere devam ettikçe ve bu yolda ileri adımlar attıkça, Türk tarafı da KKTC olarak ayrı devlet kimliğinin vurgulanmasını ön plana çıkarmıştır.
- ✓ GKRY, AB'ye üyelik konusunda ileri adımlar attıkça, KKTC ile Türkiye'nin işbirliği ve bütünleşme yolundaki çabaları artmaktadır. Bunun en açık kanıtları, 1995 ve 1997 yıllarında iki ülkenin cumhurbaşkanlarının imzaladıkları deklarasyonlar ile Ortaklık Konseyi'nin kurularak faaliyete geçirilmesi olmuştur. Bu açıklamalarda, GKRY ile AB arasında bütünleşmeye yönelik olarak atılacak her adımın, benzer oranda Türkiye ile KKTC'nin bütünleşmesi konusunda da atılacağı vurgulanmaktadır. Kanımca Türkiye'nin izlemiş olduğu bu siyaset bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Son yıllarda Türkiye'nin, KKTC ile entegrasyonun artırılması ve son aşamada da KKTC ile Türkiye'nin birleşmesinin öngörüldüğü bir siyaset izlemesi, kanımca bir taraftan Kıbrıs Rum tarafının uluslararası platformda dile getirdiği Türkiye'nin amacının, taksimi gerçekleştirmek olduğu şeklindeki argümanı doğrularken, diğer taraftan da Türkiye'yi, Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye alınması durumunda, AB toprağını işgal eden bir güç durumuna sokacaktır. Dolayısıyla Türkiye-AB ilişkileri de bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Sonuç olarak, Türkiye'nin KKTC'ye ilişkin olarak yıllardır savunduğu hukuksal ve siyasal argümanlar geçerliliklerini yitirecek gibi gözükmektedir.
- ✓ AB, Türk-Yunan ilişkilerinin en karmaşık sorunlarından biri olan Kıbrıs sorununa, başlangıçta mühahil olmak istememiş, sorunun çözümünden sonra Kıbrıs'ın AB üyeliğinin söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Ancak 1995 yılın-

dan sonra Yunanistan'ın, tüm genişleme sürecini veto etme tehditleriyle karşı karşıya kalan AB, Kıbrıs ile ilişkilerini geliştirmeye karar vermiştir. Yunanistan, AB içerisinde sahip olduğu etki ve nüfuzunu, AB'nin Kıbrıs ile müzakerelere başlaması, aksi halde tüm genişleme sürecini ve Türkiye ile imzalanacak olan Gümrük Birliği Antlaşması'nı veto edeceği tehdidiyle, kullanmaktan çekinmemiştir. Diğer bir deyişle "AB, ...tarihsel Türk-Yunan anlaşmazlığını ve özellikle bu anlaşmazlığın daha da karmaşık bir konusu olan Kıbrıs sorununu kullanmaktan çekinmemektedir. Süreç göstermiştir ki, doğrudan taraf olanlar arasında bir çözüme varılmadıkça, başka çıkarlarla hareket eden üçüncü tarafların müdahalesi ancak Kıbrıs sorununu daha da karmaşıklaştırmakta, çözümlü zorlaştırmaktadır"⁸⁹⁹.

- ✓ AB, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile kararlaştırıldığı şekilde, üye ülkeler arasında ortak savunma politikası ve dış politika belirlenmesi sürecini başlatmış ve bunun bir aracı olarak ve bölgeyi ilgilendiren konularda acil müdahale etmek amacıyla bir askeri birim oluşturma yoluna gitmiştir. Askeri harcamalarını kısıtlamaya çalışan AB ülkeleri, bu birime kaynak aktarmak istememekte ve bu birimin örgütlenmesinde NATO'nun stratejik ve lojistik olanaklarını kullanmak istemektedir. NATO bünyesinde, olanakların kullanılmasına ilişkin bir karar alınabilmesi için oybirliği gerekmektedir. Türkiye, uzun bir süre, karar alma mekanizmasına kendi katılımının olmayacağı ve bölgesini ilgilendiren çatışma veya sorunlarda bu birimin müdahalesini öngören Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın NATO imkanlarının kullanılarak yürürlüğe konmasına, kendi ulusal çıkarları açısından, karşı çıkmıştır. Türkiye NATO'dan böyle bir karar alınmasını veto edeceğini belirtmiş, ancak bazı AB üyesi ülkelerle yürütülen yoğun temaslar sonucunda Avrupa Ordusu'nun Ege ve Kıbrıs sorunlarına müdahale etmeyeceği ve bölgesini ilgilendiren sorunlarda alınacak kararlara katılımının sağlanacağı konusunda yazılı güvence alınması üzerine bu vetoyu kaldıracağını belirtmiştir. Kanımca Türkiye, bu veto hakkını, Kıbrıs'ın AB ile yürütülen üyelik müzakerelerinin, kendi AB üyeliğine kadar ve Kıbrıs'ta nihai ve kalıcı bir çözüm bulunmasına kadar ertelenmesi yönünde bir koz olarak kullanabilirdi. Görüşüme göre bu noktada siyasi bir hata yapılmıştır.

⁸⁹⁹ Fırat, 2000: 272

- ✓ Kıbrıs'ın AB'ye katılımı yöntemi konusundaki en tutarlı ve mantıklı öneri Kıbrıs Türk tarafından gelmiştir. 1960 Anayasası ile eşit ve ortak kurucu unsur olan Kıbrıs Türk toplumu, bu düzenin 1963 yılında Rumlar tarafından silah zoruyla yıkılmasından sonra, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetim organlarından dışlanmış, meşru bir hükümet içerisinde bir azınlık statüsüne sokulmak istenmiştir. Rum tarafının AB başvurusu da bir anlamda Kıbrıslı Türklerin azınlık statüsünü dünyaya kabul ettirme anlamı taşımaktadır. Ayrıca Kıbrıs Türk halkının Rum yönetimi altında AB'ye girmesi demek, Avrupa Parlamentosunda sadece 1-2 sandalye hakkına ve kararları danışma görüşü niteliğinde olan Bölgeler Komitesi'nde temsilci bulundurma hakkına sahip olmaları anlamına gelecek, bu durumda Türkiye'nin üye olmadığı bir AB içerisinde Kıbrıs Türk toplumunun sesi yitip gidecek, kararların alınmasında etkili olamayacaklardır. Öte yandan Kuzey Kıbrıs'ta 1983 yılından beri tüm demokratik kurumlarıyla örgütlenmiş ve işleyen bir hükümet/devlet mekanizması vardır ve bu mekanizma Türkiye'den bağımsız bir şekilde hareket etmektedir. AB'ye iki toplumun egemenlik, eşitlik ve ortaklığının yansıtılmadığı bir biçimde girmek, Rum yönetiminin AB'ye ilişkin konularda çoğunluğa dayanarak karar alması sonucunu doğuracak ve *de facto* durumdan geri dönüş (yani KKTC'nin devlet niteliğinin yok olması) anlamına gelecektir. Kıbrıs Türk tarafı, iki toplumun eşitlik ve ortaklığının vurgulandığı iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon veya konfederasyon tipi bir ortaklık devleti kurulmadan, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sağlanmadan ve iki toplumun ayrı ayrı onayı alınmadan Kıbrıs'ın tümünün AB'ye girmesine karşı çıkmaktadır.

2.6. Kıbrıs Sorununa İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Kıbrıs sorunu, 1950'li yılların başından itibaren Türk Dış Politikası'nın en önemli belirleyicilerinden biridir. Bu sorun Türk-Yunan ilişkilerine olduğu kadar, bölgenin genel istikrarına da etki eden en önemli faktördür. Türkiye ile Yunanistan arasında 1930'lu yılların başında gelişen ve ilerleme kaydeden ilişkiler, 1955 yılından sonra Kıbrıs sorunu yüzünden gerginleşmeye başlayacaktır. Soğuk Savaş döneminin kendine özgü koşulları içerisinde değerlendirildiğinde, Ortadoğu'ya yakın bir bölgede önemli bir istikrarsızlık odağı haline gelen Kıbrıs'ta, 1960 yılında ilgili beş tarafın

uzlaşısı sonucu bir düzen kurulmuş; ancak bu düzen, *enosis* düşüncesinin gerçekleştirilmesini engelleyeceği gerekçesi ile bundan pek de memnun olmayan Rum tarafınca 1963 yılının sonlarında yıkılacaktır. Bunu dünya kamuoyuna self-determination hakkı veya eşitsiz koşullarda imzalanan antlaşmaların geçersiz olacağı türünden argümanlarla duyurarak Bağlantısızlar Grubunun desteğini elde eden Rum tarafı dünya kamuoyuna kendini tüm Kıbrıs'ta egemen tek meşru hükümet olarak tanıtmayı başarmış, Türk tarafı ise bu meşru hükümete direnen/isyan çıkaran bir azınlık olarak gösterilmiştir.

Bu noktaya kadar şu genel değerlendirmelere ulaşmak mümkündür:

- ✓ Rum tarafının, bağımsız bir devlet kurulması çözümünden önce de, sonra da temel motivasyon noktası *enosisi* gerçekleştirme idealidir. Rum tarafı 1950 yılında yapılan plebisit sonucunda adanın %80'inin *enosis* taraftarı olduğunu belirterek, BM'ye self-determination hakkının verilmesi konusunda başvuruda bulunmak istemiş, Kıbrıslı Rumları, bu mücadelelerinde Yunanistan desteklemiştir. 1960 öncesinde tarafları uzlaştırmak için yapılan toplantı ve konferanslar ile önerilen planlar, Yunanistan veya Kıbrıslı Rumlarca *enosisi* yeterince içermediği veya *enosis*e giden yolu tamamen kapattığı gerekçesiyle reddildiğinden, bir sonuç vermeyecektir. Hem adadaki topluluklar arasında hem de soruna ilişkin taraflar arasında bir denge kuran çözüm olarak bağımsız devlet kurulmasından sonra da, genelde Rum yöneticilerin çoğu, özelde ise Makarios, *enosis* idealinin sona ermediğini, nihai amacın bağımsız bir devlet kurmak değil, *enosisi* gerçekleştirmek olduğunu sık sık vurgulamışlardır⁹⁰⁰.
- ✓ Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın bu kadar net politika ve idealleri varken, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk tarafının çözüme ilişkin net bir tavrının olmadığı ve konjonktür içerisinde değişkenlikler gösterdiğini görmekteyiz. Türkiye başlangıçta, Soğuk Savaş koşulları içerisinde müttefikler arasında çatışma ve/veya anlaşmazlık olmaz ve ittifakın genel çıkarları, devletlerin bireysel özel çıkarlarından üstündür anlayışından hareket ederek, Kıbrıslı Rumların *enosis* talebini, adada ve bölgede ittifakın genel denge ve istikrarını alt üst edebilecek bir girişim olarak değerlendirmiş ve İngiltere'nin ada üzerindeki egemenliğinin devamını savunmuş, kendisini konu ile doğrudan bağlantılı saymamıştır.

⁹⁰⁰ Osman Örek, Eser Birey, (2001): "Makarios' Statements Directly or Indirectly Relating to Enosis After Independence in August, 1960 to December 1963" in Osman Örek and Eser Birey (eds.) *Cyprus Problem Why No Solution*, www.pubinfo.gov.nc.tr/Orek.htm, E.T.: 20/05/2001

Daha sonraki süreçte, *enosis*in gerçekleşmesinin, Türkiye ile Yunanistan arasında, Lozan Antlaşması ile kurulan dengeyi bozacağını belirterek, eğer bu denge bozulacaksa antlaşma öncesi duruma geri dönülmesini, yani adanın kendisine iadesini talep etmiştir. Ancak bu talebin kabul edilme ihtimalinin son derece düşük olduğu fark edildiğinde, bu kez adadaki iki halka da self-determination hakkının uygulanmasını, yani adanın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılmasını (taksim) önermiştir. Ancak 1960 yılında varılan uzlaşma ile Türkiye bu görüşü de terk edecektir. Nitekim son politika değişikliği 1963 yılında meydana gelmiştir. 1960 Düzeninin Rumlar tarafından yıkıldığı ve işletilmesinin zor olduğunu gören Türkiye ve Kıbrıs Türk kesimi, her topluluğun farklı toprak parçaları üzerinde kendi egemenliklerini kuracakları yani iki veya çok bölgeli bir federasyon kurulmasını savunacaklardır. Ele alınan yaklaşık 13 yıllık dönemde Türkiye'nin, Kıbrıs politikasının dört kez dönüşüme uğradığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle Türkiye'nin, Kıbrıs'a ilişkin çok net ve Kıbrıslı Rumlarınki ile karşılaştırıldığında uzun vadeli bir ideal haline gelmiş bir politikası olmadığı sonucuna varılabilmektedir.

- ✓ Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan, Kıbrıs sorununun uluslararasılaştırılması konusunda sık sık işbirliği yaptıkları ve sorunun uluslararası platformlara taşınarak, tartışılması ve kendi lehlerine karar alınması konularında başarıya ulaştıkları gözlemlenmektedir. Örneğin Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak hareket eden Makarios hükümeti, 1963 çatışmalarından hemen sonra konuyu BM'ye getirmiş ve BM Güvenlik Konseyi'nden 186/1964 sayılı kararın alınmasını sağlamıştır. Oysa Türkiye, sorunun uluslararasılaştırılması çabalarını, konu ile doğrudan ilgili olmayan tarafların soruna müdahil olmaları şansını verdiği, için kınamış ve dolayısıyla kendisi de uluslararası kamuoyunun desteğini sağlamak için pek de fazla girişimde bulunmamıştır. Bu durum Türkiye'nin haklı olduğu bir konuda, haksız pozisyonuna düşmesi ve uluslararası arenada yalnız kalması sonucunu doğuracaktır.
- ✓ Bu döneme ilişkin son bir saptama da şudur: Kıbrıslı Rumlar, hem bağımsız devlet kurulmasından önce, hem de sonra, self-determination talebinin başat unsur olduğu Bağlantısızlar Grubu içerisinde yer alarak, BM gibi uluslararası platformlarda, kendisini ilgilendiren konularda, bu devletlerin büyük desteğini sağlamıştır. Kıbrıs'a ilişkin BM'de yapılan oylamalarda sonuç, Bağlantısızlar

Grubunun oy sayısının çokluğu nedeniyle, Rum tarafının lehine olmuştur. Türkiye ise, emperyalizme karşı bir savaş vermiş ve diğer sömürge ülkelerinin uyanışına ilham kaynağı olmuş bir ülke olarak davet edildiği Bandung Konferansı'nda, dünyada iki kutuplu sistemin varolduğunu, sömürgeleikten yeni kurtulmuş ülkelerin varolan kutuplardan birine dahil olması gerektiğini, bu iki kutup dışında alternatif oluşumlar yaratmanın bir sonuç sağlamayacağını belirterek, bu ülkelerin kurtuluş yolunun hür Batı dünyası ile her alanda işbirliği yapmak olduğunu savunmuş, ancak o dönemde sömürge olmaktan yeni kurtulmuş ve eski sömürgeci Batılı devletlere karşı olağan toplumsal tepkilerin devam ettiği Bağlantısızlar'dan, tepki almıştır. Bu süreçten sonra ne Türkiye, Bağlantısızların desteğini arama yolunu seçmiş, ne de Bağlantısızlar Türkiye'ye yakın olmaya çalışmışlardır. Kanımca bu durum, Türkiye'nin Soğuk Savaş koşullarında, ittifak çıkarlarını kendi ulusal çıkarlarının üstünde tutan tek yönlü dış politika izlemesinin bir sonucu biçiminde ve Türkiye'nin aleyhine bir süreç olarak gelişmiştir.

1963 yılından sonra Türk toplumu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tüm yönetim mekanizmasından dışlanmış, Rum askeri ve paramiliter güçlerince kuşatma altına alınarak belli bölgelerde toplanmışlar ve ağır bir ambargo altında yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Türk toplumu bireylerinin, seyahat ve haberleşme gibi en temel insan hakları dahi, Rum tarafınca çiğnenmiştir. Bu durumda Kıbrıslı Türkler kendilerini yönetmek için *de facto* yönetimler oluşturma yoluna gitmişler, bunların tek elde koordinasyonu ise Geçici Türk Yönetimi'nin oluşturulması ile sağlanmıştır. Ayrıca bu süreçte toplumlara-rası görüşmeler başlamıştır. Kıbrıs Türk tarafının bu görüşmelerde temel argümanı ayrı coğrafi birimler halinde örgütlenmiş Kıbrıslı Türk ve Rum topluluklarından oluşan bir federasyon kurulması olurken, Rum tarafı üniter bir devlet yapısı içerisinde Kıbrıslı Türklere azınlık hakları verilmesini öneriyorlardı. Bu sırada Yunanistan'da demokratik iktidarın devrilerek yönetime askeri faşist cuntanın geçmesi sonucu, Makarios ile Cunta arasında birtakım anlaşmazlıklar baş göstermiş ve bu anlaşmazlıklar, 15 Temmuz 1974 tarihindeki faşist Sampson darbesinin oluşumunu hazırlamıştır. Nitekim Türkiye, 20 Temmuz 1974 tarihinde, Garanti Antlaşması'nın IV. maddesinin kendisine verdiği hakka dayanarak adada anayasal düzeni tekrar kurmak amacıyla müdahalede bulunmuş ve adanın kuzeyindeki toprakların yaklaşık %37'sini denetimi altına almıştır. Bu top-

raklarda 1975 yılında Kıbrıslı Türklerce, gelecekte oluşturulması düşünülen Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıslı Türklere ait kesiminin oluşturulması amacıyla KTFD kurulmuştur. Bu süreçte de toplumlararası görüşmeler devam etmiş, 2 Ağustos 1975'te adadaki iki ayrı ve otonom devlet varlığının başkanları olan Klerides ile Denктаş arasında, Viyana'da isteğe bağlı nüfus değişimi anlaşması imzalanmış, bu anlaşma uyarınca güneydeki Türklerin kuzeye, kuzeydeki Rumların güneye göç etmelerine izin verilmiştir. Bu anlaşma aslında iki etnik topluluğu, aralarındaki gerilim ve çatışmaları sona erdirebilmek için, ayrı yerlere yerleştirmeyi ve ayrı tutmayı hedefliyordu⁹⁰¹. Bu görüşmeler sonucunda sorunun çözümü sağlanamasa da ileride yapılacak görüşmelerde yol gösterici olması açısından bazı ilkeler kabul edilmiştir. 1977 Denктаş-Makarios Zirvesi ve 1979 Denктаş-Kipriyanu Zirvesi sonucunda, kanımca, Türk tarafının başlıca iki önemli kazanımı olmuştur: Birincisi, Rum kesimi, bu anlaşmalar ile, Türk tarafının yıllardır savunduğu, devlet biçiminin federasyon olması ile bu federasyonun anayasal bakımdan iki toplumlu, toprak bakımından iki kesimli olması ilkelerini kabul etmiştir. İkinci olarak ise, bu görüşmelerde, tarafların eşit düzeyde temsil edilecekleri, Rum kesimince kabul edilmiştir. Daha önceki görüşmelerde, Rum tarafı uluslararası tanınmanın da sağladığı avantajı kullanarak Kıbrıs'ın tümünde egemenlik sahibi tek meşru hükümet olduğunu iddia etmekte ve Kıbrıs Türk tarafını meşru bir devlet içerisinde azınlık olarak görerek, bir devletin azınlık olan bir unsurla eşit düzeyde masaya oturmayacağını, bu yüzden de muhatabının, Ankara olduğunu belirtmekteydi. Ancak bu anlaşmalar ile Rum tarafı, Türk tarafının eşit statüsünü tanımış oluyordu. Ne var ki Rum tarafının olumsuz tutumu, bu anlaşmaların imzalanmasından sonra da devam edecek, Rum tarafı uluslararası tanınma şemsiyesi altında Türk tarafını azınlık olarak görme eğilimini ve/veya tutumunu sürdürecektir, bunun karşılığında Kıbrıs Türk toplumu da, egemenlik ve self-determination haklarını vurgulamak amacıyla 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC'nin kurulduğunu ilan edecektir. Bu süreçten sonra toplumlararası görüşmelerde uzun bir süre önemli bir ilerleme sağlanamayacaktır. Bu dönemde tarafların görüşmelere devam için karşılıklı önkoşulları ileri sürdüklerini görmekteyiz. Rum tarafı, adanın kuzeyinin Türkiye'nin askeri işgali altında bulunduğunu ileri sürerek bu askerlerin çekilmesini ve kukla devlet olarak nitelediği KKTC'nin ilanının geri alınmasını önkoşul yaparken, Türk tarafı ise Rumların sorunu

⁹⁰¹ Augusto Sinagra, (2002): "Illegality and Non-Recognition of the State and Attribution of International Responsibilities to Another Subject", *Perceptions*, Vol.: VII, No.: 2, s.: 36

uluslararasılaştırmamalarını, masaya oturmak için önkoşul haline getirmiştir. KKTC'nin ilanı üzerine Rum kesimi yine başarılı bir şekilde uluslararası kamuoyunu harekete geçirerek BM Güvenlik Konseyi'nden KKTC'nin diğer devletlerce tanınmaması tavsiyesini içeren 649 sayılı kararın çıkartılmasını sağlamıştır. Bu olayda yine Türkiye'nin uluslararası kamuoyunu harekete geçirmede etkisiz kaldığı görülmektedir.

Uzun süren çabalardan sonra 1990 yılında, BM Genel Sekreteri tarafından bir Fikirler Dizisi oluşturulmuştur. Kıbrıs sorununa yönelik kapsamlı bir çözüm önerisi getiren bu paket, özü itibarıyla tarafların uzun dönemden beri savundukları tezlerin uzlaşığı noktaların toplamından ibaretti ve çoğu önemli konuda tarafları tatmin eden ifadeler içeriyordu. Ancak her iki liderin de tavizsiz yaklaşımları sonucunda paket uygulanamayacaktır. Aradan geçen zaman adadaki ayrılığı kuvvetlendirmiştir. Ancak 2002 yılı başında uzun bir aradan sonra yeniden başlayan doğrudan görüşmeler süreci taraflar arasında bir uzlaşma ve çözüm umudunu arttırmıştır. 2002 yılı sonunda önerilen Annan Planı ise bu konuda önemli bir gelişmedir. Ancak bu Plan'ın bir müzakere zemini olarak kabul edilmesi ve hemen imzalanarak en geç 30 Mart tarihinde halkoyuna sunulması istenmektedir. Kıbrıs Sorunu gibi uzun zamandır çözüm bulunamayan bir sorunda, anlaşma yapılmasını bir zaman kısıtlaması içerisine sokmak ve böylece aceleci davranılmasını istemek, tarafları görüşmeleri hızlandırmak yerine karşıdan gelen herhangi bir öneriye daha temkinli yaklaşıma ve önerileri daha dikkatli incelemelerine dolayısıyla daha fazla müzakere zamanını uzatmalarına neden olacaktır. Kuşkusuz ki 2002 yılı içerisinde taraflar arasında 3. tarafların müdahalesi olmaksızın yapılan görüşmelerde büyük ilerleme sağlanmış, taraflar temel konular hakkında bir çok uzlaşma noktası yakalamışlardır. Bu bağlamda Annan Planı'nın ortaya atılması da olumlu bir gelişme olmuştur. Bu plan görüşmelere şüphesiz yeni bir açılım getirmiş ve tarafları birbirine yakınlaştırmaya çalışmıştır. Fakat Annan Planı, hemen imzalanabilecek ve hayata geçirilebilecek bir plan olarak gözükmemektedir. Plan üzerinde taraflar tarafından yapılan müzakereler sonucunda ortaya çıkacak olan belli ayarlamalar yapılması şarttır. Bir anlaşma/uzlaşma sürecinde tarafların, istedikleri şeyler karşılığında birtakım tavizlerde bulunmaları doğaldır. Ancak Türk tarafından istenecek tavizler, Türk tarafının yıllardır savunduğu eşitlik, egemenlik, iki bölgelilik, toprak gibi temel hassasiyete sahip konularda olmamalıdır. Rum tarafı 28 Şubat 2003'ten sonra nasıl olsa AB'ye tüm adayı temsilen üye olmayı hesaplamakta, bu

nedenle çıkarlarına ve tezlerine oldukça ters olan Annan Planı konusundaki müzakerelere, istemeden de olsa katılmakta, böylece müzakerelerden kaçan taraf olmamaya çalışmakta, AB üyeliğini tehlikeye atmak istememektedir. Bu nedenle Rum tarafının politik manevra alanı son derece daralmış bir durumdadır. Bu durumda Türk tarafı akılcı bir politika ile Rum tarafından azami tavizi alabilecek bir durumdadır.

Bunun dışında Annan Planı, yukarıda belirtilen hassasiyet konuları çekinceleri hariç tutulduğunda Türk tarafını, yıllardır savunduğu birçok konuda daha önceki planlarda sunulmayan ölçüde tatmin edici düzenlemeler içermektedir. Bunlar arasında eşitlik, temsiliyet, dönüşümlü başkanlık, Türkiye'nin etkin garantisi, merkeze devredilemeyen yetkiler dışında kalan yetkilerin oluşturucu birimlerde kalması vs. sayılabilir. Plan üzerindeki müzakerelere iyiniyet ve sabırla devam edildiği takdirde, tarafların kabul etmedikleri noktalarda bir çözüme ulaşılabilmesi mümkün görünmektedir. Ancak belirttiğimiz gibi, plandan yola çıkılarak soruna bir çözüm bulunmak isteniyorsa, müzakerelerin yapıcı ve iyiniyetli bir şekilde yürütülmesi şarttır. Kanımca Kıbrıs'ta varılacak bir çözümde Annan Planı'nın müzakereler açısından bir çıkış noktası olarak kullanılarak, her iki tarafın da çıkarlarını ve tezlerini bağdaştıran bir çözüme ulaşılması mümkün olabilir; ancak Türk tarafının hassas olduğu konuların dikkate alınması ve eşitlikçi bir zeminde çözümü sağlanması koşuluyla.

1990 sonrası süreçte Kıbrıs sorununa damgasını vuran en önemli gelişme, Kıbrıs Rum kesiminin tüm Kıbrıs'ı temsil iddiasıyla AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması ve tam üyelik müzakerelerini yürütmesi olmuştur. Rum kesiminin bu başvurusu, bir yandan Rum tarafının, sorunun yeni çözüm yeri olarak düşündüğü AB üyeliğine, toplumlararası görüşmelerden daha fazla önem vermesi nedeniyle toplumlararası görüşmelerde ilerleme kaydedilmesini engellerken, diğer taraftan KKTC ile Türkiye arasındaki ilişkilerin genişletilmesine ve derinleştirilmesine neden olmuştur.

Bugün için Kıbrıs'ta varolan durumun tespiti açısından şunlar söylenebilir: Kıbrıs'ta bugün demokratik bir şekilde tüm kurumlarıyla işleyen, her biri kendi ülkesi üzerinde egemen olan iki devlet vardır. Sorunun çözümüne ilişkin öneriler üretilebilmesi için, öncelikle bu gerçekliğin kabulü gerekmektedir. KKTC'nin uluslararası toplumca bir devlet olarak tanınmaması, onun uluslararası kişiliğini, işlevini ve varlığını etkile-

memektedir. KKTC bugün tüm devletlik koşullarını yerine getirmektedir. Bu durumda bir devlet olarak KKTC'yi yok saymak, bir yandan Türk toplumunun yönetsel evriminin sonucunda oluşturmuş olduğu bir devletin tüm kurumlarıyla yok edilmesi, diğer yandan da 1974 öncesi durumun varlığının bugün için de kabulü, yani geriye dönüş anlamına gelecektir. İkinci olarak Kıbrıs konusu, bir sorun olarak ortaya çıktığı andan itibaren konuyla yakından ilgili iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan'da, milli dava haline gelmiştir. Her iki ülkenin de kamuoyunun gözünde Kıbrıs sorunu, hükümetlerin dış politika başarılarını belirleyen temel göstergedir. Hatta toplumun kimi kesimleri, dış politikayı Kıbrıs sorunu ile özdeşleştirmekte, hükümetin dış politika konusundaki başarısını, Kıbrıs'ta elde edilen kazanımlarla ölçmekte ve Kıbrıs konusunda hükümetçe verilecek en ufak taviz "vatani satma" olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda hükümetlerin, Kıbrıs konusunda manevra alanları oldukça sınırlanmakta, hükümetler katı ve tavizsiz bir politika izlemek zorunda kalmakta ve bu şekilde de çözüme ulaşmak zorlaşmaktadır. Aynı durum Kıbrıs'taki toplumların kendi içlerindeki ilişkiler için de söz konusudur. KKTC halkı sorunu, varolma ve elde edilmiş hakların kaybedilmemesi mücadelesi olarak nitelerken, GKRY halkı ise zaten kendilerine ait olan toprakların kaybedilmemesi mücadelesi olarak değerlendirmektedir.

Öte yandan bugün taraflar arasında derin bir güven bunalımı mevcuttur. Son zamanlarda Rum kesiminin, Kıbrıslı Türkleri dışlayarak AB ile tek taraflı tam üyelik müzakerelerine başlaması ve buna devam etmesi ve buna mukabil KKTC'nin Türkiye ile entegrasyon çabalarına hız vermesi, her iki toplumda da karşılıklı olarak toplumsal biliçaltında bulunan taksim ve azınlık statüsüne gelme korku/endişelerini arttırmakta, uğranılacak yeni bir travma korkusu toplumların konuya bakış esnekliklerini zayıflatmakta ve karşılıklı güvensizliği derinleştirmektedir. Taraflarca üzerinde uzlaşılmış herhangi bir çözüme ulaşılmadan önce, taraflar arasındaki güvensizliğin yok edilmesi gerekmektedir. Bu aşamada Güven Artırıcı Önlemler geliştirmek ve uygulamaya sokmak, taraflar arasındaki güvensizliği azaltacak bir faktör/çözüm yolu olabilir.

Varolan durumun tespitine ilişkin son bir saptama da şudur: Kıbrıs sorunu uluslararasılaştırıldığı ölçüde, taraflar birbirlerinden uzaklaşmakta ve iki tarafça yürütülen görüşmeler çıkmaza girmektedir. 1990 sonrası süreçte, yukarıda da belirtildiği

üzere, bunun örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Taraflar, üçüncü devletlerin müdahalesinin olmadığı durumlarda, fikirlerinin uzlaşma noktalarını, çok daha kolay ve çabuk yakalayabilmekte ve çözüme daha fazla yaklaşılmaktadır. Bu açıdan sorunun çözümünün, taraflar arasındaki ikili görüşmeler yolu ile sağlanması gerektiği kanısındayız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LOİZİDOU DAVASI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

BİRİNCİ KISIM

LOİZİDOU DAVASI

3.1.1. Olay

Bayan Titina Loizidou, 1949 yılı doğumlu, tur rehberliği ile uğraşan bir GKRY vatandaşıdır⁹⁰². Bayan Loizidou Girne’de doğmuş ve büyümüş, 1972 yılında evlenerek eşiyle beraber Lefkoşe’ye taşınmıştır ve o tarihten beri Lefkoşe’de ikamet etmektedir. Bayan Loizidou (bundan sonra şikayetçi olarak anılacaktır) AIHK’ye 22 Temmuz 1989’da yaptığı ve 31 Temmuz 1989 tarihinde kayda geçirilen 15318/89 sayılı başvurusunda, Girne’de 4609, 4610, 4618, 4619, 4748, 4884, 5002, 5004, 5386 ve 5390 nolu parsellerdeki arazilerin Temmuz 1967 ile Nisan 1974 tarihleri arasında, babası tarafından satın alındığını ve kendi adına kaydedildiğini belirtmiştir⁹⁰³. 20 Temmuz 1974 tarihinden önce, bir müteahhit ile anlaşarak 5390 nolu parsel üzerinde inşaat yapılmaya başlanmış, şikayetçi bu dairelerden birini de kendi yerleşimi amacıyla kullanmayı planladığını açıklamıştır. Şikayetçi, 20 Temmuz 1974’te Türkiye’nin, Girne de dahil olmak üzere, Kıbrıs’ın kuzey kesimini işgal etmesi sonucunda inşaatın durduğunu ve bu tarihten itibaren Girne’deki taşınmaz mülkiyetine ulaşamadığını iddia etmektedir⁹⁰⁴. Şikayetçi, temel insan haklarının ihlaline ve adanın Türk kuvvetlerince bölünmesine karşı olduğunu belirterek, Kıbrıs’ı tekrar birleşmiş görme ve evine dönme arzularının en iyi şekilde “Kadınlar Evlerine Dönüyorlar (Women Walk Home)” adlı oluşumun amaç ve eylemlerinde ifade edildiğini söylemiş ve bu oluşum tarafından

⁹⁰² “The Loizidou Case, More than Meets the Eye”, <http://www.atsadc.org/thecase.html>, E.T.: 10/06/2001

⁹⁰³ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Chrysostomos, Papachrysostomou and Loizidou v. Turkey (Admissibility Decision), 04 March 1991 (Bundan sonra Komisyon Kabul Edilirlik Raporu), <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=807190929&Notice=0&NoticeMode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001, § 1

⁹⁰⁴ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 3

Bahar 1975, Haziran ve Kasım 1987 ve 19 Mart 1989 tarihlerinde düzenlenen dört yürüyüşe katıldığını ifade etmiştir⁹⁰⁵. Türk sınırını geçerek, evlerine dönme haklarını vurgulama sloganıyla düzenlenen 19 Mart 1989 tarihli son eylemde, göstericiler, Lefkoşe'den otobüslerle KKTC'nin Akıncılar köyü yakınlarındaki, Lymbia köyüne (bu köy Rum kesimindedir) gelmişler, burada düzenlenen eylemin sonunda, eylemciler önce BM kontrolündeki tampon bölgeyi aşmışlar, daha sonra ise şikayetçinin liderliğini yaptığı 50 kişilik bir kadın grubu, KKTC toprakları içerisinde bulunan Kutsal Haç Kilisesi'nin bulunduğu tepeye doğru ilerlemeye başlamışlardır. Ancak burada karşılarına silahsız Türk askerleri çıkmış ve grubu ilerlemekten alıkoymuştur. Çember içerisine alınan gruptaki kadınlar, toplu bir halde oturmuşlar ve şikayetçi, diğer kadınları, sessiz olmaları konusunda uyarmıştır. Bu sırada kadınların çevresini saran Türk askerleri yavaş yavaş çekilmeye başlamış ve onların yerini kasklı, kalkan ve cop taşıyan KKTC polisleri almıştır. KKTC polisi, kadınları, zor kullanma yoluyla tepenin batı tarafına götürmüş ve tümünü zorla yere oturtmuştur. Bu sırada gelen bir polis sorumlusu, herhangi bir ihtiyaçlarının bulunup bulunmadığını sormuştur. Bu sırada orada bulunan iki BM görevlisi, kadınların yanına gelerek, serbest bırakılmaları konusunda gerekli tüm çabayı gösterdiklerini söylemişlerdir⁹⁰⁶. BM görevlileri ile Türk askerleri ve KKTC polisi arasında süren müzakereler süresince, kadınlar, yaklaşık 2 saat boyunca yerlerinde oturmuşlardır. Daha sonra grup yerinden kaldırılmış ve şikayetçi, 6-7 gösterici, 2 bayan KKTC polis memuru ve bir BM görevlisi ile birlikte bir ambulansa bindirilerek Lourougina köyüne getirilmiştir. Ambulans, onları Lourougina Polis Karakolu'na götürürken, o sırada karşı gösteri yapmakta olan Kıbrıslı Türk kadınlar topluluğunun içinden geçirmiş, bu sırada gösteri yapmakta olan kadınlar her yönden ambulansa vurarak, onları orada istemedikleri yönünde sloganlar atmışlardır⁹⁰⁷. Rum kadınlar grubu, karakolda belli bir süre kaldıktan ve ifadelerinin alınması işlemi bittikten sonra, Lefkoşe'ye götürülmüş, Ledra Palas yakınlarında 2 saat bekledikten sonra Türk görevlilerce BM görevlilerine teslim edilmişlerdir. Burada yapılan hekim muayenesinde şikayetçiye herhangi bir yara/darp alıp almadığı sorulmuş, şikayetçi de

⁹⁰⁵ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 4

⁹⁰⁶ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 6-7

⁹⁰⁷ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Loizidou v. Turkey (Report), 08 July 1993 (Bundan sonra Komisyon Raporu), <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=4&Action=Html&X=807190929&Notice=0&NoticeMode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001, § 33

herhangi bir yarası/darbu olmadığını beyan etmiştir. Gece yarısına yakın bir zamanda grup, GKRY topraklarına geçiş yapmıştır⁹⁰⁸.

BM Genel Sekreteri 31 Mayıs 1989 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu, 1 Aralık 1988-31 Mayıs 1989 tarihleri arasındaki UNFICYP'nin eylemlerine ilişkin raporunun 11. paragrafında 19 Mart 1989 tarihindeki eylemlere şu şekilde değinmektedir:

“[Adada] Mart 1989’da, Türk kuvvetlerinin ateşkes sınırını geçme niyetiyle, bir Kıbrıs Rum kadın grubunun, geniş bir gösteri organize etme komusundaki yaygın planını eyleme koyması üzerine, hatırı sayılır bir gerilim oluştu. Bu bağlamda, Kasım 1988’de BM tampon bölgesindeki şiddetli gösterilerin ardından, Kıbrıs Hükümeti’nin, gelecekte, tampon bölgeye saygıyı temin için gerekli tüm önlemleri alacağı konusunda güvence verdiği hatırlatılmalıdır. Buna bağlı olarak, UNFICYP, Hükümetten göstericilerin tampon bölgeye girmelerinin engellenmesi konusunda etkili önlemler almasını, aksi takdirde bu türden bir ihlalin, kontrolü zor bir duruma neden olabileceğini belirtmiştir. Gösteri 19 Mart 1989’da gerçekleşti. Lymbia’daki tahmini olarak 2000 kişi tampon bölgeye girdi ve bunların bazıları Türk kuvvetlerinin sınırını geçmeyi başardı. Daha küçük bir grup, bu sınırı Akhna’da geçti. Lymbia’da çok sayıda Kıbrıslı Türk kadın, Kıbrıslı Rumlar geldikten kısa bir süre sonra buraya geldiler ve kendi taraflarında kalmak kaydıyla bir karşı gösteri düzenlediler. [Rum] göstericilerin karşısında silahsız Türk askerleri durdu ve neyse ki Kıbrıs Türk polisinin durumla ilgilenmesi neticesinde gösteri, önemli bir yaralanma olmaksızın sona erdi. 54 gösterici iki bölgede Kıbrıs Türk polisince tutuklandı ve ertesi gün UNFICYP’ye teslim edildi”⁹⁰⁹

Tanık olarak ifadesi alınan şikayetçi, yukarıdakilere ilave olarak, tepenin zirvesine doğru yürüdüklerini, orada oturduklarını, polisin isimlerini öğrenmek istediğini, ancak kadınların güvenlik nedeniyle, isimlerini bir liste halinde düzenleyerek BM görevlisine teslim etmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir⁹¹⁰.

Şikayetçi bunun üzerine AİHK’ye, 22 Temmuz 1989 tarihinde, 19 Mart 1989’da özgürlüğünden mahrum bırakılması ve Kuzey Kıbrıs’ta bulunan taşınmaz mülkiyetine erişememesi iddialarıyla, Türkiye aleyhine bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvuruyu

⁹⁰⁸ Komisyon Raporu, § 34

⁹⁰⁹ Komisyon Raporu, § 39

⁹¹⁰ Komisyon Raporu, § 40

şekil şartları açısından değerlendiren Komisyon Yazı İşleri Müdürü, 31 Temmuz 1989 tarihinde bu başvuruyu 15318/89 nolu başvuru olarak kayda geçmiştir.

3.1.2. Davanın AİHK Aşaması

Başvuru, AİHK'ye Bayan Titina Loizidou tarafından 22 Temmuz 1989'da Türkiye aleyhine yapılmış, Komisyon 31 Temmuz 1989'da bu başvurunun 15318/89 kayıt numarası ile kaydını yapmıştır⁹¹¹. Komisyon 9 Kasım 1989'da aldığı bir kararla bu davanın kabul edilirlilik kararı alınması için 15299/89 ve 15300/89 kayıt numaralı başvurularla birleştirilmesine karar vermiştir⁹¹². Bunun üzerine 11 Ocak 1991 tarihinde bir duruşma yapılmış, Komisyon, 4 Mart 1991 tarihinde açıkladığı Kabul Edilirlilik Raporu'nda, şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ve Sözleşme'nin 8. maddesinin sürekli ihlali şikayetlerinin Türkiye'nin Komisyon'un bireysel başvurulara bakma yetkisini tanıdığı tarih olan 29 Ocak 1987'den önce gerçekleştikleri için kabul edilemez olduğuna, ancak geri kalan iddiaların kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Türkiye Hükümeti, Komisyon'a yolladığı bir memorandumla, kabul edilirliliğe ilişkin sürecin tekrar başlatılmasını ve başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmesini talep etmiştir⁹¹³. Ancak Komisyon 30 Mayıs 1991'de aldığı bir kararla, davalı Hükümetin bu isteğinde hukuksal bir temel bulunmadığını gerekçe göstererek bu talebi reddetmiş, Türkiye ise 25 Eylül 1991'de Komisyon'a yolladığı bir mektupla davanın ileriki aşamalarına katılmayacağını belirtmiştir⁹¹⁴. Bunun üzerine Komisyon 16 Ekim 1991 tarihinde aldığı bir kararla, Bakanlar Komitesi'nden, AİHS'ye Yüksek Sözleşmeci bir taraf olarak Türkiye'nin, yükümlülüklerini yerine getirmesi ve Sözleşme'nin 28/1 maddesi uyarınca davanın esaslarına ilişkin Komisyon sürecine katılması konularında uyarılmasını rica etmiştir. Bakanlar Komitesi bunun üzerine 19 Aralık 1991'de aldığı DH(91)41 sayılı kararla, Komisyon'un bu isteğini yerine getirmiştir⁹¹⁵. Komisyon bu sırada şikayetçiyi tanık sıfatıyla dinlemiş ve 4 Aralık 1992 tarihinde davanın esaslarına ilişkin duruşma yapılması kararını almıştır. Yapılan bu duruşmadan sonra, Komisyon 7 Aralık 1992 tarihinde bu başvurunun diğer başvurulardan ayrılmasına karar vererek

⁹¹¹ Komisyon Raporu, § 5

⁹¹² Komisyon Raporu, § 6

⁹¹³ Komisyon Raporu, § 11

⁹¹⁴ Komisyon Raporu, § 12-13

⁹¹⁵ Komisyon Raporu, § 14-15

tarafllara, nihai talep ve g6r6şlerini sunmaları çağrısında bulunmuştur. Davanın kabul edilir g6r6lmesinden sonra Komisyon, S6zleşme'nin 28/1 maddesi uyarınca taraflara dostça ç6z6me ulaşmaları telkininde bulunmuş, ancak bu çabalardan bir sonuç elde edilememiştir⁹¹⁶.

Bunun 6zerine Komisyon S6zleşme'nin 31/1 maddesine uygun olarak Raporu'nu 8 Temmuz 1993 tarihinde hazırlamış ve 31/2 madde uyarınca da Bakanlar Komitesi'ne iletmiştir.

3.1.2.1. Tarafların İddia ve Tezleri

Şikayetçi Girne'de bulunan 4609, 4610, 4618, 4619, 4748, 4884, 5002, 5004, 5386 ve 5390 nolu parsellerde kayıtlı taşınmaz malın m6lkiyetinin halen kendisinde bulunduğunu ileri s6rerek, 20 Temmuz 1974'ten beri bu mallarına T6rkiye'nin Kıbrıs'ın kuzeyini işgal altında bulundurması nedeniyle ulaşamadığını iddia etmiş, bu m6lkiyetine ulaşımının ve faydalanmasının T6rk kuvvetlerince geçmişte engellendiğini ve halen de engellenmekte olduğunu belirtmiştir⁹¹⁷. Şikayetçi T6rkiye'nin silahlı kuvvetlerini kullanma ve Kıbrıs'ın bir b6l6m6n6 s6rekli işgal ve kontrol6 altında tutma ve bu şekilde çeşitli zamanlarda şikayetçinin Kıbrıs'ın bu kesimine girmesini engelleme yolu ile, m6lkiyet sahibi olarak haklarını ihlal ettiğini, 6zellikle de 1 Nolu Protokol6n 1. maddesinde d6zenlenen m6lkiyetinden faydalanma hakkını s6rekli ihlal ettiğini ileri s6rmektedir⁹¹⁸. Şikayetçi bu haklarının ihlalinden T6rkiye'nin sorumlu olduğunu, ç6nk6 şikayet konusu eylemin Kıbrıs'ın kuzey kesiminde konuşlanmış olan T6rk askeri kuvvetlerince veya onun otoritesi altında hareket eden kuvvetlerce yapıldığını iddia etmiştir⁹¹⁹.

Şikayetçi bunların yanı sıra S6zleşme'nin 8. maddesinin de s6rekli ihlali bulunduğunu belirterek, 20 Temmuz 1974 tarihinden beri Girne'de bulunan evine d6nmesinin T6rk kuvvetlerince engellendiğini iddia etmektedir. Şikayetçi, babasının Girne'de ona verdiği taşınmaz m6lkiyet 6zerinde inşaat yapmaya başladığını ve oraya d6nerek orada yaşama niyetinin olduğunu belirtmiş, gelecekte evi olması d6ř6n6len

⁹¹⁶ Komisyon Raporu, § 22

⁹¹⁷ Komisyon Raporu, § 29

⁹¹⁸ Komisyon Raporu, § 91

⁹¹⁹ Komisyon Raporu, § 36 ve § 48

daresine dönüşünün sürekli engellenmesi durumun Sözleşme'nin 8. maddesinin sürekli ihlali anlamına geldiğini iddia etmiştir⁹²⁰.

Türkiye, şikayetçinin bu iddialarına karşılık, AIHK'nin kendisi aleyhine yapılacak bireysel başvurulara bakma yetkisini, 29 Ocak 1987 tarihinde yapmış olduğu bildirimle, sadece Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının uygulandığı ülke sınırları içerisindeki kamu otoritelerinin eylem ve tasarruflara ilişkin olarak ve 28 Ocak 1987 tarihinden sonra meydana gelen olaylara dair yapılacak başvurulara ilişkin olarak kabul ettiğini belirterek, sözkonusu davanın Komisyon'un *ratione loci* ve *ratione temporis* yargı yetkisi dışında kaldığını belirtmiştir⁹²¹. Buna göre KKTC toprakları, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının uygulandığı bir alan değildir; Türkiye KKTC'yi bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanımaktadır. Dolayısıyla KKTC toprakları Türkiye'nin yargı yetkisi (jurisdiction) içerisinde yer almamaktadır. Öte yandan Türkiye AIHK'nin ancak 28 Ocak 1987 tarihinden sonra meydana gelen olaylara ilişkin başvuruları kabul etme yetkisini tanımıştır. KKTC yasalarına göre bu taşınmaz mülkiyet, 15 Şubat 1975'ten beri devam eden hukuksal bir evrim sonucunda, en son olarak 5 Mayıs 1985 tarihinde kamulaştırılmış ve dolayısıyla şikayetçinin malik sıfatı, bu andan itibaren sona ermiştir. Bu son tarih de 28 Ocak 1987 tarihinden öncedir, dolayısıyla bu olay *ratione temporis* Türkiye'nin yargı yetkisi dışındadır. Türkiye'ye göre, kamulaştırma işlemi sonuçlandırıcı bir işlemdir; bu tasarruf sonucunda şikayetçinin malik sıfatı geri dönülemez ve nihai bir biçimde sonra erdiğine göre ilgili maddelerin sürekli ihlalden bahsedilemeyecektir.

Şikayetçi, tutuklanması ve alıkonmasına ilişkin olarak da, AIHS'nin 3. ve 8. maddelerinin ihlali olduğunu ileri sürmüştür, bu hak ihlallerinden dolayı sorumluluğunun da adanın kuzey kesiminde bulunan Türk askeri kuvvetlerine ve dolayısıyla Türkiye'ye ait olduğunu belirtmiştir. Şikayetçi, tutuklanması ve alıkonmasının, özellikle de yakalanması ve Lefkoşe'ye eskortla götürülmesinin onur kırıcı bir davranış biçimi olduğunu belirterek, kendisini kendi ülkesinde mahkum gibi hissettiğini ifade etmiştir. Şikayetçi Lourougina Polis Karakolu'na götürüldükleri sırada, kalabalığın içinden geçerken ha-

⁹²⁰ Komisyon Raporu, § 87

⁹²¹ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 3

yatının tehlike altında olduğunu hissetmiş, bu sırada kendisine kalabalık tarafından onur kırıcı davranışta bulunulmuştur⁹²².

Şikayetçi ayrıca Sözleşme'nin 5. maddesi uyarınca tutuklanmasının kanuni yöntemlerle gerçekleşmediğini iddia etmiş, KKTC'yi yasadışı bir varlık olarak nitelendirerek kanunlarının geçerli olmadığını ileri sürmüştür. Şikayetçi kusurun, yani tutuklanmasını gerektiren nedenin, yasadışı bir varlığın yapay sınırlarını aşması olduğunu ve dolayısıyla yapay bir karakterde olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve onun görevlilerinin kendisini tutuklama ve alıkoyma yetkilerinin bulunmadığını belirtmiştir⁹²³.

Türkiye ise, Kıbrıslı Rumların kuzey Kıbrıs'ta bıraktıkları taşınmaz mülkiyetin yönetimi konusunda Türk görevlilerin herhangi bir görev üstlenmediğini, geleceği konusunda karar vermediğini, bunun yanında 19 Mart 1989'da gerçekleşen olaylarda Türk askerlerinin KKTC anayasal otoritelerinin direktifleri dışında hareket etmediğini belirtmiştir⁹²⁴. Türkiye bunun dışında şikayetçinin tutuklanmasının, adada daha İngiliz egemenliği döneminde çıkarılan ve halen yürürlükte olan Ceza Usul Kanunu'nun 155. bölümünün 14. kısmında öngörülen yöntemle uygun olarak gerçekleştirildiğini belirterek Sözleşme'nin 5/1 maddesinin ihlali olmadığını iddia etmiştir⁹²⁵.

3.1.2.2. Komisyon Raporu

Komisyon 4 Mart 1991 tarihinde aldığı Kabul Edilirlik kararında tarafların iddialarını değerlendirerek, başvurunun kabul edilirlğine ilişkin görüş belirtmiştir. Komisyon öncelikle Türkiye'nin 28 Ocak 1987 tarihli bildirimının geçerliliğinin incelenmesine, daha sonra ise Türkiye'nin *ratione loci* ve *ratione temporis* itirazlarının değerlendirilmesine karar vermiştir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin bu itirazların incelenebilmesi için, öncelikle bu itirazların dayandığı bildirim geçerliliği incelenmelidir⁹²⁶.

⁹²² Komisyon Raporu, § 59

⁹²³ Komisyon Raporu, § 74 ve § 81

⁹²⁴ Komisyon Raporu, § 37

⁹²⁵ Komisyon Raporu, § 75

⁹²⁶ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 4

Komisyon, bu kararında, Sözleşmenin etki alanının sadece ulusal sınırlarla kısıtlı olmadığını, ilgili devletin yetkili organlarınca yurtdışında gerçekleştirilen eylemlerden dolayı sorumlu olunabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin, Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca yaptığı bildirimde yer alan ülkesel kısıtlamanın, yine Sözleşme'nin 25. maddesine uygun olmadığı görüşünü açıklamıştır⁹²⁷. Buna göre, devlet organlarınca veya onun adına hareket eden görevlilerce yurtdışında bir eylem veya tasarrufta bulunulması durumunda, o ülkenin Sözleşme'ye göre sorumluluğu, sadece ana ülkesi ile sınırlı kalmamakta, ilgili devletin yurtdışında da sorumluluğunu doğurmaktadır. Komisyon, Türkiye'nin yapmış olduğu Sözleşme'ye uygun olmayan *ratione loci* kısıtlamasının, bildirimün tümünü etkilemesinin düşünülmemeyeceğini, bildirim yapıldığı sırada devletin temel amacının, bireysel başvuru hakkının tanınması olduğunu belirterek, bildirimün, ülkesel sınırlama haricinde, geçerli olduğunu açıklamıştır. Komisyon, AIHS'nin 8. maddesi ile 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlaline ilişkin iddiaları, bu olayların 28 Ocak 1987 tarihinden önce gerçekleştiği gerekçesiyle kabul edilemez görmüştür⁹²⁸. Komisyon ayrıca, Türkiye'nin, başvurunun asılsız ve temelden yoksun olduğu şeklindeki iddialarını geçersiz bulmuş, şikayetçinin AIHS'nin 3. ve 5. maddelerine ilişkin iddialarının kabul edilirliliği konularının hukuksal ve olgusal açıdan karmaşık bir durum oluşturduğu için, bu konuların, kararın esasları kısmına dahil edilmesine karar vermiştir⁹²⁹. Bunun yanı sıra, şikayetçinin, kuzey Kıbrıs'ta bulunan taşınmaz mülkiyetine 28 Ocak 1987 tarihinden sonra erişiminin engellenmesine ilişkin şikayetinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesi altında incelenmesi gereken bir konu olduğuna karar vererek, bu konuyu da, davanın esasları kısmına dahil etmiştir⁹³⁰. Komisyon, 8. maddeye ilişkin olarak herhangi bir sorun bulunmadığını, çünkü şikayetçinin 1972 yılında evlenerek Lefkoşe'ye taşındığını, Girne'de evi bulunmadığından, bu konunun 8. madde altında incelenemeyeceği sonucuna varmış ve bu konudaki iddiaları kabul edilemez bulmuştur⁹³¹.

Komisyon, sonuç olarak, 8. madde ile 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali şikayetlerinin, 28 Ocak 1987 tarihinden önce meydana geldiklerinden dolayı kabul

⁹²⁷ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 4-48

⁹²⁸ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 60

⁹²⁹ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 66

⁹³⁰ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 68

⁹³¹ Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, § 69

edilemez, başvurunun geri kalan kısmının kabul edilir olduğuna karar vererek, bunları davanın esasları kısmına dahil etmiştir⁹³².

Komisyon 8 Temmuz 1993 tarihinde kabul ettiği Raporla ise, davanın Türkiye'ye yüklenmesi konusunda, BM Genel Sekreteri'nin 31 Mayıs 1989'da Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporu kanıt olarak değerlendirerek, şikayetçinin tutuklanması ve alıkonmasında Türk askerlerinin yer aldığı, sözü geçen Raporla sabit olduğunu, dolayısıyla sorumluluğun Türkiye'ye yüklenebileceğine karar vermiştir⁹³³.

Komisyon yine BM Genel Sekreteri'nin Güvenlik Konseyi'ne sunduğu rapora dayanarak 19 Mart 1989 tarihinde düzenlenen gösterinin, Kıbrıs'taki sınır çizgisinde kamu düzeni ve barış aleyhine önemli bir tehdit oluşturduğu kanısına varmıştır⁹³⁴. Komisyon, şikayetçinin, BM hekimine muayene olduğunu ve herhangi bir yara/darp olmadığını belirttiğini; kişiye karşı uygulanan fena muamelenin AIHS'nin 3. maddesi kapsamına girmesi için, mağdurda minimum düzeyde de olsa bir yaralanma olması gerektiğini belirterek⁹³⁵, bu açıdan şikayetçinin tutuklanması ve alıkonması sırasında 3. madde kapsamına girecek düzeyde fena muamelenin oluşmadığı kanısına varmıştır⁹³⁶. Komisyon yaptığı oylamayla, 3. maddenin ihlali bulunmadığına oybirliği ile karar vermiştir.

Komisyon, şikayetçinin özel yaşamına müdahale konusunda 8. madde çerçevesinde yaptığı değerlendirmede, bir kişinin özel yaşamının, onun fiziksel bütünlüğünü de kapsadığını belirterek, bu yüzden tutuklanması ve alıkonması sırasında 8. maddeye ilişkin özel hayata saygı hususunda, bir karışma olup olmadığının belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir⁹³⁷. Tutuklama ve alıkoymanın, fiziksel bütünlüğü etkileyebileceğini ve bu yüzden de özel hayata karışma sayılabileceğini ifade eden Komisyon, her eylem veya önlemin, kişinin özel hayatına karışma sayılabilecek derecede kişinin fiziksel veya moral bütünlüğüne etkide bulunmadığına karar vermiştir. Bunun yanı sıra, şikayetçinin tutuklanması ve alıkonması sırasında maruz kaldığı davranışın, AIHS'nin 3. maddesi

⁹³² Komisyon Kabul Edilirlik Raporu, Sonuç kısmı

⁹³³ Komisyon Raporu, § 50-51

⁹³⁴ Komisyon Raporu, § 58

⁹³⁵ Komisyon Raporu, § 63

⁹³⁶ Komisyon Raporu, § 64

⁹³⁷ Komisyon Raporu, § 67-68

kapsamına girecek ölçüde bir fena muamele olmadığını hatırlatan Komisyon, şikayetçinin özel hayatına, gerekli sayılabilecek ölçüleri aşan derecede bir karışma olmadığına, karar vermiştir⁹³⁸. Burada şikayetçinin maruz kaldığı davranışın, kamu güvenliğine ve düzensizliği önlemeye yönelik bir eylem olduğu ifade edilmiştir⁹³⁹. Sonuç olarak Komisyon, şikayetçinin özel hayatına ilişkin olarak 8. maddenin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

Komisyon AIHS'nin 5/1 maddesinin ihlali konusunda da, öncelikle şikayetçinin, kanunla öngörülen prosedüre uygun bir şekilde özgürlüğünden mahrum bırakılıp bırakılmadığının incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda öncelikle ulusal hukukta bu konuda düzenleme olup olmadığına ve eğer varsa bu düzenlemede öngörülen prosedüre uygun hareket edilip edilmediğine bakılmalıdır. Komisyon bu durumda Kıbrıs'ta uygulanan Ceza Usul Kanunu'nun 155. bölümünün 14. kısmının 1. bendinin b ve c fikrelerini gözönünde tutarak, şikayetçinin tampon bölgeyi geçtikten sonra, Kıbrıs Türk polisince Kuzey Kıbrıs'ta tutuklandığını belirterek, Kıbrıs Türk polis görevlilerinin ilgili düzenlemelere uygun olarak hareket ettiğine, dolayısıyla Sözleşmede öngörüldüğü şekilde kanunla belirtilmiş şekilde hareket edildiğine karar vermiştir⁹⁴⁰.

Komisyon ayrıca AIHS'nin 5/1 maddesinin, bir kişinin bir ülkeye izinsiz girmesini engellemek amacıyla yasal bir biçimde tutuklanmasına ve alıkonmasına müsaade ettiğini belirterek⁹⁴¹, şikayetçinin “yasadışı bir varlığın sınırlarından girerken tutuklandığı” şeklindeki savına karşılık, bu noktada KKTC'nin uluslararası hukuktaki statüsünü incelemeye gerek olmadığını, sonucunda şikayetçinin tutuklandığı 19 Mart 1989 eyleminin Kıbrıs'taki tampon bölgeye saygı gösterilmesine ilişkin düzenlemelerin ihlali niteliğinde bir eylem olduğunu belirtmiştir⁹⁴². Rapor şu ifadelerle devam etmektedir: “Şikayetçinin tutuklandığı ve alıkonduğu düzenlemeler bu alanı [yani tampon bölgeyi] korumaya yöneliktir. Bunların [yani düzenlemelerin] keyfi olduğu düşünülemez”⁹⁴³. Bu yüzden 5/1 maddenin ihlali bulunmadığına karar verilmiştir.

⁹³⁸ Komisyon Raporu, § 69, 70, 71

⁹³⁹ Komisyon Raporu, § 71

⁹⁴⁰ Komisyon Raporu, § 77, 78, 79

⁹⁴¹ Komisyon Raporu, § 80

⁹⁴² Komisyon Raporu, § 82

⁹⁴³ Komisyon Raporu, § 82

Sözleşme'nin 8. maddesine ilişkin olarak, Komisyon, şikayetçinin 1972 yılında Girne'den ayrıldığını, bu tarihten itibaren Lefkoşe'de ikamet ettiğini, dolayısıyla şikayetçinin evinin, bu tarihten itibaren Girne'de bulunmadığını belirtmiştir. Bu yüzden şikayetçinin Girne'ye dönmesinin engellenmesi, 8. madde anlamında kişinin konutuna saygı gösterilmesi hakkını etkilememektedir, çünkü şikayetçinin Girne'de halen ikamet etmekte olduğu bir evi yoktur. Komisyon bu yüzden AIHS'nin 8. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir⁹⁴⁴.

1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali konusunda ise Komisyon, öncelikle, Kabul Edilirlik kararında, şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali iddiasının, 28 Ocak 1987 tarihinden önce gerçekleştiği gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar verildiğini hatırlatmış, dolayısıyla şikayetçinin ancak bu tarihten itibaren geçen süre zarfı içerisinde Kıbrıs'ın kuzey kesimine erişiminin engellenmesinin, 1 Nolu Protokolün 1. maddesi altında incelenebileceğini belirtmiştir⁹⁴⁵. Komisyon'a göre şikayetçinin Kıbrıs'ın kuzey kesimine erişiminin engellenmesinin nedeni, "sınır bölgesi"nde tam bir kontrol icra eden Türk kuvvetlerinin varlığıdır⁹⁴⁶. Bu yüzden de şikayetçinin Kuzey Kıbrıs'taki taşınmaz mülkiyetine erişiminin engellenmesi konusundaki sorumluluğun Türkiye'ye yüklenebileceğine karar veren Komisyon⁹⁴⁷, Raporu'na şu şekilde devam etmiştir:

"97. Komisyon, bir kişinin mülkiyetinden faydalanması talebi ile seyahat özgürlüğü talebi arasında bir ayırım konması gerektiğini düşünmektedir. [Komisyon] gösteri sırasında Kıbrıs'taki tampon bölgeyi geçtikten sonra tutuklanan şikayetçinin, tampon bölgeyi ve onun kontrolünü dikkate almaksızın, Kıbrıs adası üzerinde özgürce hareket etmeyi talep ettiğini ve bu talebini Kıbrıs'ın kuzeyinde mülkiyet sahibi olması iddiasına dayandırdığını belirtmiştir.

98. Komisyon, ister bir kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılma[sı durumundan], ister belli bir bölgenin statüsünden kaynaklansın, seyahat özgürlüğüne yönelik getirilen kısıtlamaların dolaylı bir şekilde mülkiyete erişim gibi diğer konuları etkileyebileceğini kabul eder. Ancak, bir özgürlükten mahrum bırakma veya belli bir alana ulaşımın kısıtlanması, 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ile korunan hakka doğrudan karışma anlamına gelmez. Diğer bir deyişle, bir kişinin mülkiyetinden faydalanması [hakkı], bir sonuç olarak, seyahat özgürlüğünü içermez"⁹⁴⁸

⁹⁴⁴ Komisyon Raporu, § 88

⁹⁴⁵ Komisyon Raporu, § 92, 93

⁹⁴⁶ Komisyon Raporu, § 94

⁹⁴⁷ Komisyon Raporu, § 95

⁹⁴⁸ Komisyon Raporu, § 97, 98

Komisyon bu yüzden, şikayetçinin Kıbrıs'ın kuzeyine serbestçe seyahat talebinin, bu kişinin adanın kuzeyinde mülkiyete sahip bulunduğu olgusuna dayandırılmayacağı ve bu sebepten dolayı da 1 Nolu Protokolün 1. maddesi anlamında herhangi bir hak ihlali bulunmadığına karar vermiştir⁹⁴⁹.

Komisyon sonuç olarak, 3. maddenin ihlali olmadığına oybirliği ile, şikayetçinin özel hayatına ilişkin olarak 8. maddenin ihlali olmadığına 11'e karşı 2 oyla, 5/1 maddenin ihlali bulunmadığına 9'a karşı 4 oyla, şikayetçinin konutuna saygıya ilişkin 8. maddenin ihlali olmadığına 9'a karşı 4 oyla ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali olmadığına 8'e karşı 5 oyla karar vermiştir⁹⁵⁰.

3.1.3. Davanın AIHM Aşaması

Loizidou Davası 9 Kasım 1993 tarihinde, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti (GKRY) tarafından, Sözleşme'nin 37/1 ve 47. maddelerinde öngörüldüğü şekilde, 3 aylık süre içerisinde, AIHM'ye iletilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti (bundan sonra davacı hükümet olarak anılacaktır) bu başvurusunu, AIHS'in 48. maddesinin b bendine dayandırmış ve şikayetçi de, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 33. maddesinin 3. fıkrasının d bendi uyarınca davaya müdahil olarak katılma isteğini belirtmiştir. Mahkeme 23 Kasım 1993'te davaya bakacak yargıçların seçimini yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti (bundan sonra davalı hükümet olarak anılacaktır) Ajani, 26 Kasım 1993 tarihinde Mahkemeye yolladığı bir mektupla, bu davanın Mahkeme'nin yargı yetkisi dışında kaldığını, çünkü Türkiye'nin Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini 22 Ocak 1990 tarihinde ve bu tarihten sonra meydana gelecek olayları kapsayacak biçimde tanıdığını; ancak bu olayın, bildirim tarihinden önce meydana geldiğini belirtmiştir. Diğer taraftan söz konusu olayın, bu bildirimde açıklanan ülkesel sınırlar içinde gerçekleşen bir olay olmadığından dolayı, Mahkemenin *ratione loci* yetkisi dışında kaldığı vurgulanmıştır. Mahkeme Başkanı, 29 Kasım 1993'te Mahkemenin, davacı hükümetin 48. madde uyarınca bu davayı Mahkemeye getirme hakkının bulunup bulunmadığı konusunda karar vermek üzere, toplanmasını talep etmiş, daha sonra da davanın taraflarından olan Tür-

⁹⁴⁹ Komisyon Raporu, § 99, 100

⁹⁵⁰ Komisyon Raporu, § 102-106

kiye'den, eğer varsa, davaya ilişkin ilk itirazlarını Mahkemeye sunmasını istemiştir. 21 Nisan 1994 tarihinde yapılan toplantı ile Mahkeme, davacı hükümetin (yani GKRY'nin) 48. madde hükmünce bu davayı Mahkeme önünde dile getirme hakkının bulunduğu ve tüm Kıbrıs'ı temsil etme yeteneğinin bulunduğu karar vermiştir. 27 Mayıs 1994'te davaya bakmakla görevlendirilen Daire, dava konusu sorunun, karmaşık bir nitelik arz etmesi nedeniyle, Büyük Daire lehine davadan çekildiğini açıklamıştır⁹⁵¹.

Mahkeme Başkanı'nın kararı ile, ilk itirazlar konusundaki duruşma, Strasbourg'taki İnsan Hakları Sarayı'nda 22 Haziran 1994 tarihinde yapılmıştır. İlk itirazlar konusundaki karar 23 Şubat 1995'te kabul edilmiş (gerekçeli karar 23 Mart 1995'te açıklanmıştır), bundan sonra davanın esaslarının incelenmesi aşamasına geçilerek taraflardan bu kez davanın esaslarına ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiş, tarafların görüşlerini iletmeleri üzerine, Mahkeme Başkanı davanın esaslarına ilişkin duruşmanın 25 Eylül 1995 tarihinde yapılmasını kararlaştırmıştır. Yapılan duruşmalar sonucunda davanın esaslarına ilişkin karar, 28 Kasım 1996 tarihinde kabul edilmiş, bu karara ilişkin gerekçeli karar 18 Aralık 1996 tarihinde açıklanmıştır. Şikayetçinin, davanın bu aşamasında talep ettiği tazminata ilişkin karar alınması hususunda, Mahkeme, oybirliği ile, bu konunun bir karar alınması için hazır olmadığına, üzerinde yeterince inceleme yapılmadığına, bu konudaki prosedürün devam etmesine karar vererek, şikayetçi, davacı hükümet ve davalı hükümetin bu konuya ilişkin yazılı görüşlerini 6 ay içerisinde Mahkemeye sunmalarını istemiştir. Mahkeme ayrıca bu süre içerisinde taraflar arasında varılabilecek bir uzlaşmanın, Mahkemeye bildirilmesini isteyerek, dava sürecini bu şekilde sonlandırabileceğini belirtmiştir. Ancak böyle bir uzlaşma sağlanamadığından, Türk hükümeti ve şikayetçi, bu konudaki görüşlerini, sırasıyla, 23 ve 24 Haziran 1997'de Mahkemeye sunmuşlardır. Davalı hükümet bu konuya ilişkin sunduğu görüşünde, şikayetçinin mülkiyet haklarına karışmanın sorumluluğunun Türkiye'ye yüklenmesi kararına itiraz etmiş ve Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulununcaya kadar Mahkemenin süreci durdurarak daha ileri bir karar almamasını istemiştir. Mahkeme 30 Ağustos 1997'de aldığı bir kararla Türkiye'nin bu talebini reddetmiş ve Türk Hükümeti'ni, şikayetçiyi ve Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'ni, 50. madde konusundaki gö-

⁹⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Loizidou v. Turkey (Preliminary Objections), 23 March 1995 (Bundan sonra Preliminary Objections), <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=1&Action=Html&X=807190929&Notice=0&NoticeMode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001, § 1-8

rüşleri ile eklemek istedikleri hususları 31 Ekim 1997 tarihinden önce sunmaya davet etmiş, ayrıca bu konuda bir de duruşma yapılmasına karar vermiştir. 27 Kasım 1997 tarihinde duruşma yapılmış ve Mahkeme 25 Haziran 1998 tarihinde 50. maddeye ilişkin (tazminat) kararını kabul etmiş, bu konudaki gerekçeli karar 28 Temmuz 1998 tarihinde açıklanmıştır. Daha sonraki aşamada karar, uygulanmasının sağlanması amacıyla Bakanlar Komitesi'ne iletilmiştir.

Davanın AIHM aşamasında, temel olarak 3 karar alınmıştır: Bunlar, yukarıda da belirtildiği üzere, 23 Mart 1995 tarihli İlk İtirazlar Kararı, 18 Aralık 1996 tarihli Davanın Esasları Hakkında Karar ve 28 Temmuz 1998 tarihli 50. Madde Kararı'dır. Biz bu incelememizde bütünlük sağlanması ve sistematik olması açısından, her bir kararı kendi içerisinde ayrı ayrı incelemeyi uygun bulmaktayız.

3.1.3.1. İlk İtirazlar Aşaması

3.1.3.1.1. Tarafların İddia ve Tezleri

Davanın 9 Kasım 1993'te GKRY tarafından AIHM'ye getirilmesi ile, Türk Hükümeti Mahkemeye bir mektup yollayarak davanın, Türkiye'nin 22 Ocak 1990 tarihinde kabul ettiği Mahkemenin zorunlu yargı yetkisinin, hem zaman yönünden hem de ülkesel yönden dışında kaldığını belirtmiş ve Mahkeme'den bu davayı reddetmesini talep etmiş, ayrıca, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 48. madde uyarınca bu davayı açma yetkisi olmadığını iddia etmiştir. Türkiye, bu şekilde davaya ilişkin olarak zamansal ve ülkesel itirazlarda bulunmuştur. Mahkemenin ilk itirazlara ilişkin aşaması, Türkiye'nin yapmış olduğu *ratione loci* ve *ratione temporis* itirazları sonucu başlamıştır. Mahkeme, öncelikle bu itirazları değerlendirdikten sonra, esaslara ilişkin aşamaya geçilmesine karar vermiştir. Türk Hükümeti adına Mahkeme'de ajan olarak görevlendirilen Prof. Dr. Bakır Çağlar duruşmanın kapanışında Türk Hükümeti'nin taleplerini şu şekilde belirtmiştir:

“[Yukarıda] açıklananlar ışığında, Mahkeme'den, Bayan Loizidou tarafından yapılan başvuru ve Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından Mahkemeye getirilen bu davayı inceleme konusunda, yetkisi bulunup bulunmadığını açıklamasını rica etme şerefi bana aittir. İddialar Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca Türkiye'nin yargı yetkisi dışında kal-

maktadır. Ek bir talep olarak, Mahkeme'nin, Türkiye'nin Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca Komisyon'un yargı yetkisini tanıma bildiriminin ayrılmaz parçası olan ülkesel sınırlama temelinde, yargı yetkisi olmadığına karar vermesini istiyoruz.

İkinci olarak, Mahkeme'den, Bayan Loizidou tarafından yapılan başvuruyu, söz konusu olgular Türkiye'nin 46. madde uyarınca Mahkeme'nin yargı yetkisini tanıdığı bildirimden önce meydana geldiğinden dolayı, inceleme yetkisi bulunmadığını açıklamasını, Türk Hükümeti adına rica ediyorum. Ayrıca, iddia edilen olaylar, Türkiye'nin 25. madde uyarınca Komisyon'un yetkisini tanıdığı bildirimden de önce gerçekleşmiştir⁹⁵².

Türk Hükümeti dava sürecinde davacı hükümete “Kıbrıs Rum Yönetimi” şeklinde atıfta bulunmuş ve bu konuda herhangi bir argüman geliştirmeden, davacı hükümetin, Kıbrıs halkını temsil etme kapasitesini kabul etmediğini ve bu davada Mahkeme önünde kendisini muhatap kabul etmesinin, bu hükümeti herhangi bir şekilde tanıma anlamına gelmeyeceğini vurgulamıştır⁹⁵³.

Türk Hükümeti, bu başvurunun birincil amacının siyasal propaganda olduğu, bu yüzden de, dava açma hakkının kötüye kullanıldığı iddiasında bulunmuştur. Türk Hükümetine göre, davacı hükümet, bu davayı Mahkeme önüne şikayetçinin haklarının ihlalden yakınmak amacıyla değil, KKTC'nin statüsü üzerine, Mahkeme önünde bir tartışmayı teşvik etmek amacıyla getirmiştir. Böyle bir yaklaşım hakkın kötüye kullanımını anlamına gelir. Şikayetler, yargısal kontrol prosedürünün karakterini değiştirmeye yönelik olduğundan, Mahkemenin yargı yetkisi dışında kalmaktadır⁹⁵⁴. Türk Hükümeti ayrıca, bu davanın Türkiye'nin eylem veya engellemelerine ilişkin olmadığını, Kıbrıs'ın kuzeyinde kurulu ve bağımsız bir devlet olan KKTC'nin söz konusu eylem veya engellemelerden sorumlu olduğunu belirtmiştir.

Şikayetçi, bu konuda, Türkiye'nin iddiasının, bir ilk itiraz niteliğinde olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin bu dava konusu olayların kendi eylem veya engellemeleri sonucu değil, KKTC otoritelerinin sorumluluğunda olduğu iddiasına kar-

⁹⁵² Preliminary Objections, § 36

⁹⁵³ Preliminary Objections, § 39

⁹⁵⁴ Preliminary Objections, § 42

şılık olarak şikayetçi, Türk Hükümetinin bu argümanının ancak *ratione loci* itirazı şeklinde dile getirilebileceğini belirtmiştir⁹⁵⁵.

Davacı hükümet, Türkiye'nin bu davanın açılma amacının siyasi propaganda olduğu ve kendi sorumluluğunda değil, KKTC'nin eylemlerinin bir sonucu olduğu şeklindeki iddialarına karşılık, şikayetçinin davasının, Kuzey Kıbrıs'ın yasadışı Türk işgali nedeniyle mülkiyetinden mahrum bırakılan mülteciler örneklerinin binlercesinden sadece bir tanesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetinin yurttaşlarının kaderiyle veya çıkarlarıyla ilgilenmesinin doğal olduğunu ve bunun siyasi propaganda olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir⁹⁵⁶. Bunun yanında, Türkiye'nin dava sorumluluğunun kendisine değil, KKTC'ye ait olduğu şeklindeki argümanına karşılık olarak, davacı hükümet, Türkiye'nin, Mahkeme İç Tüzüğü'ne göre sorumluluğunu bu yolla değiştirmesinin mümkün olmadığını, uluslararası hukukun ihlal edilmesi ile yasadışı bir rejim adına davaya katılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir⁹⁵⁷.

Komisyon delegesi ise, Komisyon'un dava konusundaki görüşlerini açıklamak üzere davaya katılmıştır. Dava hakkının kötüye kullanımına ilişkin olarak Komisyon delegesi, davacı hükümetin görüşlerine katılmıştır⁹⁵⁸. Türkiye'nin, davanın kendi sorumluluğunda değil, KKTC'nin sorumluluğunda olduğu şeklindeki iddiaları konusunda ise Komisyon, Türkiye'nin, *amicus curiae** olarak davaya katılmadığını, aksine kendi adına ve Yüksek Sözleşmecî Taraf olarak davaya katıldığını belirtmiştir⁹⁵⁹.

Türk Hükümeti Mahkemeye iki *ratione loci* itirazı sunmuştur. İlk olarak, şikayet konusu sorunların Türkiye'nin değil, KKTC'nin yargı yetkisi içinde bulunduğu iddia edilerek, bu sebeple Mahkemenin, davanın esaslarına bakma yetkisi olmadığı vurgulanmıştır. İkinci olarak ise, Sözleşme'nin 25. ve 46. maddeleri uyarınca yaptığı bildirimlerle, Türkiye'nin anavatan ülkesi dışında meydana gelen olay ve eylemler için

⁹⁵⁵ Preliminary Objections, § 49

⁹⁵⁶ Preliminary Objections, § 43

⁹⁵⁷ Preliminary Objections, § 48

⁹⁵⁸ Preliminary Objections, § 43

* Görülmekte olan bir davada, kendisi dava ile doğrudan ilgili olmadığı halde, genellikle hukuksal görüş bildirmek üzere davaya katılmasına izin verilen taraf <http://www.lectlaw.com/def/a048.htm>, E.T.: 23/07/2002

⁹⁵⁹ Preliminary Objections, § 50

Mahkeme veya Komisyon'un yargı yetkisini kabul etmediği belirtilmiştir⁹⁶⁰. Bu konuda Türk hükümeti ilk olarak, mülkiyete erişim sorununun Türkiye'nin yargı yetkisi dışında bulunduğunu, ilgili toprak parçasının KKTC'nin yönetimi altında olduğunu, bunun en açık kanıtının da, bu konunun, toplumlararası görüşmelerin en temel konularından birini oluşturması olduğunu, belirtmiştir. Ayrıca Kuzey Kıbrıs'ta Türk kuvvetlerinin varlığının, ilgili bölgede Türkiye'nin kontrolü bulunduğu anlamına gelmeyeceğini belirtilerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Kıbrıs'taki günlük hayat ve mülkiyet sorunları üzerinde herhangi bir etkinliği bulunmadığını vurgulanmıştır. Türk Hükümeti, Türkiye'nin Kıbrıs'taki sınır bölgelerinde tam bir kontrol icra etmediğini belirterek, bu durumun Komisyon'un Kabul Edilirlik Raporu'nda da kabul edildiğini açıklamıştır. Buna göre Türkiye bölgedeki kontrolü KKTC ile paylaşmaktadır, silahlı kuvvetler kendi başına hareket ettikleri takdirde de, bu eylemi KKTC adına yapmaktadırlar. Öte yandan KKTC şikayetçi tarafından iddia edildiği üzere Türkiye'nin yönetiminde kukla bir devlet değil, demokratik, anayasal bir devlettir. Temel haklar, etkin bir şekilde, anayasa ile garanti altına alınmıştır ve iktidar serbest seçimler aracılığı ile belirlenmektedir. Bu yüzden KKTC'de kamu otoritesinin icrası, KKTC otoriteleri tarafından yerine getirildiği halde, Türkiye'nin sorumluluğu biçiminde kendisine yüklenemez. Bu devletin uluslararası toplum tarafından tanınmamış olması, bu bağlamda konu ile ilgili değildir⁹⁶¹.

Şikayetçi, Türkiye'nin *ratione loci* itirazlarına karşılık olarak, bu davada Sözleşme ihlallerinden doğan sorumluluk sorununun, uluslararası hukukun bu konuya ilişkin ilkelerine atıfta bulunularak incelenmesi gerektiğini belirterek, bu açıdan Komisyon'un, Türk görevlilerin, Sözleşme ihlalleri konusunda, doğrudan karışmasının söz konusu olup olmadığını incelemesinin, yanlış olduğunu belirtmiştir. Şikayetçiye göre, uluslararası hukukun genel ilkelerine göre, bir devlet fiziksel kontrole sahip olduğu bölgelerde meydana gelen hak ihlallerinden, uluslararası bir biçimde sorumludur. Uluslararası hukuk, bir devletin, bu bölge yerel veya otonom bir yönetimce idare edilse bile, kontrolü altında bulundurduğu belli bir toprak parçasında meydana gelen olaylardan sorumlu tutulabileceğini kabul etmektedir. Bu yerel veya otonom yönetim, ister yasadışı kuvvet kullanımı sonucunda oluşturulmuş olan yasadışı bir varlık niteliği gösterebilir, isterse yasal bir biçimde korunan veya başka bir tür siyasal bağımlılık durumunda olsun,

⁹⁶⁰ Preliminary Objections, § 55

⁹⁶¹ Preliminary Objections, § 56

o bölgeyi kontrolü altında bulunduran devletin sorumluluğu, devam eder. Bir devlet, yasadışı istila hareketlerinden, askeri işgal gibi konulardaki hukuki sorumluluğundan, bu eylemlerinden sonra yerel veya otonom yönetim biçimleri oluşturulması gibi yöntemlerle, kurtulamaz; bu devletin sorumluluğu halen devam etmektedir. Kukla devletler yaratılması örneğinde, perde arkasındaki güçlerin, bu yönetimler içindeki uluslararası hukuk ihlallerinden masun oldukları düşünülemez. Bu sebepten dolayı Türkiye'ye karşı da uluslararası hukuktaki, devlet sorumluluğuna ilişkin bu genel kuralların uygulanması gerekmektedir.

Şikayetçi, Türkiye'nin Kıbrıs'ın kuzeyindeki durumdan sorumlu tutulmaması durumunda, başka herhangi bir hukuksal kişinin sorumlu tutulamayacağını belirtmektedir. Ayrıca, Sözleşme hak ve özgürlüklerinin etkin korunması ilkesi, sorumluluk sisteminde herhangi bir boşluk olmasını kabul etmemektedir; kaldı ki Mahkeme'nin içtihadı da bu yöndedir. Bu yüzden şikayetçi, özet olarak Türkiye'nin Kıbrıs'ın kuzeyindeki işgal eyleminin sonucunda ve halen de devam eden bir biçimde bölgede etkin kontrol sağlayan güç olduğunu, bu yüzden sorunun uluslararası hukuktaki devlet sorumluluğu ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ve Türkiye'nin bu sorumluluğundan kaçınamayacağını iddia etmektedir⁹⁶².

Davacı hükümet, Türkiye'nin *ratione loci* itirazları konusunda şikayetçinin görüşlerine katıldığını belirterek bu görüşleri yinelemiştir⁹⁶³. Davacı hükümet aynı tutumu *ratione temporis* itirazları konusunda da göstermiştir⁹⁶⁴.

Türkiye'nin *ratione loci* itirazları konusunda Komisyon, şikayetçinin sınır bölgesinde kontrol icra eden Türk silahlı kuvvetlerinin Kuzey Kıbrıs'taki varlığı nedeniyle mülkiyetine ulaşımının engellendiği görüşündedir. Bu yüzden bu erişimin engellenmesi Türkiye'nin sorumluluğu dahilindedir⁹⁶⁵.

Türk Hükümeti, Mahkemenin yargı yetkisini sadece 22 Ocak 1990 tarihinden sonra meydana gelen olay ve olgular için kabul ettiğini belirterek, Komisyon'un, sürekli

⁹⁶² Preliminary Objections, § 57

⁹⁶³ Preliminary Objections, § 57, 48, 91

⁹⁶⁴ Preliminary Objections, § 100

⁹⁶⁵ Preliminary Objections, § 58

etkileri olsa dahi, ani eylemler ile sürekli Sözleşme ihlalleri arasında net bir ayırım yaptığını ifade etmiştir. Şikayetçinin şikayet konusu olan mülkiyetten mahrum bırakılması olgusu, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında gerçekleşen ani bir eylemin doğrudan sonucudur. Bu olay Türkiye'nin Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesinden önce gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu konudaki temel savlarından bir diğeri ise şikayetçinin malik sıfatını 1975'te KTFD'nin kuruluşu ile başlayan ve en son olarak 7 Mayıs 1985 tarihinde KKTC anayasasının kabul edilmesi ile sona eren, yönetsel bir evrim içerisinde kaybettiği ve KKTC Anayasası'nın 159. maddesi uyarınca bu mülkiyetin kamulaştırıldığıdır. Bu olaylar da 22 Ocak 1990 tarihinden önce gerçekleştiği için Mahkeme *ratione temporis* bu davaya bakmaya yetkili değildir⁹⁶⁶.

Türkiye'nin *ratione temporis* itirazları konusunda şikayetçi, şikayetlerinin Kıbrıs'ın işgal altında bulunan bölümündeki mülkiyetini kullanma ve bundan faydalanmasının Türkiye tarafından engellenmesi ve engellenmenin halen devam etmesi temelinde 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlalini oluşturduğu iddiasına ilişkin olduğunu belirterek, bir alanın *de facto* kamulaştırılmasının, 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali olduğuna karar veren 24 Haziran 1993 tarihli Papamichalopoulos ve Diğerleri-Yunanistan davasına atıfta bulunmuştur. Şikayetçi, Mahkemenin yargı yetkisinin belirlenmesine ilişkin tarihin 22 Ocak 1990 değil, Türkiye'nin AIHK'nin bireysel başvuru kabul etme yetkisini tanıdığı 28 Ocak 1987 tarihi olması gerektiğini, çünkü bu davanın Mahkemeye, AIHK'ye yapılan orijinal bir başvuru sonucunda geldiğini iddia etmiştir. Mahkemenin yargı yetkisini, sadece bildirim tarihinden sonra meydana gelen olaylar konusunda, kabul eden Türkiye'nin 46. madde bildirim çerçevesinde hareket edilirse, Mahkemenin, 48. madde hükmü uyarınca götürülen davaları inceleme yetkisi sınırlanacaktır ki, bu normal bir durum değildir. Böyle bir sonuç, 45. ve 48. maddenin özüne aykırı olacaktır⁹⁶⁷.

Komisyon delegeesi, Türkiye'nin *ratione temporis* itirazları konusunda davacı hükümetin görüşlerine katılmıştır. Ancak bir noktada bu görüşlerden ayrılmış, kritik

⁹⁶⁶ Preliminary Objections, § 99

⁹⁶⁷ Preliminary Objections, § 100

tarihin 22 Ocak 1990 olarak kabul edilmesi gerektiğini, çünkü Türkiye'nin Mahkemenin yargı yetkisini kabulünün bu tarihte gerçekleştiğini belirtmiştir⁹⁶⁸.

Türkiye bunun dışında 25. ve 46. maddeler uyarınca yapmış olduğu 28 Ocak 1987 ve 22 Ocak 1990 tarihli Bildirimlerinin hukuken geçerli olduğunu ve Sözleşme kurumlarını bağladığını iddia etmiştir. 25. ve 46. maddelerle kurulan sistem sözleşmecî devletlerin girip girmemekte serbest oldukları seçimlik bir sistemdir. AİHS hazırlandığı sırada, sözleşmecî devletler, Komisyon ve Mahkemenin yetkilerinin kısmi olarak tanınmasının kabul edilemez olduğu şeklinde bir karar almamışlardı. Ayrıca Türkiye Hükümeti UAD Statüsü'nün 36. maddesine atıfta bulunarak, bu maddede UAD'ın yetkisinin kabulünde ülkesel ve zamansal kısıtlamalar konabileceğini belirterek, bu maddedeki ifade tarzının 25. ve 46. maddelerde de aynen kullanıldığını ifade etmiş ve Sözleşmenin bu maddelerinde devletlerin Komisyon veya Mahkemenin yargı yetkilerini tanırlarken ülkesel veya zamansal kısıtlamalar koyabilecekleri şeklinde yorumlama yoluna gitmiştir⁹⁶⁹. Türk Hükümeti ayrıca 25. ve 46. madde bildirimleri ile getirilen kısıtlamaların geçerli olarak tanınmaması durumunda, bildirimlerin tümünün kendince geçersiz sayılacağını vurgulamış ve dolayısıyla Türk Hükümetinin bu durumdan siyasal sonuçlar çıkaracağını belirtmiştir. Çünkü Türkiye bu bildirimlerde koyduğu kısıtlamaların bildirim özünü oluşturduğunu, bunların herhangi birinin geçersiz sayılmasının, bildirim tümünü geçersiz hale getireceğini daha önceden de belirttiğini ifade etmiştir⁹⁷⁰.

Şikayetçi, Türkiye'nin yukarıdaki iddiaları karşısında şunları ileri sürmüştür: Bir devlet 25. ve 46. madde hükümleri uyarınca Komisyon ve Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmek amacıyla bildirimde bulunduğu anda, buna ancak *ratione temporis* kısıtlamalar getirebilir. Aksi takdirde, Türkiye'nin bildirimlerindeki ülkesel kısıtlamalar, gizli çekince anlamına gelmektedir⁹⁷¹. Şikayetçi, Türkiye'nin 25. ve 46. madde hükümleri uyarınca yaptığı bildirimlerdeki kısıtlamaların geçersiz olması durumunda tüm bildirim geçersiz olacağı konusundaki iddialarına yanıt olarak da, davalı hükümetin bu bildirimleri hazırlarken ilgili kısıtlamaların geçersiz ilan edilebileceği riskini aldığını be-

⁹⁶⁸ Preliminary Objections, § 101

⁹⁶⁹ Preliminary Objections, § 67

⁹⁷⁰ Preliminary Objections, § 90

⁹⁷¹ Preliminary Objections, § 68

lirterek, şimdi davalı hükümetin, bu riskin hukuksal sonuçlarını Sözleşme kurumlarına empoze etme yolları aramaması gerektiğini belirtmiştir⁹⁷².

Komisyon delegesi, Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerindeki ülkesel ve zamansal kısıtlamaların geçerli olduğu iddiasına karşılık, bu davanın Komisyon'daki kabul edilirlilik kararına atıfta bulunarak, Komisyon'un Türkiye'nin 25. madde bildirimindeki zamansal kısıtlama hariç tüm kısıtlamaları geçersiz saydığını belirterek, aynı görüşün 46. madde bildirim için de geçerli olması gerektiğini ifade etmiştir⁹⁷³. Bunun yanında Türkiye'nin ülkesel ve zamansal kısıtlamalar kabul edilmediği takdirde bildirim tümünün geçersizliği iddiaları konusunda ise Komisyon, Türkiye'nin 25. madde bildirimini yaparken temel amacının Komisyon'un kendisi aleyhine bireysel başvuru kabul etme yetkisini kabul etmek olduğunu, geçerli amacın bu olması gerektiğini ileri sürmüştür⁹⁷⁴.

Sonuç olarak Türkiye, 25. ve 46. maddeler ışığında yapmış olduğu bildirimlerden hareket ederek, bu bildirimlerde Türkiye'nin zamansal ve ülkesel kısıtlamalar koyduğunu, iddia konusu eylem ve işlemlerin bu bildirimlerin tanıdığı şekilde Mahkemenin *ratione loci* ve *ratione temporis* yargı yetkisi dışında kaldığını, bu davanın asıl açılma nedeninin siyasi propaganda çabası olduğunu, yapılan işlem ve eylemlerden Türkiye'nin değil, KKTC'nin sorumlu tutulması gerektiğini iddia ederek Mahkemenin davayı reddetmesini istemiştir.

Şikayetçi ise, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti davayı AIHM'ye götürdükten sonra, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 33/3/d maddesi uyarınca, davaya müdahil olarak katılmak istediğini belirtmiştir⁹⁷⁵. Şikayetçi Girne'de 4609, 4610, 4618, 4619, 4748, 4884, 5002, 5004, 5386 ve 5390 nolu parsellerde kayıtlı taşınmaz mülkiyetin kendisine ait olduğunu, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ın kuzeyi Türk işgaline uğramadan önce bunlardan bir tanesinin de kendi evi olması düşüncesiyle bir inşaat yapılmaya başlandığını, ancak Türkiye'nin hareketi nedeniyle bu inşaatın durduğunu belirterek, Girne'ye dönmesinin ve mülkiyetinden faydalanmasının Türk kuvvetlerince

⁹⁷² Preliminary Objections, § 91

⁹⁷³ Preliminary Objections, § 69

⁹⁷⁴ Preliminary Objections, § 92

⁹⁷⁵ Preliminary Objections, § 2

engellendiğini ve halen engellenmekte olduğunu iddia etmektedir⁹⁷⁶. Şikayetçi, Mahkemeden, Türkiye adına öne sürülen tüm ilk itirazları reddetmesini ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ve AİHS'nin 8. maddesinin sürekli ihlalleri konusunda 28 Ocak 1987 veya 22 Ocak 1990 tarihinden itibaren geçerli olmak kaydıyla, yargılama yetkisi olduğunun kabulünü talep etmiştir⁹⁷⁷.

Mahkemeye davacı hükümet sıfatıyla katılan GKRY ise, bu davayı Sözleşme'nin 48. maddesi uyarınca Mahkemeye getirdiğini belirterek, Hükümetinin başvuru amacının, şikayetçinin mülkiyetine ilişkin dava konusu olguların, Türkiye'nin Sözleşmenin 8. maddesi ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki yükümlülüklerinin bir ihlali olup olmadığı konusunda bir karar elde etmek olduğunu açıklamıştır⁹⁷⁸. Davacı hükümet sonuç olarak, Mahkemeden, Türkiye'nin ilk itirazlarının reddedilmesini, Kıbrıs Hükümeti tarafından Mahkemeye getirilen bu davanın sağlam temeller üzerine oturduğuna ve Sözleşme'deki insan haklarının korunması ve Avrupa Kamu Düzeni'nin sağlanması açısından haklı bir başvuru olduğuna karar verilmesini ve bu davada şikayetçinin Sözleşmeden doğan hak ihlallerine ilişkin yakınmalarının geçerli olduğunun kabul edilmesini istemektedir⁹⁷⁹.

3.1.3.1.2. Karar

Mahkeme, Türkiye'nin davaya ilişkin itirazları ve buna karşı diğer tarafların öne sürdükleri görüşleri değerlendirdikten sonra, 23 Şubat 1995'te İlk İtirazlar kararını kabul etmiştir.

Mahkeme, Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetine atfen Kıbrıs Rum Yönetimi ibaresini kullanması ve davada muhatap kabul etmesinin hiçbir şekilde tanıma anlamına gelmeyeceği şeklindeki ifadeleri konusunda Avrupa Konseyi ve Komisyon'un tutarlı uygulamalarını örnek göstererek, davacı hükümetin, uluslararası toplum tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olarak tanındığını, bu açıdan Sözleşmenin Yüksek Bağitli bir tarafı olarak, bu konununun tartışmalı olmadığını, şikayetçinin bu devletin

⁹⁷⁶ Preliminary Objections, § 11

⁹⁷⁷ Preliminary Objections, § 38

⁹⁷⁸ Preliminary Objections, § 1

⁹⁷⁹ Preliminary Objections, § 37

bir yurttaşı olduğunu belirtmiş ve davacı hükümetin, davalı hükümet tarafından tanınmasının, dava açmanın bir ön koşulu olmadığını belirtmiştir⁹⁸⁰.

Türkiye'nin dava hakkının kötüye kullanımı olduğu iddiasına konusunda, Mahkeme, bu iddianın daha önceki Komisyon önündeki süreçte dile getirilmediğini, böylece Türkiye'nin, bu davanın Mahkemeye götürülmesi konusunu üstü kapalı bir biçimde kabul ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, davacı hükümetin, yurttaşlarının çıkarlarını korumak amacıyla bu davayı Mahkeme önüne getirmesinin, bu hakkın kötüye kullanımı olarak yorumlanamayacağına ve bu itirazın reddedilmesine karar vermiştir⁹⁸¹.

Türkiye'nin, dava konusu olay ve olguların kendi eylemleri değil, KKTC'nin eylemleri sonucunda ortaya çıktığı iddiası konusunda, Mahkeme, sözleşmeci bir devletin Mahkeme önündeki statüsünü kendi isteği ile belirlemesinin mümkün olmadığını ifade ederek, davanın, öncelikle Türkiye'ye karşı 25. madde uyarınca yapılan bir başvuru sonucunda Komisyon'a açıldığını, daha sonra ise başka bir Yüksek Sözleşmeci Tarafça 48. madde uyarınca Mahkemeye getirildiğini; dolayısıyla davanın orijinalinin Komisyon'a yapılan başvuru olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden Türkiye'nin bu davada, davalı taraf olduğuna karar verilmiştir⁹⁸².

Türkiye'nin *ratione loci* itirazları konusunda, Mahkeme, davanın bu aşamasında şikayet konusu sorunların, ulusal topraklarının dışında olsa bile Türkiye'nin sorumluluk alanına girip girmediğinin belirlenmesinin, öncelikli mesele olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında yetki kavramının, Yüksek Sözleşmeci Tarafların ulusal toprakları ile sınırlı olmadığı belirtilmiş, Sözleşmeci tarafların sorumluluğunun, kendisine bağlı otoritelerin, kendi toprakları dışında etki yaratan eylemleri sonucunda da söz konusu olabileceği belirtilmiştir⁹⁸³. Ayrıca Sözleşme amaçları göz önünde bulundurulduğunda, askeri bir hareket sonucunda kendi ulusal toprakları dışındaki bir bölgede etkin kontrolün sağlanması durumunda da Sözleşmeci bir tarafın sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Sözleşmeci devlet, ister silahlı kuvvetleri vasıtasıyla doğrudan, isterse bağlı yönetim aracılığı ile dolaylı bir kontrol icra etsin,

⁹⁸⁰ Preliminary Objections, § 40, 41

⁹⁸¹ Preliminary Objections, § 44, 45

⁹⁸² Preliminary Objections, § 51, 52

⁹⁸³ Preliminary Objections, § 62

Sözleşmede öngörülen hak ve özgürlüklerin ihlal edilmemesini sağlamakla yükümlüdür. Nitekim davalı hükümet de, sunduğu görüşünde, şikayetçinin mülkiyeti üzerindeki kontrol kaybının, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin Türk kuvvetlerince işgal edilmesinden ve burada KKTC'nin kurulmasından dolayı kaynaklandığını kabul etmiştir⁹⁸⁴. Dolayısıyla şikayetçinin mülkiyetine ulaşımının Türk kuvvetlerince engellendiği konusunda, taraflar arasında görüş uyuşmazlığı yoktur. Sonuç olarak bu türden eylemler, Sözleşmenin 1. maddesi bağlamında Türkiye'nin yargı yetkisi (jurisdiction) kapsamına girer⁹⁸⁵.

Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerinin geçerliliği konusunda da, Mahkeme'ye göre, bu maddeler uyarınca sunulan bildirimler ile sözleşmeci bir devlet, Mahkeme veya Komisyon'a, kendisinin Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin kontrolünü yapma yetkisi vermektedir. Bu yüzden ilgili maddeler Sözleşmenin özel karakteri çerçevesinde yorumlanmalıdır. Sözleşme yaşam sürdüren bir araçtır, günün koşullarına uyum sağlamalıdır. Bu yüzden 25. ve 46. madde açısından devletlerin Komisyon ve Mahkemenin yargı yetkisini tanırlarken kısıtlamalar koyup koyamayacakları sorunu, günün şartlarına uygun bir şekilde yorumlanmalıdır. Bu sebeple öncelikle bu maddelerin günlük alışlageldik dildeki anlamlarına bakılacaktır⁹⁸⁶. 25. ve 46. maddelerde, bildirim sadece belirli bir süre veya dönem için yapılabileceği belirtilmiş, bundan başka diğer kısıtlamalar konusunda açık bir hüküm getirilmemiştir. Eğer bu maddelerde ülkesel kısıtlama konmasına izin verilmiş olsaydı, Sözleşmeci taraflar, sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilmesi konusunda ayrı ayrı sistemler oluşturma konusunda serbest olacaklar ve böylece her devlet kendi iradesini istediği şekilde kısıtlayacak ve hem Komisyon ve Mahkemenin hem de Sözleşmenin etkinliği azalacaktır. Bu sebepten dolayı, Sözleşmenin etkinliğini kaybetmemesi açısından bu türden kısıtlamalara izin verilemez⁹⁸⁷. Ayrıca Sözleşmenin Türkiye haricindeki diğer tarafları, Komisyon ve Mahkemenin yargı yetkisini *ratione loci ve ratione materiae* kısıtlamalar koymaksızın kabul etmişlerdir⁹⁸⁸. Bu türden tektip ve tutarlı bir Devlet uygulaması var oluşu, davalı hükümetin 25. ve 46. madde bildirimlerindeki kısıtlamalarının geçerli olmadığını bir başka göstergesidir. Mahkeme sonuç olarak, Sözleşmenin karakterini, 25. ve 46. maddelerin metninin mutad anlamını ve Sözleşmeci diğer taraf devletlerin bu

⁹⁸⁴ Preliminary Objections, § 63.

⁹⁸⁵ Preliminary Objections, § 64.

⁹⁸⁶ Preliminary Objections, § 70-73.

⁹⁸⁷ Preliminary Objections, § 75.

⁹⁸⁸ Preliminary Objections, § 79.

konudaki uygulamalarını dikkate alarak, Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerindeki *ratione loci* kısıtlamalarının geçerli olmadığına karar vermiştir⁹⁸⁹.

Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerinin hukuksal geçerliliği konusunda ise, Mahkeme, Türkiye'nin bildirimlerinin geçersiz kısımlarının bildirim geri kalanından ayrılabilirliği sorununun, bu bildirim yapıldıktan sonra Türk temsilciler tarafından yapılan tamamlayıcı ve yorumlayıcı açıklamalara göre karara bağlanamayacağını düşünmektedir. Bu yüzden Türkiye, 25. ve 46. maddeye ilişkin olarak diğer sözleşmeciler devletlerin tutarlı uygulaması ışığında, bu türden kısıtlamalarla bildirim yaptığı sırada, koyduğu bu kısıtlamaların Sözleşme sistemine göre geçerliliğinin tartışılabileceğinin ve Sözleşme organlarınca geçersiz sayılabileceğinin farkındadır⁹⁹⁰. Bu açıdan, Mahkeme, karar verildiği sırada, Sözleşme amaçlarının göz önünde bulundurularak bildirimlerin metninin incelenmesi gerektiğini (çünkü bu bildirim ile amaçlanan devletin Komisyon veya Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesidir) ve konan kısıtlamaların bildirim geri kalan kısmından ayrılıp ayrılamayacağına veya onun oluşturucu ve ayrılmaz bir parçası olup olmadığına karar verilmesinin gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme, yaptığı değerlendirme sonucunda, Türkiye tarafından konulan kısıtlamanın bildirim ayrılmaz parçası olmadığını kabul ederek, geçersiz kabul edilen *ratione loci* kısıtlamasının, bildirim geri kalan kısmından ayrılabilirliğini ve bildirim geri kalan kısmının geçerliliğini sürdürdüğünü belirtmiştir⁹⁹¹.

Türkiye'nin *ratione temporis* itirazı konusunda ise Mahkeme, Sözleşmenin 46. maddesinin, Türkiye'nin 22 Ocak 1990 bildiriminde olduğu üzere, devletlerin Mahkemenin yargı yetkisini kabulde zamansal kısıtlamalar koyabilmesine olanak sağladığını, Mahkemenin yargı yetkisinin, bildirim yapıldığı tarihten sonraki olay ve olgular için geçerli olması konusunda kısıtlamalar koyabilme açısından, Sözleşmeciler tarafları serbest bıraktığını belirtmiştir. Bu açıdan şikayetçinin mülkiyet haklarının sürekli ihlali iddiasının 22 Ocak 1990 tarihinden sonraki kısmı, Mahkemenin *ratione temporis* yargı yetkisi içerisine girmektedir⁹⁹². Mahkeme, ayrıca Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerindeki *ratione temporis* kısıtlamalarının doğru yorumu ve uygulanması ile

⁹⁸⁹ Preliminary Objections, § 89

⁹⁹⁰ Preliminary Objections, § 95

⁹⁹¹ Preliminary Objections, § 97, 98

⁹⁹² Preliminary Objections, § 102

Sözleşmede yer alan sürekli ihlal kavramının karmaşık hukuksal ve olgusal sorunlar ortaya çıkardığını ifade ederek, davanın şu anki aşamasında bu sorunlar hakkında karar verebilmeyi mümkün kılacak yeterli unsur bulunmadığını belirtmiş, bu konunun davanın esasları ile yakından ilgili olduğu için, henüz davanın bu aşamasında karar verilmesi gerektiğini söyleyerek, bu itirazın davanın esasları kısmına eklenmesine karar vermiştir⁹⁹³.

Özetle, Mahkeme, dava açma hakkının kötüye kullanımına ilişkin ilk itirazın oybirliği ile reddine, şikayetçi tarafından ileri sürülen iddiaların Sözleşme'nin 1. maddesi bağlamında Türkiye'nin yargı yetkisi içinde bulunduğu 16'ya karşı 2 oyla, Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerindeki *ratione loci* kısıtlamaların geçersiz olduğuna, dolayısıyla Türkiye'nin *ratione loci* ilk itirazlarının reddedilmesine, ancak Türkiye'nin bu bildirimlerinin Komisyon ve Mahkemenin yargı yetkisi açısından geçerli kabuller içerdiğine 16'ya karşı 2 oyla ve oybirliği ile *ratione temporis* ilk itirazlarının davanın esaslar aşamasına eklenmesine, karar vermiştir.

3.1.3.2. Davanın Esaslar Aşaması

3.1.3.2.1. Tarafların İddia ve Tezleri

Şikayetçi, Mahkemeye sunduğu görüşünde, Mahkemedan 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ve 8. maddenin sürekli ihlalinden, davalı hükümetin sorumlu olduğunun, davalı hükümetin Sözleşmenin 50. maddesi uyarınca tazmin etme yükümlülüğü altında olduğuna karar verilmesini ve hak ihlali kararlarına uygun olarak davalı hükümetin, şikayetçinin haklarını gelecekte serbestçe kullanabilmesine izin verme yükümlülüğü altında olduğuna karar verilmesini ve bunun ilanını talep etmiştir⁹⁹⁴.

Davacı hükümet ise, görüşünde, şunlara karar verilmesini talep etmiştir:

⁹⁹³ Preliminary Objections, § 104, 105

⁹⁹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Loizidou v. Turkey (Merits), 18 December 1996 (Bundan sonra Merits), <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=2&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Notice mode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001, § 28

1. "Mahkeme, şikayetçinin davasına bakmaya *ratione temporis* yetkilidir; çünkü Türkiye'nin Sözleşmenin 46. maddesi uyarınca yapmış olduğu bildirim, 22 Ocak 1990 tarihinden sonra Komisyonca ele alınan hak ihlallerine ilişkin olarak Mahkemenin yargı yetkisini açıkça hariç tutmamıştır. Bu yüzden Türkiye, 28 Ocak 1987'ten itibaren, şikayetçinin yakındığı hak ihlallerinden sorumludur.
2. Her halükârda Türkiye 22 Ocak 1990'dan itibaren devam eden dönemde meydana gelen ve Komisyonca incelenen ihlallerden sorumludur.
3. Türk işgali altındaki bölgede şikayetçinin 8. madde ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesinde altında düzenlenen haklarının ihlalini oluşturan düzen vardır ve halen devam etmektedir"⁹⁹⁵.

Davalı hükümet ise, sunduğu görüşünde, Mahkemedен, şikayetçinin en son olarak 5 Mayıs 1985 tarihinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bir eyleminin sonucu olarak, Kuzey Kıbrıs'ta bulunan mülkiyetinin sahipliğini, geri dönülemez bir biçimde kaybettiğine, bu eylemin Sözleşmenin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisine giren bir eylem olmadığına, Türkiye'nin, şikayetçinin 8. maddede düzenlenen haklarını ihlal edilmediğine karar verilmesini talep etmiştir⁹⁹⁶.

Şikayetçi ve davacı hükümet, Kuzey Kıbrıs'ta Türk işgali varlığını sürdürdüğünden dolayı, şikayetçinin mülkiyetine ulaşmasının engellendiğini ve buna bağlı olarak mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybettiğini iddia etmişlerdir. Bu durum 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlalini oluşturacak biçimde, şikayetçinin mülkiyetinden faydalanması hakkına sürekli ve haksız bir karışma, aynı zamanda da 8. madde uyarınca konutuna saygı gösterilmesi hakkının ihlalini oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Türkiye ise bu iddiaya karşı çıkarak, Mahkemenin *ratione temporis* davayı inceleme yetkisi bulunmadığını ileri sürmüştür⁹⁹⁷.

Türk hükümeti *ratione temporis* ilk itirazı konusunda, şikayetçinin Kuzey Kıbrıs'ta bulunan mülkiyetine el konması sürecinin 1974'te başladığını, en son olarak 5 Mayıs 1985 tarihinde yürürlüğe giren KKTC Anayasasının 159 (1) (b) maddesi uyarınca geri dönülemez bir biçimde kamulaştırıldığını, bu durumun da uluslararası hukuktaki gereklilik doktrini ile haklı gösterilebileceğini iddia etmiştir. Türk hükümeti, bundan sonra, KKTC'nin, anayasası referandumla kabul edilmiş, demokratik ve anaya-

⁹⁹⁵ Merits, § 29

⁹⁹⁶ Merits, § 30

⁹⁹⁷ Merits, § 31

sal bir devlet olduğunu, siyasi ve yönetsel bir evrim sürecini takiben, Kıbrıs Türk halkınca self-determination hakkının uygulanması sonucunda kurulduğunu ve bu niteliği ile geçerli ve uygulanabilir yasalar çıkarma yetkisinin bulunduğunu belirtmiş, Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki yönetimin otonom ve etkili yapısının, İngiltere'deki çeşitli mahkeme kararlarıyla da tanındığını iddia etmiştir. Bunun dışında Komisyon, Chrysostomos ve Papachrysostomou-Türkiye davasında şikayetçilerin tutuklanması ve alıkonmasının haklı nedenlere dayandığına karar vererek, KKTC'nin bu konudaki yasalarının geçerli olduğunu kabul etmiştir. Türk hükümetine göre, şikayetçi, malik sıfatını kritik tarih olan 22 Ocak 1990'dan önce, en son olarak 5 Mayıs 1985'te kaybetmiştir. Bu yüzden bu dava, Mahkemenin *ratione temporis* yetkisi dışında kalmaktadır⁹⁹⁸.

Bu noktada görüşleri davacı hükümet tarafından onaylanan şikayetçi ise, 1974'ten beri mülkiyetine erişiminin engellenmesi ve bunun sonucunda da mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybetmesi olgusunun, haklarının sürekli ihlali anlamına geldiğini iddia ederek, sözleşme kurumlarının ve diğer uluslararası yargı organlarının sürekli ihlal kavramını kabul ettiklerini belirtmiştir. Sözleşme yorumlanırken, uluslararası hukuk kurallarının dikkate alınması gerektiğini vurgulayan şikayetçi, KKTC'nin 1985 Anayasasının uluslararası hukuka göre geçersiz olduğunu, çünkü bu sözde devletin, Türkiye tarafından yasadışı güç kullanımı uygulaması sonucunda kurulduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden 1985 Anayasasının gaspçı nitelikteki hükümlerine geçerlilik atfedilemez⁹⁹⁹. Davacı hükümet, bu arada, Kıbrıslı Rumların işgal altındaki bölgede bulunan taşınmaz mülkiyetlerinden faydalanmalarının ihlalinin, sistematik ve devam eden bir süreç ve uygulama şeklinde gerçekleştirildiğini iddia etmiştir. Davacı hükümet, bu sürecin mülkiyetin kaybedilmesi anlamına gelmediğini belirtmektedir¹⁰⁰⁰.

1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlalinin Türkiye'ye yüklenmesi konusunda, şikayetçi, bu davanın, mülkiyetten faydalanma hakkını ihlal eden otoritelerin, mülkiyetin bulunduğu yerdeki meşru hükümetin (Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti) otoriteleri olmadığına göre, bu durumun istisnai bir nitelik arz ettiğini; bu yüzden Türkiye'nin 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlalden dolayı sorumlu olup olmadığının belirlenmesi konusunda uluslararası hukukun devlet sorumluluğuna ilişkin kurallarının incelenmesi

⁹⁹⁸ Merits, § 35

⁹⁹⁹ Merits, § 36

¹⁰⁰⁰ Merits, § 37

gerektiğini belirtmiştir. Şikayetçiye göre devlet sorumluluğu kavramı, sorumlu tutulma görüşüne dayanmaktadır. Bir devlet uluslararası olarak kontrol altında bulundurduğu bir alandaki tüm olaylardan, olay veya eylemler kendi etkin kontrolü dışında gelişmiş olsa bile, tüm sonuçları ile sorumlu tutulur. Bu sebeple, devlet görevlilerinin *ultra vires* (yetki aşımı şeklinde olan) eylemleri, ilgili devletin sorumluluğunu gerektirir. Uluslararası hukuka göre, bir devlet, bir bölgeden sorumlu olarak görülüyorsa, bu sorumluluğu, bu bölge yerel veya otonom yönetimse idare edilse bile, devam eder. Bir devlet, kontrol altında bulundurduğu bir bölgede yönetimi yerel veya otonom yönetime devretmekle Sözleşme yükümlülüklerinden kurtulamaz. Şikayetçi, KKTC'nin kuruluşunun hukuken geçersiz olduğunu iddia etmiş ve Türkiye dışında hiçbir devletin veya uluslararası örgütün, bu varlığı tanımadığını belirtmiştir. Adanın Türkiye tarafından işgal altında bulunduran bölgesindeki eylem veya olaylardan Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti sorumlu tutulamayacağına ve KKTC de yasadışı ve tanınmayan bir varlık olduğuna göre, bu bölgedeki olay ve eylemlerden tek sorumlu devlet, Türkiye'dir. Aksi takdirde, Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki insan hakları ihlallerinden doğan sorumluluk konusunda bir boşluk oluşacaktır ki bu durum Sözleşmenin etkinliği ilkesi ile tezat bir durum oluşturur. Bunun yanında, Türkiye'nin, işgal altında bulundurduğu bölgedeki olay ve eylemler üzerinde tam bir kontrol sağladığına ilişkin çok sayıda kanıt da mevcuttur. Bu yüzden, şikayetçiye göre, Kuzey Kıbrıs'taki insan hakları ihlallerinden Türkiye sorumlu tutulmalıdır¹⁰⁰¹.

Davacı hükümet bu konuda, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta etkin askeri ve siyasi kontrole sahip olduğunu, Kuzey Kıbrıs'ın yönetimini yasadışı kukla bir rejime devrederek uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumluluklarından kaçınamayacağını iddia etmiştir¹⁰⁰².

Türk hükümeti ise bu konuda, Kuzey Kıbrıs'ın, Sözleşmenin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisi içerisinde bulunmadığını iddia etmiştir. Türkiye Komisyon'un, Türkiye'nin yargı yetkisini "Kıbrıslı Türk otoritelerin kontrolünde bulunan tüm Kuzey Kıbrıs'ta değil, sadece sınır bölgesine" sınırladığı kararını hatırlatarak, bu şekilde şikayetçi tarafından iddia edilen sorumluluk ve kontrol varsayımlarının çürütü-

¹⁰⁰¹ Merits, § 49

¹⁰⁰² Merits, § 50

lebileceğini iddia etmiştir. Komisyon 8 Temmuz 1993 tarihinde aldığı Chrysostomos ve Papachrysostomou-Türkiye davasında, şikayetçilerin tutuklanma ve alıkonmalarının, Türkiye'ye yüklenebilecek eylemler olmadığını karara bağlamıştır. Türkiye, ayrıca Sözleşmenin 1. maddesindeki yargı yetkisi kavramı ile uluslararası hukuktaki devlet sorumluluğu kavramının eş anlamlı olmadığını, 1. madde hükümlerinin devlet sorumluluğu tanımlamasıyla ifade edilmediğini, dolayısıyla kuzey Kıbrıs'ın, Türkiye'nin 1. madde anlamında yargı yetkisine girmediğini iddia etmiştir. Türkiye'nin kuzey Kıbrıs'ta etkin kontrol icra etmediğini, kritik tarih olan 22 Ocak 1990'dan sonra da bunun gerçekleşmediğini belirterek, bu bölgede gerçekleştirilen eylem ve meydana gelen olaylardan KKTC otoritelerinin sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca kuzey Kıbrıs'taki Türk kuvvetlerinin, Kıbrıslı Türkleri koruma amacıyla ve KKTC'nin yasa koyucu otoritelerinin rızasıyla bu bölgede bulduklarını belirtmiş, KKTC'nin bağımsızlığının değerlendirmesi yapılırken, bu ülkede siyasal partilerin etkinlik gösterdikleri, serbest ve demokratik seçimlerin gerçekleştirildiği, anayasanın kurucu meclisçe hazırlandığı ve demokratik referanduma sunulmuş kabul edildiği hususlarının da göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir¹⁰⁰³.

1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlalinde mülkiyet haklarına karışma konusunda, şikayetçi ve davacı hükümet, şikayetin sadece mülkiyete ulaşım ile sınırlı olmadığını, daha geniş bir kapsamı bulunduğunu ve olgulara dayanan bir duruma ilişkin olduğunu iddia etmişlerdir. Erişimin sürekli engellenmesi ile şikayetçi, aynı zamanda, mülkiyetini kullanma, satma, miras bırakma, ipotek ettirme, geliştirme ve faydalanma hakları da dahil olmak üzere mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolünü kaybetmiştir. Bu durum Mahkeme içtihadı ışığında, *de facto* kamulaştırma olarak değerlendirilmelidir¹⁰⁰⁴.

Türk hükümeti ise bu konuda, davanın, sadece mülkiyete erişime ilişkin olduğunu belirterek, bu mülkiyetten faydalanma hakkının, mantıksal bir sonuç olarak, hareket özgürlüğünü içermediğini iddia etmiştir. Türk hükümeti, Mahkemenin, adadaki *de facto* siyasal durumu göz önünde bulundurmaksızın, şikayetçinin mülkiyetine ulaşma

¹⁰⁰³ Merits, § 51

¹⁰⁰⁴ Merits, § 58

özgürlüğüne sahip olduğuna karar vermesi durumunda, bu kararın sorunun tek çözüm yolu olan toplumlararası görüşmelere zarar vereceğini ifade etmiştir¹⁰⁰⁵.

Şikayetçi, 8. maddenin ihlali konusunda, bu madde uyarınca konut dokunulmazlığı hakkına haksız bir karışma bulunduğunu ileri sürmüştür. Şikayetçi, Girne'de doğup büyüdüğünü, nesiller boyunca ailesinin orada yaşadığını belirtmiştir. 1972'deki evliliğinden sonra Lefkoşe'ye taşındığını ve evinin bu tarihten itibaren orada bulunduğunu belirtmiştir. Ancak 1974'teki Türk işgalinden önce birinin kendi evi olması niyetiyle bir inşaat yaptırmaya başladığını, bu evde gelecekte yaşamayı planladığını ifade etmiştir. Ancak Türk işgali nedeniyle bu inşaatın tamamlanması ve şikayetçinin orada yaşamak için, kendi kenti olarak nitelendirdiği bölgeye geri dönmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin, bu bölgeyi kontrol altında buldurması ve şikayetçinin mülkiyetine ulaşmasını engellemesi, şikayetçinin 8. maddedeki haklarının da ihlalini oluşturmaktadır. Türk hükümeti ise bu konuda herhangi bir argüman geliştirmeden, bu maddenin ihlali olduğu iddiasının reddini talep etmiştir¹⁰⁰⁶.

Davanın 50. maddeye ilişkin iddialar kısmında, şikayetçi şu talepleri dile getirmiştir: a) maddi zararın tazmini – 1987 Ocak ayından itibaren taşınmaz mülkiyetinden elde edilmesi gerektiği halde elde edilemeyen gelir: 531.900 CYP, b) manevi zararın tazmini – maddi zarar için talep edilen miktarın aynı: 531.900 CYP, c) 1 Nolu Protokolün 1. maddesi uyarınca Türkiye tarafından, haklarını serbestçe kullanabilmesinin sağlanması, d) masraf ve harcamalar için miktarı henüz belirlenmeyen bir tutarın şikayetçiye ödenmesi. Türk hükümeti ise bu konuda herhangi bir argüman geliştirmemiş ve davanın esasları kısmına ilişkin duruşmada da herhangi bir karşı görüş bildirmemiştir¹⁰⁰⁷.

3.1.3.2.2. Karar

Mahkeme, ilk itirazlar aşamasında Türkiye'nin *ratione temporis* itirazının davanın esasları kısmına bırakılması konusunda verdiği kararı hatırlatarak, ilk önce bu ko-

¹⁰⁰⁵ Merits, § 59

¹⁰⁰⁶ Merits, § 65

¹⁰⁰⁷ Merits, § 68

nunun ele alınmasına karar vermiştir¹⁰⁰⁸. Bu itirazın Komisyon önündeki süreçte de dile getirildiğini, ancak buradaki kabul edilirlilik kararında, şikayete konu olan olayın sürekli bir nitelik mi taşıdığı, yoksa tekil bir olay mı olduğu konusunun tartışması ve analizinin yapılmadığı belirtilerek, bu konunun, her ne kadar ilk itirazlar aşamasında bazı noktalara değinilse de, sadece esaslar kısmında ayrıntılı incelemelerin konusu olabileceğine karar vermiştir¹⁰⁰⁹. Mahkeme, Sözleşmenin sürekli ihlal kavramını tanıdığını belirterek, “eğer şikayetçi halen mülkiyetin hukuksal sahibi sayılacaksa, bu dava, devam eden bir yapıdaki ihlal iddialarına ilişkin olacaktır” demiştir¹⁰¹⁰.

Mahkeme, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetin alıkonması sürecinin 1974'te başladığı ve en son olarak 5 Mayıs 1985 tarihinde yürürlüğe giren KKTC Anayasasının 159 (1) (b) maddesi uyarınca geri dönülemez bir biçimde kamulaştırıldığı, ve malik sıfatının bu tarihte sona erdiği iddiasına eğilerek, bu iddianın ifade ediliş tarzından, şikayetçinin 5 Mayıs 1985 tarihinden önce malik sıfatını kaybetmediğinin anlaşılacağını, veya farklı bir şekilde düşünüldüğünde, Türk hükümetinin maliklik sıfatının, bu tarihten önce hangi koşul ve durumda kaybedildiğini açıklayamadığını belirtmiştir. Bundan sonra Mahkemenin, Türkiye'nin KKTC Anayasasının 159. maddesinin uygulanmasının sonucu olarak malikliğin 1985'te kaybedildiği iddiasına yoğunlaşacağı karara bağlanmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin KKTC'nin ilanını hukuksal açıdan geçersiz ilan eden ve tüm devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'den başka bir Kıbrıs devleti tanıtmaya çağıran 541 sayılı kararına dikkat çekilerek, benzer bir çağrının BM Güvenlik Konseyi'nin 550 sayılı kararında da yapıldığı vurgulanmış, Kasım 1983'te toplanan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin de KKTC'nin ilanını kınadığı ve tüm üye devletleri KKTC'yi tanımamaya çağırdığını, benzer kararların Avrupa Topluluğu ve Commonwealth Başkanlar Zirvesi'nde de alındığı belirtilmiştir¹⁰¹¹. Mahkeme bunun yanında, diplomatik ilişkiler ve uluslararası örgütlerde yer alma bağlamında, uluslararası olarak tanınan tek Kıbrıs Hükümeti'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olduğunu belirtmiştir¹⁰¹². Mahkeme, Sözleşme ilkelerinin boşlukta yorumlanamayacağını ve uygulanamayacağını belirterek, Sözleşmenin, bir insan hakları sözleşmesi olarak özel karakterine dikkat çekmiş ve 49. maddeye ilişkin yargı yetkisini ilgilendiren sorunlar

¹⁰⁰⁸ Merits, § 32

¹⁰⁰⁹ Merits, § 40

¹⁰¹⁰ Merits, § 41

¹⁰¹¹ Merits, § 42

¹⁰¹² Merits, § 42

üzerinde karar verilirken, uluslararası hukukun ilgili kurallarının dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir¹⁰¹³.

Mahkeme, uluslararası uygulamadan dolayı ve yukarıda belirtilen çeşitli uluslararası kararlardan dolayı, uluslararası toplumun KKTC'yi, uluslararası hukuka göre, bir devlet olarak tanımadığının açık olduğunu ve insan ve "azınlık" haklarının korunması alanındaki uluslararası standartlarla kendini bağıtlayan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, tek meşru Kıbrıs Hükümeti olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple, Mahkeme, Sözleşme amaçlarının gerçekleştirilmesi açısından, KKTC Anayasasının 159. maddesi hükümlerine geçerlilik atfedemez¹⁰¹⁴. Mahkeme, KKTC'nin yasama ve yürütmeye ilişkin eylemlerinin meşruluğu konusunda genel bir teori oluşturmanın gereksiz olduğunu düşünmekte ve uluslararası hukukun bu türden durumlarla karşılaştığında, belli hukuksal düzenlemeler ile eylemlerin (örneğin ölüm, doğum, evlilik kayıtlarının geçerliliği gibi) geçerli olduğunu kabul etmekte olduğunu, belirtmektedir¹⁰¹⁵. Yukarıda varılan sonuçlara göre, Mahkeme, şikayetçinin malik sıfatının, KKTC'nin 1985 Anayasasının 159. maddesinin uygulanması sonucunda kaybedilmediğine, çünkü KKTC uluslararası olarak tanınmadığına göre Anayasasının da geçerli olamayacağına, karar vermiştir. Mahkeme, bunun yanında şikayetçinin malik sıfatını kaybetmesi sonucunu doğuran başka bir olguya da rastlanılmadığını belirtmiştir. Bu açıdan şikayetçinin halen mülkiyetin yasal sahibi sayılması gerektiğini belirten Mahkeme, *ratione temporis* itirazının reddine karar vermiştir¹⁰¹⁶.

1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlaline ilişkin olarak, davanın Türkiye'ye yüklenmesi sorununda, Mahkeme, ilk olarak, yerleşmiş bir içtihat olarak Sözleşme'nin 1. maddesindeki yargı yetkisi kavramının, Sözleşmeciler devletlerin ulusal sınırları ile kısıtlanmadığını, daha başka alanlarda da geçerli olabileceği görüşünü tekrarlamıştır. Mahkeme, bir devletin sorumluluğunun, silahlı eylem sonucunda, kendi ulusal sınırları dışındaki bir alanda etkili kontrol kurması sonucunun oluşması durumunda bu bölgeyi de içine kapsayacak biçimde genişlemesinin, söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Mahkeme, davayı Türkiye'ye yükleme sorununu değerlendirirken, Türk hükümetinin,

¹⁰¹³ Merits, § 43

¹⁰¹⁴ Merits, § 44

¹⁰¹⁵ Merits, § 45

¹⁰¹⁶ Merits, § 46, 47

şikayetçinin mülkiyeti üzerindeki kontrolü kaybetmesinin, Kıbrıs'ın kuzeyinin Türk askeri kuvvetlerince işgal altında bulundurulmasından ve burada KKTC'nin kurulmasından kaynaklandığı şeklindeki kabul beyanının da önemli olduğunu belirterek şikayetçinin çeşitli zamanlarda mülkiyetine ulaşmasının Türk kuvvetlerince engellendiği konusunun da tartışma konusu yapılmadığını vurgulamıştır¹⁰¹⁷.

Mahkeme, Komisyonun bulgu ve kararları ile bağlı olmadığını, önündeki kanıt ve olgular ışığında kendi değerlendirmesini yapmakta serbest olduğunu belirtmiştir. Komisyonun, şikayetçinin Kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetine ulaşımının, sınır bölgesinde tam kontrol sağlayan Türk askerleri tarafından engellendiği şeklinde karar aldığını vurgulayan Mahkeme, Komisyonun, şikayetçinin yakınmalarını, sadece sınır bölgesinin diğer tarafına geçme olarak, seyahat özgürlüğü biçiminde algıladığını belirtmiş ve şikayetçinin mülkiyetine erişiminin sürekli ihlali ve bunun sonucu olarak da mülkiyet üzerindeki tüm kontrolü kaybetmesinin Türkiye'ye yüklenip yüklenemeyeceği sorununu belirlemek amacıyla, olguların tekrar değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir¹⁰¹⁸.

Mahkeme, Türkiye'nin KKTC otoritelerinin eylem ve politikaları üzerinde etkin kontrol icra ettiğini belirlemenin gerekli olmadığını belirterek, Kuzey Kıbrıs'ta görev yapan çok sayıda asker bulunmasından dolayı Türk ordusunun Kıbrıs'ın bu bölümünde etkin kontrol sağladığının açık olduğunu ifade etmiştir. Bu türden bir kontrol, Türkiye'nin, KKTC'nin eylem ve politikaları konusunda sorumluluğunu gerektirir. Bu sebepten dolayı, KKTC otoritelerinin eylem ve politikaları, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisi kapsamına girmekte ve Türkiye'nin yargı yetkisi Kuzey Kıbrıs'ı da içerisine alacak bir biçimde genişlemektedir. Mahkeme, Türkiye'nin 1974 müdahalesinin meşru olup olmadığını incelenmeyeceğini, çünkü devlet sorumluluğu konusunda bu türden bir inceleme yapmanın gereksiz olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda, uluslararası toplumun KKTC'yi uluslararası hukuk açısından bir devlet olarak tanımadığını ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni adanın tek meşru hükümeti olarak tanıdığını hatırlatmak yeterli olacaktır¹⁰¹⁹. Bu sonuçlardan hareketle, Mahkeme, şikayetçinin mülkiyetine ulaşımının sürekli ihlali ve bunun sonucunda da mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybetmesi sorununun, Sözleşmenin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı

¹⁰¹⁷ Merits, § 52-54

¹⁰¹⁸ Merits, § 55, 56

¹⁰¹⁹ Merits, § 56

yetkisi kapsamına girdiğine ve bu yüzden de Türkiye'ye yüklenebileceğine karar vermiştir¹⁰²⁰.

1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlaline ilişkin olarak, şikayetçinin mülkiyet haklarına karışma konusunda Mahkeme, öncelikli olarak, Komisyonun, şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesine ilişkin yakınmalarının, mülkiyetine fiziksel ulaşma sorununu ile sınırlandırılmayacağı şeklinde karar aldığını belirtmiştir. Şikayetçi, Türkiye'nin, mülkiyetine erişmesini engelleyerek bir mülkiyet sahibi olarak bundan kaynaklanan bağlı haklarını, özellikle de 1 Nolu Protokolün 1. maddesinden kaynaklanan mülkiyetinden faydalanma hakkını engellediğini iddia etmektedir. Ancak Mahkeme, Komisyonun yaptığı gibi, şikayetçinin yakınmalarının seyahat özgürlüğü hakkıyla sınırlanmasını kabul edemez. Bu yüzden 1 Nolu Protokolün 1. maddesi, bu dava açısından, uygulanabilir bir nitelik taşımaktadır¹⁰²¹.

1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali olup olmadığı konusunda ise, Mahkeme öncelikle, şikayetçinin mülkiyetinin halen yasal sahibi olduğu yönünde karar aldığını hatırlatarak, şikayetçinin 1974'ten beri mülkiyetine ulaşmasının engellenmesi yüzünden, mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü etkin bir şekilde kaybettiğini belirtmiştir. Bu sebepten, mülkiyete ulaşımın sürekli ihlali, 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki mülkiyetin kullanımı hakkına bir karışma olarak nitelendirilmelidir. Bu türden bir kısıtlama 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin birinci ve ikinci paragrafları anlamında mülkiyetten mahrum bırakılma olarak değerlendirilemez. Bu sonuçlar ışığında Mahkeme 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin bir ihlali bulunduğu ve bu ihlalin halen devam etmekte olduğuna karar vermiştir¹⁰²².

Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali iddiası konusunda ise, Mahkeme, şikayetçinin söz konusu bölgede bir evi bulunmadığını belirtmiş, yapılması düşünülen bir evin 8. madde anlamında konut anlamına gelmeyeceği vurgulanarak, bir kişinin doğup büyüdüğü, aile köklerinin bulunduğu ancak artık orada yaşamadığı yerin evi olarak yorumla-

¹⁰²⁰ Merits, § 57

¹⁰²¹ Merits, § 60, 61

¹⁰²² Merits, § 62, 63

namayacağı sonucuna varmıştır. Bu yüzden şikayetçinin 8. madde haklarına bir karışma olmadığına karar verilmiştir¹⁰²³.

Şikayetçinin 50. madde uyarınca yapmış olduğu tazminat talebi konusunda ise Mahkeme, bu davanın olağanüstü niteliğini de gözönünde bulundurarak, 50. madde başvurusunun herhangi bir karar için hazır olmadığı sonucuna varmıştır. Bu sorunun ertelenmesine ve Türk hükümeti ile şikayetçi arasında bir anlaşma sağlanması durumunda prosedürün tamamlanmış sayılmasına karar vermiştir¹⁰²⁴.

Mahkeme sonuç olarak, *ratione temporis* ilk itirazının 11'e karşı 6 oyla reddine, şikayetçinin mülkiyetine erişiminin engellenmesinin ve buna bağlı olarak mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybetmesinin sorumluluğunun Türkiye'ye yüklenmesine 11'e karşı 6 oyla, 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali olduğuna 11'e karşı 6 oyla, 8. maddenin ihlali bulunmadığına oybirliği ile ve Sözleşme'nin 50. maddesine ilişkin başvurunun karar için hazır olmadığına oybirliği ile karar vermiş ve, a) bu sorunu ertelemiş, b) Türk hükümetini ve şikayetçiyi, karar tarihinden itibaren 6 ay içerisinde bu sorun konusundaki görüşlerini Mahkemeye sunma ve anlaşmaya varmaları durumunda Mahkemeyi bu durumdan haberdar etmeye davet etmiş, ve c) davanın bundan sonraki aşamalarını ertelemiş ve eğer ihtiyaç olursa duruşma yapılması konusundaki yetkiyi Mahkeme başkanına vermiştir.

3.1.3.3. 50. Madde (Tazminat) Aşaması

3.1.3.3.1. Tarafların İddia ve Tezleri

Türk hükümeti, Mahkemeye gönderdiği görüşünde, Mahkemenin, şikayetçinin mülkiyet haklarına karışmasının sorumluluğunun Türkiye'ye yüklenebileceği konusundaki kararına karşı çıkmış ve Mahkemedan, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunana dek, bu davanın ileriki aşamalarının ertelenmesini talep etmiştir¹⁰²⁵. Mahkeme, Tür-

¹⁰²³ Merits, § 66

¹⁰²⁴ Merits, § 69

¹⁰²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Loizidou v. Turkey* (Article 50), 28 July 1998 (Bundan sonra Article 50).

kiye'nin bu talebini 30 Ağustos 1997 tarihinde aldığı bir kararla reddetmiş ve tarafları 50. maddeye ilişkin görüşlerini sunmaya davet etmiştir¹⁰²⁶.

Şikayetçi, Türkiye'nin sorumlu bulunduğu mülkiyet haklarının sürekli ihlali nedeniyle tam tazminata hak kazandığını belirtmiş ve Mahkemeden bu yönde bir karar almasını talep etmiştir. Davacı hükümet de, şikayetçinin taleplerini onaylayarak, Mahkeme dolayısıyla yaptığı masrafların davalı hükümet tarafından ödenmesine karar verilmesini talep etmiştir. Türk hükümeti ise, Mahkemeden 50. madde uyarınca şikayetçinin maddi tazminat taleplerini reddetmesini istemiştir¹⁰²⁷.

Şikayetçi ve davacı hükümet, Mahkemenin şikayetçinin mülkiyet haklarının sürekli ihlali kararı ışığı altında, bu davada tazminat kararı verilmesi gerektiğini belirtmişler, ancak şikayetçi, Mahkemede bu konuya ilişkin olarak yapılan duruşma sırasında, daha önce görüşünde belirttiği taleplerden biri olan "Türkiye tarafından 1 Nolu Protokolün 1. maddesi uyarınca, haklarını serbestçe kullanabilmesinin sağlanması" talebinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Türkiye ise, tam tazmine hak kazanılan bir durum olmadığını belirtmiştir¹⁰²⁸.

Tam tazmine hak kazanma konusunda, Türkiye, uluslararası hukuka göre KKTC'nin eylemlerinden dolayı sorumlu tutulamayacağını açıklayarak, Türkiye'nin Kıbrıs'a karşı giriştiği herhangi bir hareketin temelini 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile 1960 Antlaşmalarında bulunduğunu belirterek, daha sonra varılan anlaşma ve metinlerin (30 Ağustos 1974 Cenevre Deklarasyonu, 1979 On Nokta Anlaşması ve 1992 Fikirler Dizisi gibi) Türkiye'ye yeni sorumluluklar yüklediğini ifade etmiştir. Şikayet konusu eylemlerin bir devletin sorumluluğunda sayılabilmesi için, bu eylemlerin, o devlete bağlı otoriteler tarafından yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Dünyada, anayasal olarak kurulmuş organlarıyla etkin otorite icra eden bir devletin eylemlerinden, üçüncü bir devletin sorumlu tutulduğu bir durum yoktur. Bu yüzden Türkiye aleyhine tam tazmine hak kazandırma, uluslararası hukuk ilkelerine aykırı bir durum oluşturacaktır. Türk hükümeti, mülkiyet hakları ve karşılıklı tazminat sorununun Kıbrıs

<http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=3&Action=Html&X=807190929&Notice=0&NoticeMode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001, § 5

¹⁰²⁶ Article 50, § 6

¹⁰²⁷ Article 50, § 16, 17, 18

¹⁰²⁸ Article 50, § 20

sorununun en önemli konularından birini oluşturduğunu, bu sorunun ancak iki toplum arasındaki müzakereler yolu ile ve halen üzerinde uzlaşmış iki toplumluluk ve iki kesimlilik ilkeleri çerçevesinde ulaşılabilecek genel kapsamlı bir çözüm çerçevesinde çözümlenebileceğini belirterek, iki bölgelilik ilkesinin, güneydeki Kıbrıslı Türklere ait mülkiyet ile kuzeydeki Kıbrıslı Rumlara ait mülkiyetin karşılıklı değişimini ve eğer gerekiyorsa arada doğan farklılıklar için tazminat ödenmesini içerdiğini, bu durumda 50. madde uyarınca tam tazmine hükmedilmesinin, iki toplum arasındaki müzakereler sürecine zarar vereceğini ve uzlaşılabilir ilke ve kriterler temelinde bir çözüme ulaşma çabalarını boşa çıkaracağını belirtmiştir. Türk hükümeti sonuç olarak 50. madde hükümleri çerçevesinde tazminata hak kazandırılmasının gerekli olmadığını iddia etmektedir¹⁰²⁹.

Şikayetçi ise bu konuda Mahkemenin, davanın esaslar aşamasında 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali olduğu ve bunun Türkiye'ye yüklenebileceği konusunda karar aldığını, şikayetçinin aciz durumda bırakılmamasının sağlanması amacıyla bir tazminata hükmedilmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir¹⁰³⁰.

Davacı hükümet ise, 50. maddeye ilişkin yargılamanın, Mahkemenin ilk itirazlar ve esaslar kısmında varılan kararların bir temyizi anlamına gelmediğini vurgulamış, bu davada 50. maddenin uygulanabilir olduğunu, çünkü şikayetçinin mülkiyet haklarının ihlali açısından Türk hükümetince herhangi bir tazminat verilmediğini belirtmiştir¹⁰³¹.

Maddi tazminata hak kazanma konusunda, şikayetçi, mülkiyetinin sözde kamulaştırılması için tazminat istemediğini vurgulayarak, Mahkemenin, şikayetçinin halen mülkiyetin yasal sahibi olduğuna karar verdiğini, dolayısıyla ortada bir kamulaştırma probleminin bulunmadığını belirtmiştir. Bu yüzden talebini, taşınmaz mülkiyetin kullanımının kaybı ve bunun sonucu olarak da onu geliştirme ve kiralama şansının kaybedilmesi iddiası üzerine temellendirmiştir. Mülkiyetin durumunu inceleyen bir değerlendirme raporuna dayanılarak, 22 Ocak 1990 ve 1997 yılı sonu arasında kalan dönem için mülkiyetin kullanımının kaybı olarak 621.900 CYP talep edilmektedir. Davacı hükümet ise şikayetçinin bu talebini destekleyerek Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuzey kısmını yasadışı sürekli işgalinin, maddi tazmin yoluyla öngörülen tazminat

¹⁰²⁹ Article 50, § 21

¹⁰³⁰ Article 50, § 22

¹⁰³¹ Article 50, § 23

miktarını daha aza indirmek için bir neden olarak kullanılmaması gerektiğini belirtmiş, aksi takdirde hukuka aykırı davranan bir tarafın bu hukuk ihlalinin fayda sağlamasının gündeme gelebileceğine dikkat çekmiştir. Türk hükümeti ise yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Mahkemeni böyle bir tazminata karar vermemesi gerektiğini belirterek, şikayetçinin talepte bulunduğu miktar konusunda herhangi bir yorumda bulunmamıştır¹⁰³².

Manevi tazminat konusunda ise, şikayetçi manevi tazminat için de 621.900 CYP verilmesini talep etmiştir. Şikayetçi, kendisi ile doğrudan ilişkili olan ve durumu ağırlaştırıcı çeşitli faktörlerin de dikkate alınmasını talep etmiştir. Bu faktörler, haklarından uzun süreli olarak yoksun bırakılmasının sonucu olarak duyduğu ızdırıp ve engellenme hissi, Türk ordusunun kuzey Kıbrıs'taki varlığına ilişkin olarak acizlik hissi ile mülkiyetini geri alması konusunda sonuçsuz kalan çabalarıdır. Ayrıca şikayetçinin Girne'de doğup büyüdüğü, nesiller boyu orada yaşadıklarını ve şu anda kendi ülkesinde bir mülteci durumunda bulunması gibi olguların da göz önünde bulundurulması gerekir. Ayrıca Türkiye'nin tazminat ödenmesi konusunda pek istekli olmaması da, şikayetçinin kaygılarını arttıran bir diğer etkidir. Davacı hükümet, bu aşamada, şikayetçinin taleplerini destekleyerek, yardım görememe, engellenme ve acizlik duygularının mülkiyete ulaşımının engellenmesine ilişkin olarak şikayetçi tarafından derin bir şekilde hissedildiğini ve şikayetçi ile söz konusu mülkiyet arasında, bunun bir aile mirası olması dolayısıyla güçlü bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir. Türk hükümeti bu konuda herhangi bir argüman geliştirmemiştir¹⁰³³.

Şikayetçinin masraflarının ödenmesi konusunda, şikayetçi, Komisyon ve Mahkeme önündeki çeşitli aşamalara ilişkin yaptığı harcamaları ayrıntılı faturalarını da sunarak bunların ödenmesini talep etmiştir. Bu aşamada, Komisyon süreci için 34.571,25 CYP, Mahkemenin ilk itirazlar aşaması için 30.190 CYP, esaslar aşaması için 49.112,48 CYP ve 50. madde aşaması için de 23.211,20 CYP talep edilmiştir. Şikayetçi bu türden bir davada iki Kıbrıslı avukat ile bir yabancı danışmanın hizmetinden yararlanmasının

¹⁰³² Article 50, § 27, 28, 29

¹⁰³³ Article 50, § 35, 36, 37

zorunlu bulunduğunu belirtmiştir¹⁰³⁴. Davacı hükümet, bu aşamada şikayetçinin taleplerini onaylamış, Türk hükümeti ise bu konuda bir argüman geliştirmemiştir¹⁰³⁵.

Davacı hükümetin masrafları konusunda, davacı hükümet bu davayı Mahkemeye getirmesi dolayısıyla yaptığı masrafların karşılanmasını talep ederek, bu masrafların 43.315,77 CYP tuttuğunu, amacının tazminat almak değil, sadece yaptığı masrafların karşılanması olduğunu belirtmiştir. Türk hükümeti bu konuda da herhangi bir karşı argüman geliştirmemiştir.

3.1.3.3.2. Karar

Mahkeme, şikayetçinin tam tazmine hakkı olup olmadığı konusunda, bu davanın esaslarına ilişkin aşamasındaki 57. paragrafında bulunan karara atıfta bulunarak, şikayetçinin kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetine ulaşmasının sürekli bir biçimde engellenmesinin, Sözleşmenin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisi içine girdiğini ve bu yüzden de Türkiye'ye yüklenebileceğini hatırlatmıştır. Mahkeme aynı şekilde, şikayetçinin halen mülkiyetin yasal sahibi sayılması gerektiği ve 1974'ten beri mülkiyetine ulaşımının olgusu nedeniyle, mülkiyet üzerindeki tüm kontrolü ve mülkiyetinden faydalanma ve kullanım olasılıklarını kaybettiği konusundaki kararını hatırlatılarak, mülkiyete erişimin ihlalinin, 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki hakların ihlali niteliğinde bir kırıma teşkil ettiğini tekrarlamıştır¹⁰³⁶. Mahkeme, yukarıda dile getirilen görüşlerinin ışığında, şikayet konusu sorunlar açısından Türkiye'nin Sözleşme sorumluluğunun *res judicata* (kesin hüküm) olduğu görüşündedir. Bu yüzden 50. maddeye uyarınca, tazminat verilmesi gereklidir. Mahkeme bu yüzden şikayetçinin mülkiyet haklarının ihlali için, 50. maddeye göre, bir tatmin yöntemi olarak, tazminat verilmesi hakkı bulunduğu karar vermiştir¹⁰³⁷.

Mahkeme maddi zarar konusunda, şikayetçinin, halen dokuz parselde kayıtlı arsa ile bir apartmanın yasal sahibi olduğunu ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki ihlal kararının, 1974 yılından beri mülkiyete erişimin engellenmesi sonucunda mülkiyet

¹⁰³⁴ Article 50, § 41

¹⁰³⁵ Article 50, § 41, 42

¹⁰³⁶ Article 50, § 25

¹⁰³⁷ Article 50, § 26

üzerindeki tüm kontrolün ve ondan faydalanma ve onu kullanma olasılıklarının kaybedilmesi olgusuna dayandığını hatırlatarak, bu sebepten dolayı şikayetçinin haklarının ihlalinden doğan kayıplara ilişkin olarak tazminat verilmesine hükmettiğini belirtmiştir¹⁰³⁸. Türk hükümeti, görüşünde, şikayetçinin tazminat hakkına karşı çıkmış ve bu yüzden de ekonomik kaybın hesaplanması yönetime itiraz etmemiştir. Mahkeme bu nedenle, şikayetçi tarafından ileri sürülen kayıp tahminlerini tartışmaksızın, kesin doğrularmış gibi kabul edemez¹⁰³⁹. Mahkeme, şikayetçi tarafından kaybın değerlendirilmesi konusunda önerilen, yıllık artış hızına (enflasyon) ilişkin genel yaklaşımın makul olduğunu kabul etmekle birlikte, bu değerlendirmenin, karşılaştırma yapmak için gerçek verilerin olmaması nedeniyle spekülative olabileceğini belirtmiştir. Şikayetçinin yapmış olduğu değerlendirme, Girne'deki emlak fiyatlarının 1974'ten 1997'ye değin, tutarlı bir şekilde yıllık %12 oranında değer kazandığı varsayımına dayanmaktadır. Ancak emlak piyasasındaki fiyatlarda 23 yıllık bir dönemde sabit bir artış hızı bulunduğu varsayımı şüphe uyandırmaktadır. Mahkeme bu yüzden, yüzde olarak verilen bu artışları, şikayetçinin kaybını hesaplamak açısından gerçekçi bir temel olarak kabul edemez¹⁰⁴⁰. Yukarıdaki belirsizlikleri de dikkate alarak ve adaletli temelde bir değerlendirme yaparak, Mahkeme 300.000 CYP'nin maddi zarara yönelik tazminat olarak verilmesine karar vermiştir¹⁰⁴¹.

Manevi zarar konusunda ise, Mahkeme, sahibi olduğu emlakı kullanmadığı yıllar içinde şikayetçinin yaşadığı acizlik ve engellenme duyguları ile duyduğu ızdırabı açısından bu başlık altında tazminata hükmedilmesi görüşünde olduğunu belirtmiş¹⁰⁴², bu davanın, şikayetçinin kişisel koşulları ile ilişkili bireysel şikayetine ilişkin olduğunu ve kuzey Kıbrıs'taki mülkiyet haklarının genel durumu ile bağlantılı olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca daha önceden almış olduğu Türkiye'nin 1974 askeri müdahalesinin uluslararası hukuka göre meşru olup olmadığı sorununun karara bağlanmasına gerek olmadığı ve 8. maddenin ihlali bulunmadığı kararlarını da hatırlatarak, bu başlık altında adaletli bir miktar olarak 20.000 CYP tazminat verilmesine hükmetmiştir¹⁰⁴³.

¹⁰³⁸ Article 50, § 31

¹⁰³⁹ Article 50, § 32

¹⁰⁴⁰ Article 50, § 33

¹⁰⁴¹ Article 50, § 34

¹⁰⁴² Article 50, § 39

¹⁰⁴³ Article 50, § 40

Şikayetçinin masraf ve harcamaları konusunda, Mahkeme, bu davanın bir bütün olarak Sözleşme sistemine ilişkin temel önemdeki karmaşık sorunları gündeme getirdiğini belirterek, Komisyon önünde bir çok kez, Mahkeme önünde de üç kez duruşma yapıldığını ifade ederek, bu yüzden şikayetçinin iki Kıbrıslı avukat ve bir İngiliz danışman hizmetinden yararlanmasının haklı olduğuna karar vermiştir. Bu sebeple, bu harcamaların gerçekten ve gerekli bir şekilde yapıldığına, miktar olarak makul olduğuna ve tamamının tazmin edilmesine karar verilmiştir¹⁰⁴⁴.

Davacı hükümetin masrafları konusunda ise, Mahkeme, devletlerin uluslararası yargı organları önündeki kapsamlı süreçte kendi masraflarını kendilerinin karşılaması şeklindeki genel ilkeyi hatırlatarak, bu genel ilkenin Sözleşme kurum, organ ve sisteminde daha geniş bir uygulama alanı bulunduğunu belirtmiştir. Mahkemenin görüşüne göre, kendi çıkarlarını da ilgilendirdiği için, bir bütün olarak Sözleşme topluluğunun çıkar sağlaması (Avrupa Kamu Düzeni'nin sağlanması) yönünde hareket eden bir devletin, bu şekilde hareket etmek için yaptığı masraf ve harcamaların karşılanmasının uygun olmayacağı görüşündedir. Mahkeme bu yüzden Kıbrıs hükümetinin masraf ve harcamalarının karşılanması yönündeki talebini reddetmiştir¹⁰⁴⁵.

Sonuç olarak, Mahkeme, davalı hükümetin, şikayetçinin Sözleşmenin 50. maddesine göre tam tazmine hak kazanmadığı yönündeki iddiasının reddine 15'e karşı 2 oyla, davalı hükümetin 3 ay içerisinde şikayetçiye maddi zarar tazminatı olarak 300.000 CYP ödemesine 14'e karşı 3 oyla, davalı hükümetin 3 ay içerisinde şikayetçiye manevi zarar tazminatı olarak 20.000 CYP ödemesinde 15'e karşı 2 oyla, davalı hükümetin şikayetçiye, 3 ay içerisinde yapmış olduğu masraf ve harcamaların karşılığı olarak 137.084,83 CYP ödemesine 14'e karşı 3 oyla, eğer davalı hükümet bu ödemeyi 3 ay içerisinde gerçekleştirmezse bu konuda bir çözüme ulaşıncaya kadar yıllık %8 basit faiz oranının yukarıda belirtilen miktarlara uygulanmasına 15'e karşı 2 oyla, Kıbrıs hükümetinin masraf ve harcamalarının karşılanması talebinin reddine oybirliği ile ve tam tazmin için geri kalan tüm taleplerin reddine oybirliği ile karar vermiştir.

¹⁰⁴⁴ Article 50, § 44

¹⁰⁴⁵ Article 50, § 48

3.1.4. Kararın Hukuksal Analizi

Kıbrıs sorununda üzerinde uzlaşmaya varılamayan ve taraflar arasında derin görüş ayrılıklarının bulunduğu noktalardan biri olan karşılıklı mülkiyet iddialarına ilişkin bir dava olarak Loizidou Davası, gerek hukuk tekniği açısından, gerek Mahkemenin olay ve olguları ele alış ve değerlendirmesi açısından, gerekse de davanın siyasi boyutunun bulunması ve alınan kararların niteliği bakımından, oldukça karmaşık sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Kıbrıs sorununda yıllardan beri devam eden müzakere sürecinde tarafların uzlaşma noktasına varmakta en fazla zorlandıkları konuların başında 3 özgürlükler sorunu gelmektedir. Nitekim daha önce de belirtildiği üzere, inceleme konumuzu oluşturan Loizidou Davası, bu özgürlüklerden birini oluşturan mülkiyet hakkına ve bunun kullanımına ilişkindir. Kıbrıs Türk tarafı, iki bölgelilik ilkesi, Kıbrıs Türk halkının güvenliği ve iki toplum arasında karşılıklı güvenin artırılması esasları çerçevesinde, sorunun çözümüne yönelik bir paket çözüm önerisi sunmaktadır. Buna göre, 3 özgürlük sorununun, iki tarafın uzlaşması sonucu varılacak federal veya konfederal bir çözüm çerçevesinde derhal sağlanması, yukarıda belirtilen esaslarla çelişecektir. Bunlardan seyahat özgürlüğü hemen sağlanabilecek bir özgürlük iken, diğer iki özgürlüğün derhal sağlanması, iki halk arasındaki güvenin artırılabilmesi bakımından zamana bırakılmalıdır. Türk tarafı ayrıca, karşılıklı mülkiyet iddiaları konusunda, her iki tarafta da bu işlemlerle ilgilenecek komisyonların kurulmasını, karşılıklı değiş-tokuş yapılmasını ve doğabilecek farklılıkların tazminat ödenmesi yoluyla giderilmesini öngören geniş çaplı bir çerçevede, iki taraf arasında yapılacak görüşmelerle soruna bir çözüm bulunmasını önermektedir. Rum tarafı ise, sunduğu merkezi yapısı güçlü bir federasyon çözümüne uygun bir şekilde, 3 özgürlüğün, ülkenin tümünü kapsayacak bir biçimde derhal uygulanmasını talep etmektedir. Rum tarafı bu amacını gerçekleştirmek amacıyla, kimi zaman sorunu uluslararasılaştırma yolunu da seçmektedir.

Mülkiyet sorununun Kıbrıs Rum kesimince uluslararasılaştırılmasının çeşitli nedenleri vardır: Bir kez, Rum tarafı uluslararası kamuoyuna, sorunu, adada 1974'ten beri süren haksız bir işgal varmış ve KKTC de bu haksız işgalin sonucunda Türkiye tarafından kurdurulan bir kukla devletmiş gibi göstermek istemektedir. Bu sorunun

uluslararası bir mahkeme önünde dile getirilmesinin bir sebebi de Türkiye'nin adayı haksız bir şekilde işgal ettiği, KKTC'nin hukuksal olarak gayrimeşru bir devlet olduğu ve Türkiye'nin adanın kuzeyindeki olayların tümünden sorumlu olduğu iddialarını kanıtlamak, Türkiye'nin, işgalini fiili olarak devam ettirdiği konusunda hukuksal kararlar alınmasını sağlayarak, tezlerin hukuksal açıdan desteklenmesini sağlamaktır. İkinci olarak, Türkiye'nin insan hakları ihlallerinde bulunduğunu belirterek, dünya kamuoyunun tepkisini, Kıbrıs sorunu konusunda, Türkiye'nin aleyhine çevirmek ve bu şekilde uluslararası kamuoyunun desteğini sağlamaktır. Üçüncü bir neden de, toplumlararası görüşmeler sürecinde KKTC'yi eşit seviyede müzakereci olarak kabul etmemek için, bu şekilde bir karar ile KKTC'nin hukuken geçersiz olduğunu kanıtlamak ve bu kararı böyle bir gerekçe için dayanak noktası haline getirmektir.

Kıbrıs Rum tarafı bu davayı Mahkeme önüne, şikayetçinin mülkiyetine ilişkin olarak Türkiye'nin 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ve Sözleşmenin 8. maddesindeki yükümlülüklerinin ihlali olup olmadığı konusunda bir karar alınması için getirdiğini belirtmiştir¹⁰⁴⁶. Türkiye ise buna karşılık olarak başvurunun amacının siyasal propaganda olduğunu belirtmiş, gerçek amacın, şikayetçinin haklarının ihlalden dolayı yakınma olmadığını, fakat KKTC'nin statüsü konusunda uluslararası bir mahkeme önünde bir tartışma yaratmak olduğunu belirterek, bu eylemin dava açma hakkının kötüye kullanımını olduğunu iddia etmiştir¹⁰⁴⁷. Nitekim davanın, Rum tarafının işgalci olarak nitelediği Türkiye'ye karşı açılmış olması da, Türkiye'nin iddialarında haklılık payı bulunduğunu göstermektedir. Mahkeme daha sonra davanın esaslar kısmında KKTC'nin statüsünü inceleyerek, KKTC'nin devletliğinin uluslararası hukuk açısından geçersiz olduğunu vurgulayacaktır. Mahkeme, bu dava önüne geldiği zaman, sorunun toplumlararası görüşmeler sürecini etkileyecek önemli miktarda siyasi bir boyutu olduğunu ve bu sorunun toplumlararası görüşmeler yolu ile çözülmesi gerektiğine, böyle bir yöntemin BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde, taraflar arasında varılan çerçeve anlaşmaları ile daha uyumlu olacağını belirterek davayı ertelemesinin daha uygun olacağı görüşündeyiz.

¹⁰⁴⁶ Preliminary Objections, § 1

¹⁰⁴⁷ Preliminary Objections, § 42

Türkiye, Kıbrıs Rum kesiminin uluslararası platformlarda Kıbrıs Cumhuriyeti ünvanına karşı çıkararak böyle bir sıfatı tanımadığını, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 yılındaki iki toplumun ve Kıbrıs ile ilgisi bulunan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin uzlaşması sonucunda kurulduğunu, 1963/64 yıllarında yaşanan gelişmelerden sonra, iki toplumun siyasi ortaklığı ve eşitliğini gerektiren ve içeren bu devletin bu niteliklerini kaybettiğini, bu tarihten itibaren adanın tümünü temsil eder nitelikte tek bir hükümet bulunmadığını ve uluslararası toplumca Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak tanınan GKRY'nin sadece adanın güneyinde bulunan Rumları temsil ettiğini belirtmektedir. Nitekim bu davada da Türkiye, davacı hükümete atfen, "Kıbrıs Rum Yönetimi" ibaresini kullanmış ve bu hükümeti davada muhatap kabul etmesinin herhangi bir şekilde tanıma anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir¹⁰⁴⁸. Mahkeme ise, Avrupa Konseyi'nin ve daha önceki Kıbrıs-Türkiye davalarında Komisyonun tutarlı uygulamalarına atıfta bulunarak, davacı hükümetin, uluslararası toplumca meşru Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti olarak tanındığını belirtmiştir¹⁰⁴⁹. Bu açıdan Mahkemenin, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni bir Yüksek Sözleşmeciler Taraf olarak bu davayı açma yetki ve hakkı bulunduğuna ilişkin kararı, Avrupa Konseyi içerisinde Kıbrıs Rum kesiminin hukuksal durumuna ilişkin oluşmuş bulunan uygulama ile tutarlıdır¹⁰⁵⁰. Ancak Mahkemenin Kıbrıs Rum Yönetimi'ni meşru hükümet olarak kabul ederek dava açma hakkı bulunduğuna karar vermesi, bu hükümetin ünvanının meşru olduğu anlamına gelmemektedir. Yani Mahkeme, 1960 Antlaşmalarını, 1963-74 döneminde yaşanan olayları ve uluslararası hukukun, devletlerin tanınmasına ilişkin ilkelerini göz ardı ederek bu hükümetin meşru olduğuna karar vermiştir ki, bu durum uluslararası hukuka aykırıdır¹⁰⁵¹.

Öte yandan Mahkeme, aynı özensizliği KKTC'nin hukuksal statüsünün saptanması konusunda da göstermiştir. "*Mahkeme, değerlendirmesini, 'Kuzey Kıbrıs'taki Türk askeri varlığı' ve 'KKTC'nin kuruluşuna verilen uluslararası tepki' olgularına indirgemiş, böylece devlet sorumluluğunun belirlenmesinde önemli bir kriter olan fiziksel kontrol olgusunu görmezden gelmiştir*"¹⁰⁵². KKTC'nin hukuksal statüsünü, alınan siyasi

¹⁰⁴⁸ Preliminary Objections, § 39

¹⁰⁴⁹ Preliminary Objections, § 40; Merits, § 42, 44

¹⁰⁵⁰ Bu konuda bkz. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 6780/74 Cyprus v. Turkey, 26 May 1975; 6795/75 Cyprus v. Turkey, 26 May 1975; 8007/77 Cyprus v. Turkey, 10 July 1978

¹⁰⁵¹ Stephen, 2001: 112

¹⁰⁵² Zaim M. Necatigil, (1999): *Judgement of the European Court of Human Rights in the Loizidou Case: A Critical Examination*, SAM Papers, Ankara: s.: 23

kararlara atfen “tespit eden” Mahkeme, aynı zamanda, KKTC’nin işleyişi, kuruluşu, yapısı ve yönetsel, yasamaya ilişkin ve yargısal sistemi ile ilgili olguları inceleme konusunda başarısız olmuştur¹⁰⁵³. Mahkemenin bu davranışı iki açıdan uluslararası hukukla çelişmektedir. İlk hukuksal bir yargı organı olan Mahkeme’nin, KKTC’nin hukuksal statüsünü kendisinin belirlemesi beklenirdi. Uluslararası hukukta bir devletin devletliğini belirleyen hukuksal birtakım kriterler vardır; o devletin diğer devletler tarafından siyasal kararları sonucunda tanınıp tanınmaması, onun devletliğini etkilemez. Ancak, Mahkeme, KKTC’nin uluslararası olarak tanınmayan bir devlet olduğunu vurgulayarak, bir devlet olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiş ve kendisinin de bu sebepten dolayı KKTC’nin eylem ve işlemlerine geçerlilik atfedemeyeceğini ifade etmiştir¹⁰⁵⁴. Mahkeme bu şekilde kendisi hukuksal bir değerlendirme yapmaktan kaçınarak, KKTC’nin statüsüne ilişkin uluslararası örgütlerin siyasal olarak verdikleri kararları kendine dayanak noktası yapmış ve KKTC’nin hukuksal statüsünü bu kararlara dayanarak belirleme yoluna gitmiştir. Yargısal fonksiyon icra eden bir organın, tamamen siyasal temelde verilmiş kararları kendine dayanak noktası yapması, verdiği kararların siyasal temelde alındığının bir göstergesidir ve böyle bir durum, bu organın nitelik ve görevleri ile çelişmektedir¹⁰⁵⁵. Öte yandan, “*Mahkeme, Türkiye’nin KKTC’nin bağımsız bir devlet olduğu iddiasını, esaslara dayanarak çürütmektense, bir kenara atmayı seçmiştir*”. *Mahkeme, Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs’ta Uluslararası Hukuka dayanan hiçbir hakkı olmadığını kabul ediyor görünse de, 1974’ten sonra kurulan liberal ve demokratik sistem hakkında herhangi bir karşı argüman geliştirmedeği gibi, KKTC’yi alt yönetim olarak nitelendirerek Kıbrıs Türk halkının self-determination hakkını da görmezden gelmiştir*”¹⁰⁵⁶. İkinci olarak ise, Mahkemenin kendine dayanak noktası yaptığı uluslararası örgüt kararlarının hukuksal niteliği tartışmalıdır. Bu organlar siyasi olarak karar alırlar ve bu nedenden de aldıkları kararların niteliği, siyasaldır. Bu organlar birer yargı organı değildirler ve hukuksal karar alma kapasiteleri sınırlıdır. Mahkeme, Güvenlik Konseyi’nin 541 sayılı kararı ile Sözleşmeyi bağlantılandırmak istemiştir. Güvenlik Konseyi bu karar ile, KKTC’nin ilanının “hukuksal olarak geçersiz” olduğu sonucuna varmış ve tüm devletleri KKTC’yi tanımamaya çağırmıştır. Ancak Monroe Leigh ve Elihu Lauterpacht gibi uluslararası hukukçular, Güvenlik

¹⁰⁵³ Necatigil, 1999: 23

¹⁰⁵⁴ Merits, § 44

¹⁰⁵⁵ Sinagra, 2002: 34

¹⁰⁵⁶ Özdem Sanberk, (2001): “Haksız Dava: AİHM ve Kıbrıs”, www.tesev.org.tr/turkermenitr.php, E.T.: 12/05/2001

Konseyi'nin yargısal bir kurum olmadığı ve bu yüzden kararlarının, KKTC'nin devletliğine ilişkin herhangi bir hukuksal duruşu temsil edemeyeceği görüşündedirler¹⁰⁵⁷. Bu açıdan, bir uluslararası yargı organı olarak Mahkemenin, herhangi bir durumun hukuksal olay ve olgularını, kendisinin değerlendirerek hukuksal bir sonuca varması yerine, siyasi nitelikteki kararları kendine dayanak noktası yapmasının, hukuk tekniği bakımından hatalı olduğu görüşümdedir.

Böyle bir yoldan hareket eden Mahkeme, KKTC'nin uluslararası toplumca tanınmadığını belirtmiş ve kendisinin de onu devlet olarak görerek eylem ve işlemlerine hukuksal geçerlilik atfedemeyeceğini ifade etmiştir. Ancak incelememizin birinci bölümünde de değindiğimiz üzere, KKTC tanınmayan de facto devlet statüsündedir. Bu tür hükümetler uluslararası hukuka göre çeşitli hak, yükümlülük ve sorumluluklara sahip olabilirler. Diğer bir anlatımla, devletlerin uluslararası hukuka göre bazı hak, yükümlülük ve sorumluluklara sahip olması ilgili devletin tanınmasına bağlı değildir; “[t]anınmayan bir devlet [de] Uluslararası Hukuk'ta sorumluluk ve yükümlülükler sahip olabilir”¹⁰⁵⁸. Burada önemli olan, devletlik iddiasında bulunan varlığın o bölgedeki etkin kontrolüdür. Böyle bir durumda bu devletin etkin kontrol icra ettiği alanda girişmiş olduğu eylemler ile aldığı yönetsel kararlar geçerli sayılmalıdır. Kaldı ki, Komisyon, bu dava ile kabul edilirlilik aşamasında birleştirdiği Chrysostomos davasında, göstericinin tutuklandığı Ceza Usul Kanunu'nun 155. bölümünün 14. kısmının, bu bölgede düzeni korumak için konduğunu ve dolayısıyla tutuklama eyleminin kanuna dayanmayan bir şekilde ve keyfi olarak değerlendirilemeyeceğini¹⁰⁵⁹, Kuzey Kıbrıs'ta de facto hukuksal ve siyasi bir rejimin bulunduğunu¹⁰⁶⁰, dolayısıyla bu yasanın geçerli olduğunu belirtmiştir¹⁰⁶¹. Ancak Mahkeme bu bölgede etkili otoritenin Türkiye olduğunu belirterek, bu bölgedeki insan hakları ihlallerinden dolayı Türkiye'nin sorumlu olması gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme böylece KKTC'nin 19 yıllık varlığını, demokratik ve anayasal yapısını ve bağımsızlığını gözardı etmiştir.

¹⁰⁵⁷ Necati Münir Ertekün (1999): “The Loizidou Case: A Miscarriage of Justice”, *Perceptions*, Vol.: IV, No.: 3, s.: 145

¹⁰⁵⁸ Necatigil, 1999: 13

¹⁰⁵⁹ Necatigil, 1999: 18

¹⁰⁶⁰ Ertekün, 1999: 145-146

¹⁰⁶¹ Necatigil, 1999: 18

Öte yandan, Mahkeme, GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıyarak hem 1960 Antlaşmalarını yeterince göz önünde bulundurmadığını göstermiş, hem de bu antlaşmalara aykırı kararlar almıştır. Mahkeme Kıbrıs Cumhuriyeti olarak nitelendirdiği GKRY'yi "azınlık" ve insan haklarına bağlı bir devlet olarak nitelemiştir¹⁰⁶². Bu açıdan Mahkemenin bu kararı 1960 Antlaşmalarını ihlal eder niteliktedir. Çünkü Mahkeme aldığı bu kararla, Kıbrıs Türk halkını azınlık olarak gördüğünü belirtmiştir. Halbuki 1960 Antlaşmaları ile self-determination hakkı Kıbrıs'taki her iki topluluğa ayrı ayrı tanınmış, bu iki topluluk self-determination haklarını, eşitlik ve ortaklık esasına dayanan bir cumhuriyet kurma şeklinde kullanmışlardır. Kıbrıs Türk toplumu 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın hiçbir yerinde azınlık olarak tanımlanmamış, bilakis eşit ve kurucu ortak olarak nitelendirilmiştir. Ancak Kıbrıslı Rumlar 1963 yılındaki olaylardan sonra dünya kamuoyunu Kıbrıslı Türklerin üniter bir devlet içinde bir azınlık olduklarını inandırmaya çalışmıştır. Ancak 1974 Cenevre Konferansı bildirisinde, adada Türk ve Rum olmak üzere iki otonom yönetim bulunduğunun kabulü, Kıbrıs Türk halkının bir azınlık değil de, self-determination hakkına sahip bir halk olarak 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC'yi kurması ve 1967'den beri devam eden toplumlararası görüşmeler sürecinde iki tarafın da eşit statüde yer alması gibi olgular, Kıbrıs Türk toplumunun bir azınlık olmadığını gösteren kanıtlardır¹⁰⁶³.

Mahkeme bu davada uluslararası hukuktaki devlet sorumluluğu ile yargı yetkisi kavramlarını birbirine karıştırmış gibi gözükmektedir. İlk İtirazlar kararının 62. paragrafında Mahkeme şöyle bir yargıya varmıştır:

"Sözleşme'nin amaç ve hedeflerini göz önünde tutarak, bir Sözleşmeci tarafın sorumluluğu, kendi ulusal toprakları dışındaki bir alanda etkin kontrol kurması sonucunu doğuran askeri bir hareket sonucunda da ortaya çıkabilir. Böyle bir alanda Sözleşme'de öngörülen hak ve özgürlükleri koruma yükümü,... bu kontrolden kaynaklanır"¹⁰⁶⁴.

Bu ifadelerden, Mahkemenin Sözleşme'nin 1. maddesini geniş bir biçimde yorumlayarak Sözleşmeci devletlerin sorumluluğunun ve dolayısıyla yargı yetkisinin, ülke dışı alanlara da yayılabileceğini kabul ettiği görülmektedir. Fakat yargı yetkisi

¹⁰⁶² Merits, § 44

¹⁰⁶³ Necatigil, 1999: 26-29

¹⁰⁶⁴ Preliminary Objections, § 62

kavramı ile devlet sorumluluğu kavramları birbirinden farklıdır. Yargı yetkisi kavramı daha çok teritoryal (ülkesel) bir etki alanına sahiptir ve genellikle devletin anavatan ülke sınırları için geçerlidir. Devlet sorumluluğu ise, devlet görevlilerinin ülke dışında uluslararası hukuka aykırı davranışlarından ötürü de ortaya çıkabilmektedir. Aslında Mahkemenin varmış olduğu bu yargı birçok kararında yer almaktadır ve içtihat haline gelmiştir¹⁰⁶⁵. Ancak Sözleşme, Sözleşmeci devletlerin sorumluluğunu, sadece kendi yargı yetkileri içindeki insanların hak ve özgürlüklerinin ihlali ile sınırlamaktadır. Taraf devletler Sözleşmeyi tüm dünyadaki tüm insanlara değil, sadece yargısal yetki alanlarına giren topraklarda yaşayan insanlara uygulamayı yükümlenmişlerdir¹⁰⁶⁶. Ayrıca Mahkeme 12 Aralık 2001 tarihinde verdiği Bankovic Davası Kararı ile de bu durumu tescil etmiştir¹⁰⁶⁷. Ancak bu durum Mahkemenin önceki içtihadıyla çelişir niteliktedir. Daha önceki kararlarda bir ülkenin sorumluluğunun ülke dışı alanlara da yayılmasından yola çıkılarak devletin yargı yetkisinin oralara da yayılabileceği kabul edilmişken, Mahkemenin en son olarak bu kararında devletlerin sadece anavatan ülke sınırları ve bu sınırlar içindeki kişiler için yargı yetkisine sahip olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca burada yargı yetkisi konusuna farklı bir açılım getiren Sözleşme'nin 56. maddesinin de incelenmesi gerekmektedir. Sözleşme'nin 56/1 maddesine göre:

“Her devlet, onaylama sırasında veya daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne göndereceği bir bildirimle bu Sözleşme'nin, uluslararası ilişkilerinden sorumlu bulunduğu bütün ülkelere veya bunlardan herhangi birine, işbu maddenin 4. fıkrası saklı kalmak kaydıyla, uygulanacağını beyan edebilir”

Sözleşme'de böyle bir maddenin yer alması taraf devletlerin, bir bildirim olmaksızın, anavatan ülkeleri dışındaki yerlerde Sözleşme kuralları ile bağlı kalma niyetinde olmadıklarını gösteren önemli bir kanıttır. Bu madde uyarınca devletler uluslararası ilişkilerinden sorumlu oldukları yani *de facto* kontrol uyguladıkları, ancak anavatan ülke toprağı sayılmayan yerlerdeki eylemlerinde dolayı AIHS'e göre sorumlu olmayacaklardır. Buna göre devletler yapacakları ek bildirimler yolu ile Sözleşme'nin 1. maddesindeki yargı yetkisini sadece anavatan ülkeleri ile sınırlı tutabileceklerdir. 56/1. maddede devletlere ülkesel yargı yetkilerini azaltma yönünde bir imkan

¹⁰⁶⁵ Aslan Gündüz, (2002): “Creeping Jurisdiction of the European Court of Human Rights: The Bankovic Case vs the Loizidou Case”, *Perceptions*, Vol.: VII, No.: 3, ss: 19-20

¹⁰⁶⁶ Gündüz, 2002: 16

¹⁰⁶⁷ Gündüz, 2002: 24-25

sağlanmasına rağmen, 1. maddenin bu şekilde yorumunun yanlış olduğu düşüncesindeyim. Dolayısıyla Loizidou Davası kararı 56/1 madde göz önüne alınmaksızın verilmiş bir karardır¹⁰⁶⁸.

Mahkeme diğer taraftan, Türkiye'nin etkin kontrolünün, adada çok sayıda asker bulundurmasından dolayı aşikar olduğunu belirterek, bu durumun Türkiye'nin KKTC otoritelerinin eylem ve işlemlerinden dolayı sorumluluğunu doğurduğunu ifade etmektedir. Mahkeme, İlk İtirazlar Kararınının 62. paragrafında yargı yetkisi kavramının Sözleşmeciler devletlerin ulusal sınırları ile sınırlı olmadığını, bir devletin sorumluluğunun askeri bir eyleme girişme sonucunda da oluşabileceğini belirterek, ister askeri kuvvetlerle doğrudan, isterse de alt yönetim kurulması yolu ile kontrol sağlansın, Sözleşmeden kaynaklanan hak ve özgürlüklerin korunması gerektiğini belirtmiş, bu şekilde de KKTC'yi, Türkiye tarafından kurulan ve yönlendirilen bir alt yönetim olarak görmüştür¹⁰⁶⁹. Ancak Mahkemenin bu değerlendirmeyi yaparken olgu ve olayları yeterince değerlendirmedeği görülmektedir. Öncelikle Türkiye, KKTC'yi bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanımaktadır. Türkiye ile KKTC arasında iki eşit, bağımsız ve egemen devlet ilişkisi vardır, astlık veya üstlük ilişkisi bulunmamaktadır. KKTC, Türkiye yönetimine bağlı bir toprak olmadığı gibi, Türkiye tarafından da yönetilmemektedir¹⁰⁷⁰. Sonra Türkiye'nin KKTC'deki askeri kuvvetleri, bölge halkının güvenliğini sağlamak üzere ve KKTC yasama ve yürütme otoritelerinin izni ile orada bulunmaktadır. Diğer taraftan, Kıbrıs'ta bulunan Türk askeri kuvvetlerinin KKTC yönetimi içerisinde herhangi bir yönetsel görev üstlenmedikleri de açık olan başka bir durumdur. KKTC, tüm yöneticileri Türkiye tarafından atanan bir alt yönetim, koloni veya korunan devlet statüsünde olan bir birim değildir; aksine, demokratik kurumları ve yapısıyla ve halkının oyunun alınarak yürürlüğe sokulan bir anayasa ile idare edilen ve Türkiye tarafından bağımsız ve egemen olarak tanınmış bir devlettir. Türk askerlerinin adada sadece güvenlik amacıyla ve ilgili yönetsel otoritelerin izni ile bulunması, Türkiye'nin, KKTC'nin eylem ve işlemlerinden dolayı sorumluluğunu gerektirmez. Eğer bunun aksi iddia edilebilseydi, aynı sorumluluğun, 2. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da, Alman otoritelerinin onayıyla ve halkın güvenliğini sağlamak amacıyla bulunan ABD ve

¹⁰⁶⁸ Gündüz, 2002: 27

¹⁰⁶⁹ Preliminary Objections, § 62

¹⁰⁷⁰ Necatigil, 1999: 30

İngiliz kuvvetleri için de söz konusu olması gerekirdi¹⁰⁷¹. Halbuki Komisyon, 8 Temmuz 1993'te yayınladığı raporunda, olguları inceleyerek Türkiye'nin Sözleşme ihlalinde bulunmadığı yönünde bir karar vermiştir. Oysa Mahkeme sorumluluk sorununu esas alarak, varsayımlar üzerinden hareket etmiş, adadaki *de facto* durumu gözardı etmiş, olguları incelememiş ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'tan uluslararası olarak sorumlu bulunduğunu, çünkü burada çok sayıda bulundurduğu askeri kuvvetten dolayı kontrol sağladığının açık bir durum olduğunu belirtmiştir.

Mahkeme, bu çerçevede Türkiye'nin yapmış olduğu *ratione loci* itirazını da reddetmiştir. Türkiye bu konuda, Mahkemeye verdiği görüşünde, 22 Ocak 1990 tarihli bildiriyle, AIHM'nin yargı yetkisini sadece anavatan ülkesindeki olay ve olgular için kabul ettiğini belirterek, KKTC topraklarının bu yargı yetkisine girmediğini iddia etmiş, ancak Mahkeme, bir ülkenin sorumluluğunun, askeri bir hareket sonucunda da doğabileceğini belirterek Türkiye'nin bu sınırlamasının geçerli olmadığını hükme bağlamıştır. Buna göre Mahkeme Sözleşme'nin 1. maddesine geniş bir yorum getirerek bir ülkenin sorumluluğunun, ülkesi dışındaki askeri hareketler dolayısıyla da ortaya çıkabileceğini belirtmiştir¹⁰⁷². Mahkemenin Türkiye'nin *ratione loci* sınırlamasını geçerli saymaması, Avrupa Konseyi organları ile Komisyon ve Mahkeme içinde yerleşmiş uygulamaya uygundur. Bu konuda genel kabul gören uygulamaya göre, devletler AIHM'nin yargı yetkisini tanırlarken zamansal kısıtlamalar koyabilirler, ancak ülkesel kısıtlama konması, Sözleşme amaç ve gerekleri ile uyumlu değildir. Mahkeme bu şekilde devam ederek, KKTC'nin uluslararası olarak tanınmadığını, Türkiye'nin adaya askeri hareket düzenlediğini ve orada halen askeri varlık bulundurduğunu belirtmiş, Sözleşmenin uygulanması konusunda boşluk olamayacağını ifade ederek, Kıbrıs'ın kuzey kesiminden GKRY'nin sorumlu tutulamayacağını, sorumlu tutulsa Türkiye'nin tutulabileceğine karar vermiştir. Ancak bu karar, görüşüme göre, hukuksal olarak yanlıştır. Bir ülkenin sorumluluğu, ilgili toprak parçası üzerinde etkin kontrol uygulanması sonucunda ortaya çıkar. Ancak KKTC topraklarında çok sayıda Türk kuvveti bulunması Türkiye'nin etkin kontrolü bulunduğunun, tek başına göstergesi olamaz. Diğer taraftan KKTC anayasal çerçevede yönetilen ve halk iradesine dayalı bir demokratik yönetimdir, yönetimi başka bir ülkenin elinde bulunmamaktadır.

¹⁰⁷¹ Necatigil, 1999: 22

¹⁰⁷² Gündüz, 2002: 12-13

Dolayısıyla bu devlet uluslararası olarak tanınmasa bile, uluslararası hukuk açısından bazı olay ve eylemlerden dolayı sorumlu tutulabilir.

Ayrıca Mahkeme, esaslar hakkındaki kararında, Türk hükümetinin, şikayetçinin mülkiyeti üzerinde kontrol kaybının, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin Türk kuvvetlerince işgali ve burada KKTC'nin kurulmasından dolayı kaynaklandığını kabul ettiğini belirtmiş, bu konunun dava sorumluluğunun Türkiye'yi yüklenmesi sorununu karara bağlamada önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁷³. Ancak, ne esaslar aşamasında, ne de ilk itirazlar aşamasında böyle bir kabulün nasıl bir yolla ve hangi aşamada yapıldığını gösterir herhangi bir kayda, tutanağa, belgeye veya zapta atıfta bulunulmamıştır. Kaldı ki, Türkiye, 1974 darbesi sonucunda *Garanti Antlaşması'ndan doğan bir hakkını kullanma* şeklinde gerçekleştirmiş olduğu müdahaleyi, Kıbrıs sorununda şu ana kadar sürdürdüğü kendi resmi tezlerini çürütecek bir biçimde, işgal olarak nitelendirmesi gariptir. Kanımca Türkiye böyle bir beyanatta bulunmamıştır. Bu durumda Mahkeme, yanlış bir varsayımdan hareketle Türkiye'yi KKTC'nin eylem ve işlemlerinden sorumlu tutmuştur.

Şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki mülkiyet haklarından mahrum bırakılması konusunda ise Mahkeme, KKTC tanınmayan bir devlet olduğu için, çıkarıldığı yasaların da herhangi bir geçerliliği olmayacağını belirterek, bu çerçevede Anayasasının 159. maddesinin de geçerli olmadığı ve şikayetçinin halen mülkiyetin yasal sahibi olduğuna karar vermiş, Türkiye'nin 1974'ten beri mülkiyete ulaşımı reddetmesinden dolayı, şikayetçinin mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybettiğini, bu yüzden de bunun, Türkiye'ye yüklenebilecek türden bir 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ihlali oluşturduğunu belirtmiştir. Ancak Mahkemenin bu noktada da olay ve olguları yeterince incelemediğini görmekteyiz. Mahkeme öncelikle Komisyonun varmış olduğu hukuksal sonuçları dikkate almamış ve davadaki sorunu salt bir mülkiyet sahipliği sorunu olarak ele almıştır¹⁰⁷⁴. Türkiye'nin 1974'te yapmış olduğu müdahalenin ardından, iki toplum temsilcileri arasında 1975 yılında nüfus değişimi yapılmasına ilişkin bir anlaşma imzalanmış, bu anlaşma uyarınca yapılan nüfus değişimi sonucunda kuzeyde kalan Rum malları ile güneyde kalan Türk mallarının, mülkiyetinin karşılıklı olarak bölgedeki yö-

¹⁰⁷³ Preliminary Objections, § 63 ve Merits, § 54

¹⁰⁷⁴ Ertekün, 1999: 147

netisel otoriteye devredilmesi kararlaştırılmıştır. Mülkiyeti üzerindeki kontrolünü bu şekilde kaybetmeye başlayan şikayetçi, yaşanan yönetsel ve siyasi evrim sonucunda, 5 Mayıs 1985 tarihinde yapılan halk oylamasıyla KKTC Anayasasının yürürlüğe girmesi ile malik sıfatını kaybetmiştir; yani malik sıfatının kaybedilmesi süreci burada noktalanmıştır. Bu noktada mülkiyet, Anayasa uyarınca kamulaştırıldığı için geri dönülemez bir biçimde kaybedilmiştir. Mahkeme, Türkiye'nin, şikayetçi tarafından 1974-1985 sürecinde ve daha sonraki süreçte, mülkiyetinden faydalanma isteğini gösterir bir biçimde BM yetkilileri veya KKTC otoritelerine herhangi bir başvuruda bulunmadığı, dolayısıyla şikayetçinin Türk sınırını geçme girişimlerinin, mülkiyetinden faydalanma isteğinin göstergesi olarak yorumlanamayacağı şeklindeki iddialarını da gözardı etmiştir. Diğer taraftan Komisyon, 8 Temmuz 1993 tarihindeki raporunda, mülkiyetten faydalanma hakkının, seyahat özgürlüğünü içermediği şeklinde bir karar almıştır¹⁰⁷⁵. Buradan hareketle, bir kişinin, ancak seyahat özgürlüğüne sahipse mülkiyetinden faydalanma hakkını kullanabileceği sonucuna varmak mümkündür. Mahkeme, Komisyonun bu yöndeki kararını da gözardı ederek 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir. Ayrıca mahkeme, Türkiye'nin bu konuda yapmış olduğu *ratione temporis* itirazını da haksız bularak bu ihlalin sürekli niteliği bulunduğunu belirtmiş, şikayetçinin halen mülkiyetin yasal sahibi bulunmasından dolayı, sürecin kesintiye uğramadığını ve ihlalin halen devam ettiğini belirtmiştir. Ancak Türkiye, görüşünde de belirttiği üzere, sürecin en son olarak 5 Mayıs 1985'te tamamlandığını ve şikayetçinin, malik sıfatını bu tarihten itibaren geri dönülemez bir biçimde kaybettiğini ileri sürmektedir. Kanımca, KKTC *de facto* tanınmayan bir devlet niteliği gösterdiğinden, Anayasasının 159. maddesi uyarınca yapmış olduğu bu yönetsel işlem geçerli sayılmalıdır ve dolayısıyla 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin bir ihlali bulunmamaktadır.

Ayrıca Mahkeme, bu kararına, BM çerçevesinde ve toplumlar arasında üzerinde uzlaşmaya varılmış ilkeler ışığında yürütülen toplumlararası görüşmelere zarar verebileceği ihtimalini gözönüne almaksızın, varmıştır. Mahkemenin bu kararının toplumlararası görüşmeler sürecine zarar vermesi kaçınılmaz gözükmektedir. Çünkü "*mülkiyet hakları ve karşılıklı tazminat sorunu adadaki uyumsuzluğun temel unsurlarından biridir. Diğer sorunlar yanında bu sorun da sadece, iki bölgelilik ve iki toplumluluk gibi üzerinde uzlaşmış ilkeler temelinde, [iki toplum arasındaki] müzakereler yoluyla çözüme*

¹⁰⁷⁵ Komisyon Raporu, § 98

*kavuşturulabilir. Kuşkusuz, iki bölgeliklik [ilkesinin] hayata geçirilmesi, Güneydeki Kıbrıs Türk malları ile Kuzeydeki Kıbrıs Rum mallarının karşılıklı değişimini ve eğer gerekiyorsa arada oluşacak herhangi bir farklılık için tazminat ödenmesini gerektirmektedir*¹⁰⁷⁶. Ancak Mahkeme, adada bu konuda çözüme ulaşmak için en makul görünen bu yolu tutmamış, şikayetçinin halen mülkiyetin yasal sahibi olduğuna karar vermiş ve mülkiyetini kullanamadığından dolayı uğradığı kayıpların tazminini istemiştir.

Bu konudaki yargıç görüşlerine bakacak olursak; Yargıç Bernhardt ve Lopes Rocha, verdikleri ortak görüşte, bu davanın yegane özelliğinin, bireysel kurbanın durumunu, karmaşık tarihsel gelişimden ayırmanın imkansızlığı olduğunu belirtmişlerdir. Şikayetçinin durumuna benzer bir durumda binlerce kişi bulunduğunu, Türkiye'nin, durumun bu hale gelmesinde önemli miktarda sorumluluğu bulunduğunu, ancak bu konudaki tek sorumluluğun Türkiye'ye ait olmadığını belirterek, Bayan Loizidou'nun davasının, Türk birliklerinin kendisine karşı girişmiş oldukları bireysel bir eyleminin sonucunda gelişmediğini, fakat bu davanın, 1974'te bir sınır çizgisi oluşturulmasının ve bunun halen iki tarafın geçişine kapalı tutulmasının bir sonucu olarak geliştiğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak 1974'te sınır çizgisi oluşturulması kritik tarih olarak alınmalıdır ve bu türden bir yaklaşım, bu durumu sürekli ihlal kavramı içine sokmayı engeller. Bu yargıçlar I Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali bulunmadığını söylemektedirler. Türkiye'nin kuzey Kıbrıs'taki askeri varlığı ile KKTC'ye olan desteği önemli olgulardır; ancak Türkiye'nin kuzey Kıbrıs'ta olan biten herşeyden sorumlu tutulmasını gerektirmez¹⁰⁷⁷.

Yargıç Pettiti ise, iki toplumu ayıran çizgiye uluslararası kuvvetlerin konuşlanmasının, insanların iki bölge arasındaki seyahatini imkansız hale getirdiğini ve bu yüzden sorumluluğun sadece Türkiye'ye yüklenemeyeceğine vurgu yapmıştır. KKTC'nin statüsü ve sorumlulukları sorununun, Mahkeme tarafından daha dikkatli bir biçimde incelenmesi gereğini belirten Pettiti, BM Genel Kurulu'nun, KKTC'yi bir üye olarak kabul etmemesinin bir olgu olduğunu, ancak bu türden bir tanıma yokluğunun, ulusal veya uluslararası yetkiler sağlanmasına engel oluşturmadığını belirtmiştir. Yargıç Pettiti, bu durum ile Tayvan'ın durumunun karşılaştırılabilir olduğunu ifade etmektedir.

¹⁰⁷⁶ Necatigil, 1999: 37

¹⁰⁷⁷ Merits, Dissenting Opinion of Judge Bernhardt Joined by Judge Lopes Rocha

Şikayetçinin, 1974'ten beri Kuzey Kıbrıs'ta yaşama isteğini belirten bir eylemde bulunmadığını veya tüm adada egemen olduğu iddia edilen Kıbrıs Cumhuriyeti mahkemelerinde bile mülkiyetinin statüsünü korumak için dava açmadığını belirten Pettiti, 1989'a kadar Komisyona başvuruda bulunulmadığını, hatta Komisyon veya Mahkemeye, sınırı geçmek veya sınır ötesinde bulunan alanda seyahat etmek için BM yetkililerine izin belgesi almak amacıyla başvurduğunu gösteren bir kanıt sunmadığını ifade etmiştir¹⁰⁷⁸.

Sonuç olarak Mahkeme, verdiği bu kararla olay ve olguları yanlış bir şekilde yorumlayarak bir yandan Türkiye'yi sorumlu olmadığı olay ve işlemlerden dolayı sorumlu tutmuş, diğer taraftan da Kıbrıs sorununun özel ve önemli bir parçası olan karşılıklı mülkiyet iddialarına ilişkin sorunların çözümünün, BM gözetiminde yürütülen toplumlararası görüşmeler olduğunu belirten BM Güvenlik Konseyi kararları ile iki toplum arasında varılan uzlaşma temellerine aykırı bir karar almış ve sorunun, farklı bir platformda çözümü alternatifi sunmuştur. Bu durumun toplumlararası görüşmeleri olumsuz etkilemesi ve tarafların bu konudaki tutumlarının katılaşmasına neden olması kaçınılmazdır.

¹⁰⁷⁸ Merits, Dissenting Opinion of Judge Pettiti

İKİNCİ KISIM

LOİZİDOU DAVASININ TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NA ETKİSİ

3 özgürlükler sorunu, Kıbrıs sorunu içerisinde oldukça önemli bir yeri olan ve tarafların, üzerinde çözüme ulaşmakta en çok zorlandıkları konulardan biridir. Bunlar içerisinde konumuz bakımından en önemli olanı mülkiyet hakkıdır ve bu sorun taraflar arasında en fazla görüş ayrılıklarının bulunduğu konulardan biridir. Kıbrıs Rum kesimi, bu sorunu, kurulması düşünülen merkezi yapısı güçlü bir federal yapılanma çerçevesinde değerlendirerek, mülkiyet hakkı da dahil olmak üzere, 3 özgürlüklerin derhal sağlanmasını önermekte, tüm mültecilerin derhal evlerine dönmesini arzulamakta ve mülkiyet ve yerleşme özgürlüklerinin kullanımında, bir üst sınırı kabul edemeyeceğini belirtmektedir. Böylece ülkenin tümü, devletin tüm yurttaşlarının erişimine müsait hale gelecektir. Diğer taraftan Kıbrıs Türk tarafı ise, bu sorunu iki bölgelilik ilkesi ve Kıbrıs Türk halkının güvenliği parametreleri çerçevesinde değerlendirerek, kurulacak federal veya konfederal bir sistem içerisinde seyahat hakkının hemen sağlanabileceğini, fakat mülkiyet ve yerleşme haklarının iki toplum arasında güven tesis edilmeden, hemen sağlanmasının bazı sakıncaları da beraberinde getirebileceğini ifade etmektedir. Kıbrıs'ta yaşanan olaylar, Kıbrıs Türk halkının bilinçaltında, Rumlara karşı derin bir güvensizlik duygusu oluşturmuştur. Bu özgürlüklerin hayata geçirilmesi ile Rumların, Türklerle tekrar içiçe yaşamaya başlamaları, iki toplum arasında güveni arttırmayacak, aksine güvensizliği ve çatışmayı körükleyecektir. Kıbrıs Türk tarafı, bu yüzden, hem iki kesimlilik ilkesinin federal/ konfederal yapı içerisinde iyice oturması, hem de Kıbrıs Türk halkının güvenliği açısından yerleşme ve mülkiyet haklarının uygulanmasının, iki taraf arasındaki güvenin daha da artmasını beklemek amacıyla, zamana yayılmasını önermektedir. Kıbrıs Türk tarafına göre 10-12 yıl olarak düşünülen bu süreden sonra, iki bölgelilik ilkesi ışığında kurulan Cumhuriyetler, yapılacak başvuruları inceleyip uygun gördükleri kişilere kendi bölgelerinde yerleşme, ya da mülk edinme izni verebileceklerdir. Ancak burada izin verilecek kişilerin sayısının belirlenecek bir tavanı aşmaması öngörülmektedir¹⁰⁷⁹. Kıbrıs Türk tarafı bunun yanında, Kıbrıslı Türklerin güneyde, Kıbrıslı Rumların kuzeyde kalan malları konusunda global bir çerçevede karşılıklı mül-

¹⁰⁷⁹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Enformasyon Dairesi, (2002): "Temel Farklar", <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Temel%20Farklar.htm>, E.T.: 14/07/2002

kiyet değişimi yapılmasını önermekte, arada oluşabilecek farklılıklar için de tazminat ödenmesini savunmaktadır.

İnceleme konumuzu oluşturan Loizidou Davasının AIHM aşaması, Mahkemenin 28 Temmuz 1998 tarihinde aldığı 50. Maddeye İlişkin Karar ile sona ermiştir. Hatırlanacağı üzere, Mahkeme bu kararla, Türkiye'nin, Bayan Loizidou'ya 3 ay içerisinde, maddi tazminat, manevi tazminat ve mahkeme masraf ve giderleri olarak toplam 457.084,83 CYP ödemesini kararlaştırmış, eğer bu üç aylık süre zarfında (yani 28 Ekim 1998'e kadar) ilgili meblağın ödenmemesi durumunda yıllık %8 faiz işletilmesine karar vermiştir. Türkiye, Mahkemenin bu kararının salt hukuksal sonuçlara sahip bir karar olmadığını, Türkiye'nin işgalci sayılması ve KKTC'nin hukuken yok sayılması türünden ve Kıbrıs sorununun temel konularına ilişkin olan, siyasi bir karar olduğunu belirterek, bu kararın uygulanmasının Kıbrıs'ta 1974 öncesi statükoya dönüş anlamına geleceğini belirtmiştir¹⁰⁸⁰. Türkiye, bugüne kadar AIHM'nin aleyhinde olarak hüküm verdiği ve kendisinin muhatap olduğu tüm kararları, içerik ve sonuçlarıyla her zaman hemfikir olmasa dahi uyguladığını belirtmiş, bunun yanında kendisinin bu dava yüzünden sorumlu tutulmaması gerektiğini, Türkiye'nin KKTC'yi bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanıdığını, kendisinin KKTC otoriteleri üzerinde herhangi bir yönlendirme veya yönetim ilişkisi içerisinde bulunmadığını, Türkiye'nin AIHM'nin yargı yetkisini 22 Ocak 1990 tarihinde ve bu tarihten sonra meydana gelecek olgu ve olaylar için tanıdığını, ancak şikayetçinin maruz kaldığı kamulaştırma işleminin en son olarak 5 Mayıs 1985 tarihinde tamamlandığından dolayı, kendi sorumluluğu içerisinde bulunamayacağını açıklamıştır Türkiye, Loizidou kararının, Mahkemenin kararında da belirtildiği üzere istisnai bir niteliği olduğunu, dolayısıyla istisnai bir işlem gerektirdiğini vurgulamış, KKTC'yi, adadaki fiziki ve hukuki gerçekleri gözardı eden, yanlış siyasi temele oturmuş bu kararın, mevcut haliyle Loizidou ve benzeri mülkiyet iddia ve taleplerinin halline yardımcı olamayacağını ifade ederek, Mahkemenin, bu davayı münferit bir olaymış gibi ele alarak sorunu, şikayetçinin kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetine erişememesi olgusuna indirgemenin yanlış olduğunu savunarak, dava konusunun, Kıbrıs sorununun

¹⁰⁸⁰ T.C. Londra Büyükelçiliği, (2002): "Letter written by Turkish Foreign Minister Ismail Cem to His Excellency Halldor Asgrimmson, Chairman of the Committee of Ministers of the Council of Europe", http://www.turkishembassy-london.com/cem's_letter.htm, E.T.: 12/07/2002

önemli yönlerinden biri olduğu gerçeğini gözden kaçırmamasını eleştirmiştir¹⁰⁸¹. Ayrıca Kıbrıs sorununun diğer tüm yönleri gibi karşılıklı mülkiyet iddiaları ve 3 özgürlükler sorunlarının da taraflar arasında yürütülen toplumlararası görüşmeler süreci ile çözüme kavuşması gerektiğini belirten Türkiye, bu kararın, mülkiyet hakkı konusunda BM müzakere süreci kapsamında Kıbrıs Türk ve Rum tarafı arasında uzun yıllardan beri yapılan görüşmeler sonucunda, sorunun mal mülk mübadelesi ve/veya tazminat yoluyla çözüme kavuşturulabileceği hususunda varılan mutabakata ve 1992 tarihli BM Fikirler Dizisi'nde de ifadesini bulan anlayışa da ters düştüğünü, dolayısıyla bu kararın çözüm sürecine katkı sağlamak yerine zarar verdiğini belirtmiştir¹⁰⁸². Türkiye, KKTC'nin bu konuda önemli bir adım attığını ve bu sorunun mal-mülk mübadelesi ve tazminatlar yoluyla çözülmesini ve bu amaçla bir Ortak Komisyon kurulmasını önerdiğini belirtmiştir¹⁰⁸³. Türkiye diğer taraftan bu kararın KKTC'nin, halkı, işleyen demokratik kurum ve kuruluşlarıyla varlığını, hukuki ve idari tasarruflarını inkar ettiğini, GKRY'nin gayri meşru "Kıbrıs Hükümeti" sıfatını tanıyan bir anlayışa dayandığını belirtmiştir¹⁰⁸⁴. Türkiye Kıbrıs sorununa nihai bir çözüm bulunana kadar sözkonusu tazminatı ödemeyeceğini ilan ederek, sorunun çözümüne ilişkin tercihinin toplumlararası görüşmeler süreci olduğunu bir kez daha ifade etmiştir.

Ayrıca Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem 8 Mayıs 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne yolladığı bir mektupla, Türkiye'nin bu tazminatı ödemesinin mümkün olmadığını, bu ödemenin yapılması durumunda "*konunun mal mübadelesi ve tazminatlar ödenmesi, yani Kıbrıs sorununun gelecekteki iki bölgeyi özelliğinin korunması metodlarıyla düzenlenmesi yerine, en kolay çözüm yolu olarak bu yolu izlemek isteyen binlerce Kıbrıslı Rum'un ortaya çıkmasına neden olaca[ğın]*"¹⁰⁸⁵ belirterek, bu durumda Mahkeme kararı ile öngörülen tazminatı ödemenin, Kıbrıs sorununun taraflarca üzerinde uzlaşmış parametrelerle çözümü yolundaki çabalara

¹⁰⁸¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2001): "Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Vekili Hüseyin Diriöz'ün Avrupa Konseyi Bakan Delegeleri Komitesi'nde Kabul Edilen Loizidou "Ara Kararı" Konusundaki Soruya Verdiği Cevap", Dışişleri Güncesi Temmuz 2000, <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/00/07.3.htm>, E.T.: 30/04/2001

¹⁰⁸² T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, (2001): "Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın Loizidou Davasına İlişkin Kararı", *TürkHaber*, S.: 15, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/turkhaber/1998/12agustos/t2.htm>, E.T.: 30/04/2001

¹⁰⁸³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2001

¹⁰⁸⁴ T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2001

¹⁰⁸⁵ Simerini, 17.5.2000'den akt. Metin Çetin, (2002a): "Titina Loizidu Dosyası-4", <http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina4.htm>, E.T.: 22/01/2002

zarar vereceğini belirtmiş, ancak yine de, Türkiye'nin Sözleşme yükümlülüklerine uyma konusundaki iyiniyetinin bir göstergesi olarak, Kıbrıs sorununda bütünlüklü bir çözüme ulaşılmışından sonra ve Kıbrıs'ta karşılıklı mülkiyet iddiaları sorununun global bir çerçevede karşılıklı mülkiyet değişimi ve tazminatlar ödenmesi şeklinde çözümünün sağlanmış olması kaydıyla, sözkonusu tazminatı ödeme isteğinde olduğunu belirtmiştir.

Karar, Kıbrıs Rum tarafında bir zafer olarak algılanmış, Kıbrıslı Rum mültecilerin tekrar evlerine dönebilecekleri şeklinde yayın yapılarak, Türkiye'nin işgalci bir devlet olduğunun uluslararası bir yargı organının hukuksal nitelikli bir kararıyla da bir kez daha kanıtlandığı belirtilmiştir¹⁰⁸⁶. Yıllardan beri sürdürülen toplumlararası görüşmeler çerçevesinde soruna çözüm bulmanın, Türk tarafının isteksizliği yüzünden imkansız hale geldiğini belirten Rum tarafı, bu kararla soruna çözüm bulma yönünde olumlu bir adım atıldığını ve Türkiye'nin adanın kuzeyini haksız işgaline karşılık olarak, adaletin tecelli ettiğini belirtmiştir¹⁰⁸⁷. Rum kesimi, bu kararı, Türkiye'nin kuzey Kıbrıs'ı haksız bir biçimde işgal eden bir devlet olduğunu ve KKTC'nin ona bağlı bir alt yönetim olduğunu gösteren önemli bir karar olarak değerlendirmekte, Türkiye'nin bu karar sonucunda uluslararası kamuoyunda bir kez daha yalnız kaldığını belirtmektedir. Rum Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides, Mahkeme'nin 8 Temmuz 1998 tarihli kararını büyük bir başarı olarak değerlendirirken, davaya ilişkin kamuoyuna açıklamalarda bulunan Başsavcı Alekos Markides de, bu kararı tarihi bir karar olarak nitelendirmiş, bu kararın can alıcı noktasının, Türkiye'nin, Kuzey Kıbrıs'ta olan olaylardan dolayı sorumlu tutulamayacağı şeklindeki iddialarının, Mahkeme tarafından reddedilmesi olduğunu belirtmiştir. Markides ayrıca, Kıbrıs'ın işgal altında bulunan bölgesinde daha sonradan kurulan rejimin meşruluğunun Mahkeme tarafından reddedildiğini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, adadaki tek meşru hükümet olarak kalmaya devam ettiğinin kabul edildiğini belirterek şunları eklemiştir: "...karar, insan haklarına ilişkin hukuk tarihinde ve uluslararası hukukun gelişiminde bir dönüm noktasıdır"¹⁰⁸⁸. Markides ayrıca, amacının, bu kararı kamuoyuna açıklamak olduğunu, diğer Kıbrıslıları cesaretlendirmek veya

¹⁰⁸⁶ Simerini, 7.10.1999'dan akt. Metin Çetin, (2002b): "Titina Loizidu Dosyası-1", <http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina1.htm>, E.T.: 22/01/2002

¹⁰⁸⁷ Diaspora Action, (2001): "The Meaning and Implications of the Loizidou Case", <http://www.diaspora-net.org/loizidou/implications.htm>, E.T.: 11/12/2001

¹⁰⁸⁸ "Markides' Statement on Loizidou Case". <http://www.geocities.com/CapitolHill/Congress/6512/Guilty.htm>, E.T.: 22/01/2002

cesaretlerini kırmak yönünde bir çabası bulunmadığını da eklemiştir¹⁰⁸⁹. Bu kararın Rum ve Yunan basınında geniş yankı bulduğu ve hakkında birçok yorum yapıldığı gözlemlenmektedir¹⁰⁹⁰.

KKTC Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklama ile ise, sorunun asıl muhatabının KKTC olduğunu inkar eden AIHM'nin, bu kararıyla BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevine yardımcı olamayacağını açık olduğu kaydedilmiş, "Loizidou davasının münferit bir insan hakkı ihlali olmadığı, Bayan Loizidou'nun durumundan olan ve Güney Kıbrıs'ta gayrimenkullerini bırakma durumunda kalan onbinlerce Kıbrıs Türkünün mevcut olduğunu, Kıbrıs'ta karşılıklı mülkiyet iddialarının tasfiyesinin ancak kapsamlı bir anlaşma çerçevesinde mümkün olacağı, Kıbrıs Türk tarafının karşılıklı mülkiyet iddialarına ilişkin olarak üzerine düşeni yaptığı ve bu taleplerinin gayrimenkul değişimi ve tazminat yoluyla çözüme kavuşturulması için komisyon kurulmasını önerdiği anımsatıl[rak]"¹⁰⁹¹ Kıbrıs müzakere sürecinde iki taraf arasında çözüme kavuşturulması gereken bir konunun, yanlış bir şekilde kişisel mülkiyet hakkının ihlali olarak değerlendirildiğini ve böyle bir yaklaşımın da Kıbrıs müzakere sürecinin, üzerinde mutabakata varılmış bir diğer parametresini geçersiz kılma yolunda, Rum tarafını cesaretlendirdiği belirtilmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş da bu kararın kabul edilmeme nedenini, kendisiyle yapılan bir röportajda şu şekilde açıklamaktadır: "Mahkeme'nin kararı uygulanabilir değildir ve uygulanmayacaktır, çünkü Kıbrıs'ta 1975'te bir nüfus değişimi yapılmış ve iki-bölgelilik [ilkesi, iki toplumca da] onaylanmıştır... [Bunun sonucunda] Kıbrıslı Türk mülteciler Kuzeydeki Rum mülkiyetlerine yerleştirilmişler, Kıbrıslı Rum mülteciler de Güneydeki Türk mülkiyetlerine yerleştirilmişlerdir. İki taraf arasında bir ateşkes anlaşması sonucu bir sınır çizilmiştir. Tampon bölge, otonom yönetime sahiptir ve UNFICYP'nin kontrolü altındadır... Diğer tarafa geçmek belli kurallarla düzenlenmiştir. Türkiye bu düzenlemelere uymaktan başka hiçbir şey yapmamıştır"¹⁰⁹².

¹⁰⁸⁹ "Markides' Statement on Loizidou Case", 2002

¹⁰⁹⁰ Metin Çetin, 2002a ve Metin Çetin, (2002c): "Titina Loizidu Dosyası-6", <http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina6.htm>, E.T.: 22/01/2002

¹⁰⁹¹ Metin Çetin, (2002d): "Titina Loizidu Dosyası-2", <http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina2.htm>, E.T.: 22/01/2002

¹⁰⁹² KKTC Savunma ve Dışişleri Bakanlığı, "President Denktas' Interview on the Loizidou Case" <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/e6d898.htm>, E.T.: 15/07/2001

Türkiye'nin Mahkeme kararlarına karşı olan tepkisini, yukarıda belirttiğimiz nedenlerden ötürü öngörülen tazminat miktarını ödememe şeklinde göstermesi üzerine, AIHS'nin 54. maddesi gereğince Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi devreye girmiştir. Sözleşmeciler devletlerin AIHM kararlarına uyma yükümü altında olduğunu belirten Komite, Türkiye'yi, Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeye davet etmiştir. Ancak Türkiye'nin tazminatı ödemeyi tekrar reddetmesi üzerine Komite, 9 Ekim 1999 tarihinde Dışişleri Bakan Yardımcıları tarafından yapılan 682 nolu toplantıda DH(99)680 sayılı aşağıdaki geçici kararı almıştır:

"Bakanlar Komitesi,

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Türkiye'nin, şikayetçiye 28 Ekim 1998 tarihinden önce masraf ve harcamalar ve şikayet konusu zararlar için öngörülen belirli meblağı ödemesini karara bağladığı 28 Temmuz 1998 tarihli kararını gözönünde bulundurarak;

Bu kararın Sözleşme'nin 54. maddesi uyarınca uygulanmasının denetimi için Bakanlar Komitesi'ne iletildiğini anımsayarak;

Türkiye'nin bu karara uymasının, Dışişleri Bakan Yardımcıları Komitesi'nin Eylül 1998'den bu yana yapılan toplantılarında incelendiği olgusunu göz önünde tutarak;

Türkiye Hükümeti'nin Avrupa Mahkemesi'nce hükmedilen meblağın sadece Kıbrıs'taki tüm mülkiyet davalarının global çözümü çerçevesinde şikayetçiye ödenebileceğine işaret ettiğini belirterek ve Türkiye Hükümetince öngörülen ödeme koşullarının, Mahkemenin kararından kaynaklanan yükümlülüklerine uygun olduğu konusunda bir değerlendirme yapılamayacağı sonucuna vararak;

Türkiye'nin, Mahkemece verilen meblağı şikayetçiye ödeme yoluyla karar hükümlerini henüz yerine getirmediğinden dolayı üzüntüsünü belirterek;

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 53. maddesine uygun olarak, tüm sözleşmeciler devletlerce üstlenilen Mahkeme kararlarına uyma yükümlülüğünü vurgulayarak;

Türkiye'den pozisyonunu gözden geçirmesini ve bir Yüksek Sözleşmeciler Taraf olarak, Türkiye'nin Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesini temin için, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince belirlenen koşullara uygun olarak bu davada verilen tazminatı ödemesini ister"¹⁰⁹³

Ancak Türkiye, Bakanlar Komitesi'nin bu kararına da uymayı reddedecektir. Çünkü Türkiye'ye göre, bu kararın uygulanması Kıbrıs sorununun çözümüne katkı sağlamak yerine engel oluşturacak, Türkiye'nin sorumlu olmadığı bir sorun için oldukça

¹⁰⁹³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, "Interim Resolution DH (99) 680 concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 28 July 1998 in the case of Loizidou against Turkey", 09 October 1999

<http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=5&Action=Html&X=807190929&Notice=0&NoticeMode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

yüklü miktarda bir tazminat ödenmesi gerekecek ve hepsinden önemlisi Türkiye'nin sürdürdüğü Kıbrıs'ın çözümüne ilişkin tezlerden geri adım atması anlamına gelecektir. Türkiye'nin öngörülen tazminat miktarını ödemeyi yine reddetmesi üzerine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 24 Temmuz 2000 tarihinde yaptığı 716 sayılı toplantı ile aşağıdaki DH(2000)105 sayılı kararı almıştır:

“Bakanlar Komitesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin (bundan sonra 'Sözleşme' olarak anılacaktır) 54. maddesindeki hükümlere uygun hareket ederek,

Bu tarihe kadar, Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce Loizidou-Türkiye davasında 28 Temmuz 1998 tarihinde alınan karardaki yükümlülüklerini henüz yerine getirmemesinden dolayı derin üzüntülerini belirterek;

Diğerleri yanında, Bakanlar Komitesi'nin bir Yüksek Sözleşmeci Taraf olarak Türkiye'nin Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak için, bu davada verilen tam tazminatı ödemesini şiddetle talep eden 6 Ekim 1999 tarihli DH(99)680 nolu ara kararı hatırlatarak;

Daha sonraki aşamada, Bakanlar Komitesi Başkanı'nun, Türk meslektaşına, tüm Sözleşmeci taraflar gibi, Türkiye'nin Mahkeme'nin kararlarına uyma yükümlülüğünün koşulsuz olduğunu hatırlatan [bir mektup] yazdığını hatırlatarak;

Türkiye'nin bu davada yükümlülüklerini iyiniyetle yerine getirmek için bol bol vakti olduğunu vurgulayarak;

Bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın, Mahkeme'nin kararına uymamasının o zamana kadar karşılaşılmamış bir durum olduğunun altını çizer;

Türkiye'nin Mahkeme'nin kararını yerine getirmeyi reddetmesinin, hem Sözleşmeye Yüksek Bağlı bir Taraf olarak, hem de bir Avrupa Konseyi üye Devleti olarak uluslararası yükümlülüklerini açık bir hiçe sayma durumu oluşturduğunu açıklar;

Sorunun ciddiyeti ışığında, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 28 Temmuz 1998 kararını tam olarak ve daha fazla gecikmeksizin yerine getirmesinde şiddetle ısrar eder”¹⁰⁹⁴

Ancak Türkiye yine yukarıda sayılan nedenlerden dolayı bu tazminatı yine ödememiş ve sorun Bakanlar Komitesi'nin 26 Haziran 2001 tarihinde 757 sayılı toplantısında tekrar gündeme gelmiştir. Bakanlar Komitesi bu toplantısında aşağıdaki ResDH(2001)80 sayılı kararı almıştır:

¹⁰⁹⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, “Resolution DH (2000) 105 concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 18 December 1996 and 28 July 1998 in the case of Loizidou against Turkey”, 24 July 2000
<http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=6&Action=Html&X=807190929&Notice=0&NoticeMode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

“Bakanlar Komitesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’nin (bundan sonra ‘Sözleşme’ olarak anılacaktır) eski 54. maddesindeki hükümlere uygun hareket ederek;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (bundan sonra ‘Mahkeme’ olarak anılacaktır) Türkiye’nin şikayetçiye 28 Ekim 1998 tarihinden önce zararlar ile masraf ve harcamalar için belirlenmiş tutarı ödemesine hükmettiği 28 Temmuz 1998 tarihli kararına dikkati çekerek;

Türkiye’nin Mahkeme kararını yerine getirmeyi reddetmesinin, hem Sözleşmeye bir Yüksek Bağıtlı Taraf olarak hem de bir Avrupa Konseyi üye Devleti olarak Türkiye’nin uluslararası yükümlülüklerini açık bir hiçe sayma durumu oluşturduğunu açıkladığı ve şiddetle sorunun ciddiyetine atfen Türkiye’nin daha fazla zaman geçirmeksizin ve tam olarak bu karara uymasını ısrar ettiği DH (2000) 105 sayılı Geçici Kararı’nı hatırlatarak;

Şu ana kadar Türkiye’nin bu yargı kararından doğan yükümlülüklerine halen uymadığı konusundaki derin teessüflerini belirterek;

Her Avrupa Konseyi üye Devletinin hukukun üstünlüğü ve yargı yetkisi içerisinde bulunan tüm kişilerce insan hakları ve temel özgürlüklerden faydalanılması ilkelerini kabul etmek zorunda olduğunu vurgulayarak;

Mahkeme’nin zorunlu yargı yetkisi ve kararlarının bağlayıcı doğası da dahil olmak üzere Sözleşme’nin kabulünün, Örgüt üyeliğinin bir gerekliliği haline geldiğini vurgulayarak;

Sözleşme’nin, bünyesinde korunan hakların kolektif uygulanması için bir sistem olduğunu vurgulayarak,

Komite’nin, Örgüt içerisinde mümkün olan tüm yollarla, Türkiye’nin bu yargı kararından doğan yükümlülüklerine uymasını temin için azmini açıklar,

Üye Devlet otoritelerini, bu sonuca ulaşmak için uygun olduğunu düşündükleri eylemlere geçmeleri için çağrıda bulunur”¹⁰⁹⁵.

Bu noktada bir hususun belirtilmesi gerekmektedir. Bakanlar Komitesi’nin 24 Temmuz 2000 tarihinde aldığı kararın son cümlesinde, Türkiye’den, Loizidou davası konusunda AIHM kararlarını yerine getirmesi ısrarla talep edilmektedir. Ancak Bakanlar Komitesi, 26 Haziran 2001 tarihinde aldığı kararla, Avrupa Konseyi üyesi devletlere, Türkiye’nin AIHM kararlarına uymasının sağlanması için gerekli gördükleri önlemleri alması/eylemlere geçmesi çağrısında bulunmaktadır. Bu durum ilgili konuda harekete geçmek isteyenlere verimli bir zemin sunmaktadır. Bunların başında ise Bayan Loizidou’nun avukatları gelmektedir.

“Loizidou’nun avukatlarından Achilles Demetriades 12 Ocak 1999 tarihinde The Independent gazetesine verdiği bir demeçte, Loizidou

¹⁰⁹⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, “Interim Resolution ResDH (2001) 80”, 26 June 2001, <http://cm.coc.int/dec/2001/757DH/757resolutions.htm#Appendix%2018>, E.T.: 15/10/2001

kararının infazı için Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden birinde harekete geçmeyi planladıklarını söylemişti: 'Diplomatik dokunulmazlık söz konusu olduğu için bir elçilik ya da konsolosluk aracına el konulmasını talep edemeyiz. Belki de, bir uçak gibi, Türk devletinin elindeki bir başka malı gözden geçirmeliyiz'. Yani AIHM kararı, Konsey'e üye ülkelerden birindeki bir yerel mahkemeye, hatta bir icra dairesine sunularak Türkiye'nin bir uçağının haczedilmesi ve tazminatın buradan karşılanması planlanmaktadır"¹⁰⁹⁶.

İlk bakışta bu planın çok saçma olduğu söylenebilir. Ancak Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin 5 Eylül 2002 tarihli raporu bu haciz meselesini bireysel bir hayal ürünü olmaktan çıkarmış kolektif bir zorlamanın aracı haline dönüştürmüştür. Sözü edilen raporda Parlamenterler Meclisi, Bakanlar Komitesi'ne Loizidou davasında hükmedilen tazminatı karşılamak üzere Türkiye'nin, Avrupa Konseyi'ne yapmış olduğu katkı payına el konulmasını tavsiye etmiştir¹⁰⁹⁷. Bu durumun Türkiye'nin prestiji açısından pek olumlu sonuçları olmadığı açıktır.

Bu arada Türkiye, 2001 yılı içerisinde sözkonusu tazminat miktarının, KKTC adına, Kıbrıs sorunu taraflar arasında uzlaşmış nihai bir çözüme kavuşuncaya kadar bloke olmak koşuluyla, Avrupa Konseyi'nin banka hesabına Bayan Loizidou'ya verilmek üzere yatırılması önerisini getirmiştir. Ancak Kıbrıs Rum tarafı bu öneriyi, KKTC'yi soruna dahil ettiği ve şikayetçinin tam olarak tazmininin sağlanmadığı gerekçeleriyle reddederken, Avrupa Konseyi de koşullu olduğu ve şikayetçinin tam tazmininin sağlanmadığı gerekçeleriyle bu öneriye karşı çıkmıştır¹⁰⁹⁸. Sonuç olarak bu dava halen Bakanlar Komitesi'nin gündeminde durmaya devam etmektedir.

Bu incelemenin hazırlandığı sıralarda ortaya atılan Annan Planı, Loizidou Davası gibi AIHM'de açılan ve açılacak olan davalar açısından ilginç bir yaklaşım ortaya koymuştur. Annan Planı içerisinde yer alan Kuruluş Anlaşması eklerinden olan "1963'ten Bugüne Olan Olaylardan Etkilenen Malların Ele Alınışı" başlıklı taslak, karşılıklı mülkiyet iddialarının tasfiyesi konusunda çeşitli düzenlemeler içermektedir. Bu taslağın 5. maddesine göre Ortak Devlet veya Parça Devletlerden herhangi biri AIHS 37. madde uyarınca şu anda AIHM önünde bulunan ve etkilenen mallara ilişkin

¹⁰⁹⁶ Orhan Kemal Cengiz, (2003): "Ya Çözüm Ya Mahkûmiyet", http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/01/03/haber_61669.php, E.T.: 04/01/2003

¹⁰⁹⁷ Cengiz, 2003

¹⁰⁹⁸ NTV Televizyonu, 20 Nisan 2001, 24 Saat Programı, 00:15

bir davanın iptalini isteyebilecektir¹⁰⁹⁹. Ancak uluslararası bir yargı organında görülmekte olan bir dava, sadece tarafların karşılıklı rızaları ile sona erebilir. Bireysel başvuruların, devletlerin ricası ile mahkeme gündeminden, özellikle AIHM gibi devletleri, bireylerin şikayeti üzerine ve bireylere karşı yargılayan ve dolayısıyla prestiji ve güvenilirliği yüksek olan bir yargı organının gündeminden çıkarılması söz konusu değildir¹¹⁰⁰. Annan Planı ile bir çözüm sağlandığı takdirde, yeni davaların açılmasının önüne geçilebilmesi mümkündür. Ancak, Loizidou Davası, mülkiyet kaybı iddiası değil, mülkiyetin kullanılmasının engellenmesi ve bu hak ve kazançtan mahrum kalma savı ile açılmış ve Mahkeme de bu yönde bir karar vermiştir. Mahkemenin verdiği karara göre Bayan Loizidou 1974'te elinde bulundurduğu mülkiyetinin sahipliğini hiçbir zaman kaybetmiş değildir. Türkiye aleyhine hükmedilen tazminat da mülkiyetin kaybından dolayı değil, mülkiyeti kullanama bedeli olarak verilmiştir. Dolayısıyla Annan Planı ile karşılıklı mülkiyet iddiaları sorununa bir çözüm bulunsa dahi, 1974'ten beri mülkiyetine ulaşamayan ve dolayısıyla bu hakkından mahrum kalan kişilerin, Loizidou davasında olan savlarla, bu hak kaybından dolayı dava açması ve tazminat istemesi sözkonusu olabilecektir. Annan Planı'nın başarıya ulaşması ve yeni bir ortaklık düzeni kurulması durumunda Ortak Devlet veya Parça Devletlerin, vatandaşlarını AIHM'ye gitmeme konusunda iknaya çalışmaları gösterilebilecek çabalardan biridir. Bunun yanı sıra Ortak Devlet ve Parça Devletlerin, koordinasyon içerisinde, Kıbrıs'ta kurulan barışın devamı ve istikrarı ile taraflar arasındaki karşılıklı güvenin artması için bu tür davaların açılmaması gerektiği konusunda bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaları da bu davaların açılmasını engelleyebilir. Bu konuda gösterilebilecek başka bir çaba ise, AIHM'ye bireysel başvuruda bulunmuş kişilerin, davalarından vazgeçmeleri konusunda iknaya çalışılması olabilir. Kişiler, ikna olmaları durumunda, bireysel başvurularını takip etmeyecekler, dolayısıyla AIHM de şikayetçilerin başvurularını takip niyetinin olmadığı anlaşılması gerekçesiyle bu davaların sonlandırılmasına karar verecektir. Annan Planı, karşılıklı mülkiyet iddialarının tasfiyesi sorununu, sadece taraflar arasında yapılacak müzakerelerle ve iki taraftan eşit sayıda üye ile Kıbrıslı olmayan üyelere oluşturulacak ortak ve özerk Mülkiyet Komisyonu aracılığı ile çözümlenmesi gereken bir sorun olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle de, iyiniyetli bir biçimde, soruna uluslararası yargı organlarının müdahil olmasını engelleme niyeti taşımaktadır. Yine de,

¹⁰⁹⁹ Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2003: 86

¹¹⁰⁰ Cengiz, 2003

her ne kadar hatalı bir yaklaşım sergilese de, Annan Planı, taraflar arasındaki iyiniyet, hoşgörü ve karşılıklı güvenin arttırılması konusunda iyiniyetli ve olumlu bir çaba olarak değerlendirilebilir.

3.2.1. Kararın Türkiye'nin Sorumluluğu Açısından Doğuracağı Sonuçlar

Türkiye, karar Mahkeme tarafından açıklandığı andan itibaren kendisinin soruna muhatap bir taraf olmadığını, KKTC'nin eylemlerinden dolayı herhangi bir sorumluluk kabul edemeyeceğini, davanın kendine özgü birtakım özellikleri olduğu için özel bir çözüm yöntemi ile sonlandırılması gerektiğini belirterek, kararda öngörülen tazminat miktarını ödemeyeceğini ifade etmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin sorunu ele alıp görüşerek, Türkiye'yi Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeye çağıran kararlar alması da, Türkiye'nin tutumunda bir değişikliğe yol açmamıştır. Bu durum Türkiye'nin Avrupa Konseyi içerisinde, yükümlülüklerini yerine getirmeyen, hukuku tanımayan bir devlet olarak görülmesi sonucunu doğurmuş, kimi gözlemciler Avrupa Konseyi insan hakları uygulaması içerisinde bir devletin Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmemesi olgusu ile ilk kez karşılaştığını belirtmişlerdir¹¹⁰¹. Tazminatın ödenmemesi durumunda Sözleşme yükümlülükleri yerine getirilememiş olacak ve bu durum da sözleşme ihlali anlamına geleceğinden, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden ihracı gündeme gelebilecektir. Avrupa Konseyi içerisinde bunun örneklerine rastlanmıştır: 1967 Cuntası döneminde, Yunanistan, uzunca bir süre Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmemekte direnince, Avrupa Konseyi'nden dışlanmış, ancak 1974 yılında Cunta'nın devrilerek demokratik rejimin tekrar tesisi ile birlikte, Yunanistan tekrar Avrupa Konseyi içerisindeki yerini almıştır¹¹⁰². Kaldı ki, Kıbrıs Rum tarafının kimi yetkilileri, Türkiye'nin Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak için her türlü yola başvuracaklarını, bunun içinde Türkiye'nin ihracı isteminin de bulunduğunu belirtmişlerdir¹¹⁰³. Yunanistan, Türkiye'nin AB ile sürdürülen müzakereler

¹¹⁰¹ Charles Bremner, (2002): "Turks Risk Clash with Europe on Human Rights" Times, 17 Ağustos 1998'den akt. Golden Media Company, "Loizidou v. Turkey/International Press". <http://www.cyprus.com.cy/internat.htm>, E.T.: 26/03/2002

¹¹⁰² Necdet Açıan, (2001): "Bakır Çağlar ile Röportaj - Kuzey Kıbrıs'taki Mülkü için Türkiye'yi Tazminata Mahkum Ettiren Titina Loizidou'nun Ardında 170 Bin Rum Daha Var - Bu Titina Bizi Yıkacak!" <http://garildi.birnumara.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/aktucl/9808/13/t/106.html+loizidou>, E.T.: 15/06/2001

¹¹⁰³ Fileleftheros, 16 Mayıs 2000'den akt. Çetin, 2002a

süreci önüne engel çıkarabilmek için Loizidou davası kararının uygulanmasını, yani Türkiye'nin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmesini isteme hesapları yaparken, diğer Batılı devletler de Türkiye'nin bu karara uymamasının Avrupa İnsan Hakları sistemine ağır bir darbe vurduğunu belirtmekte, Sözleşme kurumlarına olan inancın ve güvenin sarsıldığını ifade etmektedirler¹¹⁰⁴. Türkiye'nin bu karara uymamasının, Konsey'in yeni üyeleri olan başta Çeçen problemi çerçevesinde ağır mahkumiyetler alması muhtemel olan Rusya olmak üzere¹¹⁰⁵, eski Doğu Bloku ülkelerini de Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeme konusunda cesaretlendirebileceğini belirten bu devletler, Türkiye'nin yükümlülüklerine uymasının sağlanması amacıyla, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi üyeliğini askıya alınması türünden çözümler üzerinde durmaktadırlar¹¹⁰⁶.

Rum tarafı, Türkiye'nin tazminatı ödemekten kaçınmak için toplumlararası görüşmeler yoluna daha çok başvurmaya başladığını belirterek, BM Genel Sekreter Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvare de Soto'nun görüşmelerin yeni turunda, mal-mülk konusunun gündemde üst sıralarda yer alacağını belirtmesinin büyük bir talihsizlik olduğunu belirtmiş, bu durumun Türkiye'nin Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmak için her zaman beklediği bir gelişme olduğunu vurgulamıştır¹¹⁰⁷. Öte yandan Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Konseyi'nden Türkiye'yi kınayan ve Sözleşme yükümlülüklerine uymaya çağıran kararlar çıkarmak için elinden geleni yapacağını belirtmiştir.

Türkiye ise tazminatı ödeyerek Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmek ile yıllardır tutarlı bir şekilde devam ettirdiği Kıbrıs sorununa ilişkin tezlerinden vazgeçmeyerek tazminatı ödememek seçenekleri arasında kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası yükümlülükleri ile ulusal tercihleri arasında seçim yapma durumunda kalmış, bugüne kadar da bu tercihini ulusal çıkarlar yönünde kullanma yolunu seçmiştir.

Türkiye'nin sözkonusu tazminatı ödememesi durumunda karşılaşılabileceği olası sonuçlar şu şekilde görülebilir: Bir defa böyle bir gelişmeden Türkiye'nin insan hakları

¹¹⁰⁴ Kayhan Karaca. (2002a): "Türkiye'ye Kıbrıs Baskısı", www.ntvmsnbc.com/news/64663.asp. E.T.: 29/03/2002

¹¹⁰⁵ Cengiz. 2003

¹¹⁰⁶ Karaca. 2002a

¹¹⁰⁷ Fileleftheros, 16 Mayıs 2000'den akt. Çetin, 2002a

sicili olumsuz yönde etkilenecektir. Hakkında, çeşitli insan hakları ihlali iddiaları ile birçok dava açılan Türkiye, eğer bu Mahkeme kararını yerine getirmeyerek Sözleşme yükümlülüklerine uymazsa, Avrupalı devletler gözünde hukuk tanımayan bir devlet durumuna düşecektir. Böyle bir sonucun Türkiye-AB ilişkilerine de olumsuz yönde yansımaları olması kaçınılmazdır. Bilindiği üzere, AB, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, vb. kavramların Avrupa sathına yayılması için uğraş vermekte, yeni üye olarak kabul edeceği devletlerden, bir şart olarak, bu evrensel standartlara uygunluk gösterilmesini istemektedir. Ancak Türkiye'nin uluslararası bir antlaşmadan doğan bir yükümlülüğünü, özellikle de bir insan hakları sözleşmesinden doğan ve insan hakkı ihlalinin tazminini içeren bir kararı yerine getirmemek istemesi, AB ülkeleri nezdinde, Türkiye'nin Birlik kurallarını uygulama iradesi konusundaki şüphelerini arttıracaktır. Nitekim AB Komisyonu 1999, 2000 ve 2001 yıllarında Türkiye'nin ilerlemesine ilişkin hazırladığı Düzenli Raporlar'da, AIHM'nin, Türkiye'nin Bayan Loizidou'ya tazminat ödemesine karar verdiği, Türkiye'nin bu tazminatı ödemeyi reddetmesi üzerine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 24 Temmuz 2000 tarihli ve (2000)105 sayılı 2. ara kararı ile 26 Haziran 2001 tarihli ve (2001)80 sayılı 3. ara kararı aldığını, Bakanlar Komitesi'nin bu kararları ile Türkiye'yi Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeye davet ettiğini belirterek, bu ifadelerle satırlarında yer ayırmıştır¹¹⁰⁸. Komisyon'un bu Düzenli Raporlarında açıkça belirtilmese de, Türkiye'den, söz konusu tazminatı ödemesi istenmektedir. Bu ifadelerin Düzenli Rapor'da yer alması, AB üyesi ülkelerin, tazminatın ödenmesi ve Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda temennilerini gösterirken, Türkiye'nin red kararında ısrarının, Türkiye-AB ilişkilerini olumlu yönde etkilemeyeceği açıktır.

Diğer taraftan Türkiye'nin tazminatı ödemeyi reddi, Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi tarafından, gerek Avrupa Konseyi, gerek AB, gerekse de BM gibi diğer uluslararası platformlarda Türkiye'yi insan hakları konusunda köşeye sıkıştırma aracı olarak kullanılabilir. Yunanistan ve GKRY, Türkiye'yi dünya kamuoyuna, insan hakları ihlallerinde bulunan bir devlet olarak lanse etmeye çalışacaklar, AIHM'nin Loizidou

¹¹⁰⁸ AB Komisyonu: "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin 1999 Düzenli Raporu". <http://www.deltur.ccc.eu.int/duzenlirapor1999tr.rtf>, E.T.: 20/05/2002, s.: 13; AB Komisyonu: "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu". <http://www.deltur.ccc.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf>, E.T.: 20/05/2002, s.: 16 ve AB Toplulukları Komisyonu: "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2001 Düzenli Raporu". <http://www.deltur.ccc.eu.int/RRTurkey2001.pdf>, E.T.: 20/05/2002, ss: 17-18

kararının bunun bir göstergesi olduğunu söyleyecekler ve Türkiye'nin Mahkeme kararını uygulamamasının da, hukuk tanımayan bir devlet olduğu iddiasını desteklediğini öne sürebileceklerdir. Yunanistan ise, AB platformunda bu sorunu her an dile getirebilecek ve bu durum Türkiye-AB ilişkilerinde gerginliğe neden olabilecek, bu şekilde ilerleme sürecinin önünde çeşitli engeller oluşturulabilecektir. Dolayısıyla bu iki ülke, bu karar aracılığı ile Türkiye üzerinde uluslararası platformda sürekli baskı oluşturabileceklerdir.

Türkiye'nin tazminatı ödememesinin en önemli sonucu, kuşkusuz Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınması ve en sonunda da üyelikten ihraç kararı alınması olacaktır. Konsey, Sözleşme yükümlülüklerini ısrarla yerine getirmeyen bir ülkenin Avrupa Konseyi'nden çıkarılabilmesine karar verebilmektedir. Kaldı ki Rum tarafı, kararın Türkiye'ye uygulanması için, gerekirse Türkiye'nin Konsey üyeliğinin askıya alınması dahil her türlü önlemin alınması konusunda Avrupa Konseyi'ne baskı yapmaktadır. Böyle bir karar Türkiye için sadece prestij sarsıcı bir özelliğe sahip olmayacak, aynı zamanda önemli siyasal sonuçlar oluşmasına da neden olabilecektir. Loizidou Davası'na Türkiye'nin ajanı olarak katılan Prof. Dr. Bakır Çağlar, böyle bir karar alınması durumunda Türkiye'nin Avrupa'ya ilişkin olarak tüm yönelimini değiştirebileceğine dikkat çekmektedir¹¹⁰⁹. Gerçekten de Türkiye, AB ile ilişkilerden ve Birliğe üyelikteki ilerleme sürecinden umduğu sonuçları elde edemezse ve üstüne üstlük Avrupa Konseyi'nden de dışlanırsa Avrupa ile ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacı duyabilecek ve alternatif dış politika stratejileri geliştirme yoluna gidebilecektir. Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerinin zayıflaması noktasında, kanımca, ilişkilerini geliştirebileceği olası devlet, uzun yıllardır Türkiye'nin müttefiki bulunan ABD olacaktır.

Türkiye'nin sözkonusu tazminatı ödeyerek kararı kabul etmesi durumunda ise, öncelikle, Türkiye, Kıbrıs'ın kuzey kesimini silahlı güç kullanımı yoluyla istila eden ve buradaki fiili işgalini halen sürdüren bir devlet olduğuna ilişkin iddiaları kabul etmiş olacaktır. Bu durumda Türkiye kendi kendisini işgalci bir güç olarak nitelendirmiş olacaktır. Diğer taraftan Türkiye, KKTC'nin, yasadışı güç kullanımı sonucunda kurulmuş yasadışı bir devlet olduğu iddialarını da kabul etmiş olacak, böylece KKTC'nin Türkiye'ye bağlı bir alt yönetim olduğu kabul edilerek, Türkiye'nin bölgede olan tüm

¹¹⁰⁹ Açı, 2001

olaylardan dolayı uluslararası sorumluluğu bulunduğu karinesi oluşacaktır. Böylesi bir durum da, Türkiye'nin, Kıbrıs sorunun çözümüne yönelik olarak, başta iki bölgelilik ve egemenlik ilkeleri olmak üzere yıllardır tutarlı bir şekilde sürdürdüğü tezlerinden vazgeçmesi anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan sözkonusu tazminatın ödenmesi durumunun Türkiye bütçesine ek bir yük getireceği de açıktır. Bu davaya ilişkin Türkiye'nin ödemesi gereken tazminat miktarı toplam olarak 544.000 CYP'dir. Bunu dolar kuruna çevirdiğimizde 640.000 ABD doları rakamını elde ederiz. AIHM'ye Türkiye aleyhine aynı gerekçe ile dava açmış bulunan birçok kişinin yanında, yaklaşık olarak 170.000¹¹¹⁰-200.000¹¹¹¹ potansiyel davacı olduğu belirtilmektedir. Potansiyel davacıların tümünün, Loizidou kararını emsal göstererek, AIHM'ye dava açmaları ve bu davaları kazanmaları durumunda Türkiye'nin ödemesi gereken tazminat miktarı kabaca bir hespla 130 milyar dolara ulaşacaktır ki bu rakam Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hasılası'nın yaklaşık olarak yarısını oluşturmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin bu tazminatı ödemesi, açılacak ve tazminat ödenmesi durumunda kalınabilecek diğer potansiyel davalar da düşünüldüğünde, bütçesine ağır bir yük oluşturacaktır.

Ayrıca Türkiye'nin tazminatı ödemesi durumunda Türk halkının Avrupa kurumlarına olan güveni sarsılacaktır. Çünkü Türkiye, sorumlu olmadığı bir bölgede kendi kusuru nedeniyle oluşmamış bir durum yüzünden haksız bir şekilde sorumlu tutulmuş ve tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Bu durum Türk halkının Avrupa'nın kendisine haksızlık yaptığı, çifte standart uyguladığı şeklindeki düşüncelerinin artmasına neden olacaktır.

Türkiye'nin tazminatı ödeyerek davanın tüm sonuçlarını kabul etmesi ve ödemeyerek dava sonuçları reddetmesi durumunda karşılaşılabileceği sonuçlar yukarıdaki şekilde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Mahkeme kararını tanımama ve tazminatı ödememe konusundaki ısrarı daha kolaylıkla anlaşılabilir. Çünkü tazminat ödenmesi durumunda Türkiye bir yandan tüm Kıbrıs tezlerinden vazgeçmiş olmakta, diğer taraftan da ağır bir tazminat faturasıyla karşılaşmaktadır. Bunun yanında Türkiye, 2001 yılı

¹¹¹⁰ Açıan, 2001

¹¹¹¹ Bremner, 2002

ilkbaharında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne, Kıbrıs sorunu nihai bir çözüme kavuşana kadar bloke kalması koşuluyla, Loizidou Davası'na ilişkin tazminat miktarının KKTC adına Avrupa Konseyi'nin banka hesaplarından birine yatırılması önerisini getirmiştir. Türkiye bu öneri ile Avrupa Konseyi'ne Sözleşme yükümlülüklerine uyma iradesi taşıdığını, ancak davanın özel koşulları nedeniyle bunu gerçekleştirmesinin kendisine birçok olumsuz yansımaları olacağı mesajını vermiştir. Ancak bu öneri hem Rum kesimince, hem de Bakanlar Komitesi'nce reddedilmiştir. Bu öneri kabul edilmiş olsaydı, Türkiye Kıbrıs sorunu nihai bir çözüme kavuştuğu için başka tazminat davalarına muhatap olmayacak ve dolayısıyla tazminat ödemek durumunda kalmayacak, diğer taraftan da Kıbrıs sorunundaki tezlerinden taviz vermemiş olacaktı. Türkiye'nin bu öneriyi getirmesinin amacı, kanımca, tazminat kararına uymasının olumsuz sonuçlarını engellemek için Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmaktır.

3.2.2. Bu Kararın Türkiye Aleyhine Açılmış ve Açılabilir Benzer Savlara Dayanan Diğer Davalara Emsal Teşkil Edip Edemeyeceği Sorunu

Kural olarak AİHM'nin aldığı kararlar sadece ve yalnız dava konusu olay ve davanın tarafları için sözkonusudur. AİHM'nin karar aldığı bir dava konusu ile aynı durumda olan başkaları Mahkemenin kesin hüküm niteliği kazanmış olan kararlarından yararlanamazlar. Yani bu kararların *erga omnes* yetkileri yoktur¹¹¹². Bunu daha da açmak istersek, Mahkeme bir ihlal konusunda bir karar verdiğinde, aynı ihlalden mağdur durumda olan başka bir kişi, bu kararın sonuçlarının kendisine aynen uygulanmasını isteyemez; bu kararın sonuçlarından aynen faydalanamaz. Durum böyle olmakla birlikte, Mahkemenin çoğu zaman aynı olaylar için benzer kararlar verdiği görülmektedir. Yani bir kişi, daha önce Mahkemenin vermiş olduğu bir karara dayanarak, kendisinin de benzer bir duruma sahip olduğunu, Mahkemenin bu kararı alırken elde ettiği bulgular dan ve kararın benzer sonuçlarından faydalanmak istediğini belirterek, Mahkemenin benzer bulguları değerlendirerek benzer bir karar alması talebinde bulunabilir. Daha açık bir ifade ile Mahkemenin bir kararı benzer durumda bulunan davalar için emsal teşkil edebilmektedir. Bu, Mahkemenin usul hukuku ve içtihat tutarlılığı açısından gereklidir.

¹¹¹² Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994: 143

Kendi kişisel durumu Bayan Loizidou'nun durumuna benzeyen bir Kıbrıslı Rum'un AIHM'ye, Loizidou'nun başvurduğu savlarla, Türkiye aleyhine başvuruda bulunması durumunda, Mahkeme bu davaya ilişkin olguları inceledikten sonra Loizidou kararına atıfta bulunacak, Türkiye'nin bu davada da sorumlu taraf olduğunu belirtecek ve kararını Türkiye'nin insan hakları ihlalinde bulunduğu şeklinde verecek ve durumun gerekleri ve şikayetçinin özel durumunu gözönünde tutarak tazminat konusundaki kararını verebilecektir. Bu durumda Mahkemenin Loizidou Davasında vermiş olduğu karar, Mahkeme açısından bir içtihat oluşturacak ve açılacak benzer sav ve koşullara dayanan davalar için emsal teşkil edebilecektir. Bu durumda Türkiye aleyhine açılacak binlerce davanın benzer şekilde sonuçlanacağı açıktır¹¹¹³.

Nitekim bu kararın Rum tarafınca sevinçle karşılanmasının asıl nedeni de, bu kararın Mahkemede benzer davalar için emsal gösterilebilecek nitelikte olması ve açılacak binlerce davaya dayanak noktası haline gelebilmesidir. Nitekim Rum kesiminin resmi yetkilileri dava sonucunu tarihi bir zafer olarak nitelerken, Rum basını da, bu karara geniş yer ayırmış, Rum mültecilerin mülkiyetlerine kavuşabilmeleri konusunda yeni bir kapının aralandığını, Rum mültecilerin geride bıraktıkları evlerine dönmek için toplumlararası görüşmelerin sonuçlanmasını beklemek zorunda olmadıklarını belirtmiştir. Bayan Loizidou'nun bu davada avukatı olan Achilleas Demetriades de Loizidou Davasının, mülkiyetinden mahrum bırakılan 200.000 civarındaki Kıbrıslı Rum'a, AIHM'ye gitme yolunu açtığını belirtmiştir¹¹¹⁴.

Loizidou kararının alınmasından sonra AIHM'de Türkiye aleyhine Kıbrıslı Rumlarca bu karar emsal gösterilerek açılan mülkiyet davalarının sayısında bir artış olduğu görülmektedir. Kıbrıs Rum kesiminin, Loizidou kararının uygulanmamasını ve Türkiye'nin adanın kuzeyinde yasadışı bir şekilde sürdürdüğü ve KKTC'nin yasadışı bir varlık olduğu iddialarını sürekli olarak gündemde tutabilmek amacıyla, bu başvuruların yapılmasını desteklediği belirtilmektedir¹¹¹⁵. Türkiye aleyhine 1974'ten sonra adanın güneyine göç eden insanların açtıkları davalar Kıbrıs Rum basınında geniş yer bulmakta, bu şekilde benzer konumda olan kişilerin de AIHM'ye başvurması adeta teşvik

¹¹¹³ Kayhan Karaca, (2002b): "Türkiye'nin Kıbrıs Çıkmazı", www.ntvmsnbc.com/news/48443.asp, E.T.: 29/03/2002

¹¹¹⁴ Bremner, 2002

¹¹¹⁵ Karaca, 2002b

edilmektedir. Simerini gazetesinin 23.01.2000 tarihli nüshasındaki bir haberde, Loizidou kararından sonra AIHM'de Türkiye aleyhine yapılan başvuruların sayısında olağanüstü artış olduğu belirtildikten sonra, 3 Rum'un daha Türkiye aleyhine başvuruda buldukları haberi verilmektedir. Haberin devamında şu ifadeler, Kıbrıs Rum kesiminin asıl amacını ortaya koyar niteliktedir: “[Başvuruda bulunan 3 kişinin] *avukatı Nikolas Angelides, hedeflerinin, Titina Loizidou'nun yolundan giderek, Türkiye'nin Kıbrıs'ta insan haklarını ihlal ettiği konusunu enternasyonalize etmek olduğunu söyledi*”¹¹¹⁶. Aynı habere Politis gazetesinin 18.01.2000 tarihli nüshasında da geniş yer verildiği görülmektedir¹¹¹⁷. Loizidou davasından sonra yaklaşık olarak 1.700 kişinin benzer savlarla dava açtığı ve bu davalar sonucunda Türkiye'nin mahkum olacağı tazminat miktarının yaklaşık olarak 12 milyar dolar civarında olacağı belirtilmektedir¹¹¹⁸. 2003 yılı başı itibarıyla benzer savlarla açılan dava sayısı yaklaşık olarak 2500'e ulaşmış olup, davalardaki şikayetçi sayısı bir ile 500 arasında değişmektedir¹¹¹⁹. Bu durumda Türkiye'ye karşı benzer savlarla dava açmış kişilerin sayısını tam olarak tahmin etmek güç olmakla birlikte, Loizidou Davasından sonra en azından 10.000 yeni başvuru yapıldığı söylenebilir.

Loizidou Davasının emsal teşkil etmesi sonucu Kıbrıslı Rumların açtıkları davalar konusunda Türkiye'nin tutumu, mahkeme içtihadını değiştirmeye çalışmak yönünde olmalıdır. Prof. Dr. Aslan Gündüz'e göre, Loizidou Davasında 6 yargıcın çeşitli konuları kapsayan karşı görüşleri vardır. Bu karşı görüşler, yargıçların kararlarının neden yanlış olduğuna ilişkin görüşlerini yansıtmaktadır. Yargıçların bu karşı görüşlerinden Türkiye benzer davalara ilişkin yeni argümanlar oluşturabilir. Bu durumda, Türkiye'nin yapması gereken, benzer iddialara dayanan davalarda Loizidou davasındaki bu karşı görüşlerden yola çıkarak, yeni argümanlar geliştirmek ve Mahkeme içtihadını değiştirmek olmalıdır¹¹²⁰.

¹¹¹⁶ Simerini, 23.01.2000'den akt. Çetin, 2002c

¹¹¹⁷ Bkz. Politis, 18.01.2000'den akt. Çetin, 2002c

¹¹¹⁸ Aslan Gündüz, (2001): NTV Televizyonu, 20 Nisan 2001, 24 Saat Programı, 00:15'de yapılan röportaj

¹¹¹⁹ Cengiz, 2003

¹¹²⁰ Gündüz, 2001

3.2.3. Davanın Türkiye'nin Kıbrıs'a İlişkin Dış Politikası Üzerindeki Etkileri

Türkiye, Kıbrıs sorununa 1955 yılından itibaren bir taraf konumundadır. 1950'li yıllarda Yunanistan'ın enosis talebine karşı Türkiye, taksim tezini geliştirmiş, ancak 1959/60 sürecinde varılan uzlaşma ile bağımsız bir devlet kurulması sonucunda bu tezi terk etmiştir. Türkiye'nin *enosise* karşı çıkışı, adada Türk nüfusun yaşaması yanında asıl olarak, stratejik gerekçelere dayanmaktadır. Kıbrıs'ın tamamen bir Yunan adası olması durumunda, Ege'de bulunan çoğu adanın da Yunan egemenliğinde bulunduğu göz önünde bulundurulacak olursa, Türkiye'nin açık denizlere ulaşma imkanı önemli miktarda kısıtlanacaktı. 1960 yılında kurulan eşitlik ve ortaklık cumhuriyetinin garantörü sıfatıyla Türkiye, adada yaşanan gelişmeler sonucunda 1964 ve 1967 yıllarında adaya iki kez müdahale hazırlığında bulunmuş, ancak daha önceki bölümde aktarıldığı üzere birçok nedenden ötürü harekete geçememiştir. Ancak 1974 yılında yaşanan darbeyi, adada anayasal düzenin devamlılığına karşı bir tehdit ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama girişimi olarak değerlendiren Türkiye, bu kez adaya silahlı müdahalede bulunmuş ve adanın %37'sinde fiili denetim kurmuştur. Türkiye hiçbir zaman adada yönetsel kontrol oluşturmamış, bölgenin yönetimini yerel iktidara (önce Kıbrıs Türk Otonom Yönetimi, daha sonra da KTFD ve KKTC) bırakmıştır. Diğer taraftan Kıbrıs sorunu, ilk ortaya çıktığı andan itibaren Türk kamuoyunca ulusal dava olarak algılanmıştır. Kıbrıs Türk toplumuna 1964 yılı sonrasında girişilen tedhiş ve şiddet eylemlerinin, Türk kamuoyunun dış politikaya ilişkin ilgisinin artmasında önemli bir etken olduğu belirtilebilir. Bunun yanında 1960 Anayasasının sağlamış olduğu özgürlükçü ortam içerisinde, Kıbrıs sorununun, Türk kamuoyunun dış politika gelişmeleri ile ilgilenmeye başlamasında temel tetikleyicilerden biri olduğu söylenebilir.

Türkiye kamuoyunun gözünde Kıbrıs o kadar önemli idi ki, hükümetlerin dış politika başarıları Kıbrıs sorununda elde edilen kazanımlarla ölçülür hale gelmişti. Nitekim 1974 yılında Ecevit'in müdahale kararı almasındaki en önemli belirleyicilerden biri de kamuoyunun müdahale yönündeki beklentisi olmuştur. Bunun yanında Kıbrıs sorunu Türk Dış Politikası'nın 1960'lı yıllardan itibaren en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. Örneğin Türkiye'nin 1960'lı yılların ortalarında başlayan çok yönlü dış politika izleme stratejisine geçişinde en önemli faktörlerden biri de 1964 yılında yaşanan

Johnson mektubu krizidir. Bunun yanında Türk Dış Politikası'nda Kıbrıs sorunu 1970'li yıllara da damgasını vurmuş ve Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin bozulmasını temsil eden ambargo uygulaması, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak gündeme gelmiştir.

Türkiye, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak 1950'lerden beri savunduğu tezlerde Kıbrıs Türk toplumunun bir azınlık olmadığını, siyasi olarak Rumlarla eşit olması gerektiğini belirtmiştir. Nitekim 1960 yılında kurulan düzen ile, Kıbrıs Türk toplumunun eşit ve kurucu ortak statüsüne kavuşması sonucunda Türkiye bu isteğini elde etmiş gözükmektedir. Ancak bu düzenin yıkılması ile, soruna yönelik çözüm arayışları çerçevesinde Türkiye, iki toplumun eşitliğine ve güvenlik açısından içiçe değil, yanyana yaşamaları gereğine vurgu yapmıştır. Ayrıca sorunun ilgili iki taraf arasında yapılacak görüşmelerle çözümünü tercih eden Türkiye, Rum tarafının sorunu uluslararasılaştırma girişimlerine şiddetle karşı çıkacaktır. 1983 yılına gelindiğinde Kıbrıs Türk halkının, Rum tarafının görüşmeleri kabul etmemesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti ünvanına ağırlık vererek, sorunu uluslararasılaştırmaya çalışması karşısında eşit seviyede görüşmeleri zorlayabilmek ve self-determination hakkına sahip bir halk olduğunu vurgulayabilmek amacıyla, KKTC'yi ilan etmesi üzerine, Türkiye bu halkın self-determination hakkına saygı duyarak, bu devleti egemen ve bağımsız bir devlet olarak tanımış ve Kıbrıs Türk halkına olan desteğini belirtmiştir. En son olarak ise Kıbrıs Rum kesiminin tüm adayı temsil iddiası ile AB'ye yapmış olduğu tek taraflı üyelik başvurusu karşısında, KKTC ve Türkiye bu girişime karşı çıkarak, soruna adil, kalıcı ve üzerinde uzlaşmış bir çözüm bulunmadığı sürece ve Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye, Kıbrıs'ın katılımının mümkün olmadığını belirtmişlerdir. AB ve GKRY arasındaki tam üyelik müzakereleri devam ettikçe, Türkiye ile KKTC arasındaki yakınlaşma artmış, en son olarak AB ile GKRY arasında entegrasyona ilişkin atılan her adımın aynısının, Türkiye ile KKTC arasında entegrasyon sağlamaya yönelik olarak da atılacağı açıklanmış ve iki ülke arasındaki işbirliğini güçlendirmek amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur.

İncelememizin ikinci bölümünde de ayrıntısıyla ele alındığı üzere Kıbrıs, Türk Dış Politikası içerisinde çok özel ve ayrıcalıklı bir yönlendirici işleve sahiptir. Türkiye Kıbrıs Türk kesiminin, sorunun çözümüne yönelik getirdiği önerilerin büyük bir kısmını desteklemiş ve iki taraf arasında varılacak bir çözümü arzuladığını belirtmiştir.

Nitekim AIHM'de görülen dava sonucu kabul edilen Loizidou kararı, Türkiye'nin Kıbrıs politikası açısından önemli karışıklıkları da içerisinde barındırmaktadır. Birinci olarak karar, GKRY'nin tüm Kıbrıs'ı temsil eden meşru Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olduğu tezinden yola çıkarak, KKTC'nin varlığını yadsımakta ve eylemlerine hukuksal geçerlilik atfedemeyeceğini belirtmektedir. Ancak KKTC'nin varlığı ve sürekliliği, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının önemli temel taşlarından biridir. Türkiye bugün için Kıbrıs'ta iki ayrı devlet ve ülke egemenliğine dayalı konfederal bir çözüm önerisinin kabul edilmesini arzulamaktadır. Halbuki Loizidou kararı ile KKTC, uluslararası toplumca tanınmadığı belirtilerek Mahkeme tarafından yok sayılmış ve KKTC topraklarındaki eylem ve işlemlerden dolayı Türkiye'nin sorumlu tutulması gerektiği belirtilmiştir. Böyle bir sonuç bir yandan Türkiye'nin işgalci devlet olduğu tezini desteklerken, diğer taraftan da Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin politikası ile taban tabana zıttır. Ayrıca Türkiye, KKTC'yi bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanıyarak, artık o bölgede olan eylem ve işlemlerden dolayı KKTC'nin sorumluluğu olması gerektiğini ve kendisinin hiçbir şekilde sorumlu tutulamayacağını vurgulamıştır.

Mahkeme GKRY'yi tüm Kıbrıs'a egemen bir devlet olarak kabul etmekle, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilişkin tezlerinden en önemlilerinden biri olan iki bölgelilik ilkesine de karşı bir karar almış olmaktadır. Bu karar ile, Kıbrıs Türk toplumu, Rum çoğunluğun yönetimindeki üniter bir devlet içerisinde yaşayan bir azınlık olarak görülmüştür. Kaldı ki iki bölgelilik ilkesi, taraflar arasında üzerinde uzlaşmaya varılmış bir ilkedir ve karşılıklı mülkiyet iddiaları sorununun çözümü konusunda, karşılıklı mülkiyet değişimini ve bunun sonucunda da oluşan farklılıkların tazminat ödenmesi yolu ile kapatılmasını içermektedir. Böyle bir çözüme de, ancak iki tarafın müzakere yolu ile ulaşabileceği açıktır. Ancak Mahkeme'nin Kıbrıs sorununun en önemli noktalarından birini oluşturan karşılıklı mülkiyet iddiaları sorunu konusunda bir karar vererek Türkiye'nin bu konudaki tezlerine aykırı bir karar aldığı açıktır. Çünkü Türkiye bu konunun taraflar arasında yapılacak ikili müzakereler yolu ile çözümünden yanadır ve bu sorunun uluslararası bir platformda çözümüne karşı çıkmaktadır. Ancak Loizidou Davası ile Rum tarafı, bir yandan sorunu farklı bir uluslararası platformda dile getirme yolu ile uluslararası kamuoyunun dikkatini bu noktaya çekerek Türkiye'yi zor durumda bırakmak istemiş, diğer taraftan da sorunun önemli noktalarından biri konusunda, taraflar arasında ulaşılacak bir çözümün dışında, çözümü sağlamaya çalışmıştır.

Görüleceği üzere, AIHM'nin Loizidou Davası'na ilişkin verdiği karar Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin dış politikasında savunduğu tezlerin, hemen hemen tümüne aykırı noktalar içermektedir. Nitekim Türkiye, kendi sorumluluğunda bulunmayan bu bölgede gerçekleşen olay ve eylemlerden kendisinin sorumlu tutulamayacağını, davanın istisnai bir nitelik taşıdığını ve bu yüzden kararın yerine getirilmesinde normal prosedürün izlenmesinin sakıncalı olacağını, davaya ilişkin esas sorumluluğun KKTC'ye ait olduğunu ve KKTC'nin muhatap kabul edilmesi gerektiğini, vs. ileri sürerek karar hükümlerini tanıyamayacağını ve uygulanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin bu konuda vermiş olduğu karar, Kıbrıs'a ilişkin olarak izlemiş olduğu dış politikası ile tutarlıdır. Çünkü tazminatın ödenmesi durumunda yıllardır Kıbrıs Cumhuriyeti ünvanını yasadışı olarak gaspettiğini iddia ettiği GKRY'yi, tüm Kıbrıs'a egemen bir devlet olarak, zımnen de olsa, tanımış olacak, bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanıdığı KKTC'nin hukuken var olmadığını kabul etmiş olacak ve kendisinin işgalci bir güç olarak nitelenmesini ve bundan dolayı da o bölgedeki tüm sorumluluğun kendisine ait olduğunu kabul etmiş olacak, toplumlararası görüşmeler zemini dışında ulaşılan bir çözümü kabul etmiş olacaktır.

Bunların yanında Türkiye'nin, 2001 yılında Kıbrıs'ta nihai bir çözüm sağlanana kadar Avrupa Konseyi'nin banka hesabında bloke kalması koşuluyla, söz konusu tazminatı KKTC adına ödemeyi kabul etmesi de Türkiye'nin Kıbrıs politikası açısından tutarlı gözükmemektedir. Çünkü Türkiye bu öneri ile bir yandan Kıbrıs'a ilişkin politikalarından ödün vermeyeceğini belirtirken, diğer taraftan da AIHS'den doğan yükümlülüklerini yerine getirme arzusunda olduğunu belirtmektedir. Böyle bir durumda, Kıbrıs sorunu zaten çözülmüş olacağı için, Türkiye'ye karşı yeni tazminat davaları açılması söz konusu olmayacaktır. Her ne kadar Loizidou Davası'nda ilgili tazminat miktarı, mülkiyetin kamulaştırılması için değil, mülkiyetin kullanılmamasının karşılığı olarak hükmedilmiş olsa da, Kıbrıs sorununda nihai bir çözüme ulaşıldığı zaman bu sorun karşılıklı mülkiyet değişimi ve tazminatlar ödenmesi yöntemi ile çözülmüş olacağından dolayı, açılacak davalarda sürekli ihlal kavramına dayanılmayacağı gibi dava konusu sorun da ortadan kalkacağı için dava açılacak bir konu da kalmayacaktır.

3.2.4. Türkiye'nin Uluslararası Hukuka Saygılı Olma İlkesi ve Loizidou Davası

Dış politika uygulamaları sözkonusu olduğunda, devletlerin uluslararası hukuka ilişkin değerlendirmelerini ulusal çıkar kavramı çerçevesinde yaptıkları, genellikle kabul gören bir görüştür¹¹²¹. Bir yazar "...devletlerin Uluslararası Hukuka yönelik politikalarını değerlendirirken, çeşitlilik göstermesine rağmen, hepsinde ortak bir biçimde bu politikalarını ulusal çıkarlarına uygun olarak düzenleme iradesinin egemen olduğunu bildirmektedir"¹¹²². Ayrıca "bir devletin Uluslararası Hukuk kurallarına yaklaşımı kendisini güçlü kılmaya yönelik olabileceği gibi örneğin, demokrasi ve insan hakları gibi birtakım değerlerin korunmasına da yönelik olabilmektedir... Ancak her iki durumda da, uluslararası hukuk kurallarının oluşumu aşamasında devletlerin kendi dış politikalarının gereklerini sağlamaya yönelik bir tutum sergiledikleri görülmektedir"¹¹²³.

Uluslararası hukukun Türk Dış Politikası'nı etkileyici bir unsur haline gelmesi, Osmanlı İmparatorluğu zamanında başlar. Ancak Osmanlıların uluslararası hukuka başvurmaları sınırlı bir şekilde gelişmiş ve Osmanlı, uluslararası hukuk kurumlarını daha çok antlaşmalar yapma ve diplomatik ilişkiler kurma biçiminde kullanmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanması ve 6 Haziran 1924 tarihinde yürürlüğe girmesi ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuk çerçevesinde tanınması ve diğer devletlerle ilişkiler kurması uluslararası hukuk çerçevesinde mümkün hale gelmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin ilânından II. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Türkiye'nin uluslararası hukuk yaklaşımı şu ana ilkeler üzerine oturur görünmektedir: egemen eşitlik, antlaşmalara saygı, uyumsuzlukların barışçıl yollarla çözümü"¹¹²⁴. Gerçekten de bu dönemde bağımsızlığını, emperyalist devletlere karşı verilen mücadele sonucunda kazanmış olan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en duyarlı olduğu konulardan birinin, devletlerin egemen eşitliği ilkesine saygı olmasını garip karşılamamak gerekir. Diğer devletlerle ilişkilerinde bu ilke çerçevesinde hareket etmeye özen gösteren Türkiye, diğer devletlerden de kendisine yönelik olarak benzer davranışı

¹¹²¹ Pazarıcı, 1998: 695

¹¹²² G. de Lacharrière, *La Politique Juridique Extérieure*, Paris, 1983, s. 13'ten akt. Pazarıcı, 1998: 695

¹¹²³ Pazarıcı, 1998: 695

¹¹²⁴ Hüseyin Pazarıcı, (1997): *Uluslararası Hukuk Dersleri I. Kitap*, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Ankara: s.: 90

beklemiştir. Bu süreçte bölgesel ittifaklar dışında her türlü ittifak ilişkilerinden uzak bulunulmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin “[u]luslararası hukuk anlayışı da, ...kuralları ve yükümlülükleri en dar yorumlayan ve egemenlik haklarını en az sınırlayacak biçimde ortaya çıkmaktadır”¹¹²⁵. Bu dönemde Türkiye, hem ikili uyuşmazlıklarının, hem de uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde barışçıl yöntemlerin kullanılmasına özen göstermiştir. Bu dönemde Türk Dış Politikası'nı en fazla etkileyen Yunanistan ile Ahali Mübadelesi, İngiltere ile Musul sorunu ve Fransa ile Hatay sorunu Osmanlı borçları sorunu ve Boğazlar sorunu gibi ikili ve çok taraflı sorunların çözümü de uluslararası hukuk kuralları ve kurumları çerçevesinde sağlanmıştır¹¹²⁶. Uluslararası açıdan da Türkiye, kuvvet kullanımının yasaklanması konusundaki her türlü girişimi desteklemiş, 1928 yılında silahsızlanma konusunda ilk kez Cenevre'de düzenlenen konferansa katılmış, 1928 tarihli Briand-Kellogg Sözleşmesi'ne de 8 Eylül 1928'de katılmıştır¹¹²⁷.

Türkiye, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni uluslararası sistem içerisinde, temelde SSCB'den algıladığı tehdit nedeniyle, geleneksel dış politika anlayışından vazgeçerek ittifaklara katılma yaklaşımını benimsemiştir. Bu yeni durum içerisinde Türkiye'nin uluslararası hukuk kurum ve kurallarına yaklaşım açısında da bazı değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye bu süreçten itibaren uluslararası hukuka ittifakın genel çıkarları ile bağdaştığı ölçüde önem atfedecektir. Günümüzde, “Türk dış politikası da, uygulanan uluslararası hukukun kurallara sahip olduğu bütün konularda, birçok devletin büyük ölçüde yaptığı gibi, dış politikasını bu kurallara uygun olarak oluşturma yoluna gitmektedir”¹¹²⁸. Ancak “Türk dış politikasının uluslararası hukuk kurallarından ve kavramlarından etkilenmesi her zaman bir kuralı tamamen uygulamak ya da uygulamamak biçiminde gerçekleşmemektedir. Başka bir deyişle, Türk dış politikasının uluslararası hukuka başvurması bu konuda oluşturulan kavramları gözönünde tutma ve seçenek tanıyan kurallar bakımından bu hakkını kullanma gibi kısmen uluslararası hukuka başvurmayı içerir biçimde gerçekleşmektedir. Uluslararası hukukun sonuç alıcı bir kural koymadığı ya da bunun kimi öğelerinin değerlendirilmesini devletlere bıraktığı durumlarda, Türk dış politikası da uluslararası hukukun bu verilerini de-

¹¹²⁵ Pazarci, 1997: 91

¹¹²⁶ Pazarci, 1997: 91

¹¹²⁷ Pazarci, 1997: 91

¹¹²⁸ Pazarci, 1998: 698

ğerlendirmekte ve ona göre bir tutum almaktadır"¹¹²⁹. Bu konuda verilebilecek en güzel örnek Yunanistan ile yaşanan Ege Kıtasahanlığı sorunudur. Aynı şekilde Türkiye'nin uluslararası hukukun birtakım kurallarının başka uluslararası hukuk kuralları ile çatışması durumunda bir kategorideki uluslararası hukuk kurallarına dayanarak diğer uluslararası hukuk kurallarını reddettiği durumlar da mevcuttur. Bu konuda verilebilecek en güzel örnek ise, yine Yunanistan'ın 1982 BM 3. Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre Ege'de karasularını 12 mile çıkarma yetkisi bulunduğu dair iddiasının, Türkiye tarafından reddedilmesidir¹¹³⁰.

Daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra geleneksel dış politika anlayışını terk etmiş ve Batılı devletlerle ittifak ilişkileri geliştirme yoluna gitmiştir. Türkiye bu çerçevede 5 Mayıs 1949 tarihinde kurulan Avrupa Konseyi'ne, 8 Ağustos 1949 tarihinde üye olmuş ve 4 Kasım 1950 tarihinde de, dünyada o güne kadar insan hakları konusundaki en kapsamlı ve etkili koruma sistemini içeren AIHS'yi imzalamıştır. Türkiye bu Sözleşme'ye katılmakla, ülkesi topraklarında yaşayan tüm insanların, insan haklarını koruma ve güvence altına alma konusunda hukuksal bir bağit altına girmiştir. Türkiye'nin bu tarihten itibaren Avrupa Konseyi ile olan ilişkilerinde Konsey Statüsü'nden doğan yükümlülüklerine uygun davranmış olduğunu gözlemlemekteyiz. Türkiye ayrıca 28 Ocak 1987'de AIHK'nin bireysel başvuruları kabul etme hakkını, 27 Ocak 1990 tarihinde de AIHM'nin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir. Türkiye bu tarihten itibaren Komisyon ve Mahkeme önünde dile getirilen her davada ya dostça çözüm yoluna giderek, ya da Mahkeme veya Bakanlar Komitesi kararlarını istisnasız bir şekilde uygulama yoluna giderek, AIHS'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmiştir.

Ancak Türkiye, AIHM'nin Loizidou Davası sonucunda hükmedilen tazminat miktarını ödemeyi reddetmekte, dolayısıyla AIHS'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Türkiye bu konumda, davaya ilişkin olay ve olguların kendi yargı yetkisi içindeki bir bölgede değil, KKTC ülkesinde meydana geldiğini, dolayısıyla da bu davaya ilişkin sorumluluğun KKTC'ye ait olması gerektiğini, davanın kendine özgü bir durumu olduğunun Mahkeme tarafından da kabul edildiğini, o halde karar hükmünün

¹¹²⁹ Pazarıcı, 1998: 699

¹¹³⁰ Pazarıcı, 1998: 700

yerine getirilmesi aşamasında normal prosedür dışında bir yol izlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak bu durum Türkiye'nin AİHS'den doğan yükümlülüklerine aykırı bir durum oluşturmaktadır. Türkiye bu durumda Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeyen ve dolayısıyla uluslararası hukuka aykırı davranan bir devlet konumuna düşmektedir.

Ancak varılan bu yargı, Türkiye'nin tazminat kararını yerine getirmemesi ve Mahkeme kararını tanımaması konusunda ileri sürdüğü argümanlar, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda bugüne kadar izlemiş olduğu politika ve diğer uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde tekrar bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Türkiye, Mahkeme kararının ilgili olduğu sorunun, Kıbrıs sorunu içerisinde önemli bir yer tuttuğunu, bu konunun dava devam ettiği sırada ve karar alınmasından sonraki süreçte toplumlararası görüşmeler zemininde sürdürülen siyasal tartışmalarda incelendiğini ve Kıbrıs'ta benzer durumda bulunan binlerce kişinin durumunu da ilgilendirdiğini belirtmiş, bu kişilerin sorununun çözümünde en makul yöntemin, toplumlararası görüşmeler zemininde üzerinde uzlaşmış mal-mülk değişimi ve tazminat yöntemi olduğunu açıklayarak, toptan bir çözüme ulaşılması gerektiğini savunmuş, aksi halde Mahkemenin binlerce kişinin davaları ile birden uğraşmak zorunda kalabileceğini belirtmiştir. Türkiye açıklanan bu nedenlerden ötürü, davanın kendine özgü bir yapısı olduğunu savunmaktadır. Mahkeme de Türkiye'nin bu görüşlerini paylaşmış, ancak verilen hükmün normal prosedür içerisinde yerine getirilmesini istemiştir. Böyle bir durumda, esas olarak, toplumlararası görüşmeler zemininde tartışılan bir soruna, taraflardan birinin (KKTC) katılımının olmadığı bir platformda çözüm bulunmuş olacak, üstelik Türkiye'nin herhangi bir sorumluluğu bulunmadığı halde, söz konusu insan hakkı ihlali yanlış bir şekilde Türkiye'ye yüklenecektir. Öte yandan Türkiye bu kararı kabul etmekle, o güne kadar Kıbrıs konusunda ileri sürdüğü tüm tezlerden de vazgeçmiş olacaktır. BM Güvenlik Konseyince 1990 yılında kabul edilen 641 sayılı karardaki, Kıbrıs sorununda, çözüme, sadece toplumlararası görüşmeler zemininde sürdürülen görüşmelerle ulaşılabileceği, bunun dışında tarafların sorunun uluslararasılaştırmasını yasaklayan karara aykırı olarak Kıbrıs'a ilişkin bir sorunun toplumlararası görüşmeler zemini dışında bir platformda çözülmesini de kabul etmesi anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin, kararın yerine getirilmesinin, Kıbrıs sorununda nihai çözüme ulaşılmasına kadar ertelenmesi önerisi, bir yandan kararın haksızlığına vurgu yapmakta ve Kıbrıs sorunu nihai bir çözüme kavuşmadan kararın yerine getirilmeyeceğini belirterek, Kıbrıs konusundaki tezlerden siyasi ödün verilmeyeceğini belirtmekte, diğer taraftan da Sözleşme yükümlülüklerine uyma iradesinde bulunduğu, Sözleşmeye saygı duyulduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak devletler uluslararası hukuku ulusal çıkarlarına göre yorumlar ve değerlendirirler; Türkiye de Loizidou Davası kararını uygulama konusunu ulusal çıkarları çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutarak, ulusal çıkarlarının daha önemli olduğunu belirtmiş ve bu kararı uygulamama yolunu seçmiştir. Bu ifadeden, imzalanan uluslararası anlaşmalarla ve kurulan ulusüstü güvence sistemi çerçevesinde, insan hakları kavramının ulusal çıkarların üstünde yer aldığı/ alması gerektiği gibi bir sonuca da varmak mümkündür. Ancak Yargıç Lopes Rocha ve Yargıç Bernhardt'ın ortak karşı görüşlerinde belirttikleri gibi, *"bu davanın yegane özelliği, bireysel kurbanın durumunu, karmaşık tarihsel gelişimden ve en az onun kadar karmaşık olan şu andaki durumdan ayırmanın imkansızlığıdır"*¹¹³¹. Nitekim Türkiye'nin de davanın başından beri ve dava sonrasında vurguladığı nokta da burası olmuştur.

¹¹³¹ Merits. Dissenting Opinion of Judge Bernhardt Joined by Judge Lopes Rocha

SONUÇ

Kıbrıs sorunu, Türk Dış Politikası'nın en önemli belirleyicilerinden biridir. Türkiye, sorun ortaya çıktığı zamanlarda, bağlı bulunduğu ittifak politikasından ayrılmayarak kendisi açısından böyle bir sorun bulunmadığını, adadaki egemenliğin müttefiki İngiltere'ye ait olduğunu belirtmiş; ancak sorunun, Yunanistan tarafından ittifak dışı ortamlara taşınması üzerine 1955 yılında düzenlenen Londra Konferansı ile sorunun doğrudan bir tarafı haline gelmiştir. Türkiye 1960 Düzenlemelcri oluşturuluncaya dek adanın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılmasını öngören taksim tezini savunmuştur. Daha sonra Türkiye 1960 Garanti Antlaşması uyarınca adadaki düzenin koruyucusu bir güç haline gelmiştir. 1963-1964 yıllarında adadaki 1960 Düzeni'nin yıkılması ile sonuçlanan toplumlararası çatışmalar yaşanması üzerine Türkiye, Garanti Antlaşması'nda öngörülen müdahale hakkını kullanmak istemiş, ancak haklı olduğu bir konuda müttefiki ABD tarafından onun çıkarları ile bağdaşmadığı gerekçesiyle engellenmiştir. Türkiye bunun üzerine 1945'ten beridir sürdürdüğü tek yönlü dış politika anlayışını terk ederek SSCB ve Bağlantısızlar Bloğu ile ilişkilerini geliştirme yoluna gidecektir. Türkiye'nin bu politika değişikliğinde temel etken Kıbrıs sorunu ve uluslararası platformlarda bu konuda destek arayışları olmuştur. 1974 yılında ise adadaki düzeni altüst eden ve erken davranılmadığı takdirde *enosis* ile sonuçlanabilecek darbe sonucunda Türkiye Garanti Antlaşması'ndan doğan müdahale hakkını kullanmış ve adanın yaklaşık %35'inde kontrolü ele geçirmiştir. Bunun üzerine Türkiye, ABD'nin silah ambargosu ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'ta kontrol altında bulundurduğu bölgede orada yaşayan Kıbrıs Türk halkının rızası ile önce kurulması düşünülen Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin Kıbrıslı Türk tarafını oluşturmak amacıyla Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş, daha sonra ise Kıbrıs Türk halkı self-determination hakkını kullanarak KKTC'yi kurmuştur. Sadece Türkiye tarafından tanınan bu devlete karşı uluslararası toplum tarafından halen toplu bir tanımama politikası izlenmektedir. Öte yandan Türkiye üyesi olmaya çalıştığı AB ile olan ilişkilerinde de Kıbrıs sorunu yüzünden bazı sıkıntılar yaşamaktadır. Türkiye, GKRY'nin tüm Kıbrıs'ı temsilen AB'ye alınması durumunda benzer bir bütünleşmenin KKTC ile Türkiye arasında da gerçekleşeceğini belirtmektedir ki böyle bir durumun

oluşması halinde Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesinin uzun yıllar alacağı muhtemeldir.

Türkiye'nin adaya ilgisinin temel nedeni stratejik gerekçelidir. Adanın coğrafi konumu, adaya olan stratejik ilginin artmasına neden olmaktadır. Kaldı ki adanın tarihsel coğrafyası da bu yargıyı kanıtlar niteliktedir. Türkiye'ye sadece 40 mil uzaklıkta olan, Ortadoğu'yu tamamen kontrol altında tutan bir bölgede olan ve batmayan bir uçak gemisi olarak nitelenen Kıbrıs'ın tamamen başka bir devletin egemenliğinde bulunması Türkiye'nin güvenlik çıkarları açısından düşünülemezdir. Bunun yanında Türkiye'nin adaya yönelik ilgisi konusundaki bir başka neden ise adada Türk soydaşlarının bulunması ve onların güvenliğinin sağlanmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri uluslararası yükümlülüklerine uygun hareket etmeyi temel dış politika stratejilerinden biri olarak belirlemiştir. Gerçekten de Türk Dış Politikası incelendiğinde, Türkiye'nin statükoyu kendi lehine değiştirebilecek girişimlerden kaçındığı ve uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerine saygı gösterdiği ve bunları yerine getirdiği görülmektedir. Bunun tek istisnası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Loizidou-Türkiye Davası'nda verdiği karardır.

Kıbrıs'taki tarafların yıllardır devam eden, soruna yönelik çözüm arayışları çerçevesinde üzerinde uzlaşmaya varmakta en fazla zorlandıkları konuların başında da 3 özgürlüğün hayata geçirilmesi sorunu gelmektedir. Bunlardan biri olan mülkiyet hakkı da inceleme konumuzu oluşturan davanın konusunu teşkil etmektedir. Önce AİHK'de açılan ve daha sonra GKRY tarafından AİHM'ye götürülen dava sonucunda Mahkeme, fiili bir devlet olarak KKTC'yi yok sayarak, Türkiye'nin, Kıbrıs'ın kuzey kesimini askeri işgal altında bulundurduğunu belirterek, burada oluşan insan hakları ihlallerinden kendisinin sorumlu olduğunu ifade etmiş ve şikayetçinin mülkiyetinden faydalanması hakkının ihlalinin sorumluluğunu Türkiye'ye yükleyerek yaklaşık 450.000 CYP tazminat ödemesine karar vermiştir.

Türkiye, kuzey Kıbrıs'ta meydana gelen olaylardan dolayı sorumluluğun kendinde değil, bağımsız, demokratik ve anayasal bir devlet olan KKTC'ye ait

olduğunu belirterek, davanın konusunun olağanüstü ve özel yapısından dolayı varılacak çözümün de olağanüstü ve özel nitelikte olması gerektiğini ve Kıbrıs'ın gerçeklikleri ile örtüşmesi gerektiğini ifade etmiş ve Kıbrıs sorununda nihai bir çözüm sağlanana dek karar hükümleri ile kendini bağlı saymadığını ve bunları yerine getirmeyeceğini ilan etmiştir. Bu, Türkiye'nin Avrupa Konseyi içerisinde yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddettiği ilk durumdur.

Türkiye'nin söz konusu karar hükümlerini yerine getirmeme konusunda makul nedenleri vardır. Öncelikle böyle bir kararın kabul edilmesi Türkiye'nin yıllardır sürdürdüğü Kıbrıs politikası ile taban tabana zıttır. Türkiye yıllardır KKTC'nin bir devlet olarak tanınması konusunda uluslararası platformda çaba sarf etmektedir. Oysa bu kararın tanınması ve yerine getirilmesi ile KKTC'nin bir devlet olmadığı, kuruluşunun yasadışı olduğu, Kıbrıs'ın tek meşru hükümetinin Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti (GKRY) olduğu ve Türkiye'nin 1974'ten beri adanın kuzey kesimini işgal eden bir güç olduğu olguları kabul edilmiş olacaktır.

Öte yandan Türkiye, Kıbrıs sorununun uluslararasılaştırılmasına karşı çıkararak sorunun, BM gözetiminde yürütülen toplumlararası görüşmeler süreci içerisinde iki toplum arasında çözümlenmesini savunmaktadır. Ancak AIHM'nin bu kararı ile, Kıbrıs sorununun en temel noktalarından birini oluşturan mülkiyet sorununun, toplumlararası görüşmeler süreci ve iki toplumun rızası dışında bir şekilde çözüme kavuşturulması yolu açılmış olacaktır. Böyle bir çözüm aynı zamanda, Türk tarafının toplumlararası görüşmelerde yıllardan beri ileri sürdüğü temel çözüm parametresi olan iki bölgelilik ilkesine de aykırı olacaktır.

AIHM'in böyle bir karar almasının, Titina Loizidou'nun durumuna benzer bir durumda olan binlerce Kıbrıslı Rum'un bu kararı emsal göstererek AIHM'ye Türkiye aleyhine dava açmasını hızlandıracağı belirtilmektedir. Söz konusu tazminat miktarlarının ödenmesi durumunda, bunların Türkiye bütçesine ağır bir yük oluşturacağı açıktır. Böyle bir durumda Türkiye'nin izlemesi gereken yol, bu kararda karşı oy veren yargıçların gerekçeli karşı oylarında öne sürdükleri görüşlerden yola çıkarak, Mahkeme içtihadını değiştirmeye çalışmak olmalıdır. Aksi takdirde bu davaları görmezden gelmek veya muhatap almamak, Avrupa Konseyi önünde Türkiye aleyhine

alınmış kararların artmasına ve Türkiye'nin olumsuz yöndeki insan hakları sicilinin kabarmasına neden olacaktır.

Türkiye bugüne kadar üstlendiği uluslararası yükümlülükleri yerine getirmeye özenli davranmıştır. Ancak Türkiye, bu karar ile uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmek ile ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek yani, yıllardır sürdürdüğü Kıbrıs politikasından vazgeçmemek seçenekleri arasında kalmıştır. Türkiye sonuç olarak tercihini ulusal çıkarları lehine kullanmıştır.

Avrupa ülkeleri Türkiye'nin insan hakları ihlallerinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesinin, Konsey'e yeni üye Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu konudaki yükümlülüklerini yerine getirmemeleri konusunda cesaretlendirdiğini savunarak, Türkiye'nin bu karara uymamasının Avrupa insan hakları sistemine ağır bir darbe vurduğunu belirtmekte, Sözleşme kurumlarına olan inancın ve güvenin sarsıldığını ifade etmektedirler. Bu durumda Türkiye'nin karar hükümlerini yerine getirmemesi durumunda karşılaşılabileceği en önemli sonuç Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınmasıdır. Böyle bir durumda, Türkiye'nin Avrupa'ya ilişkin tüm yönelimi değişebilecektir. Gerçekten de Türkiye, AB ile ilişkilerden ve Birliğe üyelikteki ilerleme sürecinden umduğu sonuçları elde edemezse ve üstüne üstlük Avrupa Konseyi'nden de dışlanırsa Avrupa ile ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacı duyabilecek ve alternatif dış politika stratejileri geliştirme yoluna gidebilecektir.

Türkiye'nin kararı yerine getirmemesinin bir başka sonucu da insan hakları sicilinin bundan olumsuz etkilenecek oluşudur. Bu durumun, insan haklarına saygıyı evrensel standart olarak kabul eden ve yeni üye olacak devletlerden bu kriteri yerine getirmesini talep eden AB ile Türkiye arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilemeyeceği açıktır. Türkiye'nin uluslararası bir antlaşmadan doğan bir yükümlülüğünü, özellikle de bir insan hakları sözleşmesinden doğan ve insan hakkı ihlalinin tazminini içeren bir kararı yerine getirmemek istemesi, AB ülkeleri nezdinde, Türkiye'nin Birlik kurallarını uygulama iradesi konusundaki şüphelerini arttıracaktır.

Kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye AIHM'nin Loizidou-Türkiye Davası'nda verdiği kararın hükümlerini, tüm dış politika yönelimlerinin değişebilmesi ihtimali

olmasına rağmen, halen yerine getirmemiştir. Bu davada Türkiye, kendi sorumluluğu bulunmayan bir bölgeden uluslararası olarak sorumlu tutulmuş ve tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Bu durum karşısında ulusal çıkarlarını gerçekleştirme ile uluslararası taahhütlerine uyma ikilemi arasında kalan Türkiye, tercihini, yıllardan beri tutarlı bir şekilde sürdürdüğü Kıbrıs politikasından vazgeçmeyerek ulusal çıkarları yönünde kullanmıştır. Sonuç olarak bundan sonra Türkiye'nin yapması gereken söz konusu tazminat miktarını ödemek değil, Loizidou'nun durumunda olan binlerce Kıbrıslı Rum'un bu kararı emsal göstererek AIHM'de dava açmalarını engellemek amacıyla, mahkeme içtihadını değiştirmeye çalışmak olmalıdır.

KAYNAKÇA

AB Komisyonu : “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 2000 Düzenli Raporu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf>, E.T.: 20/05/2002

AB Komisyonu: “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi’ne İlişkin 1999 Düzenli Raporu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor1999tr.rtf>, E.T.: 20/05/2002

AB Toplulukları Komisyonu: “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2001 Düzenli Raporu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/RRTurkey2001.pdf>, E.T.: 20/05/2002

Avrupa Komisyonu: “Relations with Cyprus”, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus/index.htm>, E.T.: 25/12/2002

Açan, Necdet (2001): “Bakır Çağlar ile Röportaj - Kuzey Kıbrıs’taki Mülkü için Türkiye’yi Tazminata Mahkum Ettiren Titina Loizidou’nun Ardında 170 Bin Rum Daha Var – Bu Titina Bizi Yıkacak!” <http://garildi.birnumara.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/aktuel/9808/13/t/t06.html+loizidou>, E.T.: 15/06/2001

Akıllıoğlu, Tekin (1989): “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.: 44, S.: 3-4, 155-173

Alkan, Hüseyin (2003): “Klerides ve Denктаş Yine Reddetti”, <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=125330>, E.T.: 02/02/2003

Alsan, Zeki Mesud (1955): *Yeni Devletler Hukuku Birinci Cilt (Prensipeler Şahıslar)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 2. Baskı

An, Ahmet (2002): *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*, İstanbul: Everest Yayınları

Anzilotti, Dionisio (1946): *Devletler Hukuku Birinci Cilt: Giriş – Genel Teoriler*, Çev. Sahir Erman, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Armaoğlu, Fahir (1983): *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Armaoğlu, Fahir (1991): *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Arsava, A. Füsün (1996): "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Oral Sander'e Armağan)*, C.: 51, No.: 1-4, ss: 43-51

Aufrecht, Hans (1949): "Principles and Practices of Recognition by International Organizations" *American Journal of International Law*, Vol.: 43, No: 4, 679-704

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Chrysostomos, Papachrysostomou and Loizidou v. Turkey (Admissibility Decision), 04 March 1991, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Loizidou v. Turkey (Report), 08 July 1993, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=4&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Loizidou v. Turkey (Article 50), 28 July 1998, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=3&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Loizidou v. Turkey (Merits), 18 December 1996, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=2&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Loizidou v. Turkey (Preliminary Objections), 23 March 1995, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=1&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, "Interim Resolution DH (99) 680 concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 28 July 1998 in the case of Loizidou against Turkey", 09 October 1999, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=5&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, "Interim Resolution ResDH (2001) 80", 26 June 2001, <http://cm.coe.int/dec/2001/757DH/757resolutions.htm#Appendix%2018> E.T.: 15/10/2001

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, "Resolution DH (2000) 105 concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 18 December 1996 and 28 July 1998 in the case of Loizidou against Turkey", 24 July 2000 <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=6&Action=Html&X=807190929&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>, E.T.: 20/03/2001

Bahçeli, Tozun (2001): "Searching for a Cyprus Settlement: Considering Options for Creating a Federation, a Confederation, or Two Independent States", <http://firstsearch.oclc.org>, E.T.: 01/05/2001

Baier-Allen, Susanne (2000): "The Dynamics of the Cyprus Conflict since the Submission of the Greek-Cypriot EU Membership Application" in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications

"Basis For Agreement on a Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem", (2003): www.mfa.gov.tr/grupa/ad/annan.doc, s.: 8, E.T.: 03/02/2003

Batum, Süheyl (1993): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

Batum, Süheyl (1996): *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye*, İstanbul: Kavram Yayınları

Berberoğlu, Enis (2003): "Müzakere Edilemez", <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=123224> E.T.: 02/02/2003

Bıçak, Vahit (2000): "Yeni Yapısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi", *Liberal Düşünce*, S.: 17, 47-58

Bilsel, Cemil (1941): *Devletler Hukuku Birinci Kitap, Devletler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

Birand, Mehmet Ali (1978): *30 Sıcak Gün*, İstanbul: Milliyet Yayınları

Birand, Mehmet Ali (1990): *Diyet-Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Uluslararası Pazarlıklar 1974-1980*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 7. Baskı

Blumenwitz, Dieter (1999): "Cyprus: Political and Legal Realities", *Perceptions*, Vol: IV, No: 3, 67-77

Bostanoğlu, Burcu (1999): *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, Kuram ve Siyasa*, Ankara, İmge Kitabevi

Bölükbaşı, Süha (2001): *Barışçı Çözumsuzlük*, Ankara: İmge Kitabevi

Bremner, Charles "Turks Risk Clash with Europe on Human Rights" Times, 17 Ağustos 1998 in Golden Media Company, (2002): "Loizidou v. Turkey/International Press", <http://www.cyprus.com.cy/internat.htm>, E.T.: 26/03/2002

Brown, Philip Marshall (1950): "Legal Effects of Recognition", *American Journal of International Law*, Vol: 44, No: 4, 617-640

Brownlie, Ian (1990): *Principles of Public International Law*, Oxford: Oxford University Press, 4th Ed.

Cengiz, Orhan Kemal (2003): "Ya Çözüm Ya Mahkûmiyet", http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/01/03/haber_61669.php, E.T.: 04/01/2003

Cerrahoğlu, Zehra (Yalçınkaya) (1998): *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları

Cochran, Charles L. (1968): "The Development of an Inter-American Policy for the Recognition of de Facto Governments", *American Journal of International Law*, Vol.: 62, No.: 2, 460-464

Council of Europe, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (ile Ek Protokol ve Protokol no. 4, 6 ve 7) 11 . Protokol ile Değiştirilen Metin*, <http://www.echr.coe.int/Convention/webConvenTUR.pdf>, E.T.: 05/05/2002

Council of Europe-European Court of Human Rights, (2002): *Survey of Activities 1999*, [http://www.echr.coe.int/Eng/EDocs/1999Survey\(COURT\).pdf](http://www.echr.coe.int/Eng/EDocs/1999Survey(COURT).pdf), s.: 4, E.T.: 04/03/2002

Crozat, Charles (1953): “Devletler Hukukunda Tanıma”, Çev.: Edip F. Çelik, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.: XIX, S.: 4, 3-31

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Mayıs 2002

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 2002

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ocak 2001

Cumhuriyet Gazetesi, 21 Kasım 2001

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Aralık 2001

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2002

Cumhuriyetçi Türk Partisi, “The Cyprus Question in the European Council Summits”, <http://www.ctpkibris.org/Belgeler/cyprusineurope.htm>, E.T.: 03/02/2003

Cumhuriyetçi Türk Partisi, “Yeni Annan Planı’nda Değişiklikler”, <http://www.ctpkibris.org/Belgeler/RevizeAnnanTr.htm>, E.T.: 03/02/2003

Çelik, Edip F. (1987a), *Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap*, İstanbul: Filiz Kitabevi

Çelik, Edip F. (1987b): *Milletlerarası Hukuk İkinci Kitap*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2. Baskı

Çetin, Metin (2002a): “Titina Loizidu Dosyası-4”, <http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina4.htm>, E.T.: 22/01/2002

Çetin, Metin (2002b): “Titina Loizidu Dosyası-1”, <http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina1.htm>, E.T.: 22/01/2002

Çetin, Metin (2002c): "Titina Loizidu Dosyası-6",
<http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina6.htm>, E.T.: 22/01/2002

Çetin, Metin (2002d): "Titina Loizidu Dosyası-2",
<http://members.tripod.com/kibrisevi/ozel/titina2.htm>, E.T.: 22/01/2002

Çongar, Yasemin (2002): "ABD'nin Olası Kıbrıs Rolü" Milliyet Gazetesi, 8 Temmuz 2002

Denktash, Rauf R. (1982): *The Cyprus Triangle*, London: K. Rustem & Bro. and George Allen & Unwin

Denktaş, Rauf R. (1999): "The Crux of the Cyprus Problem", *Perceptions*, Vol.: IV, No.: 3, 5-22

Denktaş, Rauf (2001): "In Search of Justice", <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/Cyprus2.htm>, E.T.: 07/10/2001

Diaspora Action, (2001): "The Meaning and Implications of the Loizidou Case",
<http://www.diaspora-net.org/loizidou/implications.htm>, E.T.: 11/12/2001

Dodd, Clement H. (1999): "Confederation, Federation and Sovereignty: Theory and Practice", *Perceptions*, Vol.: IV, No:3, 23-38

Eckert, Amy E. (2001): "The Construction of States in International Politics",
www.geocities.com/CollegePark/Quad/1076/statecreation.html, E.T.: 15.05.2001

Eminer, Çiler (2001): "Rumlar Neden Avrupa Birliği'ne Girmek İstiyor?" in Çiler Emine-Gülden İlkman (eds.), *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*,
<http://www.pubinfo.gov.nc.tr/abl.html>, E.T.: 06/05/2001

Ergin, Sedat (2003): "Magosa'ya Gitmek İçin Tam 4 Kez Rum Bölgesinden Geçilecek",
<http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=110492>, E.T.: 02/02/2003

Erim, Nihat (tarihsiz): *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık

- Ertekün, Necati Münir (1984): *Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Oxford: K. Rustem & Brothers, 2nd Ed.
- Ertekün, Necati Münir (1999): "The Loizidou Case: A Miscarriage of Justice", *Perceptions*, Vol.: IV, No.: 3, 143-148
- Ertekün, Necati Münir (2001): "Some Reflections on the Cyprus Question", <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/cyprus.htm>, E.T.: 20.05.2001
- Ertuğ, Osman (2001): "The United Nations' Approach to the Cyprus Issue and UNFICYP", *Perceptions*, Vol.: VI, No.: 3, 135-146
- Fein, Bruce (2001): "Comment Analysis Turkish Victims of International Infamy" in Ahmet C. Gazioglu (Ed.), *Cyprus, EU and Turkey*, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/cyrep1.htm>, E.T.: 22/10/2001
- Fenwick, Charles (1969): "Recognition of De Facto Governments: Old Guide Lines and New Obligations", *American Journal of International Law*, Vol.: 63, No.: 1, 98-100
- Fırat, Melek M. (1997): *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Fırat, Melek M. (2000): "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", in Gencer Özcan-Şule Kut (eds.), *En Uzun Onyıl-Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul: Buke Yayınları, 2. Baskı
- Fırat, Melek (2001a): "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Fırat, Melek (2001b): "1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Fırat, Melek (2001c): "1980-1990 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II*, İstanbul: İletişim Yayınları

Fırat, Melek (2001d): "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II*, İstanbul: İletişim Yayınları

Gemalmaz, Mehmet Semih (2001): *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul: Beta Yayınevi, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 3. Baskı

Gevgilili, Ali (1981): *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

GKRY Kamu Bilgilendirme Bürosu, (2002): "Cyprus-EU Relations", http://www.pio.gov.cy/ir/cyprus_eu/recent_developments.htm, E.T.: 01/06/2002

Gölcüklü, Feyyaz ve Gözübüyük, A. Şeref (1994): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*, Ankara: Turhan Kitabevi

Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem ve diğerleri (1996): *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı

Gözübüyük, A. Şeref (1987): "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Araştırma Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Cilt: 9, 3-40

Gözübüyük, A. Şeref (1988): "Bireysel Başvuru ve İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi", *İnsan Hakları Yıllığı*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Araştırma Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Cilt: 10, 3-15

Gözübüyük, A. Şeref (1990): "Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna Başvuru Süresi", *İnsan Hakları Yıllığı*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Araştırma Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Cilt: 12, 3-12

Green, N.A. Maryan (1987): *International Law*, London: Pitman Publications, 3rd Ed.

Gündüz, Aslan (1987): *Açıklamalı Bibliyografyalı Milletlerarası Hukuk ve Teşkilatlar ile ilgili Temel Metinler*, İstanbul: Beta Yayınları

Gündüz, Aslan, NTV Televizyonu, 20 Nisan 2001, 24 Saat Programı, 00:15'te yapılan röportaj

- Gündüz, Aslan (2002): "Creeping Jurisdiction of the European Court of Human Rights: The Bankovic Case vs the Loizidou Case", *Perceptions*, Vol.: VII, No.: 3, 5-43
- Güney, Aylin (2000): "The Impact of the Involvement of the European Union upon the Cyprus Dispute: A Litmus Test for the External Capabilities of the EU" in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications
- Gürel, Şükrü S. (1985): *Kıbrıs Tarihi 2, Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Gürel, Şükrü S. (1993): *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara: Ümit Yayıncılık
- Gürel, Şükrü (1995): "Kıbrıs Sorununun Tarihçesi", *Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler Konferansı'nda Yapılan Konuşma, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı*, Ankara: Gaye Filmcilik-Matbaacılık
- Gürün, Kâmuran (1983): *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939 dan günümüze kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını
- Güven, Erdal (2002): "Annan Planı-3 Egemenlik" *Radikal Gazetesi*, 17 Kasım 2002, s.: 8
- Güvenç, Nazım (1984): *Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye*, İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları
- Hasgüler, Mehmet (1998): *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim'in İflası*, Ankara: Öteki Yayınevi
- Hasgüler, Mehmet (2000): *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Heinze, Christian (2001): "On the Question of the Compatibility of the Admission of Cyprus into the European Union with International Law, the Law of the EU and the Cyprus Treaties of 1959/60", www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/heinze2.htm, E.T.: 11/05/2001

Hillgruber, Christian (2001): "The Admission of New States to the International Community", www.ejil.org/journal/Vol9/No3/art3.html, E.T.: 22.01.2002

<http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/part1/chapterXVII/treaty10.asp>, E.T.: 05/05/2002

<http://www.lectlaw.com/def/a048.htm>, E.T.: 23/07/2002

Hürriyet Gazetesi Web Sayfası, (2003a): "Rum Tarafı Toprağı Az Buldu", <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~3@tarikh~2002-12-04-m@nvid~204448,00.asp>, E.T.: 02/02/2003

Hürriyet Gazetesi Web Sayfası, (2003b): "Rumların Memnun Olduğu Taraflar", <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=111934>, E.T.: 02/002/2003

İlkman, Gülden (2001): "KKTC'yi Yok Farzederek Bir Anlaşma Yapılabilir mi?" in Çiler Eminer-Güliden İlkman (eds.), *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/ab1.html>, E.T.: 06/05/2001

İsmail, Sabahattin (1998): *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi

İsmail, Sabahattin (2001): "Egemenliğe Dayanmayan Eşitlik, Eşitlik; Egemenliğe Dayanmayan Hak, Hak Değildir", in Çiler Eminer-Güliden İlkman (eds.), *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*, www.pubinfo.gov.nc.tr/ab1.html, E.T.: 06/05/2001

Kabaalioğlu, Haluk (1999): "Greek Cypriot Application for European Union Membership", *Perceptions*, Vol.: IV, No.: 3, 118-138

Karaca, Kayhan (2002a): "Türkiye'ye Kıbrıs Baskısı", www.ntvmsnbc.com/news/64663.asp, E.T.: 29/03/2002

Karaca, Kayhan (2002b): "Türkiye'nin Kıbrıs Çıkmazı", www.ntvmsnbc.com/news/48443.asp, E.T.: 29/03/2002

Kelsen, Hans (1941): "Recognition in International Law: Theoretical Observations", *American Journal of International Law*, Vol.: 35, No.: 4, 605-617

Kızılyürek, Niyazi (2002): *Milliyetçilik Kışkırcısında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim Yayınları

KKTC Savunma ve Dışişleri Bakanlığı Tanıtma Dairesi (2001): “President Denktas’ Interview on the Loizidou Case” <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/e6d898.htm>, E.T.: 15/07/2001

KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2002a): “Paris’teki Tarihi Zirveden Çıkan Sonuç: Yeni Zirve”, <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EYLUL/090902.htm#1>, E.T.: 12/12/2002

KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2002b): “De Soto Tarafların Önüne 10-12 Maddelik Program Koydu”, <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EYLUL/180902.htm#1>, E.T.: 12/12/2002

KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2002c): “New York’ta Kıbrıs Zirvesi”, <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EKIM/041002.htm#1>, E.T.: 12/12/2002

KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, (2003): “Kıbrıs’ta Doğrudan Görüşmeler Yeniden Başladı”, <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2003/TURKCEarsiv/OCAK/160103.htm#1>, E.T.: 10/02/2003

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Enformasyon Dairesi, (2002): “Temel Farklar”, <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Temel%20Farklar.htm>, E.T.: 14/07/2002

Latif, Dilek ve Özersay, Kudret (2000): “The International Relations of Unrecognised States, A Case Study: Turkish Republic of Northern Cyprus-Organization of the Islamic Conference Relations” in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications

Lauterpacht, Hersch (1948): *Recognition in International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2nd Ed.

Madra, Ömer (1981): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını

Mango, Andrew (2000): "Cyprus and the European Union: the relevant factors" in İsmail Bozkurt (ed.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies*, C.: 3, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications

Manisalı, Erol (2000): *Dünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

"Markides' Statement on Loizidou Case", <http://www.geocities.com/CapitolHill/Congress/6512/Guilty.htm>, E.T.: 22/01/2002

Mavratsas, Kaysar V. (2000): *Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs'taki Yönleri İdeolojik Çatışmalar ve 1974-1996 Kıbrıs Elen Kimliğinin Toplumsal İnşası*, Çev.: Öztürk Yıldırımboza, Lefkoşe: Galeri Kültür Yayınları

Mendelson, Maurice H. (2001): *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır, Hukuki Mütalaa*, Çevirmen Yok, Londra: Yayınevi Yok

Meray, Seha L. (1959a): *Devletler Hukukuna Giriş I. Cilt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

Meray, Seha L. (1959b): *Devletler Hukukuna Giriş II. Cilt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını

Meray, Seha L. (1968): *Devletler Hukukuna Giriş I. Cilt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 3. Baskı

Moran, Michael (1998): *Sovereignty Divided*, Nicosia: CYREP

Necatigil, Zaim M. (1998): *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Newyork: Oxford University Press, Revised 2nd Edition with Corrections,

Necatigil, Zaim M. (1999): *Judgement of the European Court of Human Rights in the Loizidou Case: A Critical Examination*, Ankara: SAM Papers

Necatigil, Zaim M. (2001): "De facto Regime in International Law: With Particular Reference to the TRNC", *Perceptions*, Vol.: VI, No: 3, 56-75

Nedjatigil, Zaim M. (1981): *The Cyprus Conflict A Lawyer's View*, Lefkoşe: K. Rustem & Brother

Nedjatigil, Zaim M. (1982): *The Cyprus Conflict, A Lawyer's View*, Nicosia: Tezel Offsett and Printing Co Ltd., 2nd Ed.

Neuwahl, Nanette (2001): "The European Union and Cyprus", *Perceptions*, Vol.: VI, No.: 3, 76-91

NTV Televizyonu, 14 Mayıs 2002, Ana Haber Bülteni, 20:00

NTV Televizyonu, 20 Nisan 2001, 24 Saat Programı, 00:15

NTV Televizyonu (2003): "Anahtar Programında Rauf Denktaş'ın Mithat Bereket ile Yaptığı Röportaj", <http://www.ntvmsnbc.com/news/197179.asp>, E.T.: 02/02/2003

NTV Televizyonu, "KKTC, BM Genel Sekreteri Annan'ın hazırladığı Kıbrıs planına cevabını sundu", <http://www.ntvmsnbc.com> E.T.: 26/12/2002

Oppenheim, L. (1905): *International Law A Treatise Vol:1, Peace*, London: Longmans, Green and Co.

Örek, Osman ve Birey, Eser (2001): "Makarios' Statements Directly or Indirectly Relating to Enosis After Independence in August, 1960 to December 1963" in Osman Örek and Eser Birey (eds.) *Cyprus Problem Why No Solution*, www.pubinfo.gov.nc.tr/Orek.htm, E.T.: 20/05/2001

Özersay, Kudret (2002): *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, Ankara: ASAM Yayınları

Öztürk, İlhan, Sertoğlu, Kamil ve Kaptan, Ebru (2002): "Cyprus-EU Relations: Possible Scenarios For the Future", <http://www.econturk.org/Turkischeconomy/cyprus.pdf>, E.T.: 20/12/2002, 1-25

Panico, Giuseppe-Giannini, Massimo Severo ve diğerleri (1997): "The Legal Status of the Turkish Republic of Northern Cyprus (18 September 1990) Joint Opinion of Six Italian Jurists" in Necati Münir Ertekün (ed.), *The Status of Two Peoples in Cyprus (Legal Opinions)*, Lefkoşe: Rustem & K. Brothers, 2nd Ed.

Pazarcı, Hüseyin (1997): *Uluslararası Hukuk Dersleri I. Kitap*, Ankara: Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı

Pazarcı, Hüseyin (1998): "Türk Dış Politikasının Yönlendirilmesinde Uluslararası Hukuk Etkeni", in Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 2. Baskı

Pazarcı, Hüseyin (1999): *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, Ankara: Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı

Radikal Gazetesi, 16 Mayıs 2002

Radikal Gazetesi, 8 Aralık 2002

Rich, Roland (2001): "Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union", www.ejil.org/journal/Vol4/No1/art4.html, E.T.: 25.05.2001

Rome Statute Of The International Criminal Court, <http://untreaty.un.org/English/TreatyEvent2001/pdf/23e.pdf>, E.T.: 05/05/2002

Safty, Adel (2001) "The Questions of Palestine and Cyprus: Justice, Law and Politics", *Perceptions*, Vol.: VI, No.: 3, 5-34

Sanberk, Özdem (2001): "Haksız Dava: AIHM ve Kıbrıs", www.tesev.org.tr/turkermenitr.php, E.T.: 12/05/2001

Sarıca, Murat-Teziç, Erdoğan-Eskiyurt, Özer (1975): *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

Sinagra, Augusto (2002): "Illegality and Non-Recognition of the State and Attribution of International Responsibilities to Another Subject", *Perceptions*, Vol: VII, No: 2

Soysal, Mümtaz (1995): *Aklım Kıbrıs'la Bozmak*, Ankara: Bilgi Yayınevi

Soysal, Mümtaz (1999): "A Solution For Cyprus Through Statehood", *Perceptions*, Vol: IV, No: 3

Sönmezoğlu, Faruk (2000): *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, İstanbul: Der Yayınları

Starke, J.G. (1967): *An Introduction to International Law*, London: Butterworths & Co. Ltd., 6th Ed.

Stavriniades, Zenon (2001): "The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood", <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/zenon.htm>, E.T.: 04/10/2001

Stephen, Michael (2001): *The Cyprus Question*, London: Northgate Publications, 5th Ed.

T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, (2001): "Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın Loizidou Davasına İlişkin Kararı", *TürkHaber*, S.: 15, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/turkhaber/1998/12agustos/t2.htm>, E.T.: 30/04/2001

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2001): "Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Vekili Hüseyin Dirioz'un Avrupa Konseyi Bakan Delegeleri Komitesi'nde Kabul Edilen Loizidou "Ara Kararı" Konusundaki Soruya Verdiği Cevap", *Dışişleri Güncesi* Temmuz 2000, <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/00/07.3.htm>, E.T.: 30/04/2001

T.C. Londra Büyükelçiliği, (2002): "Letter written by Turkish Foreign Minister Ismail Cem to His Excellency Halldor Asgrimmson, Chairman of the Committee of Ministers of the Council of Europe", http://www.turkishembassy-london.com/cem's_letter.htm, E.T.: 12/07/2002

Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan ve Sancakdar, Oğuz (2002): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Ankara: Seçkin Yayınevi

“The Loizidou Case, More than Meets the Eye”, <http://www.atsadc.org/thecase.html>, E.T.: 10/06/2001

The Washington Post (Editorial) (2001): “Cyprus: Try Everything”, Washington Post 26 August 1996 in Ahmet C. Gazioğlu (Ed.), *Cyprus, EU and Turkey*, <http://www.pubinfo.gov.nc.tr/cyrep1.htm>, E.T.: 22/10/2001

Theophanous, Andreas (2001): “Prospects for Solving the Cyprus Problem and the Role of European Union”, <http://firstsearch.oclc.org>, E.T.: 01/05/2001.

Toluner, Sevin (1977): *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

Toluner, Sevin (2000): *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, İstanbul: Beta Yayınları

Turkish Daily News Gazetesi, “‘Final’ Round of Cyprus Talks” 5 May 2002

Türk, Danilo (2001): “Recognition of States: A Comment”, www.ejil.org/journal/Vol4/No1/art5.html, E.T.: 25.05.2001

Türk-İş (2001): *Avrupa Birliği Türkiye'den Ne İstiyor?*, Ankara: Yayınevi Yok

Uygun, Oktay (2003): “Fırsatlar, Tuzaklar, Öneriler” Radikal Gazetesi, 29 Kasım 2002, s.: 8

Ülger, İrfan Kaya (2001): “Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar” in İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil (eds.), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ankara: HD Yayıncılık

EK 1 - KOMİSYON RAPORU

I - GİRİŞ

1. Aşağıda sunulanlar, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na sunulduğu üzere davanın ana hatları ve Komisyon önündeki sürecidir.

A. Başvuru

2. Şikayetçi 1949 doğumlu bir Kıbrıs yurttaşdır ve Lefkoşe'de ikamet etmektedir. Lefkoşe'de faaliyet gösteren bir avukat olan Bay Achileas Demetriades tarafından temsil edilmektedir.

3. Başvuru Türkiye aleyhine yapılmıştır. Davalı Hükümet her ikisi de Dışişleri Bakanlığı'ndan olan Ajanları Prof. S. Bilge ve daha sonra vekil Ajanları S. Özmen tarafından temsil edilmiştir. Şu anda Ajanları Prof. B. Çağlar tarafından temsil edilmektedir.

4. Başvuru, şikayetçinin 19 Mart 1989 tarihinde özgürlüğünden mahrum bırakılması ve Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki mülkiyetine erişimine ilişkindir. Şikayetçi, Sözleşme'nin 3 ve 5. maddeleri ile Sözleşme'nin 8. maddesi ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali bulunduğunu iddia etmiştir. Şikayet konusu tüm eylemlerin Kıbrıs'ın kuzey kesiminde konuşlanmış olan Türk askeri kuvvetlerince veya onun otoritesi altında hareket eden kuvvetlerce yapıldığını iddia etmektedir.

B. Sürec

5. Başvuru 22 Temmuz'da yapılmış ve 31 Temmuz 1989'da kayıt edilmiştir.

6. 9 Kasım 1989'da Komisyon bu başvurunun 15299/89 (Metropolit Chrysostomos-Türkiye) ve 15300/89 (Papachrysostomou-Türkiye) nolu başvurularla birleştirilmesine karar vermiştir.

Daha sonradan başvuruların davalı Hükümetin bilgisine sunulmasına ve başvurular konusunda yazılı görüşlerini sunmaya davet edilmesine karar vermiştir. Hükümet'in görüşü 28 Şubat 1990'da sunulmuştur. Şikayetçinin cevabi görüşleri 11 Mayıs 1990'da alınmıştır.

7. 5 Ekim 1990'da Komisyon tarafları duruşmaya davet etmeye karar vermiştir.

8. Şikayetçi, 18 Aralık 1990'da daha sonraki görüşlerini sunmuştur.

9. 11 Ocak 1991'de yapılan duruşmada davalı Hükümet Ajan S. Bilge, Danışmanlar H. Golsong ve E. Lauterpacht, Dışişleri Temsilcileri M. Özmen ve D. Akçay ve Uzman D. Bethlehem tarafından temsil edilmiştir. Şikayetçi A. Demetriades, I. Brownlie ve Danışman J. Loizidou tarafından temsil edilmektedir. Şikayetçi de duruşmada yerini almıştır.

10. 4 Mart 1991'de Komisyon şikayetçinin Sözleşme'nin 8. maddesi ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali iddialarının, 29 Ocak 1987'den önce olduğu iddiasıyla kabul edilemez olduğunu açıklamıştır. Başvurunun geri kalan kısmının kabul edilir olduğu ilan edilmiştir.

11. Davalı Hükümet daha sonra başvurunun esaslarına ilişkin görüşlerini sunmaya davet edilmiştir. 7 Mayıs 1991'deki mektuplarında Komisyon'dan "başvurunun kabul edilirlğe ilişkin süreci tekrar açması" ve "kabul edilemez olarak karar verilmesi"ni talep eden bir memorandum sunmuşlardır. Şikayetçinin bu talep konusundaki yorumları 24 Mayıs 1991'de sunulmuştur.

12. 30 Mayıs 1991'de Komisyon, davalı Hükümet'in talebinin hukuksal bir temeli olmadığına karar vermiştir. Hükümeti, 29 Temmuz 1991'den önce, kanıtlar da dahil olmak üzere esaslar hakkındaki görüşlerini sunmaya davet etmiştir. Hükümetin talebi üzerine, bu zaman sınırı daha sonradan 30 Eylül 1991'e uzatılmıştır.

13. 25 Eylül 1991'de iletilen bir mektupla, davalı Hükümet, Komisyon'u, bu davaya ilişkin daha ileriki aşamalara katılmayacağı konusunda bilgilendirmiştir.

14. 16 Ekim 1991'de, Komisyon Bakanlar Komitesi'nden Sözleşmeye Yüksek Bağlı bir Taraf olarak yükümlülüklerini yerine getirmeye ve buna bağlı olarak 28/1'de öngörüldüğü üzere Komisyonca bu davanın esaslarının incelenmesinde yer almaya çağırmasını istediği bir Ara Rapor'u kabul etmiştir.

15. 19 Aralık 1991'de Bakanlar Komitesi, Türkiye'den bir Yüksek Bağlı Taraf olarak, yükümlülüklerini yerine getirmesini ve buna bağlı olarak Komisyon'un bu başvurunun esaslarının incelenmesine 28/1 uyarınca katılmasını istediği DH(91)41 sayılı kararı kabul etmiştir.

16. 14 Ocak 1992'de Komisyon, Komisyon'un seçilmiş üyeleri önünde tanıklar duruşmasında şikayetçinin sözlü tanıklığını dinlemeye ve tarafları altı hafta içerisinde vermek istedikleri ileri görüşlerini sunmaya davet etmeye karar vermiştir.

17. 9 Nisan 1992'de Komisyon tanıklar duruşması için Delegasyonu atamıştır. Yazılı ileri görüşler davalı Hükümetçe 20 Mayıs'ta, şikayetçi tarafından 5 Haziran 1992'de sunulmuştur.

18. 9 ve 10 Haziran 1992'de yapılan duruşmada Delegasyon, şikayetçi ve onun tarafından tanık olarak önerilen kişiyi dinlemiştir.

19. 7 Haziran 1992'de Komisyon, başvurunun esasları konusunda bir duruşma yapılmasına karar vermiştir. Yazılı ileri görüşler şikayetçi tarafından 28 Eylül'de, davalı Hükümet tarafından 1 Ekim 1992'de sunulmuştur.

20. 4 Aralık 1992'de yapılan duruşmada şikayetçi Bay Demetriades, Prof. Brownlie ve Bayan J. Loizidou tarafından temsil edilmiştir. Davalı Hükümet Ajan B. Çağlar, Danışmanlar Bay M. Özmen, Dr. Akçay, Prof. Golsong ve Bay A. Sait ve Uzmanlar Bayan G. Erören, Bay O. Örek ve Bayan I. Tokcan tarafından temsil edilmiştir. Duruşma sırasında, taraflara Sözleşme'nin 8. maddesine göre, şikayetçinin tutuklanmasına ilişkin yakınmaları konusunda ek görüşlerini sunma şansı tanınmıştır. Duruşma sonunda, Komisyon davalı Hükümetçe duruşmadan hemen önce sunulan duyuru notunu kabul etmiş ve tarafları, sunmak istedikleri nihai görüşlerini 31 Ocak 1993 tarihinden önce vermeye davet etmiştir.

21. 7 Aralık 1992'de Komisyon, bu başvuruyu 15299/89 ve 15300/89 nolu başvurulardan ayırmaya karar vermiştir. Şikayetçinin nihai görüşleri 28 Ocak, davalı Hükümetinki 29 Ocak 1993'te sunulmuştur.

22. Komisyon, davanın kabul edilir olduğunu kabul ettikten sonra, Sözleşme'nin 28/1(b) maddesi uyarınca hareket ederek, dostça çözüm sağlamak amacıyla kendisini tarafların emrine sunmuştur. Tarafların tepkileri ışığında, Komisyon şimdi, bu türden bir çözümün sağlandığı bir temel bulunmadığına karar vermiştir.

C. Şu Andaki Rapor

24. Bu raporun metni 8 Temmuz 1993'te kabul edilmiş ve Sözleşme'nin 31/2 maddesine uygun olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne iletilmiştir.

25. Sözleşme'nin 31. maddesine göre bu raporun amacı,

- i) olguları tespit etmek ve
- ii) ortaya konan olguların Devletin Sözleşme'deki yükümlülüklerinin ihlali olup olmadığı konusunda görüş bildirmektir.

II. OLGULARIN TESPİTİ

A. Davanın Özel Koşulları

28. Şikayetçi, Kuzey Kıbrıs'ta Girne'de büyümüştür. 1972'de evlenmiş ve eşyle birlikte Lefkoşe'ye taşınmıştır.

1. Mülkiyet

29. Şikayetçi kuzey Kıbrıs'ta Girne'de 4609, 4610, 4618, 4619, 4748, 4884, 5002, 5004, 5386 ve 5390 nolu parsellerdeki arsaların sahibi olduğunu açıklamaktadır. 20 Temmuz 1974'ten önce, 5390 nolu arsada şikayetçi için ev yapımı amacıyla bir inşaat çalışması başlamıştır. İlgili mülkiyete geri dönmesi ve onlardan faydalanması, Türk kuvvetlerince geçmişte engellenmiş ve halen engellenmektedir.

30. Davalı Hükümet, 15 Temmuz 1974'ten sonra Kıbrıslı Türkler ve Rumların değişimi konusunda bir anlaşma olduğunu belirtmiştir. Güneyde yaşayan Türklerin adanın kuzeyine gelmelerine izin verilmiş ve kuzeyde yaşayan Rumların güneye gitmelerine izin verilmiştir. Topluluklara ait mülkiyetler her iki taraftaki yönetsel otoritelerce devralınmıştır. Kuzeydeki Kıbrıslı Rum mülkiyetleri ile güneydeki Kıbrıslı Türk mülkiyetleri sorunu toplumlararası görüşmeler çerçevesinde tartışılan bir konudur. Şikayetçi "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"nde ikamet etmemektedir. Onun oraya mülkiyeti konusunda hak iddia etmek için gittiği iddiası yanlıştır.

2. Özgürlükten Mahrum Bırakılma

31. Şikayetçi, "Women Walk Home" hareketince düzenlenen dört yürüyüşün her birine katıldığını açıklar. Son gösteri 19 Mart 1989'da Lymbia bölgesindeydi. Yürüyüşteki 50 kişilik katılımcı grubun liderliğinde, şikayetçi, Kıbrıs'ın Türk işgali altındaki bölgesinde olan Kutsal Haç Kilisesi'ne doğru ilerlemiştir. Birleşmiş Milletler nöbetçi postasını geçmişler fakat ileride silahsız Türk askerleri onları devam etmekten alıkoymaya çalışmışlardır. Grup ısrar etmiş, fakat Kilise kenarına geldiklerinde askerler onları çevrelemiş ve tepeye daha fazla ilerlemeleri mümkün olmamıştır.

32. Şikayetçi daha sonradan, Türk askerlerinin, aşama aşama, kask takan ve kalkan ve cop taşıyan Kıbrıs Türk polis gücü ile yer değiştirdiğini açıklamıştır. Şikayetçi tepeden aşağıya doğru itilmiş ve iki polis memuru onu kaldırarak taşımışlardır. Tepenin batı tarafına taşınmış ve diğer kadınlarla yere oturtulmuştur. Durumla ilgilenen bir Türk görevli herhangi bir ihtiyaçları olup olmadığını sormuştur. İki Birleşmiş Milletler görevlisi de, serbest bırakılmaları konusunda gerekli herşeyi yapacakları konusunda kadınları temin etmek

amacıyla orada bulunuyorlardı. Birleşmiş Milletler temsilcileri, Türk ordusu ve polis arasında müzakereler sürerken, kadınlar yaklaşık iki saat orada oturmuşlardır.

33. Daha sonra, grup yerinden kaldırılmış ve şikayetçi diğer yedi veya sekiz kadınla bir ambulansa konmuştur. İki Kıbrıs Türk kadın polis memuru ve bir Birleşmiş Milletler görevlisi onların yanında gelmiştir. Ambulans onları ilkin (kıyafetleri dolayısıyla ayırt edilebilen) göçmenler ve Kıbrıslı Türklerin önceden hazırladıkları karşı bir gösteri düzenledikleri Lourougina köyüne götürmüştür. Bu insanların ambulansa vurdukları ve kadınların oradan gitmeleri şeklinde slogan attıkları bir trafik tıkanıklığına takılmışlardır. Şikayetçi onurunun kırıldığını ve hayatının tehdit altında olduğunu hissetmiştir. Ambulans, köyün kuzey girişindeki Lourougina polis karakolunda durmuştur. Mavi bereli Türk komandoları burada sıraya girmişlerdi.

34. Araba Lefkoşe'ye geri dönmüştür. Ledra Palace yakınında iki saat veya daha fazla beklemişlerdir. Serbest bırakılmalarından önce, teker teker herhangi bir yara alıp almadıklarını soran Birleşmiş Milletler doktoruna görünmüşlerdir. Şikayetçi herhangi bir yara almadığını belirtmiştir. 10 saatten fazla alıkonduktan sonra yaklaşık olarak gece yarısı serbest bırakılmışlardır.

35. Davalı Hükümet, 19 Mart 1989'da Lefkoşe Rum Topluluğu'nun kadınlarının "Geri Dönüş" hareketinin bir anti-Türk gösteri organize ettiğini belirtmiştir. 1000 civarında kadın 80 otobüse binmiş ve kent merkezinden ayrılmışlardır. Bu otobüslerden 15 kadarı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Akıncılar köyü yakınlarındaki Lymbia'ya gitmiştir. Göstericiler Lymbia'da tampon bölgeyi ihlal ederek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti topraklarına yürümüşlerdir. Megafonlarla alanı terketmeleri konusunda uyarılmışlar, fakat bu istek reddedilmiştir. Bu red üzerine şikayetçi de dahil 29 kişi tutuklanmıştır. Kendilerine UNFICYP'de görev yapan Avustralyalı polislerin eşlik ettiği Kıbrıs Türk polisince BM görevlilerine teslim edildikleri Lefkoşe'ye götürülmüşler ve Kıbrıs Rum Alanı'na geçiş yapmışlardır.

3. Türkiye'nin Sorumluluğu

36. Şikayetçi, şikayet konusu eylemlerin, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde konuşlanmış Türk askeri kuvvetlerince veya onların otoritesi altında hareket eden kuvvetlerce yerine getirildiğini iddia etmektedir.

37. Davalı Hükümet, Türk görevlilerin, Kıbrıslı Rumların kuzey Kıbrıs'ta geride bıraktıkları mülkiyet konusunda, bu mülkiyetin yönetiminde ve gelecekteki olası denetiminde herhangi bir kontrol icra ettiklerinin veya 19 Mart 1989'daki sınır olayına karışmış olabilen Türk kuvvetlerinin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin anayasal otoritelerinin talimatları dışında hareket ettiklerinin tespit edilmediğini belirtmiştir.

B. Komisyona Sunulan Kanıtlar

1. Şikayetçinin Mülkiyetine İlişkin Kanıtlar

38. Şikayetçi taşınmaz mülkiyetin tapu kaydının kopyalarını sunmuştur.

2. 19 Mart 1989 Gösterisine İlişkin Kanıtlar

b) Tanıklar

aa) Şikayetçi

40. Şikayetçi tanık olarak dinlendiğinde, “Women Walk Home” örgütünde 19 Mart 1989’da düzenlenen yürüyüşe katıldığını açıklamıştır. Göstericiler Lefkoşe’den Lymbia köyüne gitmişlerdir. Yürüyüşlerinde Birleşmiş Milletler postasını geçmişler ve silahsız Türk askerlerince durduruldukları yer olan bir tepenin zirvesine doğru yürümeye devam etmişlerdir. Göstericiler oturmuşlardır. Biraz sonra Türk askerleri Kıbrıs Türk polisleri ile yer değiştirmişlerdir. Polis şikayetçiyi ve diğer kadınları tutuklamıştır. Şikayetçi hiçbir yara almamıştır. Fiziksel şiddet yoktur. Şikayetçi kendini emniyetsiz hissetmiştir. Bir Türk görevli herhangi bir ihtiyacı olup olmadığını sormuştur. Polis, tutuklanan kişilerin adlarını öğrenmek istemiştir. Kadınlar güvenlik gerekçesiyle adlarını Birleşmiş Milletler çavuşuna liste halinde vermeyi tercih etmişlerdir. Kadınlar iki veya üç saat beklemişlerdir. Sonra bir arabaya konmuşlardır. Hep birlikte 32 kadındırlar. Kıbrıslı Türk siviller onların onurunu kırmıştır. Kadınlar arabayla götürülürken, şikayetçi Türk askerleri gördüğünü belirtmiştir.

bb) Şikayetçi tarafından önerilen tanık

41. Tanık A. Moysesos, 19 Mart 1989’daki olayda çektiği fotoğraflara atfen, şiddetin kadınları tutuklamak için kullanıldığını açıklamıştır.

cc) Diğer kanıtlar

42. Şikayetçi, haritalar, fotoğraflar ve diğer belgeleri sunmuştur.

III. KOMİSYON’UN GÖRÜŞÜ

A. Kabul Edilir İlan Edilen Şikayetler

46. Komisyon, şikayetçinin 19 Mart 1989 tarihinde tutuklanması ve alıkonması ile mülkiyetine erişimine ilişkin şikayetlerinin kabul edilir olduğunu belirtmiştir. Kabul edilirlilik kararında Komisyon, şikayetçinin “şikayet konusu eylemlerin Kıbrıs’ın kuzey kesiminde konuşlanmış Türk askeri kuvvetlerince veya onun otoritesi altında hareket eden kuvvetlerce yapıldığı” şeklindeki iddiasını belirtmiştir.

B. Sorunlu Noktalar

47. Komisyon, şimdi incelenecek sorunların şunlar olduğunu düşünmektedir:

1. Şikayetçinin tutuklanması ve alıkonmasına ilişkin
 - a) Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlali olup olmadığı
 - b) Şikayetçinin özel hayatına ilişkin olarak Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlali olup olmadığı
 - c) Sözleşme’nin 5. maddesinin ihlali olup olmadığı
2. Mülkiyete erişime ilişkin olarak
 - a) Şikayetçinin evine ilişkin olarak Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlali olup olmadığı
 - b) 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali olup olmadığı

C. Tutuklama ve Alıkoyma

1. Yüklenebilirlik

48. Şikayetçi 19 Mart 1989’da tutuklanması ve alıkonmasının Kıbrıs’ın kuzey kesiminde konuşlanmış Türk askeri kuvvetleri veya onun otoritesi altında hareket eden kuvvetlerce yerine getirildiğini iddia etmektedir.

49. Davalı Hükümet, Türk kuvvetlerinin olaya karıştığını yadsımamıştır.

50. Komisyon, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin raporunu da dikkate alarak Türk askerlerinin şikayetçinin tutuklanması ve alıkonmasına karıştığını tespit etmiştir.

51. Bu yüzden şikayetçinin 19 Mart 1989'da tutuklanması ve alıkonması Türkiye'ye yüklenebilir.

2. Sözleşme'nin 3. ve 8. maddeleri

52. Tutuklanması ve alıkonması esnasındaki muameleye ilişkin olarak şikayetçi Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali bulunduğunu belirtmektedir...

53. Komisyon, şikayetçinin tutuklanması ve alıkonması esnasındaki muameleye ilişkin olarak söz konusu yakınmanın Sözleşme'nin 8. maddesine de girdiğini düşünmektedir...

54. Komisyon bu davada 19 Mart 1989'daki olaylara ilişkin çeşitli versiyonlar ile karşı karşıyadır.

a) Gösterinin Karakteri

55. Komisyon, şikayetçi ve davalı Hükümetçe verilen görüşlerde taraflarca olayların nasıl tanımlandığını not etmiştir.

56. Komisyon daha sonra, şikayetçi tarafından sunulan kanıtları ve fotoğrafları dikkate alır.

57. Komisyon, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin raporunda yer alan kanıtta özel bir ağırlık verir. Genel Sekreter "[Adada] Mart 1989'da, Türk kuvvetlerinin ateşkes sınırını geçme niyetiyle, bir Kıbrıs Rum kadın grubunun, geniş bir gösteri organize etme konusundaki yaygın planını eyleme koyması üzerine, hatırı sayılır bir gerilim oluştu" şeklinde açıklama yapmış ve gösteriyi şu şekilde tanımlamıştır: "Lymbia'daki tahmini olarak 2000 kişi tampon bölgeye girdi ve bunların bazıları Türk kuvvetlerinin sınırını geçmeyi başardı. Daha küçük bir grup, bu sınırı Akhna'da geçti. Lymbia'da çok sayıda Kıbrıslı Türk kadın, Kıbrıslı Rumlar geldikten kısa bir süre sonra buraya geldiler ve kendi taraflarında kalmak kaydıyla bir karşı gösteri düzenlediler. [Rum] göstericilerin karşısında silahsız Türk askerleri durdu ve neyse ki Kıbrıs Türk polisinin durumu ile ilgilenmesi neticesinde gösteri, önemli bir yaralanma olmaksızın sona erdi."

58. Yukarıdaki kanıtın ışığında, Komisyon, gösterinin Kıbrıs'taki ayrım çizgisinde barış ve kamu düzenine ciddi bir tehdit oluşturduğuna karar vermiştir.

b) Şikayetçiye Gösterilen Muamele – Kanıtların Değerlendirilmesi

59. Şikayetçi, özellikle kendi ülkesinde bir tutsak gibi yakalanması ve Lefkoşe'ye götürülmesi şekli nedeniyle tutuklanması ve alıkonmasının fena muamele oluşturduğunu iddia etmiştir. Hayatının tehdit edildiğini hissetmiş ve ambulansa iken kalabalık tarafından onuru kırılmıştır.

60. Davalı Hükümet şikayetçiye kurallara uygun bir şekilde davranıldığını belirtmiştir.

61. Komisyon, şikayetçinin alıkonma ve tutuklanma koşullarını tanımlamasını ve onun tarafından önerilen tanığın ifadesini dikkate almıştır.

62. Komisyon şikayetçinin Birleşmiş Milletler doktoruna görüldüğünü ve hiçbir yaralanmadan ötürü şikayetçi olmadığını belirtir. Ayrıca iki Birleşmiş Milletler görevlisi

tutuklanması sırasında oradaydı ve kendisine, ambulansla götürülürken bir Birleşmiş Milletler görevlisi eşlik etmiştir.

c) Tespit Edilen Olgulara Sözleşme'nin 3. Maddesinin Uygulanması

63. Komisyon, 3. maddenin kapsamına girmesi için, kötü muamelenin minimum düzeyde de olsa yaralanma içermesi gerektiğini hatırlatır. Bu minimumun değerlendirilmesi, eşyanın doğasında, muamelenin kapsam ve yapısı, yerine getirilme şekli ve yöntemi, süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri ve bazı durumlarda cinsiyet, yaş ve kurbanın sağlık durumu gibi davanın tüm koşulları ile bağlantılıdır.

64. Komisyon, şikayetçinin tutuklanması ve alıkonması sırasında maruz kaldığı davranışın 3. madde kapsamına sokulabilmesi için gerekli olan yaralanma düzeyi içerdiğini belirlememiştir.

Sonuç

65. Komisyon, oybirliğiyle, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

d) Tespit Edilen Olgulara Sözleşme'nin 8. Maddesinin Uygulanması

66. Komisyon, özgürlükten mahrum bırakma olarak tutuklama ve alıkoymanın öncelikle Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamına girdiğine karar vermiştir.

67. 8. maddeye ilişkin olarak Komisyon, kişinin "özel yaşamı"nın onun fiziksel bütünlüğünü de kapsadığını hatırlatır.

68. Komisyon bu yüzden şikayetçinin tutuklanması ve alıkonması sırasında maruz kaldığı muamelenin, 8/2 madde ile meşrulaştırılmayacak türden 8. maddedeki özel hayatına saygı hakkına bir karışma teşkil edip etmediğini incelemiştir.

69. Komisyon, tutuklama ve alıkoymanın, tutuklanan insanın fiziksel bütünlüğünü ve bu yüzden de özel hayatını etkileyebileceğini düşünmektedir. Ancak bir kişinin fiziksel veya moral bütünlüğünü aleyhte etkileyeceği söylenebilecek her eylem veya önlem, özel hayata saygı hakkına karışma teşkil etmez.

70. Komisyon, yukarıda, şikayetçinin tutuklanması ve alıkonması sırasında maruz kaldığı muamelenin, 3. maddenin kapsamına sokulabilmesi için gerekli olan yaralanma düzeyini içermediğine karar vermiştir.

71. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında şikayetçinin tutuklanmasının, özel hayatına karışma olduğu varsayılrsa da, Komisyon bu karışmanın, bu maddenin 2. paragrafı anlamında kamu güvenliği ve düzensizliği önleme yararına makul bir şekilde "gerekli" olarak görülebilecek koşulların sınırlarını aştığını belirlememiştir.

Sonuç

72. Komisyon, onbire karşı iki oyla, şikayetçinin özel hayatına ilişkin olarak Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

3. Sözleşme'nin 5. Maddesinin 1. Paragrafı

74. Şikayetçi, "yasayla belirlenmiş usule uygun bir biçimde" tutuklanmadığını ve alıkonmadığını ve 5. maddenin 1. paragrafında öngörülen yasal tutuklama ve alıkoymanın zemininin mevcut bulunmadığını iddia eder. Özellikle, normal anlamda işlenen bir makul suç şüphesi bulunmadığı gibi, bu türden bir suç işlenmesini veya daha sonraki etkenleri engelleme

gereği de yoktur. Sözde suç, yasadışı bir varlığın sınırlarına ilişkin yapay karakterde bir suçtur. Türk silahlı kuvvetleri ve onun ajanlarının şikayetçiyi tutuklama ve alıkoyma yetkileri yoktur.

75. Davalı Hükümet, 5/1 maddeye uyulduğunu iddia etmiştir. Polis şikayetçiyi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti topraklarında tutuklarken, ilgili iç hukuk hükümlerine uygun hareket etmiştir. Otoriteler kendilerine verilen yetkileri, Kıbrıs'taki tampon bölgeye ilişkin uluslararası düzenlemeler bağlamında kullanmışlardır. Davalı Hükümet'in görüşüne göre, Komisyon'un Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki hukuksal sistemin meşruluğunu veya geçerliliğini incelemesine gerek yoktur; ancak bu alanda etkin bir hukuksal sistem olup olmadığı sorunu incelenmelidir. Şikayetçinin tutuklanması ve alıkonması, 5/1 maddeye göre meşrulaştırılabilir.

a) "Yasayla öngörülen usule uygun" özgürlükten yoksun bırakma

76. Komisyon, şikayetçinin 5/1 maddede öngörüldüğü üzere "yasayla öngörülen usule uygun" bir biçimde özgürlüğünden mahrum bırakılıp bırakılmadığını incelemiştir. "Yasayla öngörülen usule" uygun olup olmadığı da dahil olmak üzere, bir tutuklamanın "yasal" olup olmadığı sorununda, Sözleşme'nin ulusal hukuka atıf yaptığını ve buradaki maddi ve usule ilişkin kurallara uyma yükümlülüğünün yerine getirilmesine önem verdiğini hatırlatır. Ayrıca, ek olarak, herhangi bir özgürlükten mahrum bırakmanın, 5. maddenin amaçlarıyla yani bireyleri keyfiliikten korumak ile de uyumlu olması gerekmektedir.

77. Kıbrıs'taki iç hukuka ilişkin olarak, Komisyon, Ceza Usul Yasası'nın 155. bölümünün 14. kısmının 1. paragrafının (b) ve (c) bentlerine göre herhangi bir polis görevlisinin uyarıda bulunmaksızın, hapisle cezalandırılacak bir suç işleyen kişiyi suçüstü yakaladığında veya görevini yerine getirirken polis görevlisine karşı koyan bir kişiyi tutuklayabileceğini belirtmiştir.

78. Komisyon daha sonra, şikayetçinin tampon bölgeyi geçtikten sonra kuzey Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türk polisler tarafından tutuklandığını belirtmiştir.

79. Yukarıdaki unsurlara ilişkin olarak, Komisyon şikayetçinin Ceza Usul Yasası'nın 155. bölümünün 14. kısmına göre hareket eden polis görevlilerince tutuklanmasının Sözleşme'nin 5/1 maddesinde öngörüldüğü üzere "yasayla öngörülen usule uygun bir şekilde" gerçekleştiğine karar vermiştir.

b) Tutuklama ve alıkoymanın Sözleşme'nin 5/1 maddesine göre meşrulaştırılması

80. Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. paragrafı, bir kişinin ülkeye izinsiz girişinin engellenmesi veya bir kişinin sınır dışı edilmesi veya suç işlediği ülkeye iade edilmesi için tutuklanması veya alıkonmasına müsaade etmektedir.

81. Şikayetçi, yasa dışı bir varlığın "sınırları" nı geçerken tutuklandığını iddia etmektedir.

82. Komisyon bu bağlamda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin statüsünün incelenmesinin gerekli olmadığına karar vermiştir. Dava devam ettiği sırada şikayetçinin kuzey Kıbrıs'ta tutuklandığı 19 Mart 1989'daki gösterinin, Kıbrıs'taki tampon bölgeye saygı duymaya ilişkin düzenlemelerin ihlalini teşkil ettiğini belirtmiştir. Şikayetçinin buna göre tutuklandığı ve alıkonduğu maddeler bu özel alanı korumaya hizmet etmektedir. Bu, keyfi olarak düşünülemez.

83. Komisyon bu yüzden, tampon bölgeye ilişkin uluslararası anlaşmalarla Kıbrıs'ta yaratılan rejime uygulayarak, şikayetçinin tutuklanma ve alıkonmasının 5/1(f) maddeye göre meşrulaştığına karar vermiştir.

c) 5/1 maddeye göre diğer sorunlar

84. Yukarıdaki kararın ışığında Komisyon, şikayetçinin tutuklanma ve alıkonmasının 5/1(c) maddesine göre meşrulaştırılıp meşrulaştırılmayacağını incelemenin gerekli olduğunu düşünmemektedir.

d) Sonuç

85. Komisyon, dokuza karşı dört oyla Sözleşme'nin 5/1 maddesinin ihlali bulunmadığına karar verir.

D. Mülkiyete Erişim

1. Sözleşme'nin 8. Maddesi

a) Konuta Karışma

87. Şikayetçi, Girne'de kendisine babası tarafından bırakılan mülkiyeti geliştirme ve yaşamak için oraya dönme niyetinde olduğunu açıklamıştır. 5390 nolu parselde inşaat başlamış ve katlardan birinin ailesi için olması niyetlenmiştir. Önünde sonunda bir ev haline gelecek bu kata dönüşünün sürekli engellenmesinin Sözleşme'nin 8. maddesinin sürekli ihlalini oluşturduğunu belirtmiştir.

88. Komisyon şikayetçinin Girne'yi 1972 yılında terk ettiğini ve şu andaki ikamet yeri olan Lefkoşe'ye taşındığını belirtmiştir. 1972'den beri evi Girne'de değildir. Girne'ye dönüşünün engellenmesi bu yüzden 8. madde anlamında evine saygı hakkını etkilememektedir.

b) Sonuç

89. Komisyon, dokuza karşı dört oyla, şikayetçinin evine ilişkin olarak 8. maddenin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

2. 1 Nolu Protokolün 1. Maddesi

91. Şikayetçi, Türkiye'nin silahlı kuvvetlerini kullanma yoluyla ve Kıbrıs'ın bir bölümünü sürekli işgal ve kontrol yoluyla ve Kıbrıs'ın sözü geçen kısmına ve buna bağlı olarak sorundaki mülkiyete erişimini çeşitli defalar engelleme yoluyla 1 Nolu Protokolün 1. maddesine aykırı bir şekilde ve bu maddenin sürekli ihlali biçiminde mülkiyet sahibi olarak haklarını, özellikle de mülkiyetinden faydalanma hakkını etkilediğini iddia etmiştir.

92. Komisyon, şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali iddiasını 28 Ocak 1987 tarihinden önce olduğu gerekçesiyle, kabul edilemez ilan ettiğini hatırlatır.

93. Komisyon, şikayetçinin bu tarihten beri Kıbrıs'ın kuzeyine erişiminin engellendiğini belirtmiştir.

94. Komisyon, bunun, sınır bölgesinde tümünden kontrol icra eden Kıbrıs'taki Türk kuvvetlerinin varlığından dolayı olduğunu tespit etmiştir.

95. Komisyon, bu yüzden şikayetçinin yakındığı Kıbrıs'ın kuzeyindeki mülkiyete erişimin reddinin Türkiye'ye yüklenebileceğine karar verir.

96. Komisyon, buna bağılı olarak, bu yakınmanın 1 Nolu Protokolün 1. maddesine göre bir sorun doğurup doğurmadığını incelemelidir.

97. Komisyon bir kişinin mülkiyetinden faydalanmasına ilişkin talepler ile seyahat özgürlüğü talepleri arasında bir ayırım yapılması gerektiğini düşünmektedir. Gösteri sırasında Kıbrıs'taki tampon bölgeyi geçtikten sonra tutuklanan şikayetçinin, tampon bölgeyi ve onun kontrolünü hiçe sayarak Kıbrıs adası üzerinde serbestçe hareket etme hakkını talep ettiğini ve bu talebini Kıbrıs'ın kuzeyinde mülkiyet sahibi olduğu açıklamasına dayandırdığını belirtmiştir.

98. Komisyon, -ister bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasından veya ister özel bir alanın statüsünden kaynaklansın- seyahat özgürlüğü konusundaki kısıtlamaların, dolaylı bir biçimde mülkiyete erişim gibi diğer konuları etkileyebileceğini kabul eder. Fakat bu, özgürlükten yoksun bırakılma veya belli bir alana erişim konusundaki kısıtlamanın 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ile korunan hakka doğrudan karışma olacağı anlamına gelmez. Başka bir ifade ile, bir kişinin mülkiyetinden faydalanma hakkı, mantıksal bir sonucu olarak, seyahat özgürlüğü hakkını içermez.

99. Komisyon, bu yüzden, yukarıda Sözleşme'nin 5. maddesine göre incelenen şikayetçinin Kıbrıs'ın kuzeyine serbest erişim talebinin, Adanın kuzey kesiminde mülkiyet sahipliği iddiasına dayandırılmayacağını düşünmektedir.

100. Bu yüzden, 1 Nolu Protokolün 1. maddesine göre hiçbir sorunun olmadığını ortaya koymuştur.

Sonuç

101. Komisyon, sekize karşı beş oyla, Sözleşme'ye ekli 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

E. Özet

102. Komisyon, oybirliğiyle, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

103. Komisyon, onbire karşı iki oyla, şikayetçinin özel hayatına ilişkin olarak Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

104. Komisyon, dokuza karşı dört oyla, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. paragrafının ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

105. Komisyon, dokuza karşı dört oyla, şikayetçinin konutuna ilişkin olarak Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

106. Komisyon, sekize karşı beş oyla, Sözleşme'ye ekli 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali bulunmadığına karar vermiştir.

EK 2 - İLK İTİRAZLAR

PROSEDÜR

1. Dava Mahkeme'ye 9 Kasım 1993'te İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 32/1 ve 47. maddelerinde öngörülen 3 aylık süre içerisinde Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetince ("şikayetçi hükümet") getirilmiştir. Dava 22 Temmuz 1989'da bir Kıbrıs yurttaşının, Bayan Titina Loizidou, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na ("Komisyon") Türkiye Cumhuriyeti aleyhine yaptığı bir başvurudan (15318/89) kaynaklanmaktadır.

Şikayetçi hükümetin başvurusu Sözleşme'nin 48. maddesine dayanmaktadır. Hükümetin başvurusunun amacı, şikayetçinin mülkiyetine ilişkin davadaki olguların, Türkiye'nin 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ile Sözleşme'nin 8. maddesi ile düzenlenen yükümlülüklerinin ihlalini oluşturup oluşturmadığına ilişkin bir karar alınmasını sağlamaktır.

2. Mahkeme İçtüzüğü'nün 33/3 maddesine uygun olarak yapılan tahkikata cevaben şikayetçi, duruşmalarda yer almak istediğini belirtmiş ve kendisini temsil edecek avukat tayin etmiştir.

4. Türk Hükümeti'nin Ajansı 26 Kasım 1993 tarihli mektubunda, Hükümetinin, davanın, Türkiye'nin 22 Ocak 1990 tarihli Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini kabul bildiriminden önce olmuş olan olaylara ilişkin olduğundan ve bu bildirimle kapsanan toprak alanı içerisindeki sorunlara ilişkin olmadığından, Mahkeme'nin yetkisi dışında kaldığını düşündüğünü belirtmiştir.

5. 29 Kasım 1993'te Mahkeme Başkanı İçtüzüğü'nün 34. maddesi uyarınca, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin 48. maddeye göre bu davayı Mahkeme önüne getirme hakkı olup olmadığına karar verilmesi amacıyla bir ön Mahkeme kurulmasını istemiştir.

7. 21 Nisan 1994'te Ön Mahkeme, Başkan tarafından 34. maddesi uyarınca kendisine iletilen sorunu tartışmış ve Türkiye tarafından ileri sürülen ilk itirazlar ile davanın esaslarına karşı çıkmaksızın şikayetçi Hükümetin, Sözleşme'nin 48. maddesi (b) bendi uyarınca davayı Mahkeme'ye getirme hakkı bulunduğu ve Kurul'un davaya bakmaya devam etmesine karar vermiştir.

8. Kurul daha sonradan 27 Mayıs 1994'te (İçtüzük 51. madde) Büyük Kurul lehine davadan çekilmiştir. 51. maddenin 2. paragrafı (a) ve (b) bendi uyarınca Mahkeme Başkan Yardımcıları ile Orijinal Kurul'un diğer üyeleri Büyük Kurul'un üyesidirler. 28 Mayıs 1994'te diğer yargıçlar ad çekme yöntemiyle atanmışlardır.

OLGULAR

I. Davanın Özgül Koşulları

10. Kıbrıs yurttaşı şikayetçi kuzey Kıbrıs'taki Girne'de büyümüştür. 1972'de evlenmiş ve eşiyle birlikte Lefkoşe'ye taşınmıştır.

11. Kuzey Kıbrıs'ta, Girne'de 4609, 4610, 4618, 4619, 4748, 4884, 5002, 5004, 5386 ve 5390 nolu parsellerdeki arsaların sahibi olduğunu iddia etmekte ve 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ın kuzeyinin Türk işgaline uğramasından önce 5390 nolu parselde apartman yapılması amacıyla bir çalışma başladığını ve dairelerden bir tanesinin de kendi evi olmasını düşündüğünü savlamaktadır. Türk kuvvetlerince Girne'ye dönmesinin ve mülkiyetinden faydalanmasının geçmişte engellendiğini ve halen engellenmekte olduğunu iddia etmektedir.

12. 19 Mart 1989'da şikayetçi, Kadınlar Evlerine Dönüyor (Women Walk Home) hareketince kuzey Kıbrıs'ın işgal altındaki bölgesinde bulunan Akıncılar köyü yakınlarındaki Lymbia köyünde düzenlenen bir yürüyüşe katılmıştır. Yürüyüşün amacı, Kıbrıslı Rum mültecilerin evlerine dönme haklarını vurgulamaktır.

Şikayetçi 50 kişilik bir grubun liderliğinde, yol üzerindeki Birleşmiş Milletler nöbetçi postasını geçtikten sonra, Kıbrıs'ın Türk işgali altındaki bölgesinde bulunan Kutsal Haç Kilisesi'ne doğru bir tepeye doğru ilerlemeye başlamıştır. Kilise yakınlarına geldiklerinde grup Türk askerlerince çevrelenmiş ve askerler onları daha fazla ilerlemekten alıkoymuştur.

13. Şikayetçi, Kıbrıs Türk polis gücü tarafından alıkonmuş ve ambulansla Lefkoşe'ye götürülmüştür. 10 saatten fazla bir süre alıkonduktan sonra gece yarısı civarı serbest bırakılmıştır.

A. Türkiye'nin 25. Madde Uyarınca 28 Ocak 1987'de Yaptığı Bildirim

15. Türkiye Hükümeti 28 Ocak 1987'de aşağıdaki bildirimini Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne sunmuştur:

“Türkiye Hükümeti, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin 25/1 maddesine uygun hareket ederek, burada, aşağıdaki koşullarla, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun yetkisini kabul ettiğini ve Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca başvuruları kabul ettiğini ilan eder:

(i) Başvuru hakkının tanınması, sadece Türkiye Cumhuriyeti anayasasının uygulanabildiği ülke sınırları içerisinde Türkiye'deki kamu otoritelerinin eylem veya sınırlamalarına ilişkin iddiaları kapsar.

Bu bildirim, verilen yargı kararları da dahil olmak üzere, bu bildirim verilmesi tarihinden sonra meydana gelen olgulara ilişkin iddiaları kapsar. Bu bildirim Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne verilme tarihinden itibaren 3 yıl geçerlidir.”

E. Türkiye'nin 46. Madde Uyarınca 22 Ocak 1990'da Yaptığı Bildirim

27. Türkiye Dışişleri Bakanı aşağıdaki bildirimini Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne sunmuştur.

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına ve İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca burada şunları açıklıyorum:

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin 46. maddesine uygun hareket ederek, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında yargı yetkisinin uygulanmasına ilişkin Sözleşme'nin uygulanması ve yorumuna, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal ülkesi sınırları içinde meydana gelen olaylara ve Türkiye tarafından verilen yetki ile önceden Komisyon tarafından incelenen sorunlara ilişkin tüm

konularda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini ipso facto zorunlu ve herhangi bir özel anlaşma olmaksızın tanır.

Bu Bildirim, Sözleşme ile öngörüldüğü üzere, yükümlülüklerin karşılıklılığı da dahil olmak üzere, karşılıklılık koşulu ile yapılmıştır.

Bildirim, verildiği tarihten itibaren 3 yıllık bir dönem için geçerlidir ve bu bildirim verilme tarihinden sonra meydana gelen olgulara ve bunlara ilişkin yargı kararlarını kapsar.

KOMİSYON ÖNÜNDEKİ SÜRECİ

34. Bayan Loizidou, başvurusunu (15318/89) 22 Temmuz 1989'da yapmıştır. Tutuklanması ve alıkonmasının Sözleşme'nin 3., 5. ve 8. ihlali olduğundan yakınmaktadır. Daha sonra mülkiyetine erişiminin engellenmesinin, Sözleşme'nin 8. maddesi ile 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlalini oluşturduğunu iddia etmiştir.

35. 4 Mart 1991'de Komisyon, bazı sorunlar ortaya çıkardığından, tutuklanması ve alıkonmasına ilişkin 3., 5. ve 8. maddeler ile 28 Ocak 1987'den sonra oluşan mülkiyetine erişim hakkının sürekli ihlaline ilişkin 8. madde ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesine ilişkin şikayetlerin kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır. 28 Ocak 1987'den önceki mülkiyet haklarının sürekli ihlaline ilişkin şikayetler kabul edilemez bulunmuştur.

Komisyon, 8 Temmuz 1993 tarihli raporunda, 3. maddenin (oybirliği), şikayetçinin özel hayatına ilişkin 8. maddenin (11'e karşı 2), 5. maddenin 1. paragrafının (9'a karşı 4), şikayetçinin konutuna ilişkin 8. maddenin (9'a karşı 4) ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin (8'e karşı 5) ihlali bulunmadığı görüşünü açıklamıştır.

MAHKEMEYE SUNULAN NİHAİ GÖRÜŞLER

36. Duruşmanın kapanışında, Türk Hükümeti Ajansı şunları belirtmiştir:

"[Yukarıda] açıklananlar ışığında, Mahkeme'den, Bayan Loizidou tarafından yapılan başvuru ve Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından Mahkemeye getirilen bu davayı inceleme konusunda, yetkisi bulunup bulunmadığını açıklamasını rica etme şerefi bana aittir. İddialar Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca Türkiye'nin yargı yetkisi dışında kalmaktadır. Ek bir talep olarak, Mahkeme'nin, Türkiye'nin Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca Komisyon'un yargı yetkisini tanıma bildiriminin ayrılmaz parçası olan ülkesel sınırlama temelinde, yargı yetkisi olmadığına karar vermesini istiyoruz.

İkinci olarak, Mahkeme'den, Bayan Loizidou tarafından yapılan başvuruyu, söz konusu olgular Türkiye'nin 46. madde uyarınca Mahkeme'nin yargı yetkisini tanıdığı bildirimden önce meydana geldiğinden dolayı, inceleme yetkisi bulunmadığını açıklamasını, Türk Hükümeti adına rica ediyorum. Ayrıca, iddia edilen olaylar, Türkiye'nin 25. madde uyarınca Komisyon'un yetkisini tanıdığı bildirimden de önce gerçekleşmiştir"

37. Şikayetçi Hükümet, görüşünde şunları belirtmiştir:

"Yukarıdaki tüm nedenlerden ötürü Kıbrıs Hükümeti şunları talep eder: (a) Türkiye'nin ilk itirazları reddedilmelidir, (b) Davanın Kıbrıs Hükümetince Mahkeme'ye getirilmesi sağlam nedenlere dayanmaktadır ve Avrupa kamu düzeni ve Sözleşme'de insan haklarının korunması kavramı ile meşrulaştırılabilmektedir ve (c) Şikayetçinin Sözleşme haklarının ihlali nedeniyle davasındaki yakınmaları geçerlidir."

38. Şikayetçi, görüşünde şunları belirtmiştir:

"Yukarıda ileri sürülenler temelinde Mahkeme'den şunlar rica edilmektedir:

(i) Türkiye adına dile getirilen tüm ilk itirazların reddi ve

(ii) 28 Ocak 1987'den veya alternatif olarak 22 Ocak 1990'dan itibaren 8. madde ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlaline ilişkin yargılama yetkisinin varlığının onaylanması

HUKUK

I. Şikayetçi Hükümetin Statüsü

39. Türk Hükümeti duruşmalar boyunca şikayetçi Hükümete sistematik bir biçimde Kıbrıs Rum Yönetimi olarak atıfta bulunmuştur. Bu noktada herhangi bir argüman geliştirmeden, şikayetçi Hükümetin Kıbrıs halkını temsil etme yeteneğini kabul etmediklerini ve bu davada Mahkeme önünde bulunmalarının, bu hükümetin herhangi bir şekilde tanınması anlamına geleceği şeklinde anlaşılamayacağını vurgulamışlardır.

40. Mahkeme, Avrupa Konseyi'nin tutarlı uygulamalarına ve Komisyon'un Kıbrıs-Türkiye davalarındaki kararlarına atfen, şikayetçi Hükümetin, uluslararası topluluk tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti olarak tanındığını belirtmekle yetinmektedir. Sözleşme'ye Yüksek Bağıtlı bir Taraf olarak, bu sebeple davada temsil yeteneği (*locus standi*) tartışılabilir. Ayrıca şikayetçinin bir Kıbrıs Cumhuriyeti yurttaşı olduğuna da itiraz edilmemiştir.

41. Her halükarda, şikayetçi Hükümetin davalı Hükümetçe tanınması, Sözleşme'nin 24. maddesine uygun olarak yapılacak işlemler için de, 48. maddeye göre davaların Mahkeme'ye iletilmesi için de bir önkoşul değildir. Eğer aksi olsaydı, Sözleşme sisteminde merkezi bir unsur olan kolektif zorlama sistemi etkili bir şekilde Devletler ve Hükümetler arasındaki tanıma oyunlarıyla etkisiz hale getirilebilirdi.

II. Dava Açma Hakkının Kötüye Kullanımı

42. Türk Hükümeti başvurunun ağır basan amacının siyasal propaganda olduğunu iddia etmiştir. Şikayetçi Hükümet, bu davayı, aslında şikayetçinin haklarının ihlalinin şikayetçi için değil, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin statüsü üzerine Mahkeme önünde bir tartışma açmak için Mahkeme önüne getirmiştir. Bu türden bir yaklaşım, dava açma hakkının kötüye kullanımı anlamına gelir. Bu yüzden, şikayetler, yargısal kontrol prosedürünün karakterini saptırdığı için Mahkeme'nin yargı yetkisi dışında kalmaktadır.

43. Şikayetçi Hükümet ve Komisyon bu görüşe itiraz etmişlerdir. Kıbrıs Hükümeti, diğerleri yanında, şikayetçinin davasının, Kuzey Kıbrıs'ın yasadışı işgali nedeniyle mülklerinden mahrum kalan binlerce mülteci örneğinden biri olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, sadece Kıbrıs Hükümeti'nin, yurttaşlarının kaderi ile ilgilenmesi doğaldır. Şikayetçi ise, kendi adına, bu iddianın bir ilk itiraz niteliğinde olmadığını belirtmiştir.

45. Şikayetçi Hükümete yöneltildiği için, Mahkeme, Hükümetin bu davayı Mahkeme'ye, diğerleri yanında, şikayetçinin ve aynı durumdaki diğer yurttaşlarının haklarına olan ilgisi nedeniyle ilettiğini belirtir. Mahkeme, bu türden bir harekete geçiş nedeninin hakkın kötüye kullanımı olduğunu düşünmemektedir.

Dolayısıyla bu itiraz reddedilmelidir.

III. Türk Hükümeti'nin Süreçteki Rolü

47. Türk Hükümeti, bu davanın Türkiye'nin eylem veya engellemelerine ilişkin olmadığını, Kuzey Kıbrıs'ta kurulu bağımsız bir devlet olduğunu iddia ettikleri KKTC'nin eylemlerinin bir sonucu olduğunu iddia etmektedir. KKTC'yi tanıyan tek Bağıtlı Taraf olarak, ...Mahkeme önündeki rolü, KKTC bu duruşmalarda kendisi "taraf" olarak yer alamadığından dolayı, *amicus curiae*'dir.

48. Şikayetçi Hükümete göre, Mahkeme İçtüzüğü'ne göre, Türkiye'nin statüsünü değiştirmesi ve uluslararası hukuk hilafına kurulmuş ve uluslararası toplumca tanınmayan yasadışı bir rejimin adına Mahkeme'ye çıkması mümkün değildir.

49. Şikayetçi, kendi adına, Türk Hükümeti'nin pozisyonunun ancak bir *ratione loci* itirazı olabileceğini belirtmiştir.

50. Komisyon, Türkiye'nin *amicus curiae* değil de, Sözleşme'ye Yüksek Bağıtlı bir Taraf olarak Mahkeme önüne çıktığını belirtmiştir.

51. Mahkeme, Sözleşme'ye Bağıtlı bir Taraf'ın Mahkeme önündeki statüsünü kendi istediği biçimde belirlemesinin mümkün olduğunu düşünmemektedir. Mahkeme, davanın, Türkiye'nin Yüksek Bağıtlı Taraf olarak kapasitesi dahilinde şikayetçi tarafından 25. madde uyarınca yapılan bireysel bir başvurudan kaynaklandığını ve başka bir Yüksek Sözleşmeci Tarafça 48. madde uyarınca Mahkeme'ye iletildiğini belirlemiştir.

52. Mahkeme, bu yüzden; bu süreçteki sorunların geri kalanı hakkına herhangi bir karar vermeksizin, bu davadaki davalı Taraf'ın Türkiye olduğuna karar verir.

IV. Davanın Odağı

53. Şikayetçi, Komisyon önünde, mülkiyetinden faydalanma hakkının, onu çeşitli zamanlarda evine ve orada bulunan mülkiyetine ulaşmasını engelleyen Türk silahlı kuvvetlerinin, Kıbrıs'ın kuzey kesimini sürekli işgal ve kontrol altında tutmasının bir sonucu olarak etkilendiğinden şikayetçi olmuştur. Bu durumun 1 Nolu Protokolün 1. maddesine aykırı olarak mülkiyet haklarının ve 8. maddeye aykırı olarak konutuna saygı hakkının sürekli ihlalinin oluşturduğunu belirtmiştir. Daha sonra Sözleşme'nin 3., 5/1 ve 8. madde ihlallerinin tutuklanmasından ve alıkonmasından dolayı ortaya çıktığını belirtmiştir.

54. Sözleşme'nin 48. maddesine göre bu davayı Mahkeme'ye ilettiği başvurusunda şikayetçi Hükümet, kendini, Komisyon tarafından kabul edilir olarak belirtilen 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ve 8. maddedeki şikayetçinin mülkiyetine erişimine ilişkin şikayetleri konusunda bir karar alınmasını sağlamak ile sınırlamıştır. Buna bağlı olarak, Mahkeme'ye getirilen şikayetler de sadece bunlardır. Şikayetçinin tutuklanması ve alıkonmasına ilişkin davanın geri kalan kısmı, bu yüzden, Sözleşme'nin 32/1 maddesi uyarınca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin yetkisine girmektedir...

V. Ratione Loci İtirazları

55. Davalı Hükümet iki adet *ratione loci* itirazı sunmuştur. İlk olarak, şikayet konusu sorunların Türk yargı yetkisi içerisinde değil, KKTC'nin sorumluluğuna girmesi nedeniyle Mahkeme'nin bu davanın esaslarını inceleme yetkisi bulunmadığını iddia etmişlerdir. İkinci

olarak, Sözleşme'nin 25. ve 46. maddeleri uyarınca yaptıkları bildirimlerde, Komisyon veya Mahkeme'nin anavatan ülkeleri dışındaki eylem veya olaylara bakma yetkisini kabul etmediklerini belirtmişlerdir.

Mahkeme bu itirazları sırasıyla ele alacaktır.

A. Şikayetçi tarafından ileri sürülen olguların Sözleşme'nin 1. maddesine göre Türkiye'nin yargı yetkisine girip giremeyeceği sorunu

1. Mahkeme'de bu konuda ileri sürülenler

56. Davalı Hükümet, ilkin mülkiyete erişim sorununun Türkiye'nin "yargı yetkisi" alanı dışında kaldığını vurgulamıştır. Bu, Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar arasındaki topluluklararası görüşmelerin en temel maddelerinden birini oluşturmasından da görülebilir.

Ayrıca, diğer ülkelerin yurtdışında konuşlandıkları silahlı kuvvetlerinden farksız bir biçimde, kuzey Kıbrıs'ta Türk silahlı kuvvetlerinin varlığı, "yargı yetkisi" ile eşanlımlı değildir. Hatta Türk silahlı kuvvetleri, kuzey Kıbrıs'taki hayat veya mülkiyet üzerinde hiçbir zaman "yargı yetkisi" icra etmemiştir. Şüphesiz, bu nedenledir ki, Kıbrıs-Türkiye devlet başvurularında Komisyon'un kararları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç garantör gücünden biri olarak Türkiye'nin müdahalesinden sonra Kıbrıs'ta varolan durumun gerçekliklerine uygun tavır alan Bakanlar Komitesi'nce onaylanmamıştır.

Komisyon'un, bu davanın kabul edilirlğine ilişkin kararında belirtildiği gibi, Türkiye sınır bölgesinde de kontrol icra etmemektedir. Kontrolü KKTC otoriteleri ile paylaşmaktadır ve silahlı kuvvetleri tek başına hareket ettiğinde, bunu, kendine ait yeterli kuvveti bulunmayan KKTC adına yapmaktadır. [Kıbrıs'ta bulunan] Türk kuvvetlerinin, Türk ordusunun bir parçası olması ve ona bağlı olması, bu durumu değiştirmez.

Davalı Hükümete göre, KKTC, şikayetçi tarafından iddia edildiği üzere kukla bir Devlet olmaktan öte, kusursuz demokratik özellik ve nitelikleriyle demokratik anayasal bir Devlettir. Temel haklar etkin bir şekilde garanti altına alınmıştır ve serbest seçimler mevcuttur. Bu nedenden dolayı KKTC kamu otoritesinin icrası, Türkiye'ye yüklenemez. Bu Devletin uluslararası toplumca tanınmaması bu bağlamda konu ile ilişkili değildir.

57. Görüşleri Kıbrıs Hükümetince onaylanan şikayetçi, bu davadaki Sözleşme ihlallerinden dolayı sorumluluk sorununun, uluslararası hukukun ilgili ilkelerine atfen incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan, uluslararası hukuka göre, Komisyon'un, Sözleşme ihlallerinde Türk görevlilerin doğrudan ilgisine odaklanan yaklaşımı, doğru bir yaklaşım değildir. İlke olarak bir Devlet fiziksel kontrolünün olduğu topraklarda oluşan hak ihlallerinden uluslararası olarak sorumludur.

Şikayetçiye göre, uluslararası hukuk, belli bir toprak parçasından sorumlu tutulan bir Devletin sorumluluğunun, bu toprak parçası yerel bir otorite tarafından yönetilse bile, devam ettiğini tanımaktadır. Yasadışı kuvvet kullanımı sonucunda kurulan yerel idare ister yasadışı olsun, isterse korumaya alınan Devlet ve diğer bir siyasal bağımlılık biçiminde yasal olsun bu durum böyledir. Bir Devlet, yasadışı istila hareketlerinin ve askeri işgalden dolayı ve yerel yönetim biçimleri kurma veya bunların kurulmasına izin verme gibi sonraki gelişmelerin hukuki sorumluluğundan kaçınmaz. Mançukou ve 1939-1945 döneminde Hırvatistan ve Slovakya'da kurulan "kukla" Devletleri kontrol eden güçler, bu yönetimlerdeki uluslararası hukuk ihlallerinden dolayı sorumluluklarından masun görülmemiştir. Aynı şekilde, yasal bir siyasal bağımlılık oluşturulsa dahi, koruyan veya nihai egemenin uluslararası sorumluluğu devam eder. Korunan devletlere veya otonom rejimlere ilişkin Devletin bu sorumluluğu birçok tanınmış hukukçunun çalışmaları ile de onaylanmıştır...

Şikayetçi, daha sonra, kuzey Kıbrıs'taki Sözleşme ihlallerinin her birine ilişkin Türk askeri personelinin doğrudan karışmasını gerektiren bir sorumluluk kriterini, bu davaya uygulamanın, yukarıda belirtilen Devlet sorumluluğu ilkelerinin normal bir biçimde uygulanması ile uyumlu olacağını belirtmiştir. Esaslar aşamasında şikayetçiden böyle bir standardı yerine getirmesini istemek, tamamen gerçek dışı olacak ve *de facto* af ve adaletin yok edilmesi anlamına gelecektir.

En son olarak, eğer kuzey Kıbrıs'taki koşullardan Türkiye sorumlu tutulmazsa, hiçbir hukuksal kişi sorumlu tutulamayacaktır. Mahkeme içtihadınca da tanınan Sözleşme haklarının etkin korunması ilkesi, sorumluluk sisteminde boşluk bulunmamasını gerektirmektedir...

2. Mahkeme'nin sorunu ele alışı

60. Mahkeme'nin önündeki sorun, şikayetçinin yakınmalarını inceleme yetkisinin, davalı Hükümetin yargı yetkisi içerisine girmeyen sorunlara ilişkin olduğu gerekçesiyle, bulunup bulunmadığıdır.

61. Mahkeme, ilk itirazlar aşamasında kendisinden, Türkiye'nin gerçekten, şikayetçinin yakınmalarının temelini oluşturan eylemlerden dolayı Sözleşme'ye göre sorumlu olup olmadığının belirlenmesinin istenmediğini vurgulayacaktır. Aynı şekilde, Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki duruma benzer bir durumda Sözleşme uyarınca Devlet sorumluluğuna ilişkin ilkeleri belirlemesi de istenmemiştir. Bu türden sorunlar daha çok Mahkeme prosedürünün esaslar kısmına ilişkindir. Mahkeme'nin işi, şikayetçi tarafından yakınılan sorunların ulusal ülkesi dışında meydana gelse de, Türkiye'nin "yargı yetkisi" içerisinde bulunup bulunmadığını belirlemek ile sınırlıdır.

62. Bu açıdan Mahkeme'ye göre, 1. madde açısından "yargı yetkisi" kavramı, Yüksek Sözleşmeci Tarafların ulusal ülkeleri ile sınırlı değildir. Mahkeme'nin yerleşmiş içtihadına göre, örneğin, bir Taraf Devletçe bir kişinin bir suçtan dolayı iade edilmesi veya sınırdışı edilmesi, 3. madde uyarınca bir sorun ortaya çıkarabilir ve bu yüzden Sözleşme'ye göre bu Devletin sorumluluğunu doğurur. Ayrıca, ister ulusal sınırlar içinde, ister dışında olsun, Taraf Devletlerin, otoritelerinin kendi ülke toprakları dışında etki yaratan eylemlerinden dolayı sorumluluğu doğabilir.

Sözleşme'nin amaç ve hedeflerini akılda tutarak, bir Sözleşmeci Tarafın sorumluluğu, -ister yasal ister yasadışı olsun- askeri bir eylemin sonucu olarak kendi ulusal ülkesi dışındaki bir alanda etkin kontrol icra etmesi durumunda da ortaya çıkar. Böyle bir alanda, Sözleşme'de düzenlenen hak ve özgürlükleri koruma yükümlülüğü, ister silahlı kuvvetlerle doğrudan, isterse alt yerel yönetim (subordinate local administration) tarafından icra edilsin, bu türden bir kontrolden kaynaklanır.

63. Bu bağlamda, davalı Hükümet, şikayetçinin mülkiyeti üzerindeki kontrolü kaybetmesinin, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin Türk kuvvetlerince işgalinden ve burada KKTC'nin kurulmasından kaynaklandığını kabul etmiştir. Ayrıca, şikayetçinin mülkiyetine erişiminin, Türk kuvvetlerince engellendiğine de itiraz edilmemiştir.

64. Bu türden eylemler, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisi içerisinde yer almaktadır. Şikayet konusu sorunların Türkiye'ye yüklenip yüklenemeyeceği ve Devlet sorumluluğunu doğurup doğurmayacağı, Mahkeme tarafından esaslar aşamasında incelenecek sorunlardır.

B. Türkiye'nin 25. ve 46. Madde Bildirimlerine Eklenen Ülkesel Sınırlamaların Geçerliliği

67. Davalı Hükümet, 28 Ocak 1987 tarihli 25. madde ve 22 Ocak 1990 tarihli 46. madde Bildirimlerindeki ilgili ülkesel ve diğer sınırlamaların hukuksal olarak geçerli olduklarını ve Sözleşme kurumlarını bağladığını belirtmiştir. 25. ve 46. maddelerle oluşturulan sistem, Sözleşmeci Devletlerin girip girmemekte serbest oldukları, seçimlik bir sistemdir. Sözleşmeci Tarafların, Sözleşme'nin taslağı hazırlanırken Komisyon ve Mahkeme'nin yargı yetkisinin kısmi tanınmasının izin verilemez olduğu konusunda uzlaşmaya vardıklarını gösteren bir gösterge yoktur. Eğer 25. ve 46. madde bildirimlerindeki sınırlamaları yasaklamak isteselerdi, Avrupa Konseyi anlaşma pratiğinde yaygın bir şekilde kullanıldığı üzere, bu anlama gelecek özel bir hüküm koyarlardı

Davalı Hükümet, aynı şekilde, Mahkeme'nin yargısal yetkisinin seçimlik tanınmasında ülkesel, zamansal ve öze ilişkin sınırlamalar eklenmesine izin verme konusunda, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 36. maddesine göre yerleşmiş uygulamaya da atıfta bulunmuştur. Statü'nün 36/3 maddesindeki ifade 25. ve 46. maddelerde kullanılan ifadenin aynıdır. Bu açıdan, Sözleşme'nin taslağının hazırlanması süreci, Statü'nün 36. maddesinin Sözleşme'nin 46. maddesine bir model olarak kullanılabilceğini göstermektedir. Bir antlaşmada kullanılan bir ifadenin bir başkasında kullanılması durumunda aynı anlama gelmesi, yerleşmiş bir uluslararası antlaşmalar hukuku ilkesidir.

Davalı Hükümetin daha sonradan sunduğu görüşüne göre, 25. ve 46. madde, Sözleşme hazırlandığı sırada verilen anlamlarına atfen yorumlanmalıdır. Bu, zamanındaki anlam ilkesi, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşme'nin 31. maddesinde yer aldığı gibi, iyiniyetle yorumun bir parçasıdır. Bu zamanda, uluslararası yargısal uygulama, bir uluslararası yargı organının yargı yetkisinin seçimlik tanınmasına ve koşullar ve sınırlamalar eklenmesine izin vermektedir. Sözleşmeyi kullananların ayrı kelimeler kullanmayı seçmemesi de, onların Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 36. maddesinde olduğu gibi Bildirimlerine sınırlamalar ekleme özgürlüğü verme amacıyla olduklarını göstermektedir.

En son olarak, daha sonraki antlaşma uygulamasına göre, Türkiye'nin 25. ve 46. maddeleri bu şekilde yorumlaması aleyhine açıklamalar olsa da, bu kabul bildirimlerine koşullar eklenmesine ilişkin tüm Sözleşmeci Taraflar arasında bir anlaşmaya varıldığını gösteren bir uygulama da yoktur.

68. Şikayetçi ve Kıbrıs Hükümeti'ne göre, Devletler Komisyon ve Mahkeme'nin yargı yetkilerini tanıdıkları 25 ve 46. maddelere göre, bildirimlerini yaptıklarında, izin verilen tek koşul, *ratione temporis* kısıtlama koyabilmeleridir. Aslında, Türk Bildirimlerindeki ülkesel sınırlamalar, gizli çekince anlamına gelmektedir.

Ayrıca Statü'nün 36. maddesine göre Divan'ın yargı yetkisinde kısıtlamaları kabul etmesi konusundaki uzun süreli yerleşmiş uygulama, iki sistem arasındaki büyük farklılıklardan dolayı bu davada yardımcı bir unsur olamaz. Uluslararası Adalet Divanı, Sözleşme gibi standart düzenlenen antlaşmalarla ilgisi olmayan, serbest bir uluslararası yargı organıdır.

70. Mahkeme, Sözleşme'nin 25. ve 46. maddelerinin, Mahkeme ve Komisyon'un, Sözleşme ile düzenlenen hak ve özgürlüklerin ihlaline ilişkin şikayetleri inceleme yetkisi vererek "Yüksek Sözleşmeci Taraflarca yükümlenilen taahhütlerin yerine getirilmesini temin" sorumluluğunu betimlediklerinden, Sözleşme sisteminin etkinliğinin en önemli unsurları olduğunu belirtmiştir. Bu anahtar hükümlerin yorumunda, Sözleşme'nin insan haklarının ve

temel özgürlüklerin kolektif uygulanması konusunda bir anlaşma olarak özel karakterine dikkat edilmelidir.

73. Sözleşmeciler Tarafının 25. ve 46. maddeye göre Mahkeme ve Komisyon'un yargı yetkisini kabulde sınırlamalar koyup koyamayacaklarını belirlemek için Mahkeme, bu hükümlerin terimlerine metin içindeki ve amaç ve hedefleri ışığında mutad anlamlarını belirleme yoluna gidecektir. Aynı zamanda metinle birlikte, "anlaşmanın uygulanmasında, yorumuna ilişkin, tarafların anlaşmalarını gösteren sonradan ortaya çıkan uygulamaları" da dikkate alacaktır.

74. Sözleşme'nin hem 25/2 hem de 46/2 maddeleri, açıkça, ilgili bildirimlerin belli bir dönem için yapılmasına izin vermiştir. Bu hükümler, tutarlı bir biçimde, Sözleşmeciler Tarafının Komisyon ve Mahkeme'nin yargı yetkisini kabulünün geriye dönük uygulanmasının sınırlanmasına izin verilmesi şeklinde anlaşılmalıdır.

75. 25. maddede diğer kısıtlama çeşitleri konusunda başka açık bir hüküm yoktur. Ayrıca 46. maddenin 2. paragrafına göre, bu bildirimler "koşulsuz olarak veya karşılıklılık koşuluyla yapılabilir".

Eğer davalı Hükümetin ileri sürdüğü gibi, bu hükümlere göre ülkesel sınırlamalara izin verilmiş olsaydı, Sözleşmeciler Taraflar, kendi kabullerine dayanarak Sözleşme yükümlülüklerinin uygulanmasında farklı rejimler-oluşturma konusunda serbest olacaklardır. Devletlerin seçimlik ifadelerle rızalarını belirlemelerini olanaklı kılan böyle bir sistem, sadece Komisyon ve Mahkeme'nin fonksiyonlarını yerine getirmedeki rollerini zayıflatmayacak, aynı zamanda, Avrupa kamu düzeninin anayasal bir enstrümanı olarak Sözleşme'nin etkinliğine de zarar verecektir. Bundan başka, Sözleşme'nin, Devletlere 25. maddeye göre kabullerini sınırlama olanağı sağlaması durumunda şart olması gerekmektedir.

77. Mahkeme'ye göre, çekincelere ilişkin bu türden bir sınırlayıcı ifadenin varlığı, Devletlerin, kendi yargı yetkileri içerisindeki hukuklarını ve uygulamalarını Sözleşme kurumlarının denetiminden çıkararak seçimlik ifadelerde bulunamayacaklarını ifade etmektedir. Bu türden belirlenmiş kabullere izin verilmesinin yaratabileceği Sözleşmeciler Devletler arasındaki eşitsizlik, Sözleşme'nin Başlangıç kısmında belirtildiği üzere, insan haklarının korunması ve hayata geçirilmesi konusunda daha geniş bir birliği sağlamak amacıyla ters düşecektir.

78. Yukarıda belirtilenler, bu türden kısıtlamalara, Sözleşme sisteminde izin verilmediği görüşünü kuvvetli bir biçimde desteklemektedir.

79. Bu yaklaşım, Sözleşmeciler Tarafının bu hükümlere göre sonraki uygulamaları ile de onaylanmıştır. Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden bugüne dek, davalı Hükümet haricinde hemen hemen Sözleşme'ye taraf otuz devletin tümü Komisyon ve Mahkeme'nin şikayetleri inceleme yetkisini *ratione loci* ve *ratione materiae* kısıtlamalar koymaksızın kabul etmişlerdir.

82. Bu türden tek türlü ve tutarlı bir Devlet pratiği, davalı Hükümetin, 25. ve 46. madde bildirimlerine eklenen kısıtlamaların, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 36. maddesindeki uygulama ışığında Sözleşme'yi hazırlayanlarca değerlendirilmesi gerektiği şeklindeki argümanı çürütmektedir.

89. Sözleşme'nin karakterini dikkate alarak, 25. ve 46. maddelerin metin içindeki mutad anlamları ve amaçları ve hedefleri ile Sözleşmeciler Tarafının uygulaması ışığında, Mahkeme, Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerine eklenen *ratione loci* kısıtlamalarının geçerli olmadığına karar vermiştir.

C. Türkiye'nin Sözleşme'nin 25. ve 46. Maddeleri Bildirimlerinin Geçerliliği

90. Davalı Hükümet, eğer 25. ve 46. madde bildirimlerindeki kısıtlamalar geçerli olarak tanınmazsa, bildirimlerinin bir bütün olarak boş ve geçersiz olacağını belirtmiştir. Türk Hükümeti bundan sonra bu durumdan siyasal sonuçlar çıkaracaktır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Mart 1987'deki toplantısında Türk Delegesi, Türkiye'nin 25. Madde bildirimindeki koşulların temel önemde olduğunu, bunlardan herhangi birinin hiçe sayılmasının tüm bildirim geçersiz hale getireceğinin altını çizmiştir böyle bir sonuç Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını tanımamasını sona erdirecektir. Aynı durum Türkiye'nin 46. madde bildirimini için de geçerlidir.

91. Kıbrıs Hükümeti'nin de desteklediği şikayetçiye göre, davalı Hükümet bu bildirimlerin ifadelerinin hazırlanmasında, bu sınırlamaların geçersiz ilan edilebileceği riskini üstlenmiştir. Şimdi bu riskin hukuksal sonuçlarını Sözleşme kurumlarına empoze etmeye çalışmamalıdır.

95. Mahkeme, Türk bildirimlerinin geçersiz kısımlarının ayrılması sorunu hakkında, bildirimlerin sunulmasından sonra, Bakanlar Komitesi, Komisyon veya Mahkeme önündeki süreçte Türk temsilciler tarafından yapılan açıklamalara atfen karar verilebileceğini düşünmemektedir. Bu bağlamda, davalı Hükümet, Komisyon ve Mahkeme'nin yetkisini koşulsuz kabul etme konusunda, Sözleşmeciler Tarafının 25. ve 46. maddeye ilişkin tutarlı uygulamaları ışığında, sınırlayıcı ifadelerin Sözleşme sisteminde sorunlu bir geçerliliği olduğunu ve Sözleşme organlarınınca izin verilemez olarak görülebileceğinin farkında olmalıdır.

Çeşitli Sözleşmeciler Tarafının Türkiye'nin bildirimine daha sonradan verdikleri tepkiler, Türkiye'nin hukuksal durumundan haberdar olma konusuna ilişkin yukarıdaki yargıya en uygun desteği sağlar. Bu geçmiş karşısında, Türkiye'nin, daha sonra hem 25. hem de 46. madde bildirimlerini sunması, kendi adına sorunlu kısıtlama geçerliliklerini etkilemeksizin, geçersiz sayılması riskini üzerine alma iradesinde olduğunu göstermektedir...

96. Bu yüzden, 19. maddeye göre sorumluluklarını yerine getirme biçiminde, ilgili bildirimlerin metinlerine ve Sözleşme rejiminin özel karakterine atfen bu sorun hakkında karar vermek Mahkeme'ye düşmektedir.

97. Mahkeme, bildirimlerin metinlerini ve kısıtlamaların, kabul enstrümanlarından ayrılabilip ayrılamayacağı veya onların bölünmez ve ayrılmaz parçaları olup olmadığı konularında karar verebilmek için kısıtlamalardaki ifadelerini incelemiştir. 25. ve 46. madde bildirimlerinin metinleri gözönünde bulundurularak, kısıtlamaların, seçimlik ifadelerin kabulünü bozmadan, metnin geri kalan kısmından ayrılabilmesine, karar vermiştir.

98. 25. maddeye göre, 28 Ocak 1987 ve 46. maddeye göre 22 Ocak 1990 bildirimleri, Komisyon ve Mahkeme'nin yargı yetkisinin kabulü konusunda geçerli kabuller içermektedir.

VI. Ratione Temporis İtirazı

99. Davalı Hükümet, Mahkeme'nin yargı yetkisini sadece 22 Ocak 1990'dan (bu bildirim sunulması tarihi) sonra meydana gelen olgu ve olaylar için kabul ettiğini hatırlatmıştır. Komisyon'un, süren etkileri olsa da, anlık eylemler (instantaneous acts) ile Sözleşme haklarının sürekli ihlali arasında net bir ayırım yaptığını belirtmişlerdir. Kişinin mülkiyetinden yoksun bırakılması sonucunu doğuran bir eylemin mülkiyetin yokluğu şeklinde sürekli bir durum anlamına gelmeyeceğine de karar verilmiştir. Şikayetçinin yakındığı mülkiyetten yoksun bırakılma, Türkiye'nin 1974'teki müdahalesinden sonra olan, Mahkeme'nin yargı yetkisinin kabulünden önce gerçekleşen anlık bir olayın doğrudan bir sonucudur.

Davalı Hükümete göre, yukarıdakileri takiben, sözde ihlal, Türkiye'nin Mahkeme'nin yargı yetkisini kabulünden önce meydana gelen anlık bir eylemin sonucu olduğundan dolayı Mahkeme *ratione temporis* yetkisizdir.

100. Şikayetçi, Kıbrıs Hükümeti ve Komisyon, şikayetçinin yakınmalarının, Türkiye tarafından, Kıbrıs'ın işgal altındaki bölgesinde bulunan mülkiyetini kullanma ve faydalanmasının engellendiği ve halen engellenmekte olduğu temelinde 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlaline ilişkin olduğunu belirtmişlerdir...

Şikayetçi bunun ardından, Mahkeme'nin yargı yetkisinin belirlenmesine ilişkin tarihin 22 Ocak 1990 değil, 28 Ocak 1987 olması gerektiğini belirtmiştir. Davanın Mahkeme'ye [önce Komisyon'a yapılan] orijinal bir başvuru üzerine götürüldüğünü iddia etmiştir. Eğer Türkiye'nin Mahkeme'nin yargı yetkisini, sadece bildirim verilmesinden sonra oluşan olaylar için kabul eden 46. madde bildirim, Mahkeme'nin kendisine 48. madde uyarınca gönderilen sorunları incelemesini engellemesi, gariplik olacaktır. Böyle bir sonuç, 45. ve 48. maddeler ile uyumlu olmayacaktır ve Sözleşme ile yaratılan prosedürel düzenle genel bir çatışma hali içinde olacaktır. Aynı zamanda, şikayetçiyi, haklarından mahrum kalma konusunda bir çare bulunmasından üç yıl daha mahrum bırakacaktır.

102. Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesine göre, Türkiye'nin 22 Ocak 1990 Bildiriminde yaptığı gibi, Sözleşmeciler Tarafından, Mahkeme'nin yargı yetkisini kabulünü, bildirim verildiği tarihten sonra meydana gelen olaylara sınırlayabileceklerini hatırlatır. Mahkeme'nin yargı yetkisi sadece 22 Ocak 1990'dan sonra meydana gelen şikayetçinin mülkiyet haklarının sürekli ihlali iddialarını kapsar. Aynı şikayete ilişkin Komisyon ile Mahkeme'nin zamansal yetki farkı, bireysel başvuru hakkının tanınmasına (madde 25) ve Mahkeme'nin yargı yetkisinin tanınmasına ilişkin ayrı Sözleşme hükümlerinin doğrudan ve görülebilir bir sonucudur.

103. Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerindeki *ratione temporis* kısıtlamalarının doğru yorumu ve uygulanması ile Sözleşme'nin sürekli ihlali kavramı, hukuksal ve olgusal sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

104. Mahkeme dosyanın bu haldeki durumunda, bu sorunlar hakkında karar vermeyi mümkün kılacak yeterli unsura sahip bulunmadığını düşünmektedir. Ayrıca, bunlar davanın esaslarıyla oldukça yakından ilgili olduklarından, davanın bu aşamasında karar verilmemelidir.

105. Bu sebeple Mahkeme, bu itirazın davanın esaslarına katılmasına karar verir.

BU NEDENLERLE, MAHKEME,

1. Oybirliği ile, dava hakkının kötüye kullanımına ilişkin ilk itirazın reddine,

2. Onaltıya karşı iki oyla, şikayetçi tarafından ileri sürülen olguların, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında, Türkiye'nin yargı yetkisi içerisinde olduğuna,
3. Onaltıya karşı iki oyla, Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerine ekli ülkesel sınırlamaların geçersiz olduğuna, ancak Türkiye'nin 25. ve 46. madde bildirimlerinin Komisyon ve Mahkeme'nin yargı yetkisi konusunda geçerli kabuller içerdiğine,
4. Oybirliği ile, *ratione temporis* ilk itirazının davanın esaslarına katılmasına, karar vermiştir.

EK 3 - DAVANIN ESASLARI

... OLGULAR

A. Kuzey Kıbrıs'ta Türk Askeri Varlığı

16. Türk Silahlı Kuvvetleri 30.000'den fazla personelle, Kıbrıs'ın kuzeyinde işgal altındaki bölgesinin tümünde konuşlanmıştır; bu alanda devriye gezilmektedir ve ana ulaşım hatları üzerinde kontrol noktaları oluşturulmuştur. Ordunun yönetim yeri Girne'dedir. 28. Piyade Alayı, Magosa'yı çevreleyen bölgesiyle ve Lefkoşe'nin Mia Milia bölgesine kadar ulaşan bölgesinden sorumludur ve 14.500 kişiyle Asha'da üslenmiştir. 15.500 personeliyle 39. Piyade Alayı Myrton köyünde üslenmiş olup görev alanı Yerolakkos köyünden Lefke'ye dek uzanmaktadır. Garanti Antlaşması uyarınca Kıbrıs'ta bulunan Türk kuvvetleri, Lefkoşe Uluslararası Havaalanı'ndan, Pedhieos Nehri'ne kadar uzanan bölgesiyle Lefkoşe yakınlarındaki Ortaköy'de üslenmiştir. Türk deniz komutanlığı ve karakolu sırasıyla Magosa ve Girne'de üslenmiştir. Türk hava kuvvetleri, Geçitkale, Krini ve hava alanlarında üslenmiştir. Türk hava kuvvetlerinin asıl üssü anavatandaki Adana'dadır.

B. KKTC Anayasası'nın 159 (1) (b) Maddesi

18. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin 7 Mayıs 1985 tarihli Anayasası'nın 159 (1) (b) maddesi şunları öngörmektedir:

“Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilan edildiği 13 Şubat 1975 tarihinde terk edilmiş olan veya ilgili tarihten sonra kanunla terk edilmiş veya sahihsiz olduğuna hükmedilen veya mülkiyetinin kime ait olduğu belirlenemediğinden, kamunun kontrolünde veya mülkiyetinde olan ve 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC sınırları içerisinde bulunan tüm taşınmaz emlak, binalar ve kuruluşlar, Tapu Kayıt Bürosu siciline kayıt edilmemesine rağmen KKTC malı olacaktır ve Tapu Kayıt Bürosu buna bağlı olarak düzenlenecektir.”

MAHKEMEYE SUNULAN NİHAİ GÖRÜŞLER

28. Şikayetçi, görüşünde Mahkeme'den şunlara karar vermesini ve ilan etmesini talep etmiştir.

1. 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlalinden davalı Hükümet sorumludur.
2. 8. maddenin sürekli ihlalinden davalı Hükümet sorumludur.
3. Davalı Hükümet Sözleşme'nin 50. maddesi uyarınca tam tazmin sağlama yükümlülüğü altındadır.
4. Protokol ve Sözleşme ihlali olduğu yönündeki kararlar uyarınca davalı Devlet şikayetçinin haklarını gelecekte özgürce kullanabilmesine izin verme yükümlülüğü altındadır.

29. Kıbrıs Hükümeti ise şunları sunmuştur:

1. Türkiye'nin 46. madde bildirimini açıkça, 22 Ocak 1990'dan sonra Komisyonca incelenen ihlalleri yargı yetkisi dışında tutmadığından, Mahkeme, şikayetçinin davasını incelemeye *ratione temporis* yetkilidir. Bu yüzden Türkiye, 28 Ocak 1987'den itibaren şikayetçi tarafından yakınma konusu yapılan sürekli ihlallerden dolayı sorumludur.
2. Her halükarda, Türkiye 22 Ocak 1990'dan beri olan dönem içindeki sürekli ihlallerden ve Komisyonca incelenenlerden sorumludur.

3. Türk işgali altındaki bölgede, şikayetçinin 8. madde ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki haklarının ihlali niteliğinde olan kalıcı bir durum mevcuttur ve bu halen devam etmektedir.

30. Türk Hükümeti görüşünde şunları belirtmiştir:

1. Şikayetçi, kuzey Kıbrıs'ta bulunan mülkiyetinden, KKTC Hükümeti'nin bir eylemi ile en son olarak 7 Mayıs 1985 tarihinde geri dönülemez bir biçimde mahrum kalmıştır.
2. Yukarıda (1). maddede sözü geçen eylem, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisi içerisinde bulunan bir eylem değildir.
3. Türkiye şikayetçinin 8. maddedeki haklarını ihlal etmemiştir.

HUKUK

31. Şikayetçi ve Kıbrıs Hükümeti, kuzey Kıbrıs'ta Türk işgali olduğundan beri şikayetçinin mülkiyetine erişiminin engellendiğini ve bu sebeple mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybettiğini ileri sürmüşlerdir. Görüşlerine göre, bu durum 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali biçiminde mülkiyetinden faydalanma hakkına ve 8. maddenin ihlali biçiminde konuta saygı hakkına sürekli ve haksız bir karışma teşkil etmektedir.

Türk Hükümeti bu iddiaya karşı çıkmış ve öncelikle Mahkeme'nin *ratione temporis* yetkisiz olduğunu iddia etmiştir.

I. Hükümet'in İlk İtirazı

B. Bu Konuda Mahkeme Önünde Dile Getirilen İleri Argümanlar

35. Türk Hükümeti kendi adına, kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetin alınması sürecinin 1974'te başladığını ve uluslararası hukukta gereklilik doktrini ile meşrulaştırılabilecek, KKTC'nin 7 Mayıs 1985 Anayasası'nın 159 (1) (b) maddesi uyarınca yapılan geri dönülemez kamulaştırma ile tamamlandığını iddia eder. Bu bağlamda, KKTC'nin, anayasası referandumla kabul edilmiş, demokratik ve anayasal bir devlet olduğunu iddia etmişlerdir. Siyasal ve yönetsel bir evrim sürecinin ardından KKTC, Kıbrıs Türk halkınca self-determination hakkını kullanma şeklinde kurulmuştur ve bu durum KKTC'ye geçerli kanunlar yapma yetkisi kazandırmıştır. Ayrıca Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki yönetimin etkin ve otonom yapısı Birleşik Krallık'taki çeşitli mahkeme kararlarıyla da tanınmıştır.

Bunlardan başka, Chrysostomos ve Papachrysostomou-Türkiye davasında şikayetçilerin tutuklanma ve alıkonmalarının yasal olduğuna karar verilmesi ile Komisyon ve daha sonra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, KKTC'nin ilgili yasalarını geçerli olarak tanımışlardır.

Türk Hükümeti'nin görüşünde, şikayetçi, arazinin sahipliği sıfatını, kritik tarih olan 22 Ocak 1990'dan çok önce, en son olarak 7 Mayıs 1985'te açıkça kaybetmiştir...

Görüğe göre, Mahkeme, bu davada, Hükümetin Mahkeme'nin yargı yetkisini 46. maddeye göre kabul etmesinden önce gerçekleşen anlık bir eylem ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu yüzden şikayetçinin yakınmalarını incelemeye *ratione temporis* yetkisizdir.

36. Görüşleri Kıbrıs Hükümetince de onaylanan şikayetçi, 1974'ten beri mülkiyetine erişiminin engellenmesi ile mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybetmesinin, haklarının sürekli ihlalini teşkil ettiğini ve Sözleşme kurumları ve diğer uluslararası yargı organları hukukunun bu kavramı tanıdığını iddia etmiştir. Sözleşme yorumlanırken uluslararası hukuk kurallarının dikkate alınması gerektiğini vurgulamış ve KKTC'nin 1985 Anayasasının – uluslararası toplumca bu şekilde görüldüğü üzere- uluslararası hukuka göre geçersiz

olduğunu, çünkü onun, Türkiye'nin yasadışı kuvvet kullanımından kaynaklandığını iddia etmiştir. İkinci bir neden de, Türk otoritelerinin politikalarının, Sözleşme'nin 14. maddesi ve uluslararası hukukun genel ihlali niteliğinde olarak, ırk ayrımı üzerine yapılandırılmış olmasıdır. Buna bağlı olarak 1985 Anayasasının gaspçı hükümlerine herhangi bir etki (meşruluk) sağlanmamalıdır.

37. Kıbrıs Hükümeti'nin görüşüne göre, Kıbrıslı Rumların işgal altındaki bölgede bulunan mülkiyetlerinden faydalanmalarının engellenmesi, sistemattir ve devam eden bir süreç içerisinde yer almaktadır. Bu sürecin sahiplik sıfatının kaybedilmesine yol açtığını iddia etmektedirler...

C. Mahkeme'nin Değerlendirmesi

41. Mahkeme, Sözleşme'nin sürekli ihlali kavramını ve Sözleşme organlarının yetkisi konusundaki zamansal kısıtlamalara ilişkin etkilerini onayladığını hatırlatır.

Buna bağlı olarak, eğer şikayetçi halen arazinin yasal sahibi olarak görülebilirse, bu dava devamlı bir yapıdaki ihlal iddialarına ilişkin olacaktır.

42. Mahkeme, Türk Hükümeti'nin, "Kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetin alınması süreci 1974'te başlamış ve 7 Mayıs 1985 tarihli KKTC Anayasasının 159 (1) (b) maddesi uyarınca geri dönülemez bir biçimde kaybedilmiştir" şeklindeki iddiasına dikkat çekmiştir. Bu iddianın dile getiriliş şeklinden Türk Hükümeti'nin, şikayetçinin arazisinin sahipliği sıfatını 7 Mayıs 1985'ten önce kaybettiği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır; eğer farklı bir biçimde düşünülürse, Türk Hükümeti malikliğinin bu tarihten önce hangi durumda kaybedildiğini açıklayamamıştır. Mahkeme, bu nedenle, Hükümet'in, malikliğinin KKTC Anayasası'nın 159. maddesinin uygulanmasının bir sonucu olarak, 1985'te kaybedildiği görüşü üzerine yoğunlaşacaktır.

Bu bağlamda, Mahkeme, KKTC'nin kuruluşunun ilanının hukuksal olarak geçersiz olduğunu ilan eden ve tüm Devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka Kıbrıslı Devlet tanımamaya çağıran Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 541 (1983) sayılı kararına dikkat çeker. Benzer bir çağrı Güvenlik Konseyi'nin 550 sayılı kararında da tekrarlanmıştır. Kasım 1983'te Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de devletliğin ilanını kınamış ve tüm Devletleri KKTC'ye tanıma vermeyi redde davet etmiştir. Benzer etkiye sahip pozisyon yine Avrupa Topluluğu ve Commonwealth Hükümet Başkanları [Zirvesi] tarafından da alınmıştır. Ayrıca, diplomatik ve antlaşma ilişkileri ve uluslararası örgütlerde çalışma bağlamında uluslararası olarak tanınan tek Kıbrıs Hükümeti Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetidir.

44. Bu açıdan, uluslararası uygulamadan ve yukarıda bahsedilen çeşitli güçlü bir şekilde ifade edilmiş kararlardan da açıktır ki, uluslararası topluluk, KKTC'yi uluslararası hukuka göre bir devlet olarak görmemektedir ve insan ve azınlık haklarının korunması alanındaki uluslararası standartlara saygı göstermeyi yükümlenen Kıbrıs Cumhuriyeti tek meşru Kıbrıs Hükümeti olmaya devam etmektedir. Bu arkaplan karşısında Mahkeme, Sözleşme amaçları açısından, Türk Hükümeti'nin dayandığı 159. madde gibi hükümlere yasal geçerlilik atfedemez.

45. Mahkeme, kendini yukarıda vardığı sonuçla sınırlar ve şu aşamada KKTC'nin yasal ve yönetsel eylemlerinin meşruluğuna ilişkin genel bir teoremin ayrıntılarına girmek istememektedir. Uluslararası hukukun böyle bir durumda, örneğin doğumların, ölümlerin ve

evliliklerin kaydı gibi inkarı sadece ülke üzerinde yaşayanların zararına olabilecek bazı yasal düzenleme ve eylemlerin meşruluğunu tanıdığını belirtir.

46. Buna bağlı olarak, şikayetçi, KKTC'nin 1985 Anayasası'nın 159. maddesinin bir sonucu olarak mülkiyetini kaybetmiş varsayılmaz. Şikayetçinin mülkiyetini kaybetmesini sağlayan başka bir olgu da ne Türk Hükümetince dile getirilmiş, ne de Mahkeme tarafından tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Mahkeme, meşru Kıbrıs Hükümeti'nin, şikayetçi gibi Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki mülkiyetlerin Kıbrıslı Rum sahiplerinin maliklik sıfatlarını korudukları ve mülkiyetlerinden serbest bir şekilde kullanmalarına devam etmelerine izin verilmesi görüşünü tutarlı bir şekilde dile getirdiğini belirtmiştir.

47. 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ve 8. madde amaçları açısından, şikayetçinin, arazinin halen yasal sahibi olduğu varsayılmalıdır. Bu yüzden *ratione temporis* itirazı geçersizdir.

II. 1 Nolu Protokolün 1. Maddesi İhlali İddiası

A. Yüklenebilme Sorunu

49. Şikayetçi, *ratione materiae* ilk itirazına ilişkin görüşüyle paralel bir biçimde, bu davanın olağanüstü olduğunu, çünkü mülkiyetten faydalanma hakkına karıştığı iddia edilen otoriteler, mülkiyetin bulunduğu bölgenin tek meşru Hükümeti değildir görüşü üzerinde ısrar etmiştir. Bu özellik, Türkiye'nin, şikayetçinin kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetine ilişkin 1 Nolu Protokolün 1. maddesine göre haklarının ihlalden sorumlu olup olmadığını belirlemek için Mahkeme'nin, uluslararası hukuktaki Devlet sorumluluğu ilkelerini dikkate almasını gerektirmektedir. Bu bağlamda Bayan Loizidou, Komisyon'un, erişimin sürekli engellenmesinde Türk görevlilerin doğrudan ilgisine çok fazla odaklandığı şeklindeki eleştirisini tekrarlamıştır. Türk görevlilerin Sözleşme ihlallerine doğrudan karışmasının kanıtına ilişkin olsa da, uluslararası kamu hukukuna göre bu, sorumluluğun hukuksal bir koşulu değildir.

...Bir Devlet, olay ve eylemler kendi etkin kontrolü dışında gerçekleşmiş olsa bile, uluslararası olarak sorumlu olduğu bir bölgedeki olaylardan sorumludur. Yetki aşımı şeklinde olan görevli eylemleri de Devlet sorumluluğunu doğurabilir.

Uluslararası hukuka göre, belli bir bölgeden dolayı sorumlu tutulan bir Devlet, bu bölge yerel bir yönetimce idare edilse bile, sorumlu tutulmaya devam eder. Bu, ister yerel yönetim yasadışı güç kullanımının sonucunda yasadışı olarak kurulmuş olsun, isterse korunan Devlet veya diğer bağımlılık biçiminde yasal olsun, hukuksal duruşu [temsil eder]. Bir Devlet, yetki verme yolu ile uluslararası hukuk yükümlülüklerinin ihlallerinden doğan sorumluluğundan, özellikle de Sözleşme haklarını güvence altına alma konusunda bir garanti içeren Sözleşme yükümlülüklerinin ihlalinin sorumluluğundan kaçınamaz.

Bayan Loizidou, KKTC'nin oluşturulmasının hukuken geçersiz olduğunu ve Türkiye dışında hiçbir devletin veya uluslararası örgütün onu tanımadığını belirtmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti, adanın Türkiye tarafından işgal altında tutulan bölümünden açıkça sorumlu tutulamayacağına göre, buradaki sorumluluk Türkiye'ye ait olmalıdır. Aksi takdirde, Kıbrıs'ın kuzey kesimi insan hakları ihlallerinden dolayı sorumluluğa ilişkin olarak bir boşluk haline gelecektir ki böyle bir durum Sözleşme'nin altını çizdiği etkililik ilkesine aykırı olacaktır. Her halükarda, Türkiye'nin işgal altındaki bölgede meydana gelen olaylarda etkin tam bir kontrol sağladığı hususunda, güçlü bir kanıt vardır. Mahkeme'nin bu davanın İlk İtirazlar aşamasında Türkiye'nin yargı yetkisinin bulunduğu karar vermesinin, Türkiye'nin işgal altındaki bölgede meydana gelen ihlallerden dolayı sorumluluğu konusunda güçlü bir varsayım oluşturduğunu da eklemiştir.

50. Kıbrıs Hükümeti'ne göre, Türkiye'nin kuzey Kıbrıs'ta etkin askeri ve siyasal kontrolü bulunmaktadır. Uluslararası hukuka göre olan yükümlülüklerinden, kuzey Kıbrıs'taki idareyi yasadışı "kukla" bir rejime devrederek, kaçınamaz.

51. Türk Hükümeti kuzey Kıbrıs'ta Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında yargı yetkisi bulunduğunu reddetmiştir. İlk, Komisyon'un, Türkiye'nin yargı yetkisini "Kıbrıslı Türk otoritelerin kontrolü altında bulunan kuzey Kıbrıs'ın tümüne değil, sınır bölgesi" ile sınırlayan önceki içtihadını hatırlatmışlardır. İkinci olarak, şikayetçiler tarafından ileri sürülen kontrol ve sorumluluk varsayımları çürütülebilir. Bu bağlamda, şu açıktır ki, Komisyon, Chrysostomos ve Papachrysostomou-Türkiye davasında 8 Temmuz 1993 tarihli raporunda, şikayetçilerin kuzey Kıbrıs'ta tutuklanmaları, alıkonmaları ve cezalandırılmalarının Türkiye'ye yüklenebilecek "eylemler" olmadığına karar vermiştir. Ayrıca, Komisyon, şikayetçilerin davalarında hapisane yönetimi veya yargı sistemi üzerinde Türk otoritelerince icra edilen bir kontrol göstergesi bulunduğuna da karar vermemiştir.

Ek olarak, Türk Hükümeti Sözleşme'nin 1. maddesindeki yargı yetkisi sorununun, uluslararası hukuktaki Devlet sorumluluğu sorununa özdeş olmadığını ileri sürmüştür. 1. madde, Devlet sorumluluğu terimleri ile ifade edilmemiştir...

Bunun yanında, kritik tarih olan 22 Ocak 1990'da, anayasal olarak KKTC içerisinde örgütlenmiş ve hiçbir şekilde Türkiye adına yargı yetkisi icra etmeyen Kıbrıs Türk topluluğu otoritelerinin, şikayetçinin mülkiyet hakları üzerinde kontrolü olduğundan, Türkiye şikayetçi üzerinde etkin kontrol ve yargı yetkisi icra etmemiştir.

Bu bağlamda, KKTC'nin, Türkiye dahil diğer tüm devletlerden siyasal olarak bağımsız, demokratik ve anayasal bir Devlet olduğunu tekrar vurgulamışlardır. Kuzey Kıbrıs'taki yönetim Türkiye tarafından değil, Kıbrıs Türk halkı tarafından self-determination haklarını uygulama şeklinde oluşturulmuştur. Bundan öte, kuzey Kıbrıs'taki Türk kuvvetleri Kıbrıslı Türkleri korumak için ve KKTC'nin yasama otoritelerinin rızası ile orada bulunmaktadırlar. Ne Türk kuvvetleri ne de Türk Hükümeti hiçbir şekilde kuzey Kıbrıs'ta hükümsel otorite icra etmemektedirler. Ayrıca, KKTC'nin bağımsızlığı değerlendirilirken, kuzey Kıbrıs'ta siyasal partiler ve aynı zamanda demokratik seçimler olduğu ve Anayasa'nın kurucu meclisçe hazırlandığı ve referandum yoluyla kabul edildiği akıldaki tutulmalıdır.

52. Yüklenebilirlik sorununa ilişkin olarak, Mahkeme, ilkin, yerleşmiş içtihadına göre Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında yargı yetkisi kavramının Sözleşmeci Tarafların ulusal ülkeleri ile sınırlı olmadığını vurgulamıştır. Buna bağlı olarak, Sözleşmeci Devletlerin sorumluluğu, otoritelerinin kendi ülkeleri dışında etki yaratan eylem ve engellemeleri sonucunda da doğabilir. Bu davanın olağanüstü önemine atfen Mahkeme, Devlet sorumluluğuna ilişkin uluslararası hukukun ilkelerine de uygun olarak bir Sözleşmeci Tarafın sorumluluğunun, -yasal olsun veya olmasın- askeri bir eylem sonucunda kendi ulusal toprakları dışında bir alanda etkin kontrol icra etmesi durumunda da ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Böyle bir bölgede, Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümü, ister silahlı kuvvetler aracılığı ile doğrudan, isterse alt yerel yönetim ile dolaylı bir biçimde olsun, bu türden bir kontrolden kaynaklanmaktadır.

54. Yüklenebilirlik sorunu konusunda Mahkeme'nin karar verebilmesi açısından, Türk Hükümeti'nin, şikayetçinin mülkiyetinin kontrolünü kaybetmesinin, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin Türk birliklerince işgal edilmesinden ve orada KKTC'nin kurulmasından dolayı olduğunu kabul etmesi, önemlidir. Ayrıca, şikayetçinin, çeşitli zamanlarda, Türk kuvvetlerince mülkiyetine ulaşmasının engellendiği konusunda tartışma yoktur.

Duruşmalar boyunca, Türk Hükümeti, Türk kuvvetlerinin bağımsız ve otonom KKTC otoriteleri adına ve onlarla bağlantılı bir şekilde hareket etmediğini belirterek şikayet konusu sorunlar hakkında Devlet sorumluluğunu reddetmiştir.

56. ...

Şikayetçi ve Kıbrıs Hükümeti'nin önerdiği gibi, Türkiye'nin KKTC otoritelerinin eylem ve politikaları üzerinde gerçekten ayrıntılı bir kontrol icra edip etmediğinin belirlenmesi gerekli değildir. Çok sayıda birliğin kuzey Kıbrıs'ta aktif görev almasından dolayı açıktır ki, Türk ordusu adanın bu kısmı üzerinde etkin kontrol icra etmektedir. Bu türden bir kontrol... Türkiye'nin, KKTC'nin eylem ve politikalarından ötürü sorumluluğunu gerektirir. Bu sonuç, bu türden eylem ve politikaların bu yüzden Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisine girmesi olgusundan da etkilenmektedir. Türkiye'nin, şikayetçinin Sözleşme'de düzenlenen hak ve özgürlüklerini güvenceye alma yükümü, bu yüzden Kıbrıs'ın kuzey kesimini de kapsar.

Bu sonucun ışığında, Mahkeme, yukarıda da belirtildiği üzere, Sözleşme'ye göre Devlet sorumluluğunun kurulmasının bu türden bir sonucu gerektirmediğinden, Türkiye'nin adaya 1974'teki askeri müdahalesinin uluslararası hukuka göre meşruluğu veya gayrimeşruluğunu belirlemeyi gereksiz bulmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası topluluğun Kıbrıs Cumhuriyeti'ni adanın tek meşru Hükümeti saydığı ve KKTC'nin uluslararası hukuk anlamında bir devlet olarak meşruluğunu kabul etmeyi tutarlı bir şekilde reddettiği kararını hatırlatmayı yeterli görmektedir.

57. Yukarıdaki değerlendirmelerden, şikayetçinin kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetine erişiminin sürekli ihlali ve buna bağlı olarak mülkiyeti üzerindeki tüm kontrolü kaybetmesinin, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında Türkiye'nin yargı yetkisine giren sorun olduğu ve bu yüzden Türkiye'ye yüklenebileceği sonucu çıkmaktadır.

B. Mülkiyet Haklarına Karışma

58. Şikayetçi ve Kıbrıs Hükümeti, Komisyon'un yorumuna tezat olarak, şikayetin sadece mülkiyete erişim ile sınırlı olmadığını, daha geniş olduğunu ve olgusal bir duruma ilişkin olduğunu vurgulamışlardır: Erişimin sürekli ihlali nedeniyle şikayetçi, onu kullanma, satma, miras bırakma, ipotek etme, geliştirme ve faydalanma ihtimalleri de dahil olmak üzere arazisi üzerindeki tüm kontrolünü etkin bir şekilde kaybetmiştir. Bu durumun, Mahkeme içtihadına göre bir *de facto* kamulaştırma anlamına gelebileceğini iddia etmişlerdir. Resmi bir kamulaştırma olduğunu reddetmişler ve eğer resmi kamulaştırmaya yönelik girişimler varsa, buna ilişkin çıkarılan yasaların uluslararası hukuka aykırı oldukları gerekçesiyle önemsenmemesi gerektiğini ilave etmişlerdir.

59. Türk Hükümeti ve Komisyon'a göre, dava sadece mülkiyete erişime ilişkindir ve mülkiyetten faydalanma hakkı, mantıksal bir sonuç olarak seyahat özgürlüğü hakkını içermez.

Türk Hükümeti, daha sonradan, eğer adadaki *de facto* siyasal duruma bakılmaksızın şikayetçiye seyahat özgürlüğü tanınırsa, bu durum, sorunun çözümündeki en uygun yol olan toplulararası görüşmelere zarar verecektir.

60. Mahkeme, öncelikle Komisyon'un kabul edilirlige ilişkin kararından, şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesine göre yakınmasının mülkiyetine fiziksel erişim sorunu ile sınırlı olmadığı sonucunu çıkarmıştır. Komisyon'a verilen başvuru formunda da belirtildiği üzere, onun şikayeti şu şekildedir: Türkiye, mülkiyete erişimi engelleyerek son 16 yıl boyunca, özellikle mülkiyetinden faydalanma hakkı olmak üzere, mülkiyet sahibi olarak haklarını artan

bir şekilde etkilemektedir ki bu durum 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlalini oluşturmaktadır. Ayrıca yukarıda belirtilen şikayet, şikayetçiler ve Türk Hükümetince hem yazılı hem de sözlü ifadelerde bildirilen şikayettir.

62. 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlal edilip edilmediğine ilişkin olarak, Mahkeme öncelikle, bu maddenin amaçlarına uygun olarak şikayetçinin halen arazinin yasal sahibi olarak varsayılması gerektiği yönündeki kararını hatırlatır.

63. Şikayetçinin 1974'ten beri arazisine erişiminin reddinden dolayı, kullanma ve faydalanma da dahil olmak üzere, şikayetçi arazisi üzerindeki tüm kontrolü etkin bir şekilde kaybetmiştir. Erişimin sürekli engellenmesi, bu yüzden, 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki haklarına karışma olarak görülmelidir. Şikayetçi ve Kıbrıs Hükümeti'nin atıfta buldukları bu davanın olağanüstü koşullarında, bu türden bir karışma ne mülkiyetten mahrum bırakılma, ne de 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin 1. ve 2. paragrafları anlamında kullanımın kontrolü olarak görülemez. Ancak, mülkiyetten faydalanmaya bir karışma olarak, bu hükmün (1 Nolu Protokolün 1. maddesi) ilk cümlesindeki anlama girer. Bu açıdan Mahkeme, hukuksal bir engel olarak, engellenmenin Sözleşme'nin ihlali anlamına geleceğini belirtir.

64. Türk Hükümeti, Gereklik doktrinine, KKTC'nin eylemlerini meşrulaştırıcı olarak ve mülkiyet haklarının toplumlara göre görüşmelerin bir konusu olduğu konusunda yapılan atıftan başka, Türkiye'ye yüklenebilecek nitelikte, şikayetçinin mülkiyet haklarına yukarıda sözü geçen karışmayı meşrulaştıracak görüş belirtme niyetinde değildir.

Ancak toptan ve sürekli bir şekilde şikayetçinin mülkiyet haklarının ihlalini ve tazminat verilmeksizin kamulaştırmayı meşrulaştırabilecek nitelikteki Türkiye'nin adaya 1974'teki müdahalesinden sonraki yıllarda Kıbrıslı Türk mültecilere ev kazandırma ihtiyacı açıklanmamıştır. Mülkiyet haklarının, Kıbrıs'taki iki topluluğu ilgilendiren toplumlara göre görüşmelerin bir konusu olduğu, Sözleşme'ye göre bu duruma meşrulaştırma sağlamaz.

Bu koşullarda, Mahkeme, 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali olduğuna ve bunun halen devam etmekte olduğuna karar vermiştir.

III. Sözleşme'nin 8. Maddesinin İhlali İddiası

65. Şikayetçi, aynı zamanda 8. maddenin ihlali biçiminde konutuna saygı haklarına gayri meşru bir karışma olduğunu iddia etmektedir.

Bu açıdan, ailesinin nesillerdir yaşadığı ve babası ile büyükbabasının doktor olarak tanıdığı ve saygı gördüğü Girne'de büyüdüğünü vurgulamıştır. 1972'deki evliliğinden sonra Lefkoşe'ye taşındığını ve evinin bu tarihten itibaren orada olduğunu kabul etmiştir. Ancak Türkiye'nin kuzey Kıbrıs'ı 1974'teki işgali zamanında inşaatı başlayan dairelerin birinde yaşamayı planlamaktadır. Bir sonuç olarak, çalışmayı tamamlamak mümkün olmamış ve daha sonra meydana gelen olaylar, kendi memleketi olarak gördüğü yere dönmesini engellemiştir.

66. Mahkeme, şikayetçinin, sorunlu arazide bir evinin olmadığını belirtmiştir. Görüşüne göre, 8. maddedeki "konut" kavramının anlamı belirlenmelidir. Bir kişinin büyüdüğü ve aile kökeninin bulunduğu, ancak artık kişinin orada yaşamadığı yer, bir Devletin herhangi bir alanını kapsayacak biçimde yorumlanamaz.

Buna bağlı olarak, şikayetçinin 8. maddedeki haklarına karışma yoktur.

IV. Sözleşme'nin 50. Maddesi Başvurusu

68. Şikayetçi, görüşünde, bu başlık altında şu talepleri sunmuştur: a) Ocak 1987'den beri araziden elde edilmesi gereken gelirin kaybindan dolayı oluşan maddi zararın tazmini: 531.900 CYP; b) manevi zararın tazmini: maddi zarar için talep edilen miktar ile aynı olmak kaydıyla cezalandırıcı zararlar; c) 1 Nolu Protokolün 1. maddesindeki haklarını gelecekte serbestçe kullanabilmesine izin verilmesi; d) masraf ve harcamalar için henüz tespit edilmemiş bir tutar.

Türk Hükümeti, görüşünde, bu dile getirilen konular hakkında herhangi bir yorum getirmemiştir.

69. Mahkeme, bu koşullar altında, davanın olağanüstü yapısını da dikkate alarak, 50. maddenin uygulanması sorununun, karar için hazır olmadığını düşünmektedir. Ancak, sorun varlığını devam ettirmeli, ve daha ileriki süreç, Türkiye Hükümeti ile şikayetçi arasında varılacak anlaşma olasılığına bağlı olarak devam etmelidir.

MAHKEME, BU NEDENLERLE,

1. Onbire karşı altı oyla razione temporis ilk itirazının reddine,
2. Onbire karşı altı oyla Şikayetçinin mülkiyetine erişiminin reddinin ve buna bağlı kontrolün kaybının Türkiye'ye yükümlenebileceğine,
3. Onbire karşı altı oyla, 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlali olduğuna,
4. Oybirliği ile Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali bulunmadığına,
5. Oybirliği ile Sözleşme'nin 50. maddesi başvurusu sorununun karar için hazır bulunmadığına ve buna bağlı olarak
 - a) bu sorunun varlığını sürdürmesine,
 - b) Türk Hükümeti ve şikayetçiyi, ertesi altı ay içinde sorun hakkındaki yazılı görüşlerini sunmaya ve ulaşılabilecekleri herhangi bir anlaşmayı, Mahkeme'ye bildirmeye davet etmeye
 - c) Daha ileriki sürecin devam etmesine ve eğer gerekli olursa Kurul başkanına aynı Mahkemeyi tekrar toplama yetkisi verilmesine

karar vermiştir.

EK 4 - 50. MADDE

SÜREÇ

4. Anlaşmaya ulaşamadığından dolayı, şikayetçi ve Türk Hükümeti sırasıyla 23 ve 24 Haziran 1997'de görüşlerini sunmuşlardır. Şikayetçinin kaybının hesaplanması için bir temel oluşturan bir değerlendirme raporu şikayetçinin görüşüne eklenmiştir...

5. Türk Hükümeti, görüşünde, Mahkeme'nin şikayetçinin mülkiyet haklarına karışmanın, Türkiye'ye yükümlenebileceği yönündeki kararına karşı çıkmış ve Mahkeme'nin dava hakkında incelemesini, Kıbrıs sorununa siyasal bir çözüm bulunana dek ertelemesi gerektiğini belirtmiştir.

6. 30 Ağustos 1997'de, Mahkeme, Türk Hükümeti'nin 50. madde duruşmalarının süre saptanmadan ertelenmesi yönündeki isteğini reddetmiş ve şikayetçi, Türkiye ve Kıbrıs Hükümetlerini ve Komisyon delegesini 31 Ekim 1997 tarihinden önce, 50. madde hakkında daha başka belirtmek istedikleri varsa bunları belirtmeye davet etmiştir. Aynı zamanda bu sorun hakkında bir duruşma yapılmasına da karar verilmiştir.

7. Kıbrıs Hükümeti'nin görüşü 3 Kasım 1997'de, Türk Hükümeti ile şikayetçinin görüşleri ise 4 Kasım 1997'de alınmıştır...

9. 12 Aralık 1997'de şikayetçi, yapılan duruşma ışığında 50. madde duruşmaları ile bağlantılı olarak masraf ve harcamalara ilişkin gözden geçirilmiş taleplerini sunmuştur.

MAHKEMEYE İLETİLEN SON GÖRÜŞLER

16. Şikayetçi, Türkiye'nin sorumlu tutulduğu, mülkiyet haklarının sürekli ihlalden dolayı tam tazmine hak kazandığını iddia etmiştir.

17. Kıbrıs Hükümeti şikayetçinin taleplerini onaylamış ve bu davalara ilişkin masraf ve harcamalarının karşılanmasını talep etmiştir.

18. Türk Hükümeti, Mahkeme'den, şikayetçi tarafından maddi tazminat konusunda yapılan talepleri, 50. maddeye göre "gerekli" olmadığı gerekçesiyle reddetmesini talep etmiştir. Ek olarak bu talepler, 50. maddedeki "karar" veya "önlem" in bir "Yüksek Sözleşmeciler Taraf" ın karar veya önlemi olması gerekliliği açısından meşru görülmez.

HUKUK

20. Şikayetçi ve Kıbrıs Hükümeti bu davada, tazminata hak kazanmanın, Mahkeme'nin şikayetçinin mülkiyet haklarının ihlali kararına istinaden verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme önünde yapılan duruşmada, şikayetçi görüşünde sunduğu haklarının geri kazandırılması talebinden vazgeçmiştir.

Diğer tarafta Türk Hükümeti, tam tazminata hak kazanılmadığını belirtmiştir.

I. Tam Tazminata Hak Kazanma

21. Türk Hükümeti'nin görüşüne göre, kendileri uluslararası hukuka göre, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin eylemlerinden sorumlu tutulamayacaktır. Uluslararası hukukta çok güzel bir biçimde belirtilen, bir devletin sorumlu tutulması için oluşması gereken ilk koşul, yasadışı eylem veya davranışın, yasadışı eylem veya davranışı gerçekleştiren adına sorumlu tutulabilecek bir Devlete yüklenmesi gerektiğinden, Türkiye'nin sorumlu tutulması için hukuksal bir temel yoktur.

...Türkiye'nin Kıbrıs'ta sahip olduğu herhangi bir güç, halen yürürlükte olan 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile 1960'ta imzalanan antlaşmalardan kaynaklanmaktadır. Daha sonraki anlaşma ve metinler (30 Ağustos 1974 Cenevre Deklarasyonu, 1979 On Nokta Anlaşması ve 1992 Fikirler Dizisi gibi) Türkiye'ye herhangi bir yeni sorumluluk yüklememiştir. Şikayet konusu eylem, başka bir deyişle sözde yasadışı eylem, ister yönetsel bir eylem, isterse askeri otoritelerin yasama veya yargı organlarının bir eylemi olsun, doğrudan doğruya Devlete yüklenebilecek bir eylemden kaynaklanmalıdır. Üçüncü taraf bir Devletin, -tanınsın veya tanınmasın- anayasal olarak kurulmuş organlarıyla etkin otorite icra eden başka bir devletin eylemlerinden sorumlu tutulduğu başka bir durum yoktur.

Bu yüzden Türkiye aleyhine tazminata hak kazandırma uluslararası hukukun ilkeleri ile çelişmektedir.

Türk Hükümeti ek olarak, mülkiyet hakları ve karşılıklı tazminat sorununun Kıbrıs'taki çatışmanın merkezinde yer aldığını vurgulamıştır. Bu sorunlar sadece müzakerelerle ve üzerinde uzlaşmaya varılmış iki bölgelilik ve iki toplulukluluk ilkeleri temelinde çözülebilir. Kaçınılmaz olarak, iki bölgelilik ilkesi güneydeki Kıbrıslı Türklerin mülkleri ile kuzeydeki Kıbrıslı Rumların mülklerinin değişimini ve eğer gerekirse, aradaki farklılık için tazminat ödenmesini gerektirir. 50. maddeye göre verilecek bir tazminat, iki topluluk arasındaki müzakerelere zarar verecek ve üzerinde uzlaşmış ilke ve kriterler temelinde bir çözüme ulaşma çabalarını boşa çıkartacaktır.

Sonuç olarak, 50. madde hükümlerine göre tazminatın "gerekli" olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca bu talebe, bu hüküm "karar" veya "önlem" in bir "Yüksek Sözleşmeci Taraf" a ait olmasını gerektirdiğinden, izin verilmemelidir. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, bu davadaki durum bu değildir.

22. Şikayetçi, Mahkeme'nin bu davanın esaslar kısmında asıl kararının Türkiye'ye yükümlenebilecek 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli bir ihlali olduğu şeklinde belirlendiğini belirtmiştir. Hukukun olduğu yerde düzeltme vardır ilkesi (*ubi jus ibi remedium*) gereğince şikayetçinin çaresiz bırakılmaması için bir tazminat verilmesi gerekmektedir.

23. Kıbrıs Hükümeti, 50. madde duruşmalarının, Mahkeme'nin ilk itirazlar ve esaslar hakkındaki kararlarının bir temyizi olmadığını vurgulamıştır... Şikayetçinin mülkiyet haklarının ihlali açısından Türk Hükümetince hiçbir tazminat ödenmediğinden, 50. madde bu davada uygulanabilir.

25. Mahkeme, bu davanın esaslar kısmının ana kararının 57. paragrafında verdiği şu kararı hatırlatır: "Şikayetçinin kuzey Kıbrıs'taki mülkiyetine erişiminin sürekli engellenmesi ve buna bağlı olarak mülkiyet üzerindeki tüm kontrolünün kaybı 1. madde anlamında Türkiye'nin yargı yetkisine giren bir konudur ve bu yüzden Türkiye'ye yükümlenebilir."

Mahkeme, ayrıca şikayetçinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesi amaçları bakımından halen arazinin yasal sahibi olarak kalmaya devam ettiğinin varsayılması ve 1974'ten beri

arazisine erişiminin engellenmesinden dolayı, mülkiyetini kullanma ve faydalanma olasılıkları da dahil olmak üzere, mülkiyet üzerindeki tüm kontrolü etkin bir şekilde kaybettiği konusunda da karar vermiştir. Mülkiyete erişimin sürekli engellenmesinin 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin sürekli ihlali olarak mülkiyet haklarına gayri meşru bir karışma olduğuna karar vermiştir.

26. Yukarıdakilerin ışığında, Mahkeme, şikayet konusu sorunlar açısından Sözleşme'ye ilişkin Türkiye'nin sorumluluğu sorununun, kesin hüküm (*res judicata*) olduğu görüşündedir. Bu yüzden 50. maddeye göre bir tazminat verilmesi gerektiğini düşünmektedir...

Mahkeme, şikayetçinin mülkiyet haklarının ihlali için, tazminat yoluyla 50. maddeye göre bir tam tazminat önlemine hak kazandığına karar vermiştir.

II. Maddi Tazminat

27. Şikayetçi, mülkiyetinin sözde kamulaştırılması için bir tazminat talep etmediğini belirtmiştir. Mahkeme'nin şikayetçinin mülkiyetin halen yasal sahibi olduğu kararı ışığında, herhangi bir kamulaştırma sorunu da doğmamaktadır. Talebi, bu yüzden, arazinin kullanımının kaybı ve buna bağlı olarak geliştirme ve kiralama olasılıklarının kaybı ile sınırlanmıştır. Mülkiyetinin değeri ve ondan beklenebilecek gelirin değerini belirleyen bir değerlendirme raporuna atfen, Türkiye'nin Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini kabul tarihi olan 22 Ocak 1990 ile 1997 sonu dönem için maddi tazmin olarak 621.900 CYP talep etmektedir.

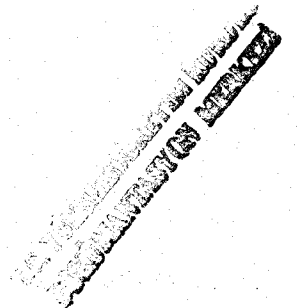
Değerleme raporunda kullanılan yöntem şu şekildedir: Mülkiyetin 1974'teki piyasa fiyatı alınmış, bunun üzerine yıllık %12 faiz uygulanmıştır. Bu şekilde, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin Türk ordusunca işgal edilmemiş olması durumunda mülkiyetin erişeceği fiyata ulaşılmıştır. Mülkiyetin, Girne'nin 1974'te yoğun turist ve yapılaşma hareketlerine sahip bir bölgesinde olduğu vurgulanmıştır. Mülkiyetin işgali, sahibini kiralama hakkından yoksun bırakmış ve buna bağlı olarak kira gelirinin kaybına neden olmuştur.

Maddi zarar yoluyla talep edilen toplam tutar, soruna dahil olan her yıldaki mülkiyetin tahmini piyasa fiyatının %6'sı olarak bulunan ve 1990-1997 döneminde toplanması gereken arazi kiralalarının toplanması ile bulunmuştur.

28. Kıbrıs Hükümeti şikayetçinin talebini desteklemektedir. Özellikle, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir bölümünü yasadışı işgalinin, maddi zarar yoluyla verilen miktarı azaltmak için bir neden olarak kullanılmaması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu davada verilen Sözleşme'nin ihlali kararı, Türkiye tarafından adanın bir bölümünün yasadışı istila ve işgali sonucunda ortaya çıktığından, bunu böyle yapmak, haksızın haksız davranışından fayda sağlamasına izin vermek olur.

29. Türk Hükümeti, Mahkeme'nin zarar için talebi, yukarıdaki nedenlerle dikkate almaması gerektiğini belirtmiştir. Bu başlıkta şikayetçi tarafından talep edilen miktar konusunda yorum getirmemişlerdir.

31. Mahkeme, şikayetçinin 9 arsanın ve 1 apartmanın halen yasal sahibi olduğunu ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin ihlalinin, 1974'ten beri arazisine erişiminin engellenmesinin bir sonucu olarak mülkiyetinin, kullanma ve faydalanma olasılıkları da dahil olmak üzere tüm kontrolünü etkin bir biçimde kaybetmesi olgusuna dayandığı şeklindeki kararını hatırlatır. Şikayetçi bu sebeple, Türkiye'nin Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini kabul ettiği 22 Ocak 1990'dan bugüne dek, haklarının ihlaliyle doğrudan bağlantılı kayıpları açısından tazminata hak kazanır.

32. Türk Hükümetinin görüşünü şikayetçinin tazminat haklarına karşı çıkmak ile sınırlamasına ve bu yüzden şikayetçinin ekonomik kaybının hesaplanması yaklaşımına karşı çıkma niyetinin olmamasına rağmen, Mahkeme, bu nedenle, şikayetçi tarafından verilen tahminleri sorunsuz bir şekilde kabul edemez.

33. Bu açıdan Mahkeme, şikayetçi tarafından yakınılan kaybın değerlendirilmesindeki genel yaklaşımın (ki bu, mülkiyetin piyasa değerinin bir yüzdesi olarak hesaplanan yıllık kira bedelidir ve bu miktar ilgili dönem boyunca mülkiyetten elde edilebilirdi) makul olduğunu düşünmektedir.

Ancak, karşılaştırma yapacak gerçek bilgilerin olmaması nedeniyle şikayetçinin değerlendirme önemli bir spekülasyon oranı içermektedir ve emlak piyasasının değişkenliğini ve hem iç, hem de uluslararası etkilere kolayca kapılabilir oluşunu göz ardı etmektedir. Değerleme yöntemi, Girne'deki emlak fiyatlarının 1974'ten 1997'ye değin tutarlı bir şekilde %12 oranında arttığını ve şikayetçinin bu değer %6'sına isabet eden bir miktarla arazilerini kiralamaya niyetinde olduğunu veya kiralayabileceğini öngörmektedir. Arazinin bulunduğu alanın tartışmasız gelişme potansiyeline atıfta bulunulsa da, emlak piyasasının 23 yıllık bir dönemde sürekli bir büyüme ile gelişmeye devam etmesi varsayımı sorgulanmaya açıktır. Mahkeme, buna bağlı olarak, şikayetçinin kayıplarını hesaplamada gerçekçi bir temel olarak bu yüzde artışlarını kabul edemez.

34. Yukarıda sözü edilen belirsizlikleri dikkate alarak, şikayetçi tarafından belirtilen gerçek kayıpları belirlemeye yönelik bir girişim olarak ve adil bir temelde bir değerlendirme yapmak için, Mahkeme, bu başlık altında 300.000 CYP tazminat verilmesine karar vermiştir.

III. Manevi Tazminat

35. Şikayetçi, 621.900 CYP de manevi tazminat olarak talep etmiştir. Onu doğrudan ilgilendiren çeşitli ağırlaştırıcı faktörlerin Mahkeme'nin değerlendirmesinde dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu faktörlere, haklarından uzun süreli yoksun kalmanın acısı ve engellenme duygusu, Türk ordusunun kuzey Kıbrıs'taki varlığı ile bağlantılı olarak acizlik duyguları ile mülkiyetin kendisine geri dönmesi için başarısız kalan çabaları da eklenebilir. Şikayetçinin, ailesinin nesillerdir yaşadığı Girne'de büyüdüğü ve şu anda kendi ülkesinde mülteci olduğu da göz önüne alınmalıdır. Türk Hükümeti'nin mülkiyet haklarına karışma için herhangi bir tazminat verme niyetinde olmaması da dikkate alınması gereken başka bir ağırlaştırıcı faktördür.

Şikayetçinin görüşüne göre, kamu yararı ve Avrupa kamu düzeni etkeni ile ilişkili çeşitli faktörler de vardır. Tazmin etme yükümüne ek olarak, bu durumda Sözleşme'de belirtilen hukuksal standartlara uymaya ikna konusunda bir eylem olarak, manevi zarar için büyük bir tazminata hükmedilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Şikayetçiye açık dava açma yolunun yavaşlığı ve moral bozucu etkileri, davalı Hükümetin işi yavaştan alan tutumu ve dava süresince ileri sürülen temelsiz itirazlar da dikkate alınmalıdır.

Başka bir ağırlaştırıcı faktör de, Türkiye ve işgal altındaki bölgedeki ajanlarının, ayrımcı bir temelde, Kıbrıslı Rum mülkiyet sahipleri üzerinde kontrol icra etme ve onları dışlamaya yönelik tutarlı politikalarına ilişkindir. Irk ayrımı anlamına gelen bu politikalar, şikayetçinin acısının bir kaynağıdır ve insan haklarının uluslararası standartlarını küçük düşürmektedir.

36. Kıbrıs Hükümeti, bu başlık altında şikayetçinin taleplerini desteklemiştir. Acizlik ve engellenme duygularının şikayetçi tarafından, erişimin engellenmesine ilişkin olarak derin bir şekilde hissedildiğini ve aile mirasının bir parçasını oluşturan sorundaki mülkiyete ilişkin

güçlü bir aile bağı olduğunu iddia etmişlerdir. Kıbrıslı Rumlara uygulanan etnik ayrımcılık da konuya ilişkin bir etkidir ve mutlaka şikayetçinin duyguları üzerinde etkisi vardır.

37. Türk Hükümeti bu başlık altında hiçbir yorumda bulunmamıştır.

...

39. Mahkeme, şikayetçinin mülkiyetini kullanamaması olarak yıllardır yaşadığı acı ve acizlik ve engellenme duyguları açısından bu başlık altında tazminat verilmesi gerektiği görüşündedir.

40. Mahkeme, bu davanın, şikayetçinin kişisel durumuna ilişkin bireysel bir şikayete ilişkin olduğunu ve Kıbrıslı Rumların kuzey Kıbrıs'taki mülkiyet haklarının genel durumuna ilişkin olmadığını vurgulayacaktır. Bu bağlamda, esaslar kısmının ana kararının 56. paragrafında aldığı şu kararı hatırlatır: "...Türkiye'nin adaya 1974'teki askeri müdahalesinin uluslararası hukuka göre meşruluğu veya gayrimeşruluğunu belirlemeyi gereksiz bulmaktadır..." Aynı zamanda, şikayetçinin konutuna saygı hakkının ihlali olduğuna dair iddiaları da reddetmiş ve şikayetçinin Sözleşme'ye göre şikayetinin bir kısmını oluşturmayan ırk ayrımı sorununa ilişkin bir karar da almamıştır.

Mahkeme, adil bir değerlendirme yaparak, bu başlık altında 20.000 CYP tazminata karar vermiştir.

IV. Şikayetçinin Masraf ve Harcamaları

41. Komisyon ve Mahkeme önündeki çeşitli aşamalara ilişkin ayrıntılı masraf faturaları sunan şikayetçi, masraf ve harcama olarak vergiler dahil 137.084,83 CYP talep etmiştir.

- a) Komisyon önündeki duruşmalara ilişkin olarak 34.571,25 CYP
- b) Mahkeme önündeki ilk itirazlar aşamasına ilişkin olarak 30.190 CYP
- c) Mahkeme önündeki esaslar aşamasına ilişkin olarak 49.112,38 CYP
- d) Mahkeme önündeki 50 duruşmalarına ilişkin olarak 23.211,20 CYP

Hem Komisyon, hem de Mahkeme önünde birçok duruşma yapılmasını gerektiren bu türden bir olağanüstü davada, iki Kıbrıslı avukat ve Kraliçe Konseyi'nin hizmetinden faydalanmasının haklı görülmesi gerektiğini belirtmiştir.

42. Türk Hükümeti, bu başlık altında şikayetçinin görüşleri konusunda yorum geliştirmemiştir.

...

44. Mahkeme, şikayetçinin mülkiyete ilişkin şikayetleri bağlamında, bu davanın, bir bütün olarak Sözleşme sistemine ilişkin temel önemde karmaşık sorunlar doğurduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda Komisyon önünde birkaç ve Mahkeme önünde de üç duruşmayı da içermektedir. Şikayetçi bu yüzden, çıkarlarını temsil etmeleri için Birleşik Krallık'tan Kraliçe Konseyi'nden bir uzman ve iki Kıbrıslı avukatın hizmetinden yararlanmaya hak kazanmaktadır.

Masraf ve harcamaların gerçekten ve gerekli bir şekilde yapıldığına ve nicelik olarak makul olduğuna ve tam olarak tazmin edilmesine karar vermiştir.

V. Kıbrıs Hükümeti'nin Masraf ve Harcamaları

45. Kıbrıs Hükümeti, davayı Mahkeme önüne getirmelerinden dolayı, masraf ve harcamaların karşılanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu açıdan, 48.315,77 CYP talep etmektedirler. Davaya önemli miktarda kaynak tahsis edildiğinden, tazmin değil, masraflarının karşılanması peşinde olduklarını açıklamışlardır.

46. Türk Hükümeti bu talebe ilişkin açıklamada bulunmamıştır.

48. Mahkeme, Devletlerin uluslararası yargı organları önündeki duruşmalarda kendi masraflarını kendilerinin karşılaması gerektiği yönündeki genel ilkeyi hatırlatır. Mahkeme, bu kuralın, Avrupa kamu düzeninin bir aracı olarak Sözleşme'nin özel karakteri içerisinde daha geniş bir uygulama alanı bulduğu görüşündedir. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, ister 24. ve 48 (c) maddeler uyarınca Sözleşme'de düzenlenen hakların kolektif uygulanmasını sağlamak amacıyla olsun, isterse 48 (b) maddesi uyarınca yurtttaşların haklarını korumak amacıyla olsun, davaları Sözleşme kurumları önüne getirirler. İlke olarak, Mahkeme'nin görüşüne göre, her ne kadar kendi çıkarları ile uyumlu da olsa, bir bütün olarak Sözleşme topluluğunun çıkarları peşinde hareket eden Devletlerin bunu yapmalarından ötürü masraf ve harcamalarının karşılanması uygun olmayacaktır.

Buna bağlı olarak, Mahkeme, Kıbrıs Hükümeti'nin masraf ve harcamalarına ilişkin talebini reddeder.

VI. Gecikme Faizi

49. Mahkeme'nin edindiği bilgiye göre, bu kararın kabul edildiği tarihte Kıbrıs'ta uygulanabilir faiz oranı yıllık %8'dir.

MAHKEME, BU NEDENLERLE,

1. Onbeşe karşı iki oyla, davalı Hükümet'in, şikayetçinin Sözleşme'nin 50. maddesine göre tam tazmine hak kazanmadığı şeklindeki iddiasının reddine,
 2. Ondörde karşı üç oyla, davalı Hükümet'in, şikayetçiye üç ay içerisinde maddi tazminat olarak 300.000 (üç yüz bin) CYP ödemesine,
 3. Onbeşe karşı iki oyla, davalı Hükümet'in, şikayetçiye üç ay içerisinde manevi tazminat olarak 20.000 (yirmi bin) CYP ödemesine,
 4. Onüç karşı dört oyla, davalı Hükümet'in, şikayetçiye üç ay içerisinde masraf ve harcamalar olarak 137.084 (yüz otuz yedi bin seksen dört) CYP ve 83 (seksen üç) cent ödemesine,
 5. Onbeşe karşı iki oyla, yukarıda geçen üç aylık sürenin aşımı durumunda çözüm sağlanana dek, yukarıda geçen tutarlara yıllık %8 oranında basit faiz oranının uygulanabilir olduğuna,
 6. Oybirliği ile, Kıbrıs Hükümeti'nin masraf ve harcamalarının karşılanması talebinin reddine,
 7. Oybirliği ile, tam tazmin konusunda geri kalan taleplerin reddine karar vermiştir.
- karar vermiştir.